

અંથ પ્રાપ્તિસ્થાને।

નંદલાલ ચુનીલાલ સોમપુરા

૨૫ શિલ્પાયતન સર્વોદય સોસાયટી

પાલીતાણા (સીરાખ્દ)

સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર

રતનપોળ, હાથીખાના

અમદાવાદ

રામચંદ્ર જગુષ્ટે

ત્રણ હરવાળ

અમદાવાદ

જ્યોતિષે તંત્ર શાસ્ત્રે ચ વિવાદે વૈદ્ય શિલ્પકે ।

અર્થ માત્રં તુ ગૃહણીયા માત્ર શબ્દ વિચારયેત્ ॥

પ્રત-૧૦૦૦

ઈ. સ. ૧૯૭૭

વિ. સંવત ૨૦૩૩

દ્વાગણ વદ ૧ ને રવિવાર તા. ૬-૩-૭૭

આ અંધના પ્રત્યેક ભાગના કોપી
રાઈટના સર્વ હક્ક અંધ કતાને
સ્વાધીન છે

મુદ્રક :
કાંતિલાલ ડી. શાહ
ભરત પ્રિન્ટરી
દાણાપીઠ પાછળ
પાલીતાણા (ગુજરાત)

शिव तनय वरिष्ठं सर्व कल्याण मूर्ति ।
 परशु कमल हस्तं शोभितं मोदकेनः ॥ १ ॥
 अरुण कुसुममाला व्याल लम्बोदरश्च ।
 मम हृदय निवासं श्री गणेशं नमामि ॥ २ ॥

શ્રીવિશ્વકર્મા નમઃ શ્રી વિશ્વકર્મા નમઃ શ્રી વિશ્વકર્મા નમઃ
 શ્રીવિશ્વકર્મા નમઃ શ્રીવિશ્વકર્મા નમઃ શ્રીવિશ્વકર્મા નમઃ
 શ્રીવિશ્વકર્મા નમઃ શ્રીવિશ્વકર્મા નમઃ શ્રીવિશ્વકર્મા નમઃ
 શ્રીવિશ્વકર્મા નમઃ શ્રીવિશ્વકર્મા નમઃ શ્રીવિશ્વકર્મા નમઃ

શ્રીવિશ્વકર્મા નમઃ

પ્રસ્તાવના

સૃષ્ટિ ઉત્પત્તિ સાથે જ સૃષ્ટિના જીવોને વસવાટ માટેનો પ્રશ્ન ઉભો થયો ? પશુઓમાં હિંસક પશુઓએ શુક્રાઓ ગિરિ કંદરાઓનો આશ્રય શોધ્યો, પક્ષીઓએ વૃક્ષોનો આશ્રય કરી માળા બાંધવા શરૂ કર્યા બીજા જીવ-જંતુઓએ ભૂમિ ખોદી સ્થાન કર્યા સાત્ત્વિક પશુઓ તથા મનુષ્યો હિંસક પશુઓથી ડરી દોડતા ફરતા હતા. રાત્રે ઝાડ ઉપર રહી રાત્રિ બ્યતિત કરતા હતા.

એક રાત્રે જંગલમાં ઢાવાનળ સળગ્યો. પશુઓ, પક્ષીઓ અને મનુષ્યો જીવ બચાવવા આમ તેમ ભાગવા લાગ્યા. એક મનુષ્યે હિંમત કરી સળગતી ઝાડની ડાળ પકડી ભાગ્યો. ઠંડીમાંથી મુક્ત થયો. આગથી હિંસક પશુઓ પણ ભાગતા હતા તેથી તેને જાણાસા ઉત્પન્ન થઈ કે પશુઓથી આગ જરૂર રક્ષણ આપશે. અને આગ સળગાવી ઝાડ નીચે આશ્રય લઈ શકતો અને આરામથી નિર્ભય થઈ સુઈ શકતો. હિંસક પશુઓથી સંપૂર્ણ રક્ષણ મળતું.

એક દિવસ કલ્પના રુકુરિ કે હિંસક પશુઓના આશ્રય સ્થાનો પાસે આગ જલાવવાથી શું પરિણામ આવે છે ? પશુઓના આશ્રય સ્થાન પાસે આગ જલાવી. હિંસક પશુઓ રાતના આશ્રય સ્થાન પાસે આગ ભાળતા ભાગ્યા, પછી મનુષ્યોએ શુક્રાઓનો કબજો લીધો. બહાર આગ કરતાં તેથી પશુઓ દૂર ભાગતા, આ રીતે મનુષ્યે આશ્રય સ્થાન શુક્રાઓમાં કર્યું.

હિમયુગ પુરો થયો સૃષ્ટિની આબોહવામાં ફેરફાર થયો. હવે દિવસે દિવસે હવામાન ગરમ થવા લાગ્યું. શુક્રાઓમાં ગોઘાઈ રહેલું ન ફાળ્યું. ગરમી ન લાગે અને રક્ષણ મળે તે માટે મનુષ્યોએ ખુલ્લી હવામાં ઝુંપડા બાંધવા શરૂ કર્યા (તૃણ વાંસ પદ્ધતિવના) અને ફરતી દૂર આગ કરતાં જેથી હિંસક પશુઓથી રક્ષણ મળતું. હિંસક પશુઓથી રક્ષણ માટે કાષ્ટ અને પાષાણના હથિયારોની પણ શોધ કરી હતી.

આપણા પુરાણોના આધારે અત્યારે ચાલતો શ્વેત વરાહ કલ્પ. જેમાં પ્રથમ સ્વયંભુવ નામના મનુ થયા. અત્યારે સાતમો વૈવસ્વત મન્વંતર ચાલે છે.

કલ્પની ઉત્પત્તિ, કલ્પાદ, સૃષ્ટિ, આદિ શકો.

		અબજ	કરોડ	લાખ	હજાર
૧	કલ્પાદ	૧	૮૭	૨૯	૪૯૦૭૬
૨	સૃષ્ટિ શક	૧	૯૫	૫૮	૮૫૦૭૬

	અમળ	કરોડ	લાખ	હજાર
૩ વરાહ શક	૧	૧૬	૦૮	૮૯૦૭૬
૪ વામન શક	૦	૧૯	૨૯	૪૯૦૭૬
૫ શ્રીગમ શક	૦	૦૦	૯	૬૯૦૭૬
૬ શ્રીકૃષ્ણ શક	૦	૦૦	૦૦	૦૫૨૦૧
૭ યુધિષ્ઠિર શક	૦	૦૦	૦૦	૦૫૦૭૬
૮ કલિ પ્રારંભ	૦	૦૦	૦૦	૦૫૦૭૬
૯ ખૌદ્ર શક	૦	૦૦	૦૦	૦૨૫૧૭
૧૦ મહાવીર સંવત	૦	૦૦	૦૦	૦૨૫૦૨
૧૧ શકગચાર્થ સંવત	૦	૦૦	૦૦	૦૨૨૫૫
૧૨ વિક્રમ સંવત	૦	૦૦	૦૦	૦૨૦૩૨
૧૩ શાલિવાહન શક	૦	૦૦	૦૦	૦૧૮૯૭
૧૪ કલચુરિ શક	૦	૦૦	૦૦	૦૧૭૨૭
૧૫ વલ્લભી શક	૦	૦૦	૦૦	૦૧૬૫૫
૧૬ કસલી શક	૦	૦૦	૦૦	૦૧૩૮૬
૧૭ ભેંગાલ શક	૦	૦૦	૦૦	૦૧૩૮૨
૧૮ હર્ષદિ શક	૦	૦૦	૦૦	૦૧૩૬૬

નોટ નારદપુરાણ પૂર્વભાગ દ્વિતિયપાદ. પૃ. ૨૨૦ શાલિવાહન શકમાં ૩૧૯૯ જોડો એટલે યુધિષ્ઠિર શક આવે.

૩૧૭૬

+ ૧૮૯૭ શાલિવાહન શક ચાલુ

૫૦૭૬ યુધિષ્ઠિર શક થયા.

યુધિષ્ઠિર શક માટે જનન મત

શકે ૨૫૦૨ માસોત્તમ માસે ચૈત્ર માસે શુક્લ પક્ષે ત્રયોદશ તિથી ભોમવાસરે સિદ્ધાર્થ ગૃહે લાર્યા ત્રીશલા કુલે પુત્ર રત્ન જન્મ.

પર્યુષણ મહાપર્વ મહાત્મ જ્ઞાનવિમળ કૃત સન્ન્યાય સાથે તેમાં કુટનોટમા જન્મ્યાવેલ છે.

૨૫૦૨ આને વીર સંવત ૨૫૦૨ છે. વીર સંવતએ નિર્વાણ સંવત છે, ૭૨ વર્ષ આયુષ્ય

૨૫૦૨ વીર સંવત

૨૫૭૪

+ ૭૨ વર્ષ આયુષ્ય

+ ૨૫૦૨

૨૫૭૪

૫૦૭૬ યુધિષ્ઠિર શક થયો.

શ્રી મહાવીર પ્રત્યુની જન્મ પત્રિકામાં યુધિષ્ઠિર શક હોવો જોઈએ તેમ ગણત્રીના પ્રમાણથી જણાય છે.

વિક્રેશી શકે	કરોડ	લાખ	હજાર
ચીની	૬	૬૦	૦૨૨૭૩
ખતાઈ	૮	૮૮	૩૮૩૪૪
પારસી	૦	૦૧	૮૯૯૪૩
મીશ્રી	૦	૦૦	૨૭૬૨૯
તુર્કી	૦	૦૦	૦૭૫૮૨
આદમ	૦	૦૦	૦૭૩૨૭
ધરાની	૦	૦૦	૦૫૮૭૮
યહુદી	૦	૦૦	૦૫૭૩૬
ઈબ્રાહીમ	૦	૦૦	૦૪૪૧૩
મુસા	૦	૦૦	૦૩૬૮૯
યુનાની	૦	૦૦	૦૩૫૫૮
રોમન	૦	૦૦	૦૨૭૨૬
બ્રાહ્મી	૦	૦૦	૦૨૫૧૬
મલયકેતુ	૦	૦૦	૦૨૨૯૭
પર્શિયન	૦	૦૦	૦૨૨૨૨
ઈસ્વીસન	૦	૦૦	૦૧૯૭૬
ગવા	૦	૦૦	૦૧૮૯૯
હિબ્રી	૦	૦૦	૦૧૩૬૬

અત્યારે ચાલી રહેલ સાતમો વૈવસ્વત મન્વંતર, વૈવસ્વત મન્વંતરના સત્તાવીશ મહાયુગો ગયા. અઠાવીશમા યુગના સત્યયુગ, ત્રેતાયુગ, દ્વાપરયુગ પુરા થયા. અને કલિયુગના ૫૦૭૬ વર્ષ ગયા.

અખળ	કરોડ	લાખ	હજાર	
૧	૮૫	૧૪	૨૮૫૩૮	૭ મન્વંતર કાળ.
૦	૧૨	૦૫	૨૫૦૭૬	સત્તાવીશ મહાયુગ, ત્રણયુગ અને કલિ વર્ષ.
૧	૯૭	૧૯	૫૩૬૧૪	કુલ વર્ષ

એક અખળ સત્તાણ કરોડ યોગણીશ લાખ ત્રેપન હજાર હસો ચૌદ વર્ષ થયા. ઉપરના કલ્પાંદ સાથે મળે છે.

આપણા મૂસ્તશાસ્ત્રીઓ પણ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિને બે અખળ વર્ષ માને છે.

ત્યારે આપણો સૃષ્ટિશક આશરે ૧ અખળ પંચાણ કરોડ વર્ષનો છે. પ્રવેતવરાહ કલ્પના આદ્ય મન્વંતરાધિપતિ સ્વાયંભુવ મનુને બે પુત્ર ઉત્તાનપાદ અને પ્રિયવ્રત. ઉત્તાનપાદના ધ્રુવ અને ઉત્તમ બે પુત્ર. ધ્રુવથી ત્રિલોચિ તેનો પુત્ર રિપુ. રિપુનો આક્ષસ, તેનો પુત્ર આક્ષપએ છઠ્ઠા મન્વંતરનો અધિપતિ મનુ થયો. આક્ષપથી ઉરુ તેનાથી અંગ

અને અગપુત્ર વેત, વેતથી પૃથુ નામે મહાપ્રતાપી પુત્ર ઉત્પન્ન થયો પૃથુના જન્મ વખતે આજગવ નામનું ધનુષ્ય ત્યાં પડ્યું.

પૃથુ રાજા આજગવ ધનુષ ધારણ કરી. આ સૃષ્ટિ અનેક ઝાડો પહાડોથી આચ્છાદિત હતી. તેથી તે પહાડો અને ઝાડોનો ધનુષથી નાશ કરવા માંડ્યો. સૃષ્ટિ દેવી ગાયત્રી રૂપધારણ કરી બ્રહ્મા પાસે ગઈ. પૃથુરાજ પણ તેની પાછળ બ્રહ્મા પાસે ગયા. સૃષ્ટિ દેવી થરથરતી હતી. બ્રહ્માએ આશ્વાસન આપ્યું, પૃથુને શાન્ત થવા કહ્યું પૃથુ પહાડ ઝાડોનો નાશ ન કર. હું દેવ શિલ્પી વિશ્વકર્માને મોકલું છું. તે યોગ્ય લોકોને તે રીતે નગર પુર ગ્રામ ખેટ પલ્લી આદિ રચનાઓ કરશે. બ્રહ્મા એ સૃષ્ટિ ઉપર વિશ્વકર્માને મોકલ્યા.

સૃષ્ટિ ઉપર નગરો, પુરો, ગામ, ખેટ અને પલ્લીની રચના કરી પૃથુએ મનુષ્યોને રાજ ક્યાં તેથી તેને રાજાની ઉપમા આપી, પૃથુના નામ ઉપરથી સૃષ્ટિનું નામ પૃથ્વી પડ્યું. સ્વાયંભુવ મનુના બીજા પુત્ર પ્રિયવ્રત તેના પુત્ર અશ્વિન, અશ્વિનના નાભિ અને નાભિ અને મરૂદેવીથી ઋષભદેવ નામે પુત્ર થયા. તેમણે નગરો પુરો ગામો પલ્લીઓ વગેરે વસાવ્યા અને યુગલ્લી જીવન શરૂ કર્યું. તેમને સો પુત્ર. મોટા ભરત જેના નામ ઉપરથી આ હિમવર્ષ ખંડનું નામ ભરતખંડ ભારતવર્ષ પડ્યું.

નાભી ગળ અને મરૂદેવી માતાથી ઉત્પન્ન થયેલ ઋષભદેવને સનાતન ધર્મ ઈશ્વરી અવતાર માને છે.

જૈન ધર્મના પ્રથમ તીર્થંકર ઋષભદેવ પ્રભુ છે, તે ઋષભદેવ આ જ હોવા જોઈએ કારણ કે નાભીગળ અને મરૂદેવીમાતાથી ઉત્પન્ન થયેલ છે. તેમને જૈન મત મુજબ સો પુત્ર મોટાનું નામ ભરત આ સઘળી હકીકત મળી રહે છે.

મતાંતર ૨૨ તીર્થંકરો ઈક્ષ્વાકુ વંશી છે, અને બે હરિવંશી છે.

સૂર્યવંશી-ઈક્ષ્વાકુવંશી તીર્થંકરો:- ૧. ઋષભદેવ, ૨. અજીતનાથ, ૩. સંભવનાથ, ૪. અભિનંદન, ૫. સુમતિનાથ, ૬. પદ્મપ્રભુ, ૭. સુપાર્શ્વનાથ, ૮. ચંદ્રપ્રભુ, ૯. સુવિધિનાથ, ૧૦. શીતલનાથ, ૧૧. શ્રેયાંસપ્રભુ, ૧૨. વાસુપૃષ્ઠ, ૧૩. વિમલનાથ, ૧૪. અનંતનાથ, ૧૫. ધર્મનાથ, ૧૬. શાંતિનાથ, ૧૭. કુયુનાથ, ૧૮. અરનાથ, ૧૯. મલ્લિકાનાથ, ૨૦. નમિનાથ, ૨૧. પાર્શ્વનાથ, ૨૨. મહાવીરપ્રભુ,

હરિવંશ એટલે (યદુવંશી ચંદ્રવંશી) ૨૦. મુનિસુવ્રત, ૨૨. નેમનાથ.

ઉપરના બાવીશ તીર્થંકરો સૂર્યવંશી, સૂર્યપુત્ર, વૈવસ્વત અને વૈવસ્વત પુત્ર ઈક્ષ્વાકુ, એટલે ઈક્ષ્વાકુ વંશી કહેવાયા

બે તીર્થંકરો હરિવંશી

હરિવંશ, ચંદ્રવંશ, ચંદ્રવંશમાં યદુવંશ અને તેમાં હરિવંશ ચાલ્યો એટલે હરિવંશી કહેવાયા.

ઋષભદેવજી ઈક્ષ્વાકુવંશમાં આવે છે, પણ ઉપર મુજબના ઋષભદેવ પ્રભુ સ્વયંભુવવંશી છે.

સ્વયંભુવ મનુએ આ ચાલતાં શ્વેત વરાહ કદપના પ્રથમ મન્વન્તરાધિ પતિ છે.

આ સૃષ્ટિ ઉત્પત્તિ સાથેજ દેવ પૂજા શરૂ થઈ હતી. ધ્રુવ પ્રથમ મન્વંતર ના સ્વાયં-
ભુવ મનુના પૌત્ર હતા. તેઓ વિષ્ણુ આરાધન માટે નાની વયે વનમાં ગયા હતા. તેમને
નારદજીએ ઝૂં નમો ભગવતે વાસુદેવાય એ વિષ્ણુ મંત્ર આપ્યો હતો.

હિરણ્યાકાશ્યપુ આદિ દૈત્યો બ્રહ્મા અને શિવના ઉપાસક હતા. તેમનો પુત્ર પ્રહ્લાદ
વિષ્ણુ-ઉપાસક હતો. અનેક દૈત્યો બ્રહ્મા અને શિવની ઉપાસના કરી. વર પ્રદાન કરી
દેવો સાથે લડ્યા હતા. રાવણુ શિવ ઉપાસક હતો અને ઇંદ્રજિતના મરણ પછી મહા
મૃત્યુ જપ સાધવા દેવી ઉપાસના કરવા બેઠો હતો. અહીં મહી, દેવી ઉપાસક હતા,
પ્રથમ જ્યોર્તિલિંગ સોમેશ્વર મહાદેવનું સ્થાપન ચદ્રદેવે કર્યું હતું અને બારમા
જ્યોર્તિલિંગ રામેશ્વરનું સ્થાપન અવધપતિ રામે કર્યું હતું રામને આજે નવ લાખ
ઓગણ સીતેર હજાર છોતેર વર્ષ થયા. છેલ્લા જ્યોર્તિલિંગ સ્થાપનાને ઉપર મુજબ
વર્ષો થયા. તો મુર્તિપૂજા કેટલી પુરાણી છે તેનો ખ્યાલ આવશે.

યુદ્ધિષ્ઠિર શક ૫૦૭૬ ચાલે છે. પરીક્ષિત ને ગાદી શીન કરી સ્વર્ગારોહણ કર્યું
ત્યારથી શરૂ થાય છે પાંડવવંશી રાજાઓ, ૧ પરીક્ષિત, ૨ જન્મેજય, ૩ શતાનીક,
૪ અશ્વમેધદત્ત, ૫ અધિસીમકૃષ્ણ, ૬ નીચકનું. નીચકનુંના સમયમાં હસ્તિનાપુરનો
યમુના પુરથી નાશ થયો. રાજ્યધાની કૌશંબી સ્થાપેલ. નીચકનું નો પુત્ર ૭ ઉષ્ણ
૮ ચિત્રરથ, ૯ શુચિરથ ૧૦ વૃષ્ણિમાન ૧૧ સુષેણ, ૧૨ સુનીથ, ૧૩ ઋચ, ૧૪ નૃચક્ષુ,
૧૫ સુખાવલ, ૧૬ પરિપ્લવ, ૧૭ સુનય, ૧૮ મેધાવી ૧૯ નૃપંજય, ૨૦ મૃદુ,
૨૧ તિગ્મ, ૨૨ બૃહદ્રથ, ૨૩ સુદાન, ૨૪ શતાનીક, ૨૫ ઉદયન, ૨૬ અહીનર,
૨૭ ખંડ્યાણી, ૨૮ નિરમિત્ર, ૨૯ ક્ષેમક.

ब्रह्मक्षत्रस्य यो योनिर्वंशो राजर्षिं सत्कृतः ।

क्षेमकं प्राप्य राजानं स संस्थां प्राप्यस्यते कलौ ॥ ૭ ॥

જે વંશ બ્રાહ્મણો તથા ક્ષત્રિયોનું ઉત્પત્તિ કારણ હોઈ રાજર્ષિઓ એ સત્કારેલ છે.
તે કુરૂવંશ ક્ષેમકરાજ સુધી પહોંચી કલિયુગમાં સમાપ્ત થયો, પાંડવશી રાજાઓએ
૧૧૭૫ વર્ષ રાજ્ય કર્યું રાજ્યધાની હસ્તિનાપુર કૌશંબી.

અ. ક. લા. હ.

તેને આજે ૧ ૯૭ ૨૯ ૪૯૦૭૬ વર્ષ થયા. સ્વયંભૂવમનુથી ઋષભદેવ પ્રભુ ૫ મા
પુરૂષ છે. વૈવસ્વત મનુ એ. ૭ મન્વંતરાધિ પતિ છે.

ક. લા. હ.

તેને આજે ૧૨ ૪૧ ૯૩૦૭૬ વર્ષ મન્વંતરની શરૂઆતને થયા. વૈવસ્વત મનુ પુત્ર
ઈક્ષ્વાકુ અને ઋષભદેવ ક્યારે થયા તે ઉલ્લેખ નથી. ઇક્ષ્વાકુવંશમાં ઋષભદેવ નામના પુરૂષનો ઉલ્લેખ
નથી. જૈન ગ્રંથોમાં કદાચ મળી શકે તો પ્રકાશ પાડવા વિનંતિ.

મગધવંશી રાજાઓ. ૧ સહદેવ, ૨ સોમાપિ ૩ શ્રુતવાન, ૪ આયુતાયુ, ૫ નિરમિત્ર, ૬ સુક્ષત્ર, ૭ બૃહતત્કર્મ, ૮ સેનજીત, ૯ શ્રુતંજય, ૧૦ વિપ્ર, ૧૧ શુચિ, ૧૨ ક્ષેત્ર્ય, ૧૩ સુવ્રત, ૧૪ ધર્મ, ૧૫ સુશ્રુત ૧૬ દ્રઢસેન, ૧૭ સુમતિ, ૧૮ સખલ, ૧૯ રિપુંજય ૧૦૦૪ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. મગધ દેશ ગિરિમજ (રાજગૃહિ) રિપુંજયને તેના પ્રધાન શુનકે મારી પોતાના પુત્રને ગાદી ઉપર બેસાડ્યો.

પ્રદ્યોત, ઈ. સ. પૂર્વે ૯૨૧) રાજ્યધાની રાજગૃહિ. ૧ પ્રદ્યોત, ૨ પાલક, ૩ વિશીર્ષ, ૪ જનક, ૫ નંદિવર્ધન, પ્રદ્યોત વંશે ૧૩૮ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. તેના પુત્ર શિશુનાગ ગાદી પર આવ્યો. અહીંથી શિશુનાગ વંશ કહેવાયો, શિશુનાગ ઈ. સ. પૂર્વે ૭૮૩. ૧ શિશુનાગ, ૨ કાકવર્ણ, ૩ ક્ષેમધર્મા, ૪ ક્ષત્રોજ ૫ બિંબસાર. બિંબસાર ઈ. સ. પૂર્વે ૫૬૨ માં મરણ પામ્યો.

૬ અન્નત શત્રુ	૫૬૨ થી ૫૨૬
૭ દર્ભક	૫૨૬ થી ૫૦૦
૮ ઉદયન	૫૦૦ થી ૪૭૭ પાટલીપુત્ર વસાવી ત્યાં રાજ્યધાની કરી.
૯ નંદિવર્ધન	૪૭૭ થી ૪૨૮
૧૦ મહાનંદી	૪૨૮ થી ૪૨૧

શિશુનાગ વંશી એ ૩૬૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. (રાજગૃહિ પાટલીપુત્ર) મહાનંદીથી શુદ્ર જાતની સ્ત્રીમાં ઉત્પન્ન થયેલ મહાનંદ ગાદી પર આવ્યો. અહીંથી, નંદવંશ કહેવાયો. ૧ મહાનંદ, ૨ પદ્મનંદ, ૩ અશ્વધોષનંદ ૪ જેષ્ઠમિત્રનંદ, ૫ સુદેવનંદ ૬ ધનદેવનંદ, ૭ બૃહદરથનંદ ૮ બૃહદપોતનંદ ૯ ધનનંદ, ૪૨૧ થી ૩૨૧ સુધી-૧૦૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યું રાજધાની પાટલીપુત્ર નંદ કુલથી ઉત્પન્ન થયેલ મુરાદેવી નામની ઠાસીમાં ચંદ્રગુપ્ત ગાદી પર આવ્યો. અહીંથી મોર્યવંશ કહેવાયો.

૧ ચંદ્રગુપ્ત	ઈ. સ. પૂર્વે	૩૨૧ થી ૨૬૬
૨ બિંદુસાર	"	૨૬૬ થી ૨૭૪
૩ અશોક	"	૨૭૪ થી ૨૩૨
૪ સૂયશા	"	૨૩૨ થી ૨૨૭
૫ દશરથ	"	૨૨૭ થી ૨૧૮
૬ સંગત	"	૨૧૮ થી ૨૧૫
૭ શાલિશૂક	"	૨૧૫ થી ૨૦૩
૮ સોમશર્મા	"	૨૦૩ થી ૧૬૪
૯ શતધન્વા	"	૧૬૪ થી ૧૮૭
૧૦ બ્રહદ્રથ	"	૧૮૭ થી ૧૮૫

મૌર્યવંશી રાજાઓએ ૧૩૬ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. પાટલીપુત્રમાં ઈહદ્રથને તેના સેનાપતિ પુષ્પમિત્રે માર્યો શૃંગવંશ આન્યો.

૧	પુષ્પમિત્ર	ઈ. સ. પૂર્વે	૧૮૫ થી	૧૭૩
૨	અગ્નિમિત્ર	"	૧૭૩ થી	૧૬૭
૩	સુજેષ્ઠ	"	૧૬૭ થી	૧૬૧
૪	સુમિત્ર	"	૧૬૧ થી	૧૫૦
૫	આદર્શ	"	૧૫૦ થી	૧૩૯
૬	પુલિકક	"	૧૩૯ થી	૧૨૫
૭	થોર્પેવસુ	"	૧૨૫ થી	૧૧૩
૮	વળમિત્ર	"	૧૧૩ થી	૯૭
૯	ભાગવત	"	૯૭ થી	૭૫
૧૦	દેવભૂતિ	"	૭૫ થી	૭૨

શૃંગવંશી ૧૧૩ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. દેવભૂતને તેના સેનાપતિ કાણ્વવંશી વાસુદેવે મારી રાજ્ય લીધું. સત્તા નબળી પડી.

ઈ. સ. પૂર્વે ૭૫માં સિંધ, પંજાબ, સૌરાષ્ટ્ર, માળવા, તક્ષશિલા વગેરે સ્થળે શક રાજ્યો સ્થપાયા તેઓ મહાક્ષત્રિય કહેવાયા.

કાણ્વ વંશ

- ૧ વસુદેવ
- ૨ ભૂમિમિત્ર
- ૩ નારાયણ
- ૪ કુશભા

કાણ્વ વંશી રાજાઓ ૪૫ વર્ષ રાજ્ય કર્યું કુશભાને તેના ચાકર શિપ્રકે મારી રાજ્ય લીધું.

ઈ. સ. પૂર્વે ૭૫ થી પાટલીપુત્રની સત્તા નબળી પડી. બીજા અનેક રાજ્યો સ્વતંત્ર થયા.

ઈ. સ. પૂર્વે ૭૫ સિંધ, પંજાબ, સૌરાષ્ટ્ર, માળવા, તક્ષશિલા વગેરે સ્થળે શક રાજ્યો સ્થપાયા. તેઓ મહાક્ષત્રિય કહેવાયા.

દક્ષિણમાં ઈ. સ. ૨૦૦ વર્ષ પહેલાં રાજ્ય સ્થપાયેલ તે શૃંગ વંશ નબળો પડતાં બેરમાં આન્યું. સાતવાહન વંશ શક ભટ્ટીનો સામનો કરી દક્ષિણમાં રાજ્ય જમાવ્યું. તેમાં ખારવેલ નામે રાજા મહો બળવાન થયો. તે શૃંગવંશના પુષ્પમિત્રનો સમકાલિન

હતો. પ્રતિષ્ઠાન (પૈઠન)માં રાજ્યધાની હતી. સાતવાહન વંશે ઈ. સ. પૂર્વે ૭૨ થી ઇ. સ. ૨૨૫ વર્ષ સુધી રાજ્ય કર્યું.

ઉત્તરમાં યુએચી જાતીનું કુશાન રાજ્ય હતું.

ઈ. સ. ૫૦ માં કુશાને કાબુલ કંદહાર પૂર્વમાં પ્રયાગ દક્ષિણે વિંધ્યાચલ સુધી સત્તા જમાવી. તેમાં કનિષ્ક નામનો રાજા મહા પ્રતાપી થયો. કુશાન વંશ ઈ. સ. ૫૦ થી ૨૨૦ વર્ષ સુધી સત્તા રહી.

પાટલીપુત્રમાં આગ્રતું રાજ્ય.

૧ શિખ્રક	૨ કૃષ્ણ	૩ શ્રી શાંતકર્ણિ
૪ પૂર્ણોત્સંગ	૫ શાંતકર્ણ	૬ લંબોદર
૭ દિવિષક	૮ મેઘસ્વાતિ	૯ પદુમાન
૧૦ અશિષ્ટકર્મા	૧૧ હાલ	૧૨ પત્તક
૧૩ પ્રવિલમેન	૧૪ સુંદર	૧૫ શાંતકર્ણ
૧૬ ચક્રોર	૧૭ શાંતકર્ણી	૧૮ શિવસ્વાતિ
૧૯ ગોમતિપુત્ર	૨૦ અભિમાન	૨૧ પુલિમાન
૨૨ શાંતકર્ણી	૨૩ શિવશ્રી	૨૪ શિવમેઘ
૨૫ ચરીશ્રી	૨૬ દ્વિચક્ષ	૨૭ વિજય
૨૮ ચંદ્રશ્રી	૨૯ પુલોમૈત્રી	

ઈ. સ. પૂર્વે ૨૭ થી ઈ. સ. ૩૩૦ સુધી રાજ્ય કર્યું. અનેક રાજ્યોનું વિલા-
નન છતાં ગુપ્તવંશના ચંદ્રગુપ્તે પુલોવર્માને મારી રાજ્ય લઈ લીધું.

ચંદ્રગુપ્તનો પુત્ર ગાદીપર આવ્યો.

સમુદ્રગુપ્ત ૩૩૦-૩૮૦

વિક્રમાદિત્ય ૩૮૦-૪૧૪. તેણે શક કુશાન બધા રાજ્યો જીતી લીધા.

કુમારગુપ્ત ૪૧૪-૪૩૪

સ્કંધગુપ્ત ૪૩૪-૪૬૮

ખાલાદિત્ય ૪૬૮

ગુપ્તવંશોએ ૧૩૮ વર્ષ રાજ્ય કર્યું.

સૌગંધ્રમાં ૪૭૦માં ભટ્ટાર્કે વલ્લીપુરમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું. ૪૮૪માં હૂણોએ બદખમાં
મોટું રાજ્ય સ્થાપ્યું. તોરમાણ નામના હૂણે અફઘાનીસ્તાન, પંજાબ, કાશ્મીર રાજ-
પુતોના ઘણા રાજ્યો જીતી લીધા. ગાંધારના ખૌદ્રમઠો, તક્ષશિલા વિદ્યાપીઠનો નાશ
કર્યો. હૂણના હલ્લાથી ગુપ્ત સામ્રાજ્યની ઈમારત આખરે ગબડી પડી.

પરમ પૂજ્ય પિતાશ્રી ચુનીલાલ વેલ્લ સોમપુરા.

જેમણે શિલ્પની મહત્તા સમજાવી શિલ્પાલયાસ શરૂ કરાવ્યો અને મેં જે
કાંઈ જ્ઞાન મેળવ્યું છે તે પરમ પૂજ્ય પિતાશ્રીને આભારી છું, અન તો પકારી
પૂજ્ય પિતાશ્રીને સાદર સમર્પણ.....

વર્ધન વંશ

રાજ્યવર્ધને અનેક લડાઈ લડી ઘણા રાજ્યો કબજે કર્યા અને ગોડ રાજ સાથે લડતા મરાણો.

રાજ્યવર્ધનનો પુત્ર હર્ષવર્ધન ગાદીપર આઠ્યો. કનોજમાં ગાદી સ્થાપી. હર્ષવર્ધન ૬૦૬ થી ૬૪૬ સુધી રાજ્ય કર્યું. હર્ષના સમકાલિન દક્ષિણમાં ચાલુક્ય રાજ્ય હતું. રાજધાની બદામી (વાતાપી) પુલકેશી ઇ. સ. ૬૦૮-૭૫૦ સુધી ચાલુક્ય સત્તા રહી તેનું હરિશ્વર પદ્મવ રાજ્ય મહાબલિપુરમાં હતું. બન્ને રાજ્યો લડી નબળા પડ્યા.

રાષ્ટ્રકુટ વંશ

ઈન્દ્રિયે ચાલુક્ય અને પદ્મવની સત્તા ઢિબેડી રાજ્ય સ્થાપ્યું. ઇ. સ. ૭૫૦થી ૬૭૩ રાષ્ટ્રકુટની સત્તા રહી. ઇલોરા રાજધાની. ગુજરાતમાં આવડા વંશનું રાજ્ય હતું. નર્મદાના ઉત્તર કિનારેથી દક્ષિણ કિનારે રાષ્ટ્રકુટની સત્તા ગુજરાતમાં હતી.

ચોલ વંશ

ચોલવંશ રાજધાની તાંજોર.

રાજરાજ ૬૭૩ થી ૧૦૧૨

રાજેન્દ્ર ૧૦૧૨ થી ૧૦૪૨

દીલ્હીમાં તુમાર વંશના રાજપુતો જોરમાં આવ્યા અને તેમણે દીલ્હીમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું ૧૦૪૨ થી ૧૧૮૦. ૧૩૮ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. છેલ્લા રાજાને દીકરો નહિ હોવાથી તેના દીકરીના દીકરા પૃથ્વીરાજને રાજ્ય આપ્યું. ૧૧૮૦-૧૧૬૨ પૃથ્વીરાજને હરાવી મહમદ ઘોરીએ રાજ્ય છતી લીધું. દીલ્હીમાં તુર્ક સલ્તન થરૂ થઈ.

પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ ઇ. સ. ૧૧૮૦ થી ૧૧૬૨
મહમદઘોરી " ૧૧૬૨ થી ૧૨૦૬
તુર્ક સલ્તનત નીતવાપીર ૧૨૦૬ થી ૧૪૧૩
કુતુબદીન ઐબક " ૧૨૦૬ થી ૧૨૧૦

અલતમશ ઇ. સ. ૧૨૧૧ થી ૧૨૩૬
નાસિરુદીન " ૧૨૩૬ થી ૧૨૬૬
અલખન " ૧૨૬૬ થી ૧૨૮૭
અંબાધૂધી " ૧૨૮૮ થી ૧૨૯૦

ખીલજી વંશ

જલ્લાલુદ્દીન ૧૨૯૦ થી ૧૨૯૬
અંબાધૂધી ૧૩૧૬ થી ૧૩૨૦

અલાઉદ્દીન ૧૨૯૬ થી ૧૩૧૬
(૧૩૦૦ માં, ગુજરાત લીધું.)

તઘલઘ વંશ

આસુદીન ૧૩૨૦ થી ૧૩૨૫
મહમદ ૧૩૨૫ થી ૧૩૫૧
તેમુર લંગ સમરકંદની સુલતાનની ચડાઈ ૧૩૮૮ થી ૧૩૯૮
અંબાધૂધી ૧૩૯૮ થી ૧૪૧૪

ફિરોજ ૧૩૫૧ થી ૧૩૮૮
સયદ રાજ્ય ૧૪૧૪ થી ૧૪૫૧
લોદી વંશ ૧૪૫૧ થી ૧૫૨૬

ધાત્રાહીમે ખાખરને હરાવ્યો મોગલવંશ

ખાખર ૧૫૨૬ થી ૧૫૩૦ | હુમાયુ ૧૫૩૦ થી ૧૫૪૦
૧૫૪૦ માં શેરશાહે હુમાયુને હરાવી રાજ્ય લીધું;
શેરશાહે ૧૫૪૦ થી ૧૫૫૫
હુમાયુએ રાજ્ય પાછું મેળવ્યું

હુમાયુ	૧૫૫૫ થી ૧૫૫૬	ઔરંગઝેબ	૧૬૫૮ થી ૧૭૦૭
અકબર	૧૫૫૬ થી ૧૬૦૫	શાહઆલમ	૧૭૦૭ થી ૧૭૧૨
જહાંગીર	૧૬૦૫ થી ૧૬૨૭	અંધાધૂધી	૧૭૧૨ થી ૧૭૧૬
શાહજહાં	૧૬૨૭ થી ૧૬૫૮	મહમદ શાહ	૧૭૧૬ થી ૧૭૪૮

૧૭૩૬ નાદિરશાહ નો હલ્લો સલ્તનતે આંગી પડી અને જુદા જુદા રાજ્યો સ્થપાયા.

મરાઠી રાજ્ય દક્ષિણમાં

શિવાજી	૧૬૭૦ થી ૧૬૮૦	તારાબાઈ એ રાજ્ય કર્યું	૧૬૮૬ થી ૧૭૦૮
સંભાળ	૧૬૮૦ થી ૧૬૮૬	શાહુ	૧૭૦૮ થી ૧૭૪૬

પેશ્વા રાજ્ય

ખાલાજી પેશ્વા	૧૭૪૬ થી ૧૭૬૧	મહારાણી વીક્ટોરીયા	૧૮૫૭ થી ૧૯૦૧
માધવરાવ પેશ્વા	૧૭૬૧ થી ૧૭૭૨	એડવર્ડ	૧૯૦૧ થી ૧૯૧૦
નારાયણરાવ	૧૭૭૨ થી ૧૭૭૩	પાંચમો જોજ	૧૯૧૦ થી ૧૯૪૭
માધવરાવ	૧૭૭૩ થી ૧૭૮૫	ભારત સ્વતંત્ર	૧૯૪૭
પ્રીટીશ ઇસ્ટઈન્ડિયા કું	૧૭૮૫ થી ૧૮૫૭		

સંસ્કૃતિ અને વિકાસ.

સંસ્કૃતિ એટલે સુધારણા. સારી સુધર વસ્તુ બનાવવી, સ્વતંત્રપણે નવું નવું વિચારવું. સમૂહમાં રહેવાના નિયમો પાળવા એ સંસ્કૃતિનાં મૂળ્ય લક્ષણો. સમૂહમાં રહેતા લોકોને એક બીજાની મદદ લેવી પડતી. ગાંભીર્ય રક્ષણ માટેની વ્યવસ્થા કરવી પડતી. અંદર અંદર તકરાર ન થાય તે માટે નિયમો બાંધવા આવી સાદી વ્યવસ્થા માંથી વખત જતાં સંસ્કૃતિ વિકાસ પામી આખા દેશવધતાં મોટા નગરો વધ્યા. નગરોમાં મંદિરો મહાલયો અને વિધ વિધ જાતના ગૃહો બંધાયા. લોકો જેમ જેમ મોટા સમૂહમાં રહેતા ગયા, તેમ તેમને લખાણની જરૂર જણાવા લાગી. માણસો એ આખરે લખવાની કળા પણ શોધી કાઢી. વખત જતાં રાજ્ય વ્યવસ્થા થઈ.

પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાની આપણી સંસ્કૃતિ.

મોહન જો ડેરો.

અગાઉથી, યોજના ઘડ્યા મુજબ આ શહેર બાંધ્યું હશે તેમ ખંડેરો જોતા જણાય છે. મુખ્ય માર્ગો સરખાં અંતરે આવેલ છે. મુખ્ય માર્ગોની બન્ને બાજુ શેરીઓ છે. શેરીઓ મુખ્ય રસ્તાના કાટખુણે છે. મુખ્ય માર્ગો અને શેરીઓમાં હારબંધ મકાન છે. મકાનો કાચી અને પાકી ઇંટના બાંધેલ છે. મકાનો એક માળના અને બે માળના છે. માળ ઉપર જવા માટે સીડી ઇંટ અને લાકડાની છે, દરેક ઘરમાં રસોડા અલગ છે. ર્નાનગૃહની સગવડતા અને ઓરડા યુક્ત બાંધકામ છે. કેટલાંક ઘરમાં આંગણીમાં જ કુવા છે. ગંદા પાણીના નીકાલ માટે પાકી ઇંટની ગટરો બાંધવામાં આવી છે, શહેરના પશ્ચિમ ભાગમાં એક જાહેર સ્થાનના ખંડેરો નજરે પડે છે. તેના મધ્ય ભાગમાં વિશાલ કુંડ છે. આવી સુંદર રચના જોતાં શહેરના લોકો કેટલા સુધરેલ હશે તેનો ખ્યાલ આવે છે. ખોરાક ઘઉં અને જવનો હશે. કપડા રૂ અને ઉનના પહેરતા હશે તેમ નિશાની ઉપરથી જણાય છે. આ ખંડેર માંથી સોના, રૂપા, ત્રાંબા, હાથીદાંત અને અકીકના કિંમતી ઝવેરાતના ધરેણાંમળી આવ્યા છે. આ શહેરના લોકો શોખીન હશે તેમ જણાય છે. ધરેણા ઉપરાંત રાત્ર રચીલાની મોજ શોખની વસ્તુ ઘણી મળી આવી છે. સિંધુ ખીણના લોકો સુખી હતા તેમ જણાય છે.

ધાતુનો ઉપયોગ.

સોનું, રૂપુ ધરેણામાં વપરાતું. ગરીબ મોણસો ત્રાંબા અને કાંસાના દાગીના પહેરતાં હશે. વાસણો ત્રાંબા અને કાંસાના મળી આવે છે. આસિવાય પથ્થરના વાસણો પણ મળેલ છે.

કળા કુશળતા.

ખંડેરમાંથી મળી આવેલ જાત જાતની મનોહર ચીજો જોતાં આપણને એ શહેરના કારીગરો કેટલા કુશળ હશે તેનો ખ્યાલ આવે છે. તેઓ સુદ્રાઓ વાપરતાં. સુદ્રાઓ હાથીદાંત, અબ્રક અથવા ઉંચા પ્રકારની માટીમાંથી બનાવેલ મળી આવેલ છે. સુદ્રાના ઉપરના ભાગમાં લખાણ કેતરવામાં આવેલ છે. કેટલીક સુદ્રાઓ પર જુદાં જુદાં ગ્રાણીઓની આકૃતિઓ પાડેલ છે. માટી કામના મળેલ નમુના કળાયુક્ત છે. કેટલીક મૂર્તિઓ પણ મળી આવી છે. સિંધુ ખીણના બાળકો તે વડે રમતાં હશે. દોરી ખેંચતા માથું ધૂણાવતો બળદ, એ ઉપરથી કલાનો ખ્યાલ આવે છે. ધર્મ વિષે ખાસ ખ્યાલ આવતો નથી. પણ મૂર્તિઓ ઉપરથી એમ ધારવામાં આવે છે કે આ શહેરના લોકો ધરતી દેવી તથા શિવશક્તિને પૂજતા હશે.

મૂર્તિ કલા.

મોહન જો ડેરો માંથી મળેલ પોચા આરસની એક ધ્યાનીની મૂર્તિ ઉપર રસાયણિક પ્લાસ્ટર કરેલ છે. તેનું નીચું કપાળ, આગળ પડતું નાક અને બરાવદાર હોઠ તે સમયના માનવીનો ખ્યાલ આપે છે.

મુદ્રામાં ગાય, ઘોડો, વાઘ, મોર હાથી, હરણ આદિ આકૃતિ છે. ખીજા માટીના રમકડાં મળેલ છે. તેમાં આબૂષણ ધારણ કરેલ અને મુકુટ વાળી આકૃતિ છે. ખીજું આખા હાથમાં શૃંગાર પહેરેલ કાંઈ ગરીબ લોકોની આકૃતિ છે.

ઇતિહાસ અને સ્થાપત્યો.

યુધિષ્ઠિરે અભિમન્યુ પુત્ર પરીક્ષિતને ગાદીશીન કરી સ્વર્ગારોહણ કર્યું. તેને આજે ૫૦૭૬ વર્ષ થયા. તે યુધિષ્ઠિર શક ઉપરથી આપણે જાણી શકીએ છીએ, પરીક્ષિત થી ૬ રાજા નીચકનુ થયો તેના વખતમાં હસ્તિનાપુરનો ચમુનાના પુરથી નાશ થયો. રાજ્યધાની કોશાંબીમાં સ્થાપેલ, પરિક્ષિતથી ક્ષેમકુ સુધી ૨૬ રાજાઓ એ ૧૧૭૫ વર્ષ રાજ્ય કર્યું, રાજ્યધાની હસ્તિનાપુર કૌશાંબી, મગધ રાજ્ય બૃહદ્રથ વંશી રાજાઓ, સહદેવથી રિપુજ્ય સુધી ૧૬ રાજાઓ થયા ૧૦૦૪ વર્ષ રાજ્ય કર્યું રાજ્યધાની ગિરિનજ (રાજગૃહી) રિપુરાજ્યને તેના પ્રધાન શુનકે મારી પોતાના પુત્રને ગાદી પર બેસાડ્યો.

પ્રદ્યોત વંશ ઇ.સ. પૂર્વે ૬૨૧ થી ૭૮૩.

પ્રદ્યોત થી નંદિવર્ધન સુધી ૫ રાજાઓ થયા. પ્રદ્યોત વંશે ૧૩૮ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. રાજ્યધાની રાજગૃહી નંદિવર્ધનનો પુત્ર શિશુનાગ ગાદી પર આવ્યો, શિશુનાગ વંશ કહેવાયો.

શિશુનાગ વંશ ઇ.સ. પૂર્વે ૭૮૩ થી ૪૨૧.

શિશુનાગ થી મહાનંદી સુધી ૧૦ રાજાઓ થયા તેણે ૩૬૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. ૧ શિશુનાગ, ૨ કોકવણ્, ૩ ક્ષેમધર્મા, ૪ ક્ષત્રેજ, ૫ જિજ્ઞસાર, ૬ અનંતશત્રુ, ૭ હર્ષક, ૮ ઉદયન, ૯ નંદિવર્ધન, ૧૦ મહાનંદી. આ ૧૦ રાજાઓ એ ૩૬૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. આ વંશની રાજ્યધાની રાજગૃહિમાં હતી પણ ઉદયને ઇ.સ. પૂર્વે ૫૦૦ થી ૪૭૭ વર્ષ રાજ્ય કર્યું તેણે ગંગા અને ક્ષેણ નદીના સંગમ ઉપર પાટલીપુત્ર નામે નગર બસાવી રાજધાની ત્યાં સ્થાપી.

શિશુનાગ વંશે ૩૬૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું રાજ્યધાની રાજગૃહિ પાટલીપુત્ર

અનંતશત્રુ ઇ.સ. પૂર્વે ૫૬૨ માં ગાદી પર આવ્યો તેણે ૩૬ વર્ષ રાજ્યકર્યું ૫૩૬ માં મરણ પામ્યો.

અનંતશત્રુની પાંખાણની મૂર્તિ ૮'૮" કુટ ઊંચી જે હાલ મથુરા સંગ્રહ સ્થાનમાં છે. નંદિવર્ધન ઇ.સ. પૂર્વે ૪૬૭ માં ગાદીપર આવ્યો. ૪૬ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. ૪૧૮ માં મરણ પામ્યો. તેની મૂર્તિ કલકત્તા સંગ્રહસ્થાનમાં છે, જે પટણા પાસેથી મળી છે. તેજ કાલિન એક સ્ત્રી મૂર્તિ ૬'૭" ઊંચી ગ્વાલિયર રાજ્યનાં બેસનગર પાસેથી મળી છે. તે કલકત્તા સંગ્રહ સ્થાનમાં છે. એક સ્ત્રી મૂર્તિ મથુરા સંગ્રહસ્થાનમાં છે, તે મનસા દેવીના નામથી ઓળખાય છે.

આ ચારે મૂર્તિ સમકાલિન છે. ઇ.સ. પૂર્વે ૬ હી શતાબ્દિમાં પાંખાણનું મૂર્તિ કામ શરૂ હતું એ આ મૂર્તિ ઉપરથી સાબિત થાય છે.

શિશુનાગ વંશી રાજાઓએ ઇ. સ. પૂર્વે ૪૨૧ વર્ષ સુધી રાજ્ય કર્યું. ઇ. સ. પૂર્વે ૪૨૧ શીશુવંશનો છેલ્લો રાજા મહાનંદી થયો. મહાનંદી પછી તેનો શુદ્ર દાસીમાં ઉત્પન્ન થયેલ પુત્ર મહાપદ્માનંદ ગાદી ઉપર આવ્યો. ત્યાંથી નંદવંશ કહેવાયો. છેલ્લા ધનનંદને મારી ચંદ્રગુપ્ત ગાદી પર આવ્યો. ઇ. સ. પૂર્વે ૩૨૧માં તેણે ગીરનાર પાસે સુદર્શન તળાવ બંધાવેલ અને પોતાનો રાજ્ય મહેલ મહાન શિલ્પ સ્થાપત્યના નમુના રૂપ બનાવ્યો હતો. તેણે ૨૫ વર્ષ રાજ્ય કર્યું પછી તેનો પુત્ર બિંદુસાર ગાદી ઉપર આવ્યો. તેણે ૨૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. તેનો પુત્ર અશોક ઇ. સ. પૂર્વે ૨૭૪માં ગાદી પર આવ્યો. તેણે ૪૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું તેણે બુદ્ધ ધર્મ અંગીકાર કરી બુદ્ધ ધર્મના બે વિભાગ કર્યા હીનયાન અને મહાયાન મહાયાનમાં મૂર્તિ પૂજા શરૂ કરી. તેણે અનેક સ્તુપો બનાવ્યા. સાત ભાગમાંથી બુદ્ધના અસ્તિ ૮૪ હજાર ભાગમાં વહેંચી ૮૪ હજાર સ્તુપો બનાવ્યા. તેમાં સાંચીનો સ્તુપ મૂખ્ય છે. સ્તુપ પથરના ઓપઢાર કરવાની કલા ત્યારે અપૂર્ણ બીલી હતી. અશોકના પૌત્રે ગયા પાસે શુદ્ધ કૌતરાવી તેને લોમસરિસી કહે છે.

ઇ. સ. પૂર્વે ૧૮૫માં મોર્યવંશનો છેલ્લો રાજા બ્રહ્મદ્રથને મારી તેનો સેનાપતિ યુષ્મિત્ર ગાદી પર આવ્યો ત્યાંથી શૃંગ વંશ કહેવાયો.

શૃંગવંશ:-યુષ્મિત્રથી દેવભૂતિ સુધી ૧૦ રાજાઓ થયા તેણે ૧૧૩ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. ઇ. સ. પૂર્વે ૭૨ માં સત્તા અસ્ત પામી. સારનાથની બાળી શૃંગ કાલિન છે. શૃંગ કાલિન કામ ચપટું, ઓછા ઉઠાવવાળું છે. શૃંગવંશનો એક સ્તંભ સાંચીમાં છે. તેના ઉપર એક જ સિંહ છે.

શૃંગકાલિન મૂર્તિઓ ભારતના એક છેડેથી બીજા છેડા સુધી ઘણી જોવા મળે છે. અનેક શુદ્ધાઓ કરાવી. શક રાજ્યો ઇ. સ. પૂર્વે ૭૫ માં સ્થપાયા. શક ભત્તીએ સિંધ, પંજાબ, તક્ષશિલા મથુરા, અને સૌરાષ્ટ્રમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું.

સાતવાહન વંશ:-ઇ. સ. પૂર્વે ૭૨ થી ઇ. સ. ૨૨૫ સુધી રાજ્ય કર્યું. દક્ષિણમાં પ્રતીષ્ઠાન (પેઠન) રાજધાની હતી.

નાશકની કાલો શુદ્ધા, કૃષ્ણગિરિ, કન્હેરીની શુદ્ધાઓ. સાત વાહન સામ્રાજ્યનો ખ્યાલ આપે છે. કુશાન વંશે પેશાવરમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું. ઇ. સ. ૧૨૦ થી ૨૨૦ સુધી તેઓ શૈવ અને બુદ્ધ ધર્મ પાળતા. તેમાં કનિષ્ક મૂખ્ય થયો. તેણે બૌદ્ધ સ્તુપ, વિહારો અને મહાયાન ધર્મમાં રહી તેણે બૌદ્ધની ગાંધાર શૈલીની મૂર્તિ બનાવવાનું શરૂ કર્યું.

ગુપ્તાવંશ:-ચંદ્રગુપ્તે રાજ્ય સ્થાપ્યું. સમુદ્રગુપ્તે દિગ્વિજય કર્યો. તેના સ્મરણે પ્રયાગના કિલ્લામાં સ્તંભ ઉપર કૌતરેલ છે.

વિક્રમાદિત્યે શક રાજ્યનો નાશ કર્યો. તેના પરાક્રમે દીલ્હીમાં કુતુબ મિનાર પાસે લોહ સ્તંભમાં કૌતરેલ છે. તે સ્તંભ તેણે કરાવ્યો છે.

ગુપ્તવંશ ઇ.સ. ૩૦૦ થી ૪૬૮ સુધી રહ્યો. ગુપ્તકાલમાં અજંટા ગુફા, નાલંદા, સારનાથ વગેરે સ્થળો અનેક મહાલયો, મંદિરો, ગુફાઓ, મૂર્તિઓ, પથ્થરનાં સ્તુપો બનાવવા લાગ્યા. શિવ, વિષ્ણુ મંદિરો, અજંટા ચિત્રકામ, લોહસ્થંભ કાટ ન લાગે તેવા બનાવ્યા આ સ્થાપત્યોમાં ગાંધાર શૈલીની જરા પણ છાંટ નથી. ગુપ્તકાલ સૂવર્ણયુગ કહેવાયો.

વર્ધનવંશની:-રાજ્યધાની કનોજ ઇ.સ. ૬૦૬, હર્ષવર્ધને નાલંદા વિદ્યાપીઠને ઘણી જ મદદ આપેલ.

ચાલુક્ય વંશ:-રાજ્યધાની વીજપુર જીલ્લામાં બદામી (વાતાપી) ૬૦૮ પુલકેશી બંને સમાન રાજ્યો હતા બદામી એહોલ વિગેરે સ્થળો એ મંદિરો બાંધ્યા. બદામી તથા એલીફન્ટાની ગુફા કોતરાવી.

રાષ્ટ્રકુટ વંશ:-ઇ.સ. ૭૫૦ ચાલુક્યની સત્તા ઉભેડી નાખી. તેની રાજ્યધાની ઇલોરા પાસે હતી. ઇલોરાની ગુફાઓ તથા કૈલાસ મંદિર રાષ્ટ્રકુટ વંશના વર્ણતમાં થયા. ઇ.સ. ૯૭૩ સુધી સત્તા રહી.

પલ્લવ વંશ:-ઇ.સ. ૬૦૮ થી ૭૫૦ કાંચીમાં લગ્ન મંદિરો, મહાબલીપુર રથ મંદિર, મદુરા મંદિર, સુંદરેશ્વર મંદિર તેમજ બાંધાવ્યા.

ચોલ વંશ:-૯૭૩ થી ૧૦૪૨ સુધી તેણે તાંજોરના લગ્ન શિવાલય બાંધાવ્યા.

ગંગા વંશ:-ભૂવનેશ્વર રાજ્યધાની તેમજ ભૂવનેશ્વરના મંદિરો બાંધાવ્યા. ઇ.સ. ૭ થી ૮ સદી.

લેંડાઘાટ:-ચોસઠ યોગિનીઓનું મંદિર ૧૦ થી ૧૧ મી સદીમાં બાંધાયું. ખાનુરાવ વિષ્ણુ મંદિરો ૯ થી ૧૦ મી સદીના છે.

શ્રવણ બેલગુલ:-ભદ્રબાહુ કેવલીની મૂર્તિ ૬૦ ફુટ ઉચી અખંડ મસ્તક પથ્થર માંથી બનાવેલી છે. તેને ગોમતેશ્વર પણ કહે છે. દશમાં સૈકાની છે.

બેલુર હાલાખીડ:-૧૨ મી સદી હાલાખુડ બેલુર તથા સોમનાથપુર બાંધાયેલ છે. અહીં ઐતિહાસિક સંગ્રહસ્થાન છે.

ગુર્જર રાજ્યો:-૪૦૭ માં ભદ્રાકાં ગુર્જરે વલ્લભીપુરમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું. ઇ.સ. ૪૫૭ થી ૬૬૪. તેઓ શૈવ અને બૌદ્ધ ધર્મી હતા. તેમજ મહાન શિવાલયો તથા તાલધ્વજગિરિમાં બૌદ્ધ ગુફાઓ કોતરાવી.

આવેડાં રાજ્ય.

૬૬૪ થી ૬૯૬ પંચાસરમાં જયશિખરે રાજ્ય કર્યું. ગુર્જર પ્રદેશ ઉપર તેણે સત્તા જમાવી. ચાલુક્ય વંશના રાજા ભુવડના આક્રમણથી જયશિખર મરાયો અને સત્તા ૬૯૬ થી ૭૪૬ ચાલુક્યવંશની સત્તા નીચે ગુજરાત ગયું. ચાલુક્ય વંશમાં પુલકેશી મહાન થયો. તેની રાજ્યધાની બદામી (વાતાપી) હતી.

ચાવડા વંશ.

જયશિખરના પુત્ર વનરાજે અણહીલપુર પાટણ વસાવી. ગુર્જર પ્રદેશની રાજ્યધાની સ્થાપી. ઈ. સ. ૭૪૬ અને ગુજરાતમાં નર્મદાના ઉત્તરકિનારા સુધી સત્તા જમાવી. તેણે પાવાગઢ પાસે ચાંપાનેર નામે શહેર વસાવ્યું. પાટણમાં અનેક શિવાલયો બંધાવ્યા અને પંચાસરા પાર્શ્વનાથજીનું મંદિર શિવગુણસૂરીશ્વરજીમના ઉપદેશથી બંધાવ્યું; તેણે ૬૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યું ૮૦૫માં ૧૧૦ વર્ષની ઉંમરે મરણ પામ્યો. ઈ. સ. ૬૯૮ સુધી ચાવડા વંશની સત્તા રહી પછી છેલ્લાં રાજા સોમતસિંહની બાણેજ મુળરાજ સોલંકીને ગાદી આપી.

સોલંકી વંશ.

(ચાલુક્યવંશ) ઈ. સ. ૬૯૮ મૂળરાજે ગુર્જરાજ્યને ઘણું જ વિસ્તૃત કર્યું. નર્મદા અને તાપ્તી વચ્ચેનો લાટપ્રદેશ જીત્યો. સૌરાષ્ટ્ર અને કર્ણમાં સંપૂર્ણ સત્તા જમાવી. તેણે સરસ્વતીના કિનારે રૂદ્રમહાલ બંધાવવાનું શરૂ કર્યું. આ સિવાય અનેક તળાવો, વાવો અને શિવાલયો બંધાવ્યા.

લીમદેવ.

૧૦૨૨ થી ૧૦૬૪. ૧૦૨૪માં મહંમદ ગીઝનવી ચડી આવ્યો. તેણે સોમનાથ મહાદેવના શિવાલયનો નાશ કર્યો. લીમદેવે તેનો પુનરોદ્ધાર કર્યો. મોઢારો સૂર્યમંદિર બંધાવ્યું. રાણી ઉદયમતિ નામથી પાટણ પાસે પ્રજ્ઞાત વાવ બંધાવી જે હાલ રાણકી વાવ કહેવાય છે. તેનો મંત્રી વિમળશાહે આરાસુર ઉપર કુંભારીયાનો જૈન મંદિરો તથા આખું ઉપર એક વિમળ વચ્ચહી નામની કલોત્તમક દૂક બંધાવી.

કણ્ઠદેવ.

૧૦૬૪ થી ૧૦૬૪. કણ્ઠાવતી નગરી આશાપલ્લીનો રાજા આશાલીલને મારી સાબરમતીના કિનારે અસરિવા પાસે વસાવી. તેમાં કણ્ઠદેવ મહાદેવનું શિવાલય બંધાવ્યું. તેની રાણી મીનલદેવીએ બીરમગીમમાં મુનસેર તથા ધોળકમાં મહાવ તળાવ બંધાવ્યા.

સિદ્ધરાજ.

જયસિંહ ૧૦૬૪ થી ૧૧૪૩. તેણે માળવાના રાજા યશોવર્માને હરાવી ત્યાં આણ્વવર્તાવી મુળરાજે શરૂ કરેલા રૂદ્રમહાલનું કામ તેણે પૂરું કર્યું. ત્યાં સિદ્ધપુર શહેર વસાવ્યું. પાટણમાં સહઅલિંગ તળાવ અને ઝીંજુવાડાનો કિલ્લો બંધાવ્યો આ સિવાય અનેક કિલ્લાઓ, તળાવો, વાવો અને શિવાલયો બંધાવ્યા.

કુમારપાળ.

૧૧૪૩ થી ૧૧૭૩ સોમનાથ શિવાલયનો પુનઃઉદ્ધાર, તારંગી હીલ ઉપર અશ્વત્થાનાથનો મહાન પ્રાસાદ આ સિવાય શત્રુજય ઉપર કુમાર કુંડ અને કુમાર વસહી બંધાવી. ૧૨૪૩ સુધી ચાલુક્ય વંશની સત્તા રહી.

વાઘેલા વંશ.

વિશળદેવ. ૧૨૪૩. થી ૧૨૬૨. તેણે ડહોધનો કિલ્લો અને તળાવ બંધાવ્યા. તેના મંત્રી તેજપાળ વસ્તુપાળે આખું ઉપર સત્ય કલાત્મક લૂણી વસહી બંધાવી. અને શત્રુજય તથા અનેક જગ્યાએ જૈન મંદિર બંધાવ્યા. છેલ્લો રાજા કણદેવ ઇ. સ. ૧૩૦૦ના દીલ્હી સુલ્તાન અલ્લાઉદ્દીનના હાથે હાથો અને નાસી ગયો. શુજરાત ઉપર ઈસ્લામી રાજ્યની સ્થાપના થઈ.

પંદરમાં સૈકામાં થએલ મહારાણો કુલો વાસ્તુ શાસ્ત્રનો ઘણોજ શોખીન હતો. તેણે શિલ્પી મંડન સુત્રધાર પાસે અનેક શિલ્પ ગ્રંથોનું સંશોધન કરાવ્યું તેમાં મુખ્ય મંડન રાજવલ્લભ, પ્રાસાદ મંડન, રૂપમંડન, મંડનનાભાઈ ખેતાએ પ્રાસાદમંજરી, આદિ ગ્રંથો રચેલ છે અને ચિતોડનો કીર્તિસ્તંભ જે એકસો બાવીશ ફુટ ઉંચો છે અને ભવ્ય અલંકારોથી અલંકૃત દેવ, દેવીઓ, વાહન, આયુધ સહિત સેંકડો મૂર્તિઓ અને કલાકૃત્તિયુક્ત ઘાટ કામો, મૂર્તિઓ નીચે નામો કૈતરેલ હોવાથી કયા દેવની મૂર્તિ છે. તેનો ખ્યાલ આવે છે. ટુંકમાં કહીએ તો મૂર્તિઓનો જીવતો જાગતો વિશ્વકોષ છે. આ કીર્તિસ્તંભ મહાન શિલ્પીકાર અને શિલ્પગ્રંથોના સંશોધનકાર મંડન સુત્રધારે બાંધેલ છે.

ભારતીય-સ્થાપત્ય.

ભારતીય સ્થાપત્યની રચના સપ્રમાણતા તથા કલાત્મક અંગો જોનારને મંત્રમુગ્ધ કરે છે, સ્થાપત્યની રચના સપ્રમાણતા એ આપણા પૂર્વાચાર્યોએ રચેલાં શિલ્પગ્રંથોને આભારી છે, શિલ્પગ્રંથોમાં સામાન્યમાં સામાન્ય બાબતોનું સ્પષ્ટિકરણ કરેલ છે, બારી, બારણા, ગોખલા ગવાક્ષ, દીપસ્થળ દિપાલયો વક્ષિજ દિગ્વિમાનો.

દિપક રાખવાનું સ્થાન જમણી બાજુ રાખવું

શિલ્પના એ આકાર સિદ્ધાંતો સપ્રમાણ અને સંગવડતા તરફ દોરી જાય છે. આ સિવાય કોઠાર, સ્નાનગૃહ, હથિયારગૃહ અને પૂજાગૃહ વગેરે કયા અને કેવીરીતે કરવા તેનું સવિસ્તાર વર્ણન વાસ્તુ શિલ્પગ્રંથોમાં છે. એક છત્રધારી ચક્રવર્તિ રાજા એના રાજ્ય પ્રાસાદો કેવા અને શું પ્રમાણથી બનાવવા, એક લાખ ગામનો ધણી મહા માંડલિક, પચાસ હજાર ગામનો ધણી માંડલિક, દશ હજાર ગામનો ધણી મહા સામંત, પાંચ હજાર ગામનો ધણી સામંત અને ગૃહસ્થો તથા ગરીબમાં ગરીબ માણસના ગૃહો કેમ બાંધવા તેનું સવિસ્તાર વર્ણન શિલ્પગ્રંથોમાં છે.

પદ્મજાતિ ગેહં વૃષાપર્ણપદ્મૈર્વૈશઃ કટૈર્વાપિ- મૃદાશિલામિઃ ।

છત્ર પ્રકારેઃ અચિત્તવપદ્ મિલોક્તે પ્રસિદ્ધયાપિ પરિક્ષણીય ॥

છ જાતીના ગૃહોની છાજ છ પ્રકારની જાણવી.

તૃષ્ણ (૧) પાંદડા (૨) પાટિયા (૩) વાંસ (૪) માટી છટ (૫) પાષાણ (૬) આ પ્રમાણે ગૃહ અને છાજ છ પ્રકારના છે. તેથી વિશેષ લોક રૂઢીથી જાણવું.

આ રીતે તૃણ પદ્મવથી માંડીને રાજ્ય મહાલ દેવ પ્રાસાદોના વિતાન શીખર બનાવવાના અનેક લક્ષણો યુક્ત રચના શિલ્પગ્રંથો જણાવે છે.

મહર્ષિ મૃગ

નાના વિધાન વાસ્તુના યંનાણાકલ્પ સંપદા ।

ધાતુના સાધના ચ વાસ્તુના શિલ્પ સંજ્ઞિતમ્ ॥

જુદી જુદી જાતની વસ્તુઓ ચંત્રો યુક્તિઓ ધાતુના સાધનો એ વિષેનું વિવેચન શિલ્પગ્રંથોમાં છે.

ગૃહો, રાજ્ય મહાલયો અને દેવપ્રાસાદોથીજ શિલ્પની સમાપ્તી થતી નથી, પણ કિલ્લા, ગામો, નગરો, જળનહેરો, જળસંચય સ્થાનો, તળાવો, વાવો, કુવાઓ વિગેરે અનેકવિધ યોજનાઓ યુક્ત શિલ્પગ્રંથો છે.

માર્ગ માટે લખ્યું છે કે,

કૂર્મપૃષ્ઠા માર્ગભૂમિ કાર્યા પ્રામ્યૈઃ સુસેતુકા ।

કુર્યાન્ માર્ગાનપાર્શ્વસ્વાતન્ નિર્ગમાર્થજલસ્ય ચ ॥

માર્ગની સપાટી કૂર્મ પીઠ જેવી (ટેપર) મોભાર કરવી. ગામડાના માર્ગો સેતુ (પુલ) વાળા કરવાં, અને બાજુ જળ નિર્ગમ (જવામાટે) બાજુમાં પાઈ (પાર્શ્વખાત) કરવી. અત્યારના એન્જિનિયરો એમ માને છે કે, સડક ટેપર કરવાની શોધ પશ્ચિમની છે, પણ આપણા પૂર્વાચાર્યોએ હજારો વર્ષો પહેલાં માર્ગદર્શન આપેલ છે.

માર્ગાન સુધાશ્ચર્કરેવાં ધરિતાન પ્રતિ વત્સરમ્ ।

અને દર વર્ષે કાંકરી માટી નાંખી માર્ગો દુરસ્ત કરવાં તેમ પણ સૂચન આપેલ છે.

નગરોનાં નામો.

૧ હંડક ૨ સર્વતોભદ્ર ૩ નંદાવૃત ૪ પદ્મ ૫ સ્વસ્તિક ૬ પ્રસ્તાર ૭ કામુક ૮ અતુર્મુખ ૯ પ્રકલ્પિક ૧૦ પરાગ ૧૧ શ્રી પતિષ્ટિતા ૧૨ માહેદ્ર ૧૩ સિદ્ધ ૧૪ વારુણ ૧૫ નંદ ૧૬ જયંત ૧૭ દિવ્ય ૧૮ યુગ્મપુર ૧૯ પૌરુષ ૨૦ સ્નાહ ૨૧ હંડનગર ૨૨ શઠપુર ૨૩ કમળપુર ૨૪ ધાર્મિકપુર ૨૫ મહાભ્ય ૨૬ સૌમ્ય ૨૭ શ્રીનગર ૨૮ ત્રિપુદ્ધ

કિલ્લાઓ.

(૧) ધન્વદુર્ગ ચારે બાજુ રણ હોય અને વચ્ચે શહેર હોય ત્યાં દુશ્મનો આવતા પાણી વગર પરેશાન થાય આ રીતે રક્ષાએલ તે ધન્વદુર્ગ.

(૨) જળદુર્ગ ફરતા પાણીથી રક્ષાએલ નગર.

(૩) ભૂદુર્ગ જેને કિલ્લો (દુર્ગ) બાંધેલ હોય તે.

(૪) ગિરિદુર્ગ પર્વતોથી રક્ષાએલ નગર.

(૫) મૃદુદુર્ગ માટીનો દુર્ગ.

(૬) વનદુર્ગ જંગલથી રક્ષાએલ નગર.

નગરો આ રીતે દુર્ગથી રક્ષાએલા હોય તો દુશ્મનો વિજય મેળવી શકે નહિ.

વાવનાં નામો

(૧) એકમુખી નદા (૨) દ્વિમુખી ભદ્રા (૩) ત્રિમુખી જયા (૪) ચતુર્મુખી વિજયા આ પ્રમાણે વાવના સ્વરૂપો બતાવ્યા છે.

કુંવાનાં નામો

(૧) ચાર હસ્ત શ્રીમુખ (૨) પાંચ હસ્ત વિજય (૩) છ હસ્ત પ્રાંત (૪) સપ્ત હસ્ત દુર્ગભિ (૫) અષ્ટ હસ્ત મનોહર (૬) નવ હસ્ત ચુડામણિ (૭) દશ હસ્ત દ્વિગભદ્ર (૮) એકાદશ હસ્ત જય (૯) દ્વાદશ હસ્ત નંદ (૧૦) ત્રયોદશ હસ્ત શંકર.

કુંડોનાં નામો.

૧ ભદ્ર, ૨ સુભદ્ર, ૩ નંદ, ૪ પરિધ.

તડાગ (તળાવ)

(૧) અર્ધચંદ્ર : અર્ધચંદ્રાકાર આકૃતિ.

(૨) મહાસર : ચારે બાજુ બાધેલ.

(૩) વૃત : ગોળ આકારનું.

(૪) ચતુષ્કોણ : ચાર ખુણાવાળું.

(૫) ભદ્ર : વચ્ચે ચોરસ ખાંચાવાળું (ભદ્રવાળું).

(૬) સુભદ્ર : ભદ્ર પ્રતિભદ્રનાં ખાંચાવાળું.

શિલ્પ સંદિતાયા દશ શાસ્ત્રાણિ

૧ કૃષિશાસ્ત્ર, ૨ જળશાસ્ત્ર, ૩ ખનિજશાસ્ત્ર, ૪ નૌકાશાસ્ત્ર, ૫ રથશાસ્ત્ર, ૬ વિમાન-શાસ્ત્ર, ૭ વાસ્તુશાસ્ત્ર, ૮, પ્રકારશાસ્ત્ર, ૯ નગરરચના, ૧૦ યત્રશાસ્ત્ર.

૧ કૃષિશાસ્ત્ર : વનસ્પતિ, પશુ પક્ષી ઉછેર રચના ગુણધર્મ.

૨ જળશાસ્ત્ર : જળનિગમ સંચયનાં સાધનો બનાવવાની રચના.

૩ ખનિજશાસ્ત્ર : જમીનમાંથી નીકળતા દ્રવ્યો માટી, પથ્થર, ધાતુ, રત્નો, શુદ્ધિ-કરણ અને પારખવાની રીત.

૪ નૌકાશાસ્ત્ર : વહાણ તથા જળ વિહારનાં સાધનો બનાવવાની કળા.

૫ રથશાસ્ત્ર : જમીન ઉપર ચાલતા વાહનો બનાવવાની કળા.

૬ વિમાનશાસ્ત્ર : આકાશગમન માટેનાં સાધનો.

૭ વાસ્તુશાસ્ત્ર : શુક્ર, ગૃહ, રાજ્યમહાલયો, દેવપ્રાસાદો.

૮ પ્રકારશાસ્ત્ર : દુર્ગ અને યુદ્ધોપયોગી સાધનો.

૯ નગરરચના : નગર, ગામ, બંદરો વિગેરેની કળા.

૧૦ યંત્રશાસ્ત્ર : ચક્રો, રહેઠો, રેંટીયા, દક્ષચક્ર, હવાચક્ર, સરણી તથા પાણી અને અગ્નિ ઉપયોગી કળા.

આ રીતે શિલ્પ સંહિતાના દશ વિભાગ છે. અને તે જુદા જુદા વિષયો પર રચાયેલ છે.

આમાંના ઘણા શાસ્ત્રો વિધર્મીઓના હુમલાથી ધર્મશાસ્ત્રો સાથે નાશ પામ્યા છે, અને કેટલાક વિદ્યા ચોરીથી, ઉધેધનો લોગ બની નાશ પામ્યા છે. અમુક ગ્રંથો પર-પરામત લખાઈ આવતા હોવાથી મળી શકે છે. શેષાંશ સંશોધન કરી પુસ્તકાકારે બહાર પાડવામાં આવ્યા છે.

શિલ્પ અને મૂર્તિપૂજની પ્રાચીનતા.

વેદ એ ભારતનો સહુથી પ્રાચીન ગ્રંથ છે. ઋગ્વેદમાંથી એવા કેટલાક ઉલ્લેખો મળે છે, જેમાં જુદા જુદા દેવોના વર્ણનો અને દેવોની મૂર્તિમંત કલ્પના તેઓના વર્ણ વાહન, આયુધો, વસ્ત્ર, આભૂષણોનાં સંપૂર્ણ વર્ણન મળે છે.

શુકલ યજુર્વેદની વાજસનેપિ સંહિતામાંથી પણ મૂર્તિવિધાન, મૂર્તિપૂજા અનુલક્ષી કેટલાક ઉલ્લેખો મળે છે. કૃષ્ણ યજુર્વેદની તૈત્તિરિય સંહિતામાં ચક્ષ્યાગાદિ પ્રસંગે સુવર્ણપ્રતિમા સ્થાપન કરવાનું સૂચવેલ છે. આ ઉપરાંત દેવાલયોમાં સ્થાપન કરાતી મૂર્તિ સંબંધી પણ ઉલ્લેખો તેમાં મળે છે. આ કાળમાં દેવતાઓની મૂર્તિમંત કલ્પના કરવામાં આવતી હોવાનાં સ્પષ્ટ સૂચનો મળે છે. દેવાલયો બાંધવાના કેટલાક પ્રમાણો અથર્વવેદમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રૌત અને ગૃહ્યસૂત્રોમાં પ્રતિમા વિધાન અને પૂજન માટે અપ્રતિમ સાહિત્ય છે. તેમાંથી ઉપલબ્ધ થતાં મૂર્તિઓ અને મંદિરો માટેના પુરાવાઓ સૂત્રકાળમાં મૂર્તિપૂજનો પ્રચાર વધુ ફેલાયો હોવાની પ્રતીતિ આપે છે.

બોધાયેલ ગૃહ્યસૂત્રમાં જુદા જુદા દેવોની પ્રતિષ્ઠા અને પૂજન અર્ચનોનાં વિધાનો વિસ્તાર પૂર્વક આપ્યાં છે. આ ઉપરાંત વિષ્ણુ મહાપુરુષ, ગણેશ, વિનાયક, આદિની મૂર્તિકલા માટેનાં સપ્રમાણ માહિતી પણ તેમાં રજુ કરી છે. સ્મૃતિઓએ ધર્મશાસ્ત્રોમાં પણ દેવપૂજનો ઉલ્લેખ આપેલ છે. પતંજલિના મહાભાષ્યમાંથી મૂર્તિપૂજા અને પ્રતિમા વિધાનને મહદ કરતા કેટલાક ઐતિહાસિક પુરાવા મળે છે. તેમાં વાસુદેવ, શિવ, સ્કંદ આદિત્ય, વિષ્ણુ વિગેરે દેવોનો અર્ચનનો આદેશ છે.

કૌટિલ્ય અર્થ શાસ્ત્રમાં તેો નગરના મધ્યભાગે અપરાજિત, અપ્રતિહત, જયંત, વૈજયંત, શિવ, વૈશ્રવણ, અશ્વિન, વિગેરે દેવોની સ્થાપના કરવાનું જણાવ્યું છે. આજ શહેરની વિદિશાઓમાં વાસ્તુ અને મુખ્ય દ્વારો ઉપર બ્રહ્મા, ઇન્દ્ર, ચંમ, સેવાની(સ્કંદ) વિગેરે દેવોને પ્રતિષ્ઠા કરી બેસાડવાની નોંધ છે. આમ કૌટિલ્ય અર્થશાસ્ત્રથી આગળ ઠેક વૈદિક સાહિત્ય સુધીના મૂર્તિને લગતા ઉલ્લેખો વિચારતાં મૂર્તિપૂજા અને મૂર્તિવિધાન વેદકાળ જોટલું પ્રાચીન છે. આ સિવાય પુરાણો ઉપપુરાણો અને મહાકાવ્યોમાં ઢગલે અને પગલે મૂર્તિપૂજાની નોંધ છે.

પુરાણોમાં દેવપૂજા અને પ્રાસાદ

અગ્નિપુરાણુ : મહર્ષિ વસિષ્ઠ અને અગ્નિનો સંવાદ છે.

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૨૧	દેવપૂજા નિરૂપણ	૪૯	મત્સ્ય વિગેરેના લક્ષણોના વર્ણન
૨૨	સ્નાનવિધિ	૫૦	દેવી પ્રતિમાના લક્ષણો
૨૩	મૂર્તિપૂજાકથન	૫૧	સૂર્ય વિગેરે પ્રતિમાના લક્ષણો
૨૪	કુંડનિર્માણ	૫૨	ચોસઠ ચોગીનીઓ વિગેરેના લક્ષણો
૨૫	વાસુદેવ મંત્રદર્શન	૫૩	લિંગ લક્ષણ
૨૬	મુદ્રાલક્ષણ	૫૪	અનેક પ્રકારના લિંગોનું માપ લક્ષણ
૨૭	દિક્ષાવિધિ	૫૫	પિંડિકા લક્ષણ
૨૮	આચર્ય અભિષેક	૫૬	દિક્ષપાલોના ચાગનું કથન
૨૯	સર્વતોભદ્ર મંડળનો વિધિ	૫૭	અધિવાસનાનો વિધિ
૩૭	સર્વદેવ પૂજન વિધિ	૫૮	સ્તંભન વિગેરેનો વિધિ
૩૮	દેવાલય નિર્માણનું રૂળ	૫૯	અધિવાસનાનું કથન
૪૧	શિલાન્યાસ	૬૦	વાસુદેવ પ્રતિષ્ઠાવિધિ
૪૨	મંદિરના લક્ષણ	૬૧	દ્વાર પ્રતિષ્ઠા ધ્વજરોપણ વિગેરે વિધિ
૪૩	દેવનું સ્થાપન ભૂતશાંતિ	૬૨	લક્ષ્મી પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૪૪	વાસુદેવ વિગેરે પ્રતિમાઓના લક્ષણ	૬૩	સુદર્શનચક્ર વિગેરે પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૪૫	પીઠિકાલક્ષણ	૬૪	કુવા વિગેરે જલાશય પ્રતિષ્ઠા કથન
૪૬	શાલિગ્રામમૂર્તિ લક્ષણ	૬૫	સભાગૃહ મંદિર વિગેરેની સ્થાપનાનું કથન
૪૭	શાલિગ્રામ પૂજા	૬૬	સાધારણ પ્રતિષ્ઠા વિધાન
૪૮	ચોવીશમૂર્તિ સ્તોત્ર		

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૬૭	છણોદ્ધાર વિધિ	૯૯	સૂર્યપ્રતિષ્ઠા
૬૮	વાસ્તુ પ્રતિષ્ઠા વિધિ	૧૦૦	દ્વાર પ્રતિષ્ઠા
૬૯	વાસ્તુપૂજા	૧૦૧	પ્રાસાદ પ્રતિષ્ઠા
૭૦	શિલાન્યાસ	૧૦૨	ધ્વજ રોપણ વિધિ
૭૧	પ્રતિષ્ઠા માસ	૧૦૩	છણોદ્ધાર વિધિ
૭૨	અધિવાસનવિધિ	૧૦૪	પ્રાસાદલક્ષણ
૭૩	શિલાપ્રતિષ્ઠા	૧૦૫	નગર વાસ્તુ નિરૂપણ
૭૪	ગૌરી પ્રતિષ્ઠા	૧૦૬	નગર વિગેરેના વાસ્તુકથન

આ રીતે ૫૩ અધ્યાયો મૂર્તિપૂજા, પ્રતિષ્ઠા, પ્રાસાદ લક્ષણ, વાવ કુવા અદિ પ્રતિષ્ઠા નગર પ્રતિષ્ઠા, વાસ્તુ પૂજન આદિ શિલ્પકર્મ અને દેવપૂજન આદિના છે. અગ્નિપુરાણમાં વિશેષ દેવપૂજા અર્ચના સ્થાપન વાસ્તુ ગૃહ નગર. પ્રાસાદ લક્ષણ શિલા વિધાન અને ન્યાસ વિગેરે વિધાનથી ભરપૂર છે.

મત્સ્ય પુરાણ:- વૈવસ્વત મનુ અને મત્સ્ય ભગવાનો સંવાદ :-

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૨૫૧	પ્રાસાદ ભવનાદીનાં નિર્માણ વર્ણનમ્	૨૬૧	પીઠિકા લક્ષણ
૨૫૨	ગૃહનિર્માણ કાલવર્ણનમ્	૨૬૨	લિંગ લક્ષણ
૨૫૩	ભવન નિર્માણ વર્ણનમ્	૨૬૩	દેવ પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૨૫૪	સ્તમ્ભમાન નિર્ણય વર્ણનમ્	૨૬૪	દેવ પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૨૫૫	ભવન નિર્માણ વર્ણનમ્	૨૬૫	દેવ પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૨૫૬	દેવાકારપ્રમાણ વર્ણનમ્	૨૬૬	દેવ પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૨૫૭	દેવતાઓની પ્રતિમાના લક્ષણ વર્ણન	૨૬૭	દેવ પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૨૫૮	દેવકાર પ્રમાણ વર્ણન	૨૬૮	પ્રાસાદ પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૨૫૯	અર્ધનારીચરાદિ મૂર્તિ વર્ણનમ્	૨૬૯	પ્રાસાદ વિધિ
૨૬૦	નાનાદેવ પ્રતિમા વર્ણનમ્	૨૭૦	મંડપ લક્ષણ વર્ણનમ્
	પ્રભાકર (સૂર્ય આદિ પ્રતિમાના લક્ષણ)		

આ રીતે ૧૭ અધ્યાય મત્સ્ય પુરાણમાં શિલ્પ સ્થાપત્ય, દેવ પ્રતિષ્ઠા અને લક્ષણ આદિ વર્ણન યુક્ત છે.

શ્રી નારદ પુરાણ:- નારદ અને સનન્દનો સંવાદ પૂર્વ ભાગ પ્રથમપાદ

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૧૨	તડાગ, કુવાનો મહિમા	૬૨	દેવપૂજન વિધિ
૧૮	વિષ્ણુ મંદિરમાં ધ્વજરોપણ વિધિ		

પૂર્વ ભાગ દ્વિતીય પાદ ત્રિસ્કન્ધ ઝ્યોતિષકા સંહિતા પ્રકરણ

શુભ અશુભયોગો ગૃહજનન શિલાન્યાસ ગૃહ પ્રવેશ પ્રતિષ્ઠા આદિ મુહૂર્તોત્ત્ત્વ સંપૂર્ણ વિવરણ મૂર્તિ-પ્રતિમા-વિકાર દોષો વિવિધ વિકાર પંચદેવપૂજા દેવપૂજન વિધિ.

બ્રહ્મા પુરાણ:- બ્રહ્મા સ્વયંભૂષિ સંવાદ-લોમહર્ષણ મુનિવૃદ્ધ

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૫૦	પ્રતિમારૂપિ કથનમ્	૫૧	શુભ મુહૂર્તે મૂર્તિ ત્રયાંણા સ્થાપનમ્

શ્રી માર્કંડેય પુરાણ:- માર્કંડેય અને જૈમિનિ સંવાદ

અધ્યાય ૭૮ થી ૯૦ દેવી ઉત્પત્તિ તથા ઇંદ્રિ, અગ્નિ આદિ દેવોએ કરેલ સ્તુતિ પૂજન અર્ચન.

શ્રીલિંગ પુરાણ:- શિવ નારદ સંવાદ.

અધ્યાય	પૂર્વાર્દ્ધ વિષય	અધ્યાય	ઉત્તરાર્દ્ધ વિષય
૭૩	શિવપૂજા મહાત્મ	૧૯	શિવપૂજા વિધિ વર્ણન
૭૪	નાનાવિધ શિવલિંગોના વર્ણન	૨૪	શિવપૂજના વિધાન
૭૫	શિવ અદ્વૈત વર્ણન	૪૬	ફદ્રાદિ દેવતાઓની પ્રતિષ્ઠા
૭૬	મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા ફલ વર્ણન	૪૭	લિંગ મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા
		૪૮	સર્વ દેવતાઓ પ્રતિષ્ઠા
		૪૯	અધોરેશ પ્રતિષ્ઠા

કૂર્મ પુરાણ ભાગ ૧:- કૂર્મ સ્વરૂપ ભગવંત વિષ્ણુ નારદ સંવાદ.

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૧૧	દેવી અવતાર વર્ણન	૨૬	લિંગ ઉત્પત્તિ પૂજન વિધિ
૧૨	દેવી મહાત્મ દેવી સહસ્રનામ સ્તોત્ર		

વામન પુરાણ ભાગ ૧ :- નારદ પુલસ્ત્યનો સંવાદ.

અધ્યાય	વિષય
૧૮	દેવી મહાત્મ
૪૪	બ્રહ્માદિ દેવકૃત શિવસ્તુતિ

અધ્યાય	વિષય
૪૫	લિંગ મહાત્મ્ય

કૃમ્ પુરાણ ભાગ ૨ :- અધ્યાય ૮૧ વામન પૂજા અને દેવ સ્તુતિ

ગરુડ પુરાણ ખંડ ૧ :- વિષ્ણુ ગરુડ સંવાદ

અધ્યાય	વિષય
૧૧	વિષ્ણુધ્યાન અને સૂર્યાર્ચન
૧૨	મૃત્યુંજયાર્ચન
૧૩	શિવાર્ચન
૧૪	કૃષ્ણ પૂજન
૧૮	બ્રહ્મા ધ્યાન

અધ્યાય	વિષય
૧૯	શાલિગ્રામ લક્ષણ
૨૦	વાસ્તુયોગ વિધિ
૨૧	પ્રાસાદ લક્ષણ
૨૨	સર્વ દેવ પ્રતિષ્ઠા

ગરુડ પુરાણ ખંડ ૨ :- અધ્યાય ૧૦૬ વિષ્ણુ પૂજા

ભવિષ્ય પુરાણ ખંડ ૧ :- કૃષ્ણદ્વેપાર્ચન સુત સંવાદ

અધ્યાય ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫. સત્યનારાયણ કથા પૂજન

બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણ ભાગ ૧ :- બ્રહ્મા નારદ સંવાદ

અધ્યાય	વિષય
૨	દેવી ઉત્પત્તિ
૪	સરસ્વતી પૂજા વિધાન
૮	પૃથ્વી પૂજા મંત્ર, પૃથ્વી સ્તોત્ર મંત્ર
૯	ભૂમિદાન ફલ

અધ્યાય	વિષય
૨૩	સાવિત્રી પૂજા વિધાન
૩૩	કુંડના માન લક્ષણ
૬૪	દુર્ગા પૂજા કેમ
૮૯	ભાસ્કર પૂજન

બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણ ભાગ ૨ :- અધ્યાય ૨૧ ગણેશ પૂજા વર્ણન

શ્રીમદ્ ભાગવત :- વ્યાસ સુત સંવાદ

સ્કંધ ૨ અધ્યાય ૩ :- નાના વિધકામે નાના દેવોની પૂજા ઉપાસના

પદ્મપુરાણ :- લીલમણ અને પુલસ્ત્યજીના સંવાદ

સૃષ્ટિખંડ :- સૂર્ય પૂજા, આદિત્યશયન, તડાગની પ્રતિષ્ઠા શ્રી રામના હસ્તે ગંગા તટ પર શ્રી વામન ભગવાનની સૂવર્ણ મૂર્તિ જે ઈંદ્રજીત અમરાપુરીથી ઇંદ્રપર

દિગ્વિજય કરી સૂવર્ણ મૂર્તિ લાવેલ તે વિશિષ્ઠે રામને આપી તેની ગંગા તટે સ્થાપના કરી. ગણેશજીનો મહિમા સ્તુતિ પૂજનનું ફળ.

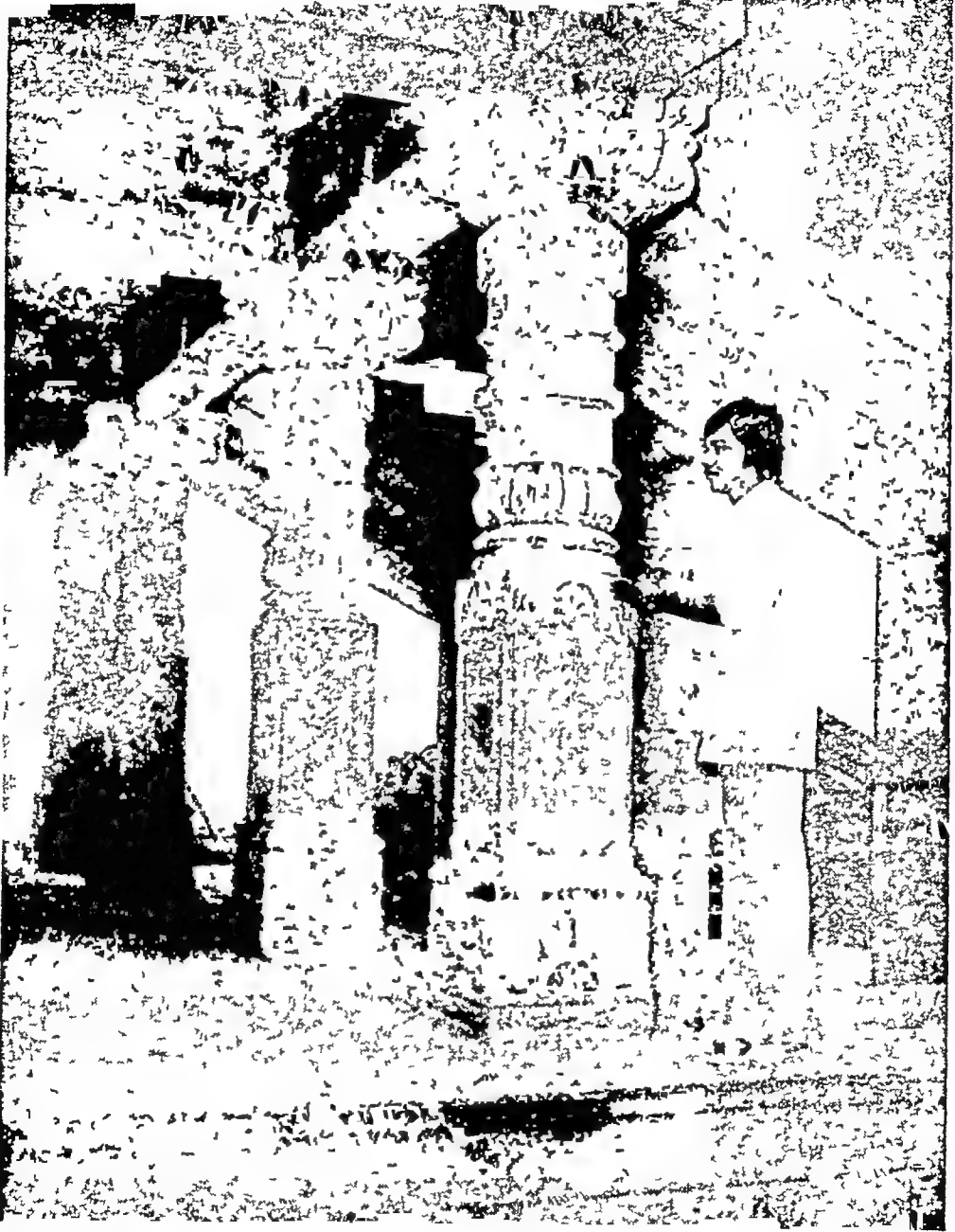
વિષ્ણુ સંહિતા :- ઔપમન્યવઃ સિદ્ધ સંવાદ

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૧૨	ભૂમિ લક્ષણ	૧૯	પ્રતિષ્ઠાનન્તર વિધિ
૧૩	પ્રાસાદ વિધિ	૨૦	ઉત્સવ વિધિ
૧૪	ઘ્નિય લક્ષણ	૨૧	યાત્રા
૧૫	પ્રતિષ્ઠા પંચક્રમ	૨૨	ખલિદાન વિધિ
૧૬	ઘ્નિય શુદ્ધિ	૨૩	વિધ્યાર્થનમ
૧૭	અધિવાસ	૨૪	છણોદ્ધાર
૧૮	પ્રતિષ્ઠા વિધિ		

વિષ્ણુધર્મોત્તર પુરાણ :- માર્કંડેય અનુરૂદ્ધ અને ઝોખા પુત્ર વળનાભ સંવાદ

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૩૮	પ્રતિમા લક્ષણાધ્યાય	૯૫	પ્રતિષ્ઠા કલ્પે શલ્યોદ્ધારનામ
૪૪	થી ૮૫ સમસ્તદેવો રૂપ લક્ષણ વિધાન	૯૬	પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠા
૮૬	પ્રાસાદ લક્ષણમ્	૯૭	પ્રતિષ્ઠા કલ્પે દિક્ષાન્યાસ
૮૭	સર્વતોભદ્ર પ્રાસાદ લક્ષણમ્	૯૮	પ્રતિષ્ઠા કલ્પેતોરણાધ્યાય
૮૮	સામાન્ય પ્રાસાદ લક્ષણમ્ દ્રવ્યસાધનાની	૯૯	અધ્યંપાદ્ય પંચગવ્ય વિધિ
૮૯	દ્વાર પરીક્ષા	૧૦૦	અર્ચાશૈયાધ્યાય
૯૦	શિલા પરીક્ષા	૧૦૧	અધિવાસનાધ્યાય
૯૧	ધૃષ્ટકા પરીક્ષા	૧૦૨	છવાવાહનાધ્યાય
૯૨	વજ્રલેપનમ્	૧૦૩	દેવસંઘાવાહનમ્
૯૩	ભૂમિપરીક્ષા	૧૦૪	દેવદિશા આવાહનમ્
૯૪	બ્રહ્મશિલાન્યાસ	૧૧૦	પ્રતિષ્ઠાધ્યાય

પ્રકાશક શ્રી દક્ષકુમાર નંદલાલ સોમપુરા શ્રી સિદ્ધાચલ શણગાર ચતુર્વિંશતિ પ્રાસાદના કામનું નિરક્ષણ કરી રહ્યાં છે.

આ વા રે દ શ ન

નીચેના ગ્રંથોની લીધેલ સહાય બદલ ગ્રંથ સંપાદકોનો આભાર

૧ રાજવલ્લભ	૧૧ વાસ્તુશાંતિ
૨ શિલ્પદિપક	૧૨ બાલબોધન્યોતિષ
૩ જ્ઞાનપ્રકાશ ક્ષીરાણુવ	૧૩ ક્ષીરાણુવ
૪ શિલ્પરત્નાકર	૧૪ સમરાંગણ સૂત્રધાર
૫ અપરાજિતપૃચ્છા	૧૫ અગ્નિપુરાણ
૬ વાસ્તુસાર પ્રકરણ	૧૬ મુદૂર્તમાર્તંડ
૭ પ્રાસાદમંડન	૧૭ મુદૂર્ત ચિંતામણી
૮ કશ્યપશિલ્પ	૧૮ વાસ્તુરત્નાકર
૯ કલ્યાણકલિકા	૧૯ નિર્વાણકલિકા
૧૦ વાસ્તુપ્રતિષ્ઠા	૨૦ પ્રાસાદતિલક

ઉપરના ગ્રંથોની સહાય લેવા બદલ સંપાદકોનો હું ઋણી છું અને આભાર માનું છું. આ ગ્રંથનું શુદ્ધિકરણ તથા પ્રૂફ જોવા માટે સાહિત્યાચાર્ય, ન્યોતિષતીર્થ શ્રી બાલકૃષ્ણ નર્મદાશંકર બધેકાજીનો પણ હું ઋણી છું અને તેમનો આભાર માનું છું.

આ પુસ્તકના સુંદર છાપકામ માટે ભરત પ્રિન્ટરીના માલિક કાંતિલાલ ટી. શાહ તથા તેમના સુપુત્રો કિરીટકુમાર કે. શાહ અને ભરતકુમાર કે. શાહનો પણ આભાર માનું છું.

સંપાદકના ગ્રંથાલયમાં સંગ્રહિત શિલ્પ-પુરાણો આદિ ગ્રંથોની નોંધ:
હસ્ત લેખીત

૧ રાજવલ્લભ	૪ દેવતા મૂર્તિપ્રકરણ.
૨ પ્રાસાદ મંડન.	૫ નિર્દોષ વાસ્તુ.
૩ રૂપ મંડન	૬ ક્ષીરાણુવ

પ્રકાશિત ગ્રંથો.

૧ શિલ્પ રત્નાકર	૮ જૃહદ શિલ્પ શાસ્ત્ર ભાગ ૨
૨ રાજવલ્લભ	૯ જૃહદ શિલ્પ શાસ્ત્ર ભાગ ૩
૩ જ્ઞાન પ્રકાશ ક્ષીરાણુવ	૧૦ વાસ્તુ સાર પ્રકરણ
૪ ક્ષીરાણુવ	૧૧ અપરાજિત પૃચ્છા
૫ પ્રાસાદ મંડન હિંદી	૧૨ શિલ્પ દિપક
૬ પ્રાસાદ મંડન ગુજરાતી	૧૩ દેવતા મૂર્તિપ્રકરણ
૭ જૃહદ શિલ્પ શાસ્ત્ર ભાગ ૧	૧૪ રૂપ મંડન

- ૧૫ વૈખાન સાગમ
- ૧૬ વિષ્ણુ સંહિતા
- ૧૭ તત્ત્વનિધિ
- ૧૮ શિલ્પ શાસ્ત્ર
- ૧૯ સાહિત્ય સંમેલન
- ૨૦ નૃત્ય ભારતી
- ૨૧ નૃત્ય મંજરી
- ૨૨ વિષ્ણુ ધર્મોત્તરપુરાણ
- ૨૩ પરિમાણ મંજરી
- ૨૪ કશ્યપ શિલ્પ
- ૨૫ શિલ્પરત્ન
- ૨૬ પ્રાસાદ મંડન રાજવલ્લભ
- ૨૭ ગૃહ વિધાન
- ૨૮ પ્રશ્નોત્તર રત્નચિંતામણી
- ૨૯ વાસ્તુ વિદ્યા
- ૩૦ ઇશાન દેવ ગુરુ પદ્ધતિ
- ૩૧ કેશરાદિ પ્રાસાદ
- ૩૨ ભારતીય શિલ્પ સ્થાપત્ય
- ૩૩ મંડન કુંડ સિદ્ધિ
- ૩૪ અખિલ ઐયાધર્ ચિંતામણી
- ૩૫ કલ્યાણ કલિકા ભા. ૧
- ૩૬ કલ્યાણ કલિકા ભા. ૨
- ૩૭ લઘુ શિલ્પ આયતરવ
- ૩૮ ભારતીય મૂર્તિ કલા
- ૩૯ સુલભ વાસ્તુ શાસ્ત્ર
- ૪૦ કલા ચિંતન
- ૪૧ વાસ્તુ રાજવલ્લભ
- ૪૨ વાસ્તુ મુક્તાવલી
- ૪૩ શિલ્પ ચિંતામણી
- ૪૪ વાસ્તુ પ્રતિષ્ઠા સંગ્રહ
- ૪૫ પ્રાસાદ મંડન સંસ્કૃત
- ૪૬ પ્રતિમા લક્ષણ
- ૪૭ વાસ્તુ સારિણી

- ૪૮ વાસ્તુ રત્નાકર
- ૪૯ શિલ્પ ચિંતામણી ભા. ૧ થી ૫.
- ૫૦ વિશ્વકર્મા શિલ્પ શાસ્ત્ર
- ૫૧ ભારતીય વાસ્તુ કલા
- ૫૨ ઇમારત બાંધકામ
- ૫૩ વાસ્તુ વિદ્યા
- ૫૪ વિશ્વકર્મા વિદ્યા પ્રકાશ
- ૫૫ પરિકર સમિક્ષા
- ૫૬ કર્મણું સંસ્કૃતિ દર્શન
- ૫૭ અમદાવાદ સર્વ સંગ્રહ
- ૫૮ મૂર્તિ પૂજા
- ૫૯ જાતકાલંકાર
- ૬૦ ગૃહદ ધારણા ચંત્ર
- ૬૧ મુદૂર્ત ચિંતામણી
- ૬૨ મુદૂર્ત માર્તંડ
- ૬૩ આરંભ સિદ્ધિ
- ૬૪ દિન શુદ્ધિ દીપિકા
- ૬૫ વેધ વાસ્તુ
- ૬૬ પ્રાસાદ તિલક
- ૬૭ દુર્ગ વિધાન
- ૬૮ ભારતીય શિલ્પ સંહિતા
- ૬૯ અગ્નિ પુરાણ સંસ્કૃત
- ૭૦ અગ્નિ પુરાણ ગુજરાતી
- ૭૧ વિષ્ણુ પુરાણ
- ૭૨ બ્રહ્મ પુરાણ ભા. ૧.
- ૭૩ બ્રહ્મ પુરાણ ભા. ૨.
- ૭૪ બ્રહ્માંડ પુરાણ ભા. ૧
- ૭૫ બ્રહ્માંડ પુરાણ ભા. ૨
- ૭૬ મત્સ્ય પુરાણ ભા. ૧
- ૭૭ મત્સ્ય પુરાણ ભા. ૨
- ૭૮ વલ્ક પુરાણ
- ૭૯ નારદ પુરાણ
- ૮૦ ગરુડ પુરાણ ભા. ૧

૮૧ ગરૂડ પુરાણુ ભા. ૨
 ૮૨ ભગવતિ ભાગવત પુરાણુ
 ૮૩ શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણુ
 ૮૪ નારદીય મનુ સંહિતા
 ૮૫ બ્રહ્મ વૈવર્ત પુરાણુ ભા. ૧
 ૮૬ બ્રહ્મ વૈવર્ત પુરાણુ ભા. ૨
 ૮૭ શિવ પુરાણુ ભા. ૧
 ૮૮ શિવ પુરાણુ ભા. ૨
 ૮૯ વાયુ પુરાણુ ભા. ૧
 ૯૦ વાયુ પુરાણુ ભા. ૨
 ૯૧ ભવિષ્ય પુરાણુ ભા. ૧
 ૯૨ ભવિષ્ય પુરાણુ ભા. ૨
 ૯૩ વામન પુરાણુ ભા. ૧
 ૯૪ વામન પુરાણુ ભા. ૨
 ૯૫ લિંગ પુરાણુ
 ૯૬ મારકંડેય પુરાણુ
 ૯૭ અથર્વ વેદ ભા. ૧
 ૯૮ અથર્વ વેદ ભા. ૨
 ૯૯ ગુજરાતનું મૂર્તિવિધાન
 ૧૦૦ કલા સૃષ્ટિ

૧૦૧ સ્થાપત્ય કલા મિમાંસા
 ૧૦૨ પ્રતિષ્ઠા સાર સંગ્રહ
 ૧૦૩ બીમ્બ પ્રવેશ ભા. ૧
 ૧૦૪ બીમ્બ પ્રવેશ ભા. ૨
 ૧૦૫ નારદીય ચમ સંહિતા
 ૧૦૬ એકાદશ ઉપનિષદ
 ૧૦૭ સામવેદ સંહિતા ભા. ૧
 ૧૦૮ સામવેદ સંહિતા ભા. ૨
 ૧૦૯ કૂર્મ પુરાણુ ભા. ૧
 ૧૧૦ કૂર્મ પુરાણુ ભા. ૨
 ૧૧૧ નિર્વાણ કલિકા
 ૧૧૨ આચાર દિનકર
 ૧૧૩ પ્રાસાદ મંજરી
 ૧૧૪ અખીલ શ્રેયાર્થ ચિંતામણી
 ૧૧૫ ભારતીય મૂર્તિકલા
 ૧૧૬ ગુજરાત મૂર્તિ વિધાન
 ૧૧૭ ધી સીર્લિંગ ધન ધી ટેમ્પલ ઓફ ગુજરાત
 ૧૧૮ પ્રાસાદ તિલક
 ૧૧૯ ભારતીય શિલ્પ સંહિતા

નિવેદન

સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસના અનુશીલનમાં શિલ્પ સ્થાપત્ય વાસ્તુ વિદ્યા, ગૃહ પ્રાસાદ, મૂર્તિવિધાન વિગેરેનો અભ્યાસ આવશ્યક છે. શિલ્પના અનેક ગ્રંથો બહાર પડ્યા છે. પણ સરળ અને ક્લીષ્ઠ શૈલી હોય તો સામાન્યમાં સામાન્ય કાર્યરત સમજી શકે. અને તેનો સરળ રીતે ઉપયોગ કરી શકે. તે માટે આ શિલ્પસ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ નામનો શિલ્પગ્રંથ બહાર પાડવાની કલ્પના મારા દીલમાં થઈ અને તેને મૂર્તિરૂપ આપી આપની પાસે સહઈ રળુ કરું છું. આપ સહઉપયોગ કરશો અને વિશેષ માણસો લાલ લેશે તો મારો પરિશ્રમ ચથાર્થ ગણાશે. આપ દોષો નહિ જોતાં ગુણ ગ્રાહી બની સારાંશ ગ્રહણ કરશો એવી અભિલાશા.

શિલ્પસ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામના અધ્યાયો.

પ્રથમ અધ્યાય ભૂમિપરીક્ષા :- શુભાશુભ ભૂમિ, પ્લેવભૂમિ, ભૂવીત મૃતભૂમિ, બીજી અનેક રીતે ભૂમિ પરીક્ષા શલ્યશોધન વિગેરે.

અધ્યાય બીજો હસ્તપ્રમાણ :- હસ્તની ઉત્પત્તિ, રજરેણુથી જવ અને અંગુલ પ્રમાણ, જેષ્ઠ, મધ્ય અને કનિષ્ઠ હસ્ત પ્રમાણ, જેષ્ઠ, મધ્ય અને કનિષ્ઠ હસ્તનો ઉપયોગ કયાં કયાં કરવો. હસ્તના દેવો, હસ્તપૂજન, પૂજન પછી હસ્ત ગ્રહણ વિધિ.

અધ્યાય ત્રીજો વાસ્તુ પદાધિકાર :- વાસ્તુપુરૂષની ઉત્પત્તિ, તેના પદો એકથી સહસ્ર પદ સુધીનાં ૧૧ વાસ્તુપદ વિભાગ કયાં કયાં અને કયા પદથી વાસ્તુનું પૂજન કરવું.

અધ્યાય ચોથો વાસ્તુ પૂજનવિધિ :- ગણેશ પૂજન, વાસ્તુના ૪૫ દેવો તથા બહાર દિશાના આઠ દેવોનું વિધિ સહિત પૂજન, બલી આદિથી વાસ્તુ શાંતિ પ્રયોગ, ગૃહારંભ મુહૂર્ત, ખનન મુહૂર્તો, દિશા નિર્ણય આદિ વિષયો ખુબ છણાવટથી જણાવેલ છે.

અધ્યાય પાંચમો સૂત્રારંભ :- કીલક રોપણ વિધિ, ભૂપૂજન, ખનન આદિ વિષયો સમજી શકાય તે રીતે પૂજનવિધિ સહિત આપેલ છે.

અધ્યાય છઠ્ઠો શિલાન્યાસ :- ગૃહારંભ શિલાન્યાસ વિધિ, પ્રાસાદ, નંદા આદિ શિલા, દિશા નિર્ણય વિગેરે વિધિ વિધાન સહિત આપેલ છે.

અધ્યાય સાતમો આયતત્ત્વાધિકાર :- આય, નક્ષત્ર, ગણચંદ્ર, આ રીતે ૨૧ અંગોની ગણતરી અને ફલાધિય.

કુ મા પ ના....

શિલ્પસ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ પૂર્વાર્ધે આપની સેવામાં રજુ કરે છું. તેમાં અનેક ત્રુટી તથા ભૂલો હશે તે બદલ આપ સૂચના કરશો, તો બીજી આવૃત્તિમાં સુધારવામાં આવશે. આપ ગુણ ગ્રાહી બની અવગુણ સામું ન જોતાં હંસવૃત્તી રાખશો. સજ્જન-જનો સારી વસ્તુને સત્કારે છે જેમ શંકર ચંદ્રને શીર પર ધારણ કરે છે અને રાહુ તેનો આસ કરે છે.

ભારતીય શિલ્પ-વાસ્તુશાસ્ત્ર ભારતી-વાસ્તુ-કલાના મુકુટમણિ નહિ પણ સર્વસ્વ છે. ભારતીય સ્થાપત્યની ભૂતિમંત વિભૂતિ-દેવ પ્રાસાદો છે. પ્રાસાદ રચના જગતી-વેદીથી પ્રારંભ થઈ શિખર શિખામુધી સમાપ્ત થાય છે.

માનવ સભ્યતાના વિકાસ આધ્યાત્મિક આદિદૈવિક અને બૌદ્ધિક, માનસિક તથા કાલ્પનિક આદિ વિભિન્ન સાંસ્કૃતિક પ્રગતિઓમાં વાસ્તુ કલાત્મક કૃતિયો એક પ્રકારની સર્વાતિ-શાઈની સ્મૃતિઓ છે. આકૃતિયો ઇષ્ટકા, પાપાણુ આદિ ચિર સ્થાયી દ્રવ્યોથી આવદ્ય બની યુગ-યુગ સુધી સાંસ્કૃતિક વિકાસના પરમ નિર્દેશન નહિ પણ પ્રસ્તુત કરે છે. વરન્ પ્રાચીનશ-સાંસ્કૃતિક વૈભવના પ્રત્યક્ષ ઇતિહાસ ઉપસ્થિત કરે છે. પ્રત્યક્ષ દેશ અને જાતિની વાસ્તુ કૃતિઓમાં તે દેશીય અને તે જાતિય વિશેષતાની છાપ રહે છે.

ભારતીય વાસ્તુ કલાની સર્વ પ્રમુખ વિશેષતા તેની આધ્યાત્મ નિષ્ઠા છે. આપણી વાસ્તુ કલા વિશેષે કરી મંદિર નિર્માણમાં પ્રણમી વૃદ્ધિગત થઈ મંદિરના ઉત્તંગ શિખર સમાન થઈ. આ આધારભૂત અધ્યવસાય-પ્રયોજન ભારતીય જન-સમાજની ધાર્મિક ચેતના અને વિશ્વાસના મૂર્ત સ્વરૂપ પ્રદાન કરે છે, પ્રતીકત્વની કલ્પન નથી. આ દેશના દર્શન એ પુરાણમાં પ્રતિષ્ઠાપિત તત્ત્વોના રહસ્યો નિમિત્તે છે. મંદિરના નિર્માણમાં જન-સમાજના ધાર્મિક ઉપચેતનાથી મળતી નિષ્ઠામાં દેવમિલનની ભાવના સર્વે પ્રધાન છે.

મંદિરના પીઠ, કલેવર અને ઉત્તંગ શિખર આકાર, વિસ્તાર તથા ઉપસંહાર એ ઇશ્વરી ભાવનાનું પ્રતિક છે. મંદિરોના મંડપો અલંકૃત પૂજ-ગૃહો નિર્માણની એ ભાવના સર્વદા જાગૃત રહે અને વૃદ્ધિગત બનતી રહે. પ્રાસાદ-વાસ્તુની રૂપરેખામાં હોતો તત્ત્વ વિચિત્ર છે. પ્રાસાદના ઉત્તંગ શિખર દેવત્વની જોજ માનવ પ્રયાસના પ્રતિક છે. માન-વમાં દેવત્વનો વિકાસ સ્થાપિત કરે છે. હિંદુ સ્થાપત્યના સર્વપ્રાસાદ સર્વોચ્ચ દૃષ્ટિકોણથી અતિરિક એક ધાર્મિક વ્યવહારિક દૃષ્ટિકોણ પણ છે. જન ધર્મની આસ્થાના પરિવાચક અને પરંપરા પુરાણોની પુણ્ય ભૂમિપર પલ્લવિત છે. મંદિર નિર્માણવાળી કૃપ અને તડા-ગાહિ સમાન પૂર્ત-ધર્મની સંસ્થા છે. વ્યવહારિક રૂપમાં પરોપકારાર્થે પણ ધર્મોચ્ચ સમીક્ષા છે. પ્રાયઃ સર્વ ધર્મોચ્ચોચે પરોપકારાર્થે નિર્મિત પ્રાસાદ તડાગાહિનો મહિમા ગાયો છે.

સં પા દ કે નો પ રિ ચ ય

સંવત ૧૯૬૫ના માર્ગશિર્ષ શુક્લ ૧ ભોમવારે જન્મ થયો પિતાશ્રી ચુનીલાલ વેલ્લ કશ્યપ ગોત્ર સોમપુરા બ્રાહ્મણ સ્થિતિ.

શિલ્પ સ્થાપત્ય એ પરંપરાગત ઉત્તરો આવેલ વારસો છે. જશકરણ એ અમારા પ્રપિતામહ જેમણે શત્રુંજય ઉપર ઉત્તંગ શિખરથી શોભી રહેલ ચીમુખ પ્રાસાદની રચના કરી અને ૧૮૯૨માં સંપૂર્ણ કર્યું, અમારા પિતામહ વેલ્લ જેણે અનેક પ્રાસાદોની રચના કરી તેમાં પાલીતાણા શહેરમાં દિગંબર મંદિર, ખોટાદ પાસે ગઢડા, પાળી આદિ, અળાઉ જૈનમંદિર આદિ. વૈરાવળ પાસે જૈન પ્રાસાદ રચના, શામળાળી જીર્ણોદ્ધાર, કુંડલા પાસે ગાધકડા જૈન મંદિર ભાવનગર પાસે વરતેજ જૈન દેરાસર આટલી માહિતી તો મળે છે. પિતાજી ચુનીલાલ જેમણે કચ્છ વાગડમાં ખાસવા કુતેગઢ, ખેલા સૌરાષ્ટ્રમાં ઝીંજીવાડા, દસાડા, માંડલ, પાટડી આદિ કામોના જીર્ણોદ્ધાર કર્યા આ સિવાય બીજા અનેક કામો કરેલ.

ગુજરાતી ચાર ધોરણ અભ્યાસ કર્યો પછી કૌટુંબીક સંલોગોને લઈ શિલ્પ કામમાં ભેગાવાની જરૂર પડી. ધંધાદારી પ્રેક્ટીકલ જ્ઞાન, સાથે શિલ્પશ્રેયોનો ૧૫ વર્ષ અભ્યાસ શરૂ કર્યો અને ૧૮ વર્ષની વયે સ્વતંત્ર બીલ્ડીંગ કોન્ટ્રાક્ટના કામ શરૂ કર્યો પાલીતાણામાં જીવન ગ્રાવિદ્યાશ્રમ જે હાલ સમસ્થ જીવન કહેવાય છે. સાંઈ જીવન, ખુશાલ જીવન, દિગંબર ધર્મશાળા, ખોલની મસ્જિદ આદિ બીલ્ડીંગ વર્ક કર્યો. રાજ્યમહેલ, હવા મહેલમાં ફેટલુંક કામ કર્યું આ ગામમાં બીલ્ડીંગના કામો ઘણા કર્યા અને પછી પ્રાસાદો બાંધવાનું કામ શરૂ કર્યું નીચે સુજળ આજ સુધી પ્રાસાદ સ્થાપના કામો અને જીર્ણોદ્ધારોના કામો કર્યા તેની નોંધ

નૂતન પ્રાસાદ શિલ્પ સ્થાપત્યો

શિલ્પાચાર્ય નંદલાલ ચુનીલાલ સોમપુરા.

૧	દાલોદ જૈન દેરાસર	(ઉત્તર ગુજરાત)
૨	દીબગા શિવાલય	(ઉત્તર ગુજરાત)
૩	કદમગિરિ પૂર્વતરફનો પ્રાસાદ	(ભાવનગર જીલ્લો)
૪	જિનદત્તસૂરીશ્વરજી મંડપ	(પાલીતાણા બાબુનીટુંક)
૫	કોપાચંદજી મહારાજ સ્મારક	પાલીતાણા
૬	મોતીલાલ નંદાસરંદ દેરાસર	પાલીતાણા મોતીશાટુંક શત્રુંજય
૭	ગ્રાવિદ્યાશ્રમ જૈન દેરાસર (જીવન)	પાલીતાણા

૮	નરશી કેશવજી જૈન દેરાસર	પાલીતાણા
૯	રામદાસ સ્વામી મંદિર	પાલીતાણા
૧૦	ઝોદડીયા મહારાજ મંદિર	પાલીતાણા
૧૧	હનુમાન મંદિર	પાલીતાણા
૧૨	પુંડરીકસ્વામી જૈન મંદિર	અમરેલી
૧૩	સાવરકુંડલા જૈન મંદિર	સાવરકુંડલા
૧૪	ખહારકોટ મહાવીર સ્વામી જૈન દેરાસર	વેરાવલ
૧૫	સીમંધરસ્વામી દિગમ્બર જૈન દેરાસર	સોનગઢ
૧૬	સમવસરજી દિગમ્બર જૈન દેરાસર	સોનગઢ
૧૭	સંન્યાસ આશ્રમ શિવાલય લક્ષ્મીનારાયણ અને જગદ્ગુરૂ શંકરાચાર્ય મંદિર વિદેપાલે (વેસ્ટ) મુખર્ષ	
૧૮	ઘેલા સોમનાથ મહાદેવ પ્રાસાદ	જસદણ સ્ટેટ
૧૯	શ્રી શાન્તિનાથ જૈન દેરાસર	વઢવાણ સીટી
૨૦	શ્રી શિતળનાથ જૈન દેરાસર	વઢવાણ સીટી
૨૧	હલરા જૈન દેરાસર	હલરા (કચ્છ વાગડ)
૨૨	અલીયાખાડા જૈન દેરાસર	જામનગર
૨૩	પાનેલી જૈન દેરાસર	પોરબંદર
૨૪	ખોટાદ જૈન દેરાસર	ખોટાદ
૨૫	શ્રી પાર્શ્વનાથજી જૈન દેરાસર	સહર રાજકોટ
૨૬	શ્રી યશોવિજયજી સ્મારક મંદિર	હલોઈ
૨૭	ચોવીશ જીનાલય (વાસુપૂજ્યસ્વામી)	સુરેન્દ્રનગર
૨૮	મંડપ પટ્ટ દર્શન મંદિર	સુરેન્દ્રનગર
૨૯	મહેતાપોળ નેમનાથ પ્રાસાદ	વડોદરા
૩૦	લલીયાણા જૈન દેરાસર	(કચ્છ વાગડ)
૩૧	જંગી જૈન દેરાસર	(કચ્છ, વાગડ)
૩૨	આબુ શ્રી શાન્તિસૂરીશ્વર ગુરૂ મંદિર	(રાજસ્થાન)
૩૩	ખલદાણા જૈન દેરાસર	(સુરેન્દ્રનગર જીલ્લો)
૩૪	પુરૂષોત્તમ સુરચંદ જૈન દેરાસર	(કાંઠિવલી મુખર્ષ)
૩૫	થાણાદેવળી જૈન દેરાસર	સોરઠ

૩૬	ભોરળી ચક્રદેશ્વરી મંદિર	ભોરળી
૩૭	સમવસરણ પટ્ટ દર્શન મંડપ	ભોરળી
૩૮	ટંકારા માણીલાદ્ર મંદિર	ટંકારા (ભોરળી)
૩૯	જૈન દેરાસર-ખાખરેચી	(ભોરળી)
૪૦	લાડોલ જૈન દેરાસર	ઉ. ગુજરાત
૪૧	લાડોલ વીર મંદિર	ઉ. ગુજરાત
૪૨	ઝરીયા નં. ૪. જૈન દેરાસર	ખિહાર
૪૩	ખેરમા જૈન દેરાસર	ખિહાર
૪૪	કત્રાસ જૈન દેરાસર	ખિહાર
૪૫	ધ્રાંગધ્રા પાર્શ્વનાથજી જૈન દેરાસર	સુરેન્દ્રનગર
૪૬	સીમંધર સ્વામી દિગમ્બર મંદિર	વઢવાણ
૪૭	" " " "	સુરેન્દ્રનગર
૪૮	" " " "	રાણપુર
૪૯	" " " "	વીંછીયા
૫૦	" " " "	લાઠી
૫૧	છાણી મહાવીરસ્વામી જૈન દેરાસર	(જી. વડોદરા)
૫૨	હહેજ જૈન દેરાસર	(જી. ભરૂચ)
૫૩	ધંધુકા જૈન દેરાસર	(જી. અમદાવાદ)
૫૪	પુરુષોત્તમ સુરચંદ બોર્ડિંગ જૈન દેરાસર	ધ્રાંગધ્રા
૫૫	રાસુપૂજ્ય સ્વામી જૈન દેરાસર	અંબાર (કચ્છ)
૫૬	શ્રી ચાન્તિનાથ પ્રભુ જૈન દેરાસર	અંબાર (કચ્છ)
૫૭	શ્રી નૌલકુવદર જૈન દેરાસર	છ. ભાવનગર
૫૮	સર્પ જૈન દેરાસર	કચ્છ-વાગડ
૫૯	ગળપાદર જૈન દેરાસર	કચ્છ
૬૦	બચાઉ જૈન દેરાસર	કચ્છ વાગડ
૬૧	હમરા જૈન દેરાસર	(કચ્છ તા. મુંદ્રા)
૬૨	હારવણ જૈન દેરાસર	જી. વડોદરા
૬૩	શ્રી ચિનામણિપાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર	ગોરેગાંવ (મુંબઈ)

૬૪	જવાહરનગર જૈન દેરાસર	કચ્છ
૬૫	ધન્વિર નગર જૈન દેરાસર	કચ્છ
૬૬	વિવેકાનંદ નગર જૈન દેરાસર	કચ્છ
૬૭	કેદારનાથ શિવાલય	ભમોદરા (તા. કુંડલા)
૬૮	સમવસરણ મંડપ ધોળીપોળ	વઢવાણ
૬૯	શ્રી સ્વામીનારાયણ મંદિર મહંતશ્રીજી ગુરૂ મંદિર	વઢવાણ
૭૦	મઢડા જૈન દેરાસર	(જી. ભાવનગર)
૭૧	ભદ્રેશ્વર જિતવિજયજી ગુરૂ મંદિર	કચ્છ
૭૨	ચેરખુર શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૭૩	વરલી જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૭૪	ખોરીવલી જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૭૫	કનકસૂરીશ્વરજી ગુરૂ મંદિર	ભચાઉ (કચ્છ વાગડ)
૭૬	લાખેણી જૈન દેરાસર	(જી. ભાવનગર)
૭૭	મોરખી શક્તિ પ્લોટ જૈન દેરાસર	મોરખી
૭૮	માધાપર જૈન દેરાસર	(કચ્છ)
૭૯	ધંડર શ્રી લખિસૂરીશ્વરજી ગુરૂ મંદિર	સાબરકાંઠા
૮૦	પોશીના ગુરૂ મંદિર	સાબરકાંઠા
૮૧	શ્રી વડાલી ચોવીશ જિનાલય	સાબરકાંઠા
૮૨	પત્રી સમવસરણ મંદિર	કચ્છ
૮૩	શ્રી કેસરીયાજી મહામેધનાથ પ્રાસાદ	પાલીતાણા
૮૪	હણોલ જૈન દેરાસર	જી. ભાવનગર
૮૫	સુદામડા ચૌમુખ જૈન દેરાસર	જી. સુરેન્દ્રનગર
૮૬	શ્રી મુનિસુવતસ્વામી મહારાષ્ટ્ર બ્રૂષણ મેધનાથ મંડપ ભવ્ય જિનાલય ઘાટકોપર	ઘાટકોપર
૮૭	સંઘાણી જૈન દેરાસર	ઘાટકોપર
૮૮	વાંદરા જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૮૯	ઘોલવડ જૈન દેરાસર	મહારાષ્ટ્ર
૯૦	હહીસર શાન્તિનાથજી જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૯૧	પુરુષોત્તમપાર્ક જૈન દેરાસર	ખોરીવલી મુંબઈ

૯૨ તિજામાબાઠ જૈન દેરાસર	આંધ્રપ્રદેશ
૯૩ ચુનડી જૈન દેરાસર	કરૃષ્ણ
૯૪ ભુજપુર જૈન દેરાસર	કરૃષ્ણ
૯૫ રતાડીયા અબાણ મંદિર	કરૃષ્ણ
૯૬ જંગી જૈન દેરાસર	કરૃષ્ણ વાગડ
૯૭ પરાલી જૈન દેરાસર	જી. પચમહાલ
૯૮ ગુરૂ મંદિર	અભાત
૯૯ કદમ અમૃત જૈન દેરાસર	પાલીતાણા
૧૦૦ અધેરી કાન્તિનગર જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૧૦૧ વિશ્વકર્મા મંદિર તલાન	જી. ભાવનગર
૧૦૨ મોટીવાવડી જૈન દેરાસર	જી. ભાવનગર
૧૦૩ દિહોર જૈન દેરાસર	જી. ભાવનગર
૧૦૪ શ્રી સિદ્ધાચલ શણુગાર ઘેટીપાગ	પાલીતાણા
૧૦૫ પવધ જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૧૦૬ કાંઠિવલી ચોવીશ જિનાલય	મુંબઈ
૧૦૭ આકોડા જૈન દેરાસર	મહારાષ્ટ્ર
૧૦૮ શ્રીતલતાથ જૈન દેરાસર	સુરત

પ્રાસાદ જાણીદાર

શ્રી નંદલાલ ચુનીલાલ સોમપુરા પાલીતાણા

૧	પછેગામ શિવાલય	જી. ભાવનગર
૨	કુંભજી શિવાલય	"
૩	હસાડા જૈન દેરાસર	જી. સુરેન્દ્રનગર
૪	ઝીઝુંવાડા જૈન દેરાસર	"
૫	શત્રુજય શેઠ મોતીશાની ટુંક દેરી ૬	પાલીતાણા
૬	શત્રુજય દેવશી પુતશી દેરાસર ચૌમુખ ટુંક	પાલીતાણા
૭	શત્રુજય ખરતરગચ્છ છત્રી ચૌમુખ ટુંક	પાલીતાણા
૮	તલાટી ખાખુની ટુંક દેરીઓ ૨	પાલીતાણા
૯	શત્રુજય નરશી કેશવજી ટુંક દેરીઓ ૩	પાલીતાણા
૧૦	શત્રુજય કેશવજી નાયક ટુંક દેરીઓ ૪	પાલીતાણા
૧૧	વિઠલાપર જૈન દેરાસર	ઉ. ગુજરાત
૧૨	ખોટાદ મહાવીરસ્વામી જૈન દેરાસર	ખોટાદ
૧૩	વીંછીયા જૈન દેરાસર	જસદણ સ્ટેટ
૧૪	શત્રુજય કપડવંજ જૈન દેરાસર	પાલીતાણા
૧૫	શત્રુજય દીગંખર જૈન દેરાસર	પાલીતાણા
૧૬	ગોડીજી જૈન દેરાસર ત્રીજે મજલે મંડપ	પાલીતાણા
૧૭	ગોંડલ જૈન દેરાસર	જી. રાજકોટ
૧૮	સરધાર જૈન દેરાસર	જી. રાજકોટ
૧૯	વાંઢીયા જૈન દેરાસર	કચ્છ વાગડ
૨૦	ભરૂડીયા	"
૨૧	સણવા	"
૨૨	રાપર	"
૨૩	ગાગોદર	"

૨૪ કૃતોપર	જૈન દેરાસર	કચ્છ વાગડ
૨૫ બેડા	"	"
૨૬ બેડી	"	"
૨૭ કટારીયા	"	"
૨૮ ભુટકીયા	"	"
૨૯ લાકડીયા	"	"
૩૦ ચોભારી	"	"
૩૧ ચિત્રોડ	"	"
૩૨ આયોધ	"	"
૩૩ પાટડી જૈન દેરાસર		છ. સુરેન્દ્રનગર
૩૪ જૈનાબાદ જૈન દેરાસર		છ. સુરેન્દ્રનગર
૩૫ આગલોડ સુમતિનાથ જૈન દેરાસર		ઉ. ગુજરાત
૩૬ આગલોડ પાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર		ઉ. ગુજરાત
૩૭ આગલોડ માણીભદ્રવીર જૈન દેરાસર		ઉ. ગુજરાત
૩૮ ચિતામણી પાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર		બહારકોટ વેરાવલ
૩૯ માયલાકોટ જૈન દેરાસર પટર્શન		વેરાવલ
૪૦ નેસડા રામજી મંદિર		છ. ભાવનગર
૪૧ નેસડા શિવાલય		છ. ભાવનગર
૪૨ મહાવીર સ્વામી જૈન દેરાસર		વઢવાણ
૪૩ પાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર		વઢવાણ
૪૪ આદિનાથ ચોવીશ જિનાલય		વઢવાણ
૪૫ મંજલ જૈન દેરાસર		કચ્છ
૪૬ અંબી મા જૈન દેરાસર		"
૪૭ માનકુવા જૈન દેરાસર		કચ્છ
૪૮ છાન્ની શિવાલય		છ. વડોદરા
૪૯ કદુડા જૈન દેરાસર		છ. સુરેન્દ્રનગર
૫૦ સુપાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર		અંતર કચ્છ
૫૧ દક્ષિણ કૃતોપર મહાદેવ		છ. ભરૂચ
૫૨ દેવન નગર જૈન દેરાસર		છ. સુરેન્દ્રનગર

૫૩ નાની વાવડી કુષ્મ મંદિર	તા. પાલીતાણા
૫૪ ભુરખીયા હનુમાન	જી. ભાવનગર
૫૫ હડમતીયા હનુમાન	તા. પાલીતાણા
૫૬ ગઢડા જૈન દેરાસર	જી. ભાવનગર
૫૭ જોટાદ મહાવીર સ્વામી જૈન દેરાસર શૃંગાર ચોકીયો દેશાઈનું દેરાસર પરામાં	
૫૮ ગુંદાળા જૈન દેરાસર	કચ્છ
૫૯ વરાડીયા જૈન દેરાસર	કચ્છ
૬૦ ફરીયાલાલજી મંદિર	અંજાર કચ્છ
૬૧ વડાલી અમીજરા પાર્શ્વનાથ	સાબરકાંઠા
૬૨ ખેડબ્રહ્મા જૈન દેરાસર	સાબરકાંઠા
૬૩ સુદામડા જૈન દેરાસર	જી. સુરેન્દ્રનગર
૬૪ સુદામડા સમવસરજી મંડળ	જી. સુરેન્દ્રનગર
૬૫ લોઅર પરેલ જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૬૬ જેસડા જૈન દેરાસર	કચ્છ વાગડ
૬૭ રામવાવ જૈન દેરાસર	”
૬૮ હોલતનગર જૈન દેરાસર શૃંગારચોકી ચૌમુખ દેરાસર મંડપ વિ. જોરીવલી મુંબઈ	
૬૯ અંધેરી જૈન દેરાસર	વેસ્ટ મુંબઈ
૭૦ મલાડ દેવચંદનગર	મુંબઈ
૭૧ ધ્રાંગધ્રા આદીશ્વર પ્રભુ જૈન દેરાસર	ધ્રાંગધ્રા
૭૨ „ સંભવનાથ પ્રભુ જૈન દેરાસર	”
૭૩ „ સુમતિનાથ પ્રભુ જૈન દેરાસર	”
૭૪ „ પાર્શ્વનાથ પ્રભુ જૈન દેરાસર	”
૭૫ અમીજરા પાર્શ્વનાથની દેરીઓનો જીર્ણોદ્ધાર	સાબરકાંઠા
૭૬ ધંડર જૈન દેરાસર	”
૭૭ લોડાઈ જૈન દેરાસર	કચ્છ
૭૮ ભુવડ જૈન દેરાસર	કચ્છ
૭૯ ટીકર (મુળી) જૈન દેરાસર	જી. સુરેન્દ્રનગર
૮૦ મોહનપુર જૈન દેરાસર	સાબરકાંઠા

૮૧ માટુંગા વાસુપૂજ્ય સ્વામી જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૮૨ મલ્લીનાથ પ્રભુ જૈન દેરાસર હાદાવાડી	ખાલીતાણા
૮૩ શત્રુજય દિગમ્બર જૈન દેરાસર દેરીઓ	„
૮૪ બ્રૂતેશ્વર મહાદેવ	„
૮૫ નાગનાથ મહાદેવ	„
૮૬ ભવાની માતા	„
૮૭ ભીડમંજન મહાદેવ	„
૮૮ મુદામડા પટદર્શન મંડપમાં	મુદામડા
૮૯ ગઢડા દેરાસર, શિખર મંદિર પુત્ર: જીર્ણોદ્ધાર	ગઢડા
૯૦ શાહપુર મંગળ પારેખનો ખાંચો જૈન દેરાસર	અમદાવાદ
૯૧ લક્ષ્મીનારાયણ મંદિર	ખાલીતાણા
૯૨ વાંઢ જૈન દેરાસર	કચ્છ
૯૩ મુંદ્રા „	„
૯૪ ગોરેગાંવ જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૯૫ મહાવીર સ્વામી જૈન દેરાસર	ખોટાદ
૯૬ હીંગનઘાટ જૈન દેરાસર	મહારાષ્ટ્ર

આચાર્ય હરિયસાદ હરગોવિંદભાઈ સોમપુરા

શ્રી ગુરુદેવ વિશ્વકર્મા

શ્રી વિશ્વકર્મા સ્થાપત્ય વારગુકર્મના આદ્યસૂત્રધાર, દેવોના શિલ્પી અને આપણા પૂજ્ય ગુરુદેવ આપણે તેમના સંબંધી આજીવ જાણીએ છીએ, તેઓ કોણ? અને તેમની ઉત્પત્તિ વિષે આપણે ખાસ જાણવાની આવશ્યતા છે.

સૃષ્ટિ ઉત્પત્તિનું કારણ જગત પિતામહ બ્રહ્મા

અમરન સૃષ્ટિ તેમનાથી ઉત્પન્ન થઈ છે. બ્રહ્માના જમણા અંગમાંથી ધર્મની ઉત્પત્તિ થઈ. દક્ષ પ્રજાપતિને માઠ કન્યાઓ ઉત્પન્ન થઈ. તેમાંથી ૧૦ ધર્મને આપી, તેમાં વસુ નામની કન્યામાંથી આઠ પુત્રો થયા તે અષ્ટવસુ કહેવાયા ૧ આપ, ૨ ધ્રુવ ૩ સોમ, ૪ વરુ, ૫ અનિલ, ૬ અનલ, ૭ પ્રત્યુષ, ૮ પ્રભાસ. એ આઠ વસુ કહેવાયા.

પ્રભાસવસુ અલકનંદાના કિનારે બદ્રિકાશ્રમ પાસે તપ કરી રહ્યા હતા. હાલ તે વસુધારા કહેવાય છે. ત્યાં બૃહસ્પતિની બહેન અને મહર્ષિ અંગીરાની પુત્રી યોગસિદ્ધા ઉત્તમ સ્ત્રી હતી. કામની શત્રુ હતી. અખંડ કૌમાર્યવૃત્ત પાળવાના નિયમવાળી હતી. ક્યાંયે આશકત થયાં વગર આખા જગતમાં ફરતી હતી. તે અહીં વસુધારાએ તપ કરતાં પ્રભાસવસુને જોઈ મુગ્ધ થઈ અને તેમની સેવામાં ત્યાં રોકાયાં. સમાધિમાંથી મુક્ત થતાં પ્રભાસવસુએ પૂછ્યું તમે કોણ છો ? અને અહિં આવવાનું પ્રયોજન ?

યોગસિદ્ધાએ પોતાના અંતરની વાત કહી. હું આપની જીવનપથ ત સેવા કરવાની ઇચ્છા રાખું છું. આપ અંગિકાર કરશે. હું અંગિરાની પુત્રી અને દેવશુર બૃહસ્પતિની બહેન છું. પ્રભાસવસુએ સહર્ષ સ્વિકાર કર્યો, તેમના બન્નેના યોગથી વિશ્વકર્માની ઉત્પત્તિ થઈ. તેમણે શિવ અને હયગ્રીવ પ્રભુ પાસેથી શિલ્પવિદ્યા ગ્રહણ કરી. પૂર્વે ઇંદ્રની દેવધાનીનગરી, ઇક્ષિણે ચમની સંચમીનગરી, પશ્ચિમે વરુણની વિભાવરી નગરી અને ઉત્તરે કુબેરની અલકાપુરી નગરી આદિની રચના કરી. બ્રહ્માના પુત્ર ૧ સ્વયંભૂવમનુ આશ્વેતવરાહકલ્પના પ્રથમ મન્વંતરાધિપતિ મનુ હતા, તેમના પુત્ર ૨ ઉત્તાનપાદ તેમના ૩ ધ્રુવ તેમના ૪ ત્રિલઘ્વિ તેમના ૫ રિપુ, ૬ આક્ષુસ, ૭ ઉરગ, ૮ અંગ, ૯ વેન ૧૦ પૃથુ પૃથુના જન્મ સાથે સ્વર્ગમાંથી આજગવ નામનું ધનુષ્ય પડ્યું.

પૃથુએ સૃષ્ટિ ઝાડો અને પહાડોથી આગ્રહાદિત જોઈ તેણે આજગવ ધનુષ્ય ધારણ કરી ઝાડો અને પહાડોનો નાશ કરવા માંડ્યો. આથી સૃષ્ટિ ગાયનું રૂપ ધારણ કરી બ્રહ્મલોકમાં બ્રહ્મા પાસે ગઈ. પૃથુ પશુ બાણ સાથે બ્રહ્મા પાસે આવ્યા. સૃષ્ટિદેવી પૃથુને જોઈ થરથરતી સૃષ્ટિએ બ્રહ્માને હકીકત કહી બ્રહ્માએ પૃથુને શાંત થવા કહ્યું અને હું દેવશિલ્પી વિશ્વકર્માને સૃષ્ટિ ઉપરની રચના કરવા મોકલું છું. તે યોગ્ય કરશે. પહાડો અને વૃક્ષોનો નાશ ન કર. વિશ્વકર્માએ આ સૃષ્ટિ પર આવી અનેક નગરો, ગામો, કર્વટો, પલ્લી આદિની રચના કરી. પૃથુ રાજાના નામ પરથી આ સૃષ્ટિનું નામ પૃથ્વી પડ્યું. પ્રજાને વસવાટ કરાવી આપવાથી પ્રજા રાજા થઈ તેથી પૃથુને રાજા એવું બિરૂદ આપ્યું.

વિશ્વકર્માને ચાર પુત્ર જય, વિજય, સિદ્ધાર્થ અને અપરાજિત. વિશ્વકર્માએ ચારે પુત્રોને વાસ્તુ કર્મનો પ્રતિબોધ કર્યો. તે અનેક શિલ્પગ્રંથો તરીકે વિખ્યાત થયા. વિશ્વકર્માને સંજ્ઞા નામની પુત્રી હતી તે સૂર્યને આપેલ સંજ્ઞા (રાનાદે)થી વૈવસ્વતમનુ થયા તે અત્યારે ચાલતા ૭ મા મન્વંતરના અવતારના અધિપતિ છે. તેનાથી ઇક્ષ્વાકુ આદિ પુત્રોથી સૂર્યવંશ ચાલ્યો સૂર્યવંશની આઘ જનની સંજ્ઞા છે, તે વિશ્વકર્માની પુત્રી છે.

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

ઉત્તરાર્ધ

વિષયો : પ્રાસાદોત્પત્તિ, શિલાન્યાસ, પ્રાસાદનિરૂપણ, દ્વારલક્ષણ, મંડપવિધાન, સાન્ધારાદિપ્રાસાદ લક્ષણ, જિન પ્રાસાદ નિરૂપણ, પરિકર વિધાન, યક્ષ યક્ષિણી સ્વરૂપ લક્ષણ વિષ્ણુયાતન, શિવયાતન, સૂર્યાયાતન, દેવ-દેવિઓ સ્વરૂપ, લક્ષણ આદિ વિધાનો યુક્ત સચિત્ર ગ્રંથ થોડા ટોઠમમાં બહાર પડશે. કિંમત રૂ. ૫૦-૦૦ અગાઉ ગ્રાહક થનારને માટે કિંમત રૂ. ૩૫-૦૦

અગાઉ ગ્રાહક થનારના નામ પુસ્તાકમાં છાપવામાં આવશે.

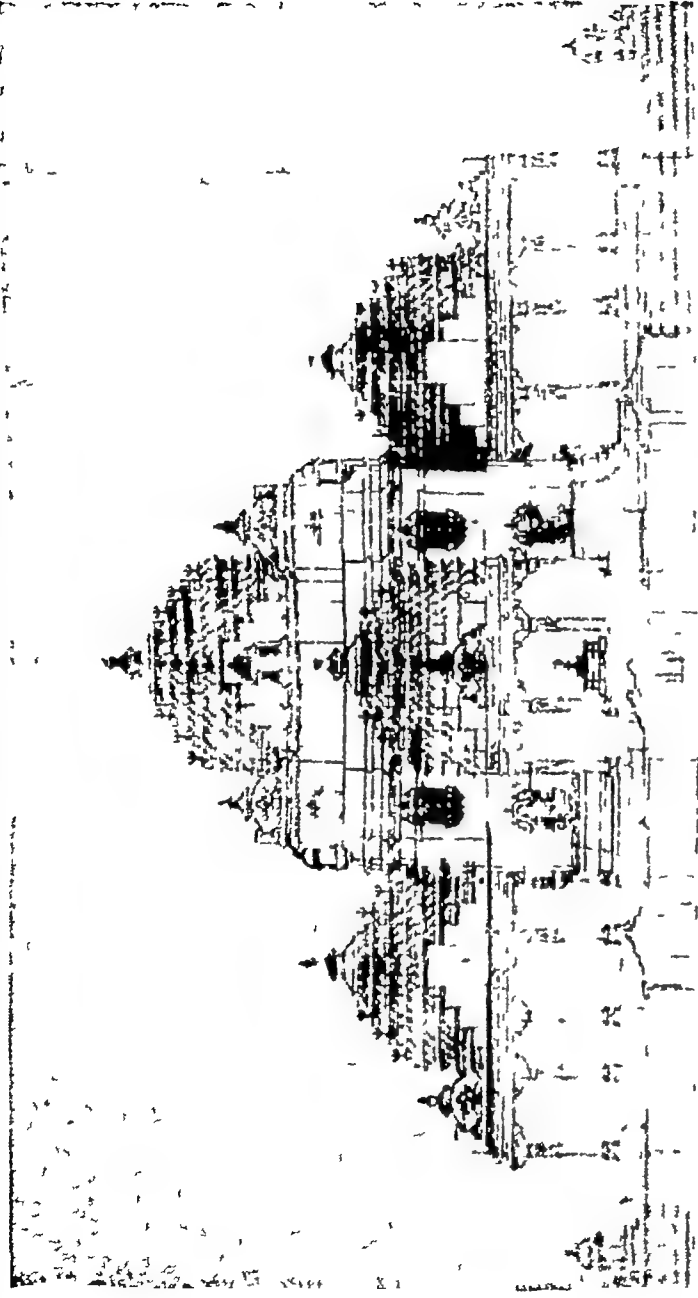
ગૃહ નિરૂપણ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

વિષયો : ભૂપરિક્ષા, ખનન, ક્ષીલક રોપણ અને ફળ, શિલાન્યાસ, જ્યોતિષ્ય નિરૂપણ, ગૃહાદિ ફળો અને વેધ નિરૂપણ, વાસ્તુ પ્રવેશ વિધાન આદિ અનેક વિષયોથી પરિપૂર્ણ ગ્રંથનું છપાઈ કામ ચાલી રહ્યું છે. કિંમત રૂ. ૨૫-૦૦

અગાઉ ગ્રાહક થનારને માટે કિંમત રૂ. ૨૦-૦૦

પ્રાપ્તિસ્થાન:-

નંદલાલ ચુનીલાલ સોમપુરા
૨૫ શિલ્પાયતન સર્વોદય સોસાયટી
પાલીતાણા

मडात्सागांदि मेमारीयव प्दान राजघाट—दिदुई. जेन. सी. सोमपुरा

शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाम्

वरत प्रिन्टरी, पालिताण्डा

सं'पादकः निवासस्थान शिल्पायतन-सर्वोदय सोसायटी पाट. ता. ला. ॥

विद्यया रथमिति वास्तु विद्यायाः

आर्य समाज, पानिपतः

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

(પૂર્વાર્ધ)

વિષયાનુક્રમણિકા.

પ્રથમોઽધ્યાય

દ્વિતીયોઽધ્યાય

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
મંજલા ચરણ	૧	સૂત્રધાર લક્ષણ	૧૭
સ્તુતિ	૨	હસ્ત લક્ષણ	૧૭
ભૂપરીક્ષા	૩	હસ્ત લક્ષણ	૧૮
ભૂમિ નિર્ણય	૪	હસ્ત પ્રમાણ	૨૬
પદ્મ ભૂમિ	૫	કુલ સ્થિત દેવતા	૨૦
હસ્તકુલ દેવતા	૬	પર્વ સ્થિત દેવતા	૨૦
હસ્તદેવ	૬	હસ્ત માન	૨૧
ભૂપરીક્ષા	૭	હસ્ત પુખ્તદેવ અંપાત દોષ	૨૧
"	૮	સૂત્રધાર સૂચના	૨૨
"	૯	હસ્ત ગ્રહણ વિધિ	૨૩
"	૧૦	અંગુલાદિથી પૃથ્વી પ્રમાણ	૨૪
"	૧૧	અષ્ટવિધ સૂત્ર	૨૫
ભૂમિ શુદ્ધિ	૧૨	"	૨૬
સ્વગૃહ મહીમા	૧૨	તૃતીયોઽધ્યાય	
શલ્ય દોષ	૧૩	વાસ્તુ ઉત્પત્તિ	૨૭
શલ્ય શોધન	૧૩	સપ્ત પુણ્યાલ વાસ્તુ પૂજન	૨૮
દિગ્ભૂત નિષેધ	૧૪	અતુર્કશ વાસ્તુ પૂજન	૨૯
દિક્ સાધન	૧૫	વાસ્તુ ક્ષેત્રાત્મક	૩૦
શુદ્ધ પૂર્વાદિક સૂચ	૧૬	વાસ્તુ ક્ષેત્રાત્મક	૩૧

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
વાસ્તુ દેવતાલિધાન	૩૨	સંખ્યા પ્રમાણ	૮૩
સ્વસ્તિક આદિ વાસ્તુ	૩૩	કાલ સંખ્યા	૮૩
"	૩૪	ગૃહારભ માસ	૮૪
"	૩૫	ગૃહારભ રાશિ	૮૫
"	૩૬	ગૃહારભ શુભાશુભ	૮૬
વાસ્તુ પૂજન	૩૭	ગૃહારભ માસ તિથિયોગો	૮૭
વાસ્તુ દેવ બલી	૩૮	"	૮૮
"	૩૯	તિથિ સ્વામી	૮૯
વાસ્તુ શયન	૪૦	નંદાદિ સંજ્ઞા	૯૦
"	૪૧	વાર જ્ઞાન	૯૦
એકપદ સ્વસ્તિકવાસ્તુ	૪૨	નક્ષત્ર જ્ઞાન	૯૧
ચતુર્થપદ પુષ્પક વાસ્તુ	૪૩	નક્ષત્ર સ્વામી	૯૧
ત્રિપદ નંદ વાસ્તુ	૪૪	નક્ષત્ર નામાક્ષર	૯૨
પોર્ણપદ ષોડશાખ્ય વાસ્તુ	૪૫	રાશિ જ્ઞાન	૯૩
પચ્ચાશપદ કુલતિલક વાસ્તુ	૪૬	રાશિ નામાક્ષર	૯૪
છત્રીશપદ સુભદ્રા વાસ્તુ	૪૭	રાશિ સ્વામી	૯૫
ઓંગણપચાસ પદ મરિચીગણ વાસ્તુ	૪૮	નક્ષત્ર ચોની	૯૫
ચતુર્ષષ્ટિપદ ભદ્રક વાસ્તુ	૪૯	નક્ષત્ર ગણ	૯૬
એકાદશીતિપદ કૌમીદ વાસ્તુ	૫૦	નાડી જ્ઞાન	૯૭
શતપદ ભદ્રાખ્ય વાસ્તુ	૫૧	પુષ્ય નક્ષત્ર પ્રભાવ	૯૮
સંહસ્રપદ સર્વતોભદ્ર વાસ્તુ	૫૨	અશુભ યોગ પરિહાર	૯૯
વાસ્તુપદ દેવતાપૂર્ણ પરિચય	૫૩	કરણ નામ	૯૯
વાસ્તુ બલિપૂજન	૫૪	કરણ સ્વામી	૧૦૦
"	૫૫	કરણ કાર્ય	૧૦૦
"	૫૬	ભદ્રા જ્ઞાન	૧૦૧
ચતુર્થોડિધ્યાય	૫૬	ભદ્રા કાર્ય ગૃહણ	૧૦૨
વાસ્તુપૂજન વિધિ	૮૨	"	૧૦૩

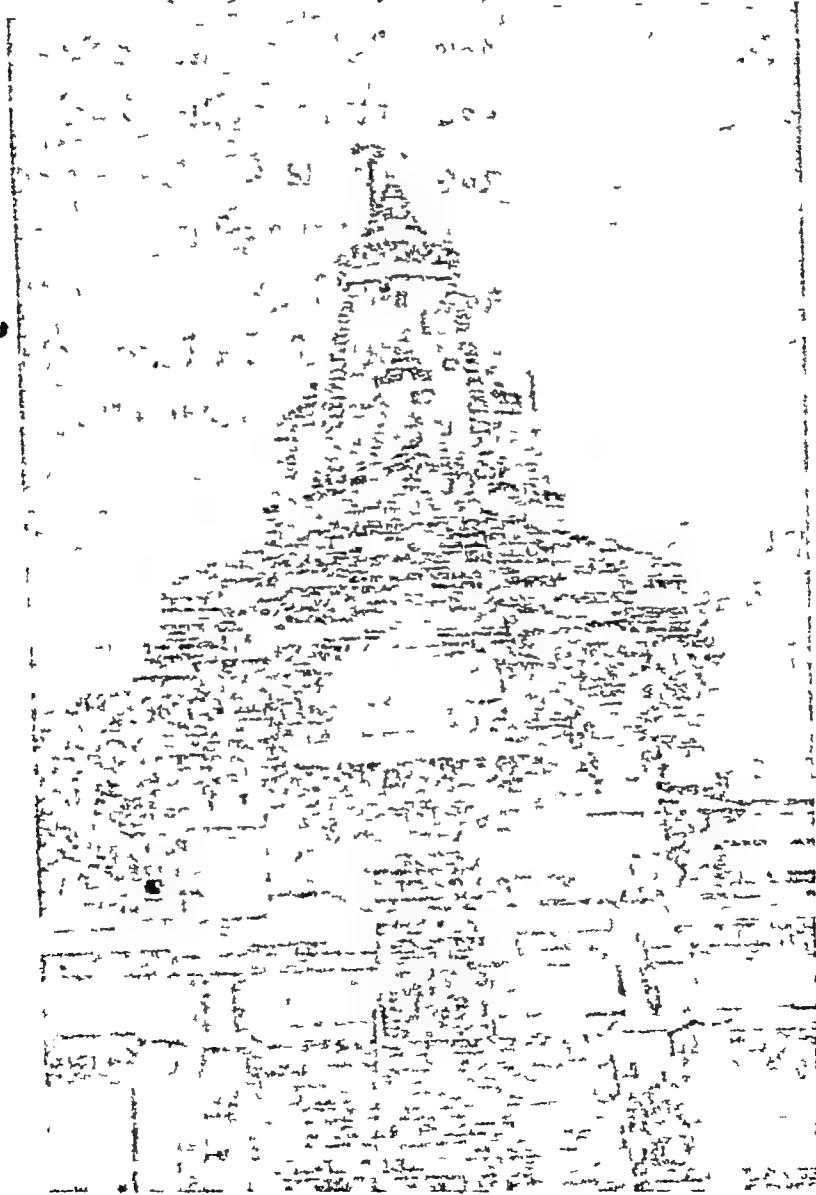
વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
કરણ ચક્ર	૧૦૪	શુક દિશા	૧૨૪
ભદ્રા ચક્ર	૧૦૫	વિષ ઘડી	૧૨૫
રાશિ ચંદ્ર	૧૦૬	અહ જન્મ નક્ષત્રો	૧૨૫
સિદ્ધિયોગ	૧૦૭	તિથિ ગહાંત	૧૨૬
મૃત્યુ યોગ	૧૦૮	યોગો	૧૨૭
શુભાશુભ ચંદ્ર	૧૦૮	એકવિંશ મહાદોષો	૧૨૮
ચંદ્ર ખલ તથા ફળ	૧૦૯	શુક શુક ખાલ વૃદ્ધા	૧૨૯
રાશિભોગ	૧૧૦	અભિજિત અને ગોધૂલિલગ્ન	૧૩૦
રવિ યોગ	૧૧૧	ગૃહાર ભે કુંડલીફલ	૧૩૧
સિંહસ્થ શુકુતજવા વિષે	૧૧૧	ગૃહાયુષ્ય જ્ઞાન	૧૪૩
ત્યાજ્ય યોગ	૧૧૨	નક્ષત્ર સત્કલાની (વસિષ્ઠ)	૧૩૪
સિદ્ધિયોગ જ્ઞાન	૧૧૩	મુહૂર્ત કેવા જયોતિષી પાસે જોવરાવવું	૧૩૫
”	૧૧૪	પંચમોડધ્યાય	
નિષેધ યોગ	૧૧૫	સ્વસ્ત દિશા	૧૩૬
યોગો	૧૧૬	રાશિ પરત્વે નાગ સ્થિતિ	૧૩૭
અમઘંટ યોગ	૧૧૭	સૂર્ય પ્રવેશ	૧૩૮
મૃત્યુ યોગ	૧૧૭	ગૃહ દિશા	૧૩૯
યોગ વિધાન	૧૧૮	પ્રાસાદ નિર્માણ ભૂમિ	૧૩૯
”	૧૧૯	”	૧૪૦
આનંદાદિ યોગ ચક્ર	૧૨૦	સૂત્રારંભ નક્ષત્ર	૧૪૧
”	૧૨૧	અનન મુહૂર્ત	૧૪૨
ચંદ્રમાની સંજ્ઞા	૧૨૨	સૂત્રાર ભે વાર	૧૪૨
મન્વંતરાદિ તિથિ	૧૨૨	સૂત્રારંભ રેખા	૧૪૨
યુગાદિ તિથિ	૧૨૩	ગૃહાર ભે અનન ફલ	૧૪૩
કાલ જ્ઞાન	૧૨૩	અનન દિક	૧૪૪
દિશા શૂલ	૧૨૩	દેવ પ્રાસાદ ગૃહ આદિ ખ્યાત	૧૪૫
યોગિની	૧૨૩	શિલ્પ અથોના મતે નાગચક્ર	૧૪૬

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
પૃથ્વી રજસ્વળા	૧૪૭	સપ્તમોઽધ્યાય	
પૃથ્વી શયન	૧૪૮	અંગુલ પ્રમાણ	૧૭૭
ભૂમિ ખનનાથે પૂજન	૧૪૮	આયાદિ જોવા વિષે	૧૭૮
વિશ્વકર્મા પૂજન	૧૪૯	”	૧૭૯
અંગુલનિર્માણ પૂજન	૧૪૯	આયાધિકાર	૧૮૦
ખનન કુંટ નોટ	૧૫૨	”	૧૮૧
પૃથ્વીમોહ્યાય		”	૧૮૧
શિલાનામાનિ કૃર્મ શિલા પ્રમાણ	૧૫૩	નક્ષત્ર, મૂલરાશિ, વ્યવ	૧૮૩
અષ્ટ શિલા	૧૫૪	નક્ષત્ર વૈર ચોનિ વૈર નાડી	૧૮૩
”	૧૫૫	આયાધિકાર	૧૮૪
પ્રાસાદ માને કૃર્મ	૧૫૬	”	૧૮૫
શિલા સ્વરૂપ	૧૫૭	નક્ષત્રાધિકાર	૧૮૬
શિલાન્યાસ નક્ષત્ર	૧૫૮	ગણાધિકાર	૧૮૭
ગૃહારંભે વૃષભ ચક્ર	૧૫૯	કેસરીયાળ પૃષ્ઠ દર્શન	૧૮૮
કાર્યકૃત	૧૬૦	નક્ષત્ર ગણ	૧૮૯
શિલા સ્વરૂપ	૧૬૧	ચંદ્રાધિકારાદિક	૧૮૯
વૃષ સ્વરૂપ	૧૬૨	નક્ષત્ર વૈર	૧૯૦
ગૃહશિલા સ્થાપન વિધિ	૧૬૩	શ્રી સિદ્ધાચલ શણુગાર પ્લાન	૧૯૧
પ્રાસાદ પંચ શિલાન્યાસ	૧૬૪	નક્ષત્ર વૈરાધિકાર	૧૯૨
શિલાન્યાસ રત્નાદિ ન્યાસ	૧૬૫	વ્યયાધિકાર	૧૯૩
શિલા સ્થાપન	૧૬૬	”	૧૯૪
”	૧૬૭	તારાધિકાર	૧૯૫
પદ્મનાભ	૧૭૩	કેસરીયાળ ચક્ષ દર્શન	૧૯૬
”	૧૭૪	નક્ષત્ર અધિકાર	૧૯૭
કૃર્મ પ્રતિષ્ઠા	૧૭૫	તારાધિકાર	૧૯૮
અષ્ટ શિલા પ્રતિષ્ઠા ક્ષણ	૧૭૫	રાશ્યાધિકાર	૧૯૮
શિલા પ્લવ	૧૭૫	સિદ્ધાચલ શણુગાર પ્રાસાદ દર્શન	૧૯૯

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
રાશ્ય વૈરાધિકાર	૨૦૦	એકવીશ અંગની ગણતરી	૨૨૪
રાશ્ય વર્ણાધિકાર	૨૦૧	વઢવાણસીટી સમવસરણ દર્શન	૨૨૫
"	૨૦૨	ગણતરી	૨૨૬
"	૨૦૩	કાંદીવલી જૈન દેરાસર દર્શન	૨૨૭
કેસરીયાળ સાઈડ દર્શન	૨૦૪	ગણતરી	૨૨૮
ગૃહનામાધિકાર	૨૦૫	"	૨૨૯
અંશકાધિકાર	૨૦૬	સિદ્ધગિરિ દર્શન	૨૩૦
વાવડી દેરાસર દર્શન	૨૦૭	કેસરીયાળ સાઈડ દર્શન	૨૩૦
અહાદિ મૈત્રી સમ શત્રુ	૨૦૮	એકવીશ અંગની ગણતરી ફલ	૨૩૧
લગ્નાધિકાર	૨૦૯	રાજકોટ જૈન દેરાસર, જયપુર માન-	
તિથિ અધિકાર	૨૦૯	સિંહળ મ્યુઝીયમ	૨૩૨
વારાધિકાર	૨૦૯	ગણતરી ફલ	૨૩૩
"	૨૧૦	અમરેલી જૈન દેરાસર દર્શન	૨૩૪
કરણાધિકાર	૨૧૧	સમચોરસ ક્ષેત્રના નક્ષત્ર	૨૩૪
યોગાધિકાર	૨૧૧	"	૨૩૫
કેસરીયાળ સન્મુખ સાઈડ દર્શન	૨૧૨	નક્ષત્ર ચક્ર	૨૩૬
કરણાધિકાર, યોગાધિકાર	૨૧૩	"	૨૩૮
વર્ગાધિકાર વૈરાધિકાર કોષ્ટક	૨૧૩	ચેમ્પુર પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ	૨૪૮
તત્વાધિકાર	૨૧૪	કેસરીયાળ સન્મુખ દર્શન	૨૪૯
કદમ ગણધર પ્રાસાદ દર્શન	૨૧૫	નક્ષત્ર ચક્ર નં. ૬	૨૫૦
આયુષ્યાધિકાર	૨૧૬	"	૨૫૧
પુરુષાધિકાર	૨૧૭	રાશિ ચક્ર	૨૫૨
પરસ્પર ભક્ષ આયો	૨૧૮	કાઉસગ દર્શન	૨૫૬
એકવીશ અંગો	૨૧૯	વઢવાણ શાન્તિનાથ પ્રાસાદ દર્શન	૨૫૬
કેસરીયાળ સાઈડ દર્શન હસ્તિ દર્શન	૨૨૦	ચેમ્પુર દેરાસર હસ્તિ દેરાસર	૨૫૭
એકવીશ અંગની ગણતરી	૨૨૧	અહ ચક્ર	૨૫૮
"	૨૨૨	"	૨૫૯
"	૨૨૩	"	૨૬૦

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
ચક્ર ચક્ર	૨૬૨	નારદ પૂરાણ આવાધિકાર	૨૬૮
ચેમ્બુર જૈન દેરાસર દર્શન	૨૬૨	નક્ષત્ર અને મૂળરાશિ કાઢવાનું કોષ્ટક	
ચેમ્બુર દેરાસર સન્મુખ દર્શન	૧૬૩	૧ આંગળ થી ૨૭ આંગળ	
ઘાટકોપર મુનિમુવતસ્વામી દર્શન	૨૬૩	નક્ષત્ર અને મૂળરાશિ કાઢવાનું કોષ્ટક	
વિતાન દશ્ય	૨૬૪	૧ અંગુલ થી ૬ હસ્ત	૨૭૪
જય પૂરણ આવાધિકાર	૨૬૬		

*

શ્રી મુનિસુવૃતસ્વામિને નમઃ

પ્રારાદ શિલ્પજ્ઞ શ્રી નંદલાલભાઈને રાન્માન પત્ર

ધર્મ અને કલાના મહાપર્વના ટાંકણે જિનેબિખ-પ્રાણપ્રતિષ્ઠા મહોત્સવની સંધ્યાએ આપશ્રીનું હૃદયે અભિવાદન કરી સન્માન કરતાં અમે છસરા વાસીયો આનંદ અનુભવી રહ્યા છીએ.

પરંપરાગત શિલ્પ-સ્થાપત્યની કલાને સજીવ રાખનારા સોમપુરા કલાકાર પરિવારના આપે અમૂલ્ય રત્ન છો. જેમણે પોતાની આતિથિક સૂઝના બળે શિલ્પમાં સૌંદર્ય રેડી અને પોતા સ્વરૂપને કંઠારી આપી, શિલ્પવિધાનને સમૃદ્ધ બનાવ્યું છે. એવા કલા-જગતના આપ અગ્રણી છો.

આખને ગમે અને ભક્તિભાવને સંતોષે એવા શિલ્પવિધાન અને મૂર્તિવિધાનના અણખૂટ કંઠાર સમા (શ્રી ગિરિરાજ) પાલિતાણીને આંગણે તમે ઉછર્યા. ચારેકોર છંદાયેલી અપ્રતિમ શિલ્પવિધાનની આંખો તમને આકર્ષ્યા અને ફક્ત પંદર વર્ષની નાની વયે શિલ્પકલાને આત્મપ્રાસાદમાં સ્થાપિત આપે જીવનની કેડી કંઠારી, મીરીસ રિડમેન સ્પેવેકનામના સ્વિડિશ કલારસિકે સમગ્ર સોમપુરા પરિવારના કલાકારોને ચંદ્રશિલ્પઓ તરીકે ઓળખાવ્યા છે.

પોતાની ફલકને વિસ્તારી માનવીય ચેતનાના અણઉકેલ્યા આવરણને લેદી દૂર દૂર અવનિના આંગણને ધરતીમાં જેમણે મૂર્તિમંત કર્યા છે, એવા કલાધરોએ કેઈ શાળા મહાશાળામાં શિલ્પશાસ્ત્રનું વ્યવસ્થિત શિક્ષણ નથી લીધું પણ પોતાની આંતરિક સૂઝના બળે જીવનની અપાર અને પેલેપારના ગૂઢ તત્ત્વને તેમના શિલ્પ અને મૂર્તિવિધાનમાં કંઠારી લીધા છે.

પ્રાસાદની સ્થાપના નક્ષત્ર, દેવાદિગણ અને ચંદ્રદિશોદિ એકવીશ આંગે મેળવવા પડે છે. અને શાસ્ત્રીય રીતે મેળવવા પડતા આ અંગે વગેરેને અનુલક્ષી આપે અમારા ગામને આંગણે દેવતાઓના પૂજનથી ઉત્પન્ન થયેલ જાગરણતિમાં ઉદ્ભવેલા સર્વજન વલ્લભ અને શાન્તિપ્રદ પ્રભુજીને વિશેષ વલ્લભ એવા શાંતિ પ્રાસાદની રચના કરી અમારા ગામને ધન્ય બનાવી આપ્યું છે. (૧૮૫૬) ૧૬

આજે પાંસઠ વર્ષની વયે આપ યુવાનોને શરમાવે એવા કાર્યરત રહ્યા છે. પાંચ દાયકાના સતત વહેતા રહેલા કાર્યક્ષેત્રમાં આપે એકથી એક ચડે તેવાં લગભગ સત્તાણું જેટલા નવા જિનાલયો રચી આપ્યા છે. અને લગભગ નેવું જેટલા જિનાલયોનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો છે. આ ફક્ત સ્થળ સંખ્યા જણવાનો પ્રયત્ન નથી બલકે એની પાછળ રહ્યું છે તમારા જીવનનું વાસ્તવિક દર્શન, જેમાં પ્રત્યેક ક્ષણે અનુભવ છે. નવોલય નવા તરંગો નવાક્ષેત્રો અને નવાં સીમાડા આ બધું કાંઈ ઘડી બે ઘડીમાં નથી બન્યું. એની પાછળ છે પાંચ પાંચ દાયકાનો સ્વાનુભવ, ત્યાગ અને તપની અવિરત સાધના, પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવાની ઉડી કાર્યસૂઝ, સૌંદર્ય, મર્મશતા, શાંત, હાસ્યભાવ, પ્રકૃતિ અને માનવો પ્રત્યેની જીવન શ્રદ્ધા, જેણે પ્રત્યેક ક્ષણે નવા નવા ઉન્મેષો ધારણ કરી આપ્યા છે અને જિનલક્ષિતમાં શ્રદ્ધા પ્રેરી છે.

નંદલાલભાઈએ એક ઉંડી સૂઝ કર્તવ્ય, શીલતા અને અનંત-શ્રદ્ધાને સથવારે આ જિનપ્રાસાદના પાયામાં શિલાન્યાસથી સમાપ્તિ સુધીના સમયનો એક ઇતિહાસ સર્જી દીધો છે. પ્રત્યેક સમયે આપે નિસ્વાર્થ ભાવે અમને અમૂલ્ય સહકાર આપ્યો છે. મુક્તમને માર્ગદર્શન આપ્યું છે એ સહકારના પૂણ્ય બળે આજે અમે કંઠને આંગણે પરમ તારક દેવાધિદેવશ્રીના પાંચે કલ્યાણકોને સળહુમાન પરમ હર્ષોલ્લાસથી ઉજવાતા અવસરના સહભાગી બની શક્યા છીએ ધન્યતાની આ ઘડીએ છસરાના ઇતિહાસમાં સુવર્ણોક્ષરે લખાઈ જશે.

આ મહામૂલા પ્રસંગે આપશ્રીનો હાર્દિક સત્કાર કરતાં અમે અત્યંત હર્ષ અનુભવીએ છીએ અને આપશ્રીએ કરેલા પ્રદાનોનું અભિવાદન કરી તેની ફલશ્રુતિ રૂપે યથોચિત્ત ગૌરવ કરવાની તક લઈએ છીએ.

હુખ્ત થતાં પ્રાચીન પરંપરાગત શિલ્પસ્થાપત્ય કલાના મહામૂલા વારસાને સંરક્ષી આપ તેનું જતન કરતાં રહો, દીર્ઘાયુ બની જીવનક્ષેત્રના નવા સીમાડાઓ સર કરતાં રહો અને સદાય ધર્મોપદેશનામાં પૂણ્ય સહાયક બની રહો એજ અભિલાષા સહ અમે વીરમીએ છીએ.

અંજનશલાકા મહોત્સવ સમાસ તા. ૨૫-૫-૧૯૭૪

સમારંભ સ્થળ:

લીં

શ્રી મુનિસુવૃતસ્વામી જિનાલય

શ્રી છસરા જૈન સંઘ વતી

પટાંગણ

રામજી ગણુપત પટેલ પ્રમુખ

“ રાજગૃહીનગરી ”

લાલજી તેજપાળ ગાલા ઉપપ્રમુખ

મુ. છસરા

રતનશી નરશી ગંગર મંત્રી

તા. મુંદ્રા-કચ્છ (ગુજરાત)

દામજી હંસરાજ શેઠીયા

”

અ વિ ગ્રા થો

પૂજ્યપાદ ધર્મપ્રભાવક આચાર્યદેવ શ્રી પ્રતાપસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ અને
પૂજ્યપાદ યુગદિવાકર આચાર્યદેવ શ્રી ધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ

આશીર્વાદ

ભારતના જૈનો અને હિન્દુઓના પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન બંધ્ય મંદિરો કળા કૌશલ્યની સમૃદ્ધિથી સમગ્ર વિશ્વમાં જોનમુન છે. રાજા-મહારાજા-મંત્રીશ્વરો અને શ્રીમતોએ એ કળા કૌશલ્યની સમૃદ્ધિને સજીવન રાખવા ક્રોડો અને લાજોની સંપત્તિનો એ મંદિરો બધાવવા પાછળ સફ્તયોગ કરેલ છે. ઋષિ મુનિઓ તેમજ શિલ્પ સ્થાપત્યના વિષયમાં પ્રશ્નિત એવા અનેક સ્થપતિઓએ એ અગે મોટા નાના અનેક ગ્રંથોનું સર્જન કરેલ છે. આણુ, દેલવાડા, રાણપુર, તારંગાજીના જૈન મંદિરો અને સોમનાથ પાટણ, મોદેરા, શામળાજી વગેરે સંખ્યાબધ હિંદુ મંદિરો આ બાબતની આજે પણ સાક્ષી આપી રહ્યા છે.

વર્તમાનમાં પણ શિલ્પ સ્થાપત્યના વિષયમાં નિષ્ણાત અનેક શિલ્પશાસ્ત્રીઓ વિદ્યમાન છે. તેમની દેખરેખ નીચે સંખ્યાબંધ જૈન તેમજ હિંદુ મંદિરો પ્રાચીન શિલ્પ કળા કૌશલ્યની સ્મૃતિ સમાન તેવા લાગે અને કોડોના ખર્ચે બધાઈ રહ્યા છે. એ ભારતની આસ્તિક પ્રજાની પ્રભુભક્તિ અને કળા કૌશલ્યના સંસ્કૃત સંવર્ધનના પ્રબળ પુરાવા છે, સોમપુરા જ્ઞાતિને કળા કૌશલ્યનું વરદાન મળ્યું હોય તેમ અનુભવ ઉપરથી અમોને સમજાય છે. આજે પણ શિલ્પશાસ્ત્ર સ્થાપત્યના સારા જાણકાર અનેક સોમપુરા-શિલ્પ શાસ્ત્રીઓ જે વિદ્યમાન છે, તેમાં આ ગ્રંથની સંકલના કરનાર શિલ્પશાસ્ત્રી સોમપુરા નંદલાલ ચુનીલાલનું સ્થાન પ્રથમ પંક્તિમાં છે, તેમણે છેલ્લા ૨૫-૩૦ વર્ષોમાં કલા કૌશલ્યથી ભરપૂર અનેક રમણીય ગગનચુંબિ શિખરોથી વિભૂષિત જૈન મંદિરો પોતાની દેખરેખ નીચે બધાવ્યા છે.

ચેશ્વરનો ભવ્ય જિનપ્રાસાદ, ઘાટકોપર મુનિસુવ્રતસ્વામી વિશાલ જિનપ્રાસાદ, પાલીતાણા કેસરીયાજી વીરપરંપરા મહાકાય ગગનચુંબી પ્રાસાદો વગેરે ભવ્યાતિ ભવ્ય સંખ્યાબંધ જિનમંદિરો શિલ્પ સ્થાપત્યના વિષયમાં તેમની વિશિષ્ટ કુશલતાના પ્રમાણ પત્રો છે.

શિલ્પશાસ્ત્રના અનેકાનેક ગ્રંથોના વ્યવસ્થિત અભ્યાસના કારણે જિનમંદિરો અંગેનું તેમનું ગણિત ઘણું ચોક્કસ અને પ્રમાણ બદ્ધ હોય છે, વર્તમાન તેમજ હવે પછીના શિલ્પ શાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ માટે અનેક ગ્રંથોની તારવણી રૂપે તૈયાર થયેલો તેમનો આ ગ્રંથ ઘણો ઉપયોગી થશે એમ અમોને પ્રબલ શ્રદ્ધા છે.

ગોડીજી જૈન ઉપાશ્રય
સુબંધ

લિ૦
વિજયપ્રતાપસૂરિ
તથા
વિજયધર્મસૂરિ

પૂજ્યપાદ વિજયદેવસૂરીશ્વર મહારાજાનામ્ અમૂલ્યોઽભિપ્રાયઃ ॥

પૂ. આ. શ્રી વિજયદેવસૂરિશ મ.

પૂ ઉપા. શ્રી હેમચન્દ્રવિજય મ. સા.

પૂર્વ વિદ્વત્પ્રણીતા યા, શિલ્પવિદ્યા વિરાજતે ।

તયા કૃતાનિ ચૈત્યાનિ, શ્લેમં કુર્વન્તિ તત્કૃતઃ ॥ ૧ ॥

પૂર્વના વિદ્વાન પુરુષોએ રચેલી શિલ્પવિદ્યા શોભી રહી છે, તે શિલ્પવિદ્યાના નિયમ પ્રમાણે બનાવેલા મદિરો તેના બનાવનારનું કલ્યાણ કરે છે. ૧.

સંક્ષિપ્તા ચિત્તાશ્ચૈવ, ગ્રન્થાઃ શિલ્પોપપાદકાઃ ।

તજ્ઞાતાગેજના યે ચ, તે શિલ્પ કુશલા મતાઃ ॥ ૨ ॥

શિલ્પવિદ્યાને બતાવનારા નાના-મોટા ગ્રન્થો અથવા અત્યારે વિદ્યમાન છે, તેને બાંધનારા મનુષ્યો શિલ્પકુશલ શિલ્પી, કહેવાય છે. ૨.

નન્દલાલભિધઃ શિલ્પી શિલ્પ વિદ્યા વિશારદઃ ।

સ શિલ્પકલયા લબ્ધ-ચન્દ્રોજ્જ્વલયશા રૂઢ ॥ ૩ ॥

શ્રી નંદલાલભાઈ નામના શિલ્પી શિલ્પવિદ્યામાં નિપુણ છે, જેમણે શિલ્પકલાથી ચન્દ્રમાના જેવી ઉજ્જ્વલ કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી છે. ૩.

નૈક પ્રાસાદ નિર્માતા, સ શિલ્પજ્ઞ શિરોમણિઃ ।

શ્રીમત્કેસરિયાડ્ઢ્યાર્દ-દિવ્ય મન્દિર કારકઃ ॥ ૪ ॥

ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ, મહારાષ્ટ્ર અને રાજસ્થાન વિ. પ્રાન્તોમાં શિલ્પ શ્રેષ્ઠ એવા તેમણે શ્રી પાલિતાણામાં આવેલ અતિ લબ્ધ શ્રી કેસરિયાજી વીરપરંપરા પ્રાસાદ વગેરે અનેક મંદિરો બનાવ્યા છે. ૪.

શિલ્પશાસ્ત્રાણ્યનેકાનિ, પર્યાલોચ્યાત્સન્મતિઃ ।

શિલ્પ સ્મૃત્યમિધં ગ્રન્થં સૈવેમં સમૃદ્ધીતવાન્ ॥ ૫ ॥

શિલ્પ વિષયક અનેક શાસ્ત્રોના અવલોકનથી પ્રાપ્ત કરેલી વિશિષ્ટ બુદ્ધિવાળા તેમણે શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ નામના ગ્રંથમાં સંગ્રહ કર્યો છે. ૫.

શિલ્પિનાનેન ચૈત્યાના-અષ્ટાધિકશતં કૃતમ્ ।

પણ્ણવત્યાશ્ચ ચૈત્યાનાં સમુદ્ધારઃ કૃતો વરઃ ॥ ૬ ॥

નંદલાલભાઈએ આજ સુધીમાં ૧૦૮ નૂતન જિન મંદિરોનું નિર્માણ કર્યું છે તથા ૯૬ પ્રાચીન જિન મંદિરોના જીર્ણોદ્ધાર કર્યો છે. ૬.

एतद् ग्रन्थ सदभ्यास-प्राप्त शिल्पित्व कौशलाः ।

કૃત્વા ચૈત્યાનિ વિધિવત્ કુર્વન્તુ જગતઃ શિવમ્ ॥ ૭ ॥

આ ગ્રંથનો અભ્યાસ કરીને શિલ્પકળામાં કુશળ થયેલા એવા શિલ્પીઓ વિધિ પૂર્વક મંદિરો બનાવીને જગતનું કલ્યાણ કરે. ૭.

- સૂરીશ્વરનિદેશતઃ ઉપા. હેમચન્દ્રવિજયો ગણિઃ ।

કેસરીયાજી નગર-પાલીતાણા સૂરીશ્વરનિદેશત. ઉપા. હેમચન્દ્રવિજયો ગણિ.

સ. ૨૦૩૨ અગ્નિની ૧

ચ. પૂ. આચાર્યદેવેશ વિજયધર્મધુરંધરસૂરીશ્વરજી મ. સાહેબ

આ રી વાંદ

શિલ્પ રમૂતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ ગ્રંથનું નિર્માણ એક લઘ્ય મંદિરના નિર્માણ જેવું છે. આ ગ્રંથ આર્યોવર્તના આર્ય શિલ્પને પુષ્ટ કરવામાં પૂરક બનશે અને એ પણ આત્મધર્મને સહયોગ આપતું એક પરમ સાધન છે. એથી ઉત્પન્ન થતાં શ્રેયઃ પ્રાપ્ત કરવામા તમે અધિક અધિક લાગ્યવંત બનો. પાલિતાણા તળેટી રોડ પર જયતળેટીની નિકટે નંદલાલભાઈએ શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસરની પેઠીએ બધાવેલ શ્રી કેસરિયાજી વીરપરંપરા મહાપ્રાક્ષાદનું નિર્માણ કરેલ છે.

આ. દેવ વિજયધર્મધુરંધરસૂરીશ્વરજી

પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજય-

અમૃતસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના શુભ આશીર્વાદ

અને લઘ્ય પ્રેરણાથી કાળજી પૂર્વક અને ઘણાજ અલ્પ સમયમા કશીપણ ગૂંચ વગર પ્રાચીન લઘ્ય મંદિરને યાદ કરાવે એવું જો ક્યું છે, તે નંદલાલભાઈને યશસ્વી બનાવે એવું નીવડ્યું છે. એજ પ્રમાણે આ ગ્રંથ પણ નીવડે.

પાંજરાપોળ જૈન ઉપાશ્રય

આ. ધર્મધુરંધરસૂરિજી મ.

અમદાવાદ

સં. ૨૦૩૩ માગશર સુદ ૧

પુજ્યપાદ તીર્થોદ્ધારક આચાર્યદેવેશ મંગલપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ
આ શી વાંદ

આ. દેવ મંગલપ્રભસૂરીશ્વરજી મ.

ઘેટીપાગના ચતુર્વિંશતિ જીનેન્દ્ર પ્રાસાદનું
નિર્માણ ચોમપુરા નંદલાલભાઈએ ઘણીજ સુંદ-
રતા અને ત્વરાથી કરેલ છે. ધન્યવાદ સાથે આશીર્વાદ
હેતુ છે. શાસનદેવ સર્વ કલ્યાણ કરો. શિલ્પ
સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ સચસ્ત શિલ્પીઓને
ઉપયોગી નીવડે તેવા શુભાશીર્વાદ.

સાંડેરાવ જીનેન્દ્રભવન
પાલિતાણા

આચાર્યદેવ
મંગલપ્રભસૂરિજી

પૂ. પા. અરિહંતસિદ્ધસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ-
આશીર્વાદ

પૂ. પા. અરિહંતસિદ્ધસૂરીશ્વરજી

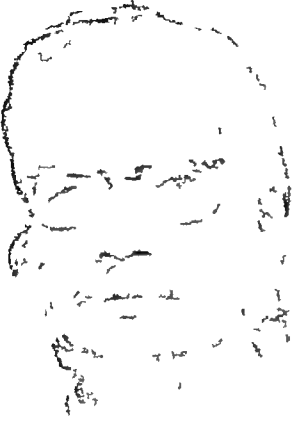
નંદલાલભાઈ પાલિતાણા ઘેટીપગલા ચોવિશ
જીનાલય પ્રાસાદનું કામ રહ્યા કરી છે તેમા બાવીશો
વર્ષના શ્રી આદિશ્વર પ્રભુજીનો મંગલ પ્રવેશ
કરાવેલ છે.

શુરુદેવ મંગલપ્રભસૂરીશ્વરજીના આશીર્વાદથી
નંદલાલભાઈ ચોવીશ જીનાલયનું કામ કરી રહ્યા
છે તેઓ શિલ્પ શાસ્ત્રના ઉડા અભ્યાસી છે.
તેમણે રચેલ શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્
નામનો ગ્રંથ મહાન છે. અને અનેક શિલ્પી
જ્યોતિષ્યોને ઉપયોગી છે. તેનો લાભ હરેક લે
તેવી શુભેચ્છા અને આશીર્વાદ

જયન્તુ વીતરાગાઃ

પૂ. પૂજ્ય સાહિત્ય કલારત્ન મુનિપ્રવર યશોવિજયજી મ. સાહેબે આપેલ—
અભિપ્રાય

પ પૂ. યશોવિજયજી મહારાજ સાહેબ

વરસો અગાઉ દેહડક પગે ટાંકણું લઈને
પથરની લીન સમારતો એક શિલ્પી ભાવિમાં
ભવ્ય નામના કાઢશે એની કલ્પના ક્યાંથી
હોય !

એ શિલ્પી હતા ભાઈ શ્રી ન દલાલ
જેને મેં આ કડારતા જોયા હતા.

વરસોની શિલ્પ-સ્થાપત્ય કલાની ખત
ભરી સાધના આજે તેમણે અથ પ્રકાશન
કરવા સુધીની તાકાત આપી એ એક
આનંદની ખાખત છે.

શાત સ્વભાવ, ગંભીરતા, મીલનસાર
પ્રકૃતિ વગેરે કારણે સર્વત્ર આદર અને પ્રેમના
પાત્ર બનતા રહ્યા છે

સત્ય જોજવાની તેમની પ્રકૃતિના કારણે
કેટલાક નવાં સત્યોનાં દર્શન પણ કર્યા છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથના પ્રારંભનો ભાગ જોઈને જ હું તો મુગ્ધ બની ગયો ૧૦૮ નવા
શિલ્પ સ્થાપત્યોની જાણે હારમાળા ખડી કરી અને ૯૬ ના તો જીર્ણોદ્ધારો આ કંઈ
નાની સુની ઘટના નથી. ગૌરવ લઈ શકાય તેવી ઘટના શિલ્પી વર્ગમાં તેમનું કેવું
અગ્રતાભર્યું સ્થાન તે સૂચવી જાય છે.

ભાઈશ્રી ન દલાલ આ ક્ષેત્રમાં વધુને વધુ શિખરો સર કરતા રહે અને ભારતની
પ્રાચીન શિલ્પ કલા અવનવું વૈવિધ્ય અને નવીજ કલ્પના બતાવવા સાથે શિલ્પ દ્વારા
ધાર્મિક અને આધ્યાત્મિક દર્શન કરાવતા રહે.

લેખકની સુદર પ્રસ્તાવના વાચવા જેવી છે.

ન્યોતિષ, શિલ્પ અને નાટકના અગ્રણી માટે શ્રાપ છે કે તેમા શુદ્ધ
જ્ઞાન હોતા જ નથી એટલે એ માટે શુ કહેવાનું રહે પણ મુદ્રણની ભૂલો કે નોંધણીની
ભૂલો ક્ષમ્ય જોઈ ગણાય છે તો ભવિષ્યમાં ખ્યાલ રાખવો.

અતમા તેઓ દીધારુપિ બને જૈન સંઘની વધુ સેવા કરે એજ શુભેચ્છા.

આદિશ્વર પ્રભુ જૈન દેરાસર

વાલકેશ્વર, રીઝ રોડ-મુંબઈ

સ. ૨૦૩૨

મુનિ યશોવિજય

ના ધર્મલાભ

ન્યા. વ્યા. આ. તીર્થ શતાવધાની ગણિવર્ચ શ્રી જયનંદવિજયજી મહારાજે
અષ્ટક દ્વારા આપેલ-

આ શી વાંદ

પૂ. ગણિવર્ચ શ્રી જયનંદવિજયજી મ. સા.

શિલ્પશાસ્ત્રાનુસારેણ, વિધિના નિર્મિતાનિ ચ ।

મંદિરાણિ પ્રકુર્વન્તિ, કલ્યાણં સર્વદેહિનામ્ ॥ ૧ ॥

શિલ્પ શાસ્ત્રાનુસાર અને વિધિપૂર્વક નિર્માણ કરવામા આવેલ મંદિરો સર્વ આત્માઓ માટે કલ્યાણકર બને છે. ૧.

અતઃ શિલ્પપ્રવોધાર્થ, શિલ્પશાસ્ત્રવિશારદઃ;

સ્થપતિ નન્દલાલૈશ્ચ, સોમપુરાવિભૂષણૈઃ ॥ ૨ ॥

આથી શિલ્પશાસ્ત્રના જ્ઞાન માટે શિલ્પશાસ્ત્રના વિશારદ અને સોમપુરા જ્ઞાતિના આભૂષણ ૩૫ શિલ્પી નંદલાલભાઈએ. ૨.

સ્થાનેકવર્પસંપ્રાપ્ત, સ્વનુભવપ્રકાશકઃ;

શ્રી શિલ્પ સ્મૃતિ વામ્તુ વિદ્યાયામ્, સમ્યગ્ ગ્રન્થઃ સુયોજિતઃ ॥ ૩ ॥

ચોતાના અનેક વર્ષોમા પ્રાપ્ત કરેલ શ્રેષ્ઠ અનુભવને પ્રકાશિત કરનાર “શ્રી શિલ્પ સ્મૃતિ વામ્તુ વિદ્યા” નામના અંથનું સારી રીતે આયોજન કર્યું છે. ૩.

ગ્રન્થોઽયંશિલ્પગ્રન્થાનાં, મંડનં ચ મનોહરઃ ।

સરલઃ શોભનઃ સુષ્ટઃ, સર્વોપકારકારકઃ ॥ ૪ ॥

આ ગ્રંથ શિલ્પશાસ્ત્રના મંડનરૂપ છે અને તેની રચના સરલ, શોભન, સુઠર અને સર્વને માટે ઉપકારક છે. ૪.

તથાઽમ્યાસાય યોગ્યાનિ, નાના શિલ્પયુતાનિ ચ ।

શિલ્પશાસ્ત્રાઽનુસારેણ, રમ્યાણિ મન્દિરાણિ ચ ॥ ૫ ॥

તથા શિલ્પશાસ્ત્રના અભ્યાસ માટે ઉપયોગી અનેક શિલ્પોથી યુક્ત અને શિલ્પ શાસ્ત્રાનુસાર રમણીય મંદિરો. ૫.

મહારાષ્ટ્રે મરુસ્થલયાં, કચ્છ સૌરાષ્ટ્ર ગુર્જરે ।

મોહમય્યામનેકાનિ, કૃતાનિ યૈશ્ચ શિલ્પિભિઃ ॥ ૬ ॥

મહારાષ્ટ્ર, રાજસ્થાન, કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત અને મુંબઈમાં અને (નાના મોટા મંદિરો) જેઓએ એ કર્યા છે. ૬.

તત્ર શિલ્પસ્ય કૌશલ્યં, સ્વાનુભવપ્રકાશનમ્ ।

સંદશિતં મુદા યૈશ્ચ, તસ્માત્ કીર્તિઃ સ્થિરાકૃતા ॥ ૭ ॥

તે મંદિરો જેઓએ ઉલ્લાસથી શિલ્પજ્ઞાનની કુશળતા અને પોતાના અનુભવના પ્રદર્શન દ્વારા પોતાની કીર્તિને ચીર સ્થાયી બનાવી છે ૭.

તદૈતલ્લિલ્યગ્રન્થસ્ય, પૂર્વાર્ધસ્ય પ્રકાશનમ્ ।

ચોત્તરાર્ધ પ્રકાશાય, જયાનન્દ શુભાશિષઃ ॥ ૮ ॥

તેમના આ શ્રી શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ ગ્રન્થના પૂર્વાર્ધનું પ્રકાશન થાય છે અને ઉત્તરાર્ધના પ્રકાશન માટે મુ. જયાનંદ વિ. ના શુભાશીર્વાદ હો.

આદિશ્વર પ્રભુ જૈન દેરાસર

વાલકેશ્વર રીઝ રોડ, મુંબઈ

સ. ૨૦૩૨

ન્યા. વ્યા. આ. તીર્થ

શતાવધાની ગણિવર્ય

શ્રી જયાનંદવિજયજી મહારાજ.

પૂ. મુનિરાજ શ્રી મહાનંદવિજયજી મ. સાહેબના-

શુભાશીર્વાદ

પૂ. મુનિપ્રવર શ્રી યશોવિજયજી
મહારાજના શિષ્ય

પૂ. મુનિ શ્રી મહાનંદવિજયજી

શિખરખંધી શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી મહારાષ્ટ્ર જૂષણ પ્રાસાદ, દહીંસર, પવઇ, વાંદરા, અઘેરી વગેરે નાના મોટા સેકડો જૈન મંદિરો ઉપરાંત બીજા અનેક મંદિરો બાધ્યા છે એવા અનુભવને અનુસરીને અનેક શિલ્પ, જ્યોતિષ, પૂરાણ, કર્મકાંડ અથવા મનોમંથન કરી આ અથ તૈયાર કર્યો છે. તે ખુબજ પ્રશંસનીય અને સરલ બનાવેલ છે કે જે સમસ્ત શિલ્પ-સ્થાપત્ય વગેરે જાણકારો માટે લવિષ્યમાં ઉપયોગી નીવડશે-માટે આ અંથ ધન્યવાદને પાત્ર છે. તેનો ઉત્તરાર્ધભાગ તૈયાર કરી જલ્દી બહાર પડે એજ મંગલ આશીર્વાદ.

ગોવાલીયા ટેન્ક જૈનદેરાસર

સુખઇ

સં. ૨૦૩૨

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ અંથ પૂર્વાર્ધ તૈયાર થઇ પ્રકાશિત થઇ રહ્યો છે. આ અંથનો હું વિશેષ જાણકાર નથી કે અનુભવી નથી છતાં અંથનું અવલોકન કરતાં માલુમ પડ્યું કે અનેક અંથોનું મનોમંથન કરી માખણરુપે તૈયાર કરી આ અંથ શિલ્પકાર શ્રીમાન નંદલાલભાઈ સોમપુરાએ રચુ કર્યો છે. તેઓ પોતે શિલ્પ વાસ્તુ અને સ્થાપત્ય સંબંધી અપૂર્વજ્ઞાન ધરાવે છે. તેમણે ૫૦ વર્ષનો બહોળો અનુભવ કરી સેકડો મંદિરો બનાવ્યા છે. જૈન મંદિરો બાંધવામાં અનેક ગીતાર્થ પૂ આચાર્ય લગવતોના આશીર્વાદ મેળવ્યા છે તેમાં મુખ્યત્વે વઢવાણ, રાજકોટ, સુરેન્દ્રનગર, વેરાવળ, સોનગઢ, પાલીતાણા, કચ્છ તેમજ મુબઇ મધ્યે ચેરખુર ત્રણ શિખરખંધી ભવ્ય દેરાસર, ઘાટકોપર-ચારમાળનું ત્રણ

મુનિ શ્રી મહાનંદવિજય.

પરમ પૂજ્ય મુનિ શ્રી સૂર્યોદયવિજયજી મહારાજ

વ્યાકરણ માહિત્ય ન્યાયતીર્થ.

અભિનંદન અને આશંસા

મુનિ સૂર્યોદયવિજય

ઉપયોગ તેઓએ અનેકાનેક જૈન વૈદિક મંદિરોના આદર્શ નિર્માણ દ્વારા પરમાત્માની ભક્તિમાં કર્યો છે.

મુંબઈ ચેરબુરનો તીર્થ સમાન મહાપ્રાસાદ, ઘાટકોપરનો મહારાષ્ટ્ર બૂધજી બગ્ચ પ્રાસાદ અને પાલીતાણા-કેસરીયાનો ઉત્તર પ્રાસાદ એ એમના અદ્ભુત સર્જનો છે.

આશંસા છે કે આવી ઉદાત્ત સર્જન પરંપરા ચાલુ રાખીને તેઓ પોતાના વિશાળ અનુભવનો અર્ક આ ગ્રંથના ઉત્તરાર્ધમાં શીઘ્ર રજૂ કરશે.

ગોડીજી જૈન ઉપાશ્રય

મુંબઈ ૩

આમો વદિ ૧૩, (ધનતેરસ)

સં. ૨૦૩૨

શિલ્પશાસ્ત્ર અને શિલ્પ કલાના

આજીવન ઉપાસક સોમપુરા શ્રી નંદલાલ ચુનીલાલે પોતાના સમગ્ર જીવનમાં કરેલ અનેકાનેક શિલ્પશાસ્ત્રો અને ભિન્ન ભિન્ન શિલ્પ સ્થાપત્ય કલાકૃતિઓના વ્યાપક અધ્યયન-પરિશીલન-અવગાહનના પરિપાક રૂપે અને નિચોડસ્વરૂપે પ્રકાશિત થઈ રહેલ આ ગ્રંથના પૂર્વાર્ધમાં જે અભ્યાસનીય સામગ્રી રજૂ કરી છે. તેનું અવલોકન કરતાં સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે વર્તમાન કાળના શિલ્પ સ્થાપત્ય કલા નિષ્ણાત સ્થપતિઓમાં તેઓનું સ્થાન પ્રથમ હરોળમાં છે.

વિશ્વમાં સર્વોચ્ચ સ્થાન ધરાવતી

ભારતીય સંસ્કૃતિના એક પ્રધાન અંગ સમી

શિલ્પ કળામાં કૌશલ્ય પ્રાપ્ત કરીને એનો

લિ૦

મુનિ સૂર્યોદયવિજય.

પદ્મશ્રી રથપતિ પ્રભાશંકર ઓઘડભાઈ સોમપુરા-

શિલ્પ વિશ્વારંધ્ર.

અ તિ પ્રા ય

પદ્મશ્રી પ્રભાશંકર ઓઘડભાઈ સોમપુરા

શ્રી નંદલાલ ચુનીલાલ સોમપુરા મૂળ પાલીતાણા વડીલોના વતનમાં જન્મ ધારણ કરી વંશપરંપરાગત શિલ્પ સ્થાપત્યનો વ્યવસાય ગ્રહણ કરી તેમાં ઉત્તમ પ્રવિણતા દિવસે દિવસે કાર્યક્ષેત્રમાં મેળવતા ગયા તેમ તેમ તેઓ શિલ્પ શાસ્ત્રીમાંથી સ્થપતિ પદના અધિકારી થતા ગયા. તેઓના વડીલોએ સ્થાપત્યો જુદા જુદા સ્થળે સુદર રચેલા છે, તેમના પ્રપિતામહ જશકરજી ભા એ શત્રુંજય પર્વત પર ચૌમુખનું ઉત્તંગ શીખર બાંધેલું છે, જે પદર વીસ માર્દલથી દંષ્ટિ ગોચર થાય છે.

શ્રી નંદલાલભાઈએ પ્રારંભિક વ્યવસાયમાં શિલ્પશાસ્ત્રનો અભ્યાસ મનન, પઠન કરેલ, તેના ફળરૂપ તેઓ શિલ્પશાસ્ત્રના ગ્રંથનું સુંદર પ્રકાશન કરવા પ્રેરાયા છે. તેઓએ ભારતના જુદા જુદા પ્રદેશોમાં સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, કર્ણાટક, રાજસ્થાન, મેવાડ, મધ્ય પ્રદેશ, બિહાર, બંગાલ વગેરે સ્થળોએ મંદિરોનું સુંદર નિર્માણ કરી યશ અને કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી છે.

શિલ્પના વ્યવસાયમાં ક્રિયાત્મકજ્ઞાન અને પાઠાત્મક એમ (થીઓરીકલ અને પ્રેક્ટીકલ) જ્ઞાન હોય તો સોનામાં સુગંધ જેવું ગણાય. આ બંને જ્ઞાન તેઓ એ પ્રાપ્ત કરી, સ્થપતિ પદને પ્રાપ્ત કરેલ છે.

નંદલાલભાઈ સ્થાપત્ય કામના જ્ઞાતા હોય સ્થપતિ પદને યોગ્ય છે. તે વિના સંકેતો કહેવું પડે છે. વર્તમાન કાળ શિલ્પજ્ઞાનનો અસ્ત કાળ છે. ક્રિયાત્મક જ્ઞાન હોય પરંતુ તેઓ જે કાર્ય કરે છે, તેમાં વેધ કયા, વેધદોષ કયા આવે છે તે પાઠાત્મક જ્ઞાનના અભાવે શિલ્પી પોતે જાણતો હોતો નથી આથી બંને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનાર સ્થપતિ ગણાય છે. એ ગુણ નંદલાલભાઈએ પ્રાપ્ત કરેલ છે.

વાસ્તુશાસ્ત્રની પારિભાષિક તુલના કરી ગ્રંથ લેખન કરવાની પારંગતા શ્રી નંદલાલભાઈએ અદ્ભૂત પ્રાપ્ત કરી છે, તેમની બુદ્ધિમત્તા, વિવેકશિલ્પતા સર્વાધિક આથી તેમના શિલ્પ વ્યવસાયનો દિન પ્રતિદિન વૃદ્ધિ થતી જાય છે. તેઓ લાખોના બહોળા વિશાળ સ્થાપત્યો નિર્માણ કરી આશ્ચર્ય મુગ્ધ કરેલ છે. ભવિષ્યમાં તેઓના બહોળા અનુભવ ક્ષેત્રની વૃદ્ધિ થતી રહેશે અને અનેક શિલ્પ પ્રકાશનો કરતાં રહે એવી મારી શુભાશીષ છે.

૩. પથિક સોસાયટી પદ્મશ્રી સ્થપતિ પ્રભાશંકર ઓઘડભાઈ સોમપુરા
સરદાર પટેલ કોલોની પાછળ શિલ્પ વિશારદ
અમદાવાદ

અ તિ પ્રા ય

પરંપરાગત ભારતીય વાસ્તુકળા અને શિલ્પ-સ્થાપત્યો દેશી-વિદેશી અભ્યાસીઓ, સંશોધકો, શિલ્પશાસ્ત્રીઓ, પુરાતત્વશાસ્ત્રીઓના આકર્ષણનું કેન્દ્ર રહ્યું છે. આપણા વિવિધ ધર્મો અને સંપ્રદાયોના સ્થાપત્યોના પ્રાન્ત અને કાળ-વાર શૈલીઓ, સ્થાપત્યોના વિવિધ અંગ-ઉપાંગોમાં વિવિધ પથ્થરોના ઉપયોગો, કયા પથ્થરો કયાં અને શા માટે વપરાય છે ? શા માટે મંદિરોમાં લોખંડ વપરાતું નથી ? સાલ પદ્ધતિ શું છે ? ચલિત-મુવેબલ-મંદિરોની રચના કેવી હોય આદિ સ્થાપત્યકીય પ્રશ્નો તેમજ પ્રતિમા વિધાનને લગતી બાબતો જેવીકે મંદિરોમાં મૈથુન શિલ્પો શા માટે ? શા માટે અમુક મૂર્તિઓને અમુકજ વાહન અને આયુધ ? મૂર્તિઓમાં પ્રતીકોનું

હરિપ્રસાદ હરગોવિંદદાસ સોમપુરા મહત્વ શું છે ? ભાવ પ્રદર્શન માટે કઈ બાબ-તોનો ખ્યાલ રાખવો જોઈએ, તેમજ માન, પ્રમાણ, ઊંચાઈ, લંબાઈ, પહોળાઈ વર્ણ, વસ્ત્ર, વેશભૂષા આદિ બાબતો આપણા શિલ્પશાસ્ત્રોમાં વર્ણવાઈ છે.

શિલ્પ-સ્થાપત્યની આ કળાને જીવંત રાખવા માટે આવા શિલ્પ વિષયક પુસ્તકો પ્રગટ થાય છે, ત્યારે માફ મન આનદથી નાચી ઊઠે છે. શ્રી નંદલાલભાઈ સોમપુરા તો પાછા અનેક મંદિરોના નિર્માતા છે. તેમના અનુભવના નિચોડ સમા આ પુસ્તકને આવકારતા મને અત્યંત આનદ થાય છે આવાં શિલ્પનાં અનેક પુસ્તકો આપણને એમની પાસેથી મળે એટલું જ નહિ, સોમપુરા શિલ્પીએ બાંધેલા અનેક મંદિરોની સ્થાપત્યકીય પરિચય કરાવતા ફોટો-ચિત્ર સહિતનાં આલેખો પણ પ્રગટ થવા જોઈએ.

શિલ્પ-સ્થાપત્ય વિષયક પ્રકાશનો આપણે ત્યાં ખૂબજ ઓછા છે, ત્યારે આવી શાસ્ત્રીય, આધારભૂત માહિતી આપતા પ્રકાશન થાય તે શિલ્પ જાતે ગૌરવ લેવા જેવી બાબત છે. આપણા પ્રાચીન હસ્તલિખિત પુસ્તકોનું પુનઃ પ્રકાશન થવું જોઈએ એટલું જ નહિ જૂના સંસ્કૃત ગ્રંથોનું દરેક પ્રાદેશિક ભાષામાં અને અંગ્રેજીમાં ચિત્રો-ફોટો સાથે અવતરણ થવું જોઈએ તેમજ ફોટોગ્રાફી લાયબ્રેરી અને હસ્તાવેશ ફિલ્મોમાં આપણી શિલ્પ વિષયક એક સ્વતંત્ર સામાયિક પણ હોવું જોઈએ. પ્રાચીન સ્થાપત્યકળા સાચવી લેવી જોઈએ આ પ્રકાશનને હું આવકારું છું.

વિલેપારલે
મુંબઈ

હરિપ્રસાદ સોમપુરા
તા. ૩-૧૧-૭૬

ग्रन्थ निर्मातुः
श्री नन्दलाल चुनीलाल सोमपुरा महोदयस्य
अभिनन्दनं मङ्गलम्

शिल्पी मनसुखलाल लालजी सोमपुरा

कश्यपगोत्र ! महाप्राज्ञ शिल्पशास्त्र विशारद ।
स्वति ते नन्दलाल श्री चुनीलाल नन्दन ॥ १ ॥
निर्मितानित्वया बन्धो मन्दिराणि धुनेकशः ।
तव कीर्तिं वितन्वन्ति सर्वत्र वसुधातले ॥ २ ॥
श्री शत्रुञ्जय मूले हि त्वन्निर्मितो नभःस्पर्शी ।
श्री केसरीयाजीनामा जिन प्रासादः शोभते ॥ ३ ॥
एव मादिपुरे गिरि सिंहद्वारे चतुर्मुखः ।
कृतः कलात्मको महा-प्रासादो भवनाशकृत ॥ ४ ॥
एव मनेक स्थानेषु, खेटके पु पुरेषु च ।
नैपुण्यं वास्तुज्ञानस्य दर्शितं निज कार्यतः ॥ ५ ॥
उत्खनन-शिलान्यासे-वास्तु विद्या प्रवर्त्तक ।
विश्वकर्म कृपा पात्रः भूयात ते मङ्गलं सदा ॥ ६ ॥

નંદલાલભાઈ પચાસ વર્ષથી શિલ્પ સ્થાપત્યનું કાર્ય કરે છે, તેમને શિલ્પને ઘણો જ ઉંડો અભ્યાસ છે, તેમણે જે શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ પૂર્વાર્ધ રચેલ છે તે મેં પૂરેપૂરો જોયો તેમાં ઘણી જ સરળ રીતે દરેક વિષયોની રજુઆત કરી છે, આ ગ્રંથમાં સ્થાપત્ય, વિધાન તથા દરેક જાતના મુદ્દતો આપેલ છે. તે દરેક ગૃહ તથા પ્રાસાદ કાર્યમાં સંપૂર્ણ ઉપયોગી છે. આ સિવાય પૂજન તથા ગણિતનો સમાવેશ કરેલ છે. જે ખાસ અગત્યની વસ્તુ છે. આ શિલ્પ કર્મ કરનાર દરેકને ઉપયોગી છે. ઉત્તરાર્ધ તથા ગૃહનિરૂપણ જલ્દી પ્રકાશમાં આવે તેવી શુભેચ્છા.

મીસ્ત્રી વૃજલાલ રામનાથ
પાલિતાણુ

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ (પૂર્વાર્ધ) પ્રસિદ્ધ કર્તા શ્રી શિલ્પાચાર્ય નંદલાલ-ભાઈ સોમપુરા મકાન બાંધકામ વેદાન્ત તથા પ્રાચીન કલા કારીગીરીમાં રસ દાખવતા કારીગર ભાઈઓ માટે યોગ્ય ઉપયોગી માહિતી તેમજ માર્ગદર્શન મળી રહે તેવા હેતુ ને લક્ષમાં રાખી અત્યંત કાળજી પૂર્વક સ્પષ્ટીકરણ કરી આ ગ્રંથ કારીગર સમાજ સમક્ષ રજુ કરી શિલ્પશાસ્ત્રને વેગવંત કરેલ છે.

સોમપુરા નવીનચંદ્ર અમૃતલાલ
પાલિતાણુ

શ્રી નંદલાલભાઈ સોમપુરા સ્થપતિ નિર્માણના ખુબજ અનુભવી તેમજ વિદ્વાન છે આવા વિદ્વાન, નિષ્ણાંત અને નિર્માણકાર ઓછા જોવા મળે છે, તેઓશ્રીએ શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ (પૂર્વાર્ધ) ગ્રંથનું નિર્માણ કરી શિલ્પ સ્થાપત્યને નવો પ્રાણ પૂર્યો છે શ્રી સોમપુરા નંદલાલભાઈનો સ્કુલ અભ્યાસ ઓછો હોવા છતાં સ્વપ્રયત્નથી કલા અને વિદ્યાનો કેટલો અભ્યાસ કરેલ છે, તે આ ગ્રંથ દ્વારા જણાય છે. તેઓ શ્રીનો અભ્યાસ અને અનુભવ આ ગ્રંથ દ્વારા લેવો તે દરેક કારીગર બંધુઓને માટે જરૂરી ગણાય શિલ્પશાસ્ત્રના પ્રાચીન સંસ્કૃત ગ્રંથનો નિચોડ, સામાન્ય કારીગર સમજી શકે તેવી ઝાંલીથી જે આ ગ્રંથમાં રજુઆત કરેલ છે, તે ખરેખર કારીગર બંધુઓ માટે આશીર્વાદ સમાન છે.

મીસ્ત્રી શીવલાલ નાગજીભાઈ
પાલિતાણુ

गुरुदेव श्री विश्वकर्मा

नमामि विश्वकर्माणं सर्वसूत्र प्रवर्तकम् ॥
प्राप्तादादि प्रसिद्धयर्थं सर्व सिद्ध समृद्धिदम् ॥
सृष्टियाद्य सूत्रधारस्य प्राप्तादादि द्विविश्वकर्मण ॥
श्री कृष्णस्य प्रियं कर्तुं द्वारामति विनिर्मिता ॥

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

॥ शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाग ॥

(पूर्वार्ध)

॥ प्रथमोऽध्यायः ॥

भंगला चरण

अभीप्सितार्थ सिद्ध्यर्थ पूजितो यः सुरैरपि ।

सर्व विघ्नच्छिदे तस्मै गणाधिपतये नमः ॥१॥

छन्धीत मनोरथनी सिद्धि माटे, देवो वडे पुण्ण पूजयेदा अने ते सर्व विघ्नने
कापनार, गणुाधिपतिने नमस्कार १.

श्वेताङ्गं श्वेतवस्त्रं सितकुसुमगणैः पूजितं श्वेत गन्धैः

क्षीराब्धौ रत्नद्वीपैः सुरतरुविमले रत्न सिंहासनस्थम् ।

देभिः पाशाङ्कुशेष्टाभयधृतिविशदं चन्द्रमौलित्रिनेत्रं

ध्यायेच्छान्त्यर्थमीशं गणपतिममलं श्री समेतं प्रसन्नम् ॥२॥

श्वेत अंगवाणा श्वेत वस्त्रवाणा श्वेत कुसुम अने श्वेत गन्धથી पूजयेदा, क्षीर-
समुद्रमा रत्नद्वीपे कटपवृक्षनी नीचे रत्न सिंहासन उपर स्थिर, जेना હાથમા પાશ,
અંકુશ, ઇષ્ટ, અલય ધારણ કરનાર, મસ્તકમા અંકુ જેને છે એવા ત્રણ નેત્રવાળા અને
હ મેશા પ્રસન્ન અને શોભા યુક્ત નિર્મલ ગણુપતિ લક્ષ્મીજી સહિત પ્રસન્ન થાઓ. ૨.

ચતુર્મુખમુલ્લામ્બોજ વનહંસ વધૂર્મમ ।

માનસે રમતાં નિત્યં સર્વ શુભલા સરસ્વતી ॥ ૩॥

બ્રહ્માના મુખ કમલ વનની હંસી રૂપ શ્વેત વર્ણુવાળી સરસ્વતી મારા
મનમા વાસ કરે. ૩.

યા કુન્દેન્દુતુ પારહાર ધવલા, યા શુભ્ર વસ્ત્રા વૃતા ।

યા વીણા વરદંડમંડિત કરાયા શ્વેત પદ્માસના ॥

યા બ્રહ્માન્યુત શંકર પ્રમૃતિ મિ દેવૈઃ સદાવન્દિતા ।

સામાંપાતુ સરસ્વતી મગવતી નિઃશેષ જાડયાપહા ॥૪॥

જે કુન્દકમલ ચદ્ર અને ઝરફ સમાન શ્વેત વર્ણવાળાં. શ્વેત પદ્મના આસનવાળા અને જે વીણા વરદ દડથી શોભાયમાન હાથવાળા શ્વેત કમલના આસનવાળા, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ, એ ત્રણ દેવો જેને સદા વંદન કરે છે, તેવાં હે ભગવતિ, સર્વ જડતાનો નાશ કરી સામવેદ-જેનું જ્ઞાન કરે છે તે સરસ્વતી માટે રક્ષણ કરો.

જેના વરદાન દેવાવાળા હાથમાં વીણા શોભી રહી છે તેવા સામવેદ જેનું સ્તુતિ-જ્ઞાન કરે છે તેવાં હે ભગવતિ, માટે રક્ષણ કરો ૪.

જટા મુકુટ શોભાદયઃ કુન્દલાભ્યામલકૃતઃ ।
 ચતુર્ભુજો મહાતેજા દિવ્ય હંસક વાહનઃ ॥
 અક્ષસૂત્રં કરે આમ્યે વામે ચૈવ કમળહઃ ।
 પુસ્તકં વામહસ્તોધ્વે દક્ષોધ્વં કમ્બિકા તથા ॥ ૫ ॥

વિશ્વકર્મા સદા ગૌર સ્તેજઃ પુજ સમુદ્રવઃ ।
 વૃહસ્પતિ મૌગિનેય સ્તેજઃ ક્રૂટ દ્વા પરઃ ॥
 સમ્પ્રાપ્તો પ્રલલોકે તુ મહૌજા વિશ્વકર્મકઃ ।
 પ્રહ્લણા ચાસનં ત્યક્ત્વા કર યુગ્મંચ યોજિતમ્ ॥ ૬ ॥

જટા રૂપી મુકુટથી શોભાયુક્ત, જે કુંડલોથી શોભાયમાન. ચાર ભુજવાળા મહા-તેજવાન, દિવ્ય હંસના વાહનવાળા. જમણા હાથમા અક્ષસૂત્ર છે, ડાબા હાથમાં કમ ડલ છે, ઉપરના ડાબા હાથમાં પુસ્તક છે, અને જમણા હાથમા કંબા (ગજ) છે તે વિશ્વ-કર્મા સદા ગૌર વર્ણવાળા. તેજ પુજથી ઉત્પન્ન થયેલ, વૃહસ્પતિના ભાણેજ. તેજના સમૂહરૂપ છે તેવા મહા તેજસ્વી વિશ્વકર્મા બ્રહ્મલોકમા ઉપસ્થિત થયા. બ્રહ્માએ આસન છોડી બે હાથ બેડી નમસ્કાર કર્યા. ૫-૬.

કંબાશ્વત્રા મુપાત્રં વદતિ કરતલે પુસ્તકં જ્ઞાનસૂત્રં ।
 હસારુદ્ધ સ્ત્રિનેત્રઃ શુભ મુકુટ શિરાઃ સર્વતો વૃદ્ધકાયઃ ॥
 ત્રૈલોક્યં યેન સૃષ્ટં સકલ સુરગૃહં રાજહર્મ્યાદિહર્મ્ય ।
 દેવોડસૌ સૂત્રધારો જગદશિલંહિતઃ પાતુ વો વિશ્વકર્મા ॥ ૭ ॥

જેના એક હાથમા ગજ. બીજા હાથમાં સૂત્ર, ત્રીજા હાથમા કમ ડલ, અને ચોથા હાથમાં પુસ્તક ધારણ કરેલ છે. વળી જે હંસ ઉપર બેઠેલા છે, જેને ત્રણ નેત્ર છે, મસ્તક ઉપર સુંદર મુકુટ ધારણ કરેલ છે. સર્વ પ્રકારે જેનું સમૃદ્ધ શરીર છે, ત્રણે લોકના આપ્તા તેમ જ સર્વ પ્રકારના દેવગૃહો, રાજગૃહો, બીજા સર્વ સામાન્ય ગૃહો જેણે રચેલા છે એવા સર્વ જગતના હિતકર્તા. દેવોના સૂત્રધાર, વિશ્વકર્મા તમારું રક્ષણ કરો ૭.

દેવાનાં સૂત્ર ધારસ્ય પ્રસાદાદ્વિશ્વકર્મણઃ ।
 સોમપુરાં બ્રાહ્મણેન કશ્યપગોત્ર જન્મના ॥
 વિદુષા નન્દલાલેન શ્રી ચુનીલાલ સુતુના ।
 વાસ્તુવેદ સમદ્ભૂત વાસ્તુ કર્મ વિવેચને ॥ ૮ ॥
 પ્રાસાદ ભૂમિ કમ્બાનાં તથૈવ વેશ્મનામપિ ।
 મેદાનાં લક્ષણાનાશ્ચ વાસ્તુશાસ્ત્રાનુસારતઃ ॥
 અપિ માન પ્રમાણાદે-વિવિધપ્રત્યમન્યનાત્ ।
 અયં શિલ્પસ્મૃતિર્નામ નિર્મિતઃ સારસંગ્રહઃ ॥ ૧૧ ॥

દેવોના સૂત્રધાર શ્રી વિશ્વકર્માના પ્રસાદથી, સોમપુરા બ્રાહ્મણ જ્ઞાતે જન્મ કશ્યપ
 ગોત્રે ચુનીલાલ સુત નન્દલાલ વાસ્તુવેદરૂપ વાસ્તુ કર્મનું વિવેચન, પ્રાસાદ, ભૂમી અને
 ઉસ્તલક્ષણ તથા ગૃહાદિ રચના આદિ ભેદ લક્ષણ વાસ્તુશાસ્ત્રના આધારે માન પ્રમાણ
 વિવિધ અથનું મથન કરી શિલ્પ સ્મૃતિ નામ અથ સાર સંગ્રહ કરી નિર્માણ
 કરેલ છે. ૮-૯.

પ્રથમોઽધ્યાય મૂ-પરીક્ષા

સ્ત્રીપુત્રાદિક મોગસોરવ્ય જનનં ધર્માર્થ કામપદં ।
 જંતૂર્નાલયનં સુખા સ્પદમિદં શીતાં વુધર્મા વહં ॥
 વાપી દેવગૃહાદિ પુણ્યમસ્થિલં ગેહાત્સમુત્પદતે ।
 ગેહે પૂર્વમુશન્તિ તેન વિબુધાઃ શ્રી વિશ્વકર્માદયઃ ॥ ૧૦ ॥

જે ઘર વિષે સ્ત્રી અને પુત્રાદિકના ભોગ અને સુખ પ્રાપ્ત થાય છે તથા જે
 ઘર વડે ધર્મ, અર્થ અને કામની પ્રાપ્તિ થાય છે, એવું જે ઘર તે પ્રાણીનું વિશ્રામ
 સ્થાન છે, એટલું જ નહિ પણ ઠંડી ગરમી અને વર્ષાના ભયનું નિવારણ કરનાર પણ
 ઘર છે અને જેમાં વાવ, કૂવાનું સુખ અને દેવમંદિરનું અગ્નિલ પુણ્ય મળે છે તે
 સર્વ ઘર વડે જ મળે છે, માટે જ વિશ્વકર્માદિ પંડિતો અને દેવતાઓ વગેરે સૌથી
 પહેલા ઘરની ઇચ્છા કરે છે ૧૦.

નગરાણાં મૂપણાર્થ દેવાનાં નિલયાય ચ ।
 લોકાનાં ધર્મહેત્વર્થ ક્રીડાર્થ સુર યોપિતામ્ ॥
 આલયં સર્વ ભૂતાનાં વિજયાયજિતાત્મનામ્ ।
 ધર્માર્થ કામ મોક્ષાણાં પ્રાપ્તિ હેતુશ્ચ કામદઃ ॥ ૧૧ ॥

“દેવમદિર કે પ્રાસાદોની રચના નગરોની શોભા દેવોના નિવાસ, લોકોની ધર્મ વૃદ્ધિ અને દેવાંગનાઓની કીડા માટે હોય છે, વળી પ્રાસાદ પ્રાણી માત્રનું આશ્રય સ્થાન, વીરપુરોની કીર્તિ તથા ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષની પ્રાપ્તિના કારણભૂત તેમ જ સર્વ કામનાને આપનાર છે.” ૧૧.

ગીત નૃત્યૈશ્ચ વાદિત્રૈઃ પ્રેક્ષણીયૈર્મનોહરૈઃ ।
 નાના ધ્વજ પતાકૈશ્ચ તોરણૈશ્ચ વિભૂષિતાઃ ॥
 પુરરાજ પ્રજાદીનાં સર્વ કાલં તુ શાન્તિદાઃ ।
 સર્વ કામ પ્રદાશ્ચૈતે નિત્યં કલ્યાણ કારકાઃ ॥ ૧૨ ॥

“ગીત, નૃત્ય અને વાદ્યોથી નિત્ય ગુંજાયમાન, દર્શનીય અને મનોહર નાના પ્રકારની ધ્વજો, પતાકાઓ તથા તોરણોથી અલંકૃત પ્રાસાદો, નગર, રાજા અને પ્રજા વગેરેને સર્વકાળ સુખ શાંતિ આપનારા, સર્વ કામનાઓને સફળ કરનારા નિત્ય કલ્યાણ કરનાર છે.” ૧૨.

ભૂમિ નિષ્કૃત્ય

“શ્લોક ૧૨”

જાત	રંગ	સ્વાદ	ગંધ
આલ્મશ્ય	ધોળી	સારો	ધૂત જેવી
ક્ષત્રીય	લાલ	કપાય	રૂધિર જેવી
વૈશ્ય	પીળી	ખાટી	તલના તેલ જેવી
શુદ્ર	કાળી	કડવી	મચ્છ જેવી

પ્લવ ભૂમિ

શ્લોક ૧૩, ૨૬

પ્લવ દિશા	કુળ
પૂર્વ પ્લવ	સંપૂર્ણ ગુણયુક્ત, આયુષ્ય, બળ આપનાર, સંપત્તિ, રાજ્ય સન્માન, આનંદકારી.
અગ્નિ પ્લવ	અગ્નિ ભય, શત્રુનો સંતાપ, નિત્ય કલેશ,
દક્ષિણ પ્લવ	શત્રુનો નાશ, નિત્ય ધનહાનિ, રોગદાયી.
નૈઋત્ય પ્લવ	કલેશ, રોગ, મૃત્યુ દાયક, નિત્ય ધનહાનિ.
પશ્ચિમ પ્લવ	ધન ધાન્યનો વિનાશ, શોક, દાહ.
વાયુ પ્લવ	શત્રુ સાથે રાગ ન રહે, કુલ નાશ, પત્નિ હણનાર, સદા દુઃખ, ભય, સ્વામીનો નાશ.
ઉત્તર પ્લવ	નિત્ય લાભદાયી, પુત્ર પૌત્રાદિકની વૃદ્ધિ. સર્વ પ્રકારના કામ, લોગ અને ધન આપનાર.
ધશાન પ્લવ	પતિ-પત્નિ સુખ સૌભાગ્ય, ધન, આશ્ચર્ય, ધર્મ દેવાવાળી.
ચારે બાજુ પ્લવ કર્મ પૃષ્ઠ	પ્રતિદિન ઉત્સાહ, ધન, ધાન્ય, વિપુલ લાભ.

ભૂ-પરીક્ષા

સુરાલય વિમૂત્યર્થે ભૂપણાર્થે પુરસ્થ તુ ।
નરાણાં મુક્તિ મુક્ત્યર્થે સત્યાર્થૈર્ચ સર્વદા ॥
લોકાનાં ધર્મહેતુશ્ચ ક્રીડા હેતુશ્ચ સ્વર્ભુવામ્ ।
કીર્તિરાયુ પશોઽર્થે ચ રાજાં કલ્યાણ કારકઃ ॥ ૧૩ ॥

અને મનુષ્યોને ભક્તિ અને મુક્તિ સર્વદા અર્પે છે. લોકોના ધર્મ અર્થે અને દેવની ક્રીડા અર્થે દેવાલય છે. યશ કીર્તિ અને આયુ માટે અને રાજાને કલ્યાણકારક છે.

દેવાલય, નગરની વિભૂતિ અર્થે ભૂષણરૂપ છે. દેવાલય દેવોની ક્રીડા અર્થે, લોકોના ધર્મ, અર્થ, યશ કીર્તિ અને આયુષ્ય માટે છે અને રાજાને કલ્યાણકારક છે. ૧૩

ભૂમિ નિર્ણય

શ્વેતા બ્રાહ્મણ ભૂમિકા ચ ઘૃતવદ્ધા શુભ સ્વાદિની ।
રક્તા શોણિત ગંધિની નૃપતિ ભૂઃ સ્વાદે કથાયાચસા ॥
સ્વાદેન્ભાતિલ તૈલગંધિ રુદિતા પીતા ચ વૈદ્યા મહી ।
કૃષ્ણા મત્સ્ય સુગંધિની ચ કટુકા શુદ્રેતિ ભૂલક્ષણમ્ ॥ ૧૪ ॥

જે ભૂમિ રંગે ઘોળી, ઘી જેવી સુગંધવાળી, જેનો સ્વાદ સારો હોય તેવી ભૂમિમાં બ્રાહ્મણે ઘર કરવું, જે ભૂમિ રંગે લાલ, રૂધિર જેવી સુગંધવાળી, તુરા (હીમજ હરડે જેવી) સ્વાદવાળી હોય તે ભૂમિમાં ક્ષત્રિઓએ ઘર કરવું, જે ભૂમિ રંગે પીળી, તલના તેલ જેવી, સુગંધવાળી અને સ્વાદમા ખાટી હોય તે ભૂમિમાં વૈદ્યે ઘર કરવું, જે ભૂમિનો રંગ કાળો માછલા જેવી ગંધ યુક્ત, સ્વાદ (કડવી) હોય તેમાં શુદ્રે ઘર કરવું. ૧૪

ભૂ પરીક્ષા

ભૂમિનામણ્ટપ્લવાદિ ગુણદોષાન્ બ્રવીમિ તે ।
પૂર્વપ્લવા ધરાશ્રેષ્ઠા હ્યાયુઃ શ્રીવલ વર્દિની ॥ ૧૫ ॥
સર્વ સંપત્કરી પુંસાં પ્રાસાદાનાં વિમૂતિદા ।
રાજ્યપૂજ્યા સદાનન્દા પ્રાક્લવા ચેન્નવેનમહી ॥ ૧૬ ॥

પૂર્વ તરફ નીચી ભૂમિ સંપૂર્ણ ગુણ યુક્ત, શ્રેષ્ઠ આયુષ્ય અને બળને આપનાર છે તે સર્વ પ્રકારની સંપત્તિને આપનાર પ્રાસાદ માટે વિશેષ શ્રેષ્ઠ છે રાજ્યમાં સન્માન આપનાર અને આનંદકારી પૂર્વ પ્લવ ભૂમિ છે. ૧૫-૧૬.

આગ્નેયપ્લવકા ભૂમિરગ્નિ દાહ મયાવહા ।

શત્રુ સન્તાપદા નિત્યં કલિદોઽગ્નિષ્ઠવઃ સ્મૃતઃ ॥ ૧૭॥

અગ્નિ બુણા તરફ-નીચી ભૂમિ. અગ્નિનો ભય કરે. શત્રુનો ભય અને સંતાપ, નિત્ય કલેશ કરતી અગ્નિ પ્લવ ભૂમિ છે. ૧૭.

નશ્યન્તિ પુરુષાસ્તત્ર દેવતા ચ પ્રણશ્યતિ ।

ધન હાનિ કરો નિત્યં રોગકૃદ્ દક્ષિણપ્લવઃ ॥ ૧૮॥

દક્ષિણ પ્લવવાળી ભૂમિમા જે ઘર બધાય તેમા હમેશાં પુરુષોનો તેમ જ દેવોનો નાશ થાય છે. અને તેમા હમેશાં ધનહાનિ તથા રોગના ઉપદ્રવનો ભય રહે છે. ૧૮

પ્રવતયેદ્ ગૃહે પુંસાં રોગાંશ્ચ મૃત્યુદપ્પકાન્ ।

ધનહાનિ તથા નિત્યં કુરુને નૈઋતિપ્લવા ॥ ૧૯॥

નેઋત્ય પ્લવવાળી ભૂમિ હમેશા કલેશ, રોગ અને મૃત્યુદાયક છે, અને ધન-હાનિ કરે છે. ૧૯

પશ્ચિમપ્લવકા ભૂમિર્ધન ધાન્ય વિનાશિની ।

શોક દાહ્યં કુલં તત્ર પત્રભૂઃ પશ્ચિમપ્લવા ॥ ૨૦॥

પશ્ચિમ પ્લવવાળી ભૂમિ હમેશા ધન ધાન્યનો વિનાશ અને શોક દુ ખની વૃદ્ધિ કરે છે. ૨૦

શત્રુકર્ત્રી વિરામા ચ ગોત્ર ક્ષય કરી તથા ।

ગૃહે ચ કન્યકાહન્ત્રી ' સદા દુઃખ મયાવહા । ૨૧॥

શુક્તં ન જીર્યતે તસ્ય મહ્યાં તત્ર તુયો વસેત્ ।

એતાન્ દોષાનાવહતિ દોષદા વાયુ દિક્ષ્ણવા ॥ ૨૨॥

વાયુદિક પ્લવવાળી ભૂમિ શત્રુને ઉત્પન્ન કરનાર, કડવાશ વધારનાર, કુળનો નાશ કરનાર અને ગૃહરોગી ગૃહસ્વામિનો નાશ કરનાર અને કુટુંબમા સદા દુ ખને ભય ઉત્પન્ન કરનાર છે ૨૧-૨૨

પૂજ્યા લાભકારી નિત્યં પુત્ર પૌત્રવિવર્ધિની ।

કામદા ભોગદા ચૈવ ધનદા ચોત્તરપ્લવા ॥ ૨૩॥

ઉત્તર પ્લવવાળી ભૂમિ પૂજ્ય. નિત્ય લાભદાયી, પુત્રપુત્રાદિની વૃદ્ધિ કરનાર, સર્વ પ્રકારના સુખ, વૈભવ અને ધન સંપત્તિ આપનાર છે. ૨૩

નર સૌખ્ય સતી સત્ય સૌભાગ્યાદિવિવર્દિની ।

ધનાથૈશ્વર્ય સંપન્ના ધર્મ દેશાનકપ્લવા ॥ ૧૨૪॥

ઇશાન પ્લવવાળી ભૂમિ પતિ-પત્નિને સુખ સૌભાગ્ય આપનારી, ધન અને ઐશ્વર્ય સંપન્ન ધર્મને આપનારી છે. ૨૪

ભૂમિ નામષ્ટપ્લવાદિ ગુણદોષાન્ બ્રવીમિ તે ।

આઠ પ્લવાદિ ભૂમિના ગુણ દોષ જણાવેલ છે.

અન્યાન્યપિ ભૂમિ લક્ષણાનિ

(ભૂમિના બીજાં લક્ષણો)

દક્ષિણે પશ્ચિમે ચૈવ નૈઋત્યે વાયુ કોણકે ।

દક્ષિણે પશ્ચિમે ચૈવ નૈઋત્યે વાયુ કોણકે ।

દક્ષિણે પશ્ચિમે ચૈવ નૈઋત્યે વાયુ કોણકે ।

દક્ષિણે પશ્ચિમે ચૈવ નૈઋત્યે વાયુ કોણકે ।

દક્ષિણ પશ્ચિમ, નૈઋત્ય અને વાયવ્ય કોણ તરફ ઉઘી ભૂમિ “ગજપૃષ્ઠ” ભૂમિ કહેવાય છે ગજપૃષ્ઠ ભૂમિ ઉપર નિવાસ કરનાર મનુષ્ય ને પૂર્ણ લક્ષ્મી લાભ થાય અને આયુષ્યની વૃદ્ધિ થાય તેમા સંશય નથી. ૨૫-૨૬

મધ્યે ત્વં મહેઘત્ર નીચં ચૈવ ચતુર્દિશમ્ ।

કૂર્મ પૃષ્ઠં વિજાનીયાત્તત્ર વાસં સમાચરેત્ ॥ ૧૨૭॥

કૂર્મ પૃષ્ઠં મહેઘત્રો નિત્યોત્સાહ સુખપ્રદઃ ।

ધનધાન્યં મહેઘત્રસ્ય નિશ્ચિતં વિપુલં ધનમ્ ॥ ૧૨૮॥

મધ્યે ઉઘી ભૂમિ હોય અને ચારે તરફ નીચી ભૂમિ હોય તેને “કૂર્મપૃષ્ઠ” ભૂમિ કહે છે. કૂર્મ પૃષ્ઠ ભૂમિ ઉપર વાસ કરનાર મનુષ્યને પ્રતિદિન ઉત્સાહની વૃદ્ધિ, સુખ, ધન ધાન્યનો વિપુલ લાભ થાય છે. ૨૭-૨૮

પૂર્વાગ્નિ શમ્ભુ કોણેષુ ઝનનતિશ્ચ યદા મહેત્ ।

પશ્ચિમે ચ યદા નીચં દૈત્ય પૃષ્ઠોઽભિધીયતે ॥ ૧૨૯॥

દૈત્ય પૃષ્ઠે કૃતે વાસે લક્ષ્મીર્નાયાતિ મન્દિરમ્ ।

ધન પુત્ર પશૂર્ના ચ હાનિરેવ ન સંશયઃ ॥ ૧૩૦॥

પૂર્વ, અગ્નિ, ઇશાન કોણમા ઉઘી અને પશ્ચિમ દિશામા નીચી ભૂમિને “દૈત્ય-પૃષ્ઠ” ભૂમિ કહે છે. દૈત્ય પૃષ્ઠ ભૂમિ ઉપર વાસ કરનાર પાસે લક્ષ્મી કદી આવતી નથી અને ધન, પુત્ર, પશુ ઇત્યાદિની હાનિ થાય છે. ૨૯-૩૦

પૂર્વ પશ્ચિમયોર્દીર્ઘા દક્ષિણોત્તર ડચ્ચતા ।
 નાગપૃષ્ઠં વિજાનીયા ત્કર્તુઃસ્વાદનં ભવેત્ ॥ ૩૧॥
 નાગપૃષ્ઠે યદા વાસો મૃત્યુરેવ ન સંશયઃ ।
 પત્નિ હાનિઃ પુત્ર હાનિઃ શત્રુ વૃદ્ધિઃ પદે પદે ॥ ૩૨॥

પૂર્વ પશ્ચિમ લાળી અને ઉત્તર દક્ષિણ ઉંચી (વચ્ચે નીચી) જમીનને “નાગપૃષ્ઠ” ભૂમિ કહે છે. આ ભૂમિ ઉપર વાસ કરનારને ઉદ્દેગ, મૃત્યુ ભય, સ્ત્રી, પુત્રાદિકની હાનિ અને ક્ષણે ક્ષણે શત્રુની વૃદ્ધિ થાય છે. ૩૧-૩૨

પ્રસ્તા ભૂમિ

શન્તૌપધિદ્રુમલતા મધુરા સુગન્ધા ।
 સ્નિગ્ધા સમા ન સુપિરાચ મહી નરાણામ્ ॥ ૩૩॥
 અપ્યધ્વનિ શ્રમવિનોદ મુપાગતાનાં ।
 ધત્તે શ્રિયં કિમુત આસ્વતમન્દિરાણામ્ ॥ ૩૪॥

જ્યાં ઉત્તમોત્તમ ઔષધીઓ વૃક્ષલતા ખુબ લીલી ભરી રહે માટી સમત્વ, સરખી (સમથર) મધુર અને સુગંધા ચીકણી એ ભૂમિ મનુષ્યોના માટે નિવાસ કરવા લાયક ઉત્તમ ભૂમિ છે રસ્તા પર જતા મનુષ્યોને વિશ્રામ સ્થાન કરનાર પથિકને પણ લક્ષ્મી પ્રદાન કરે છે નિરન્તર નિવાસ કરવા માટે મકાન બનાવનાર માટે તો શુ કહેવું અર્થાત્ આવી ભૂમિ ઉપર ગૃહ મંદિર બનાવનારને કદી ધન, જન, ઇત્યાદિ વસ્તુની કમી ન રહે, ૩૩-૩૪

નિષિદ્ધા ભૂમિઃ

સ્ફુટિતા ચ સગલ્યા ચ વલ્મીકાઽઽરોહિણી તથા ।
 દુરતઃ પરિહર્તવ્યા કર્તુરાયુર્ધનાપહા ॥ ૩૫॥
 સ્ફુટિતા મરણં કુર્યાં દૂપરા ધનનાશિની ।
 સશમ્યા કલેશદાનિત્યં ત્રિપમા શત્રુવર્ધિની ॥ ૩૬॥

ફાટેલી શક્યયુક્ત રાફડાવાળી ઉંચીનીચી એવી ભૂમિને દૂરથી ત્યાગ કરવી કારણ કે આવી ભૂમિ કર્તાને આયુ અને ધનનો નાશ કરવાવાળી છે ફાટેલી ભૂમિ મરણ કરનાર શક્ય યુક્ત ભૂમિ સર્વદા કલેશ કરાવનાર ઉંચી નીચી ભૂમિ શત્રુને વધારનાર છે. ૩૫-૩૬

ભૂમેર્જીવિત મૃતાદિ લક્ષણમ્

યત્ર વૃક્ષાઃ પરોઽવન્તિ શસ્ય દર્ષાત્પ્રવર્ધતે ।

સા ભૂમિર્જીવિતા જ્ઞેયા મૃતા વાચ્ચાઽન્યથાબુધૈઃ ॥ ૧૩૭॥

જે ભૂમિ ઉપર વૃક્ષ આદિ વનસ્પતિથી લીલી રહે અને ખેતીની ઉત્પત્તિ ઉત્તમોત્તમ થાય તે ભૂમિ જીવિત સમજવી, અને તેથી અતિરિક્ત ભૂમિને મૃત જાણવી. ૩૭

પ્રજ્ઞાજ્જીવિત મૃતાદિ જ્ઞાનમ્

ભૂમ્યક્ષરં ચતુર્ગુણ્યં તિથિવારં ચ મિશ્રિતમ્ ।

ત્રિભિર્ભાગઃ પ્રદાતવ્યઃ શેષેણ ફલમાદિશેષ ॥ ૧૩૮॥

એકેન જીવિતા ભૂમિર્દિશેષે ભૂઃ સમાભવેત્ ।

ત્રિશેષે ચ મૃતા ભૂમિ રિત્યુક્તંચાદિજામલે ॥ ૧૩૯॥

ભૂમિના નામાક્ષર સંખ્યાને ચાર ગણા કરી તિથી અને વારની સંખ્યાને જોડવી. ત્રણે ભાગવા એક શેષ રહે તો જીવિત જે શેષ વધે તો સમ. ત્રણ શેષ વધે તો મૃત ભૂમિ જાણવી. મૃત ભૂમિ ઉપર ગૃહ બનાવવા અશુભ છે. ૩૮-૩૯

અન્ય પ્રકારેણ

વ્યોમ વિસ્તાર યો રૈવ્યં ગ્રામાક્ષર સમન્વિતમ્ ।

ચતુર્ગુણં નામ યુક્તં શિવનેત્રેણ ભાજિતમ્ ॥ ૧૪૦॥

એકેન જીવિતા ભૂમિર્દ્વાભ્યાં ચ સમતા ભવેત્ ।

શૂન્યશેષે તુ શૂન્યં સ્વાદિત્યુક્તં સ્વપ્નામલે ॥ ૧૪૧॥

ભૂમિની લઘાઈ અને પહોળાઈને ગુણી તેમાં ગામના નામાક્ષર જોડવા ચાર ગુણા કરી તેમાં ઘરધણીના નામાક્ષર જોડવા ત્રણના ભાગ કરતાં એક વધે તો જીવિત, જે શેષ વધે તો સમતા અને ત્રણ વધે તો મૃતા ભૂમિ જાણવી. ૪૦-૪૧

ભૂમેઃ પ્રાકપ્લવનં ચ ગંઠકર કકુપ્સૌમ્યાશ્ચિતં સૌખ્યકૃત્ ।

વન્દ્યૌ વન્દિભયં યમેચ મરણં ચૌરાશ્ચયં રાક્ષસે ॥ ૧૪૨॥

વાયવ્યેપ્લવનં ચ ધાન્યં હરણં સ્પાઞ્છાકદં વારુણે ।

વિપ્રાદેરનુ વર્ણતશ્ચ સુરવદં સૃષ્ટેઃ કમાન્સૌમ્યતઃ ॥ ૧૪૩॥

ભૂમિમાં પાણીનું વહન (પ્લવ) પૂર્વ, ઉત્તર, ઈશાન, એ ત્રણ દિશાએ હોય તો સુખ થાય અગ્નિકોણે અગ્નિભય, દક્ષિણ તરફ મૃત્યુ, નૈરૂત્યે ચોરનો ભય, વાયવ્યે અન્ન

નાશ, પશ્ચિમે શોક, પરિતાપ. ઉત્તર પ્લવ પ્રાણુને ડ્રેપ્ટ, પર્વ પ્લવ ક્ષત્રીયને ડ્રેપ્ટ, દક્ષિણ પ્લવ વૈશ્યને ડ્રેપ્ટ, પશ્ચિમ પ્લવ શૂદ્રને ડ્રેપ્ટ જાણવી. ૪૨-૪૩

મૂ પરીક્ષા

સ્વાતં મૂમિપરીક્ષણે કરમિતં તત્પુરવેત્તન્મૃદા ।
હીને હીન ફલં સમે સમ ફલં લામોરજોવર્ધને ॥ ૪૪૪ ॥

તત્કૃત્વા જલપૂર્ણમા શતપદં ગત્વા પરીક્ષ્યં પુનઃ ।
પાદોનેડર્ધં વિહીનકેડ્યં નિમૃતે મધ્યાધમેષ્ટામ્બુમિઃ ॥ ૪૪૫ ॥

પૃથ્વીની પરીક્ષા બીજા પ્રકારે પણ કરવાનું કહ્યું છે, ગૃહ કરવાની જમીનમા એક હાથ ખાડો ખોદવો અને તે ખાડો ખોદતા નીકળેલી માટી તે ખાડામા પુરતા ઘટે તો હીન ફળ જાણવું, બરોબર ધાય તો સાધારણ અને માટી વધે તો લાલકારક જાણવું બીજી રીત. ખાડામા પૃથ્વીની સપાટી બરાબર પાણી ભરી તેનાથી સો ડગલા દૂર જઈને પાછા આવી 'ભરેલું' પાણી જોવું જો ચોથા ભાગનું પાણી ઘટ્યું હોય તો મધ્યમ અર્ધા ભાગનું ઘટ્યું હોય તો અધમ ફળ જાણવું અને ભર્યું તેટલું રહ્યું હોય તો ઉત્તમ ફળ જાણવું. ૪૪-૪૫

ભૂમિ શુદ્ધિ:

સન્માર્જને નાજનેન શેકનોલેલેલેનેન ચ ।
ગર્વાંચ સન્નિવાસેન ભૂમિઃ શુદ્ધયતિ પચ્ચમિઃ ॥ ૪૪૬ ॥

સન્માર્જન કરવું. લીપવુ, પાણી સ્ત્રીચવુ, ખોદવું અથવા ગાયોને બેસારવી. આ પાંચ પ્રકારે ભૂમિ શુદ્ધિ કરવી ૪૬

સ્વગૃહ મહિમા

ગૃહસ્થસ્ય ક્રિયાઃ સર્વાન્ સિમ્બંતિ ગૃહં ત્રિના ।
યતસ્તસ્માદ્ ગૃહારંભ પ્રવેશ સમયૌત્રિવે ॥ ૪૪૭ ॥

ગૃહસ્થાશ્રમની દરેક ક્રિયાઓ પોતાના ગૃહ સિવાય સિદ્ધ થતી નથી માટે ગૃહ અનાવવાનું અને પ્રવેશ મુહૂર્ત કહ્યું છે. ૪૭

પરમેહે કૃતાઃ સર્વાઃ શ્રૌત સ્માર્ત ક્રિયાઃ શુભાઃ ।
નિષ્ફલાઃ રચુર્યતસ્તાસાં ભૂમીશઃ ફલમ યનુતે ॥ ૪૪૮ ॥

પારકાના ઘરમા કરેલી શ્રૌત સ્માર્ત સંબંધી દરેક ક્રિયાઓ નિષ્ફલ જાય છે અને તેનું ફળ તે ઘર માલીકને મળે છે. ૪૮

શલ્ય દોષ

ધન હાનિ દારુ મયે, પશુ પીડા રુમયાનિ ચાસ્થિ કૃતે ।
 લોહમયે શસ્ત્ર મયં કપાલ કેશેષુ મૃત્યુઃ સ્યાત્ ॥ ૧૪૯ ॥
 અઙ્ગારે સ્તેન મયં, મરુમનિ ચ વિનિર્દિશેત્ સદાગ્નિ મયમ્ ।
 શલ્યં હિ મર્મસંસ્થં, સુવર્ણ રજતા દતેત્ય શુભમ્ ॥ ૧૫૦ ॥
 મર્મણ્યમર્મગો વા, રુણદ્વર્થાગમં તુષસમૂહઃ ।
 અપિ નાગદત્તકો મર્મ સંસ્થિતો દોષ કૃત્ ભવતિ ॥ ૧૫૧ ॥

ગૃહ ગત શલ્ય કાષ્ટ રૂપ હોય તો ધન હાનિ, હાડકારૂપ હોય તો પશુ પીડા, રોગ અને લયજનક હોય છે, લોહ રૂપ શલ્યમાં શસ્ત્ર લય, અને માણસની ખોપરી કે ખાલ રૂપ શલ્યમાં મૃત્યુ થાય, કોલસારૂપ હોય તો ચોર લય, લસ્મ રૂપ હોય તો સદા અગ્નિ લય, મર્મ સ્થાનોની નીચે રહેલ સુવર્ણ રોપ્ય શુભ છે આ સિવાય કોઈપણ શલ્ય અત્યંત અશુભકારક છે. ૪૯ ૫૦-૫૧

ૐ હ્રીં કુભાંડી કૌમારિ મમ હૃદયે કથય કથય હ્રીં સ્વાહા ।

૨૧ વાર મત્રી લાળી પ્રશ્ન પૂછવો.

શલ્ય રોધન

ઉત્તર કટીપુર વિપ્ર શલ્ય

૪ હસ્તે નરશલ્ય	ત થ દ ધ ન	શ પ સ હ	પ ફ બ લ મ	૧૩ ગોશલ્ય
૧૩ પશ્ચિમ હસ્તે બાલશલ્ય	એ ઐ ઓ ઔ	ય ર લ વ	અ ઈ ઉ ઋ	૧૩ પૂર્વ હસ્તે નરશલ્ય
૧૩ શિવન શલ્ય	ટ ઠ ડ ઢ ણ	ચ છ જ ઝ ઞ	ક ખ ગ ઘ ઙ	૧૩ ગાંધર્વશલ્ય

કટી દક્ષિણ વિપ્ર શલ્ય

ગૃહના સ્વામી દેવતા, વૃક્ષ અથવા ફલ, એ ત્રણના અલગ. એ નામ લે એ નામના આદ્ય અક્ષર આવે તો તે ભાગમાં શલ્ય છે તેમ જાણવું.

ૐ ધરણી વિદારણા ભૂત્વે સ્વાહા ।

વારત્રય પઠિત્વાઽક્ષતં ઘૃત્વા ભૂમિ સ્પૃશ્ત્વા ॥ ૧૫૨ ॥

ઉપરનો મત્ર પ્રાદ્યણે ત્રણ વાર બોલી. પૃથ્વી ઉપર અક્ષત વૃષ્ટિ કરવી, પૃથ્વી પૂજન કરવું. ૫૨

જાનુ માત્રાં સ્વનેદ્ધમિમથવા પુરુષોન્મિતામ્ ॥ ૫૩॥

શલ્ય કાઢવા માટે ઢીંગણ સુધી અથવા પુરુષ પ્રમાણ બોદવું. ૫૩

અથઃ પુરુષમાત્રાત્તુ ન શલ્યં દોષદં મૃદે ।

જલાંતિકં સ્થિતં શલ્યં પ્રાસાદે દોષદ નૃણામ્ ।

તસ્માત્પ્રાસાદિકી ભૂમિં સ્વનેદ્યા વજ્જલાં તર્કે ॥ ૫૪॥

ગૃહની ભૂમિમા અર્ધ પુરુષથી નીચે શલ્ય દોષ કરતાં નથી; પ્રાસાદમા જલ સુધી શલ્ય દોષ કરતા છે, માટે પ્રાસાદની ભૂમિ જલ સુધી બોદવી. ૫૪

દિગ્મૂઢં નિષેધ

સૂત્રપાતસ્તુ કર્તવ્યં પ્રાચી સાધ્યા તતો મેવેત્ ।

ચતુરશ્રં મમં કૃત્વા દિગ્મૂઢં પરિવર્જયેત્ ॥ ૫૫॥

પૂર્વ પશ્ચિમ દિગ્મૂઢં વાસ્તુ સ્ત્રી નાશકં સ્મૃતમ્ ।

દક્ષિણોત્તર દિગ્મૂઢં સર્વનાશકરં મેવેત્ ॥ ૫૬॥

વિષ્ણુત્રં ચ મેવેતથેત્ સૂત્ર સન્તાપકાગ્કમ્ ।

પ્રાસાદસ્ય પ્રમાણેન સૂત્રેઃ ક્ષેત્ર પ્રસાધયેત્ ॥ ૫૭॥

સૂત્રપાત પૂર્વ આદિ દિશાઓ સાધીને કરવો ચારસ ક્ષેત્ર કરવું દિગ્મૂઢ તજવું, પૂર્વ, પશ્ચિમ દિગ્મૂઢ વાસ્તુ સ્ત્રીનો નાશ કરે, દક્ષિણ ઉત્તર દિગ્મૂઢ સર્વ નાશકારક છે વિદિશાનો સૂત્રપાત સંતાપ કરનાર છે, પ્રાસાદના ક્ષેત્ર પ્રમાણે સૂત્ર સાધના કરવી. ૫૫-૫૬-૫૭

પ્રાસાદે સદનેઽલિન્દ-દ્વારે કુણ્ડે વિશેષતઃ ।

દિગ્મૂઢે કુલનાશઃ સ્પાતસ્માત્સંશોધયેદ્વિશઃ ॥ ૫૮॥

પ્રાસાદ, ગૃહ, અલિન્દ, દ્વાર, અને કુંડ વગેરેમાં દિક શુદ્ધિ ન કરવાથી કુલનો નાશ થાય છે માટે નિર્માણ વખતે વિશેષે કરીને દિકશોધન કરવું જરૂરી છે. ૫૮

પ્રથમે સુસંમે ક્ષેત્રે પ્રાચી સં સાધયેત્કુટમ્ ।

સિદ્ધાન્તોત્કર્ષકારેણ તતો નિષ્પાદયેદ્ ગૃહમ્ ॥ ૫૯॥

પ્રથમ સમઘરાતલ ઉપર સિદ્ધાન્ત અન્થોમાં લખ્યા અનુસાર પૂર્વોપર દિશા સાધ્ય કરી. તે ભૂમિ ઉપર ગૃહ કરવું. ૫૯

દિક્ સાધન

વૃત્તેઽમ્મઃ સુસમીકૃતે ક્ષિતિગતે કેન્દ્રસ્થશઙ્કોઃ ક્રમાત્ ।

માગ્રં યત્ર વિશત્યપૈતિ ચ યતસ્તત્રાપરૈન્દ્રયૌ દિશૌ ॥ ૬૦॥

તત્કાલાપમજીવયોસ્તુ વિવરાન્નકર્ણ મિત્યા હતા ।

લ્લમ્બજ્યાન્પમિતાઙ્ગુલૈરયનદિશ્યૈન્દ્રી સ્ફુટા ચાલીતા ॥ ૬૧॥

તન્મત્સ્યાદય યામસૌમ્યક કુમૌ સોમ્યાધ્રુવે વા ભવે ।

દેક રાગાદપિ માગ્રતો મુજમિતાં કોટીમિતાં શઙ્કુતઃ ॥ ૬૨॥

ન્યસ્યેઘલ્લિમૃજું તથા મુવિ યથા યષ્ટયગ્રયોઃ સંયુતિઃ ।

કોટિઃ પ્રાચ્ચપરા ભવેદિતિ કૃતે બાહુશ્ચ યામ્યોત્તરા ॥ ૬૩॥

જલની માફક ભૂમિને સમથળ કરી વૃત (ગોળ) કાર બનાવેા તે વૃતના મધ્યે એક ૧૨ આગળેા શંકુ ઉભો રાખેા એ શંકુની છાયા પૂર્વાન્હમાં વૃતની પરિધિમા પ્રવેશ તે પશ્ચિમ દિશા અને મધ્યાન્હતર શંકુની છાયા વૃત પરિધિમાં પ્રવેશ કરે તે પૂર્વ દિશા (આ પ્રકારે પશ્ચિમ બિન્દુ અને પૂર્વ બિન્દુનું ઠીક જ્ઞાન થયું પરંતુ પ્રતિક્ષણ કાન્તિની વિલક્ષણ ગતિ હોવાને કારણ પૂર્વ બિન્દુનું ઠીક જ્ઞાન ન થયું) છાયા પ્રવેશ અને છાયા નિર્ગમની પૃથક બે કાન્તિજ્ઞાઓ થે અન્તરને છાયા કર્ણના માનથી ગુણ કરી લગ્નજ્ઞાથી ભાગ દેવાથી જે અગુલ લબ્ધ હોય તેટલા અચનની દિશાને વૃતમાં જવા દેવાથી. સ્પષ્ટ પૂર્વ બિન્દુ થાય છે પછી પૂર્વ બિન્દુને બન્ને બિન્દુથી મત્સ્યોત્પાદન કરવાથી. યામ્યોત્તર દિશા સાધ્ય થાય છે. ૬૦-૬૧-૬૨-૬૩

નક્ષત્ર-દિક્સાધન

ચિત્રા સ્વાત્યન્તરે શ્રોણા દક્ષિણાપથવાસિનામ્ ।

પ્રાચી તુ કૃતકા જ્ઞેયા ઉત્તરા પથવાસિનામ્ ॥ ૬૪॥

ઉજ્જયિનીથી દક્ષિણ દિશા વાસીઓએ ચિત્રા અને સ્વાતિ નક્ષત્રના અંતરથી દિશા સાધ્ય કરવી. અને ઉજ્જયિનીથી ઉત્તર વાસીઓએ કૃતકા નક્ષત્રથી પૂર્વ દિશા સાધ્ય કરવી. ૬૪

કૃતકા શ્રવણં પુષ્યં ચિત્રાસ્વાત્યોર્ધદન્તરમ્ ।

પ્રત ત્રાન્ધ્યા દિશૌ રૂપં યુગમાત્રાદિતે પુરે ॥ ૬૫॥

કૃતકા શ્રવણ પુષ્ય અને ચિત્રા સ્વાતિના અન્તર એ પૂર્વ દિશાનું રૂપ છે (કૃતકા વેધની માફક પુષ્ય અને શ્રવણના વેધથી પૂર્વ દિશા જ્ઞાન કરવું, ૬૫

ધ્રુવથી દિક્સાધન

તારે માર્કટિકે ધ્રુવસ્ય સમતાં નીતેજ્વલમ્બે નતે ।

દીવાગ્રેણ તદૈવ્યતથ કથિતા સૂત્રેણ સૌમ્યાદિશા ॥ ૬૬ ॥

શકુનો નેત્રગણે તુ મન્ડલવરે છાયાદ્વયાન્મત્સ્યયો ।

જાતા યત્ર યુતિસ્તુ શકુતલતો યામ્યોત્તરે સ્તઃસ્ફુટે ॥ ૬૭ ॥

સપ્તરૂપિ તારાઓમાંથી પહેલા જે તારા માર્ક ટિકા કહેવાય છે માર્ક ટિકા અને ધ્રુવ એ ત્રણે તારા જ્યારે લાઈનમાં આવે ત્યારે દીપ શીખા અને એ લાંબો એક સૂત્રમાં કરવાથી. ઉત્તર દિશા સિદ્ધ કરી શકાય. અર્થાત્ ત્રણે તારા એક લાઈનમાં આવે ત્યારે સમધરા તલ પર શંકુ સ્થાપન કરવો. દીપ ઓલંબો તારા શકુ એક લાઈન કરવાથી. ઉત્તર દક્ષિણ દિશા સિદ્ધ થાય ૬૬-૬૭

શુદ્ધ પૂર્વ દિશા

મિથુન અને મકર સંક્રાંતિનો સૂર્ય શુદ્ધ પૂર્વ દિશામાં ઉગે છે.

શુદ્ધ પૂર્વ દિશાનો સૂર્ય

વર્ષમાં માત્ર જે ૪ દિવસો તારીખ ૨૧મી માર્ચ અને ૨૩મી સપ્ટેમ્બર એવા છે કે તે દિવસે પૃથ્વી પરના અક્ષાંસવૃત્તના ૩ લાગ ઉપર સૂર્યનો પ્રકાશ પડે છે અને ૩ લાગ ઉપર અપ્રકાશ હોય છે એટલે તે જે દિવસ આખી પૃથ્વી ઉપર ૧૨ કલાકનો દિવસ અને ૧૨ કલાકની રાત હોય છે અને સૂર્ય બરાબર પૂર્વ દિશાના મધ્ય બિંદુ પર હોય છે તે શુદ્ધ પૂર્વ દિશાનો સૂર્ય છે.

આધુનિક સમયમાં લોહચુબક, દિશા સાધક યંત્રોથી પણ દિશા સાધી શકાય છે. કેઈપણ રીતે દિશા સાધી શુદ્ધ દિશામાં પ્રાસાદાદિ કાર્યો કરવા.

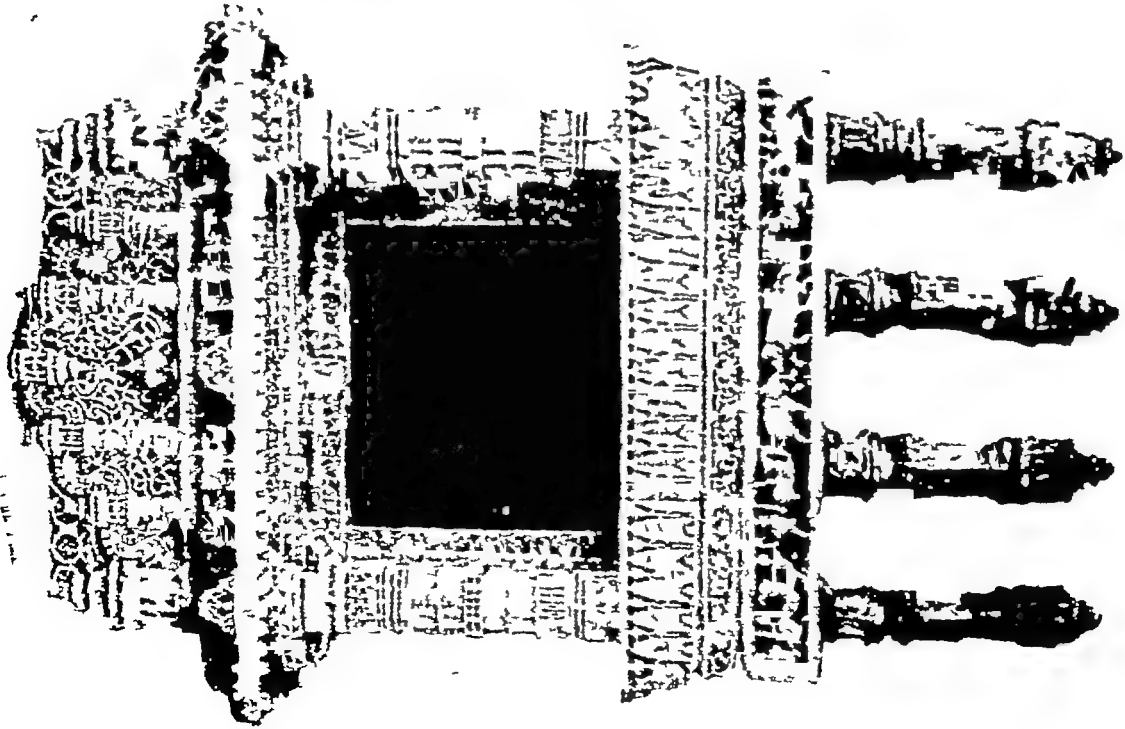
પ્રશરિત

इति श्री विश्वकर्मन् वास्तु कला चिंतन हरविद्या गुण कीर्ति प्रकाश शिल्प रगृति वास्तु विद्यायाम् शिल्पाचार्य नंदलाल चुनीलाल सोमपुरा सङ्गृहीते मूलक्षण नाम्नो प्रथमोऽध्यायः संपूर्णः.

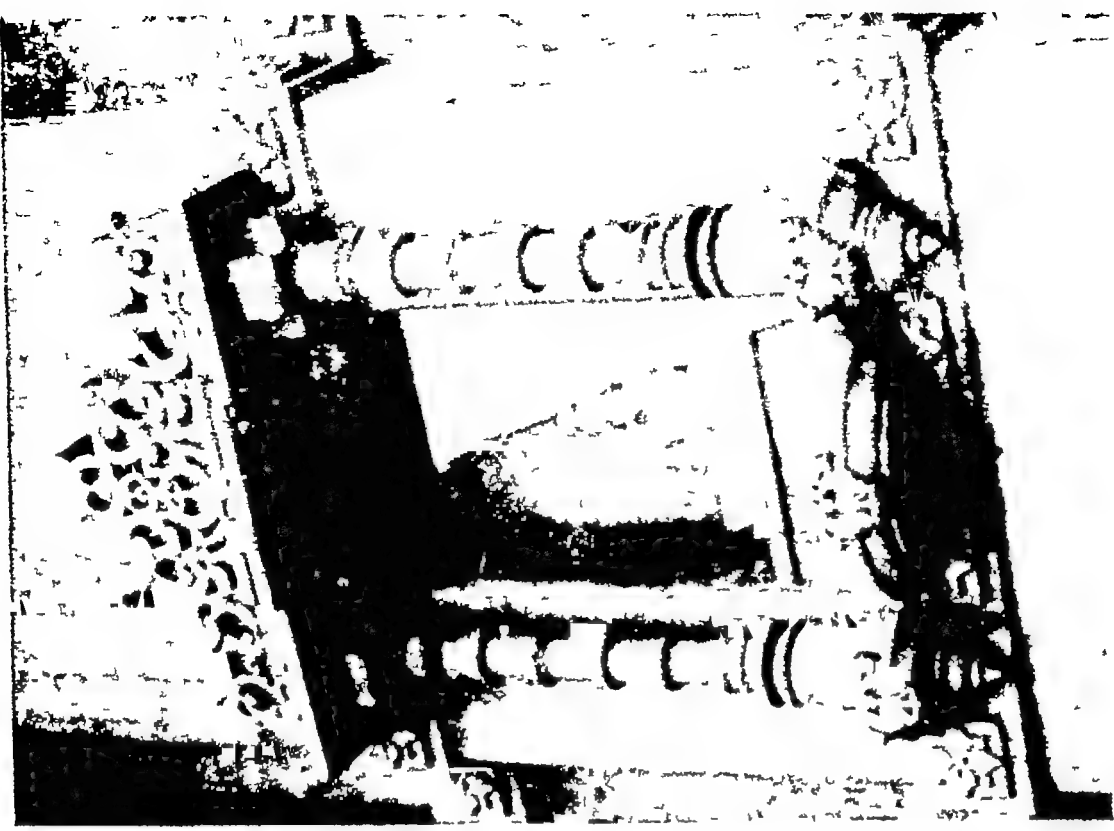

શ્રી સોમપુર જૈન દેરાસર કુન્ટ દર્શન

[એન. સી. સોમપુરા]

અડાલજ વાવનું ગોખ દર્શન-અમદાવાદ
ગિલ્હ સ્થિતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ

શ્રી ચેમ્બુર જૈન દેરાસર ગોખ દર્શન 'એન. સી. સોમયુરા'
ભારત પ્રેન્ટરી, પાલિતાણા

॥ हस्त-कम्बो प्रमाणम् नाम्नो द्वितीयोऽध्यायः ॥

सूत्रधार लक्षणम्

सूत्रधारः शास्त्रयुक्तो वास्तुवेदोपलक्षकः ।
 सूत्र कंभीसमायुक्तः सर्वं शास्त्रसुकौशलः ॥ ॥६८॥
 सूत्रधारो महाप्राज्ञः षट् कर्मसु निरन्तरम् ।
 शास्त्रज्ञः कुशलोदक्षो वास्तु विद्या विबोधकः ॥ ॥६९॥
 सुशीलश्चतुरो दक्षः शास्त्रज्ञो लोभं वर्जितः ।
 क्षमावान् स्याद् द्विजश्चैव सूत्रधारः स उच्यते ॥ ॥७०॥
 स्वलक्षणैश्च संपूर्णं यस्मिन् राज्ये सुशिल्पिनम् ।
 न तत्र जायते विघ्नं कयितं विश्वकर्मणा ॥ ॥७१॥

सूत्रधार शास्त्रज्ञे ज्ञानुनार वेद वास्तुना लक्षण सञ्जनार सूत्रपात तथा हस्त
 प्रमाण ज्ञानुनार, अने सर्व शास्त्रमां कुशल बुद्धिशाली. षट् कर्म निरन्तर करनार
 शास्त्रवेत्ता कुशल हुशियार, वास्तु विद्याना रहस्यो ज्ञानुनार, सुशील चतुर कार्यमां प्रवीण,
 शिष्ट शास्त्रने परिपूर्ण ज्ञानुनार निर्दोषी, क्षमावान्, द्विज जातीनो सूत्रधार उच्ये छे
 पोताना लक्षणोत्थी स यन्न एवा सुश शिल्पीने के राजन्यमां मानपूर्वक निवास कराववामां
 आवे छे ते राजन्यमां कोषपण प्रकारनु विघ्न आवतु नथी. ए प्रमाणे विश्वकर्मा
 उहे छे. ६८-६९ ७०-७१

हस्त लक्षणम्

हेतुः समस्तवास्तुनामाधारः सर्वं कर्मणाम् ।
 मानोन्मान विभागादि निर्णयैकनिबन्धनम् ॥ ॥७२॥
 परिध्युदय विस्तार दैर्घ्याणा स्युरमी यतः ।
 ज्येष्ठमध्याधमा भेदा यं च ज्ञात्वा न मुच्यति ॥ ॥७३॥
 इदानीं तस्य हस्तस्य सम्यङ् निश्चयसंयुतम् ।
 कथ्यते त्रिविधस्यापि लक्षणं शास्त्र दर्शितम् ॥ ॥७४॥

હસ્ત હસ્ત સપ્તર્ણુ વાસ્તુ કૃત્યો અને કલાના હેતુ તથા અખીલ વાસ્તુ-કર્મોના આધારરૂપ છે માન-ઉન્માન અને વિલાગાદિ નિર્ણય માટે આ એકમાત્ર નિબંધન છે! વાસ્તુ-પદ અથવા ક્ષેત્રની પરિધિ તેનો ઉદય અને વિસ્તાર તથા લંબાઈ માટે એ જ સાધક છે તેજ હસ્તના પૂર્વોક્ત, જ્યેષ્ઠ, મધ્યમ, અને અધમ (કનિષ્ઠ) તેના ત્રણ ભેદ છે તે જાણી શિલ્પીએ મોહ નહિ કરવો-વાસ્તુ નિર્માણ માટે સંશય નહિ કરવો-એ ત્રણ પ્રકારના હસ્ત પ્રમાણ નિશ્ચિત શાસ્ત્રોક્ત જાણવા. ૭૨-૭૩-૭૪

હસ્ત લક્ષણ માનં ચ ગાયત્રી માન સમ્ભવઃ ।
 માનોન્માન-પ્રમાણં ચ સર્વં કર્મસુ કારણમ્ ॥ ૭૫॥
 માસ્કરોદયનાદ્ દિપ્તઃ કિરણૈશ્ચ પ્રકાશિતઃ ।
 જાંતિનત્તગતે રશ્મૌ સૂક્ષ્મરેષ્વપ્ત મંશકઃ ॥ ૭૬॥
 પરમાણુ પ્રમાણં તત્ સમુદિપ્તં સમન્તતઃ ।
 પરમાણુરષ્ટગુણમેકત્ર ણિષ્ઠ લક્ષણમ્ ॥ ૭૭॥
 રજોભિરષ્ટગુણિતં કેશાગ્રં ચ પ્રસિદ્ધયતિ ।
 કેશાગ્રૈરષ્ટગુણિતૈ લિક્ષાક્રમં તુ યોજયેત્ ॥ ૭૮॥
 લિક્ષાભિરષ્ટ મિર્યુકા યૂકામિશ્રાપ્તમિર્યવઃ ।
 તથાષ્ટગુણિતેષ્વૈવ યવૈર્માનં પ્રસિદ્ધયતિ ॥ ૭૯॥
 નિર્દોષ માનમેતં ચ સ્યાત્પરમાણુ મૂલકમ્ ।
 ઉત્તમમધ્યમાધમં ત્રિવિધો માન નિર્ણયઃ ॥ ૮૦॥
 જ્યેષ્ઠં ચાપ્તયવૈઃ પ્રોક્તં મધ્યમં સપ્તમિર્યવૈઃ ।
 સ્યાત્કનિષ્ઠં પદ્યવૈસ્તત્રતુ વિંશતિભિઃકરઃ ॥ ૮૧॥
 એવં માનોદ્ભવો હસ્ત ઉદિતશ્ચ ત્રિધા ક્રમાત્ ।
 અડ્ગુષ્ઠાગ્રે પર્વ રેખા પુષ્પકં ત્રિમિરડ્ગુલૈઃ ॥ ૮૨॥

હસ્તનું લક્ષણ તથા પ્રમાણ ગાયત્રી મંત્રના વર્ણ (અક્ષર) સંખ્યા (૨૪)માંથી ઉદ્ભવેલ છે માન અને પ્રમાણ સર્વ કર્મનું કારણ છે સૂર્યોદય થયા પછી, કિરણો પ્રકાશિત થાય છે ગૃહના જાલિયાની અંદર જે રશ્મિમાં સૂક્ષ્મ રજ.કણ જોવામા આવે છે તે રેણુ (છાયા) આઠ રેણુના એક પરમાણુ, આઠ પરમાણુના એક રજ. આઠ રજના એક કેશાગ્ર જાણવો. કેશાગ્રને આઠ ગણા કરવાથી. લિક્ષા (લીખ) જાણવી; આઠ લિક્ષાથી એક યૂકા થાય; આઠ યૂકા એક યવમાન જાણવું, આઠ યવ એક અંગુલ. નિર્દોષ માન પરમાણુથી અંગુલ સુધીનું જાણવું.

જેષ્ઠ, મધ્ય, અને કનિષ્ઠ એ ત્રણ પ્રકારના માત્ર નાણુવા જેષ્ઠ આઠ યવે મધ્યમ સાત યવે કનિષ્ઠ છ યવથી નાણુવા. આ પ્રમાણે ચોવીશ આંગળના હસ્ત પ્રમાણ નાણુવું પૂર્વ માનથી ત્રણ પ્રકારના હસ્ત ઉદ્ભવેલ છે દરેક અંગુલે પર્વ રેખા ત્રણ અંગુલે કૂલ કરવા. ૭૫ થી ૮૨

હસ્ત પ્રમાણ

૮ રેણુ	૧ પરમાણુ	૫ અંગુલ	૧ તલ
૮ પરમાણુ	૧ રજ	૬ „	૧ કરપાદ (પા ગજ)
૮ રજ	૧ કેશાચ્ર	૭ „	૧ દષ્ટિ
૮ કેશાચ્ર	૧ લીક્ષા	૮ „	૧ તૂણી
૮ લીક્ષા	૧ ચૂકા	૯ „	૧ પ્રાદેશ
૮ ચૂકા	૧ યવ	૧૦ „	૧ શયતાલ
૮ યવ	૧ અંગુલ	૧૧ „	૧ ગોકર્ણુ
૩ અંગુલ	૧ પર્વ	૧૨ „	૧ વિસ્તતી (વેંત) તાલ
૮ પર્વ	૧ હસ્ત	૧૪ „	૧ અનાહપદ
૧ અંગુલ	૧ માત્રા	૨૧ „	૧ રત્નિ
૨ „	૧ કળા	૨૪ „	૧ અરત્નિ હરત
૩ „	૧ પર્વ	૪૨ „	૧ ક્રિષ્કુ
૪ „	૧ મુઠ્ઠી	૮૪ „	૧ પુરુષ ૩ રૂ હસ્ત
૯૬ આગળ		૧ ધનુષ્ય ૪ હસ્ત	
૯૬ „		૧ દડ	
૪ હસ્ત		૧ ધનુષ્ય ૧ દડ	
૧૦૦૦ ધનુષ		૧ કોષ	
૨ કોષ		૧ ગચ્ચુતિ	
૨ ગચ્ચુતિ		૧ ચોજન	
૧૦૦૦ ચોજન		૧ પૃથ્વી	

एते अङ्गुलाक्षराणि क्रमतश्चैव संस्थिताः ।

पुष्पके देवतास्तिस्रः प्रतिष्ठाप्या यथाक्रमम् ॥ ॥८३॥

એ પ્રમાણે અંગુલના લક્ષણો નાણુવા તેને ક્રમે સ્થાપવા, પુષ્પમાં ત્રણ દેવની પ્રતિષ્ઠા યથા ક્રમે કરવી. ૮૩

આદૌ વિષ્ણુગ્રે રુદ્રો બ્રહ્મા મધ્યે ચ સંસ્થિતઃ ।

મૂર્ધ્નિ સ્વર્ગાચર સ્યુરાચસ્વર દેવતાઃ ॥ ૮૪ ॥

પહેલા રુદ્ર મધ્યે બ્રહ્મા અને છેડે વિષ્ણુ સ્થાપવા ગાયત્રી મંત્રના ત્રણે બીજ ૩૫ છે. ૮૪

ફૂલસ્ય સ્થિતઃ દેવતા

રુદ્રશ્ચ પવનસ્ત્વષ્ટાન્નલો બ્રહ્મા તથા યમઃ ।

વરુણો ધનદો વિષ્ણુર્મૂલતશ્ચાન્તતઃ સ્થિતાઃ ॥ ૮૫ ॥

૧. રુદ્ર, ૨. વાયુ, ૩. વિશ્વકર્મા, ૪. અગ્નિ, ૫. બ્રહ્મા, ૬. યમ, ૭. વરુણ, ૮. કુબેર, ૯. વિષ્ણુ એ ફૂલ ઉપર સ્થિત છે. (બેઠેલા છે). ૮૫

પર્વ સ્થિતઃ દેવતા

દિશ્વરો વાયુ વિશ્વે ચ વન્દિત્વે બ્રહ્મા દિવાકરઃ ।

રુદ્રો યમો વિરુપાક્ષ્યો વસુરિન્દો જલા ધિપઃ ॥ ૮૬ ॥

સ્કંદ ઇચ્છા ક્રિયા જ્ઞાનં ધનદો વિજયસ્તથા ।

વસુદેવો વલભદ્રઃ પ્રદ્યુમ્નશ્ચાનિરુદ્ધકઃ ॥ ૮૭ ॥

એતે ચ વાસુદેવાંશાઃ કમ્બિકાનિશ્ચલા સ્મૃતાઃ ।

આગમૈર્વેદ મન્ત્રેષ્વ પૂજ્યાશ્ચ પરમા ફલાઃ ॥ ૮૮ ॥

હસ્તના પર્વ, (અગુલ) ઉપર અડેક દેવ સ્થિત છે અનુક્રમે ૧. ઇશ્વર, ૨. વાયુ, ૩. વિશ્વદેવ, ૪. અગ્નિ, ૫. બ્રહ્મા, ૬. સૂર્ય, ૭. રુદ્ર, ૮. કાલ, ૯. વિશ્વકર્મા, ૧૦. વસુ, ૧૧. ગણેશ, ૧૨. વરુણ, ૧૩. કાર્તિક સ્વામી, ૧૪. ઇચ્છા દેવી, ૧૫. ક્રિયા દેવી, ૧૬. જ્ઞાનદેવ, ૧૭. કુબેર, ૧૮. ચંદ્રમા, ૧૯. જય, ૨૦. વસુદેવ, ૨૧. બલભદ્ર. ૨૨. કામ (પ્રદ્યુમ્ન-અનિરુદ્ધ), ૨૩. વિષ્ણુ, આ પ્રમાણે હસ્તના પર્વ ઉપર દેવતા બાણવા વેદમંત્રી દરેક કલાના દેવને પૂજવા ૮૬-૮૭-૮૮

અશ્વનૈઃ સ્વદિરૈર્વૈશૈઃ કનિષ્ઠાઃ સર્જપાદપૈઃ ।

હેમરૌપ્યતામ્રમયાઃ શ્રેષ્ઠા લોહશ્ચ મધ્યમાઃ ॥ ૮૯ ॥

અશ્વન, વૃક્ષ, ખેર, વાંસનો હસ્ત તે કનિષ્ઠ, લોહનો હસ્ત મધ્યમ અને સોનું, રૂપ તામ્રનો હસ્ત શ્રેષ્ઠ બાણવો. ૮૯

આયામ્ ચતુર્વિંશત્યા ત્રિવિદ્યાહુલતઃ સ્મૃતઃ ।

બેષ્ઠમધ્ય કનિષ્ઠાનાં પ્રત્યેકં હસ્તસહસ્રયા ॥ ૯૦ ॥

ત્રણ પ્રકારના અંગુલથી, ચોવીશ અંગુલ પ્રમાણ હસ્ત જાણવો. તેમાં જેષ્ઠ, મધ્ય, કનિષ્ઠ પ્રત્યેક હસ્ત સંખ્યા જાણવી. ૯૦

નગર ગ્રામ પૂઃ શ્વેટકૂટાનાં કર્વટસ્ય ચ ।

માન સંકુળ્યા યોજનૈશ્ચ જ્યેષ્ઠ હસ્તેન માપયેત્ ॥ ૧૧૧ ॥

નગર, ગામ, પુર, ખેટ, કુટ અને કર્વટ તથા ચોજનાદિ પ્રમાણ જેષ્ઠ હસ્તે માપવા. ૯૧

ગ્રાસાદ પ્રતિમાલિङ્ગ જગતીપીઠ મળ્ડપાન્ ।

રાજાં નિવેશં ભવનં માપયેન્મધ્ય માનતઃ ॥ ૧૧૨ ॥

ગ્રાસાદ, પ્રતિમા, લિંગ, જગતી, પીઠ, મંડપ, રાજના નિવાસ ગૃહ એ મધ્ય માનથી માપવું. ૯૨

શખ્યાસનં સ્થાલીપાત્રં છત્ર સિંહાસનાદિકમ્ ।

શસ્ત્રં યાનં ચ જ્ઞાપાનં માપયેશ્ચ કનિષ્ઠતઃ ॥ ૧૧૩ ॥

શખ્યા, કુવો, વાવ, પાત્રાદિ, છત્ર, સિંહાસન, શસ્ત્રાસ્ત્ર, યાન (પાલખી) રથ, કનિષ્ઠ હસ્તથી માપવા. ૯૩

સુગન્ધ ધૂપ પુષ્પૈશ્ચ દેવતાર્ચનાદિકૈઃ ।

સમુદ્ધરેત્ પૂજયિત્વા સ્તોત્રૈર્યામ્યકરોત્તમૈઃ ॥ ૧૧૪ ॥

અગ્નિ ભયં પ્રજાપીઠા મૃત્યુર્વ્યાધિઃ પુનસ્તથા ।

નિધનં નરકપાતં રુદ્રાદિ વિષ્ણુ ત સ્તથા ॥ ૧૧૫ ॥

હસ્તના પર્વના દેવતાને અને કૂલના દેવતાને સુગંધી ધૂપ અને પુષ્પ પૂજવા અને અર્ચનાદિ કરવું. પૂજન કર્યા પછી સ્તોત્ર મંત્રાદિ બોલવા. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, રૂદ્ર આદિ દેવો અગ્નિ ભય, પ્રજા પીડા, મૃત્યુ, વ્યાધિ, નિધન નરકપાત આદિ દોષોમાંથી મુક્ત કરે છે. ૯૪-૯૫

હસ્ત પુષ્પદેવ ચંપાત દોષ

ઉચ્ચાટનં રોગ ભયંચ દુઃખં વન્હેર્મયં પીડનકં પ્રજાયાઃ ।

મૃત્યુર્વિનાશોપિ ધનક્ષયઃ સ્યાન્મોહઃ ક્રમા દ્વૈવતપીડનેન ॥ ૧૧૬ ॥

હસ્તના મૂળના દેવતા શિશ્વીના હાથમા દબાય તો ઉચ્ચાટન કરે. પહેલા કૂલના દેવતા દબાય તો રોગ કરે, બીજા કૂલના દેવતા દબાય તો દુઃખ કરે, ત્રીજા કૂલના દેવતા દબાય તો અગ્નિ ભય કરે, ચોથા કૂલના દેવતા દબાય તો બાળકોને

દુઃખી કરે, પાત્રમા દૂલના દેવતા દબાય તો મૃત્યુ કરે, છઠ્ઠા દૂલના દેવતા દબાય તો કુટુંબનો નાશ કરે, સાતમા દૂલના દેવ દબાય તો ધન ક્ષય કરે, આઠમા દૂલના દેવ દબાય તો મોહ કરે, ચિત્ત ભ્રમ કરે. ૯૬

સૂત્રધારસ્ય સૂચના

હસ્તોયત્નાત્પુષ્પયોરંતરાલે ન્વષ્ટાઘાર્યે મંદિરાદે નિવેશે ।

હસ્તાદ્ભૂમીયાત્યક્સ્માત્તદાસૌકાર્યે વિઘ્નં દુઃખમાવિષ્કરોતિ ॥ ૧૭૭ ॥

ગૃહ, પ્રાસાદ, કરનાર સૂત્રધારે કાર્ય આરંભતા બે ફૂલોના મધ્ય ભાગે ચત્તન પૂર્વક હસ્ત પકડવો. ગજ ઉપાડતા પડી જાય તો કામમાં વિઘ્ન અને દુઃખ આવે. ૯૭

புறநாடு கி. பி. ௨௪௨

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
101-4945	101-4946	101-4947	101-4948	101-4949	101-4950	101-4951	101-4952	101-4953	101-4954	101-4955	101-4956	101-4957	101-4958	101-4959	101-4960	101-4961	101-4962	101-4963	101-4964	101-4965	101-4966	101-4967

अथना शुल कार्य पुत्र शिल्पी, गृहकर्ता
वृष्टि सर्व सिद्धि साध
देश क्रम विनाश
लग्न प्रद

विविध सेवा

हैक

ਮੇਰਾ ਮ

૧. ઇશ, વાયુ, અનાવણિ દેશ ભંગ
૨. વાયુ, વિશ્વદેવ, શુંભ સર્વ કામગ્રાહ
૩. વિશ્વદેવ, અગ્નિ, કાર્ય સેષક
૪. અગ્નિ, પ્રજ્ઞા, પુત્ર, લાભ
૫. પ્રજ્ઞા, કાલ, શિલ્પી ગૃહકર્તા વિના
૬. કાલ, વરૂણ, મધ્યમ
૭. વરૂણ, કુબેર, મધ્યમ
૮. કુબેર, વિષ્ણુ, વેવેધ લોગ

ਖਾੜੇ ਪਾਠ, ਕੇ ਕੜੇ ਨਾਨ

૧-૩-૬-૯-૧૨-૧૫-૧૮-૨૧-૨૪ આટલા અંગુલ વિભાગ દયાવા ન હો જોઈએ.

પુષ્પાન્તરે હસ્તં ગ્રહણ શુભાશુભ ફલ

બ્રહ્માનલકયોર્મધ્યે પુત્રલાભો મવિષ્યતિ ।

બ્રહ્મા યમસ્તયોર્મધ્યે કર્તા શિલ્પિ ચ નશ્યતિ ॥ ૧૮॥

વિશ્વાનલકયો મધ્યે નિષ્પન્ને પુર વૃદ્ધિતા ।

યમવરુણયો મધ્યે મધ્યમચ વિનિર્દિશેત્ ॥ ૧૯॥

ત્વષ્ટુ પવનયો મધ્યે શુભં તત્સર્વ કામદમ્ ।

વરુણયક્ષ્માઙ્મધ્યે મધ્યમશ્ચ વિનિર્દિશેત્ ॥ ૨૦॥

બ્રહ્મા અને અગ્નિના મધ્યમાં હસ્ત પકડવાથી પુત્રલાભ, બ્રહ્મા અને કાળની મધ્યમાં ગૃહકર્તા અને શિલ્પીનો નાશ, વિશ્વદેવ અને અગ્નિના મધ્યમાં કાર્ય સંપૂર્ણ થતા નગરની વૃદ્ધિ, કાળ અને વરુણના મધ્યે મધ્યમ વિશ્વકર્મા દેવ અને વાયુના મધ્યે શુભ અને સર્વ કામપ્રદ વરુણ અને કુબેરના મધ્ય લાગમા પકડવાથી મધ્યમ ક્ષણની પ્રાપ્તિ થાય છે. ૯૮-૯૯-૧૦૦

અનાવૃષ્ટિ મયં લોકે દેશ મજ્જો ન સંગયઃ ।

રુદ્ર પવનયો મધ્યે યદા હસ્તં તુ ધારયેત્ ॥ ૨૧॥

વિષ્ણુ ધનદયો મધ્યે હસ્તૈર્વેવ ગ્રહેદ્યદિ ।

વિવિધા સ્તત્ર મોગાશ્ચ કાર્ય સિદ્ધિર્ન સંશયઃ ॥ ૨૨॥

રુદ્ર અને વાયુના મધ્યમાં ગજ ધારણ કરે તો લોકમાં અનાવૃષ્ટિનો ભય તથા દેશ ભંગ થાય એમાં સંશય નહિ. વિષ્ણુ અને કુબેરના મધ્ય લાગથી હસ્ત પકડે તો વિવિધ પ્રકારના ભોગો તથા કાર્ય સિદ્ધિ થાય-તેમાં સંશય નહિ. ૧૦૧-૧૦૨

અંગુલાદિથી પૃથ્વી પ્રમાણ

માત્રિકાઙ્ગુલિકા કલા પરિમિતા માત્રા દ્વયં સર્વથા ।

પર્વ ત્રીણિ તથા ઙ્ગુલાનિ વિદિતા મુષ્ટિશ્ચતુ માત્રિકા ॥ ૨૩॥

માત્રા દ્વાદશમિર્વિતસ્તિ રિતિ વા તાલોઽપિ વિજાયતે ।

તાલૌ દ્વૌચ કરસ્તુ કિષ્કુ રુદિતઃ પાદો ન હસ્ત દ્વયમ્ ॥ ૨૪॥

ચાપસ્તૂર્યકરૈઃ સહસ્ર યુગલૈશ્ચપૈર્મતઃ કોશકઃ ।

ગવ્યુત્તિશ્ચ તથા બુધૈઃ પરિમિતા ક્રોશદ્વયામ્યાં સદા ॥ ૨૫॥

ગવ્યુત્તિદ્વયમાન જન્યકથિતં માનં તથા યોજને ।

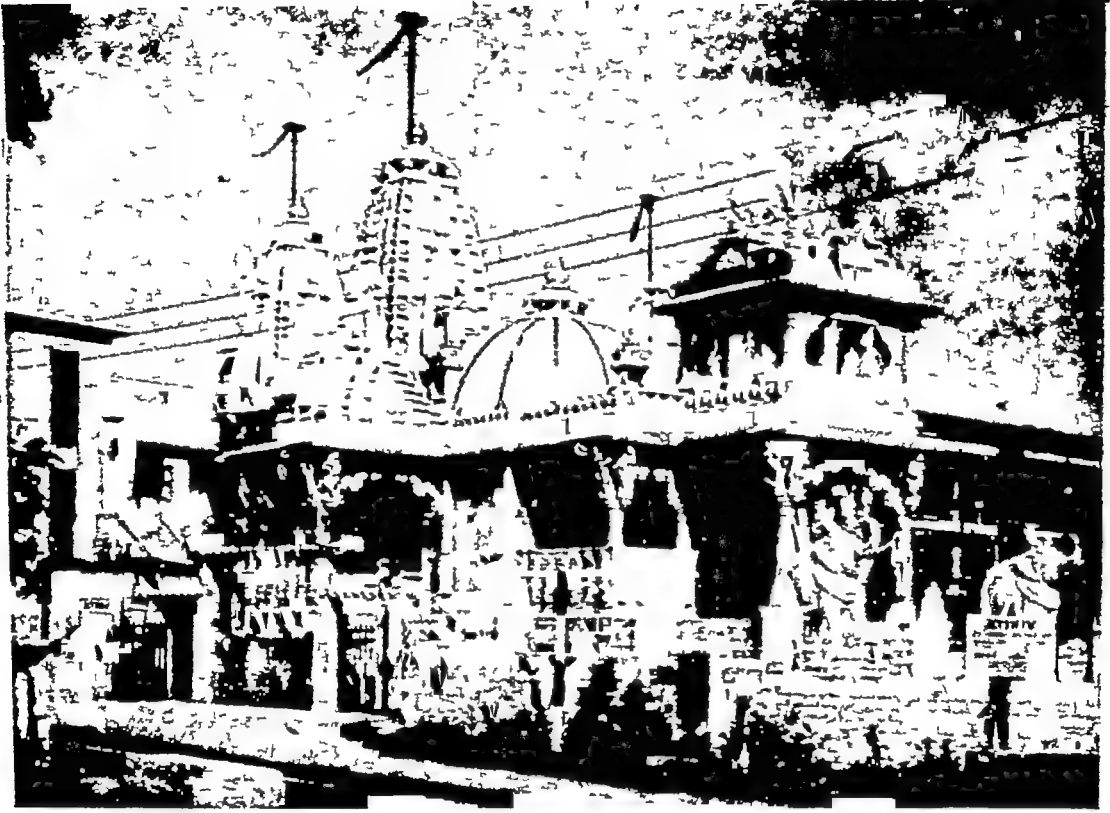
સહસ્ર યોજને ચૈવ પરિમિતા ભૂમિશ્ચ સર્વા બુધૈઃ ॥ ૨૬॥

શ્રી ચેમ્પુર જૈન દેરાસર બહાણુક ચોક. એન. સી. સોમપુરા
ગિલ્પ સ્થિતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

શ્રી ચેમ્પુર જૈન દેરાસર હ.સ્તેત દર્શન એન. સી. સોમપુરા
ભસ્ત્રિન્દરી, પાલિતાણા

સોમપુર જૈન દેરાસર સાઇડ દર્શન

[એન. સી. સોમપુરા.]

એક આગળ એક માત્રા, બે માત્રાની એક કલા, ત્રણ માત્રા અથવા અગુલનો એક પર્વ ચાર માત્રાની એક સુષ્ટિ, બાર માત્રાનો એક તાલ, અથવા વિસ્તિ બે તાલ એક કર અને પોણા બે કર (ગજ)નો એક કિષ્કુ થાય છે.

ચાર હાથનો એક ચાપ (દડ) બે હાથર ચાપનો એક કોશ બે કોશની એક ગવ્યુતિ, બે ગવ્યુતિનો એક ચોજન, વિદ્વાનો એ સમસ્ત પૃથ્વી, એક હાથર ચોજનની કડી છે. ૧૦૩ થી ૧૦૬

અષ્ટવિધ સૂત્ર

દષ્ટિઃ કરસ્તથા મૌઙ્ગં કાર્પાસઙ્ગા વલંબકમ્ ।

કાષ્ઠ સ્પષ્ટિ ત્રિલેખ્યાનિ સૂત્રાપયષ્ટ વદન્તિ ચ ॥ ૧૦૭ ॥

૧. દષ્ટિ, ૨. ગજ, ૩. મુજની દોરી, ૪. સુતરની દોરી, ૫. અવલબક, ૬. કાષ્ઠ કાટખુણો, ૭. સ્પષ્ટિ (સાધણી), ૮. વિલેખ્ય અથવા પ્રકાર આઠ સૂત્રોના નામો છે. ૧૦૭

કાટખુણા નિર્માણ

સૂર્યાંશુલ મિતં દૈર્ઘ્યં વિસ્તૃતૌ ચ નવાંશુલમ્ ।

ઉભયોઃ કાણસંલગ્નં તિથ્યંશુલ મુદીરિતમ્ ॥ ૧૦૮ ॥

પહેલી રેખા બાર આગળ લાખી અને બીજી રેખા નવ આંગળ પહોળી દોરવી તે એ પ્રમાણે કે બે રેખાના છેડાનું અંતર પંદર આંગળ થાય. એટલે કાટખુણો ચોક્કસ થયેા સમજવો ૧૦૮

પ્રશસ્તિ

इति श्री विश्वकर्मा वास्तु कला चिंतन हर विद्या गुण कीर्ति प्रकाश शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाम् शिल्पाचार्य नंदलाल चुनीलाल सोमपुरा सङ्गृहीते हस्त कम्बी नाम्नो द्वितीयोऽध्यायः संपूर्णः

૨-ગાંધ

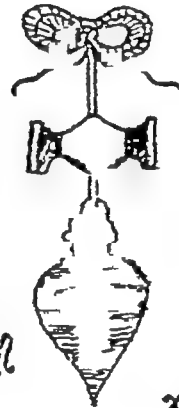
૬-કાંઠાપુર

૮-પ્રકાર

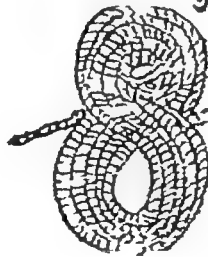
૧-દ્રષ્ટિચક્ર

૨-ઓલંબો

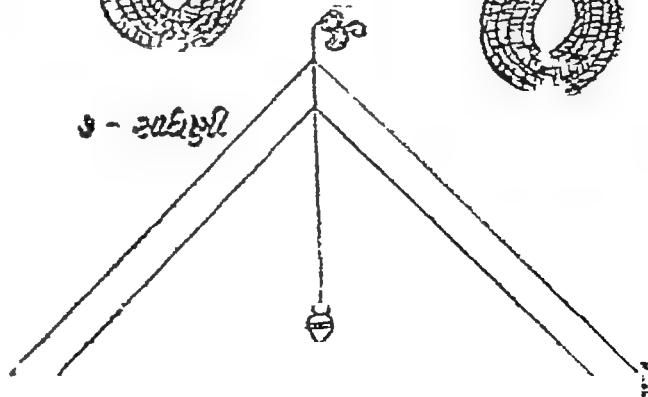
૩-મુલનીદોરી

૪-સુલનીદોરી

૭-સાંધુપી

॥ तृतीयोऽध्यायः ॥

वास्तु उत्पत्ति, वास्तु पदाधिकार, वास्तु पुरुष उत्पत्ति

संग्रामेधक रुद्रयोश्चपतितः स्वेदो महेशात्क्षितौ ।

तस्माद्भूतम भूच्च भीतिजननंद्यावापृथिव्योर्महत् ॥ ॥१०९॥

तदेवैः सहसावि गृह्यनिहितं भूमावधो वक्त्रकं ।

देवानां वचनाश्च वास्तु पुरुष स्तेनैव पूज्यो बुधैः ॥ ॥११०॥

अधकासुर द्वैत्य साथे युद्ध करता मंडादेवने परिश्रम थवाथी, परसेवो थयो तेनु णिंदु ભૂમિ ઉપર પડયું, તે ણિંદુમાથી આકાશ અને ભૂમિને ભેચ કરે એવો એક પુરુષ ઉત્પન્ન થયો, તે પુરુષને સર્વ દેવતાઓ મળી એકદમ પકડી નીચે મુખે (ઉઘો) નાખી. તેના ઉપર તે દેવોએ વાસ કર્યો તે ઉપરથી તે પુરુષનું નામ વાસ્તુ પુરુષ કદ્યથુ કહેવાય છે માટે ડાહ્યા પુરુષોએ વાસ્તુ પુરુષને અવશ્ય પૂજવો જોઈએ. ૧૦૯-૧૧૦

ભાદ્રપદસ્ય માસસ્ય તૃતીયા કૃષ્ણ પક્ષકા ।

વારઃ શનૈશ્વરઃ પ્રોત્કો નક્ષત્રં કૃત્તિકા મહેત્ ॥ ॥૧૧૧॥

યોગસ્તત્ર વ્યત્તીપાતઃ કરણં વિષ્ટિસંભવઃ ।

મદ્રાંચૈવ મહેતત્ર કુલિકજ તદા મહેત્ ॥ ॥૧૧૨॥

પુરાન્ધકવધે રુદ્ર લલાટ પતિત ક્ષિતૌ ।

સ્વેદ સ્તતોદ્ભુત જાતઃ પુરુષૌવૈ સુદુઃસહઃ ॥ ॥૧૧૩॥

ભાદ્રપદ માસના કૃષ્ણ પક્ષની તૃતીયા, શનિવાર, કત્તિકા નક્ષત્ર વ્યત્તીપાત યોગ, વિષ્ટિકરણ, ભદ્રા તેમ જ કુલિક, એ સર્વ યોગ આવેલ હતા તેવા યોગમાં પૂર્વે અધકાસુર દ્વૈત્યની સાથે યુદ્ધ કરતા રૂદ્રના લલાટમાંથી પરિશ્રમના લીધે પરસેવાનું ણિન્દુ પૃથ્વી ઉપર પડયું અને તે પરસેવાના ણિન્દુમાંથી એક આશ્ચર્યકારક બનાવ બન્યો. અર્થાત્ તે ણિન્દુમાંથી એક અતિદુઃસહ અને વિકાળ પુરુષ ઉત્પન્ન થયો. ૧૧૧થી૧૧૩

ગૃહીત્વા સર્વ દેવૈસ્તં ન્યસ્તો ભૂમાવધોમુલ્લમ્ ।

જાનૂ કોળોચ પાદૌચ રક્ષોદિશિ શિવેશિરઃ ॥ ॥૧૧૪॥

ચત્વારિંશ દ્યુતાઃ પજ્ઞ વાસ્તુદેહે સ્થિતાઃ સુરાઃ ।

અષ્ટૌચ વાત્સનાસ્તેપાં વસનાદ્વાસુ રુચતે ॥ ॥૧૧૫॥

સર્વ દેવતાઓએ તે પુરૂષને પકડી ઉર્ધ્વ મુખે ભૂમિ પર સૂવાડી દીધો, તેની બે બાંધ, ઘુંટણ તથા પગ નૈરૂત્ય દિશામાં અને મસ્તક ઇશાન કોણમાં રહ્યું. આ પુરૂષના શરીર ઉપર પીસ્તાલીશ (૪૫) દેવતાઓ રહેલા છે અને ૪૫ દેવતાઓમાંથી આઠ, આઠ દેવતાઓ આરે દિશામાં રહેલા છે. આ પ્રમાણે દેવતાઓએ તેના પર વાસ કરવાથી તે 'વાસ્તુ પુરૂષ' કહેવાયો. ૧૧૪-૧૧૫

અથો મુલેન સૌખ્યજ્ઞ કુરુતે હન્તિચાન્યથા ।

નૈવ તસ્ય વિના શાન્તિં શ્રીદઃ સુવિહિતો વલિઃ ॥ ૧૧૬॥

પ્રાસાદ ભવનાદીનાં પ્રારંભે પરિવર્તને ।

વાસ્તુ કર્મસુ સર્વેષુ પૂજિતઃ સુલ્લદો ભવેત્ ॥ ૧૧૭॥

આ વાસ્તુ પુરૂષને ઉઘે મુખે સૂવાડવાથી સુખ આપે છે અને જો ચત્તો સૂવાડયો હોય તો હાનિ કરે, તેમ જ વાસ્તુની શાન્તિ કયાં વગર લક્ષ્મી આપનારો થતો નથી. પરંતુ સારી રીતે બલિદાન કરવામા આવે તો લક્ષ્મી આપનારો થાય છે.

પ્રાસાદ તથા ગૃહ વગેરે કર્મમા આરંભ અને સમાપ્તિ વખતે તેમ જ સર્વ પ્રકારના વાસ્તુ કર્મોમાં વાસ્તુ પુરૂષનું પૂજન કરવામા આવે તો સુખ આપનાર થાય છે. ૧૧૬-૧૧૭

વારુ પૂજન

પ્રાસાદે ભવને તદાગલ્લનને કૂપૈચવાપ્યાંદને ।

જિર્ણોદ્ધાર પુરેષુ યાગ ભવને પ્રારંભ નિર્વર્તને ॥ ૧૧૮॥

વાસ્તોઃ પૂજનકં સુલ્લાય કથિતં પૂજાં વિનાદાનયે ।

પાદૌ રક્ષસિકં શિર્વેત્રિ કર્યોઃ સંધિશ્ચકોણદ્વયે ॥ ૧૧૯॥

પ્રાસાદ ગૃહ આરંભે તળાવ ખોદાવતા કુવા, વાવ, કરતાં વનમા વૃક્ષ રોપતાં છુર્ણોદ્ધાર વખતે નગર વસાવતા યજ્ઞાદિ કર્મ વખતે વિગેરે કાર્યના આરંભે અને કાર્યની સમાપ્તિ વખતે વાસ્તુ દેવનું પૂજન કરવાથી સુખ થાય છે અને પૂજન નહિ કરવાથી હાનિ થાય છે.

એ વાસ્તુ પુરૂષ ઉઘે સૂતો છે, એ એવી રીતે કે એ પગ નૈરૂત્ય કોણમાં છે, એ બે પગના પગ તળ એક બીજા સાથે જોડેલા છે, તેનું મસ્તક ઇશાન કોણે છે, હાથ અને પગોની સંધીઓ અગ્નિ અને વાયવ્ય કોણમા છે. ૧૧૮-૧૧૯

સપ્ત પુણ્યાહ વારુ પૂજન

કર્મ સંસ્થાપનં દ્વારં પન્નશિલા ચ પૂરુષઃ ।

યંતા ખ્વજઃ પ્રતિષ્ઠાચ જ્ઞેયં પુણ્યાહ સપ્તકમ્ ॥ ૧૨૦॥

૧. કૂર્મ શિલા સ્થાપન, ૨. દ્વાર સ્થાપન, ૩. પદ્મ શિલાસ્થાપન, ૪. ધ્વજપુરૂષ સ્થાપન, ૫. ઘંટા સ્થાપન, ૬. ધ્વજ રોપણ, ૭. દેવ પ્રતિષ્ઠા. આ સાતને પુણ્યાહ સત્પક જાણવું આ સાત કાર્યોમાં વાસ્તુ પૂજન કરવું. ૧૨૦

ચતુર્દશ વારુ પૂજન

ભૂમ્યારંભે તથા કૂર્મે ગિલાયાં ષત્રપાતને ।

દ્વારોચ્છાયે સુરેકુંમે પટ્ટે પદ્મ શિલાસુચ ॥ ૧૧૨૧॥

શુકનાશેચ પુરુષે ઘંટાયાં કલશે તથા ।

ધ્વજોચ્છાયે પ્રતિષ્ઠાર્યાં શાંતિકાનિ ચતુર્દશ ॥ ૧૧૨૨॥

૧. ભૂમ્યારંભે, (ખનન) ૨. કૂર્મશિલા સ્થાપતા, ૩. ખડસલ ચોડતા, ૪. સૂત્રારંભે, ૫. દ્વાર શાખ સ્થાપતા, ૬. ખુરશિલા ચોડતાં, ૭. કુંભી સ્થાપતા, ૮. ભારવટ મૂકતાં, ૯. પદ્મ શિલા સ્થાપતા, ૧૦. શુકનાશ વખતે, ૧૧. ધ્વજ પુરૂષ સ્થાપતા, ૧૨. આમલસારો મૂકતાં, ૧૩. કલશ ચડાવતા, ૧૪. ધ્વજ યુક્ત પ્રતિષ્ઠા વખતે વાસ્તુપૂજન કરવું. આ ચૌદ શાન્તિ કર્મ જાણવા. ૧૨૧-૧૨૨

વારુ ક્ષેત્રાત્મક નિર્ણય

વિશ્વકર્મોવાચ

સ્વસ્તિકં પુષ્પકં નન્દં પોડશાક્ષં ચતુર્થકમ્ ।

પંચમં કુલ્લ તિલકં સુભદ્રં પટ્ટમેવ ચ ॥ ૧૧૨૩॥

૧. સ્વસ્તિક, ૨. પુષ્પક, ૩. નન્દ, ૪. પોડશાક્ષ, ૫. કુલ્લતિલક, ૬. સુભદ્ર જાણવા. ૧૨૩

સપ્તમો મરીચિગણો ભદ્રકંસ્યાત્તથાષ્ટમમ્ ।

નવમં કામદં પ્રોત્કં દશમં ભદ્રમુચ્યતે ॥ ૧૧૨૪॥

૭. મરીચિગણ, ૮. ભદ્રક, ૯. કામદ ૧૦. ભદ્રાખ્ય જાણવા. ૧૨૪

સર્વતોભદ્ર નામાખ્ય મતઝઘ્વં ન કારયેત્ ।

વાસ્તુત્યેકાદશૈવ સ્યુઃ પ્રોત્કાનિ પરમેશ્વરૈઃ ॥ ૧૧૨૫॥

૧૧. સર્વતોભદ્ર, એથી વિશેષ નહિ કરવા વાસ્તુ એકાદશ ઈશ્વરે કહેલ છે. ૧૨૫

પદમેકં સ્વસ્તિકં સ્યાસ્પુષ્પકં પચતુષ્ઠયમ્ ।

નન્દં નવપદં પ્રોત્કં પોડશં પોડશ પદૈઃ ॥ ૧૧૨૬॥

એક પદનો સ્વસ્તિક, પાચ પદનો પુષ્પક, નવપદ નંદ તથા સોળ પદનો પોડશ બાણવો. ૧૨૫ ;

પંચ વિંશતિ મિઃ કુલં પટ્ટત્રિંશદ્ભિઃ સુભદ્રકમ્ ।
एकोन पञ्चाशत्पादै मरीचिगण उच्यते ॥ १२६॥

પચીસ પદનો કુલતિલક, છત્રીશ પદનો સુભદ્ર અને ઓગણપચાસ પદનો મરીચિગણ બાણવો. ૧૨૬

भद्रकं तु चतुः पट्टिरेकाशीतिश्च कामदम् ।
शत पदैस्तु भद्राख्यं सहस्रेः सर्वतोद् भवम् ॥ १२७॥

ચોસઠ ભાગનો ભદ્રક એકાશી પદનો કામદ, સો પદનો ભદ્રાખ્ય અને સહસ્ર પદનો સર્વતો ભદ્ર વાસ્તુ બાણવો. ૧૨૭

श्रीधरं राजगेहानां हर्मादीनां ध्रुवं यथा ।
चतुष्की देवग्रे या विधारमे तत्स्वस्तिकम् ॥ १२८॥
दीक्षा विविध यात्रासु कन्यालग्ने च पुष्पकम् ।
नन्दं प्रपूजयेद्वास्तु वन यात्रादि शोभनम् ॥ १२९॥

લક્ષ્મી સ્થાન રાજગૃહ હર્મ (ઘર) અને દેવ અગ્રેયતુષ્ટિકા વિધાર'ભે સ્વસ્તિક વાસ્તુ પૂજવો. દિક્ષા બુદ્ધી બુદ્ધી યાત્રા અને કન્યાના લગ્ને પુષ્પક વાસ્તુ પૂજવો, વન-યાત્રા વખતે નંદ વાસ્તુ પૂજવો ૧૨૮-૧૨૯

लतिने रुचकादीनां मण्डपेषु गृहादिके ।
जगती वसुधायुक्तं पौडगाख्यं तृपूजयेत् ॥ १३०॥
दक्षिणोत्तर पट्ट काद्यं अक्राद्यं? कमलोद्-भवम् ।
श्रीमात्रादिषु दीक्षासु तिलकं तु प्रपूजयेत् ॥ १३१॥

લતિનાદિ તથા રૂચકાદિના મંડપે ગૃહ આદિમાં જગતી પીઠે પોડશ વાસ્તુ પૂજવો. દક્ષિણ ઉત્તર અને પૂર્વના અને લક્ષ્મી આદિ કાર્ય તથા દિક્ષામા-કુલતિલક વાસ્તુ પૂજવો ૧૩૦-૧૩૧

सुकर्मणि च प्रस्थाने सुमद्रं च प्रशस्यते ।
समस्त जीर्णोद्धारेषु मरीचिगण मर्चयेत् ॥ १३२॥
गामखेट पुरादा च कूपे च कर्बटादिके ।
तथा राजनिवेशे च भद्रकं पूजयेत्सदा ॥ १३३॥

સારા કાર્યમાં તથા યાત્રામા સુભદ્ર વાસ્તુ શુભ છે, બધી જાતના જીર્ણોદ્ધારમાં મરીચિ વાસ્તુ પૂજવો, ગામ, ખેડ, પુર, કુવા, કર્વટાદિ કર્મમાં તથા રાજ્ય પ્રાપ્તિ સદ્રક વાસ્તુ સદા પૂજવો. ૧૩૧-૧૩૨

ગૃહાદિષુ સમસ્તેષુ તૃણપટ્ટ ઞ્જન્દાદિષુ ।
પાણ્ડુશ્ચ પૂર્ણલવ્ણેષુ કામદં વાસ્તુ પૂજયેત્ ॥ ૧૧૩૩॥
પ્રાસાદા વિવિધાશ્ચૈવ વિવિધાશ્ચાત્ર મણ્ડપાઃ ।
જગતીલિંગપીઠે ચ મદ્રાણ્યં રાજ વેશ્મનિ ॥ ૧૧૩૪॥

સમસ્ત ગૃહાદિ કાર્યમાં તૃણ વાંસ, પંચ પલવ પૂર્ણ જાડમાં કામદ વાસ્તુ પૂજવો, વિવિધ જાતના પ્રાસાદોમાં વિવિધ મંડપોમાં જગતી લિંગ પીઠ તથા રાજ્ય ગૃહમાં સદ્રાણ્ય વાસ્તુ પૂજવો. ૧૩૩-૧૩૪

પ્રાસાદાશ્ચ મેર્વાશા લિંગં પટ્ કરતઃ પરમ્ ।
મહાર્થો દેશરાષ્ટ્રે ચ સર્વેતો મદ્રમર્ચયેત્ ॥ ૧૧૩૫॥

મેરવાદિ પ્રાસાદમાં, લિંગનાં પટ કર્મમાં, મહારથા (મહાનગર) દેશ, રાષ્ટ્રે, સર્વેતો સદ્ર વાસ્તુ પૂજવો. ૧૩૫

પટ્ ક્ષેત્રાણિ પ્રવક્ષ્યામિ વાસ્તુપદ નિવાસિનામ્ ।
સંસ્થાનોન્માનસૂત્રં ચ વાસ્તુવેદ સમુદ્ મવમ્ ॥ ૧૧૩૬॥

છ પ્રકારના વાસ્તુ ક્ષેત્રના પદો છે, માન અને સૂત્રથી વાસ્તુ વેદ ઉદ્દેશ્ય છે. ૧૩૬

ચતુરશ્વમાયતં ચ વૃતં વૃતાયતં તથા ।
અષ્ટાંશં ચાર્ધચન્દ્રંચ વાસ્તુસૂત્રંતુ પદવિધમ્ ॥ ૧૧૩૭॥

૧. ચોરસ, ૨. લંબ ચોરસ, ૩. ગોળ, ૪. લંબ ગોળ, ૫. અષ્ટાંશ, ૬. અર્ધ-ચંદ્ર આ પ્રમાણે વાસ્તુ સૂત્ર છ પ્રકારના વિવિધ છે. ૧૩૭

પ્રાસાદેષુ ગૃહાદિષુ પુરગ્રામ નિવેશને ।
ક્ષેત્રાણિ ચતુરશ્રાણિ ચતુરશ્રં સમર્ચયેત્ ॥ ૧૧૩૮॥

પ્રાસાદ, ગૃહાદિ, પુર, ગામ, ચોરસ ક્ષેત્રમાં ચોરસ પદનો વાસ્તુ પૂજવો. ૧૩૮

તથાયતાશ્ચ પ્રાસાદાઃ પુષ્પાશ્ચ કુલ સંમત્તાઃ ।
યથાયતાનિ ક્ષેત્રાણિ પૂજયેચ તથાયતમ્ ॥ ૧૧૩૯॥

લંબ ચોરસ પ્રાસાદ અને પુષ્પકાદિ કુલ પ્રાસાદમાં લંબ ચોરસ ક્ષેત્રમાં લંબ ચોરસ વાસ્તુ પૂજવો. ૧૩૯

વાપી કૂપ ક્ષેત્રકાણિ વૃત્તાનિ પ્રતિમા સ્તથા ।

કૈલામચ્છન્દોદ્ભવાશ્ચ સર્વે વૃતાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૧૧૪૦॥

વાવ, કુવા, વૃત ક્ષેત્રમા તથા પ્રતિમામા અને કૈલાસચ્છદાદિ ઉદ્ભવશ્રમાં સર્વ કાર્યમા વૃત વાસ્તુ પૂજવો. ૧૪૦

વૃત્તાયત્તાચમણિકા અષ્ટશાલા અષ્ટાશ્રકાઃ ।

તડાગેષુ સમસ્તેષુ હૃદયચન્દ્રં પ્રજ્ઞયેત્ ॥ ૧૧૪૧

લબ ગોળ ક્ષેત્રમા લબ ગોળ અષ્ટાંશ ક્ષેત્રમાં અષ્ટાંશ વાસ્તુ પૂજવો, તળાવ આદિ સમસ્ત કાર્યમા અર્ધચન્દ્ર વાસ્તુ પૂજવો. ૧૪૧

વાસ્તુપદ દેવતામિધાન

સ્વસ્તિકં ચ પ્રવક્ષ્યાતિ તત્ત્વેકપદ સંશ્રિતમ્ ।

ત્રયોદશસુરા મધ્યે દ્વાત્રિંશદ્ બ્રાહ્મતઃ સ્થિતાઃ ॥ ૧૧૪૨॥

તથા કૂટંત્રિભિઃ કૃત્વા મધ્યે બ્રહ્મા નવાંશકે ।

તૃતીયાંશેષ્વર્યમાધ્યા ચ્યંશેષુ કર્ણ દેવતાઃ ॥ ૧૧૪૩॥

તાસામૂર્ધ્વે બ્રાહ્મતઃચ દ્વાત્રિંશત્પરિધૌ ક્રમાત્ ।

ઇદંચ સ્વસ્તિકં પ્રોત્કં સર્વ શાન્તિકરં નૃણામ્ ॥ ૧૧૪૪॥

સ્વસ્તિક વાસ્તુ એક પદનો છે, તેર દેવ મધ્યે, અને બત્રીશ દેવ બહાર રહેલા છે. ખુણે અને વચ્ચે ત્રણ ત્રણ કરવા મધ્ય (વચ્ચે) ભાગે નવ માશમા બ્રહ્મા સ્થાપવા ત્રણ ત્રણ અંશમા અર્થમાદિ ત્રણ અંશમા ખુણાના દેવતા બહાર કરતા ક્રમે ચારે બાજુ બત્રીશ સ્થાપવા. આ સ્વસ્તિક વાસ્તુ સર્વશાન્તિ આપનાર છે. ૧૪૨ થી ૧૪૪

ઇતિ સ્વસ્તિક વાસ્તુ

અધાતઃ પુષ્પકં વક્ષ્યે વેદાચં ચ ચતુષ્પદમ્ ।

બ્રહ્મણઃ પદમેકં તુ તત્પાદેશ્વર્યમાદયઃ ॥ ૧૧૪૫॥

અર્યમ્ણઃ પદમાનેન ચાષ્ટૌતાઃ કર્ણદેવતાઃ ।

મૂલપદ પોડશાંશે રોષા બ્રહ્મે પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૧૧૪૬॥

પુષ્પક વાસ્તુને ચારે બાજુ ચાર પદ અને મધ્યે એક ભાગ બ્રહ્મપદ. બાજુના પદમા અર્થમાદિ અકેકપદમા અર્થમા અને આઠ કર્ણના દેવતા મૂળપદ સોળ અંશે બાજીના બહાર સ્થાપવા ૧૪૫-૧૪૬

નન્દ વારુ

નન્દે બ્રહ્મા પદં ચૈકં બ્રહ્મચંશેનચાર્યમા ।

તત્ચંશેઃ કર્ણદેવશ્ચ દ્વાત્રિશ્ચ તદર્ધતઃ ॥ ૧૧૪૭॥

નન્દે બ્રહ્મપદ એક બ્રહ્માના ત્રણ અંશે અર્ચમા અને તેના ત્રણ અંશે કર્ણના દેવ અને બત્રીશ, ત્યારપછી તેના ઉપર. ૧૪૭

પોડશાલ્ય વાસ્તુ

પોડશાલ્યે પદં બ્રહ્મા હર્યમાર્થે તુ કર્ણગાઃ ।

કર્ણાર્થે વાહતો દેવાસ્તદર્ધાર્થે કર્ણાષ્ટકમ્ ॥ ૧૧૪૮॥

પોડશ વાસ્તુમાં એક ભાગ બ્રહ્મા અને અઠકેકમાં અર્ચમાદિ દેવો અને કર્ણના અર્ધ ભાગમાં કર્ણના દેવતા પછી બહાર સમસ્ત દેવતા અને કોણ અર્ધમાં કોણના દેવતા. ૧૪૮

કુલતિલક વાસ્તુ

બ્રહ્માર્ચમૈકૈક પદં તદર્ધ કર્ણ પોડશ ।

ચતુર્થાશ પદાઃ સર્વે તદ્વાસ્તુ તિલકં ભવેત્ ॥ ૧૧૪૯॥

બ્રહ્મા તથા અર્ચમાદિ અઠકે પદમાં સોળ દેવતા કર્ણના અર્ધ પદમાં અને બાકી સમસ્ત દેવ ચતુર્થાશપદમાં સ્થાપવાઃ તે કુલતિલક વાસ્તુ બનુવો. ૧૪૯

સુભદ્ર વારુ

દ્વિપદાશ્રાર્ય ચતુષ્પાદો ભવેદ્ બ્રહ્મા-દ્વિપદા શ્રાર્યમાદયઃ ।

કર્ણાઃ શ્રાર્યપદાઃ સર્વે ચંચાનેષુ ચ રોપકાઃ ॥ ૧૧૫૦॥

ચાર પદમાં બ્રહ્મા બે પદમાં અર્ચમાદિ કર્ણના અર્ધ પદમાં અને બાકીના ત્રણ અંશે સ્થાપવા. ૧૫૦

મરીચિગણ વારુ

ચતુષ્પાદો ભવેદ્ બ્રહ્મા ત્રિપદા અર્ચમાદયઃ ।

કર્ણોઃ સપાદાશ્ચકોનં કર્ણ વાદુમેઽર્ધ પાદકાઃ ॥ ૧૧૫૧॥

પડંશોન પદાઃ શેવા શ્વતુર્વિંશતિ સદૂલ્પયા ।

મરીચિગણ મિત્યુત્કં સપ્ત સપ્ત પદાત્મકમ્ ॥ ૧૧૫૨॥

ચાર પદના બ્રહ્મા ત્રણ ત્રણ પદમા અર્ચમાદિ. ૫ કોણે દોઢ દોઢ પદમા દેવતા, બહાર બુણે અર્ધ પદમા સોળ પદ શેષ વધ્યા. તેમા ચોવીશ દેવ સ્થાપવા. મરીચિગણ નામનો વાસ્તુ જાણવો. સાત સાત પદનો ક્રમ કરવો. ૧૫૧-૧૫૨

મદ્રક વારુ

ચતુઃ પટ્ટિપદં વક્ષે વાસ્તુ પુર નિવેશને ।
 વિમત્તિક પદ સંસ્થાનં દેવતા નામનુ ક્રમાત્ ॥ ૧૧૫૩॥
 ચતુષ્પાદો ભવેદ્ બ્રહ્મા તત્સમા અર્ચમાદયઃ ।
 અર્ચમાર્થે કર્ણ ભાગાશ્ચ કર્ણાર્થે ચતુર્વિંશતિઃ ॥ ૧૧૫૪॥
 બ્રાહ્મ કર્ણે સ્થિતાશ્ચાષ્ટૌ લાઙ્ગલે પદમર્ધકમ્ ।
 દ્વદશં મદ્રકં પ્રોત્કં ચતુઃ પટ્ટિપદ સ્થિતમ્ ॥ ૧૧૫૫॥

ચોસઠ પદનો વાસ્તુ પુર મધ્યે સ્થાપવો દેવતાના અનુક્રમે પદની વિભક્તિ જાણવી. ચાર પદના બ્રહ્મા અર્ચમાદિ દેવોનુ પણ તે પ્રમાણે પદ જાણવું. અર્ચમાદિથી અર્ધ ભાગે કર્ણ દેવ વિભાગ કર્ણથી અર્ધ ભાગમાં ચારે તરફના ચોવીશ દેવ અને બહારના કર્ણના અર્ધ ભાગે આઠ દેવ. આ ચોસઠ પદનો વાસ્તુ ભદ્રક જાણવો. ૧૫૩ થી ૧૫૫

કામદ વાસ્તુ

બ્રહ્મા નવપદો મધ્યે પદ્મપદા અર્ચમાદયઃ ।
 દ્વિપદા મધ્ય કર્ણાદ્યા દ્વાત્રિશદેક પાદકાઃ ॥ ૧૧૫૬॥

નવપદના બ્રહ્મા મધ્યે છ પદના અર્ચમાદિ દેવો બે પદ મધ્ય પદ દેવ અને બચીશ દેવ અકેક પદનો. ૧૫૬

સતપદ મદ્રાલ્ય વારુ

તતઃ સતપદં વક્ષ્યે પૂજ્યં પ્રાસાદ મંડપે ।
 બ્રહ્માદ્યાઃ સુકર્ણાશ્ચ વાષ્ટપાદા અર્ચમાદયઃ ॥ ૧૧૫૭॥
 દ્વિપદા બ્રહ્મકર્ણેષ્ટૌ બ્રાહ્મેષ્ટૌ સાર્ધ પાદકાઃ ।
 શેષાશ્ચૈકપદા જ્ઞેયાશ્ચતુર્વિંશતિ સહસ્રલ્યયા ॥ ૧૧૫૮॥

સો પદનો વાસ્તુ પ્રાસાદ તથા મંડપે પૂજવો. બ્રહ્મા સોળ ભાગ, આઠ ભાગ અર્ચમાદિ દેવો, બે ભાગ બ્રહ્માના, કર્ણના આઠ દેવો, બહારના પદમાં કોણના અર્ધ ભાગે આઠ દેવો અને શેષ રહેલ દરેક અકેક પદમા ચોવીશ દેવો ક્રમે સ્થાપવા. ૧૫૭-૧૫૮

સહસ્રપદં સર્વતોમદ્ર વાસ્તુ

દ્વાત્રિશદંશા ષ્ઠુલે ચત્રૈર્ધ્યે કોળેપુવર્જ્યા જિન સંખ્યભાગાઃ ।

एतत्पदानां कथितं सहस्रं क्षेत्रं च सर्वोत्तम मेव वास्तु ॥ ॥૧૫૯॥

આડા અને ઉભા એવા બત્રીશ (૩૨) કોઠાઓ કરવા. એટલે એક હજાર ચોવીશ (૧૦૨૪) કોઠાઓ થશે. તે કોઠાઓના દરેક ખુણાઓમાં છ-છ કોઠા ત્યાગવા (ચોવીશ કોઠાઓ છોડવા) એટલે એક હજાર પદનો વાસ્તુ થાય. એ વાસ્તુ સર્વ વાસ્તુઓમાં ઉત્તમ જાણવો. ૧૫૯

मध्ये ब्रह्मा पूजनीय शतांशैश्चत्वारिं शस्त्रिः पदैर् ब्राह्मवीथी ।

પ્રોત્કાદ્વેવા અર્ચમાદ્યા અશીત્યા મધ્યે કોળેષ્ટાંશતં ચાષ્ટપ્ઠયા ॥ ॥૧૬૦॥

એ હજાર પદના વાસ્તુમાં મધ્ય ભાગે સો (૧૦૦) પદમાં બ્રહ્મા પૂજવા અને એ બ્રહ્માની ચારે બાજુએ દશ (૧૦) પદની વીથી રાખવી, તથા અર્ચમાદિ ચાર દેવતાઓ એંશી પદમાં પૂજવા તથા ખુણાના આઠ દેવો એકવીશ પદના પૂજવા. ૧૬૦

काणेन्धयो नंदपदैः सुराश्चशेषास्तु ब्रह्मा वसु भागिनश्च ।

વીથી ચ વાહુમે રવિભાગ યુત્કં શતપદનાં કથિતં મુનીદ્રૈઃ ॥ ॥૧૬૧॥

બહાર ખુણાઓના ચાર દેવતાઓ નવ-નવપદના પૂજવા, બાકીના દેવો આઠ આઠ પદના પૂજવા, બહારની વીથી ચારે તરફ છવીશ છવીશ કોઠાઓની થાય અને ચારે દિશાઓના ખુણાઓના બે-બે કોઠાઓ ખાલી રહે એ રીતે બહારની વીથીના સર્વભળી (૧૧૨) એકસો બાર અશો થાય એમ મુનિઓએ કહ્યું છે. ૧૬૧

दुर्ग प्रतिष्ठा विषये निवेशे तथा महार्चासुच कोटिहोमे ।

મેરૌ ચ રાષ્ટ્રેષુપિ સિદ્ધલિંગે વાસ્તુઃ મહસ્ત્રેણપદૈઃ પ્રપૂજ્યઃ ॥ ॥૧૬૨॥

એક હજાર પદનો વાસ્તુ દુર્ગ પ્રતિષ્ઠા વખતે તથા મહાનગર વસાવતા, મોટી પૂજા વખતે, કરોડ આહૂતિના હોમ વખતે, તથા મેરૂ પ્રાસાદ વખતે તથા દેશ વસાવવો હોય, તથા મોટા લિંગની સ્થાપના વખતે એટલે કેકાણે પૂજવો કહેલ છે. ૧૬૨

વાસ્તુ મण्डल દેવો

ईशस्तथाच पर्जन्यो जयो माहेन्द्र एव च ।

આદિત્યઃ સત્યમૃશૌ ચાઽન્તારિક્ષાન્તાઽષ્ટ પૂર્વતઃ ॥ ॥૧૬૩॥

૧. ઇશ, ૨. પર્જન્યો, ૩. જય, ૪. ઇન્દ્ર, ૫. સૂર્ય, ૬. સત્ય, ૭. ભૃશો, ૮. આકાશ, એ આઠ દેવ, પૂર્વ દિશાના પદમા સ્થાપવા. ૧૬૩

અગ્નિઃ પૂષા ચ વિતથો ગૃહક્ષતો યમ સ્તથા ।

ગન્ધર્વો મૃજ્જગજશ્ચ મૃગાન્તાશ્ચાષ્ટ દક્ષિણે ॥ ૧૧૬૪ ॥

૧. અગ્નિ, ૨. પુષ. ૩. વિતથ, ૪. ગૃહક્ષતો, ૫. યમ, ૬. ગન્ધર્વો. ૭. ભૃંગ, ૮. મૃગ એ આઠ દક્ષિણ દિશાના પદમા સ્થાપવા. ૧૧૪

પિત્તરો દૌવારિક્ષશ્ચ સુગ્રીવઃ પુષ્પદન્તકઃ ।

વરુણશ્ચાસુરઃ શોષઃ પાપયક્ષ્મા તુષશ્ચિમે ॥ ૧૧૬૫ ॥

૧. પિતરો, ૨. દૌવારિક્ષ, (નદિ) ૩. સુગ્રીવ, ૪. પુષ્પ દન્ત, ૫. વરુણ, ૬. અસુર, ૭. શોષ, ૮. પાપક્ષ્મા, (યમ) એ પશ્ચિમ દિશાના પદમાં સ્થાપવા. ૧૧૫

રોગોનાગસ્તુ મુલ્યશ્ચ મહ્લાટઃ સોમ એવ ચ ।

ગિર્યાદિતિર્દિતિ શ્વેવાષ્ટા વૃત્તર દિશિ ક્રમાત્ ॥ ૧૧૬૬ ॥

૧. રોગ, ૨. નાગ, ૩. મુળ, ૪. લક્ષ્મી, ૫. સોમ (કુબેર), ૬. શૈલ, ૭. અદીતિ, ૮. દીતિ એ આઠ ઉત્તર દિશાના પદમા સ્થાપવા. ૧૧૬

બ્રહ્મર્કર્ણે તથા ચાષ્ટા વીશાન્યાદિ ક્રમેણ તુ ।

આપશ્ચૈવાપવત્સશ્ચ ઈશ કર્ણેતુ સંશ્રિતૌ ॥ ૧૧૬૭ ॥

બ્રહ્મ પદના ખુણે આઠ દેવ ઇશાન દિશાથી ક્રમે સ્થાપવા આપ અને આપવત્સ ઇશાન કોણે સ્થાપવા. ૧૧૭

સવિતા ચૈવ સાવિત્રી અગ્નેશ્વર્યાં તુ સમાશ્રિતૌ ।

ઇન્દ્ર ઇન્દ્રજયશ્ચૈવ નૈઋત્યૌ બ્રાહ્મણઃ સ્થિતૌ ॥ ૧૧૬૮ ॥

સાવિત્ર અને સવિતા અગ્નિ ખુણે સ્થાપવા. ઇન્દ્ર અને જયત નૈઋત્ય ખુણે સ્થિર કરવા. ૧૧૮

રુદ્રશ્ચ રુદ્રાસશ્ચ સંસ્થિતૌ વાયવીદિશિ ।

મરીચિશ્ચવિવસ્વાશ્ચ મિત્રચ પૃથ્વીધરઃ ॥ ૧૧૬૯ ॥

રુદ્ર અને રુદ્રાસ વાયવ્ય દિશાએ સ્થાપવા મરીચિ, વિવસ્વાન, મિત્ર. પૃથ્વીધર. ૧૧૯

પૂર્વાદિ ક્રમ યોગેન સંસ્થિતાશ્ચ ચતુર્દિશમ્ ।

એવમાદિ ક્રમ યોગઃ સર્વેષાં વાસ્તુ મણ્ડલે ॥ ૧૧૭૦ ॥

પૂર્વાદિ ક્રમથી આરે દિશાએ સ્થાપવા. તે પ્રમાણે આદિ ક્રમથી સર્વ વાસ્તુ મંડળે દેવ સ્થાપવા. ૧૨૦

ઈશાને ચરકી બાહમે ચિપિન્છા તુચ પૂર્વતઃ ।

વિદારિકા-ગ્નિ કોણેચ જિહ્વાયાંચ દિગાશ્ચિતાઃ ॥ ૧૭૧॥

નૈઋત્યે પૂતના સ્કંદઃ પશ્ચિમે વાયુ કોણકે ।

પાપ રાક્ષસિકા સૌમ્યે ર્યમ સર્વાન્ પ્રકલ્પયેત્ ॥ ૧૭૨॥

ઈશાન કોણમાં બહારની બાજુએ ચરકી દેવતા, પૂર્વ દિશાએ ચિપિન્છા, અગ્નિ કોણમાં વિદારિકા, જ'લા દક્ષિણે રહેલ છે, નૈઋત્ય કોણમાં પૂતના, પશ્ચિમે સ્કંદ, અને વાયુ કોણમાં પાપ રાક્ષસી અને ઉત્તરે અર્ધમાં એ પ્રમાણે બહારના દેવો સ્થાપવા. ૧૭૧-૧૭૨

યઃ પૂજયેદ્ વાસ્તુમનન્ય મક્ત્યા ન તસ્ય દુઃખ ભવતીહ કિન્ચિત્ ।

જીવત્ય સૌ વર્ષશતં સુખેન સ્વર્ગે નરસ્તિઠતિ કલ્પમેકમ્ ॥ ૧૭૩॥

જે પુરુષ અનન્ય ભક્તિ વડે વાસ્તુ દેવને પૂજે છે તેને આ લોકમાં કોઈ પણ પ્રકારનું દુઃખ થતુ નથી. એટલું જ નહિ પણ તે સો વર્ષ પર્યંત સુખ શાંતિ પૂર્વક જીવે છે અને મૃત્યુ પછી એક કલ્પ સ્વર્ગમાં નિવાસ કરે છે. ૧૭૩

વાસ્તુ પૂજન ન કાર્યાણિ દોષં

વાસ્તુ પૂજાં પુરા કૃત્વા પશ્ચાદ્ ભવનમા વિશેત્ ।

અકૃત્વા વાસ્તુ પૂજાર્દિ ગૃહસ્વામી વિનશ્યતિ ॥ ૧૭૪॥

તસ્માત્પૂજાં વિધાયાદૌ ગૃહ દેવાલયાદિકે ।

પચ્ચધા પૂજનં વાસ્તોઃ ગૃહ કર્મણિ સર્વદા ॥ ૧૭૫॥

પ્રથમ વાસ્તુ-પૂજન કરી પછી ગૃહમાં પ્રવેશ કરવો અને જો વાસ્તુ પૂજાદિ પૂજન કાર્ય કર્યા વગર પ્રવેશ કરે તો ગૃહ સ્વામીનું મૃત્યુ થાય, માટે પ્રથમ વાસ્તુ પૂજન કરી પછી ગૃહ તથા દેવાલયાદિકેનો પ્રારંભ તેમ જ પ્રતિષ્ઠાદિ કાર્યો કરવાં. હમેશાં ગૃહ કાર્યમાં પાંચ પ્રકારે વાસ્તુ પૂજન કરવું. ૧૭૪-૧૭૫

વાસ્તુ દેવો પૂજન વિધાન

एक पदादितो वास्तुर्यावत्पञ्चाश हस्तकः ।

द्वात्रिंशमण्डलान्येव क्षेत्र तूल्या कृतीनि च ॥ ૧૭૬॥

એક પદથી એક હજાર પદ સુધીનો, એક ગજથી પચાસ ગજ સુધીનો વાસ્તુ પૂજવો તેમ જ ક્ષેત્રના આકાર પ્રમાણે આકૃતિવાળા ગત્રીશ મંડલો કરી વાસ્તુ પૂજવો. ૧૭૬

મણિમિઃ સ્વર્ણરૂપાભ્યાં વિદ્રુમેણ કલેન વા ।

ચતુઃ પટ્ટિપદં વાસ્તુ લિખેદ્વાપિ શતાંશકૈઃ ॥ ૧૧૭૭ ॥

પિષ્ટેન વાક્ષતૈઃ શુદ્ધેસ્તતો વાસ્તુ સમર્ચયેત્ ।

પૂર્વોત્કેન વિધાનેન વલિ પુષ્પાદિ ચાર્પયેત્ ॥ ૧૧૭૮ ॥

મણિ, સુવર્ણ, રૌપ્ય, પ્રવાળ, અને કૂલો વડે ચોસઠ-અથવા સો પદનો વાસ્તુ કરવો તેમ જ પિષ્ટ (લોટ) તથા શુદ્ધ અક્ષત (ચોખા) વડે વાસ્તુ રચવો અને પછી વાસ્તુનું પૂજન કરવું તથા પૂર્વોક્ત વિધાનથી બધી પુષ્પાદિ અર્પણ કરવાં. ૧૭૭-૧૭૮

વાસ્તુ દેવો વલી

ઈશે ધૃતાન્નમપરેસદૃતૌદનંચદદ્યા જ્યાય હરિતાંત્ર મેવ કૂર્મૈ ।

રક્ષાનિ પૈષ્ટિકમયં કુલિશં સુરેન્દ્રે ધૂમ્રંવિતાનમુદિતંચદિવાકરસ્ય ॥ ૧૧૭૯ ॥

ઈશને ધી ને ખીચડી, પર્જન્યને ભાત ને ધી, જયને લીલા રંગનું વસ્ત્ર અને લોટને કાચબો, ઇન્દ્રને લોટનું વજ્ર અને પંચ રત્ન, સૂર્યને કારવા વસ્ત્રનો ચંદરવો. ૧૭૯

ગોધૂમ યુત્ક ઘૃતમેવ સત્યે મત્સ્યાન્ મૃશે સંકલિ મંતરિક્ષે ।

વન્દૌ સુચૌ પુષ્ણિતયૈવલાજાન્દદદાઘ ધર્મેચળ કૌદંનશ્ચ ॥ ૧૧૮૦ ॥

સત્યને ઘઉં અને ધી, ભૃંશને માછલાં, આકાશને તલ સાંકળી, અગ્નિને ચોખાનો ચરૂ, પુષાને ડાંગરની ધાણી, અધર્મને (વિતથને) ચણાના બાકળા અને ભાત. ૧૮૦

મધ્વન્નંચ ગૃહક્ષતાય યમતો માંસૌદ નંદાપયેત્ ।

ગંધર્વેશતપત્ર મોદનમિદં મુંગેજજિહ્વાં તથા ॥ ૧૧૮૧ ॥

પ્રોત્કાનીલયચા મૃગાય પિતૃતોદેયાશ્ચસન્મોદકાઃ ।

પૈષ્ટં કૃણ્ણવલિં તથૈવ વિધિવદધાશ્ચ દૌવારિકઃ ॥ ૧૧૮૨ ॥

ગૃહ ક્ષતને મધ અને અન્ન, યમને માંસ અને ભાત, ગંધર્વને ભાત અને શેવંત્રાના કૂલ (શુલદાવદી), ભૃંગરાજને બકરાની જીભ, મૃગને લીલા જવ, પિતૃને લાડવા, દૌવારિકા (નંદી)ને અડદના લોટના વડા. ૧૮૧

સુગ્રીવાયચપૃપકા ગણવરે શ્વેતં પ્રસુનંપયઃ ।

પદ્મં વાસ્ણ કે સુરાપ્ય સુરકે તૈલંતિલાઃ શેષકે ॥ ૧૧૮૩ ॥

પાપાલ્થેપિચપ્પય માંસમુદિતં રોમા યમઘૌષધીઃ ।

ગોક્ષીરં ફણિને ચ મુલ્યવિવ્રુધે શ્રીલ્લંક મત્કૌ તથા ॥ ૧૧૮૪ ॥

સુગ્રીવને માલપુડા, પુષ્પ દંતને દૂધ અને ઘોળા ફૂલ, વરુણને કમળ 'કાકડી, અસુરને મધ; (દાઝ), શેષને તલ અને તલનું તેલ, પાપને રાંધેલું માંસ, રાગને મદિરા અને ઔષધી, સર્પને ગાયનું દૂધ, મુળને ચદન અને ભાત, ૧૮૩-૧૮૪

લલ્લાટાય સુવર્ણકં ધનપતૌ મંડાજ દુગ્ધં તથા ।

સત્કું પર્વતકેદદિતેસ્તુલપિકાંદધા દ્વિતૌ પુરિકાં ॥ ૧૮૫॥

તત્ક્ષીરં ટથિકં ક્રમેણ વિહિતં ત્વા પાપ વત્સે તથા ।

પ્યર્યમ્ણેઽરુણ ચંદનં ચ પયસાયુત્કા તથા શર્કરા ॥ ૧૮૬॥

ભલ્લાટને સુવર્ણ, કુબેરને માડા બકરીનું દૂધ, પર્વતને સાથવો, અદિતિને લાપંશી, દિતિને પુરી, આપને દૂધ, આપવત્સને દહી, અર્થમાને રતાંદલી (રક્ત ચદન) દૂધને સાકર. ૧૮૫-૧૮૬

સાવિત્રે પિચલઙ્ગુકાશ્ચ સવિતુઃ પુપાગુડાસ ધૃતાઃ ।

દેયંચાય વિવસ્વતે ધૃતયુતં દુગ્ધં તથા મોદકાઃ ॥ ૧૮૭॥

ઇંદ્રાણ્યે કુસુમસ્રગિદ્રં જયકેદેયં તથા ચંપકં ।

મૈત્રે દુગ્ધધૃતં ચ ગુગ્ગલ યુતો ગંધસ્તથા રુદ્રકે ॥ ૧૮૮॥

સાવિત્રને લાડુ, સવિતાને પુડા ગોળ અને ઘી, વિવસ્વાનને ઘી, દૂધ અને લાડવા, ઇન્દ્રને પુષ્પની માળા ઇન્દ્રણ્યને ચપાનું ફૂલ, તથા મૈત્રને ઘી અને દૂધ, રુદ્રને ગુગ્ગળનો ધૂપ અને કુપુરાદિ સુગંધી પદાર્થો તથા દ્રવ્યો. ૧૮૭-૧૮૮

તત્સિદ્ધમન્ત્રત્વપિ રુદ્રદાસે સદ્રત્નમૌલાં પૃથ્વીધરાય ।

પયસ્વિની ગામમૃતસ્યકુમં દધાદ્વિઘૌસ્વર્ણમત્તોત્તિલેમ્બઃ ॥ ૧૮૯॥

રુદ્રદાસને રાંધેલું અન્ન, પૃથ્વીધરને રત્નની માળા, બ્રહ્માને દૂધવાળી ગાય અને અમૃતનો ઘડો (દૂધ ભરેલો) એ રીતે સર્વ દેવોને બલીદાન આપવું અને તે સાથે સર્વ દેવોને સુવર્ણ પણ મુકવું જોઈએ. ૧૮૯

સુરાસ્થિમાંસ વિહિતં ચરક્યૈ તથૈવ પીતૌ દનકં વિદાયૈ ।

સ્ત્કૌદનૈઃ પુતનિકા ચૈનીયા મત્સ્યાસવેના પિતૈથૈવ પાપ ॥ ૧૯૦॥

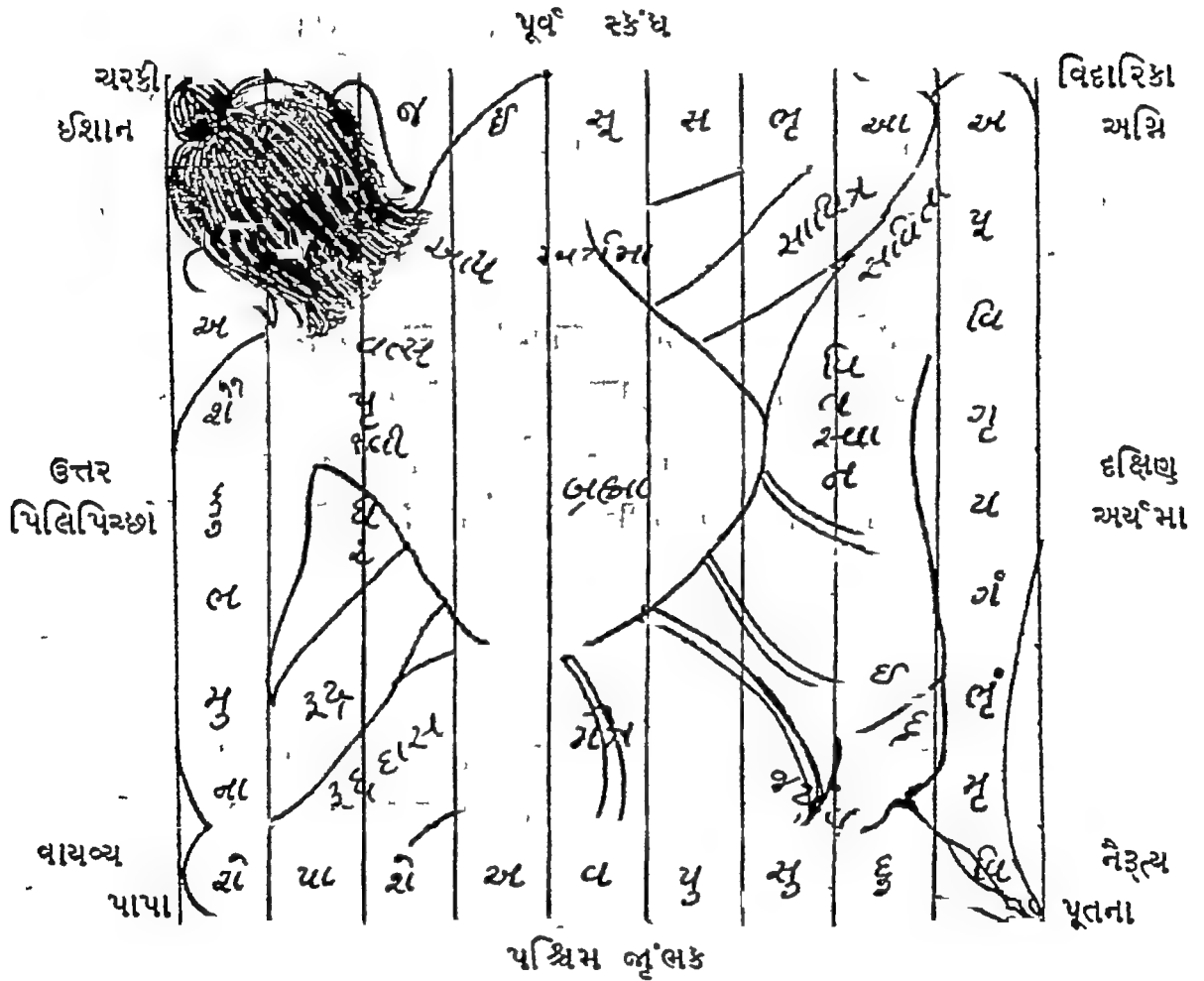
ચરકીને મદિરા અને માસવાળું હાડકું, વિદારિકાને હળદર વડે ખીજો કરેલો ભાત, પુતનાને રૂધિર અને ભાત, ચાપાને મદિરા અને માછલા. ૧૯૦

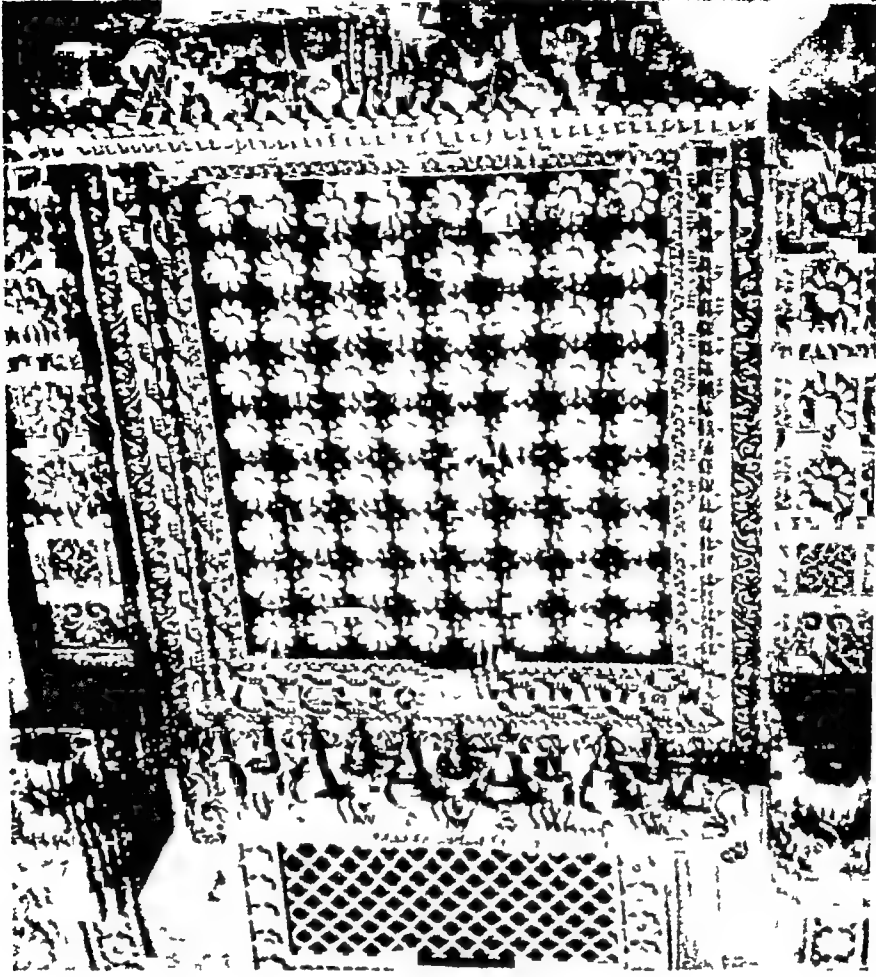
માંસપક્વં પિલિપિન્છા યૈતજ્જૃમાયૈ વિહિતં સઘઃ ।

સ્કંદા યૈતન્ મદિરા યુત્કં ત્વસ્થાર્યમ્ણે દિગ્નિ પૂર્વાદૌ ॥ ૧૯૧॥

પિલિપિચ્છાને રાંધેલું માંસ, જાંલાને તાજુ માંસ, સ્કંદાને મદિરા સાથે માંસ, અને અર્થમાને વળગેલા માસવાળુ હાડકું એ રીતે પૂર્વાદિ ચારે દિશાઓમાં બહારના ભાગે રહેલા ચાર દેવો છે. ૧૯૧

વારુ ગ્રન્થ મત વારુ રાયન

પાટણ કલાત્મક કાળ દર્શન

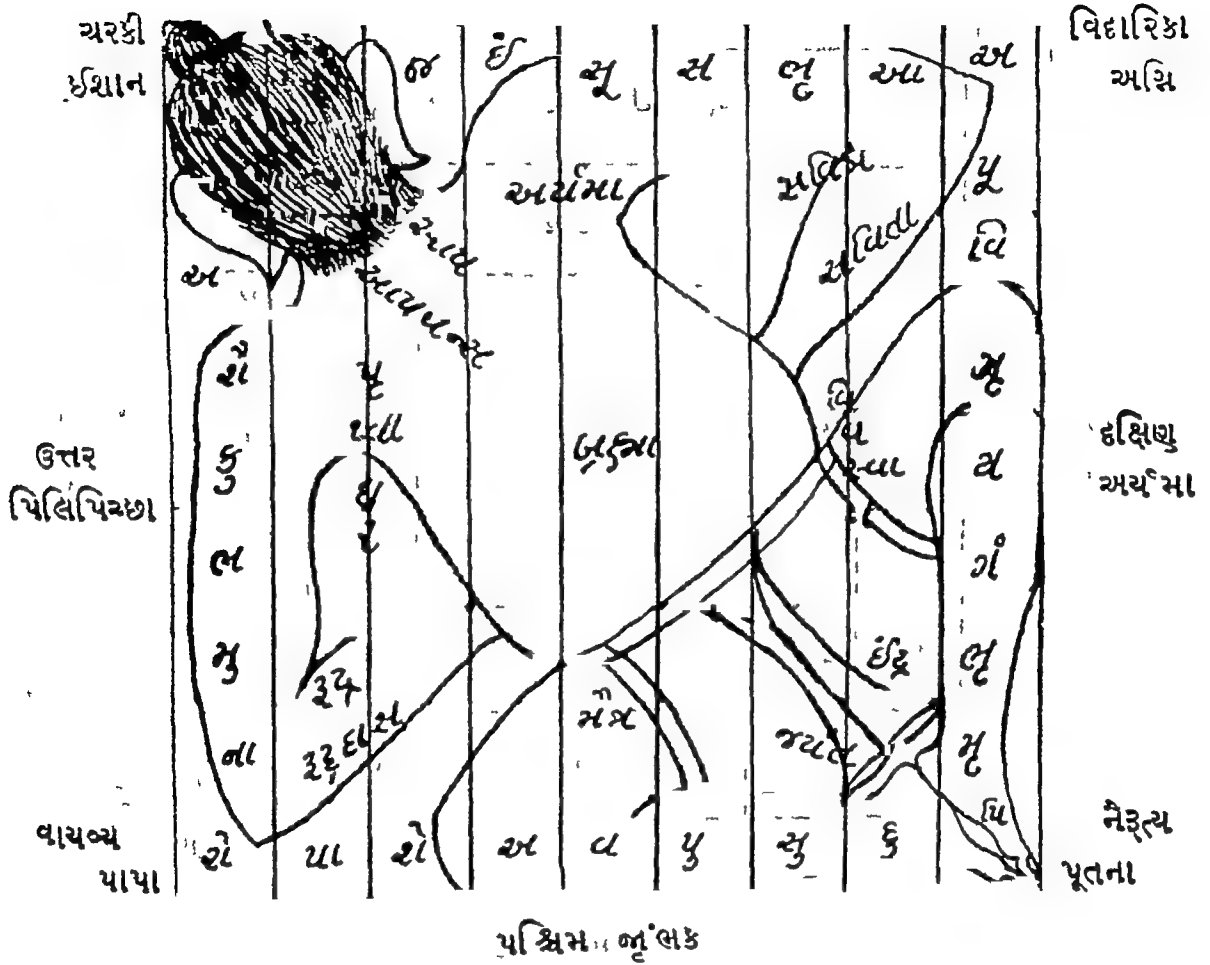
નંદિ દર્શન-મૈસુર

ચેમ્બુર જૈન દેરાસર દેવાંગના

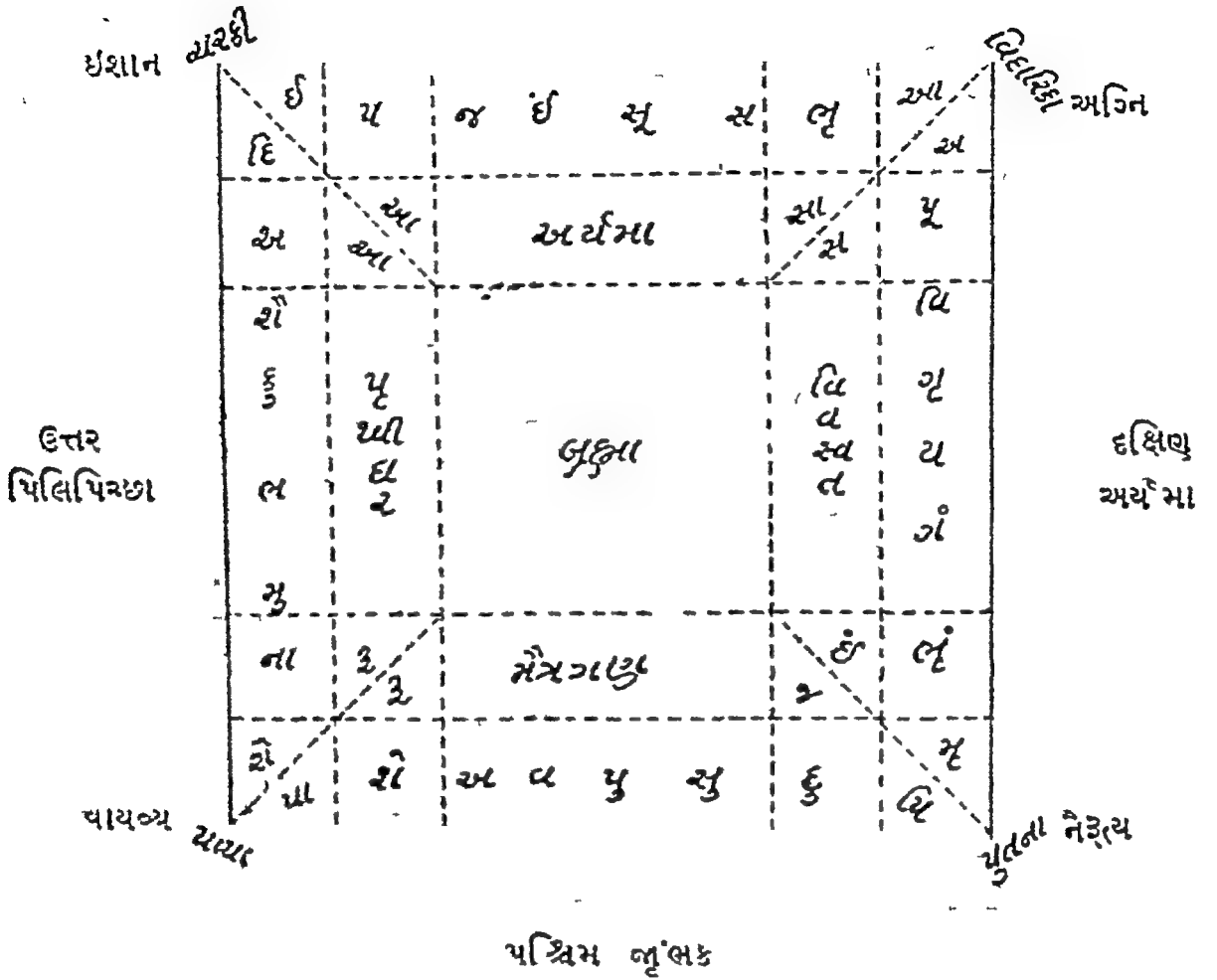
[એન. સી. સોમપુરા]

પૂર્વ સંકલ્પ

એક પદ સ્વરિત વાસ્તુ

પૂર્વ સ્કંધ

પૂર્વ દક્ષિણ પશ્ચિમોત્તરા દિશુ ક્રમેણ ।

સ્કંદમ્ અર્ચમણં જૂમકં પિલિપિચ્છમ્ ॥

પૂર્વ, દક્ષિણ પશ્ચિમ અને ઉત્તર એ દિશાઓમાં ક્રમે સ્કંધ અર્ચમણ નૃભા અને પિલિપિચ્છમ્ રહેલ છે.

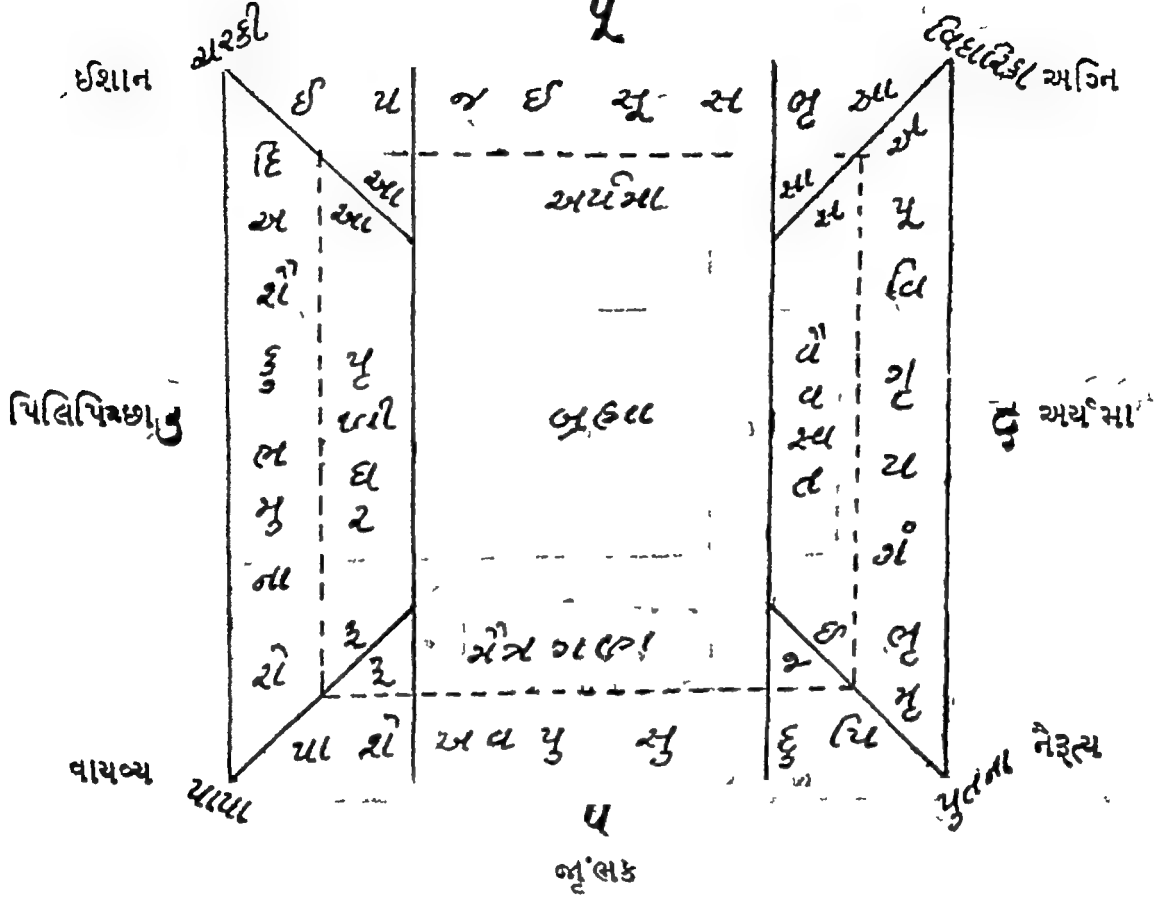
નોટ : વાસ્તુ પદમાં પૂર્વ આદિ દિશામાં શિલ્પ શાસ્ત્રના મતે પૂર્વે પિલિપિચ્છા દક્ષિણે નૃભા, પશ્ચિમે સ્કંધ, ઉત્તરે અર્ચમા.

વાસ્તુ પ્રતિષ્ઠામાં પૂર્વે સ્કંધ, દક્ષિણે અર્ચમા, પશ્ચિમે નૃભા, અને ઉત્તરે પિલિપિચ્છા, આ પ્રમાણે મતભેદ છે.

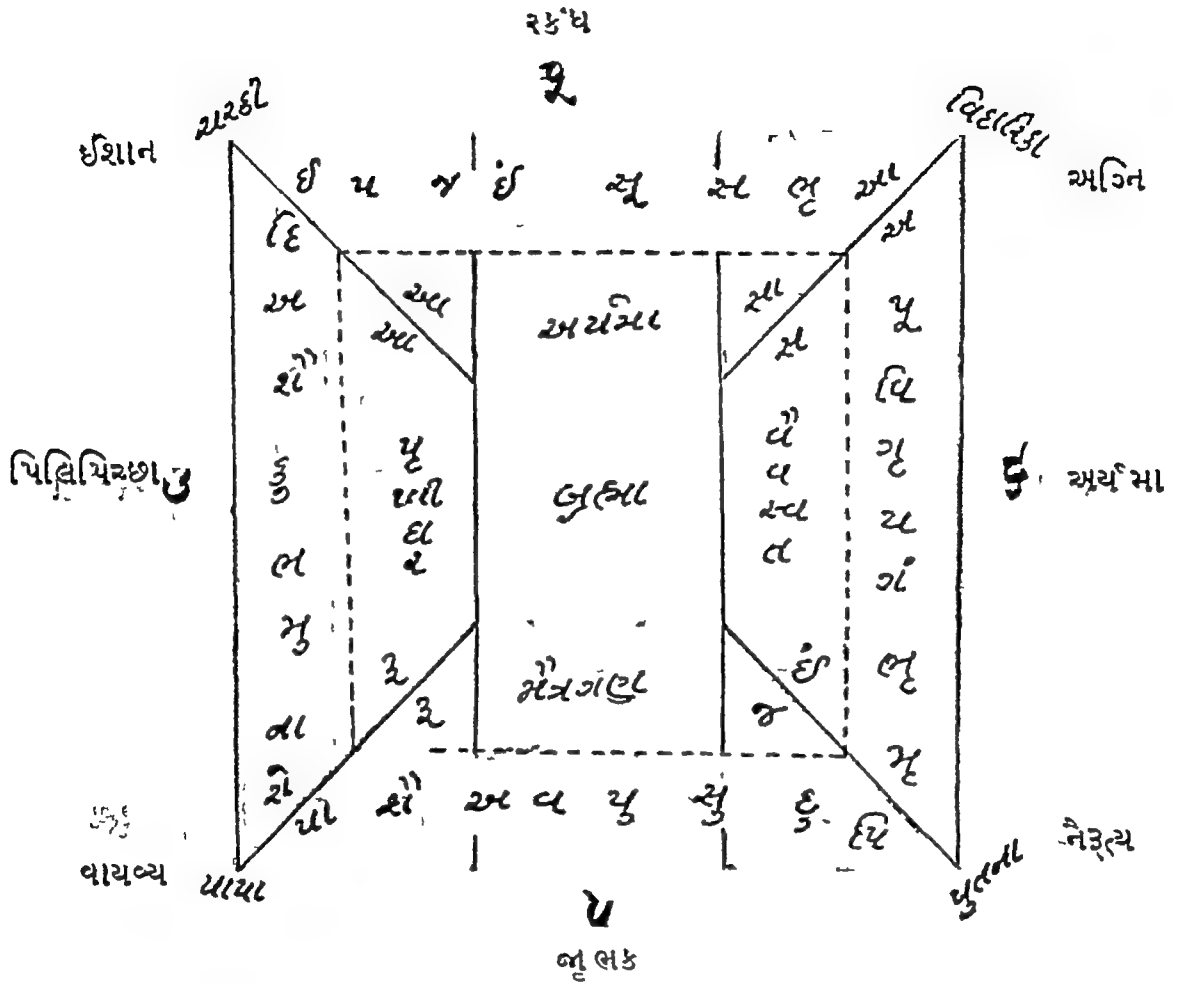
ચતુર્થ પદ પુષ્પક વારુ

સ્કંધ

૫

નવ પદાનિ નન્દ વારુ

વાસ્તુ પૂજન દિક્:

સિંહાદલૈઃ કુમ્ભ ધરાં વૃષાશ્ચ ત્રિમેત્રિમેડર્કેવ વૃધૈનિરુત્કા ।

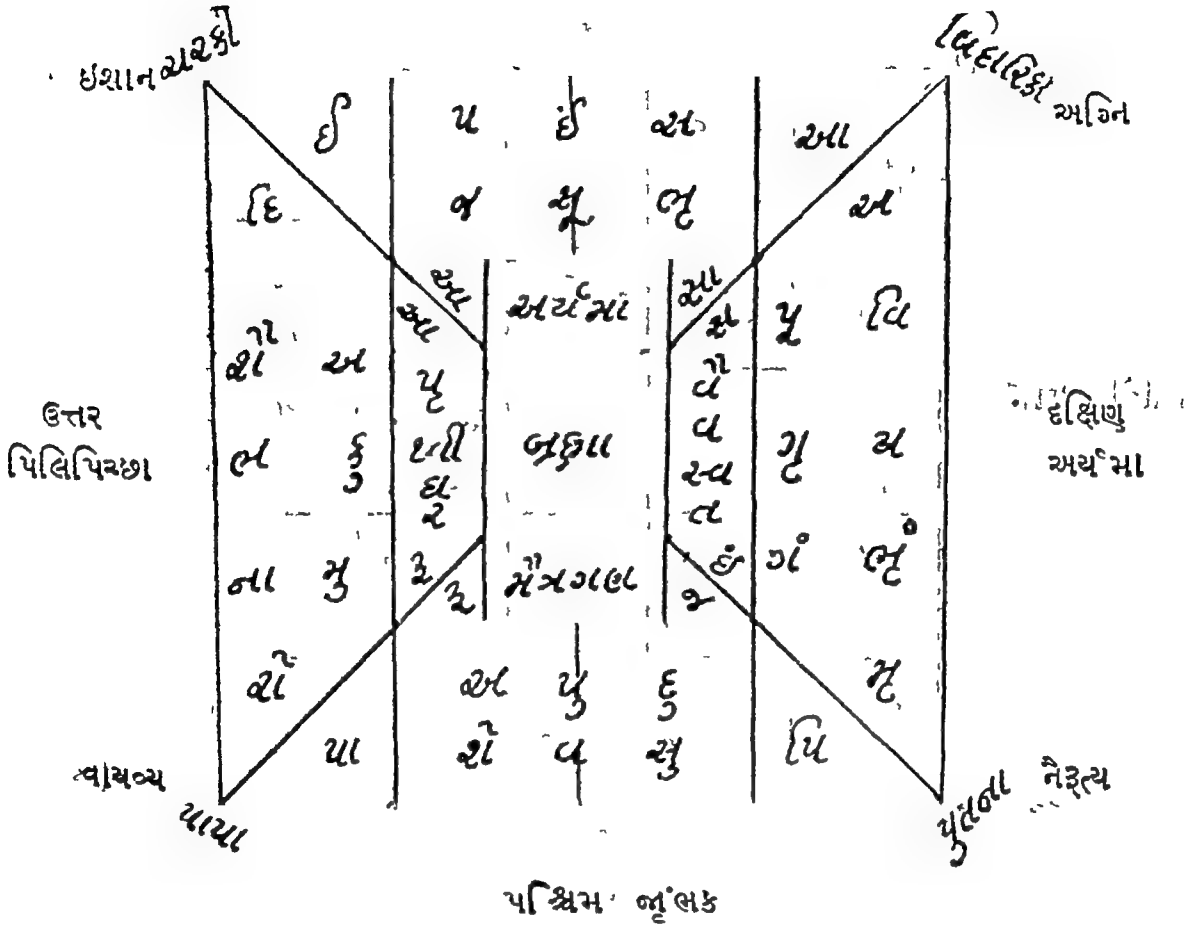
રક્ષોમરુચ્છામ્શુ કૃશાનુદિક્ષુ શુભાય કર્તુઃ સ્વલુ વાસ્તુપૂજા ॥

સિંહ, કન્યા, તુલા આ ત્રણ રાશિના સૂર્યમાં નૈઋત્ય ખુણે, વૃશ્ચિક, ધન, મકર વાયવ્ય ખુણે, કુલ, મીન, મેષ, ઇશાન ખુણે, વૃષભ, મિથુન, કર્ક રાશિના સૂર્યમાં અગ્નિ ખુણે વાસ્તુ પૂજન કરવાથી શુભ ફલ કર્તા છે. ॥ વાસ્તુ મુક્તાવલી ॥

તા ક. ઉપરનો શિલાન્યાસ દિશા નથી પણ દરેક યજ્ઞોમાં નૈઋત્ય ખુણે વાસ્તુ પૂજે છે પણ રાશિ મુજબ વાસ્તુ પૂજવો શુભ છે.

બોડરાં પદ બોડરાણ્ય વારુ

પૂર્વ સ્કંધ

રૂઝ ધ

છત્રીશ પદ સુમદ્રો વાસ્તુ

સ્કંધ

પૃ

<p>ધેશાન અક્ષી</p> <p>પિવિપિચ્છાઉ</p> <p>વાયવ્ય યાયા</p>	<p>ઈ ય ન</p> <p>દિ અ અ અ</p> <p>કુ રી પૃ</p> <p>કુ દી દી</p> <p>નુ રી રી</p> <p>ના રી રી</p> <p>ચા રી રી</p>	<p>ઈ સુ સ</p> <p>અયમા</p> <p>બુમા</p> <p>મોમગાઉ</p> <p>વ પુ પુ</p> <p>૧૧</p> <p>નૃલક</p>	<p>૧૫ ૧૫ ૧૫</p> <p>૧૫ ૧૫ ૧૫</p> <p>૧૫ ૧૫ ૧૫</p> <p>૧૫ ૧૫ ૧૫</p> <p>૧૫ ૧૫ ૧૫</p> <p>૧૫ ૧૫ ૧૫</p> <p>૧૫ ૧૫ ૧૫</p>	<p>વિદ્યાર્થિ અગ્નિ</p> <p>વ અર્ચમા</p> <p>પુત્રો નૈરત્ય</p>

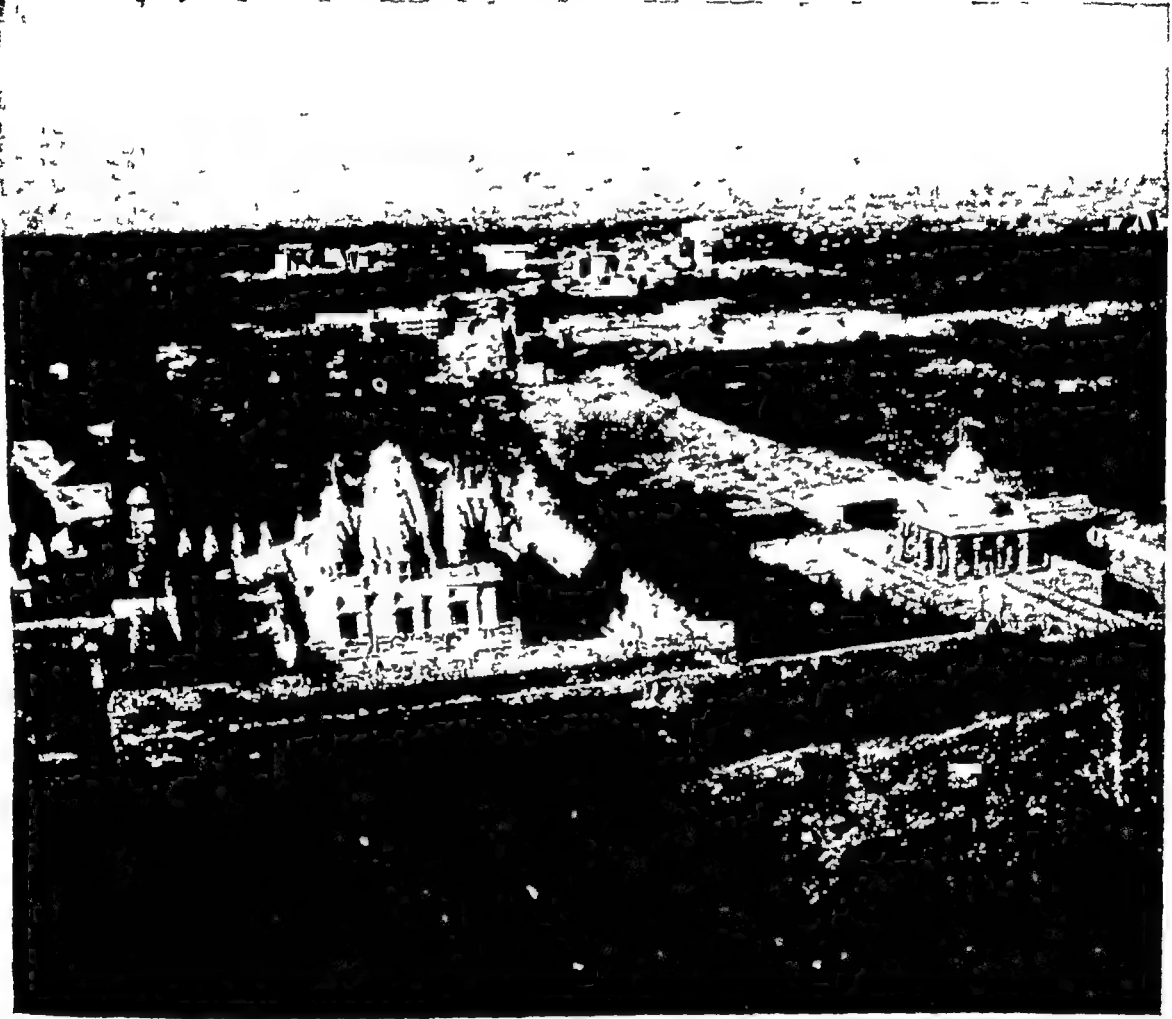

ઓગણપચાસ પદ મરિચો ગણ વાસ્તુ

પૂર્વ સ્કંધ

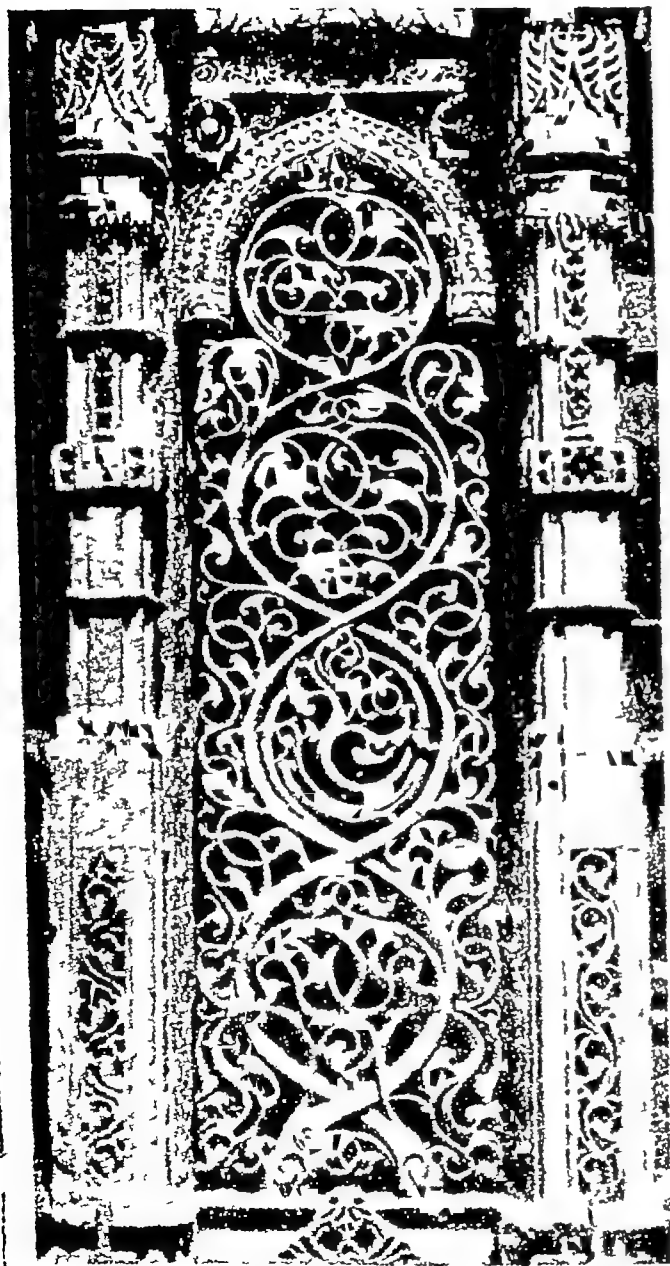
દશાન શરૂ	ઇ	પ	જ	ઇ	સુ	સ	લૃ	આ	વિદારિકા અગ્નિ
ઉત્તર પિલિપિરછા	દિ	આપ આપવસ	અર્ચના	જુઝુના	ગેવસ્મત	સાવિત્ર સાવિત્ર	અ	દક્ષિણ અર્ધમા	
	અ						પૂ		
	શો						વિ		
	કુ	શૃ							
	ભ	થ							
મુ	રૂદ્ર રૂદ્રદાસ	મેઝગાણ	હંદ્ર જદવ	ગં					
ના				ભું					
શે	પા	શે	અ	વ	પુ	સુ	ક	ચિ	મૃ
વાયવ્ય પાપા									પૂવના નૈરૂત્ય
પશ્ચિમ ભૂલક									

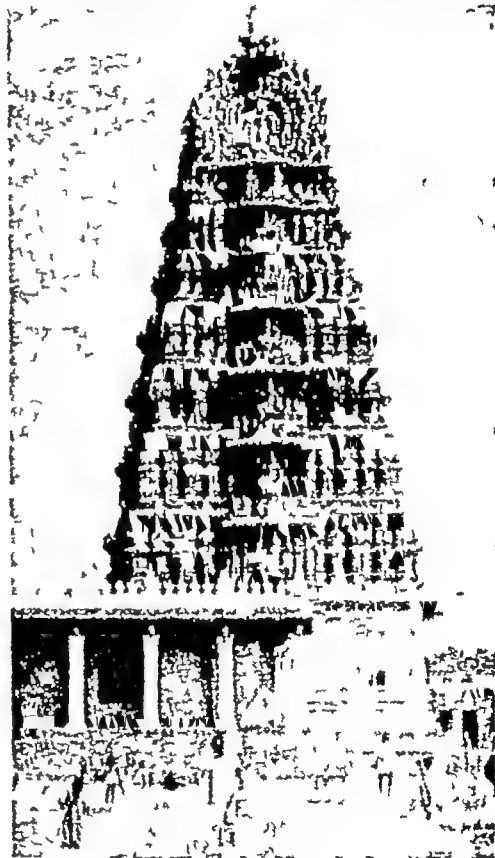
શત્રુઙ્ગયપરથી પાલિતાણાનું વિહંગ દ્રશ્ય

રાણી રૂપમતિની મસ્જિદની બાજી અમદાવાદ

ગિરધ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

શ્રી ચામુડેશ્વરી ટેમ્પલ-મૈસુર

ભરત પ્રિન્ટરી, પાલિતાણા

ચતુષ્ઠિ પદ મંદ્રક વારુ

પૂર્વ સ્કંધ

દિશાન	અરકી	ઈ	પ	ન	ઈ	સુ	સ	લ	આ	વિદારકી	અગ્નિ
	દિ	અ	શી	કુ	લ	મુ	ના	શી	પા	શી	અ
	આપદાસ				અર્થમા				માવિત્ર માવિલ		
ઉત્તર પિલિપિચ્છા		યુધીધર				બુદ્ધમા				યૌવસ્થત	
		૩૫ ૩૬ દાસ				મંત્રમણ				૫૦ ૫૧	
વાયવ્ય	આપા	શી	અ	વ	યુ	સુ	કુ	પિ	મુ	પૂતના	નૈરત્ય
		પશ્ચિમ નૃલક									

એકાશીતિ પદ કામદ વાસ્તુ

પૂર્વ દિશા

દિશાન ચરકી	<div>ઈ</div> <div>દિ</div> <div>અ</div> <div>શી</div> <div>કુ</div> <div>લ</div> <div>મુ</div> <div>જા</div> <div>રો</div>
------------	--

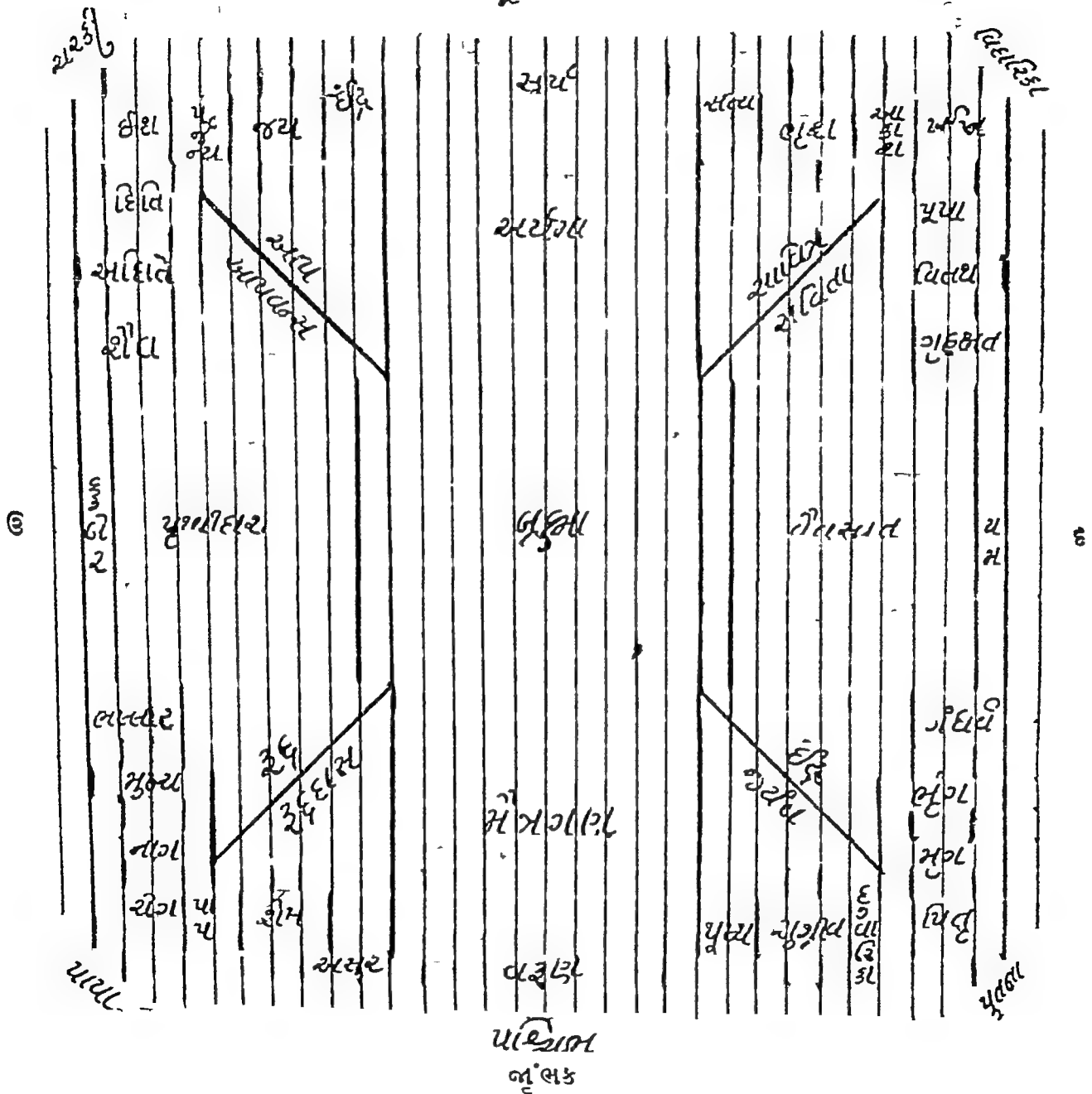

રાત્રિપદ મંદ્રાણ્ય વારુ

		સ્કંધ									
		પૂ									
ધ્યાન	અશ્વી	ઈ	પ	જ	ઈ	ચૂ	સ	ભૂ	આ	વિદ્યાર્થિ	અગ્નિ
	દિ	આપવત્સ		અર્ચના				સાવિત્રી		અ	
	અ									પૂ	
	શૌ	પૃથ્વી		ભૂમિ				વૈશ્વ		વિ	
	કુ									ગૃ	
પિલિપિચ્છા	લ									લ	વૃ અર્થમા
ઉ	મુ									ગં	
	ના	રૂપદાસ		મૈત્ર				હંસ		ભં	
	રો									મૃ	
વાયવ્ય	પા	રો	અ	લ	પુ	સુ	કુ	પિ		પુત્રના	નેરૂત્ય
	પાપા	પ									
		ભૂલોક									

५८

વાસ્તુ ક્ષેત્ર	પદ	વાસ્તુ પૂજન
૧. સ્વસ્તિક વાસ્તુ	૧.	શ્રીધર. રાજગૃહ, ગૃહાદિ દેવચોકી
૨. પુષ્પક વાસ્તુ	૫.	દીક્ષા, વિવિધ યાત્રા, કન્યા લગ્ને.
૩. નન્દ વાસ્તુ	૬.	વન (વૃક્ષારોપણ) યાત્રાદિ કર્મ.
૪. યોડશાખ્ય વાસ્તુ	૧૬.	લતિના તથા રૂચકાદિ મંડપ પ્રાસાદ ગૃહ.
૫. કુલ તિલક વાસ્તુ	૨૫.	ષટ કર્મ, ઈંદ્રાદિ કર્મ, માતૃકા, દીક્ષા.
૬. સુભદ્ર વાસ્તુ	૩૬.	શુભ કર્મોદિતે પરદેશ ગમને,
૭. મરીચિગણ વાસ્તુ	૪૬.	સમસ્ત જીર્ણોદ્ધાર આદિ કર્મમાં.
૮. ભદ્રક વાસ્તુ	૬૪.	ગામ, ખેટ, પુર, કુવા, કર્વટ, રાજગૃહ.
૯. કામદ વાસ્તુ	૮૧.	સમસ્ત ગૃહ. તૃણપટ્ટ આચ્છાદિ, ગૃહાદિમાં.
૧૦. ભદ્રાખ્ય વાસ્તુ	૧૦૦.	વિવિધ પ્રાસાદ મંડપ જગતીપીઠ લિંગ અને રાજ્ય ગૃહાદિમાં.
૧૧. સર્વતોભદ્ર વાસ્તુ	૧૦૦૦.	મેર્વાદિ પ્રાસાદ લિંગ, ષટ કર્મ, મહારથા, દેશ, રાષ્ટ્ર.

વાસ્તુ પદ દેવતા નામ પૂર્ણ પરિચય

૧. બ્રહ્મા	અખજ સંભવ	૧૭. મૃગ	અનન્ત સ્વયંભુ ધર્મ.
૨. ઇશ	શીળી, સર્વભૂતહર, હર	૧૮. પિતર	પિતૃ લોક વાસી દેવ
૩. પર્જન્ય	વૃષ્ટિમાન, અંબુદાધિપ	૧૯. નન્દી	દૌવારિકા પ્રમથનાથ ધીશ્વર
૪. જયન્ત	કશ્યપ ભગવાન	૨૦. સુગ્રીવ	આદિ પ્રજાપતિ મંત્રુ
૫. ઈન્દ્ર	મહેન્દ્ર સુરાધીશ	૨૧. પુષ્પદન્ત	વનિતા પુત્ર.
૬. સૂર્ય	મહેન્દ્ર વિવસ્વાન અહસ્કર	૨૨. વરુણ	પાપસાનાથ, લોકપાલ
૭. સત્ય	ધર્મ, ભૂતહત,	૨૩. અસુર	રાહુ, સિદ્ધિકાત્મજ,
૮. ભૃંશ	કામ, મન્મથ,	૨૪. શૌષ	સૂર્ય પુત્ર, શનિશ્વર
૯. આકાશ	અન્તરિક્ષ, નભસ,	૨૫. પાપયક્ષ્મા	ક્ષય
૧૦. અગ્નિ	વન્દિ	૨૬. રોગ	જ્વર
૧૧. પૂષા	માતૃગણ	૨૭. નાગ	વાસુકિ
૧૨. વિતથ	અધર્મ કલેરપ્રતિમાસુત	૨૮. મુખ્ય	વિશ્વકર્મા, ત્વષ્ટા.
૧૩. ગૃહ ક્ષત	ચંદ્રતનય, બુધ	૨૯. ભદ્રલાટ	ચંદ્ર
૧૪. યમ	પ્રેતાધિપ, વિવસ્વાન—	૩૦. કુબેર	સોમ
	સૂર્યપુત્ર,	૩૧. શૈલ	પર્વતરાજ
૧૫. ગન્ધર્વ	નારદ	૩૨. અદિતિ	આદિત્યની માતા
૧૬. ભૃગરાજ	નૈરૂતિ પુત્ર, ભૈરવ પુત્ર.	૩૩. દિતિ	કશ્યપ પરિત

૩૪. અર્ચમા	સૂર્ય	૪૫. આપવત્સ	હિમવાન પુત્રી પાર્વતી
૩૫. વિવસ્વાન,	મૃત્યુ, ક્ષરીરહતી,	૪૬. ચરકી	અગ્નિ, આદિ કોણની ચાર
૩૬. મૈત્રગણ	હલધર, પ્રણસદ્ર	૪૭. વિદારિકા	દેવીઓ રાક્ષસયોની
૩૭. પૃથ્વીધર	ક્ષિતિધ્ર, અનન્ત,	૪૮. પુતના	જાણવી
૩૮. સાવિતૃ	વેદ માતા	૪૯. પાપક્ષમા	
૩૯. સવિતા	દેવી ગંગા		
૪૦. ઇન્દ્ર	ખલવાન હરિ	૫૦. અર્ચમા	પૂર્વ આદિ આ ચાર
૪૧. ઇન્દ્રજ્ય જયંત વજી		૫૧. સ્કંધા	દેવો રાક્ષસયોની છે.
૪૨. રૂદ્ર	મહેશ્વર	૫૨. જલા	
૪૩. રૂદ્રદાસ	ભૂગી	૫૩. પિલિપિચ્છા	
૪૪. આપ	હિમવાન		

વાસ્તુદેવ ખલિ પૂજા

૧. ઇશિ	ધી ને ખીચડી	૧૯. સુગ્રીવ	માલપુડા,
૨. પર્જન્ય	ભાત ધી	૨૦. પુષ્પ	દૂધને ઘોળા ફૂલ,
૩. જય	લીલા રંગનુ વસ્ત્ર	૨૧. વરુણ	કમળ કાકડી,
	લોટનો કાચળો,	૨૨. અસુર	મધ (દારૂ)
૪. ઇન્દ્ર	લોટનું વજ્ર અને	૨૩. શોષ	તલ અને તલનુ તેલ.
	પંચરત્ન	૨૪. ચમ પાપક્ષમા	રાધેલું માંસ,
૫. સૂર્ય	કાટવા વસ્ત્રનો ચંદરવો,	૨૫. રોગ	મદિરા અને ઔષધી
૬. સત્ય	ઘઉં અને ધી;	૨૬. નાગ	ગાયનુ દૂધ
૭. ભૃશ	માછલા,	૨૭. મુખ્ય	ચંદન અને ભાત
૮. આકાશ	તલ સાકળી,	૨૮. ભલ્લાટ	સુવર્ણ
૯. અગ્નિ	ચોખાનો ચરૂ,	૨૯. કુબેર	ખકરીનુ દૂધ
૧૦. પુષા	ડાંગરની ધાણી,	૩૦. શૈલ	સાથવો
૧૧. વિતથ	ચણાના ખાકળા ને ભાત	૩૧. અદિતિ	લાપશી
૧૨. ગૃહ ક્ષત	મધ અને અન્ન.	૩૨. દિતિ	પુરી
૧૩. ચમ	માસ અને ભાત,	૩૩. આપ	દૂધ
૧૪. ગંધર્વ	ભાત સેવ તિના ફૂલ,	૩૪. આપવત્સ	દહીં
૧૫. ભૃંગ	ખકરાની જીભ.	૩૫. અર્ચમા	રક્ત ચંદન (રતાંજલી)
૧૬. મૃગ	લીલા જવ,		દૂધ સાકર
૧૭. પિતૃ	લાડવા	૩૬. સાવિતૃ	લાડુ
૧૮. નંદિ	અડદના લોટના વડા;	૩૭. સવિતા	પુડા, ગોળ, ધી,

૩૮. વિવસ્વાન	ધી, દૂધ, લાડવા.	૪૬. ચરકી	મદિરા અને માંસવાળુ હાડકું
૩૯. ઇન્દ્ર	પુષ્પની માળા	૪૭. વિદારિકા	હળદર વડે પીળો કરેલો લાત;
૪૦. જયંત ઇન્દ્રજય	ચંપાનું ફૂલ	૪૮. પુતના	રૂધિરને લાત,
૪૧. મૈત્ર	ધી ને દૂધ	૪૯. પાપા	મદિરા અને માછલાં
૪૨. રૂદ્ર	ગુગળનો ધૂપ, કપુરાદિ સુગંધી પદાર્થ	૫૦. પિલિપિચ્છા	રાંધેલું માંસ
૪૩. રૂદ્રદાસ	રાંધેલું અન્ન,	૫૧. જંભા	તાળુ માંસ
૪૪. પૃથ્વીધર	રત્નમાળા,	૫૨. સ્કંધા	મદિરા સાથે માંસ,
૪૫. બ્રહ્મા	દૂધવાળી ગાય અને અમૃતનો ઘડો	૫૩. અર્ધમા	વળગેલા માંસવાળુ હાડકું

આ પ્રમાણે બલિ આપી સર્વ દેવોને સુવર્ણ મુકયું.

પ્રશરિત

इति श्री विश्वकर्मन वास्तु कला चिंतन हर विद्या गुण कीर्ति प्रकाश शिल्प रगृति वास्तु विद्यायाम् शिल्पाचार्य नंदलाल चुनीलाल सोमपुरा सङ्गृहीते वास्तु पदाधिकार नाम्नो तृतीयोऽध्यायः संपूर्णः

॥ चतुर्थोऽध्यायः ॥

वास्तु पूजन विधि

अथ तिलक धारण मन्त्र

स्वस्तिस्तु यां विनाशाख्या पुण्य कल्याण वृद्धि दा ।
विनायक प्रिया नित्यं तां च स्वस्ति बुधन्तु नः ॥ ॥१९२॥

अथाचमन प्राणायामौ

आचमन् ह्रीं केशवाय नमः । ह्रीं नारायणाय नमः । ह्रीं माधवाय नमः ॥ इति ॥

ततो ह्रीं गोविन्दाय नमः । ॥ इति हस्तं प्रक्षालयेत् ॥

प्राणायामः—ह्रीं नमो भगवते वासुदेवाय । ॥ इति ॥

पछी कंकु केसरनी यर्था (आदले) करी पवित्री अथवा वीटी जमणा हाथे धारणु करी आचमन प्राणायाम करवां अने शान्ति पाठ साधणवे.

शान्ति पाठः

याश्रीः स्वयं सृष्टिर्ना भवनेष्वलक्ष्मीः ।

पापात्मनां कृतधियां हृदयेषु बुद्धिः ॥ ॥१॥

श्रद्धा सत्तां कुलजन प्रभवस्य लज्जा ।

तां त्वां नताः स्म परिपालय देवि विश्वम् ॥ ॥२॥

किं वर्णयाम तव रूप मचिन्त्यमेतन् ।

किञ्चाति वीर्यं मसुर क्षयकारि भूरि ॥ ॥३॥

किञ्चा ह्वेषु चरितानि तवाति यानि ।

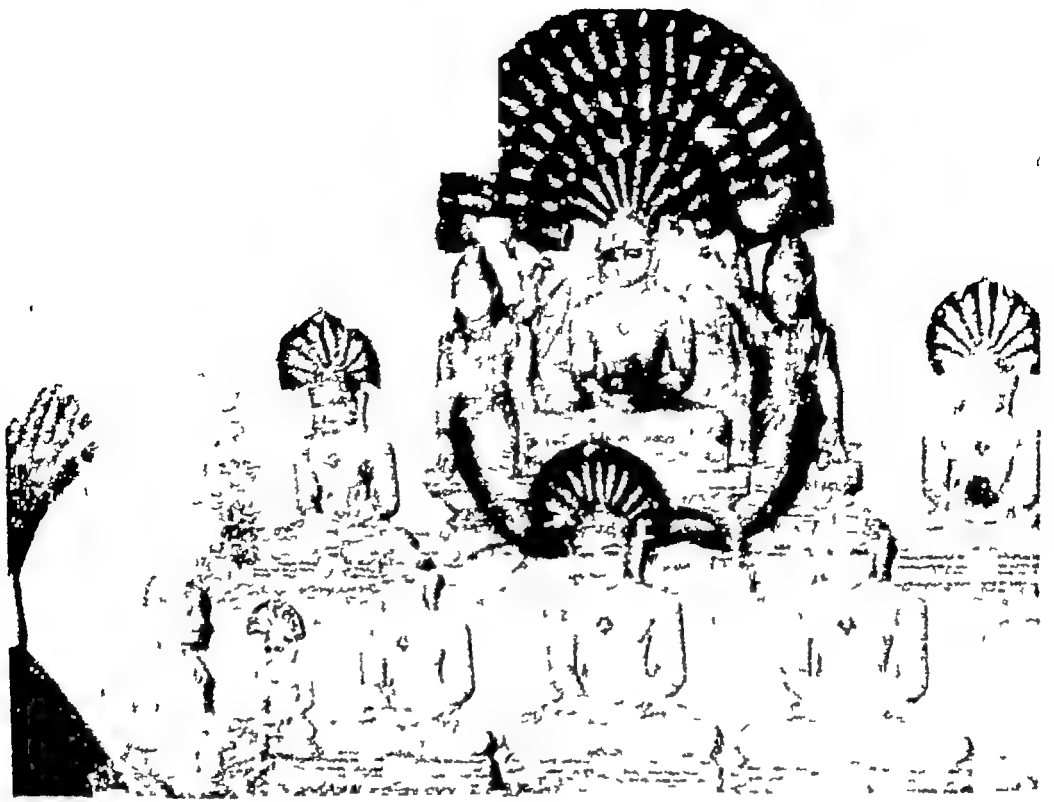
सर्वेषु देव्य सुरदेव गणादि केषु ॥ ॥४॥

हेतुः समस्तजगतां त्रिगुणोपि दोषैः ।

न ज्ञायसे हरिहरादिमिरप्यपारा ॥ ॥५॥

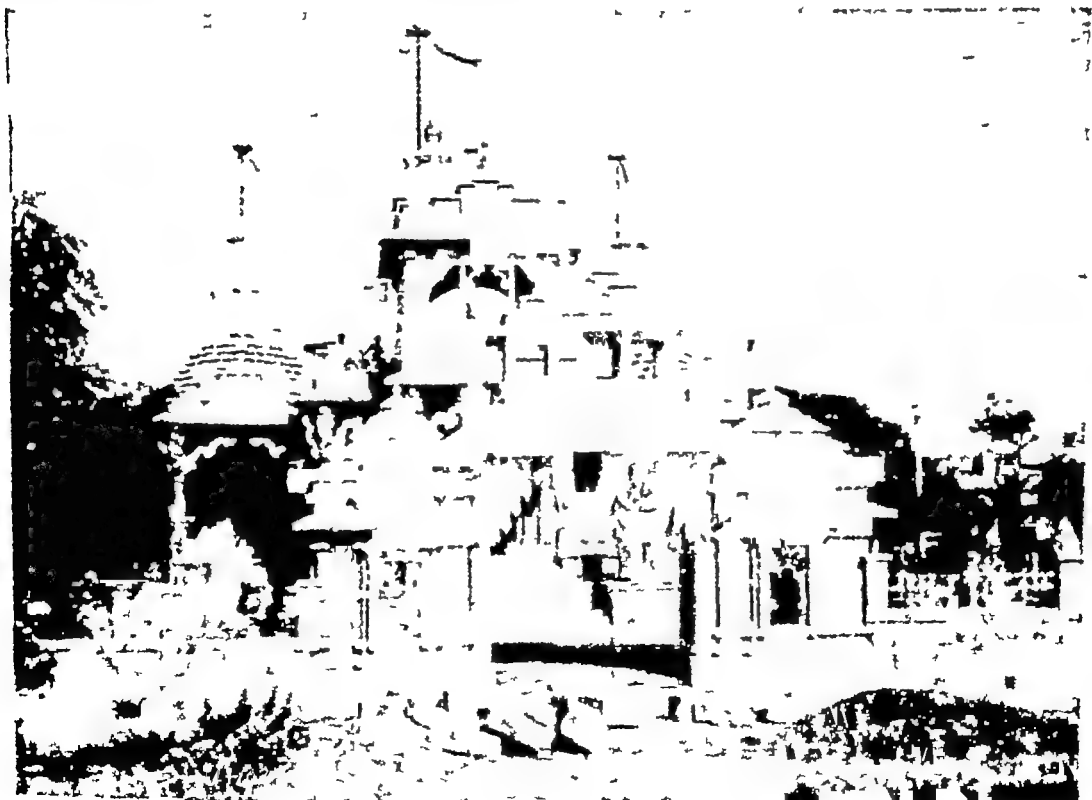
सर्वाश्रयाखिल मिदं जगदंशभूत

भव्याकृता हि परमा प्रकृतिस्त्वमद्या ॥ ॥६॥

શ્રી પ્રભાવતિ પાર્શ્વનાથ ચેમ્બુર.

[એન. સી. સોમપુરા]

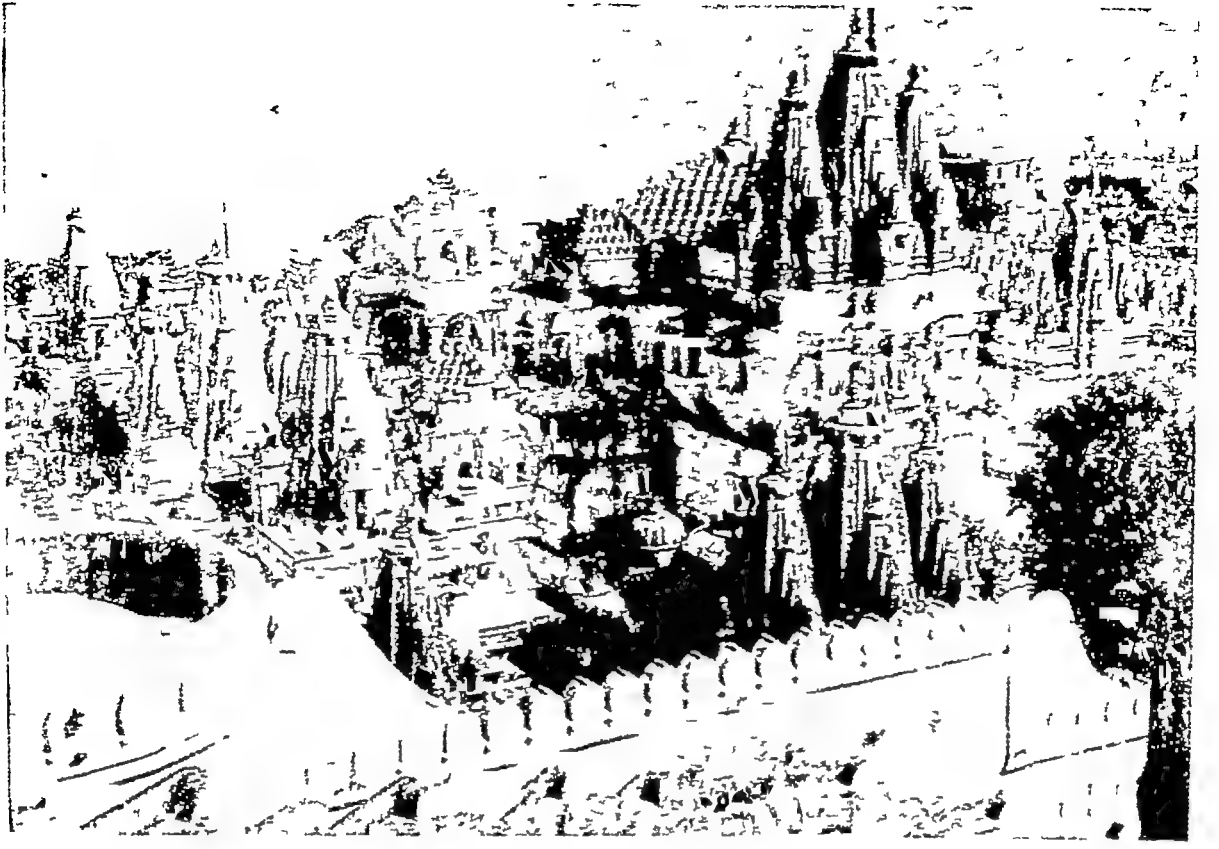

શ્રી ચેમ્બુર જૈન દેરાસર સાઇડ દર્શન. મુંબઇ.

[એન. સી. સોમપુરા.]

શિલ્પ સ્થળ નિર્માણ વિષયમાં

અન્ય પિંટરી, પાલિનામ્બુ

શ્રી સિક્કગિરિ દર્શન પાલિતાણા

શ્રી ચેમ્બુર જૈન ટેરાસર સાઇડ દર્શન
ગિરિ સ્મૃતિ વાગ્તુ વિદ્યાયામ

[એન. સી. સોમપુરા.]
ભરત પ્રિન્ટરી, પાલિતાણા.

यस्याः समस्तसुरता समुदीरणेन ।

तृप्तिं प्रयाति सकलेषु मग्नेषु देवी ॥ ॥७॥

स्वाहासि वै पितृगणस्य च तृप्ति हेतु ।

रुच्यार्यसे त्वमत एव जनैः स्वधा च ॥ ॥८॥

शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ सुशान्तिर्भवतु ।

अथ वास्तु देव वन्दनम्

वास्तोष्पते नमस्तुभ्यं भूशय्या भिरत प्रभो ।

मद्गृहे धनधन्यादिसमृद्धिं कुरु सर्वदा ॥ ॥९॥

गुरुपादाभि वन्दनम्

ब्रह्मानन्दं परम सुखदं केवलं ज्ञान मूर्ति- ।

द्वन्द्वातीतं गगन सदृशं तत्त्वमस्या दिलक्ष्यम् ॥ ॥१०॥

एकं नित्यं विमल मचलं सर्वघ्नी साक्षी भूतं ।

भावा तीतं त्रिगुण रहितं सद्गुरुं तं नमामि ॥ ॥११॥

श्री मन्महा गणाधिपतये नमः ॥ इष्ट देवताभ्यो नमः ॥

कुल देवताभ्यो नमः ॥ ग्राम देवताभ्यो नमः ॥

स्थान देवताभ्यो नमः ॥ वास्तु देवताभ्यो नमः ॥

बाणी हिरण्यगर्भाभ्यां नमः ॥ श्री लक्ष्मी नारायणाभ्यां नमः ॥

श्री उमा महेश्वराभ्यां नमः ॥ सर्वभ्यो देवेभ्यो नमः ॥

सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमः ॥

निर्विघ्नमस्तु ॥

सुमुखश्चैक दंतश्च कपिलो गजकर्णकः ।

लंबोदरश्च विकटो विघ्ननाशो विनायकः ॥ ॥१॥

धूमकेतुर्गणाध्यक्षो भालचंद्रो गजाननः ।

द्वादशैतानि नामानि यः पठेच्छृणु यादपि ॥ ॥२॥

विद्यारंभे विवाहेच प्रवेशे निगर्मे तथा ।

संग्रामे संकटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ॥ ॥३॥

शुक्लां वर धरं देवं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।
 प्रसन्न वदनं भ्यायेत्सर्वं विघ्नोप्रशान्तये ॥ ॥४॥
 अभीक्षितार्थं सिद्ध्यर्थं पूजितोयः सुरासुरैः ।
 सर्वं विघ्नहर स्तस्मै गणाधिपतये नमः ॥ ॥५॥
 सर्व मांगल मांगल्ये शिवे सर्वार्थ साधिके ।
 शरण्ये त्र्यम्बके गौरी नारायणि नमो स्तुते ॥ ॥६॥
 सर्वदा सर्व कार्येषु नास्ति तेषाम मंगलं ।
 येषां हृदिस्थो भगवान् मंगलायतनं हरिः ॥ ॥७॥
 तदेव लग्नं सुदिनं तदेव तारावलं चंद्रवलंतदेव ।
 विद्यावलं देव बलंतदेव लक्ष्मीपते तैत्रियुगं स्मरामि ॥ ॥८॥
 लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः ।
 येषां मिदीवरः श्यामो हृदयस्थो जनार्दनः ॥ ॥९॥
 यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः ।
 तत्र श्री विजयो भूति ध्रुवा नीति मति र्मम ॥ ॥१०॥
 विनायकं गुरुं भानुं ब्रह्मा विष्णु महेश्वरान् ।
 सरस्वती प्रणम्यादौ सर्व कार्यार्थं सिद्ध्ये ॥ ॥११॥
 सर्वेष्वारंभ कार्येषु त्रयस्त्रि भुवनेश्वराः ।
 देवा दिशंतुनः सिद्धि ब्रह्मेशान जनार्दनाः ॥ ॥१२॥
 आपदा भवहर्तारं दातारं सर्व संपदां ।
 लोकाभिरामं श्रीरामं भूयो भूयो नामाम्यहं ॥ ॥१३॥
 विश्वेशं माधवं हुंदि दंढपाणी च भैरवं ।
 वंदे काशीं गुहां गंगा भवानी मणी कर्णिकां ॥ ॥१४॥

आ प्रमाणे स्मरणे नमस्कार वगेरे करी जमणा हाथमां अक्षत साथे पाणी
 राणी. (हरो साक्षात् जलमाहाय) (वास्तु शांतिना स कल्प देवा)

ॐ विष्णु विष्णु विष्णुः श्रीमद् भगवतो महापुरुषस्य विष्णो राज्ञ्या. प्रवर्त मानस्य
 आद्यश्री ब्रह्मणाद्वितीये परार्धे श्री श्वेत वासाह कल्पे सप्तमे वैवस्वत मन्वन्तरे, अष्टाविंशति
 महायुगे कलियुगे कलि प्रथम चरणे भूलोके जम्बुद्वीपे नैमिषारण्ये आर्यावर्ता तदगत
 ब्रह्मवर्तक देशे कन्याकुमारीका नाम्नी क्षेत्रे श्री महानद्या नर्मदायाः उत्तरे तटे गंगायाः

पश्चिम तटे गोदावर्यात्तरे देश वर्ष श्रीमद् भूपति शालीवाहन शाके बौद्धावतारे अस्मिन्
वर्तमाने अमुक नाग्नि संवत्सरे, अमुक ऋतौ, अमुक मासे, अमुक पक्षे, अमुक तिथौ,
अमुक वासरे, अमुक नक्षत्रे, अमुक राशि स्थिते चंद्रे, अमुक राशि स्थिते श्री ध्वरे,
अमुक राशि स्थिते, देवगुरु शेषेषु ग्रहेषु यथा राशि स्थान स्थितेषु सत्सु एवं गुण
विशेषण विशिष्टायां शुभ पुण्य तिथौ ममात्मनः श्रुति स्मृति, पुराणोक्त पुण्य फल
प्राप्त्यर्थं श्री गणाधिपतये प्रीत्यर्थं यथा शक्ति यथा ज्ञानेन यथा भीलितो-पचार द्रव्यैर्ध्याना
अस्माकं सर्वेषां कुटुम्बानां क्षेमस्थैर्यायुरारोग्यैश्वर्याद्यभि वृद्धिपूर्वकमेतत् वास्तु स्थिरता
सिद्धिपूर्वकं गृहाधिकरण काष्ठशल्य भेदिनी दोष नानाविध जीवहिंसा जन्य सफलदोष
परिहारपूर्वकं गृहाधिकरण सकुटुम्ब सपरिवार मत्कर्तृक चिरकाल निवाससिद्धये सग्रहमखं
शाला कर्म पूर्वकं वास्तुशान्त्यारण्यं कर्माहं करिष्ये.

॥ अङ्ग सङ्कल्पः ॥

पुनर्हस्ते जलमादाय तदंगभूतं निर्विघ्नतासिद्धयर्थं गणपतिपूजनं स्वस्तिपुण्याहवाचनं
मातृकापूजनं वसोर्धारापूजनं वैश्वदेव संकल्पं आयुष्य मन्त्रजपं नान्दीश्राद्धं आचार्या-
दिवरणं चाहं करिष्ये ॥

पुनर्हस्ते जलमादाय तत्रादौ दिग्प्रक्षणं कलशार्चनं दीपपूजनञ्चाहं करिष्ये ॥

तत्र च प्रथमं कर्माङ्गतया विहितासन शुद्धिं च करिष्ये ॥

आसन शुद्धिः

आसानाथो जलादिना त्रिकोणं विलिख्य ह्रीं आधारशक्ति कमलामनाय नमः ।
सर्वो पचारार्थे गन्धपुष्पाभ्यां संपूजयामि । इत्याधारशक्तिं संपूज्य तदुपरि कुशकम्ब-
लाद्यनुद्वेगकरमासनमास्तीर्थं पृथ्वीति मन्त्रस्य मेरुपृष्ठऋषिः । सुतलं छन्दः । कूर्मोदेवता ।
आसने विनियोगः । इति विनियोगं कृत्वा ॥

पृथ्वी त्वया धृता लोकां देवि त्वं विष्णुना धृता ।

त्वं च धारय मां देवि पवित्रं कुरु चासनम् ॥ ॥१५॥

यजमाने पोताना आसननी नीचे पाणी के अदन वडे त्रिकोणु अनावी ह्रीं
आधारशक्ति कमलासनाय नमः ओ ओली अदन पुष्पथी पूज करवी पछी तेनी उपर
पोतानुं आसन ओळवी. पृथ्वीति मन्त्रस्य मेरु पृष्ठ ऋषिः । ओ विनियोग ओली जल
भूक्षु अने पृथ्वीत्वया धृता लोका देवित्यं विष्णुना धृता । त्वं च धारयमां देवि-पवित्र
कुरु चासनम् ओ मन्त्र ओली पृथ्वीनी प्रार्थना करवी. पछी ह्रीं पुण्डरीकाक्षाय नमः

એમ બોલી પાણીથી પ્રોક્ષણ કરવું હ્રીં અનન્તાસનાય નમઃ આદિ મંત્રોથી આસનને નમસ્કાર કરવા, અને સ્વસ્થ ચિત્તે આસન ઉપર બેસવું.

શિલા વન્ધનમ્

ઉર્ધ્વ કેશિ વિરુપાક્ષિ માંસ શોણિત મોજને ।
તિષ્ઠ દેવિ શિલા મધ્યે ચામુળે હૃપરાજિતે ॥ ૧૬॥

આ મંત્ર બોલી શિખાને (ચોટલી)ને ગાંઠ વાળવી.

દિગ્રક્ષણમ્

અપસર્પન્તુ તે ભૂતા યે ભૂતા ભૂમિ સંસ્થિતાઃ ।
યે ભૂતા વિઘ્ન કર્તારસ્તે નશ્યન્તુ શિવાજ્ઞયા ॥ ૧૭॥
અપક્રામન્તુ ભૂતાનિ પિશાચાઃ સર્વતો દિશમ્ ।
સર્વેષામ વિરોધેન શાન્તિકર્મ કરોમ્યહમ્ ॥ ૧૮॥
યદત્ર સંસ્થિતં ભૂતં સ્થામાશ્રિત્ય સર્વતઃ ।
સ્થાનં ત્યક્ત્વા તુત-ત્સર્વં યત્રસ્યં તત્ર ગચ્છતુ ॥ ૧૯॥
ભૂતાનિ રાક્ષસા વાપિ યેઽત્ર તિષ્ઠન્તિ કેચન ।
તે સર્વે વિલયં યાન્તુ દેવયાગં કરોમ્યહમ્ ॥ ૨૦॥

આસન શુદ્ધિ કર્યા બાદ આસન ઉપર સ્વસ્થચિત્તે બેસી હાથા હાથમાં સરસવ રાખી. ઉપર જમણે હાથ ઢાકી ઉપર પ્રમાણે અપસર્પન્તુ એ મંત્ર બોલી હાથમાં રાખેલ સરસવને બન્ને હાથે માથેની ચારે બાજુ વેરી દેવા, પછી માથાની ચારે બાજુ ચપટીએ વગાડીને તેમજ ત્રણ વખત તાલી પાડી અતરીક્ષમાં રહેલ ભૂતોને કાઢી મૂકવાની ભાવના રાખવી. તેમ જ હાથો પગ પૃથ્વી ઉપર ત્રણ વખત પછાડી પૃથ્વી ઉપરના ભૂતોને કાઢી મૂકવાની ભાવના કરવી. પછી આખે પાણી અડકાડવું, અથવા જમણા કાને પાણી અડકાડવું.

મૈરવ નમસ્કાર

તીક્ષ્ણ દંષ્ટ્ર મહાકાય કલ્પાન્ત દહનોપમ ।
મૈરવાય નમસ્તુમ્યમનુજ્ઞાં દાતુર્મહસિ ॥ ૨૧॥

હિત મૈરવ નમસ્કારં કૃત્વા વામહસ્તે ગૌરસર્પપાન્ ગૃહીત્વા દિગ્રક્ષણં કુર્યાત્ ॥

અથ કલશાર્ચનમ્

આપણા વામ ભાગેઽક્ષત પુરી ઉપર જલપુરિત કલશં સંસ્થાપયેા તીર્થ આવાહન-
પૂર્વક વરૂણનું પૂજન કરવું.

તત્રાદૌ કલશાભિ મન્ત્રણમ્

કલશસ્ય મુખે વિષ્ણુઃ કળ્થે રુદ્રઃ સમાશ્રિતઃ ।
મૂલેતસ્ય સ્થિતો વ્રહ્મા મધ્યે માતૃગણાઃ સ્મૃતાઃ ॥ ૧૨૨ ॥
કુક્ષૌતુ સાગરાઃ સર્વે સપ્તદ્વિપા વસુન્ધરા ।
ઋગ્વેદોઽથ યજુર્વેદઃ સામવેદો હૃદયર્વણઃ ॥ ૧૨૩ ॥
અજ્ઞૈશ્ચ સહિતાઃ સર્વે કલશામ્બુ સમાશ્રિતાઃ ।
અત્ર ગાયત્રી સાવિત્રી શાન્તિઃ પુષ્ટિકરીતયા ॥ ૧૨૪ ॥
આયાન્તુ દેવ પૂજાર્થં દુરિત ક્ષયકારકાઃ ॥ ૧૨૫ ॥

પોતાની ડાબી બાજુ ચોખાની ઢગલી કરી તેની ઉપર ત્રાંખાનો કલશ પાણી
ભરી મૂકવો, તેમાં તીર્થોતું આવાહન કરી વરૂણની પૂજા કરવી તેમાં સર્વ
પ્રથમ અનામિકા આંગળીથી કલશને સ્પર્શ કરી કલશસ્થં એ મંત્ર લાણી કલશનું
અભિમંત્રણ કરવું.

इति कलशमभि मन्त्र्याङ्कुश मुद्रया सूर्यमण्डला तीर्थान्यावा दयेत् । यथा

गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति ।
नर्मदे सिन्धु कावेरि जलेऽस्मिन्सन्निधिकुरु ॥ १२६ ॥
ब्रह्माण्डो दर तीर्थानि करैः स्पृष्टानि तेरवे ।
तेन सत्येन मे देव तीर्थं देहि दिवाकर ॥ १२७ ॥

પછી અંકુશમુદ્રા એટલે વચલી મોટી આંગળીને સીધી રાખી તર્જનીને તેના બીજા
પવેથી વાંકી વાળી ગંગે ચ યમુનં એ મંત્રો લાણી કલશમાં ગંગા આદિ તીર્થોતું
સૂર્યના કિરણો દ્વારા આવાહન કરવું અને વં બીજ લાણી ધેતુ મુદ્રાથી અમૃત જેવું
કરી હું બીજ લાણી હું इति કવચેનાત્રગુઠચ મત્સ્યમુદ્રયાઞ્છાધ વં વોજનાટવારમભિમંત્ર્ય
વરુણ માવાહયેત્ ॥

કવચ મુદ્રાથી અવગુંઠન (લપેટવાની ક્રિયા) કરી મત્સ્ય મુદ્રાથી આચ્છાદન (ઢાકવું)
કરવું અને વં બીજ આઠ વખત લાણી જલનું અભિ મંત્રણ કરવું પછી વરૂણ દેવનું
આવાહન કરવું.

અથ વરુણાવાહનમ્

નમો નમસ્તે સ્ફટિક ગ્રમાય ।

સુશ્વેતહારાય સુમંજલાય ॥ ૧૨૮॥

સુપાશહસ્તાય ક્ષપાસનાય ।

જલાધિનાથાય નમો નમસ્તે ॥ ૧૨૯॥

વરુણાય નમઃ કલશે આવાહયામીતિ અક્ષતાન્નિ ક્ષિપ્ત વરુણાય નમઃ । इत्येनेन यथाशक्ति पूजयेत् । यथा पूर्वे ऋग्वेदाय नमः । दक्षिणे यजुर्वेदाय नमः । पश्चिमे सामवेदाय नमः । उत्तरे अथर्व वेदाय नमः । मध्ये अपांपति वरुणाय नमः । सर्वोपचारार्थं गन्धपुष्पाणि समर्पयामीति ॥

પછી હાથમાં ચોખ્ખા લઈ નમો નમસ્તે० એ મંત્ર લાણી વરુણતું આવાહન કરી ચાર દિશામાં ચાર વેદતું પૂજન કરવું, અને કલશમાં અપાંપતિ વરુણાય નમઃ એ મંત્રથી ચંદન પુષ્પ વિગેરેથી વરુણતું પૂજન કરવું.

અથ પવિત્રી કરણમ્

અપવિત્રઃ પવિત્રો વા સર્વાવસ્થાં ગતોઽપિ વા ।

યઃ સ્મરેત્પુન્ડરીકાક્ષં સ વાહ્વાન્યન્તરઃ શુચિઃ ॥ ૧૩૦॥

इत्येनेन स्वशिरसि आत्मानं संप्रोक्ष्य पुनः स्वल्प मुद्रकं गृहीत्वा भूमि पूजा सम्भारांश्च संप्रोक्षयेत् ॥

પછી કલશમાંથી થોડું પાણી લઈ-અપવિત્ર० એ મંત્રથી પોતાના માથે પૃથ્વી ઉપર અને પૂજની સામગ્રીને છાટવું પછી તે પૂજા થયેલ પવિત્ર જલથી પવિત્ર થયું છે એવી ભાવના કરવી.

દીપ પૂજનમ્

घृतदीपं प्रज्ज्वालय निर्वातस्थले निधाय दीपनाथाय नमः । इत्येनेन संपूज्य प्रार्थयेत् ।

મો દીપ દેવરૂપસ્ત્વં કર્મ સાક્ષી હ્યવિઘ્નકૃત્ ।

યાવત્કર્મ સમાપ્તિઃ સ્યાત્તાવન્નં સુસ્થિરોભવ ॥ ૧૩૧॥

इति स्थापित दीपमासमाप्तिः संरक्षयेत् ॥

ઘીનો દીવો પ્રકટાવી પવન ન લાગે તેવા સ્થળે ગોઠવી ચંદન પુષ્પથી દીપનાથાય

નમઃ એમ બોલી પૂજન કરી. મો વીપઁ એ મંત્રથી પ્રાર્થના કરવી આ દિપકને આરંભેલું કર્મ સમાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી કર્મના સાક્ષી રૂપે સજાગતો રાખવો.

અથ શ્રી ગણપતિપૂજન પ્રયોગઃ

લાલ વસ્ત્ર પાથરેલા પાટલા ઉપર ઘઉંથી અષ્ટદલ કમલ કરી પાન (નાગરવેલના) ઉપર અગ્ન્યુત્તારણુ કરેલી સિદ્ધિ-બુદ્ધિ સાથેની સુવર્ણ આદિ ધાતુની ખનાવેલી ગણપતિની મૂર્તિનું અથવા ત્રણ સોપારીનું સ્થાપન કરી હાથમાં ફૂલ રાખી, ગણપતિ મહારાજનું ધ્યાન ધરવું.

ગણપતિ પૂજનમ્ તત્ર ધ્યાનમ્

શ્વેતાંગં શ્વેતવસ્ત્રં સિત કુસુમગર્ણઃ પૂજિતં શ્વેતગંધૈઃ ।

ક્ષીરાબ્ધૌ રત્નદ્વીપૈઃ સુરતરુવિમલે રત્નસિંહાસનસ્થમ્ ॥ ૧૨ ॥

દોર્મિઃ પાશાઙ્કુશેષામયધૃતિ વિશદં ચન્દ્રમૌલિત્રિનેત્રં ।

ધ્યાયેચ્છાન્ત્યર્થમીશં ગણપતિમમલં શ્રી સમેતં પ્રસન્નમ્ ॥ ૧૩ ॥

શ્રી સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી મહા ગણપતયે નમઃ ધ્યાયામિ ॥

ધ્યાનાર્થે પુષ્પાઙ્ગલિં સમર્પયામિ ॥

સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી ગણપતયે નમઃ આસનં સમર્પયામિ ॥ પાદ્યં સમર્પયામિ ॥

અર્ધ્યં સમર્પયામિ ॥ આચમનિયં સમર્પયામિ ॥ પંચામૃત સ્નાનં સમર્પયામિ ॥ ગણપતયે નમઃ

શુદ્ધોદક સ્નાનં સમર્પયામિ ॥ વસ્ત્રો પવસ્ત્રાર્થે અક્ષત રક્તધૂત્રં સમર્પયામિ ॥ યજ્ઞોપવિતાર્થે

અક્ષતાન્ સમર્પયામિ । ગંધં સમર્પયામિ ॥ પુષ્પાણિચ દુર્વાન્ કુરાન્ સમર્પયામિ ॥

અઘીલં ગલાલં સિદુરંચ સમર્પયામિ ॥ ધૂપં દર્શયામિ ॥ દીપં દર્શયામિ ॥

નૈવેદ્યં સમર્પયામિ ।

આમ નૈવેદ્ય મૂકી ઓં પ્રાણાય સ્વાહા, ઓં અપાનાય સ્વાહા. ઓં વ્યાનાય સ્વાહા, ઓં ઉદાનાય સ્વાહા, ઓં સમાનાય સ્વાહા, નૈવેદ્યાન્તે હસ્ત પ્રક્ષાલનં મુખ પ્રક્ષાલનં સમર્પયામિ (આમ બોલી બે વખત પાણી મૂકવું) કરોદર્શનાર્થે ચંદનં સમર્પયામિ (ચંદનના છાંટા નાખવા) મુખવાસાર્થે પુગી ફૂલ તાંબુલં સમર્પયામિ (પાન સોપારી મૂકવી) હિરણ્ય, મુદ્રા દક્ષિણા સમર્પયામિ (રૂપાનાણુ મૂકવું)

આરાતિકમ્ ॥

કદલી ગર્ભ સમ્ભૂતં કર્પૂરં ચ પ્રદીપિતમ્ ।

આરાતિક્યમહં કુર્વે પશ્ય મે વરદો મય ॥ ૧૪ ॥

સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી મહાગણાધિપતયે નમઃ આરાતિકં સમર્પયામિ ॥ વન્દનં
પ્રતિવન્દનમ્ હસ્ત પ્રક્ષાલનમ્ ॥

કપુરથી આરતી કરવી. આરતી કર્યા પછી લગવાનને આરતી આપી પોતે
આરતી લેવી.

મન્ત્ર પુષ્પાંજલિ

ત્વાં વિદ્મન શત્રુ દલ નેતિ ચ સુન્દરેતિ ।

મત્તપ્રિયેતિ સુખદેતિ વરપ્રદેતિ ॥ ૩૫ ॥

વિદ્યા પ્રદેત્યધરેતિ ચ યે સ્તુવન્તિ ।

તેભ્યો ગણેશ વરદો ભવ નિત્યમેવ ॥ ૩૬ ॥

સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી મહાગણપતયે નમઃ મન્ત્ર પુષ્પાંજલિ સમર્પયામિ ॥

આરતી કર્યા પછી હાથ ધોઈ ફૂલ-ફૂલો વિગેરેની અંજલી (ખોખો) ભરી મન્ત્ર
ભણી. લગવાનને અર્પણ કરવી.

પ્રદક્ષિણા

યાનિ કાનિ ચ પાપાનિ જ્ઞાતાજ્ઞાત કૃતાનિ ચ ।

તાનિ સર્વાણિ નશ્યન્તિ પ્રદક્ષિણ પદે પદે ॥ ૩૭ ॥

સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી મહાગણપતયે નમઃ । પ્રદક્ષિણાં સમર્પયામિ ॥

પછી લગવાનની પ્રદક્ષિણા કરવી.

વિશેષાર્થઃ જલ પુષ્પ અક્ષત ગન્ધ આદિ તથા ફૂલ (શ્રીફળ) હાથમાં ગ્રહણ કરવું.

રક્ષ રક્ષ ગણાધ્યક્ષ રક્ષ ત્ર્યેલોક્ય રક્ષક ।

મત્તા નામ મયં કર્તા ત્રાતા ભવ મવર્ણવાત્ ॥ ૩૮ ॥

દ્વૈમાતુર કૃપાસિન્ધો પાપમાતુઃપ્રજ પ્રભો ।

વરદત્વં વરં દેહિ વાઙ્મિતં વાઙ્મિતાર્થદ ॥ ૩૯ ॥

ગૃહાણાર્ધમિદં દેવ સર્વ દેવ નમસ્કૃત ।

અનેન સફલાર્થેણ ફલ દોઽતુ સદામમ ॥ ૪૦ ॥

સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી મહાગણપતયે નમઃ વિશેષાર્થ સમર્પયામિ ॥ તથા ચ
યથા લાભં છત્ર વીજન નૃત્યાદર્શાદિ રાજો પચારાન્ સમર્પયામિ ॥

જલ, પુષ્પ, અક્ષત, સોપારી (ફળ નારીએળ) તથા દક્ષિણા એક પાત્રમાં લઈ

લગવાનના હસ્તમાં અર્પણ કરવાં, અહીં ફળની જગ્યાએ શ્રીફળ લેવાનો રિવાજ છે અહીં ખીજા છત્ર, ચામર, આદિ રાજોપચાર પણ અર્પણ કરવા.

નમસ્કાર :

વિધ્નેશ્વરાય વરદાય સુરપ્રિયાય ।
લમ્બોદરાય સકલાય જગદ્પિતાય ॥ ૪૧ ॥

નાગાનનાથ શ્રુતિ યજ્ઞ વિભૂપિતાય ।
ગૌરીસુતાય ગણનાથ નમો નમસ્તે ॥ ૪૨ ॥

ભક્તાર્તિનાશનપરાય ગણેશ્વરાય ।
સર્વેશ્વરાય શુભદાય સુરેશ્વરાય ॥ ૪૩ ॥

વિદ્યાધરાય વિકટાય ચ વામનાય ।
ભક્ત પ્રસન્ન વદનાય નમો નમસ્તે ॥ ૪૪ ॥

નમસ્તે વ્રત્તરૂપાય વિષ્ણુરૂપાય તે નમઃ ।
નમસ્તે રુદ્રરૂપાય કરિરૂપાય તે નમઃ ॥ ૪૫ ॥

વિશ્વરૂપસ્વરૂપાય નમસ્તે વ્રત્તચારિણે ।
ભક્તપ્રિયાય દેવાય નમસ્તુભ્યં વિનાયક ॥ ૪૬ ॥

લમ્બોદર નમસ્તુભ્યં સતતં મોદકપ્રિય ।
નિર્વિઘ્નં કુરુ મે દેવ સર્વ કાર્યેષુ સર્વદા ॥ ૪૭ ॥

સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી મહાગણપતયે નમઃ । પ્રાર્થના પૂર્વકં નમસ્કારાન્ સમર્પયામિ ।

લગવાનને પ્રાર્થના પૂર્વક નમસ્કાર કરવાં.

હસ્તે જલં ગૃહીત્વા—અનેન યથા જ્ઞાનેન યથા મિલિતોપચારદ્રવ્યૈઃ કૃતેન પૂજાનાસ્થેન
કર્મણા ભગવાન્ સિદ્ધિબુદ્ધિસહિત શ્રી મહા ગણપતિ પ્રીયતામ્ ॥

જલ લઈ કચેલી પૂજથી લગવાન પ્રસન્ન થાઓ, એમ બોલી. તરલાણામાં જલ
મૂકી કચેલી પૂજ લગવાનને સમર્પણ કરવી.

॥ इति श्री गणपति-पूजन विधिः ॥

वास्तु पूजन

अथ वारुण पूजनम्, इरान कोणथी पूर्व आठ देवे

ॐ ह्रीं श्रीं शिखी कपूर धवलस्त्रिनेत्रो वृषवाहनः वास्तो शिरसि संस्थितः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१॥

॥ पर्जन्य कुभीर्य समारुढं पाशहस्तं वरप्रदम् ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२॥

॥ जयंतोऽब्जासनो गौरो कमंडल्वक्ष सूर्यभृत् ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरो भव ॥ ॥३॥

॥ इंद्र ऐरावता सहः वज्र हस्तं सुराध्यक्ष ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४॥

॥ भगवन्धूर्य धृताब्जो द्विभुजः प्रभुः सप्ताश्वरथगो ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥५॥

॥ सत्यं पद्म हस्तं महाबाहुं वरदं निर्मलं शुभम् ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥६॥

॥ भृशः पुष्प विमानस्थः सपुष्पेषुधनुः करः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥७॥

॥ आकाश शंख चक्रधरं देव मसितं स्वस्तिकासनम् ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥८॥

अग्नि कोणथी दक्षिण दिश अष्टदेव

॥ अग्नेय छाग संस्थित धृतं धृत पावानः

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥९॥

॥ पूषा गजासनः शुभ्रो द्विभुजाब्जकमंडलुः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१०॥

कृष्णवर्णस्तु वितथः कलेर प्रतिमासनः

॥ मध मांसालयो रक्तकर आलस्थपार्श्वगः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥११॥

ॐ ह्रीं श्रीं पंचासय वाहनः गृहक्षतः गदासि वर चर्म भृत ।
इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१२॥

॥ रक्ताक्षो महिषारुढो दंड पाशधरो यमः ।
इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१३॥

॥ गधर्वस्त्वां विश्वावसु परिदधातु ।
वीणा कमंडलुधरो वास्तोर्दक्षिण जानुगः ।
इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१४॥

॥ भो भृंगराज इहागच्छ सुनी लांगो महाकायः ।
खड्गां खेटधरो वास्तोर्दक्ष जंघा समाश्रितः ।
इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१५॥

॥ मृगः कृष्णो भूपितांगो वरदाभय मुद्रिकः ।
वरासनाश्रारु नेत्रो वास्तोर्दक्षिण किस्थितः ।
इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१६॥

नैऋत्य कोण पश्चिम दिश अष्ट देवो

ॐ ह्रीं श्रीं भोः पितर कुशपिंडधराः स्वस्थाः पितरभ्यामलांगकाः ।
इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव । ॥१७॥

॥ दौवारिको वेत्रमुद्राधरो भूतिविभूषितः मुक्ताभ पादुकारुढो ।
इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव । ॥१८॥

॥ भोः सुग्रीव पद्मासनो हेमवर्णः पाप्राणवृक्षौ दधतंकराभ्यां ।
इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥१९॥

॥ पुष्पदंतं विनायकम् लबोदरं महाकायं गजवक्रं चतुर्भुजम् ।
सिद्धि बुद्धि समायुक्तं सर्व विघ्न विनाशनम् ।
इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२०॥

॥ वरुणं जलनायकम् कुंभीरथ समारुढं ।
शंखपाशहस्त महाबाहु पादोगण समन्वितम् ।
इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२१॥

॥ असुर सिंहारुढो वारुणाक्षो शक्ति शूलधरो रक्ताक्षश्च महाबल ।
इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव । ॥२२॥

ॐ ह्री श्री शेष पाताल तल वासिनम् सहस्रशिरसं कर्पूरपुर विशदं ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२३॥

॥ पापयक्ष्मा धूम्रवर्णो गदाधरो मुद्रिकः कपोत वाहनाः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२४॥

वायव्य कोणथो उत्तर दिश आठ देवो

॥ रोग पापधरो रक्तो दुरात्मा व्याधी संग्रहः ।

त्रिपादं त्रिशिरो रक्तनेत्रं भरणं विभूषितम् ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२५॥

॥ अहिराजोवज्रवच्छुभ्रः फणामणि विराजितः ।

अक्षकुण्डधरो वास्तोर्वाम वाहौच संस्थितः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२६॥

॥ भोः मुख्यं इहागच्छ मुख्योऽसौ विश्वकर्मातु ।

वास्तु-कुंभाक्षध्वजधृक् निपुणस्तु लुलायस्थो ।

वास्तु वाम भुजा स्थिञ्जितः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२७॥

॥ श्री भल्लाटश्चंद्रसंकाशो वर मुद्रा गदाधरेः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभवः ॥ ॥२८॥

॥ सोमो नरविमान स्थो वरहस्तो गदाधरः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२९॥

॥ भोः धरासन इहागच्छ कुंभ मालाधरो द्वाभ्यां चतुर्बाहुः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३०॥

॥ देवीमदिति देवमातरम् द्विभुजां पद्म हस्तां ।

सर्वा भरण भूषिताम् कश्यपस्य भार्या सुरुपां ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३१॥

॥ दितिमावाहयिष्यामि दैत्यानां चैव मातरम् ।

शुभ्रांगी द्विभुजां चैव शुल पट्टिश धारिणीम् ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३२॥

- ॐ ऋद्धयैनमः ॐ आपो नीलाः पीतवस्त्रधनगाः पद्मभूषणाः ।
 अक्षवज्रपाशपात्राणि विभ्रत्यो वास्तु वक्त्रगाः ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३३॥
- ॥ ॐ सावित्रो द्विभुजः पद्मगौरः पद्मासन स्थितः ।
 वेदपाठरतो नित्यं वास्तो र्दक्ष कराश्रितः ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३४॥
- ॥ ॐ इंद्रः इहागच्छ इंद्र वज्रधरो देवो महोग्रीवतुल विक्रम् ।
 पीत वर्णो गजारूढो वास्तोर्भेद समाश्रितः ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३५॥
- ॥ ॐ आवाहयामि तं रुद्रं सर्वदा शंकर विभुम् ।
 वरदा भय हस्तकम् जटागंगाधरं सौम्यं कर्पूराद्वि समप्रभम् ।
 इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३६॥
- ॐ सिद्धयैनमः ॐ अर्यमाऽर्जुनवर्णस्तु दीप्तिमान् रथवाहनः ।
 सुपद्ममाली खट्वांगी वास्तोर्दक्षस्तनस्थिताः ।
 इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३७॥
- ॐ ऋद्धयैनमः ॐ सवितृ मंडल मध्य संस्थं सप्ताश्ववाहनयुतं ।
 धृत पंकजं त्वाम् केयूर कुडल विधारक देहि ।
 इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३८॥
- ॐ सिद्धयैनमः ॐ विवस्वान् द्विभुजः शोणद्युतिश्चंद्रश्च पंकजी ।
 कर्मसाक्षी रथी वास्तोः क्रोड दक्षिण भागगः ॥ ॥३९॥
 भोः इहागच्छ देव जय जयकरं परम्
- ॐ सिद्धयैनमः इयारूढं महाबाहुं नानालंकार शोभितम् ।
 इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४०॥
- ॥ भोः मित्र इहागच्छ हलाब्जध्वजवज्राख्याहस्तो ।
 इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४१॥
- ॥ ॐ भोः राजयक्ष्मन्निद्रतिष्ठ वरशक्ति धरो ।
 ब्रह्म चर्यवान्वर्हि वाहनः ।
 इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४२॥

ॐ सिद्धयै नमः ॐ भोः पृथ्वीधर इहागच्छ सहस्र वदनः श्रीमांसुख-
चक्राक्ष कुमभृत् नील पृथ्वीधरो वास्तु दक्षहस्ता ।
गुलिस्थितः ।

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४३॥

॥ ॐ आपवत्स त्वमेज्येष्टहि कूर्म स्कंध वरप्रद ।

आपवत्स महातेजाद्वि पुजः सिंहवाहनः ॥

वरपाशधरो गौरो वास्तो वक्षसि संस्थितः ।

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४४॥

॥ ॐ हंसयान समारुढं सूर्य कोटि समप्रभम् ।

चतुर्मुखं चतुर्थाहु चतुर्वेद समन्वितम् ॥

पुस्तकं चाक्ष सूत्रादि दधानं च कमण्डलुम् ।

विश्वकर्माख्य नामानं देवतागण पूजितम् ॥

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४५॥

ॐ नमः अहमावाहयिष्यामि चरकीं नाम राक्षसीम् ।

अंकुशं डमरुं शंखे कुण्डलं चापि विभ्रतीम् ।

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४६॥

॥ विदारि सदशाननाम् विशालरोम मांसाढ्यां ।

चापवाणधरां वराम् विदारीत्वमिहागच्छ ॥

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४७॥

॥ पूतनेत्वमिहागच्छा राक्षसी गण संयुते ।

मया निवेदितां पूजां गृहाण वरदाम्ब्र ।

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४८॥

॥ पापराक्षसी भावाहयेत् अहमावाहयिष्यामि राक्षसी पापपूर्विकाम्

रक्ताननां भ्रूम चक्षां राक्षसी गण संयुताम् ।

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४९॥

॥ ततः पूर्वं आवाहयामि देवेशं स्कन्दं सर्ववल्गुभम् ।

नानाबुद्धिसमाकीर्णं नाना वस्त्र सुशोभितम् ॥

आगच्छ देवदेवेश वास्तु पीठेन्द्र भागके ।

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥५०॥

ॐ नमः दक्षिणे-आवाह्याभ्यर्च्यमाणं देवेशं स्वाथसिद्धये ।
महावीर्यं महाक्रान्तं तेजो राशिं बलप्रदम् ॥
आगच्छ ह्यर्च्यमनं देव वास्तुपीठस्य दक्षिणे ।
इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥५१॥

॥ पश्चिमेऽवाह्यामि देवेशं जृम्भकजायनाशनम् ।
यामिनी नाथ शोभाढ्यं सुरुपं च महाबलम् ॥
जृम्भकं त्वं समागच्छ वास्तु मण्डल पश्चिमे ।
इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥५२॥

॥ उत्तर आवाहयामि देवेशं पिलिपिच्छगणद्वयम् ।
सर्वेशां चैव देवानां क्षत्रियस्य चरक्षकम् ॥
पिलिपिच्छं त्वमागच्छ ह्युत्तरे वास्तु मण्डले ।
इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥५३॥

एवं प्रागादिदिक्षु १ गणेशं २ दुर्गा ३ वायु ४ बीभत्सं

यथानुक्रमेण स्थापयेत्

पूर्वे, गणेशाय नमः गणेशं स्थापयामि ॥१॥

दक्षिणे, दुर्गायै नमः दुर्गां स्थापयामि ॥२॥

पश्चिमे, वायवे नमः वायुं स्थापयामि ॥३॥

उत्तरे, बीभत्साय नमः बीभत्सं स्थापयामि ॥४॥

लोकपालं चतुष्टयं स्थापयेत्

पूर्वे उग्रसेनाय नमः उग्रसेनं स्थापयामि ॥१॥

दक्षिणे डामराय नमः डामरं स्थापयामि ॥२॥

पश्चिमे महाकालाय नमः महाकालं स्थापयामि ॥३॥

उत्तरे अश्विन्यां नमः अश्विनौ स्थापयामि ॥४॥

॥ पूर्वाद्यष्टदिक्षु ॥

इन्द्रस्त्वर्गिर्यमश्चैव नैऋतिर्वरुणस्तथा ।

वायुः सोमश्च रुद्रश्च इत्याष्टौ दिशि देवताः ॥

तद्यथा पूर्वे इन्द्रमावाहयेत् ।
 चतुर्दत्त गजारुढो वज्रपाणिः - पुरंदरः ॥
 प्राचीपतिस्तु ध्यातव्यो नाना भरण भूषितः ।
 ॐ भूर्भुवः - स्वः पूर्वे इन्द्रमावाहयामि ॥
 भो इन्द्र इहागच्छह तिष्ठ ॐ इन्द्राय नमः ॥ १॥

अग्निकोणेऽग्निमावाहयेत् ।
 पिंगलः रमश्रुकेशाक्षः पिंगाक्षो जतिलोऽरुणः ॥
 छागस्थः साक्षध्वजश्च सत्पार्विः शक्ति धारकः ।
 ॐ भूर्भुवः - स्वः अग्नि मावाहयामि ॥ -
 भोः अग्ने इहागच्छह तिष्ठ ॐ अग्नये नमः । - ॥२॥

दक्षिणे यममावाहयेत् ।
 ईषन्पीतो यमो ध्येयो दंडहस्तो विजानता ॥
 ॐ - भूर्भुवः स्वः यममावाहयामि ।
 भोः यम इहागच्छ इह तिष्ठ ॐ यमाय नमः ॥ ॥३॥

अथ नैऋत्ये नैऋति मावाहयेत् ।
 रक्तद्वक्पाश धृक्कुक्षो नैऋतिर्विकृताननः ॥
 पुंस्थितः खड्ग हस्तश्च भूतवान् राक्षसप्रियः ।
 ॐ भूर्भुवः स्वः नैऋति मावाहयामि ॥
 भो नैऋत्ये इहागच्छह तिष्ठ ॐ नैऋतये नमः । ॥४॥

अथ पश्चिमे वरुणमावाहयेत् ।
 वरुणः पाशभृत्सौम्यं प्रतीच्यां मकराश्रितः ।
 आवाहयामि वरुणं क्षेत्रेऽस्मिन्सन्निधोभव ॥
 ॐ भूर्भुवः - स्वः वरुणमावाहयामि ।
 भोः वरुण इहागच्छह तिष्ठ ॐ वरुणाय नमः ॥ ॥५॥

अथ वायवे वायु मावाहयेत् ।
 धावन्हरिण पृष्ठस्थो ध्वजधारी समीरणः ।
 वरदान करो घृत्रवर्णः कार्योविजानता ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वः वायो इहागच्छह तिष्ठ
 ॐ वायवे नमः ॥ ॥६॥

उत्तरे कुबेरमावाहयेत् ।

दशाश्वरथगः सोमो गदाधारी नृरुपधृक् ॥

उदीची दिक्सं प्रविष्टः कुबेरः पातु सर्वदा ।

ॐ भूर्भुवः स्वः कुबेरमावाहयामि स्थापयामि-

ॐ कुबेराय नमः ॥ ॥७॥

ईशाने ईशानमावाहयेत् ।

ईशानः पञ्चवक्रश्च खट्वाङ्गी चन्द्रशेखरः ॥

भक्ता भय प्रदो देवः पूजां गृह्णातु मत्कृतम् ।

ॐ भूर्भुवः स्वः ईशानमावाहयामि स्थापयामि

ॐ ईशानाय नमः ॥ ॥८॥

ततो रुद्रं १ भूमि २ चावाहयेत् ।

तत्रेशान पूर्वयोर्मध्ये रुद्रमावाहयेत् ॥

पञ्चवक्रं दशभुजं त्रिनेत्रं स्मित सुन्दरम् ।

कर्पूरगौरं चन्द्रार्धं शेखरं सुविभूषितम् ॥

नील ग्रीव मनाहारं व्याघ्रचर्मवरावृतम् ।

कमण्डल्वक्ष सूत्रादिपाश शूल धरं हरम् ॥

उद्वंड दंडडमरु खट्वाङ्गा भयपात्रकम् ।

ॐ भूर्भुवः स्वः रुद्रः मावाहयामि स्थापयामि

ॐ रुद्राय नमः ॥ ॥९॥

नैऋति पश्चिमयो मध्ये भूमिमा वाहयेत् ।

ससुवर्णा मही प्रोक्ता सर्वा भरण भूषिता ॥

चतुर्भुजा सोम्य वपुश्चंद्रां शुसद्रशांवरा ।

रक्तपात्रं सस्यपात्रं पात्र मौपघि संयुतम् ॥

पद्माकरां भूमिदेवी मिह चावाहयाम्यहम् ।

ॐ भूर्भुवः स्वः भूमिमावाहयामि स्थापयामि

ॐ भूम्यै नमः ॥ ॥१०॥

अत्र ब्रह्मादि पञ्चचत्वारिंशत्सुरात्रत्येक भेकत्र वा कांडानुसमयेन पदार्थानुसमयेन वा षोडशोपचारैः पंचोपचारैर्वा प्रणवादि नमोस्वस्व नाम मंत्रेण पूजयेत् तत्रायंक्रमः ।

तेन मनोजूतिरिति प्रतिष्ठा ॥ मध्ये ब्रह्मणे नमः इदं पाद्यम् एषोऽर्घः इदं माचमनीयम्
इदं स्नानम् इदं वस्त्रम् इदं मनु लेपनम् इमानि पुष्पाणि एषं धूपः एषदीपः एतानि
नाना विधानि नैवेद्यानि इदं माचमनीयम् इदं फलं इदं तांबुलम् इयं दक्षिणा इत्यादि
प्रयोगेण ब्रह्माणं संपूज्य अर्यमादीन्सर्वान्संपूज्य च अनेन प्रकारेण स्थापितक्रमेण वा
शिखादि वास्तु मंडला त्पूर्वादिविधु स्थापित चतुर्णां कलशानां प्रतिष्ठा पूजनं च
प्रत्येक नाम्ना कुर्यात् ॥

मध्ये ब्रह्मणे नमः ॥१॥ मध्यात्पूर्वे अर्यम्णे नमः ॥२॥ मध्य दक्षिणे सवित्रे
नमः ॥३॥ मध्यात्पश्चिमे विवस्वते नमः ॥४॥ मध्यादुत्तरे विबुधाविपतये नमः ॥५॥
ऐशाने आपवत्साय नमः ॥६॥ आग्नेये मित्राय नमः ॥७॥ नैऋत्यां राजयक्ष्मणे
नमः ॥८॥ वायव्ये पृथ्वीधराय नमः ॥९॥ ईशानात् ऐशाने अश्वे नमः ॥१०॥
आग्नेयादाग्नेये सावित्राय नमः ॥११॥ नैऋत्यात् नैऋत्ये जयाय नमः ॥१२॥ वायव्या
वायव्ये रुद्राय नमः ॥१३॥

पूर्वा स्थापितेशानादि क्रमेण द्वात्रिंशत् शिल्पादि देवता पूजयेत्

ॐ शिखिने नमः ॥१४॥ पर्जन्याय नमः ॥१५॥ जयंताय नमः ॥१६॥
इंद्राय नमः ॥१७॥ सूर्याय नमः ॥१८॥ सत्याय नमः ॥१९॥ भृशाय नमः ॥२०॥
अंतरिक्षाय नमः ॥२१॥ अनिलाय नमः ॥२२॥ पूष्णेनमः ॥२३॥ वितथाय नमः
॥२४॥ गृहक्षताय नमः ॥२५॥ यमाय नमः ॥२६॥ गंधर्वाय नमः ॥२७॥ भृंग-
राजाय नमः ॥२८॥ मृगाय नमः ॥२९॥ पितृभ्यो नमः ॥३०॥ दौवारिकाय नमः
॥३१॥ सुग्रीवाय नमः ॥३२॥ पुष्पदंताय नमः ॥३३॥ वरुणाय नमः ॥३४॥
असुराय नमः ॥३५॥ शेषाय नमः ॥३६॥ पापाय नमः ॥३७॥ रोगाय नमः ॥३८॥
अहये नमः ॥३९॥ मुख्याय नमः ॥४०॥ भृष्टराय नमः ॥४१॥ सोमाय नमः
॥४२॥ सर्पाय नमः ॥४३॥ अदितये नमः ॥४४॥ दितये नमः ॥४५॥ बाह्ये
ऐशान्ये चरक्यै नमः ॥४६॥ अग्न्यां विदास्यै नमः ॥४७॥ नैऋत्यां पूतनायै नमः
॥४८॥ वायव्यां पापराक्षस्यै नमः ॥४९॥ पूर्वे स्कंदाय नमः ॥५०॥ दक्षिणे अर्यम्णे
नमः ॥५१॥ पश्चिमे जृम्भकाय नमः ॥५२॥ उत्तरे पिलिपिच्छाय नमः ॥५३॥
गणेशाय नमः ॥५४॥ दुर्गायै नमः ॥५५॥ वाताय नमः ॥५६॥ वीभत्साय नमः
॥५७॥ उग्रसेनाय नमः ॥५८॥ डामराय नमः ॥५९॥ महाकोलाय नमः ॥६०॥
अश्विभ्यां नमः ॥६१॥

इंद्राय नमः ॥१॥ अग्नेये नमः ॥२॥ यमाय नमः ॥३॥ नैऋत्ये नमः ॥४॥

वरुणाय नमः ॥५॥ वायवे नमः ॥६॥ कुबेराय नमः ॥७॥ ईशानाय नमः ॥८॥
रुद्राय नमः ॥९॥ भूम्यै नमः ॥१०॥ इत्यादीन् देवान् सकलोपचारैः पृथक् पूजये
त्तत्रेण वा ॥ इह स्थापित देवताभ्य इमानि

गंधाक्षतपुष्प धूपदीपाच्छादनानि अत्येकं पात्रस्थित नैवेद्य मेकत्र वा नैवेद्यमुदक
फलतांबूलादीनुपचारान्समर्पयामि नमः ।

प्रधान वास्तु मूर्तिर्नु पूजनं कर्तुं, वास्तु मूर्तिं प्राण्याना पात्रभां स्थापयी.

इति पात्रस्थ वास्तु प्रतिमोपरि अनेनाग्नि सूक्तेन समग्रेण दुग्ध धारां दधात् ॥
द्वितिया वृत्ति सूक्तं पठञ्जलधारां दधात् ॥

इति रीत्याअन्युत्तरणं कुर्यात् ॥ ततः शुद्धजलेन प्रक्षाल्य प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् ॥

अस्य श्री प्राण प्रतिष्ठा मंत्रस्य ब्रह्मा विष्णु रुद्रा ऋषयः ऋग्यजुः सामानि
छंदासि क्रियामयवपुः प्राणाख्या देवताः ॐ बीजं क्रौंशक्तिः प्राण प्रतिष्ठापने विनियोगः ॥

ब्रह्म विष्णु रुद्र ऋषिभ्यो नमः शिरसि ॥ ऋग्यजुः सामच्छंदोभ्यो नमः मुखे ॥
प्राणाख्य देवतायै नमः हृदि ॥

ॐ बीजाय नमः गुह्ये ॥ क्रौंशक्त्यै नमः पादयोः ॥ ॐ कं खं गं घं ङ
अं पृथ्व्यत्पेजोवाय्नाकाशात्मने आं हृदयाय नमः ॐ चं छं जं झं ञं इं शब्द स्पर्श
रूपरस गंधात्मने ईं शिरसे स्वाहा ॥

ॐ टं ठं डं ढं णं उं श्रोत्रत्वक् चक्षु जिह्वा प्राणात्मने ऊं शिखायै वषट् ॥

ॐ तं थं दं धं नं एं वाक्पाणि पादपायूपस्थात्मने ऐं कवचायडुम् ॥

ॐ पं फं बं भं मं ओं वचनादान विहरणोत्सर्गा नंदात्मने ॐ नेत्रत्रयाय वौषट् ॥

ॐ यं रं लं वं शं षं सं हं जं क्षं अः मनोबुदयहंकार चिदात्मने अः अस्त्रायफट् ॥

एवमात्मनि मूर्तां च कृत्वा मूर्तिं स्पृष्ट्वा जपेत् ॥

ॐ ह्रीं क्रौ यं रं लं वं शं पं सं हं देवस्य प्राणा इह प्राणाः ॥

ॐ आं ह्रीं हं सः देवस्य जीव इह स्थितः । ॐ आं ह्रीं हं सः देवस्य
सर्वेन्द्रियाणि ॥ ॐ आं ह्रीं हं सः देवस्य वाहमनश्चक्षुः श्रोतध्राण प्राणा इहागत्य
स्वस्तये सुखेन सुचिरं तिष्ठंतु स्वाहा ॥

अर्चादद्यंगुष्ठं दत्त्वाजपेत् ॐ अस्यै प्राणाः प्रतिष्ठंतु अस्यै प्राणा श्ररंतु च ॥
अस्यै देवत्वमर्चायै मामहेतु च कश्चन ॥

प्रणवेन संनिरुद्ध सजीवंध्यात्वा ध्रुवाधौरिति व्युच्चं जपित्वा

कर्णे गायत्री देवमंत्रं च जपेत् ॥ ततः कर्त्ता ॥

स्वो गतं तव देवेश मद्भाग्याच्च मिहागतः ॥

प्राकृतोऽहं सदा त्वं मां बालवत्परिपालय ॥

इति पठित्वा नेत्राभ्यञ्जनं कृत्वा पंचोभृतेन स्नात्वा शुद्धं जलेन प्रक्षाल्य पंचो-
पचारैः पूजयेत् ॥ एवं वास्तुपुरुष प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा वास्तुमण्डल मध्ये कलशं स्थापयेत् ॥

तस्मिन्कलशे गंगाद्या वाहनम् ॥ गंगाद्याः सरितः सर्वाः समुद्राश्च सरांसि च ॥
आयांतु यजमानस्य दुरितः क्षयः कारकाः ॥

ताम्र कलश मध्ये पंच पल्लव पंचरत्न कल मुद्रां पण सर्वोषधीः सप्तमृद्श्चक्षिपेत् ॥
जटी मांसी वचा कुष्ठा शैलेयं रजनी द्वयम् ॥

शुण्डी चंपकमुस्ता चः सर्वौषधिगणः स्मृतः ।

अश्वस्थाना इजस्थाना द्विगीका त्संगमाद्धदात् ॥

गोष्ठाचतुष्पथा द्वाद्या मृदः सत्पैव शान्तिके ॥

कलश वरुण पूजन

ॐ भूर्भुवः स्वः ॥ वरुण इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

अथ कलशाधिष्ठातृ देवता नामावाहनम् ॥

ॐ सरितः सागराः शैलास्तीर्थानि जलदानदाः ॥

आयांतु यजमानस्य दुरितं क्षय कारकाः ॥

कलशस्य मुखे विष्णुः कंठे रुद्रः समाश्रितः ॥

मूले तस्य स्थितौ ब्रह्मा मध्ये मात्रगणाः स्मृताः ॥

कुक्षौ तु सागराः सप्त सप्तद्वीपा वसुंधरा ॥

ऋग्वेदोऽथ ज्येष्ठवेदः सामवेदो ह्यथर्वणः ॥

अंगैश्च सहिताः सर्वे कलशं तु समाश्रिताः ॥

ॐ कलशाधिष्ठातृदेवेभ्यो नमः ॥

आ. मंत्रांश्च जप्त्वा क्षत पुष्प धूप दीप नैवेद्य पुष्पांजलींश्च पूजनं कर्तुम्.

अथ कलश प्रार्थना

देव दानेन संवादे मध्यमाने महोदधौ ॥

उत्पन्नोऽसि तदा कुंभं विधृतो विष्णुनास्वयम् ॥

त्वतोये सर्वतीर्थानि देवाः सर्वे त्वयि स्थिताः ॥

त्वयितिष्ठन्ति भूतानि त्वयि प्राणाः प्रतिष्ठिताः ॥
 शिवः स्वयंत्वमेवासि विष्णुस्त्वंश्च प्रजापतिः ॥
 आदित्या वसवो रुद्रा विश्वदेवाः सपैतृकाः ॥
 सर्वेऽपि त्वयि तिष्ठन्ति यतः काम फलप्रदाः ॥
 त्वत्प्रसादादिमं यज्ञं कर्तुमीहे जलोद्भव ॥
 साभिध्यं कुरु मे देव प्रसन्नो भव सर्वदा ॥

वरुण प्रार्थना-

नमो नमस्ते स्फटिकप्रभाय सुश्वेतदाराय सुमङ्गलाय ।
 सुपाशदस्ताय ज्ञपासनाय जलाधिनाथाय नमो नमस्ते ॥
 पाशपाणे नमस्तुभ्यं पद्मिनी जीवनायक ।
 पुण्याह वाचनं यावत्तावत्त्वं सन्निधौ भव ॥

वङ्ग देवनी प्रार्थना करणी दे दे देव न्या सुधी पुण्याह वाचननी किया चालु
 रहे त्यां सुधी अही रहे।

मध्य कलश, उपर वास्तु देवनी भूर्ति सुवर्णमयी भूर्ति स्थापनी अने धशानकोण
 शिर पर स्थित देवो तथा नैऋत्य कोण पाद पर स्थित समस्त देवानुं षोडश प्रकारे
 पूजन करवुं,

तत्रादौ भगवंतं वास्तु पुरुषप्रार्थयेत् ॥
 भगवन्देव देवेश ब्रह्मादि देवतात्मक ॥
 तव पूजां करिष्यामि प्रसादं कुरु मे प्रभो ॥
 ॐ भूर्नमो वास्तु पुरुषमावाहयामि ॥
 ॐ भ्रुवो नमो वास्तु पुरुषमावाहयामि ॥
 ॐ स्वर्नमो वास्तु पुरुषमावाहयामि ॥
 ॐ भूर्भुवः स्वर्नमो वास्तु पुरुषमावाहयामि ॥

वास्तु भूर्ति सुवर्णमयी देवता स्थापनी.

॥ वास्तोष्पते इति मंत्रस्य ॥

इति मंत्रस्य वसिष्ठ ऋषिस्त्रिंशद्विंशो वास्तुदेवता वास्तु स्थापने विनियोगः ॥

ॐ ह्रीं नमो भगवन् वास्तु पुरुष महाबल पराक्रम सर्व देवताश्रितशरीर
 ब्रह्मपुत्र सकल ब्रह्मांड धारिन् भूम्यर्पित मस्तकं पुर पतन प्रासाद गृह वापी रुपादिसं

निवेश सांनिध्यकर विश्वंभर परम पुरुष स्वरूप शंखचक्रशार्ङ्गधनुःकर वरदामय हस्त—
वास्तो नमस्ते नमस्ते ॥ एहेयेहि भगवन्वास्तो सर्व देवैरधिष्ठित ॥ भगवन्कुरु कल्याणं
क्षेत्रेऽस्मिन्संनिधो भव ॥

ॐ वास्तु पुरुषं इह स्वागतो भव ॥ सुप्रसन्नो भव ॥ वरदो भव ॥

स्नान वस्त्र अर्घन पुष्प तुलसीपत्र धूप दीप नैवेद्य.

ॐ प्राणाय स्वाहा, अपानाय स्वाहा, व्यानाय स्वाहा, उदानाय स्वाहा,
समानाय स्वाहा, हस्त प्रक्षालनं मुख प्रक्षालनं मध्ये आचमनीयम् “पूरीकलं सकर्पूरं
तांबूलं सुमनोहरम्” पवित्री करणं नित्यं तांबूलं प्रतिगृह्यताम् ॥

ॐ यन्पुरुषेण इति तांबूलं ऋतुकलं च समर्पयामि ॥

ॐ यज्ञेन यज्ञमयं जंत देवाः इति दक्षिणाम् ॥

ततः आरात्तिकं पुष्पांजलिं च कुर्यात् ॥

एवं कृतेनानेन पूजनेन श्रीमान् वास्तुदेवः श्रीणातु पूजितो वरदो भवतु ॥
एवं पूजयित्वां वलिदानं दद्यात् ॥

ॐ एहेयेहि भगवन् वास्तो इमं मयोपनीतं वलिं गृहाण मम गृहमच्छिद्रं कुरु
सफलदुष्टग्रह भूत पिशाच वेतालं ब्रह्म राक्षसेभ्यो रक्ष रक्ष स्वाहा ॥

इति मंत्रेण सतांबूल दक्षिणाकं वलिं गृह्णन् प्राथयेत् ॥

यज्ञं भागं प्रतीक्षस्व पूजां चैव वलिं मम ॥

नमो नमस्ते देवेश मम स्वस्तिकरो भव ॥

इति प्रार्थ्य हस्तौ पादौ प्रक्षालयासने उपविश्याचम्य अर्घं प्रदानं कुर्यात् ।

ॐ पूज्योऽसि त्रिषु लोकेषु यज्ञरक्षार्थं हेतवे ॥

त्वद्विनां न च सिद्ध्यन्ति यज्ञ दानान्यने कशः ॥

अयोने भगवन्मर्गं ललाटं स्वेदं संभव ॥

गृहाणार्घ्यं मयादत्तं वास्तो स्वामिभूमोऽस्तुते ॥

इत्यर्घ्यं दत्त्वा प्रणामं कुर्यात् ॥

मंत्रहीनं क्रियाहीनं भक्ति श्रद्धा समन्वितम् ॥

यत्पूजितं मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥

नमस्ते वास्तु देवेश सर्व विघ्नहरो भव ॥

शान्तिं कुरु सुखं देहि सर्वान् कामान्प्रयच्छ मे ॥

ઇત્યુક્ત્વા વાસ્તુ પુરુષં પ્રણમેત્ ॥

ઇત્યુક્તપ્રકારેણ વાસ્તુ પુરુષ સપર્યાં કુર્યાત્ ॥

॥ વાસ્તુ પૂજનં સંપૂર્ણ ॥

વલિ અર્પણ મન્ત્ર

ઇતિ પઠિત્વા વ્રહ્મણે સાંગાય સાયુધાય સશક્તિ કાયેમં વલિં સમર્પયામિ ઓ
વ્રહ્મન્ દિશં રક્ષ વલિ મક્ષ અસ્ય યજમાનસ્ય સકુટુંબસ્ય સપરિવારસ્ય ગૃહે આયુઃ કર્તા
ક્ષેમકર્તા તુષ્ટિકર્તા પુષ્ટિકર્તા ॥૧॥

॥ અથ શ્રેયઃ સંપાદનમ્ ॥

યજમાનો હસ્તે જલં ગૃહીત્વા સંકલ્પયેત્ ॥

યજમાને હાથમાં જલ લઈ સંકલ્પ કરવો કે :

અથ પૂર્વોચ્ચરિત શુભ પુણ્યતિથૌ કૃતસ્ય સગ્રહમશ્વ વાસ્તુવશાન્ત્યાશ્વસ્ય કર્મણઃ
સાક્ષતાં સિદ્ધયર્થં વ્રાહ્મણેભ્યઃ શ્રેયો ગ્રહણમહં કરિષ્યે ॥

ત્યાર પછી આચાર્યે સંકલ્પ કરવો કે :

અથ પૂર્વોચ્ચરિત શુભ પુણ્ય તિથૌ કૃતસ્ય સગ્રહમશ્વ વાસ્તુશાન્ત્યાશ્વસ્ય કર્મણઃ
સાક્ષતાં સિદ્ધયર્થં યજમાનાય શ્રેયોદાનમહં કરિષ્યે ॥

પછી યજમાનના હાથમાં શિવા આપઃ મા ખતાવેલી વિધિ મુજબ જલ, ચંદન
વિગેરે આર્પણું.

યજમાન હસ્તે । શિવા આપઃ સન્તુ । સૌમનસ્ય મસ્તુ । અક્ષતં ચારિષ્ટિશ્ચાસ્તુ ।
ગન્ધાઃ પાન્તુ સૌમાજ્ઞલ્યંચાસ્તુ । અક્ષતાઃ પાન્તુ આયુષ્ય મસ્તુ । પુષ્પાણિ પાન્તુ સૌશ્રિય
મસ્તુ । યત્પાપં રોગમશુભમ કલ્યાણં તદ્દૂરે પ્રતિહત મસ્તુ । યચ્છેયસ્તદસ્તુ ॥

ત્યારબાદ આચાર્યે હાથમાં જલ, અક્ષત તથા સોપારી લઈ સંકલ્પ કરવો કે :

મવન્તિ યોગેનાસ્મિન્ સગ્રહમશ્વ વાસ્તુશાન્ત્યાશ્વે કર્મણિ યત્કૃતમાચાર્યત્વં યત્કૃતં
વ્રહ્મત્વં તથા ચ એમિ વ્રાહ્મણૈઃ સાકં યઃ કૃતો દોમો યઃ કૃતો જપસ્તત્રાચાર્યત્વાદ્
વ્રહ્મત્વા દ્વોમાજ્ઞપાત્ યદુત્પન્નં શ્રેયસ્તદમુના સાક્ષતેન સજલેન પૂર્ણી ફલેન તુભ્યમહં
સંપ્રદદે । તેન શ્રેયસાત્વં શ્રેયસ્વી ભવ ॥

આમ કહી હાથમાંનો જળ, અક્ષત તથા સોપારી યજમાનના હાથમાં આપવાં
અને મધામિ કહી યજમાને તે ગ્રહણ કરવાં.

ત્યાર પછી યજમાને સંકલ્પ કરવો કે.

શ્રેયો ગ્રહણસાક્ષતા સિદ્ધયર્થમાચાર્યાદિભ્યઃ પૂજન પૂર્વકં દક્ષિણા પ્રદાનં કરિષ્યે ॥

આમ સંકલ્પ કરી આચાર્યને તથા પ્રાહ્મણો ને ચંદન, અક્ષત, પુષ્પહાર આદિથી પૂજન કરી દક્ષિણા આપવી.

અથ દાનાનિ

વાસ્તુની સમાપ્તિ નિમિત્તે સુવર્ણ આદિ વિવિધ પદાર્થોના દાન આપવાં તેમાં પ્રત્યક્ષ વસ્તુઓ અથવા તેના બદલામાં અમુક દ્રવ્ય આપવું, જેને જે અધિકાર તે સુજબ દાન આપવું. સુવર્ણ, ગાય, ત્રાળાના પાત્રમાં તલ ભરી પાત્ર દાન, ઠાંસાના પાત્રમાં ઘૂત ભરી તેમાં સુવર્ણ નાખી યજમાને તથા યજમાન પત્નિઓ નીચેના મંત્ર ભણી વાગણમાં મોડું બેવું.

इति मन्त्रेण निरीक्ष्य सवित्रे नमः इत्युक्त्वा किञ्चिद्भूतं कनिष्ठिकया वह्निर्निष्काप्य तच्छायापात्रं सदक्षिणाकं कस्मै चिद् दद्यात् ॥

પછી તેમાંથી ટચલી આંગળી વડે થોડું ઘી સવિત્રે નમઃ કહી ખંડાર કોટી તે થી ભરેલું પાત્ર પ્રાહ્મણને દાનમાં આપવું.

પછી આચાર્ય આદિ ઋત્વિજનું પૂજન કરી તેમને યથા કાર્યની દક્ષિણા આપવી.

॥ અથાભિષેકઃ ॥

પૃથ્વ કલશ પ્રધાન દેવતા કલશાદિતો હ્યેકસ્મિન્પાત્રે જલં સંગૃહ્ય દૂર્વા પંચપલ્લવૈ-
રુદ્રમુખા આચાર્યાદયઃ સપત્નીકં યજમાનં પ્રાહમુલ્લમુપવિષ્ઠા ભિષિષ્વેયુઃ । અભિષેકં
પત્ની વામે ॥

॥ તત્ર મન્ત્રાઃ ॥

સુરાસ્ત્વામભિષિષ્વન્તુ બ્રહ્મ વિષ્ણુ મહેશ્વરાઃ ।

વાસુદેવો જગન્નાથ સ્તથા સદ્ધર્મકર્પણો વિષ્ણુઃ ॥ ૧૧ ॥

પ્રધુમ્નશ્ચાનિરુદ્ધશ્ચ ભવન્તુ વિજયાય તે ।

આલ્પલોહશ્ચ ભગવાન્પ્રમો વૈ નૈરુત્તિસ્તથા ॥ ૧૨ ॥

નિવરુણઃ પવનશ્ચૈવા ધનાધ્યક્ષસ્તથા શિવઃ ।

બ્રહ્મણા સહિતા સર્વે દિવપાલાઃ પાન્તુ તે સદા ॥ ૧૩ ॥

કીર્તિર્લક્ષ્મી ધૃતિર્મૈઘા પુષ્ટિઃ શ્રદ્ધાક્રિયામતિઃ ।

બુદ્ધિર્લજા વપુઃ શાન્તિઃ કાન્તિસ્તુષ્ટિશ્ચ માતરઃ ॥ ૧૪ ॥

એતા સ્ત્રામમિષિચ્ચન્તુ દેવપત્ન્યઃ સમાગતાઃ ।
 આદિત્યચન્દ્રમા-ભૌમો બુધજીવ-સિતાર્કજાઃ ॥ ૫૫ ॥
 ગ્રહાસ્ત્રામમિષિચ્ચન્તુ રાહુઃ કેતુશ્ચ તર્પિતાઃ ।
 દેવદાનવ ગન્ધર્વા યક્ષ રાક્ષસ પન્નગાઃ ॥ ૫૬ ॥
 ઋષયો મુનયો ગાવો દેવમાતર એવ ચ ।
 દેવ પત્ન્યો દ્રુમા નાગા દૈત્યાશ્ચાપ્સરસાંગણાઃ ॥ ૫૭ ॥
 અસ્ત્રાણિ સર્વ શસ્ત્રાણિ રાજાનો વાહનાનિ ચ ।
 ઔપધાનિચ રત્નાનિ કાલસ્યા વયવાશ્ચ યે ॥ ૫૮ ॥
 સસ્તિઃ સાગરાઃ શૈલાસ્તીર્થાનિ જલદા નદાઃ ।
 એતે ત્વામમિષિચ્ચન્તુ સર્વ કામાર્થ સિદ્ધયે ॥ ૫૯ ॥
 અમૃતામિષેકોઽસ્તુ ॥ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

આ મંત્ર બોલી પ્રાદ્યશ્ચોએ યજમાન તથા યજમાન પત્નીને અભિષેક કરવો.

॥ અથ દેવતા વિસર્જન ॥

યજમાનો હસ્તે પુષ્પાક્ષતાનાદાય ।
 યાન્તુ દેવગણાઃ સર્વે પૂજામાદાય પાર્થિવીમ્ ॥
 ઇષ્ટકામ પ્રસિદ્ધયર્થ પુનરાગમનાપ ચ ॥

આવાહિત દેવતાઃ સ્વસ્વસ્થાને ગચ્છત । શુભે કર્મણિ પુનરાગમનસ્તુ ॥ इत्यक्षत
 पुष्पाणि पीठोपरि निःक्षिपेत् ॥

આ મંત્ર લાણી અક્ષત અને પુષ્પો પીઠો ઉપર નાખવા, પછી બીજી વખત અક્ષત
 પુષ્પ લઈ અગ્નિનું નીચેના મંત્રથી વિસર્જન કરવું.

ગચ્છ ગચ્છ સુરશ્રેષ્ઠ સ્વસ્થાને પરમેશ્વર ।
 યત્ર બ્રહ્માદયો દેવા સ્તત્ર ગચ્છ હુતાશન ॥

આમ દેવતાઓનું તથા અગ્નિનું વિસર્જન કરી દેવતાઓનાં પીઠોનું દેવતાઓને
 સમર્પણ કરેલા પદાર્થો અને વાપરવા ઇચ્છેલા છતાં વપરાતાં વધેલા પદાર્થો સહિત
 આગ્રાર્થને દાન કરવું.

તત્ર સદ્કલ્પઃ ॥ ઇમાનિ સોપસ્કરાનિ દેવતા પીઠાનિ યજ્ઞ સમ્ભાગંશ્ચાર્યાય
 તુભ્યમહં સંપ્રદદે ॥

તતો યજમાનોઽક્ષલિ વદ્ધ્વા વ્રાહ્મણાન્ પ્રાર્થયેત્ ।

યથામર્થા યદેતદ્સપ્તહમશ્વ વાસ્તુશાન્ત્યાશ્ચયં કર્મ કૃતં તત્કાલહીનં કર્મહીનં દ્રવ્ય-
હીનં ભક્તિહીનં શ્રદ્ધાહીનં શક્તિહીનં ભવેત્ તત્સર્વં ભવતાં વ્રાહ્મણાનાં વચનાદારાધ્યદેવ
પ્રસાદાચ્ચ સર્વં પરિપૂર્ણમસ્તિત્યતિ ભવન્તો બ્રુવન્તુ ॥

અસ્તુ પરિપૂર્ણમ્ ઇતિ વ્રાહ્મણા વદેયુઃ ॥

પછી યજમાને હાથ બેડી પ્રાહ્મણોની પ્રાર્થના કરવી કરેલા કાર્યની પરિપૂર્ણતા
અને પ્રાહ્મણોએ તેની પરિપૂર્ણતા થઈ એમ જણાવવું આશીર્વાદ આપવો.

॥ અચારીર્વાદ મન્ત્રાઃ ॥

સ્વસ્તિસ્તુ યાંઙચિનાશાસ્ત્ર્યા પુણ્ય કલ્યાણં વૃદ્ધિદા ।

વિનાયક પ્રિયા નિત્યં તાં ચ 'સ્વસ્તિ' બ્રુવન્તુ નઃ ॥ ૧૧॥

નારદાધા ઋષિગણા ચે ચાન્યે ચ તપોઘનાઃ ।

ભવન્તુ યજમાનસ્ય આશીર્વાદ પરાયણાઃ ॥ ૧૨॥

આદિત્યા વસવો રુદ્રા વિશ્વદેવા મરુદ્ભગાઃ ।

લોકપાલાઃ પ્રયચ્છન્તુ મજ્જલાનિશ્રિયં યશઃ ॥ ૧૩॥

ગાયત્રી સતી સાવિત્રી શચી લક્ષ્મી સરસ્વતી ।

મૃડાની માતરઃ સર્વા ભવન્તુ વૃદ્ધિદા સદા ॥ ૧૪॥

ઋગ્વેદોઽથ યજુર્વેદઃ સામવેદો હ્યથર્વણઃ ।

બ્રહ્મવાક્યં સદા નિત્યં હનન્તિ તવ શત્રવઃ ॥ ૧૫॥

યાવજ્ઞાગીરથી ગજ્ઞા યાવદેવો મહેશ્વરઃ ।

યાવદ્દેવાઃ પ્રવર્તન્તે તાવત્ત્વં વિજયી ભવ ॥ ૧૬॥

મન્ત્રાર્થાઃ સફલાઃ સન્તુ સન્તુ પૂર્ણા મનોરથાઃ ।

શત્રૂણાં વૃદ્ધિઃ નાશોઽસ્તુ મિત્રાણા મુદયસ્તવ ॥ ૧૭॥

વહુઃ ધનં ધાન્યં પશુ પુત્ર લાભં શત સંવત્સરં દીર્ઘમાયુઃ ॥

આરાધ્યદેવઃ પ્રસન્નોસ્તુ ॥

આમ પ્રાહ્મણોએ આશીર્વાદ આપવો, અને યજમાને તથાસ્તુ કહી તે માથે
થઢાવવો પછી પ્રાહ્મણોને મિષ્ટાન્ન લોજન કરાવવું અને પોતે પોતાના કુટુંબીજનો
તેમ જ મિત્રો સાથે લોજન કરવું.

૧૧ ઇતિ વાસ્તુ શાન્તિઃ સમાપ્તા ॥

॥ સંખ્યા પ્રમાણ ॥

एकं दश शतमस्मात् सद्वस्त्रमनु चायुतम् ।
 नियुतं प्रयुतं तस्मादयुते अपि ॥ ११॥
 वृन्दं खर्वनिखर्वाणि शङ्कुः पञ्चाम्बुराशयः ।
 ततः स्यान्मध्यमन्त्यं च परं चापरमप्यतः ॥ १२॥
 परार्धं चेति विज्ञेयं दश वृद्धयोत्तरोत्तरम् ।
 संहख्या स्थानानि कथितान्येवमेतानि विंशति ॥ १३॥

સંખ્યા સ્થાનોનું સંકીર્તન

એક(૧) દશ(૧૦) સો(૧૦૦) સહસ્ર(૧૦૦૦) અયુત(૧૦,૦૦૦) નિયુત(૧૦૦,૦૦૦)
 પ્રયુત(૧૦૦૦૦૦૦) અર્બુદ (૧૦૦૦૦૦૦૦) અન્ય અર્બુદ (૧૦૦૦૦૦૦૦૦) વૃન્દ
 (૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦) ખર્વ (૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦) નિખર્વ (૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦) શંકુ
 (૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦) પદ્મ(૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦) અમ્બુરાશિ (૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦-
 ૦૦) મધ્ય (૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦) અન્ત્ય (૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦) પર
 (૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦), અપર (૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦) પરાર્ધ
 (૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦)

આ સંખ્યાઓ ઉત્તરોત્તર દશની વૃદ્ધિ કરવી. તેથી કુલ સંખ્યા વીંશતું સ્થાન કલ્યા છે.

॥ કાલ સંખ્યા ॥

इदानीं काल संख्यायाः प्रमाणमभिधीयते ।
 दह्निमेपो निमेषः स्यात्तैः पञ्चदशभिस्सृता ॥
 काष्ठाताभिः कलाताभि मुहूर्त स्तैरहर्निशम् ।
 त्रिशतैतत्त्रिकं विद्यात् क्रमादित्युत्तरोत्तरम् ॥ १५॥
 अहोरात्रैः पुनः पञ्चदशभिः पक्ष उच्यते ।
 पक्षद्वयेन मासः स्याद् भवेन्मासद्वयादतुः ॥ १६॥
 ऋतुत्रयं स्यादयनं वत्सरस्त्वयनद्वयम् ।
 दशधायमिति प्रोक्तं कालः कालविदांवरै ॥ १७॥

કાલ સંખ્યા કહે છે આખના પલકારાને નિમેષ કહે છે, પંદર (૧૫) નિમેષ એક (૧) કાષ્ટા, ત્રીશ (૩૦) કાષ્ટા એક કલા, ત્રીશ કલા એક (૧) મુહૂર્ત, ત્રીશ (૩૦) મુહૂર્ત એક અહર્નિશ (રાત દિવસ), પદર અહોરાત્ર એક પક્ષ, બે પક્ષ માસ,

ઐ માસ એક ઋતુ, ત્રણ ઋતુ એક અયન, ઐ અયન એક વર્ષ કહેવાય છે. આ પ્રમાણે વિદ્વાનોએ કાલ સંખ્યા ખતાવી છે. ॥ સમરાંગણ સૂત્રધાર ॥

॥ વૃહારંભ માસ ॥

ચૈત્રે શોકકરં ગૃહાદિરંચિતં સ્યાન્માધવેઽર્થપ્રદં ।

જ્યેષ્ઠે, મૃત્યુકરં શુચૌ પશુહરં તદ્વૃદ્ધિદં શ્રાવણે ॥

શૂન્યં ભાદ્રપદેઽશ્વિને કલ્પિકરં મૃત્યુક્ષયં કાર્તિકે ।

ધાન્યં માર્ગ સહસ્રયોર્દહન મીર્મથેશ્ચિયં ફાલ્ગુને ॥ ૧૧ ॥

ચૈત્ર માસમા ગૃહાદિનો આરંભ કરે તો શોક ઉત્પન્ન થાય, વૈશાખમાં ધનની પ્રાપ્તિ થાય, જેઠ માસમા મૃત્યુ થાય. અષાઢમા પશુનો નાશ થાય. શ્રાવણે સર્વ પ્રકારની વૃદ્ધિ થાય. ભાદ્રપદે આરંભ કરે તો ઘર શૂન્ય રહે, અશ્વિન માસમાં કલેશ થાય. કાર્તિકે ચાકરનો નાશ થાય. માર્ગશીર્ષ અને પોષમાં ધાન્યની વૃદ્ધિ થાય. માઘમાં અગ્નિ ભય થાય. ફાલ્ગુને લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થાય ॥ વાસ્તુ રાજવલ્લભ ॥

॥ નિષિદ્ધ માસ ॥

આષાઢે ચૈત્રાશ્વયુજોર્જમાઘ જ્યેષ્ઠેષુ સપ્રોષ્ઠપદેષુ નૂનમ્ ।

નિકેતનાનાં ધટનં નૃપાણાં યોગેશ્વરાચાર્યમતેન શસ્તમ્ ॥ ૧૨ ॥

આષાઢ, ચૈત્ર, અશ્વિન, કાર્તિક, માઘ, જેઠ, અને ભાદ્રપદ એ મહીનાઓમાં યોગેશ્વરાચાર્યના મતે ગૃહાદિ આરંભ કરવા માટે નિષિદ્ધ કહ્યા છે. ॥ રત્ન માલાયામ ॥

માસના નામો પુરાતત્વ

ગૃહાદિરંભ

ફળ

દેવતા

દેવી

૧. ચૈત્ર	મધુ	વિષ્ણુ	રમા	શોક થાય
૨. વૈશાખ	માધવ	મધુસૂદન	મોહિની	ધનની પ્રાપ્તિ
૩. જેઠ	શુક્ર	ત્રીવિક્રમ	પદ્માક્ષી	મૃત્યુ
૪. આષાઢ	શુચિ	વામન	કમળા	પશુ નાશ
૫. શ્રાવણ	નભ	શ્રીધર	કાર્તિકી મોત	સર્વ પ્રકારની વૃદ્ધિ
૬. ભાદ્રપદ	નભસ્થ	ઋષિકેશ	અપરાજિત	શૂન્ય રહે
૭. અશ્વિન	ધૃપ	પદ્મનાભ	પદ્માવતિ	કલેશ થાય
૮. કાર્તિક	ઉર્જ	દામોદર	રાધા	ઘરઘણીનો નાશ
૯. માર્ગશીર્ષ	સહા	કેશવ	વિશાલાક્ષી	ધનધાન્ય પ્રાપ્તિ
૧૦. પોષ	સહસ્થ	નારાયણ	લક્ષ્મી	ધનધાન્ય વૃદ્ધિ
૧૧. માઘ	તપ	માધવ	રૂકમણી	અગ્નિ ભય
૧૨. ફાલ્ગુન	તપસ્થ	ગોવિંદ	ધાત્રી	લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ

ગૃહારંભ રાશિ ફલં

ગૃહસંસ્થાપનં સૂર્યે મેષસ્થે શુભદં ભવેત્ ।
 વૃષસ્થે ધનવૃદ્ધિઃ સ્યાન્નિથુને મરણં ધ્રુવમ્ ॥ ૧૩ ॥
 કર્કટે શુભદં પ્રોક્તં સિંહે મૃત્યવિવર્ધનમ્ ।
 કન્યાયાં રુગ્તુલે સૌર્યં વૃશ્ચિકે ધનવર્ધનમ્ ॥ ૧૪ ॥
 કાર્તિકે મહાહ્વાનિ મૈકરે સ્યાદ્વનાગમઃ ।
 કુમ્ભેતુ રત્નલાભઃ સ્યાન્મીને સન્ન મયાવહમ્ ॥ ૧૫ ॥

મેષ રાશિના સૂર્યમાં ગૃહારંભ શુભ, વૃષરાશિના સૂર્યમાં ધનની વૃદ્ધિ, મિથુન રાશિના સૂર્યમાં ગૃહસ્વામીનું મરણ, કર્ક રાશિના સૂર્યમાં શુભ ફલોની પ્રાપ્તિ, સિંહ રાશિના સૂર્યમાં નોકરની વૃદ્ધિ, કન્યા રાશિના સૂર્યમાં રોગ ઉત્પત્તિ, તુલા રાશિના સૂર્યમાં સૌખ્ય પ્રાપ્તિ, વૃશ્ચિક રાશિના સૂર્યમાં ધનની વૃદ્ધિ, ધન રાશિના સૂર્યમાં મહા હાનિ, મકર રાશિના સૂર્યમાં ધન લાભ, કુંભ રાશિના સૂર્યમાં રત્નલાભ, મીન રાશિના સૂર્યમાં લયાવહ. ॥ વાસ્તુ રત્નાકર ॥

રાશિ

મેષ વૃષ મિથુન કર્ક સિંહ કન્યા તુલા વૃશ્ચિક ધન મકર કુંભ મીન

ફળ

શુભ ધન મરણ શુભ નોકર રોગ સુખ ધન મહા ધન રત્ન લય
 વૃદ્ધિ વૃદ્ધિ વૃદ્ધિ હાનિ લાભ લાભ

કૈશિન્મેષલૌ મધૌ વૃષભગે જ્યેષ્ઠશુચૌ કર્કટે ।
 ભાદ્રે સિંહગતે ઘટેશ્વયુજિ ચોર્જેલૌ મૃગે પોષકે ॥ ૧૬ ॥
 માઘે નક્ર ઘટે શુભં નિગદિતં ગેહં તર્થોર્જેનસત્ ।
 કન્યાયાંચ તથા ઘનુષ્યપિ ન સત્કૃષ્ણાદિ માસાઋષેત્ ॥ ૧૭ ॥

ગાહુ મતથી મેષ રાશિ પર સૂર્ય હોય ત્યારે ચૈત્રમાં, વૃષ રાશિ પર સૂર્ય હોય તો જેષ્ઠમાં કર્ક રાશિ પર સૂર્ય હોય તો આષાઠમાં, સિંહ રાશિ પર સૂર્ય હોય તો ભાદ્રપદમાં, તુલા રાશિ પર સૂર્ય તો અશ્વિન માસમાં, વૃશ્ચિક રાશિ પર સૂર્ય હોય તો કાર્તિકમાં, મકર રાશિ પર સૂર્ય હોય તો પોષમાં, કુંભ રાશિ પર સૂર્ય હોય તો માઘ માસમાં, ગૃહારંભ કરવો ઉત્તમ છે, કન્યા તથા ધન રાશિના સૂર્યમાં ગૃહારંભ કરવો શુભ નથી. દક્ષિણાયન માસ છે (કૃષ્ણાદિ માસ છે)

॥ ત્રિષ્ણુ રાશિન ॥

આરમ્ભં ચ સમાપ્તિં ચ પ્રાસાદપુરં વેદમનામ્ ।

૬. ઉત્થિતે કૈશવે કુર્યાન્ન પ્રસુપ્તે કદાચન ॥ ૮૮ ॥

પ્રાસાદ, પુર. ગૃહાદિ કાર્યોના આરંભ અને પૂર્ણાવસ્થિ (વાસ્તુ) વિષ્ણુ ભગવાન સુતા હોય ત્યારે નહિ કરવું (એટલે અશાક સુદિ ૧૧ થી કાર્તિક સુદિ ૧૧ સુધી)

॥ ગૃહારંભ શુભાશુભ ॥

વિવાહોક્તાન્મહાદોષાનૃતે યામિત્ર શુદ્ધિતઃ ।

રિક્તાં કુજાર્કં વારૌ ચ ચરલેખં ચરાંશકમ્ ॥ ૮૯ ॥

ગુરુ શુકાર્કં ચન્દ્રેષુ સ્વોચ્ચાદિ વલ શાલિષુ ।

ગુર્ભ કૈન્દુ વલં લઘ્વા ગૃહારંભઃ પ્રગસ્યતે ॥ ૯૦ ॥

દ્વારશુદ્ધિં નિરીક્ષ્યાદૌ મશુદ્ધિં વૃષ ચક્રતઃ ।

નિષ્પશ્ચકે સ્થિરે લગ્ને દ્વયજ્ઞે ચાલય મારયેત્ ॥ ૯૧ ॥

ત્યક્ત્વા કુજાર્કયોશ્વાંશં પૃષ્ઠે ચાગ્રેસ્થિતં વિધુમ્ ।

બુધૈજ્યરાશિગં ચાર્કં કુર્યાદ્ ગૃહં શુભાસ્યે ॥ ૯૨ ॥

વિવાહમાં મહાદોષ કહ્યા છે બમિત્ર, રિક્તા (૪-૬-૧૪) તિથિ ભોમ, રવિવાર ચર લગ્ન (૧-૪-૭-૧૦) ચર લગ્નના નવમાશ એ સર્વોના ત્યાગ કરવો બૃહસ્પતિ, શુક્ર, સૂર્ય અને ચંદ્રમાં તે સ્વોચ્ચાદિ બધા શુક્ત હોય અને આપણી રાશિથી ગુરુ સૂર્ય અને ચંદ્રમાં બધી હોય ત્યારે ગૃહારંભ કરવો શુભ કારક છે. પહેલા દ્વાર શુદ્ધિ અને વૃષ વાસ્તુ ચક્ર બેઠે પચમ રાશિ (સિંહ) છોડી સ્થિર (૨-૮-૧૧) સંશક ઔર દ્વિસ્વભાવ (૩-૬-૬-૧૨) લગ્નોમાં ગૃહારંભ કરવો બુધ અને બૃહસ્પતિની રાશિ મિથુન ૩, કેન્યા ૬, ધન ૬, મીન ૧૨, ના સૂર્યને છોડી ગૃહારંભ કરવો.

॥ ત્યાગ માસાદયઃ ॥

ધૃત્યે કાર્મુક મીનગે સુરગુરૌ સિંહે વિધૌ દુર્વલે ।

ગંડાન્ત વ્યતિપાત વૈષ્ટિદિનેદગ્ધે તિથૌ મે તથા ॥ ૯૩ ॥

શુક્રેઽસ્તઽથગુરૌચ પાતસમયે વિષ્ટયાંચ માસેઽધિકે ।

ચન્દ્રે પાપવિલોકિતેચ સહિતે કાર્યન કિન્ચિચ્છુભમ્ ॥ ૯૪ ॥

ધન અને મીનનો સૂર્ય સિંહના બૃહસ્પતિ (સિંહસ્થ વર્ષ) ક્ષીણ ચંદ્રમા તિથિ, નક્ષત્ર અને લગ્ન ગુંડાન્ત, દગ્ધાતીથી વ્યતિપાત, વૈધૃતિ, દગ્ધ નક્ષત્ર, ગુરુ શુક્રનો અસ્ત, મહાપોત, લદ્રા, અધિકમાસ (મલમાસ) પાપગ્રહથી દષ્ટ તથા યુક્ત ચંદ્રમા આટલા યોગોમાં ગૃહાહિ શુભ કાર્ય કરવું નહિ.

॥ ગૃહારંભાદિ માસ તિથિ યોગો ॥

વિશ્વકર્મોવાચ ।

ઇદાનીમભિધાસ્યામઃ સુત્રપાત્ર વિધિક્રમમ્ ।
 શસ્ત્રે માસે સિતે પક્ષે સુલગ્ને ચ શુભે દિને ॥ ૧૧૫॥
 ચૈત્રે શોકાકુલો મર્તા વૈશાખે ચ ધનાન્વિતઃ ।
 જ્યેષ્ઠે ગૃહાનિપદ્યન્તે આષાઢે પશુ નાશનમ્ ॥ ૧૧૬॥
 શ્રાવણે ધનવૃદ્ધિશ્ચ ભાદ્રે તુ ન વસેદ્ ગૃહે ।
 કલદશ્ચાશ્વિને માસે મૃત્યાશનશ્ચ કાર્તિકે ॥ ૧૧૭॥
 માર્ગે શીર્ષે ધન પ્રાપ્તિઃ પોષે વૈ કામ સંપદા ।
 માઘેચાન્નિ મયં કુર્યાત્ ફાલ્ગુનેશ્રિયમુત્તમામ્ ॥ ૧૧૮॥

શ્રી વિશ્વકર્મા કહે છે કે—સુત્રપાત્ર વિધિ કરમે કહું છું. શુભ માસે, શુકલ પક્ષે, શુભ લગ્ને, શુભદિને, ચૈત્રમાસમાં ગૃહારભ કરે તો શોક ઉત્પન્ન થાય. વૈશાખમાં ધનની પ્રાપ્તિ, જ્યેષ્ઠમાં ગૃહની હાનિ થાય, આષાઢે પશુનો નાશ થાય, શ્રાવણમાં ધન વૃદ્ધિ થાય, ભાદ્રપદે ઘર શૂન્ય રહે (કોઈ વસી ન શકે) અશ્વિન માસે કલેશ થાય, કાર્તિકે કમા નોકરનો નાશ થાય, માર્ગશિર્ષે ધનપ્રાપ્તિ, પોષે કાર્ય સફળ થાય, માઘ માસમાં અગ્નિનો ભય ઉત્પન્ન થાય, ફાલ્ગુને ઉત્તમ લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થાય.

॥ અપરાજિત પૃચ્છા ॥

॥ ગૃહારંભ તિથિ ॥

તૃતીયા પશ્વમી ચૈવ સપ્તમી નવમી તથા ।
 એકાદશી ત્રયોદશ્યૌ તિથયશ્ચ સુભાવહાઃ ॥ ૧૧૯॥

ત્રીજી (૩) પાચમ (૫) સાતમ (૭) નોમ (૯) એકાદશી (૧૧) તેરશ (૧૩) એ તિથિઓ શુભ જાણવી.

॥ અપરાજિત પૃચ્છા ॥

પ્રતીપાત્કૃષ્ણ પક્ષીયા દ્વિતીયા વાસ્તુ કર્મણિ ।

તૃતીયા પञ્ચમી ચૈવ સપ્તમી દશમી - તથા ॥

एकादशी त्रयोदशी तिथयश्च शुभावहाः ॥ ॥२०॥

કૃષ્ણપક્ષની એકમ (૧) બીજ (૨) ત્રીજ (૩) પાંચમ (૫) સાતમ (૭) દશમ (૧૦) એકાદશી (૧૧) તેરશ એ તિથિઓ શુભ કારક છે.

शुक्लपक्षे भवेत्सौख्यं कृष्णे तस्करतो भयम् ।

त्यक्त्वा चतुर्दशीं षष्ठीं चतुर्थीमष्टमीममाम् ।

नवमीं च रवि भौमं गृहारंभो विधीयते ॥ ॥२१॥

શુકલ પક્ષમાં ગૃહારંભ કરવાથી સુખની પ્રાપ્તિ થાય, તથા કૃષ્ણ પક્ષમાં ગૃહારંભ કરવાથી ચોરનો ભય થાય, ચતુર્દશી, ષષ્ઠી, ચતુર્થી, અષ્ટમી, અમાવાસ્યા, નવમી તિથિ તથા રવિવાર અને મંગળવારનો ત્યાગ કરવો અને બાકી રહેલ તિથિ તથા વારોમાં ગૃહારંભ કરવો શ્રેષ્ઠ છે.

॥ तिथि निर्णय ॥

कृष्ण पक्ष त्रिमासे तु प्रथमे स्याच्छुभावहा ।

मध्या द्वितीये भवति तृतीये कर्तुं नागिनी ॥ ॥२२॥

शुक्ले त्रिमासे प्रथमे देशनाशाय कीर्तिता ।

द्वितीये मध्यफलदा तृतीये च शुभावहा ॥ ॥२३॥

॥ विष्णु धर्मोत्तर તૃતીય સ્કન્ધ ॥

કૃષ્ણ પક્ષના ત્રણ ભાગ કરતાં પ્રથમ ભાગ ૧ થી ૫ શુભાવહા મધ્યમ ભાગ ૬ થી ૧૦ મધ્યમ અને ૧૧ થી અમાસ તૃતીય ભાગ કર્તાનો નાશ કરનાર બાણવો. શુકલ પક્ષમાં પ્રથમ ભાગ ૧ થી ૫ દેશનો નાશ કરનાર બાણવો, મધ્ય વિભાગ ૬ થી ૧૦ મધ્યમ અને ત્રીજો વિભાગ ૧૧ થી ૧૫ સુધી, શુભ બાણવો.

॥ विष्णु धर्मोत्तर पुराण ॥

पक्ष तिथि ज्ञान

शुक्ल कृष्णा बुभौ पक्षौ देव पित्रे च कर्मणि ।

प्रतिपच्च द्वितीया च तृतीया तदनंतरम् ॥ ॥२४॥

चतुर्थी पंचमी षष्ठी सप्तमी चाष्टमी तथा ।

नवमी दशमी चैव कौदशी द्वादशी ततः ॥ ॥२५॥

त्रयोदशी ततो ज्ञेया ततः प्रोक्ता चतुर्दशी ।

पौर्णिमा शुक्लपक्षे तु कृष्णपक्षे त्वमा रगृता ॥ ॥२६॥

દેવ કર્મમા શુકલ પક્ષ અને પિતૃ કર્મમાં કૃષ્ણ પક્ષ, એમ બે પક્ષ છે તિથિઓના નામ. ૧. પ્રતિપદા, ૨. દ્વિતિયા, ૩. તૃતિયા, ૪. ચતુર્થી, ૫. પંચમી, ૬. ષષ્ઠી, ૭. સપ્તમી, ૮. અષ્ટમી, ૯. નવમી, ૧૦. દશમી, ૧૧. એકાદશી, ૧૨. દ્વાદશી, ૧૩. ત્રયોદશી, ૧૪. ચતુર્દશી. ૧૫. શુકલ પક્ષમાં પૂર્ણિમા, ૩૦. કૃષ્ણ પક્ષમાં અમાવાસ્યા કહી છે.

તિથિ સ્વામી

ક્રમાત્તિથીનાં પતયોઽગ્રિધાતૃગૌરી ગણેશોઽહિ ગુહો રવિશ્વ ।

મહેશ દુર્ગાન્તક વિશ્વ વિષ્ણુ કામેશ સોમાઃ પિતરોઽહિ દર્શે ॥ ૧૨૭॥

ક્રમે તિથિઓના સ્વામી, પ્રતિપદાનો સ્વામી, અગ્નિ દ્વિતિયાનો બ્રહ્મા, તૃતિયાનો સ્વામી પાર્વતી; ચતુર્થીનો ગણેશ, પંચમીનો સર્પ, ષષ્ઠીનો કાર્તિક સ્વામી, સપ્તમીનો સૂર્ય, અષ્ટમીનો સ્વામી શિવ, નવમીના દુર્ગા દેવી, દશમીનો ચમ, એકાદશીનો સ્વામી વિશ્વદેવ, દ્વાદશીનો સ્વામી વિષ્ણુ, ત્રયોદશીનો કામદેવ, ચતુર્દશીનો સ્વામી શિવ, પૂર્ણિમાના ચંદ્ર, અમાવાસ્યાનો પિતૃ દેવ આ પ્રમાણે તિથિઓના સ્વામી જાણવા.

નંદાદિ સંજ્ઞા

નંદા ભદ્રા જયા રિક્તા પૂર્ણાશ્ચતિથયઃ ક્રમાત્ ।

ચારત્રયં સમાવર્ત્ય તિથયઃ પતિ પન્મુલાઃ ॥ ૧૨૮॥

પ્રતિપદાથી આરંભીને ત્રણવાર ગણવાથી. નંદા આદિ તિથિઓની સંજ્ઞા હોય છે. ૧-૬-૧૧ નંદા ૨-૭-૧૨ ભદ્રા ૩-૮-૧૩ જયા ૪-૯-૧૪ રિક્તા ૫-૧૦-૧૫ પૂર્ણ તિથિ કહેવાય.

ક્રમ	તિથિ	સ્વામી	ક્રમ	સંજ્ઞા	તિથિ
૧.	પ્રતિપદા	અગ્નિ	૧.	નંદા	૧-૬-૧૧
૨.	દ્વિતિયા	બ્રહ્મા	૨.	ભદ્રા	૨-૭-૧૨
૩.	તૃતિયા	પાર્વતી	૩.	જયા	૩-૮-૧૩
૪.	ચતુર્થી	ગણેશ	૪.	રિક્તા	૪-૯-૧૪
૫.	પંચમી	સર્પ	૫.	પૂર્ણા	૫-૧૦-૧૫
૬.	ષષ્ઠી	કાર્તિક સ્વામી			
૭.	સપ્તમી	સૂર્ય			
૮.	અષ્ટમી	શિવ			
૯.	નવમી	દુર્ગા દેવી			

ક્રમ	તિથિ	સ્વામી
૧૦.	દશમી	ચમ
૧૧.	એકાદશી	વિશ્વદેવ
૧૨.	દ્વાદશી	વિષ્ણુ
૧૩.	ત્રયોદશી	કામદેવ
૧૪.	ચતુર્દશી	શિવ
૧૫.	પૂર્ણિમા	ચંદ્ર
૦)).	અમાવાસ્યા	પિતૃદેવ

વાર જ્ઞાન

આદિત્યશ્ચન્દ્રમા ભૌમો બુધશ્ચાથ વૃહસ્પતિઃ ।

શુક્રઃ શનિશ્ચસ્થિતે વાસરાઃ પરિકીર્તિતાઃ ॥ ૧૨૯॥

આદિત્ય (રવિ) ચંદ્ર, ભૌમ, બુધ, વૃહસ્પતિ, શુક્ર, શનિ, આ સાત વાર કહેલા છે.

ગુરુશ્ચન્દ્રો બુધઃ શુક્રઃ શુભાવારાઃ શુભે સ્મૃતાઃ ।

ક્રૂરાસ્તુ ક્રૂર કૃત્યેષુ ગ્રાહ્યા ભૌમાર્ક સૂર્યજાઃ ॥ ૧૩૦॥

શુક્ર, ચંદ્ર, બુધ, અને શુક્ર આ શુભ વાર કહેલ છે તે શુભ કાર્યમા શુભ ફળ આપે છે તથા મંગળ સૂર્ય અને શનિ ક્રૂરવાર કહેલ છે તે ક્રૂર કર્મમા ગ્રાહ્ય છે.

વાર સંજ્ઞા

સ્થિરઃ સૂર્યશ્ચશ્ચન્દ્રો ભૌમશ્ચોગ્રો બુધ સમઃ ।

લઘુર્જીવો મૃદઃ શુક્રઃ શનિસ્તીક્ષ્ણઃ સમીરિતઃ ॥ ૧૩૧॥

સૂર્ય સ્થિર, ચંદ્ર ચર, મંગળ ઉગ્ર, બુધ સમ, શુક્ર લઘુ, શુક્ર મૃદુ અને શનિ તીક્ષ્ણ સંજ્ઞાવાળા બાળવા.

શુભ વાર

સોમ સૌમ્ય ગુરુ શુક્ર વાસરાઃ ।

સર્વ કર્મસુ ભવન્તિ સિદ્ધિદાઃ ॥ ૧૩૨॥

ચંદ્ર, બુધ, શુક્ર, શુક્ર, આ વારો સર્વ કાર્યમા સિદ્ધિ દાયક છે.

॥ નક્ષત્ર જ્ઞાન ॥

અશ્વિની મરણી ચૈવ કૃત્તિકા રોહિણી મૃગઃ ।

આર્દ્રા પુનર્વસુઃ પુષ્યસ્તોડશ્લેષા મધા તથા ॥ ૧૩૩॥

પૂર્વાફાલ્ગુનિકા તસ્માદુત્તરાફાલ્ગુની તતઃ ।
 હસ્તચિત્રા તથા સ્વાતિ વિશાખા તદનંતરમ્ ॥ ૩૪॥
 અનુરાધા તતો જ્યેષ્ઠા તતો મૂલં નિગદ્યતે ।
 પૂર્વાષાઢોત્તરાષાઢસ્ત્વમિજિચ્છવણસ્તથા ॥ ૩૫॥
 ધનિષ્ઠા શતતાશર્યં પૂર્વા ભાદ્રપદા તતઃ ।
 ઉત્તરા ભાદ્રપાચૈવ રેવત્યેતાનિ માનિ ચ ॥ ૩૬॥

૧. અશ્વિની, ૨. ભરણી, ૩. કૃત્તિકા, ૪. રોહિણી, ૫. મૃગ શીર્ષ, ૬. આર્દ્રા, ૭. પુનર્વસુ, ૮. પુષ્ય, ૯. આશ્લેષા, ૧૦. મઘા, ૧૧. પૂર્વા ફાલ્ગુની, ૧૨. ઉત્તરા ફાલ્ગુની, ૧૩. હસ્તા, ૧૪. ચિત્રા, ૧૫. સ્વાતી, ૧૬. વિશાખા, ૧૭. અનુરાધા, ૧૮. જ્યેષ્ઠા, ૧૯. મૂળ, ૨૦. પૂર્વાષાઢા, ૨૧. ઉત્તરાષાઢા, ૨૨. અભિજિત, ૨૩. શ્રવણ, ૨૪. ધનિષ્ઠા, ૨૫. શતતારા, ૨૬. પૂર્વા ભાદ્રપદ, ૨૭. ઉત્તરા ભાદ્રપદ, ૨૮. રેવતી.

॥ નક્ષત્ર સ્વામી ॥

દક્ષો યમોઽનલો ધાતા ચન્દ્રો રુદ્રોઽદિતિર્ગુરુઃ ।
 મુજંગમશ્ચ પિતરો મગોઽર્યમ દિવાકરૌ ॥ ૩૭॥
 ત્વષ્ટ્રા વાયુશ્ચ શક્રાગ્નિ મિત્રઃ શકશ્ચનિર્ઋતિઃ ।
 જલં વિશ્વં વિધિર્વિષ્ણુર્વાસવો વરુણ સ્તથા ॥ ૩૮॥
 અજૈકાપાદહિર્બુધ્ન્યઃ પૂષેતિ કથિતો વૃધૈઃ ।
 અષ્ટાવિંશતિ સંખ્યાનાં નક્ષત્રાણામધીશ્વરાઃ ॥ ૩૯॥

(૧) અશ્વિનીનો સ્વામી, અશ્વિનીકુમાર, (૨) ભરણીનો ચમ, (૩) કૃત્તિકાનો અગ્નિ, (૪) રોહિણીનો બ્રહ્મા, (૫) મૃગ શીર્ષનો ચદ્રમા, (૬) આર્દ્રાનો શિવ, (૭) પુનર્વસુનો અદિતિ (૮) પુષ્યનો બૃહસ્પતિ (૯) આશ્લેષાનો સર્પ, (૧૦) મઘાનો પિતૃ-દેવ (૧૧) પૂર્વા ફાલ્ગુનીનો ભગદેવ, (૧૨) ઉત્તરા ફાલ્ગુનીનો અર્યમા (૧૩) હસ્તાનો સૂર્ય, (૧૪) ચિત્રાનો વિશ્વકર્મા (૧૫) સ્વાતિનો વાયુ (૧૬) વિશાખાનો ઇન્દ્ર અને અગ્નિ (૧૭) અનુરાધા સૂર્ય (૧૮) જ્યેષ્ઠાનો ઇન્દ્ર (૧૯) મૂળનો નૈઋતિ (૨૦) પૂર્વા-ષાઢાનો જળ (૨૧) ઉત્તરાષાઢાનો વિશ્વદેવ (૨૨) અભિજિતનો વિધિ (૨૩) શ્રવણનો વિષ્ણુ (૨૪) ધનિષ્ઠાનો વસુ (૨૫) સતભિષાનો વરુણ, (૨૬) પૂર્વા ભાદ્રપદનો અજયરણુ (૨૭) ઉત્તરા ભાદ્રપદનો અહિર્બુધ્ન્ય અને (૨૮) રેવતીનો પુષા આ પ્રમાણે અઠાવીશ નક્ષત્રના સ્વામીઓ જાણવા

૧. અશ્વિની	અશ્વિનીકુમાર	૧૦. મઘા	પિતૃદેવ	૧૯. મૂળ	નૈઋતિ
૨. ભરણી	યમ	૧૧. પૂર્વા ફા.	ભગદેવ	૨૦. પૂર્વા ષા.	જળ
૩. કૃત્તિકા	અગ્નિ	૧૨. ઉ. ફા.	અર્ધમા	૨૧. ઉ. ષા.	વિશ્વદેવ
૪. રોહિણી	બ્રહ્મા	૧૩. હસ્ત	સૂર્ય	૨૨. અભિજિત	વિધિ
૫. મૃગશિર્ષ	ચંદ્ર	૧૪ ચિત્રા	વિશ્વકર્મા	૨૩. શ્રવણ	વિષ્ણુ
૬. આર્દ્રા	શિવ	૧૫. સ્વાતિ	વાયુ	૨૪. ધનિષ્ઠા	વસુ
૭. પુનર્વસુ	અદિતિ	૧૬. વિશાખા	ઈન્દ્ર. અગ્નિ	૨૫. શતભિષા	વરુણ
૮. પુષ્ય	ઘૃહસ્પતિ	૧૭ અનુરાધા	સૂર્ય	૨૬. પૂર્વા ભા.	અજગરણ
૯. અશ્લેષા	સર્પ	૧૮. જ્યેષ્ઠા	ઈન્દ્ર	૨૭. ઉ. ભા.	અહિર્બુધ્ન્ય
				૨૮. રેવતી	પુષા

ઉત્તરાષાઢ તુર્યાશ શ્રુતિ પચ્ચ દશાંશકઃ ॥

કથિત ચાપિજિન્માનં પુરાણગણકોત્તમઃ ॥

ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રનો અંત્ય ચોથો ભાગ એક ચરણ અને શ્રવણ નક્ષત્રના આર ભનો ભાગ મળીને અભિજિત નક્ષત્ર થાય છે તેમ વિદ્વાનો કહે છે.

॥ નક્ષત્ર નામાક્ષાર ॥

સુવેચોલાશ્વિની ૧ જ્યેષ્ઠા લીલ્લેલો મરણ્યથ ૨ ।
 આર્દ્રાજય કૃત્તિકા ૩ ઓષાવીવૃ ચ રોહિણી ૪ ॥ ૪૦ ॥
 વેવોકાકી મૃગશિર્ષ ૫ આર્દ્રા ૬ કુવહછા પુનઃ ।
 કેકોદાહી પુનર્વસુ ૭ હહેદોડા તુ પુષ્યમે ૮ ॥ ૪૧ ॥
 ડીઢ્ઢેડોમિરજ્જેષ્ઠા ૯ મામીમૂમે મઘા ૧૦ મતા ।
 મોટાટીટૂ ફલ્ગુની પ્રાક્ ૧૧ ટેટોપાર્પી મિરુત્તરા ૧૨ ॥ ૪૨ ॥
 હસ્ત ૧૩ પુષ્પણઠૈર્વર્ણૈશ્ચિત્રા ૧૪ પેયોરરિ પુનઃ ।
 રેરોરોતાઃ સ્મૃતાઃ સ્વાતૌ ૧૫ તીતુતેતો વિશાંશિકા ૧૬ ॥ ૪૩ ॥
 અનુરાધા ૧૭ નનીનુને સ્યાજ્જ્યેષ્ઠા ૧૮ નોયયિયુમિઃ ।
 સ્યાદ્ઃ યયોમામિમિમૂલં ૧૯ પૂર્વાષાઢા ૨૦ મુધાકઢૈઃ ॥ ૪૪ ॥
 મે મોજાજ્યુત્તરાષાઢા ૨૧ જુજેજોરવાહમિજિ ૨૨ ન્મતા ।
 શ્રવણે ૨૩ સ્યુઃ શિલ્લુલેલો ધનિષ્ઠાયા ૨૪ ગમીગુને ॥ ૪૫ ॥

ગોસસીઘ્ઃ શતમિષક્ ૨૫ ગ્રાક્ સેસોદદિ મદ્રપાત્ ।

દુરાજ્ઞાયોત્તરા મદ્રા ૨૭ દેદોચ્ચી તુ રેવતી ૨૮ ॥ ૪૬ ॥

૧. અશ્વિની	ચુચેચોલા	૧૫. સ્વાતિ	રુરેરોતા
૨. ભરણી	લીલૂલેલો	૧૬. વિશાખા	તીતૂતેતો
૩. કૃત્તિકા	આ ઈ ઊ ઓ	૧૭. અનુરાધા	નનીનૂને
૪. રોહિણી	ઓવાવીવૂ	૧૮. જ્યેષ્ઠા	નોયયીયુ
૫. મૃગશિર્ષ	વેવોકાકી	૧૯. મૂલ	ચેચોભાભી
૬. આર્દ્રા	કુધડંછ	૨૦. પૂર્વાષાઢા	ભુધાફઢ
૭. પુનર્વસુ	કેકોહાહિ	૨૧. ઉત્તરાષાઢા	લેલોભજ
૮. પૃષ્ઠ	હૂહોહોહા	૨૨. અભિજિત	જુજેજેખા
૯. આશ્લેખા	ડીડૂડેડો	૨૩. શ્રવણ	ખિખૂખેખો
૧૦. મઘા	મમિમૂમે	૨૪. ધનિષ્ઠા	ગગીગુગે
૧૧. પૂર્વા ફાલ્ગુન	મોટાટીરુ	૨૫. શતભિષા	ગોસસીસૂ
૧૨. ઉત્તરા ફાલ્ગુન	ટેટોપાપી	૨૬. પૂર્વા ભાદ્રપદ	સેસોદદિ
૧૩. હસ્ત	પુષણ્ઠ	૨૭. ઉ. ભાદ્રપદ	દુંઝઝાથ
૧૪. ચિત્રા	પેપોરરિ	૨૮. રેવતી	દેદોચ્ચી

॥ રાશિ નામ ॥

મેષો વૃષશ્ચ મિથુનઃ કર્ક સિંહશ્ચ કન્યકા ।

તુલાલિ ધનુષ્ઞૈવ મૃગ કુંભ ક્ષયા ઇતિ ॥ ૪૭ ॥

(૧) મેષ, (૨) વૃષભ, (૩) મિથુન, (૪) કર્ક, (૫) સિંહ, (૬) કન્યા, (૭) તુલા, (૮) વૃશ્ચિક, (૯) ધન, (૧૦) મકર, (૧૧) કુંભ, (૧૨) મીન, આ આર રાશિઓના નામ છે.

॥ રાશિ જ્ઞાન ॥

સપ્ત વિંશતિ માનાં ચ નવમિર્નવમિઃ પદૈઃ ।

અશ્વિનીપ્રસુલાનાંચ મેષાઘા રાશયઃ સ્મૃતાઃ ॥ ૪૮ ॥

અશ્વિની આદિ સત્તાવીશ નક્ષત્રોના નવ નવ ચરણોની મેષાદિ આર રાશિઓ કહી છે.

અશ્વિની ભરણી કૃત્તિકા પાદમેકં મેષઃ ॥૧॥ ।

કૃત્તિકાયાસ્રયઃ પાદારોહિણી મૃગશિરોદ્વષમઃ ॥૨॥ ॥ ૪૯ ॥

मृगशिरोर्द्धं भार्द्रा पुनर्वसुपादत्रयं मिथुनः ॥३॥ ।
 पुनर्वसुपाद मेकं च पुण्यमाश्लेषान्तं कर्कः ॥४॥ ॥ ॥५०॥
 मघा पूर्वा उत्तरा फाल्गुनी पाद मेकं सिंहः ॥५॥ ।
 उत्तरा फाल्गुनि त्रयः पादा हस्तश्चित्रार्द्धकन्याः ॥६॥ ॥ ॥५१॥
 चित्रार्द्धं स्वाती विशाखा पाद त्रयं तुलाः ॥७॥ ।
 विशाखा पादमेकमनुराधा ज्येष्ठान्तं वृश्चिकः ॥८॥ ॥ ॥५२॥
 मूलं च पूर्वाषाढोत्तराषाढा पाद मेकं धनुः ॥९॥ ।
 उत्तराषाढा त्रयः पादा श्रवण धनिष्ठा मकरः ॥१०॥ ॥ ॥५३॥
 धनेष्ठा शतभिषा पूर्वा भाद्रपदा त्रयः कुम्भः ॥११॥ ।
 पूर्वाभाद्रपदापाद मेकमुत्तराभाद्रपदा रेवत्यंतमीनाः ॥१२॥ ॥५४॥

अश्विनी आर अरुण, भरणी आर अरुण, कृत्तिका ओके अरुण मणी नर्व अरुणी
 मेघ राशि थर, कृत्तिका (३) रोहिणी (४) मृगशिर (२) वृषभ. मृगशिर (२) आर्द्रा
 (४) पुनर्वसु (३) मिथुन (३) पुनर्वसु (१) पुष्य (४) अश्लेषा (४) कर्क (४) मघा
 (४) पूर्वा क्षत्रिण (४) उत्तरा क्षत्रिण (१) सिंह, उत्तरा क्षत्रिण (३) हस्त (४) चित्रा
 (२) कन्या (७) चित्रा (२) स्वाती (४) विशाखा (३) तुला (७) विशाखा (१)
 अनुराधा (४) ज्येष्ठा (४) वृश्चिक (८) मूल (४) पूर्वाषाढा (४) उत्तराषाढा (१) धन
 (८) उत्तराषाढा (३) श्रवण (४) धनिष्ठा (२) मकर (१०) धनिष्ठा (२) शतभिषा
 (४) पूर्वा भाद्रपद, (३) कुल (११) पूर्वा भाद्रपद (१) उत्तरा भाद्रपद (४) रेवती
 (४) मीन (१२) ।

॥ राशि नामाक्षर ॥

आलाई मेघ संज्ञः स्यात् बावाउ वृष उच्यते ।
 काळाया मिथुनः पोक्तो डाहा कर्कट उच्यते ॥ ॥५५॥
 माटा सिंहश्च पाठाणां कन्यका कथ्यते बुधैः ।
 गता तुला तथा नोया वृश्चिकः कथ्यते बुधैः ॥ ॥५६॥
 माधा फाढा धनुः प्रोक्तो खाजा मकर संज्ञकः ।
 गोसा कुम्भ स्तथा दाचाझाया मीनश्च कथ्यते ॥ ॥५७॥

आलाई मेघ आवाउ वृषभ, काळाया मिथुन, डाहा कर्क, माटा सिंह, पाठाण
 कन्या, राता तुला. नोया वृश्चिक, लाधा डाहा धन, आला मकर, गोसा, कुल, दाचा-
 आ या मीन. आ प्रमाणे राशिता नामाक्षर न्नुवा.

॥ રાશિ સ્વામી ॥

મેષ વૃશ્ચિકયો મૈમઃ શુક્રો વૃષતુલા ધિષઃ ।
 બુધઃ કન્યા મિથુનયોઃ કર્કસ્યાધિપતિર્વિધુઃ ॥ ૫૮ ॥
 સ્યાન્મીનધનુષો જીવઃ શનિ મૈકર કુંભયોઃ ।
 સિંહસ્યાધિપતિઃ સૂર્યઃ કથિતો ગણકોત્તમૈ ॥ ૫૯ ॥

મેષ અને વૃશ્ચિકનો સ્વામી મંગળ, વૃષભ અને તુલાનો સ્વામી શુક્ર, કન્યા અને મિથુનનો સ્વામી બુધ, કર્કનો સ્વામી ચંદ્રમા, મીન અને ધનનો સ્વામી શુક્ર, મકર અને કુલનો સ્વામી શનિ, તથા સિંહનો સ્વામી સૂર્ય છે.

॥ નક્ષત્ર યોનિ ॥

અશ્વિન્યમ્બુપયોર્હયો નિગદિતઃ સ્વાત્યર્કયોઃ કાસરઃ ।
 સિંહો વસ્ત્રજપાઙ્ગયોસ્સમુદિતો યામ્યાન્ત્યયોઃ કુઙ્ગરઃ ॥ ૬૦ ॥
 મેષો દેવપુરોહિતાઽનલ મયોઃ કર્ણાઽમ્બુનો વાનરઃ ।
 સ્પાદૈરવામિજિતો સ્તથૈવ નકુલશ્ચાન્દ્રાઽજયોન્યો રહિઃ ॥ ૬૧ ॥
 જ્યેષ્ઠા મૈત્ર મયોઃ કુરઙ્ગ ઉદિતો મૂલાર્દ્રયોઃ શ્વા તથા ।
 માર્ગારોહદિતિ સાર્પયોરથૈ મધાયોન્યોસ્તથૈ વોન્દુરઃ ॥ ૬૨ ॥
 વ્યાઘ્રો દ્વીશમચિત્રયોરપિ ચ ગૌર્યમ્બા બુધ્ન્ય ક્ષયો- ।
 ચૌનિઃ પાદગયોઃ પરસ્પર મહાવૈરં મયોન્યોસ્ત્યજેત્ ॥ ૬૩ ॥

અશ્વિનિ અને સતભિષાની અશ્વ યોનિ, સ્વાતિ અને હસ્તની મહિષ યોનિ-
 ધનિષ્ઠા પૂર્વા ભાદ્રપદ સિંહ યોનિ, ભરણી રેવતીની ગજ યોનિ પુષ્યને કૃત્તિકા મેષ
 યોનિ, શ્રવણ અને પૂર્વા પાઠા વાનર યોનિ, ઉત્તરા પાઠા અને અભિજિત નકુલ યોનિ
 મૃગશિર્ષ અને રોહિણી સર્પ યોનિ, જ્યેષ્ઠા અનુરાધા મૃગ યોનિ, મૂલને આર્દ્રા શ્વાન
 યોનિ, પુનર્વસુ આશ્લેષા માર્ગર યોનિ, મધ્યા પૂર્વા ક્રાત્યુની મુષક યોનિ, વિશાખા,
 ચિત્રા વ્યાઘ્ર યોનિ, ઉત્તરા ક્રાત્યુની અને ઉત્તરા ભાદ્રપદ ગાય યોનિ, શ્લોકમાં પ્રત્યેક
 ચરણમાં કહેલ બળે યોનિને પરસ્પર મહાવૈર છે માટે યોનિ વેર ત્યાજ્ય કરવો.

નક્ષત્ર

અશ્વિ- સ્વાતી ધનિ- ભરણી પુષ્ય શ્રવણ ઉ. પા. રોહિણી અનુ- મૂલ પુનર્વસુ મધ્યા ચિત્રા ઉ. ક્રા.
 શત હસ્ત પૂ. ભા. રેવતી કૃત્તિકા પૂ. પા. અભિ મૃગ જ્યેષ્ઠા આર્દ્રા અશ્લે પૂ. ક્રા. વિશા ઉ. ભા.

યોનિ

હય મહિષ સિંહ ગજ મેષ વાનર નકુલ સર્પ મૃગ શ્વાન માર્ગર મુષક વ્યાઘ્ર ગાય
 ૧ ૧ ૨ ૨ ૩ ૩ ૪ ૪ ૫ ૫ ૬ ૬ ૭ ૭

(હથ) ઘોડાને અને (મહિષ) પાડાને વૈર ૧ સિંહ અને (ગજ) હાથીને વૈર ૨ (મેષ) ઘેટાને અને વાનરને વૈર ૩ (નકુલ) નોળીયાને અને સર્પને વૈર ૪ શ્વાનને અને મૃગને વૈર ૫ (માર્જાર) જિલાડીને અને (મૂષક) ઉંદરને વૈર ૬. વાઘ અને ગાયને વૈર ૭. આ પ્રમાણે નક્ષત્ર યોગિ વૈર સમજવું.

॥ નક્ષત્ર ગણ ॥

રક્ષોનરાડમરગણાઃ ક્રમતો મધાહિ- ।

ચસ્વીન્દ્ર મૂલ વરુણાન્તલ તક્ષ રાઘાઃ ॥ ૬૪॥

પૂર્વોત્તરાત્રય વિદ્યાત્ત યમેશ માનિ ।

મૈત્રાદિતીન્દુ હરિ પૌષ્ણ મરુલ્લ ધૂનિ ॥ ૬૫॥

નિજનિજ ગણમધ્યે પ્રીતિસ્ત્યુત્તમા સ્યા- ।

દમરમનુજયોઃ-સા મધ્યમા સમ્પ્રદિષ્ટા ॥ ૬૬॥

અસુર મનુજયો ઐન્મૃત્યુરેવ પ્રદિષ્ટો ।

દનુજચિત્રુધયોઃ-સ્યાદ્વૈરમેકાન્ત તોડત્ર ॥ ૬૭॥

૧. મધા. ૨. અશ્લેષા. ૩. ધનિષ્ઠા, ૪. જેષ્ઠા, ૫ મૂલ, ૬. શતભિષા, ૭. કૃત્તિકા, ૮. ચિત્રા, ૯. વિશાખા, આ નવ નક્ષત્ર રાક્ષસ ગણ. ૧. પૂર્વા શ્રાવણ, ૨. પૂર્વા પાઠા, ૩. પૂર્વા ભાદ્રપદ, ૪. ઉત્તરા શ્રાવણ, ૫. ઉત્તરા પાઠા, ૬. ઉત્તરા ભાદ્રપદ, ૭. રોહિણી, ૮. ભરણી, ૯. આર્દ્રા આ નવ મનુષ્યગણ અને ૧. અનુરાધા, ૨. પુનર્વસુ, ૩. મૃગશિર્ષ, ૪. શ્રવણ, ૫. રેવતી, ૬. સ્વાતી, ૭. હસ્ત, ૮. અશ્વિની, ૯. પુષ્ય આ નવ નક્ષત્ર દેવ ગણ છે,

એક જ ગણમાં અતિ ઉત્તમ પ્રીતિ રહે મનુષ્ય અને દેવમાં મધ્યમ, રાક્ષસ મનુષ્યોમાં મૃત્યુ રાક્ષસ અને દેવમાં વૈરત્વ સર્વદા રહે.

॥ નક્ષત્ર વૈર ॥

વૈરં ચોત્તર ફાલ્ગુની યુગલયોઃ સ્વાતી મરણ્યો દ્વયોઃ ।

રોહિણ્યુત્તરપાદયોઃ શ્રુતિ પુનર્વસોચિરોધ સ્તથા ॥ ૬૮॥

ચિત્રા હસ્ત મયોશ્ચ પુષ્યફણિનો જ્યેષ્ઠાવિશાલર્ધયોઃ ।

પ્રાસાદે ભવનાઽસને ચ શયને નક્ષત્ર વૈરં ત્યજેત્ ॥ ૬૯॥

ઉત્તરા શ્રાવણ અને અશ્વિની, સ્વાતી અને ભરણી, રોહિણી અને ઉત્તરા પાઠા, શ્રવણ અને પુનર્વસુ, ચિત્રા અને હસ્ત, પુષ્ય અને અશ્લેષા, જેષ્ઠા અને વિશાખા,

એ નક્ષત્રો પરસ્પર શત્રુતા ધરાવે છે માટે પ્રાસાદે ભવને આસને તથા પલંગે વર્ણીત જાણવા.

॥ નાડી જ્ઞાન ॥

આવૃત્તિર્મિમેંસિમિરશ્ચિમાદ્યં ક્રમોત્ક્રમાત્સંગણયેદુહુનિ ॥૭૦॥

યદેકપર્વણ્યુભયોશ્ચ હર્મ્યહર્મેશયોર્મેઽતિ શુભં તદા સ્યાત્ ॥૭૧॥

અશ્વિનીથી આરંભ કરી ત્રણ નક્ષત્ર ક્રમ અને ઉત્ક્રમ કરવાથી નવ નવ નક્ષત્રોની અકેક નાડી આવે ગૃહ અને ગૃહેશના નક્ષત્ર એક નાડીમાં આવે તો અત્યન્ત શુભકારક જાણવા.

॥ નાડી ચક્ર ॥

આદ્ય નાડી-અશ્વિ આર્દ્રા પુન ઉ. ફા. હસ્ત જ્યેષ્ઠા મૂલ શત પૂ ભા.
મધ્ય નાડી-ભરણી મૃગ પુષ્ય પૂ. ફા. ચિત્રા અનુ પૂ. પા. ધને ઉ. ભા.
અંત્ય નાડી-કૃતિકા રોહિણિ અશ્લેષ મઘા સ્વા વિશા ઉ. પા. શ્રવ રેવતી

॥ નક્ષત્ર ચર આદિ સંજ્ઞા ॥

ચરં ચલં સ્મૃતં સ્વાતી પુનર્વસુ શ્રુતિત્રયમ્ ।

ક્રૂરમગ્રં મઘા પૂર્વાષ્ટિતયં મરણી તથા ॥ ૭૨॥

ધ્રુવં સ્થિરં વિનિદિષ્ટં રોહિણી ચાત્તરાત્રયમ્ ।

તીક્ષ્ણ દારુકમશ્લેષા જ્યેષ્ઠાર્દ્રામૂલ મેવ ચ ॥ ૭૩॥

લઘુક્ષિપ્રં સ્મૃતં પુષ્યો હસ્તોશ્વિન્યમિજિત્તથા ।

મૃદુમૈત્રં સ્મૃતં ચિત્રાનુરાધા રેવતી મૃગઃ ॥ ૭૪॥

મિશ્રં સાધારણ પ્રોક્ત વિશાખા કૃતિકા તથા ।

નક્ષત્રેષ્વેષુ કર્માણિ નામ તુલ્યાનિ કારયેત્ ॥ ૭૫॥

૧. સ્વાતી, ૨. પુનર્વસુ, ૩. શ્રવણ, ૪. ધનિષ્ઠા અને ૫. સતભિષા આ નક્ષત્રો ચર અને ચળ સંજ્ઞક છે.

૧. મઘા, ૨. પૂર્વા ફાલ્ગુન, ૩ પૂર્વા પાઠા, ૪. પૂર્વા ભાદ્રપદ અને ૫. ભરણી આ નક્ષત્રો ક્રૂર અને ઉગ્ર સંજ્ઞક છે. ૧ રોહિણી. ૨ ઉત્તરા ફાલ્ગુન, ૩. ઉત્તરા પાઠા, ૪. ઉત્તરા ભાદ્રપદ, આ નક્ષત્રો ધ્રુવ અને સ્થિર સંજ્ઞક છે, ૧. આશ્લેષા, ૨. જ્યેષ્ઠા, ૩. આર્દ્રા, અને ૪. મૂળ આ નક્ષત્રો તીક્ષ્ણ અને દારૂણ સંજ્ઞક છે. ૧. પુષ્ય, ૨. હસ્ત, ૩. અશ્વિની અને ૪. અભિજિત્ આ નક્ષત્રો લઘુ અને ક્ષિપ્ર સંજ્ઞક છે. ૧. ચિત્રા, ૨. અનુરાધા, ૩. રેવતી, ૪. મૃગશીર્ષ આ નક્ષત્રો મૃદુ અને મૈત્ર સંજ્ઞક છે.

૧.વિશાખા અને ૨. કૃતિકા આ નક્ષત્રો મિશ્ર અને સાધારણ સંજ્ઞક છે. આ નક્ષત્રોનું સંજ્ઞાદ્વય નામાત્રુ સાર સમજી તે તે નક્ષત્રોમાં યોગ્ય કાર્ય કરવું.

પંચક જ્ઞાન

વાસવોત્તરદલાદિ પચકે યામ્યદિગ્ગમનગેહગોપનમ્ ।

પ્રેતદાહ વૃણકાષ્ટસંગ્રહઃ શય્યકા નિતતનં ચ વર્જયેત્ ॥ ૭૬॥

ધનેષ્ઠા નક્ષત્રના ઉત્તરાર્ધથી આરંભીને દેવતી પર્યંત પાંચ નક્ષત્રોને પંચક કહે છે અર્થાત્ કુંભ અને મીનના ચંદ્રમા પચક કહેવાય છે તેમાં દક્ષિણ દિશાની યાત્રા ગૃહાચ્છાદન, પ્રેતદાહ, ઘાસ અને કાષ્ટનો સંગ્રહ તથા શય્યા (પલંગ ખાટલો) ભરવો ઇત્યાદિ વર્જિત છે.

॥ પુખ્ય નક્ષત્ર પ્રભાવ ॥

પાપૈર્વિદ્ધે યુતે હીને ચન્દ્ર તારા બલેઽપિ ચ ।

પુખ્યે સિદ્ધયન્તિ સર્વાણિ કાર્યાણિ મંગલાનિ ચ ॥ ૭૭॥

ચંદ્રમા અને તારા બલહીન હોય, પાપ ગ્રહોથી વિધાયોલા હોય અથવા પાપ ગ્રહોથી યુક્ત હોય તોપણ પુખ્ય નક્ષત્રમા સર્વ માંગલિક કાર્યો સિદ્ધ થાય છે.

॥ યોગ જ્ઞાન ॥

ચાક્રયતેરર્ક નક્ષત્રં શ્રવણાશ્ચાન્દ્ર મેધ ચ ।

ગળયેત્તદ્યુતિં કુર્યાધોગઃ સ્વાદૃક્ષ શેષતઃ ॥ ૭૮॥

પુખ્ય નક્ષત્રથી સૂર્ય નક્ષત્ર સુધી ગણી અને શ્રવણ નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણી તે બન્ને સંખ્યાઓને યુક્ત કરી સત્તાવીશે ભાગતા જે શેષ રહે તે વિષ્કભાદિયોગ બાણવા.

યોગ નામાનિ

વિષ્કુંભઃ પ્રીતિરાધુષ્માન્ સૌમાગ્યઃ શોભનામિધઃ ।

અતિગણ્ઢઃ સુકર્માશ્ચ્યો ધૃતિઃ શૃલામિધાનકઃ ॥ ૭૯॥

ગણ્ઢો વૃદ્ધિર્ધુવશ્ચાથ વ્યાધાતો દર્પણાહ્વયઃ ।

વજ્ર સિદ્ધિર્વ્યતીપાતો વરીયાન્ પરિધઃ શિવઃ ॥ ૮૦॥

સિદ્ધિઃ સાધ્યઃ શુભઃ શુભો વ્રહેન્દ્રોઽથચ વૈધૃતિઃ ।

મત્તવિશતિ યોગાસ્તુ કુર્યુર્નામસમં ફલમ્ ॥ ૮૧॥

૧. વિષ્કુંભ, ૨. પ્રીતિ, ૩. આયુષ્યમાન, ૪. સૌભાગ્ય, ૫. શોભન, ૬. અતિગંડ, ૭. સુકર્મ, ૮. દ્યુતિ, ૯. શૂલ, ૧૦. ગંડ, ૧૧. વૃદ્ધિ, ૧૨. ધ્રુવ, ૧૩. વ્યાધાત, ૧૪. હર્ષણુ, ૧૫. વજ્ર, ૧૬. સિદ્ધિ, ૧૭. વ્યતિપાત, ૧૮. વસ્ત્રીયાન્, ૧૯. પરિધ, ૨૦. શિવ, ૨૧. સિદ્ધિ, ૨૨. સાધ્ય, ૨૩. શુભ, ૨૪. શુકલ, ૨૫. બ્રહ્મા, ૨૬. ઐંદ્ર, ૨૭. વૈદ્યુતિ, આ સત્તાવીશ યોગ છે, અને તે પોતાના નામ પ્રમાણે ફળ આપે છે.

॥ અશુભ યોગ પરિહાર ॥

વિરુદ્ધ સંજ્ઞા ઇદ્દ યે ચ યોગ સ્તેપામનિષ્ઠઃ સ્વલુપાદ આદ્યઃ ।

સર્વૈ દ્યુતિસ્તુવ્યતિપાતનામાસર્વોઽધ્યનિષ્ઠઃ પરિધસ્યચાર્ધમ્ ॥ ૧૮૨ ॥

ત્રિભસ્તુ યોગે પ્રથમે ચ વજ્રે વ્યાધાત સંજ્ઞે નવપંચશૂલે ।

ગણ્ડેઽતિગણ્ડે ચ પડેવ નાડયઃ શુભેષુ કાર્યેષુ વિવર્જનીયાઃ ॥ ૧૮૩ ॥

પૂર્વોક્ત યોગોમાં જે વિરુદ્ધ યોગ હોય તેનો પ્રથમનો અતુર્થોશ ભાગ તજવો, વ્યતિપાત અને વૈદ્યુતિ સંપૂર્ણ તજવા, પરિધ યોગ અર્ધો વર્જિત છે, વિષ્કુંભ અને વજ્રની ત્રણ ત્રણ ઘડી, વ્યાધાતની નવ ઘડી, શૂલની પાંચ ઘડી અને ગંડ તથા અતિ ગંડ છ-છ ઘડી શુભ કાર્યમાં વર્જિત છે

॥ કરણ નામાનિ ॥

કરણાનિ ચરાણ્યાનિ નવ વાલવ કૌલવમ્ ।

તૈતિલં ગર વાણિજ્યે વિષ્ટિ રેતાનિ સપ્ત ચ ॥ ૧૮૪ ॥

ગતાશ્ચ તિથયો દ્વામ્યાનિન્નાઃ શુકલાદિતઃ ક્રમાત્ ।

વવાચ્ચ કરણં પૂર્વે જ્ઞેયં સૈકં પરે દલે ॥ ૧૮૫ ॥

પરે કૃષ્ણ ચતુર્દશ્યાં દલે ચ શકુનિર્ભવેત્ ।

દર્શે ચતુષ્પદં નાગં પૂર્વાપર વિભાગયોઃ ॥ ૧૮૬ ॥

શુક્રે પ્રતિપદઃ પૂર્વે દલે કિંસ્તુન્ન સંજ્ઞકમ્ ।

એતેષાં કરણાનાં હિ ચતુષ્કં સ્થિર સંજ્ઞકમ્ ॥ ૧૮૭ ॥

(૧) ખવ, (૨) બાલવ, (૩) કૌલવ, (૪) તૈતિલ, (૫) ગર, (૬) વાણિજ્ય, અને (૭) વિષ્ટિ આ સાત કરણ ચર સંજ્ઞક છે.

શુકલ પક્ષની પ્રતિપદાથી ગત તિથિઓને ખમણી કરે અને સાતનો ભાગ આપવાથી જે અંક આવે તે ખવાદિ કરણ તિથિના પૂર્વાર્ધમાં થાય છે અને બે ઉત્તરાર્ધમાં કરણ

જાણવી હોય તો એક ઉમેરી બવાદિ કરણ જાણવી. એટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે દરેક તિથિને બે કરણ લોગવે છે.

કૃષ્ણ પક્ષની ઔદશના બીજા ભાગમાં શકુનિ કરણ આવે છે અને અમાસના પહેલા ભાગમાં ચતુષ્પદ બીજા ભાગમાં નાગ કરણ આવે છે તેમ જ શુકલ પક્ષની પ્રતિપદાના પહેલા ભાગમાં કિંસ્તુદન આવે છે આ ચારે કરણોની સ્થિતિ સજ્ઞા જાણવી.

॥ કરણોના સ્વામી ॥

ઇદ્રો ધક્ષા તથા મિત્રશ્ચાર્યમા ભૂરમા યમાઃ ।

કલિ ધર્માક્ષ નાગાજઃ કરણાનામધીશ્વરાઃ ॥ ૧૮૮ ॥

(૧) ઇદ્ર, (૨) ધક્ષા, (૩) મિત્ર, (૪) અર્ચમા, (૫) પૃથ્વી, (૬) લક્ષ્મી. (૭) યમ, (૮) કલિ, (૯) વૃષ, (૧૦) સર્પ. (૧૧) વાયુ આ ક્રમે બવાદિ કરણોના સ્વામી જાણવા.

॥ કરણોમાં કાર્ય ॥

બવે પૌષ્ટિક કાર્યાણિ વિપ્રકર્માણિ ચાલવે ।

કૌલવે સ્ત્રી સુહૃત્કર્મ તૈત્તિલે સુભગાપ્રિયમ્ ॥ ૧૮૯ ॥

ગરે વીજાશ્ચિતં કુર્યાદ્રાણિજ્યં વણિજે ચરેત્ ।

દાહપાતાદિકં વિષ્ટયાં ન શુભં તત્ર કિંચન ॥ ૧૯૦ ॥

શકુનાવૌષધં મંત્રસાધનં પૌષ્ટિકં ચરેત્ ।

રાજ્યં ગોવિપ્રયોઃ કર્મ પિતૃકાર્યં ચતુષ્પદે ॥ ૧૯૧ ॥

સૌભાગ્ય દારૂણં નામે કિંસ્તુદને મંગલં ચરેત્ ।

અવિધશ્ચ વિજ્ઞેયઃ કરણાનાં કાર્યવિસ્તરઃ ॥ ૧૯૨ ॥

બવ કરણમાં પૌષ્ટિક કર્મ, બાલવમાં પ્રાદ્યક્ષણના કર્મ, કૌલવમાં સ્ત્રી અને મિત્રના કાર્ય, તૈત્તિલમાં સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીને પ્રિય કાર્ય, ગરમાં ખેતરમાં બી વાવવું તથા હળ બેડવું, વણિજમાં વાણિજ્ય કર્મ, અને વિષ્ટિમાં ભદ્રામાં-અગ્નિ લગાડવી, પાડવી વિગેરે દુષ્ટ કર્મ કરવા પર તુ કોઈ શુભ કર્મ કરવું નહિ, શકુનિમાં ઔષધ સેવન, મંત્ર સાધના. પૌષ્ટિક કાર્ય, ચતુષ્પદમાં રાજ્ય કર્મ, ગૌપ્રાદ્યક્ષણ કર્મ અને પિતૃ કાર્ય, નાગમાં સૌભાગ્ય કર્મ, તથા દાહણ કર્મ, કિંસ્તુદનમાં મંગલકાર્ય કરવા, આ પ્રમાણે કરણોના કાર્ય વિસ્તાર જાણવો.

॥ મદ્રા જ્ઞાન ॥

દશમ્યાં ચ તૃતીયાયાં કૃષ્ણે પક્ષે પરે દલે ।
 સપ્તમ્યાં ચ ચતુર્દશ્યાં વિષ્ટિઃ પૂર્વે દલે સ્મૃતા ॥ ૧૯૩॥
 એકાદશ્યાં ચતુર્થ્યાં ચ શુકલે પક્ષે પરે દલે ।
 અષ્ટમ્યાં પૂર્ણિમાયાં ચ મદ્રા પૂર્વે દલે સ્મૃતા ॥ ૧૯૪॥

કૃષ્ણ પક્ષમાં દશમી તૃતીયાના બીજા ભાગમાં ભદ્રા હોય છે, તેમ જ સપ્તમી અને ચતુર્દશીના પહેલા ભાગમાં હોય છે, શુકલ પક્ષમાં એકાદશીના અને ચતુર્થીના બીજા ભાગમાં તથા અષ્ટમી અને પૂર્ણિમાના પહેલા ભાગમાં ભદ્રા કહી છે.

॥ મદ્રા નામાનિ ॥

કરાલી નન્દની રૌદ્રી દુર્મુખી સુમુખી તથા ।
 મિશ્રી ચ વૈષ્ણવી હંસી હૃદાનામાનિ મદ્રયા ॥ ૧૯૫॥

(૧) કરાલી, (૨) નન્દની, (૩) રૌદ્રી, (૪) દુર્મુખી, (૫) સુમુખી, (૬) મિશ્રી, (૭) વૈષ્ણવી, (૮) હંસી, આ આઠ ભદ્રાના નામ છે.

॥ મદ્રા વાસ ॥

મીને મેષે ચ સિંહે અલિનિવસતે સ્વર્ગલોકે ચ મદ્રા ।
 કન્યાયાં તૌર્લિસંસ્થે ધનુષિ ચ મકરે નાગલોકે સ્થિતિશ્ચ ॥ ૧૯૬॥
 કર્કે કુંભે વૃષે સ્થાનમિથુન દ્વિમકરે વર્તતે મર્ત્યલોકે જ્ઞેયા
 ચંદ્ર પ્રવાહા ત્રિમવન વિજયા મર્ત્યસંસ્થાવિવર્જ્યા ॥ ૧૯૭॥

મીન, મેષ, સિંહ અને વૃશ્ચિકના ચંદ્રમાં હોય તો ભદ્રાનો વાસ સ્વર્ગ લોકમાં જાણવો. કન્યા, તુલા, ધન અને મકરના ચંદ્રમાં ભદ્રાનો વાસ પાતાલ લોકમાં જાણવો, તથા કર્ક, કુલ, વૃષભ, અને મિથુનના ચંદ્રમાં ભદ્રાનો વાસ મૃત્યુ લોકમાં જાણવો. આ પ્રમાણે ચંદ્રમાની ગતિથી ગમન કરવાવાળી ભદ્રા શુભ કાર્યમાં વર્જિત છે.

॥ મદ્રાઙ્ગ જ્ઞાન ॥

નાડયસ્તુ પંચવદનેઽથ ગલે તથૈકા ।
 વક્ષો દશૈક સહિતં નિયતં ચતસ્રઃ ॥ ૧૯૮॥
 નામ્યા કટૌ પડથ પુચ્છલતા ચ તિલા ।
 વિષ્ટે બુધૈર મિહિતોઽઙ્ગવિભાગ એષઃ ॥ ૧૯૯॥

ભદ્રા સ્થિતિનું પ્રમાણ ૩૦ ઘડીનું છે તેમા ૫ ઘડી મુળમા, ૧ ઘડી કંઠમા, ૧૧ ઘડી વક્ષસ્થલમા, ૪ ઘડી નાભિમા અને ૬ ઘડી કમરમા તથા ૩ ઘડી પુચ્છમા આ પ્રમાણે ૫ ડિગ્રીએ ભદ્રાના અંગ વિભાગનું વર્ણન કર્યું છે.

॥ ભદ્રાઙ્ગ ફલ ॥

મુખે કાર્યધ્વસ્તિ મૈવતિ મરણં ચાથ ગલકે ।
ધનેહાનિર્વક્ષસ્યથ કટિ તટે ત્રિદ્વિવિલયઃ ॥
કલિર્નામૌદેશે વિજયમય પુચ્છે ચ જગદુઃ ।
શરીરે ભદ્રાયાઃ પૃથગિતિ ફલં પૂર્વ મુનયઃ ॥ ૧૦૦ ॥

ભદ્રાના મુળવાળી ઘડીમા કાર્ય કરે તો કાર્યનો નાશ થાય, કંઠવાળી ઘડીમાં કાર્ય કરે તો મરણ થાય, વક્ષસ્થળની ઘડીમા કાર્ય કરે તો ધનની હાનિ થાય, કમરની ઘડીમાં કાર્ય કરે તો પુદ્ગિનો નાશ થાય, નાભિની ઘડીમાં કાર્ય કરે તો કલેશ થાય. પુચ્છની ઘડીમાં કાર્ય કરે તો વિજય થાય, આ પ્રમાણે ભદ્રાના શરીર વિભાગથી પૂર્વ મુનિઓએ પૃથક્ પૃથક્ ફળ કહેલ છે.

॥ ભદ્રા નિવાસ ફલ ॥

સ્વર્ગે ભદ્રા શુભં કાર્યં પાતાલેચ ધનાગમઃ ।
મૃત્યુલોકે યદાવિષ્ટિઃ સર્વં કાર્યં વિનાશીની ॥ ૧૦૧ ॥
દિવાભદ્રા યદારાત્રૌ રાત્રિ ભદ્રા યદાદિવા ।
તદાવિષ્ટિ કૃતં દોષં ન ભવેત્સર્વ સૌખ્યદઃ ॥ ૧૦૨ ॥

સ્વર્ગમાં ભદ્રા હોય તો શુભ જાણુવી, પાતાલમાં ભદ્રા હોય તો ધનનો લાભ કરે. અને મૃત્યુલોકમાં ભદ્રા હોય તો સર્વ કાર્યનો નાશ કરવાવાળી જાણુવી દિવસની ભદ્રા રાત્રે હોય અને રાત્રીની ભદ્રા દિવસે હોય તો ભદ્રાનો દોષ જાણુવો નહિ અને તે સર્વ પ્રકારનું સુખ આપે છે.

॥ ભદ્રા કાર્ય ગૃહણ ॥

યુદ્ધે ભૂપતિદર્શને મયવને ધાતેચ પાઠે હઠે ।
વૈદ્યસ્ય ગમને જલ પ્રતરણે શત્રોસ્તથાચ્ચાટને ॥ ૧૦૩ ॥
સિદ્ધોષ્ટ્રે લ્હરમાહિપે અજમુગે અથ ગૃહેપાતને ।
સી સેવા ક્ષત્રુમર્દનેષુ શકટે ભદ્રા સદા ગૃહ્યતે ॥ ૧૦૪ ॥

ચુદ્ધ, રાજદર્શન, ભય, વન, ઘાત, પાઠ, હઠ, વૈદ્યાગમન, જળપ્રતરણ, શસ્ત્રોચ્ચાટન, સિંહ, ઉટ, ગધેડુ, લેશ, મૃગ, મેષ, અશ્વ, ગૃહપાતન, સ્ત્રી સેવન, ઋતુ મર્દન, ગાડી, ઉપર કહેલા સર્વ કાર્યોમાં ભદ્રા ગ્રહણ કરવી.

મદ્રાયાં દે ન કર્તવ્યે શ્રાવણી ફાલ્ગુની તથા ।

શ્રાવણી નૃપતિ દ્વન્તિ ગ્રામં દહતિ ફાલ્ગુની ॥ ૧૦૫॥

ભદ્રામા શ્રાવણી અર્થાત્ રક્ષાબંધન આદિ અને હોલિકામા દહન આ બન્ને ન કરવા, ભદ્રામા શ્રાવણી કરવાથી રાજાનો નાશ અને હોલિક દહન કરવાથી ગામમાં અગ્નિનો ભય થાય.

ન કુર્યાન્મઙ્ગલં વિષ્ટયાં જીવિતાર્થી કદાચન ।

કુર્વન્નજસ્તદા ક્ષિપ્રં તત્સર્વં નાશતાં વ્રજેત્ ॥ ૧૦૬॥

જીવવાની ઇચ્છાવાળા પુરુષોએ ભદ્રામાં શુભ કાર્ય કદાપિ કરવું ન ભેઈએ, ભે મૂઠ પુરુષ ભદ્રામાં શુભ કાર્ય કરે છે તો તેનું સર્વ કાર્ય જલદીથી નાશ થઈ જાય છે.

કરણ ચક્ર

શુદ્ધ પક્ષની તિથિ ૩૦ થડી				દૂષ્ણ પક્ષની તિથિ ૩૦ થડી				કરણના નામ	સ્વામી	સ્થિરાદિ સંજ્ઞા	શુભાશુભ કાર્ય ક્રમ
પૂર્વ ભાગ	ઉત્તર ભાગ	પૂર્વ ભાગ	ઉત્તર ભાગ	પૂર્વ ભાગ	ઉત્તર ભાગ	પૂર્વ ભાગ	ઉત્તર ભાગ				
૧	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	કિસ્તુર્ન	વાયુ	સ્થિર	શુભ કાર્ય કરવાં
૫	૮	૧	૧૫	૪	૧૧	૭	૦	બવ	ઈન્દ્ર	ચર	તૃતીત્થવ, આસાદ, તલાવ કરાવવાં
૨	૬	૫	૧૨	૧	૮	૪	૧૧	બાલવ	અક્ષા	ચર	પ્રાતાણુના કર્મ કરવા
૬	૧૩	૨	૬	૫	૧૨	૧	૮	કૌલવ	મિત્ર	ચર	સ્ત્રી અને મિત્રના કર્મ કરવાં
૩	૧૦	૬	૧૩	૨	૬	૫	૧૨	તૈત્તિલ	સૂર્ય	ચર	વિવાહાદિ ગગળ કાર્ય કરવા
૭	૪	૩	૧૦	૬	૧૩	૨	૬	ગ	ભૂમિ	ચર	બીજ વાવવું, હળ બેતવું,
૪	૧૧	૭	૧૪	૩	૧૦	૬	૧૩	વણિજ	સક્ષ્મી	ચર	દેવ પ્રતિષ્ઠા, ગૃહ, દુકાન બાંધવી
૮	૧૫	૧૪	૧૧	૭	૧૪	૩	૧૦	વિશ્વિ	યમ	ચર	શુભ કર્મ ન કરવાં; વિપ, ગત્રુને હણવો, ફૂંડ કર્મ કરવું.
૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧૪	શક્રુતિ	કલિ	સ્થિર	મંત્ર સાધન, ઔષધ એવન, અહ પ્રજ્વ, પૌષ્ટિક કર્મ કરવા.
૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	અતિષ્ઠાદ	દ્યુપ	સ્થિર	ગભ્યાભિષેક, ગાય, ભેંસ લેવી અને મિત્ર કાર્ય કરવાં.
૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	નાગ	સર્પ	સ્થિર	સૌભાગ્ય કર્મ, યુધ્ધે જ્યુ, ધૈર્ય રાખવું વેદાભ્યાસ કરવો.

ભદ્રા ચક્ર

ફળ	લોક- વાસ	ચક્રમા	ઘડી સંખ્યા	સ્થાન ફળ	પક્ષ	તિથિ	લક્ષનો વાસ તથા નામ
સુખ	સ્વર્ગ- લોક	મેષ	૩	પુરુષ	ફલ્ગુપક્ષ	૩, ૧૦,	આ તિથિઓમા ખીન્ન લાગમા લક્ષ રહે છે. સર્પિણી નામ.
		વૃષ	૬	વિજય	શુક્લપક્ષ	૪, ૧૧,	આ તિથિઓના ખીન્ન લાગમા લક્ષ રહે છે. વૃશ્ચિકા નામ.
		મિથુન વૃશ્ચિક		કુટિ શુદ્ધિનાશ			
ધન પ્રાપ્તિ	પાતાલ- લોક	કન્યા	૫	નાભિ	ફલ્ગુપક્ષ	૭, ૧૪,	આ તિથિઓના પહેલા લાગમા લક્ષ રહે છે. સર્પિણી નામ.
		તુલા		શુદ્ધિનાશ			
		ધન					
અશુભ	મૃત્યુ- લોક	મકર	૧૦	હૃદય	શુક્લપક્ષ	૮, ૧૫,	આ તિથિઓમા પહેલા લાગમા લક્ષ રહે છે. વૃશ્ચિકા નામ.
		કુંભ		લક્ષ્મીનાશ			
		મીન	૧	કર્ક મૃત્યુ			
		કર્ક	૫	સુખ -			
		સિંહ		કાર્ય નાશ			

॥ રાશિ ચંદ્ર ॥

મેષે ચ સિંહે ધનતુષીન્દ્ર ભાગે વૃષે ચ કન્યા મકરે ચ યામ્યે ।

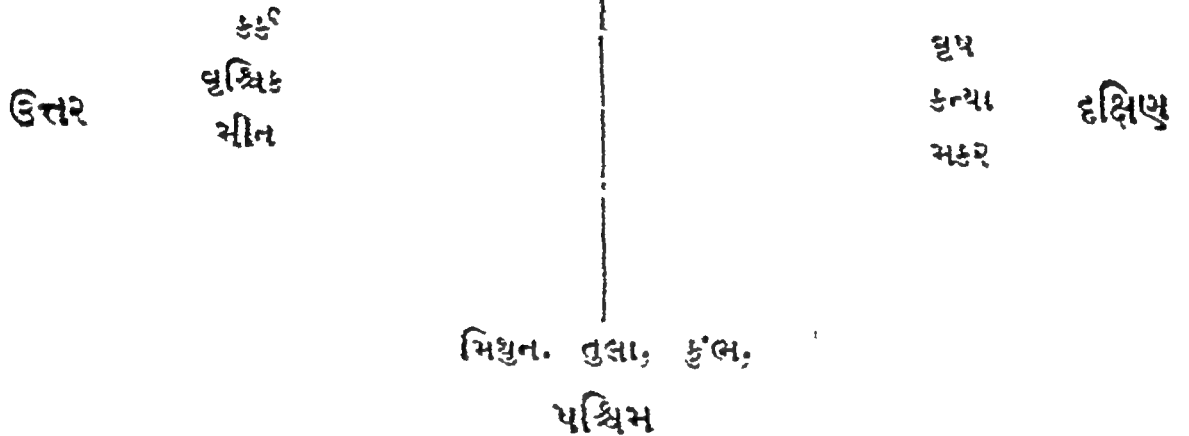
કુંભે તુલાયાં મિથુને પ્રતીન્યાં કર્કાલીનીનેષુ તથોત્તર સ્યામ્ ॥૧૦૭॥

મેષ, સિંહ અને ધનનો ચંદ્રમા પૂર્વદિશામાં જાણવો, વૃષભ, કન્યા અને મકરનો ચંદ્રમા દક્ષિણ દિશાનો જાણવો, મિથુન, તુલા અને કુંભનો ચંદ્રમા પશ્ચિમનો જાણવો. કર્ક વૃશ્ચિક, મીનનો ચંદ્રમા ઉત્તર દિશાનો જાણવો.

રાશિ ચંદ્ર,

પૂર્વ

મેષ, સિંહ, ધન,

॥ નક્ષત્ર ચંદ્ર ॥

કૃતકાદિ સર્વે સમ પૂર્વાધાથ પ્રદક્ષિણાઃ ।

અષ્ટવિંશતિ ચુત્કાનાં તત્ર ચંદ્રમુનિ દેરેત્ ॥૧૦૮॥

કૃતકાથી સાત સાત નક્ષત્રો અનુક્રમે પૂર્વાદિ દિશાઓમાં જાણવા સતાવીશ નક્ષત્રો યુક્તિએ કરીને સ્થાપવા. ક્ષેત્રનું ગણિત કરતાં ક્ષેત્રનું નક્ષત્ર જે દિશામાં આવે તે દિશામાં ચંદ્ર જાણવો.

		પૂર્વ								
		૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭		
		કુ	રો	મૃ	આ	પુ	પૂ	અ		
ઉત્તર	૨૮								૮	
	ભ								મઘા	
	૨૭								૯	
	અ								પૂ. ફા.	
	૨૬								૧૦	
	રેવતી								ઉ. ફા.	
	૨૫								૧૧	
	ઉ. ભા								હરત	દક્ષિણ
	૨૪								૧૨	
	પૂ. ભા								ચિત્રા	
	૨૩								૧૩	
	શ								સ્વાતિ	
	૨૨								૧૪	
	ધ								વિશાખા	
		અ	શ્ર	ઉ પા	પૂ. પા	મૂ	જે	અ		
		૨૧	૨૦	૧૯	૧૮	૧૭	૧૬	૧૫		
પશ્ચિમ -										

॥ સિદ્ધિયોગ ॥

શુક્રેનન્દા બુધે મદ્રા જયા મૌમે પ્રકીર્તિતા ।

શનૌરિક્તા ગુરૌ પૂર્ણા સિદ્ધિયોગા ઉદાહૃતાઃ ॥૧૦૯॥

શુક્રવારે નંદા ૧-૬-૧૧ તિથિ, બુધવારે ભદ્રા ૨-૭-૧૨ તિથિ, મંગળવારે જયા ૩-૮-૧૩ તિથિ, શનિવારે રિક્તા ૪-૯-૧૪ તિથિ, ગુરુવારે પૂર્ણા ૫-૧૦-૧૫ તિથિ, સિદ્ધિયોગ જાણવો.

॥ નંદાદિ તિથિ વાર યોગ ॥

વાર	સંજ્ઞા	તિથિ	યોગ
શુક્ર	નંદા	૧, ૬, ૧૧,	સિદ્ધિયોગ
બુધ	ભદ્રા	૨, ૭, ૧૨,	સિદ્ધિયોગ
મંગળ	જયા	૩, ૮, ૧૩,	સિદ્ધિયોગ
શનિ	રિક્તા	૪, ૯, ૧૪,	સિદ્ધિયોગ
ગુરુ	પૂર્ણા	૫, ૧૦, ૧૫,	સિદ્ધિયોગ

॥ મૃત્યુયોગ ॥

ત્વૌ મૌમે મવેન્નદા મદ્રા માર્ગવ ચન્દ્રયોઃ ।

વૃથે જયા ગુરૌ રિક્તા શનૌ પૂર્ણા ચ મૃત્યુદા ॥૧૧૦॥

રવિ અને મંગળવારે નંદા તિથિ, શુક્ર અને સોમવારે ભદ્રા, બુધવારે જયાતિથિ, શુરુવારે રિક્તાતિથિ, અને શનિવારે પૂર્ણાતિથિ હોય તો મૃત્યુયોગ જાણવો.

મૃત્યુયોગ.

વાર	સંજ્ઞા	તિથિ	યોગ
રવિ, મંગળ,	નંદા	૧, ૬, ૧૧,	મૃત્યુયોગ
શુક્ર, સોમ,	ભદ્રા	૨, ૭, ૧૨,	મૃત્યુયોગ
બુધવાર	જયા	૩, ૮, ૧૩,	મૃત્યુયોગ
શુરુવાર	રિક્તા	૪, ૯, ૧૪,	મૃત્યુયોગ
શનિવાર	પૂર્ણા	૫, ૧૦, ૧૫,	મૃત્યુયોગ

॥ ચન્દ્ર વર્ણજ્ઞાન ॥

અલૌ મેપસિંહેઽરુણે યુદ્ધકારી ।

વૃથે કર્કટે તૌલિકે શ્વેત સિદ્ધિઃ ॥૧૧૧॥

ધનુર્મૌન યુગ્મેષુ પીતે ચ લક્ષ્મી ।

મૃગે કુંભકન્યા શશી શ્યામ મૃત્યુઃ ॥૧૧૨॥

વૃશ્ચિક, મેષ અને સિંહનો ચંદ્રમા રક્તવર્ણ અને યુદ્ધકારી જાણવો, વૃષભ, કર્કટ અને તુલાનો ચંદ્રમા શ્વેતવર્ણ અને સિદ્ધિ દાયક જાણવો, ધન, મીન અને મિથુનનો ચંદ્રમા પીત્તવર્ણ અને લક્ષ્મીકારણ જાણવો, મકર, કુંભ અને કન્યાનો ચંદ્રમા શ્યામ વર્ણ અને મૃત્યુકારક જાણવો.

॥ ચંદ્ર સુમાચુમ્બ ફલ ॥

સ્વજન્મરાશિમારમ્ય ચન્દ્રશશિસ્થિતં ફલમ્ ।

ચન્દ્રે જન્મસ્થિતે પુષ્ટિર્દ્વિતીયે નો સુખં મવેત્ ॥૧૧૩॥

પેતાની રાશિથી ચંદ્રમાની રાશિ સુધીનું ક્ષણ કહે છે, ચંદ્રમા જન્મ રાશિમાં સ્થિત હોય તો પુષ્ટિ, બીજો હોય તો દુઃખ પ્રાપ્તિ.

તૃતીયે ધનલાભશ્ચ ચતુર્થે રોગ સંભવઃ ।
પञ्ચમે કાર્યનાશશ્ચ ષષ્ઠે દ્રવ્યાગમો મહાન્ ॥૧૧૪॥

ત્રીજે ધન લાભ, ચોથોરોગની ઉત્પત્તિ, પાંચમે કાર્યનાશ છઠ્ઠે દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ.

સપ્તમેભૂપ સન્માન સ્વપ્તમે મરણં ધ્રુવમ્ ।
નવમે ચ ભયં જ્ઞેયં દશમે કાર્યસંપદમ્ ॥
एकादशेऽर्थ लाभश्च द्वादशे विविधापदः ॥૧૧૫॥

સાતમે રાજ સન્માન, આઠમે મરણ, નવમે ભય, દશમે કાર્ય સંપત્તિ, અગિ-
યારમે દ્રવ્યલાભ અને બારમે ચંદ્ર હોય તો અનેક જાતની ઉપાધી કરાવે.

॥ शुक्लपक्ष चंद्र वल ॥

द्वितीयः पञ्चमश्चन्द्रो नवमश्च शुभप्रदः ।
शुक्लपक्षे विशेषोऽयं तुल्यमन्यत्तथो भयो ॥૧૧૬॥

શુકલ પક્ષમાં બીજે, પાંચમે અને નવમે ચંદ્રમાં વિશેષ શુભ પ્રદ છે. શુકલ પક્ષમાં
એ વિશેષતા જાણવી અને તે સિવાયના અન્ય ચંદ્રમાં બંને પક્ષોમાં સમાન ફળ
આપનાર જાણવા.

॥ चंद्र दिशा फल ॥

समुखे चार्थलाभं तु दक्षिणे सुखसंपदः ।
पश्चिमे कुल्ले मृत्युं वामे चन्द्रो धन क्षयम् ॥૧૧૭॥

પ્રચાલુમાં ચંદ્ર સન્મુખ હોય તો ધન લાભ, જમણી બાજુએ હોય તો સુખ
સંપદ, પાછળ હોય તો મરણ અને ડાબી બાજુ હોય તો ધન ક્ષય કરે.

॥ अन्य दोषो हर चन्द्र ॥

करण भगणदोषं वार संक्रान्ति दोषं ।
कुतिथि कुलकदोषं वामयामार्धदोषम् ॥૧૧૮॥
कुजशनि रवि दोषं राहुकेत्वादि दोषं ।
हरति सकल दोषं चन्द्रमा समुखस्थः ॥૧૧૯॥

સન્મુખ રહેલ ચંદ્ર કરણ, નક્ષત્ર, વાર, સંક્રાન્તિ, કુતિથિ, પ્રહર, ચોઘડીયા, મંગળ,
શનિ, રાહુ કેતુ વગેરે ગ્રહોના દોષ તેમજ અન્ય દોષો હરે છે

ચારે દિશા કરતા ચંદ્રની ઘડી

નાડ્યં સમદશ પ્રાચ્યાં ચામ્યાં તિથિમતાસ્તતઃ ।

તતઃ સ્વર્ગમિતાઃ પ્રત્યગુત્તરસ્યા તુ પોઢશ ॥૧૨૦॥

પુનઃ સમદશ પ્રાચ્યાં દક્ષિણસ્યાં ચતુર્દશ ।

પશ્ચિમે નવસંખ્યાસ્તા ઉદિચાં પશ્ચભૂમિતા ॥૧૨૧॥

ચાર દ્વયં ભ્રમથેન્દોઃ સ્વવાસ સ્થાનતઃ ક્રમાત્ ।

એકરાશિસ્વિનોઽપીહ તદિશાજં ફલં દિશેત્ ॥૧૨૨॥

આવશ્યક કાર્યમાં ઘટિશરમક ચંદ્રમા ચારે દિશામાં કરે છે તે લેવો, ચંદ્રમા ૧૭ ઘડી પૂર્વમાં, ૧૫ ઘડી દક્ષિણમાં, ૨૧ ઘડી પશ્ચિમમાં, ૧૬ ઘડી ઉત્તરમાં અને કરી પાછો ૧૭ ઘડી પૂર્વમાં, ૧૪ ઘડી દક્ષિણમાં, ૨૦ ઘડી પશ્ચિમમાં, ૧૫ ઘડી ઉત્તરમા આ પ્રમાણે ચંદ્રમાં પોતાના નિવાસ સ્થાનથી અનુક્રમે ચારે દિશાઓમાં બે વાર કરે છે, તો ખબર ચંદ્રમાં એકજ રાશિમાં સ્થિતિ કરી રહે છે, પરંતુ કળતો તેજ દિશાનું આવે છે કે જે દિશામાં ને રહે છે.

॥ રાશિ ભાગ ॥

ચંદ્રદિશા	ઘડી	૧ મર્થ	એક માહીના.
પૂર્વ	૧૭	૨ ચંદ્ર	મથા બે દિવસ.
દક્ષિણ	૧૫	૩ ભાન	દોઢ માસ.
પશ્ચિમ	૨૧	૪ ગુપ્ત	એક માસ.
ઉત્તર	૧૬	૫ શુક્ર	તેર માસ
પૂર્વ	૧૭	૬ શુક્ર	એક માસ.
દક્ષિણ	૧૬	૭ રાત્રિ	ત્રીશ નડીના.
પશ્ચિમ	૨૦	૮ ચાંદુ	અઠાસ માસ
ઉત્તર	૧૫	૯ કેતુ	અઠાસ માસ.

૫૫૧ ૫૫૨ ૫૫૩

॥ અદ્વલ અને ચન્દ્ર ચંદ્ર ॥

ઉદાત્તે જોગવે જીવઃ પૂર્વો ભૂગલ દર્શને ।

સંજામે મર્ધાશ્વતો વિદ્યાશ્યામે વૃષોધતી ॥૧૨૩॥

ચાપાળાં માર્ગવઃ પ્રોક્તા રીડાવાઙ્ગ્યર્જનવઃ ।

વરમાઃ મરેશ્યંગ વરમ્નો મૃગને વૃષઃ ॥૧૨૪॥

વિવાહ અને ઉત્સવમાં ગુરુનું બળ, રાજદર્શનમાં સૂર્યનું બળ, સંગ્રામમાં મંગળનું બળ, વિદ્યાભ્યાસમાં બુધનું બળ, યાત્રામાં શુક્રનું બળ, દીક્ષા લેવામાં શનિનું બળ અને સર્વ કાર્યમાં ચંદ્રમાનું બળ પ્રશસ્ય છે તેથી બુદ્ધિમાન પુરુષો તેનું બળ જોઈ કાર્યો-રત્ન કરે છે.

॥ સર્વ દોષને હરનાર રવિયોગ ॥

સૂર્યમા દશમે પષ્ટે તુર્યે વિંશે ત્રયોદશે ।

નવમે ચન્દ્ર નક્ષત્રે રવિયોગઃ શુભપ્રદઃ ॥

અનેક દોષ સંધાના ખંસ કોડયમુદાહતે ॥૧૨૫॥

સૂર્યના નક્ષત્રથી, ચંદ્રમાના નક્ષત્ર સુધી, ગણતા ૧૦મું, ૬હું, ૪થું, ૨૦મું, ૧૩મું, ૯ મુ એ નક્ષત્ર હોય ત્યારે રવિયોગ થાય છે, તે શુભદાયક છે અને તે અનેક દોષના સમુદોનો નાશ કરે છે.

॥ સિંહસ્થ ગુરુ તજવા વિષે ॥

શોકો વિવાહે મરણં વૃતે સ્પાત્ક્ષૌરે દરિદ્રં વિકલાં ચ યાત્રા ।

મૌર્યંશ્ચ દીક્ષ્યે વિઘ્નં પ્રતિષ્ઠિતે સિંહસ્થિતે સર્વવિવર્જનીયમ્ ॥૧૨૬॥

સિંહસ્થના ગુરુ હોય તો વિવાહમાં શોક, વ્રતમાં મૃત્યુ, યૌલમાં દરિદ્રતા તથા યાત્રામાં નિષ્ફળતા, દીક્ષામાં મૂઢતા અને પ્રતિષ્ઠામાં વિઘ્ન વગેરે ક્ષણો પ્રાપ્ત થાય માટે સિંહ રાશિના ગુરુ હોય ત્યારે સર્વ પ્રકારનાં શુભ કાર્ય કરવા નહિ.

કૂર ગ્રહે ભોગવેલું નક્ષત્ર શુભ કાર્યમાં લેવા વિષે.

શુક્તં મોજશ્ચ ન ત્યાજ્યં સર્વ કર્મણુ સિદ્ધિર્મ્ ।

યત્નાત્ ત્યાજ્યં તુ સત્કાર્યે નક્ષત્રં રાહુ સંયુતમ્ ॥૧૨૭॥

કૂર ગ્રહે ભોગવેલું, ભોગવાનું કે ભોગ્ય નક્ષત્ર સર્વ કર્મમાં સિદ્ધિ દાતા હોવાથી ત્યાજ્ય નથી પરંતુ શુભ કાર્યમાં રાહુથી યુક્ત થયેલું નક્ષત્ર ચત્નપૂર્વક તજવું.

ધિષ્ણકામાય પર્યાપ્તં ચન્દ્ર મોગાદ્ પ્રહાદતમ્ ।

શુદ્ધં પદ્મભિવેન્માસૈ રુપરાગપરાદતમ્ ॥ ૧૨૮ ॥

॥ રાહુથી હણાયેલ નક્ષત્ર શુભ કાર્યે થાય ॥

ગ્રહથી હણાયેલ નક્ષત્ર દોષયુક્ત થઈ ચંદ્રના ભોગમાં આવ્યા પછી શુભ કાર્યને માટે યોગ્ય થાય છે. ગ્રહણથી હણાયેલ નક્ષત્ર છ માસે શુદ્ધ થાય છે.

લલ્લ કહે છે કે દુષિત નક્ષત્ર સૂર્યના ભોગમાં તથા ચંદ્રના ભોગમાં શાંત થતા

શુભ કાર્યમાં ગ્રહણ કરાય છે. વળી કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે ગ્રહણનું નક્ષત્ર સૂર્યના લોગમાં આવ્યા પછી શુદ્ધ થાય છે. સપ્તર્ષિઓ કહે છે કે એક માસમાં બે ગ્રહણ થાય તો બીજું ગ્રહણ થતા પહેલા ગ્રહણથી દૂષિત નક્ષત્ર શુદ્ધ થાય છે. અને બીજા ગ્રહણનું નક્ષત્ર છ માસે શુદ્ધ થાય છે.

॥ ત્યાજ્ય યોગ ॥

અજૈકપાદાહિર્વુદ્ધ્ય શકમિત્રાનિલાનાકૈઃ ।
સમદૈર્મન્દવારે સ્વાદ્ રક્ષો ભૂતયતં ગૃહમ્ ॥
અગ્નિનક્ષત્રગેશ્વર્યે ચન્દ્રે વા સંસ્થિતે યદિ ।
નિર્મિતં મંદિરં નૂનમગ્નિના દહ્યતેઽચિન્ત ॥૧૨૯॥

પૂર્વા ભાદ્રપદ, ઉત્તરા ભાદ્રપદ, વ્યેષ્ઠા, અનુરાધા, સ્વાતી અને ભરણી, આમાંના કેઈ નક્ષત્ર ઉપર શનિ હોય અથવા તે દિવસે શનિવાર હોય તો ગૃહારંભ કરવામાં આવે તો તે ઘર રાક્ષસ અને ભૂત આદિનું નિવાસસ્થાન થાય, કૃતિકા નક્ષત્ર ઉપર સૂર્ય અગર ચંદ્ર હોય તે દિવસે ગૃહારંભ કરે તો તે ઘર તૈયાર થયા પછી જલદી અગ્નિથી બળી ભસ્મ થાય.

॥ ત્યાજ્ય પ્રકરણ ॥

તિથિનક્ષત્ર વારાણાં દુષ્ટયોગાન્પરસ્પરમ્ ।
વ્યતિપાતાદિદુર્યોગાન વિષ્ટિદર્શકં સંક્રમાન્ ॥૧૩૦॥
જન્મક્ષતિથિ માસાંશ્ચ તિથ્યર્ધ્વિત્વવમંદિનમ્ ।
પાપૈર્મુક્તં યુતં મોગ્યં વિદ્ધં લતિતમૃક્ષકમ્ ॥૧૩૧॥

તિથિ, વાર અને નક્ષત્રોથી ઉત્પન્ન થએલા દુષ્ટ યોગ તથા વ્યતિપાતાદિ, દુર્યોગ, ભદ્રા, અમાવાસ્યા, સૂર્યસંક્રાંતિ, જન્મ નક્ષત્ર, જન્મ તિથિ, જન્મ માસ, તિથિ વૃદ્ધિ, તિથિ ક્ષય, પાપ ગ્રહોએ લોગવેલ નક્ષત્ર તેમજ પાપગ્રહયુક્ત નક્ષત્ર, પાપગ્રહો, લોગ-નક્ષત્ર અથાત પાપગ્રહ બે નક્ષત્ર ઉપર જનાર હોય, પાપગ્રહોથી વીંધાએલા નક્ષત્ર, પાપગ્રહોથી લક્ષ્મીયુક્ત નક્ષત્ર તજવાં.

ઉત્પાતગ્રહ મિનઞ્ચ રવગ્રાસે ગ્રહણાર્થકમ્ ।
પળમામાવધિ માસેષુ ત્રિપ ગ્રાસેઽર્ધકે સતિ ॥૧૩૨॥
માસમેકં તુ તુર્યાંશે ગ્રસ્ત ચન્દ્રે ચ માસ્કરે ।
ત્ર્યહં ગ્રાગ્રહણાન્સત્પદિનાનિ ગ્રહણોત્તરમ્ ॥૧૩૩॥
ગ્રસ્તાસ્તે તુ ત્ર્યહં પૂર્વે ત્ર્યહં ગ્રસ્તોદયે પરમ્ ।
પૂર્ણે ગ્રાસે ત્વિદં જ્ઞેયં સ્વંદ ગ્રાસેઽપુષાત્તતઃ ॥૧૩૪॥

ઉત્પાતનું નક્ષત્ર અને ગ્રહોથી ભેદાયેલાં નક્ષત્ર તજવાં ગ્રાસ ગ્રહણનું નક્ષત્ર છ મહિના સુધી તથા અર્ધ ગ્રાસનું હોય તો ત્રણ મહિના સુધી અને અંદ્રમા તથા સૂર્યનું ચોથા ભાગે ગ્રહણ હોય તો એક મહિના સુધી તજવું તેમજ ગ્રહણમા પહેલા ત્રણ દિવસ અને પાછળના સાત દિવસ તજવા, ગ્રહણના અસ્તાસ્તમાં પહેલા ત્રણ દિવસ અને અસ્તોદયમા પાછલા ત્રણ દિવસ તથા પૂર્ણ ગ્રાસમા પહેલા અને પાછલા ત્રણ ત્રણ દિવસ તેમજ આ ત્રણ દિવસના હિસાબે ત્રિરાશિ કરી ખંડગ્રાસમા પહેલા અને પાછલા દિવસ તજવા.

॥ ત્યાજ્ય પ્રકરણ ॥

દિનમેકં તુ માસાન્તે નક્ષત્રાન્તે ઘટીહયમ્ ।
 ઘટીમેકાં તુ તિથ્યન્તે લગ્નાંતે ઘટિકાર્દ્ધકમ્ ॥૧૩૫॥
 વિષાલ્પા નાડિકાં માનાં પાતમેકાર્ગલંતથા ।
 દમ્બાહં ક્રાંતિ સામ્યશ્ચ લગ્નેશં રિપું મૃત્યુગમ્ ॥૧૩૬॥
 દિનાર્દ્ધે ચ રજન્યર્દ્ધે સન્ધૌ ચ પલ વિંશતિમ્ ।
 મલમાસં કવીજ્યાસ્તં ત્રાલવાર્દ્ધક્યમેવ ચ ॥૧૩૭॥
 જન્મે શાસ્તં મનોમંગં ક્ષતકં માતુરાર્તવમ્ ।
 રોગોત્પાતાઘરિષ્ઠાનિ શુભેષ્વતાનિ સંત્યજેત્ ॥૧૩૮॥

માસના અંતનો એક દિવસ, નક્ષત્રાન્તમા ૨ ઘડી, તિથ્યન્તમા ૧ ઘડી, લગ્નાતમાં અર્ધ ઘડી અને નક્ષત્રોની વિષનામની નાડી, એ સર્વતજવાં, પાત દોષ, એકાર્ગલ (દગ્ધ-દિવસ, ક્રાંતિ સમય અને લગ્નનોસ્વામીશત્રુ તથા મૃત્યુ સ્થાનમાં હોય) મધ્યાહ્ન તથા અર્ધરાત્રિ, ખંડે સધ્યાની સધિમાં વીસ વીસ પલ, અધિકમાસ, શુક્ર અને બૃહસ્પતિનો અસ્ત તથા શુક્ર અને બૃહસ્પતિના બાલત્વ અને વૃદ્ધત્વ, એ સર્વ તજવાં તથા જન્મેશનો અસ્ત, મનનો ભંગ, સુતક, માતાને ઋતુ પ્રાપ્તિ થવી. રોગ ઉત્પાતાદિ અરિષ્ટ એ સર્વ શુભ કાર્યોમા તજવા.

॥ સિદ્ધિયોગ જ્ઞાન ॥

આદિત્યે ચાષ્ટમી હસ્તે અશ્વિની ચોત્તરાત્રયમ્ ।
 મૂલં પુષ્યો ધનિષ્ઠા ચ સિદ્ધિયોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૧૩૯॥

રવિવારે અષ્ટમી તિથિ અને હસ્ત, અશ્વિની. ત્રણ ઉત્તરા, મૂળ, પુષ્ય, ધનિષ્ઠા નક્ષત્ર હોય તો સિદ્ધિયોગ કહ્યો છે.

સોમે ચ નવમી પુણ્યઃ શ્રવણં રોહિણી મૃગઃ ।

દશમ્યામનુરાધા ચ સિદ્ધિયોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૧૪૦॥

સોમવારે નવમી, દશમી તિથિ અને પુણ્ય શ્રવણ, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, અનુરાધા નક્ષત્ર હોય તો સિદ્ધિ યોગ કહ્યો છે.

મૌમે પૃષ્ઠી તૃતીયા ચ અષ્ટમી ચ ત્રયોદશી ।

મૂલાશ્વિની મૃગાશ્લેષા સિદ્ધાન્ધુતરમાદ્રપાત્ ॥૧૪૧॥

સોમવારે પૃષ્ઠી, તૃતીયા, અષ્ટમી તથા ત્રયોદશી તિથિ અને મૂળ, અશ્વિની, મૃગશીર્ષ, અશ્લેષા, ઉત્તરા ભાદ્રપદ નક્ષત્ર હોય તો સિદ્ધિ યોગ જાણવો.

બુધવારે દ્વિતીયા ચ સપ્તમી દ્વાદશીષુ ચ ।

મૃગાનુરાધા પુણ્યથ સિદ્ધાઃ કૃતિક રોહિણિ ॥૧૪૨॥

બુધવારના દિવસે દ્વિતીયા, સપ્તમી, તથા દ્વાદશી-તિથિ અને મૃગશીર્ષ, અનુરાધા, પુણ્ય કૃતિકા, રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો સિદ્ધિયોગ જાણવો.

ગુરૌ ચ દશપંચમ્યાં પૌર્ણિમાસ્યાં વિશાખયોઃ ।

પૌષ્ણા શ્વિન્યાનુરાધા ચ સિદ્ધા પુણ્યપુનર્વસુ ॥૧૪૩॥

ગુરુવારે દશમી પચમી અને પૂર્ણિમાતિથિ, વિશાખા, રેવતી, અશ્વિની, અનુરાધા પુણ્ય, પુનર્વસુ નક્ષત્ર હોયતો સિદ્ધિયોગ જાણવો.

શુક્રે પ્રતિપદા પઠ્યૈકાદશી રેવતી તથા ।

પૂર્વાષાઢા શ્રુતથાશ્વિન્યો તિશ્ચિત્રાંદિતિ શુભા ॥૧૪૪॥

શુક્રવારને દિવસે પ્રતિપદા, પૃષ્ઠી, એકાદશી તિથિ તથા રેવતી, પૂર્વાષાઢા, અશ્વિની શ્રવણ, ચિત્રા, પુનર્વસુ નક્ષત્ર હોય તો સિદ્ધિયોગ જાણવો.

ગનૌ ચતુર્થી નવમી ચતુર્દશી ચ રોહિણી ।

શ્રવણં ચ મૃગા સ્વાતી પૂર્વાફાલ્ગુનિ સિદ્ધાઃ ॥૧૪૫॥

શનિવારે ચતુર્થી, નવમી, ચતુર્દશી તિથિ તથા રોહિણી, શ્રવણ, મૃગશીર્ષ, પૂર્વાફાલ્ગુની નક્ષત્ર હોયતો સિદ્ધિયોગ જાણવો.

॥ નિષેધ યોગ ॥

સૂર્યે વિશાખા મરણી દ્વાદશી ચ ચતુર્દશી ।

અનુરાધા મઘા જ્યેષ્ઠા વિરુદ્ધ સપ્તમી સદા ॥૧૪૬॥

રવિવારના દિવસે વિશાખા, ભરણી, અનુરાધા, મઘા, જ્યેષ્ઠા, અને દ્વાદશી, અતુદર્શી, સપ્તમી હોય તો ત્યાજ્ય કરવો.

ચન્દ્રે ચિત્રોત્તરાષાઢા પૂર્વા સ્વાતી વિશાખયોઃ ।

एकादश्यां त्रयोदश्यां षष्ठी यत्नेन वर्जयेत् ॥૧૪૭॥

સોમવારે ચિત્રા-ઉત્તરાષાઢા. પૂર્વાષાઢા, સ્વાતી, વિશાખા, એકાદશી, ત્રયોદશી અને ષષ્ઠી હોય તો યત્ન પૂર્વક તજવો.

भौमे आर्द्रा घनिष्ठा च द्वितीया पूर्वाभाद्रपत्त ।

शतभिषक् चोत्तराषाढा दशमी च विवर्जयेत् ॥૧૪૮॥

મંગળવારે આર્દ્રા, ઘનિષ્ઠા પૂર્વાભાદ્રપદ, શતભિષા, ઉત્તરાષાઢા, અને દ્વિતીયા, દશમી વર્જિત છે.

बुधे घनिष्ठा भरणी अश्विनी मूलसंयुता ।

तृतीया नवमी चैव प्रतिपद्देवती त्यजेत् ॥૧૪૯॥

બુધવારે ઘનિષ્ઠા, ભરણી, અશ્વિની, મૂળ, દેવતી અને તૃતીયા, નવમી, પ્રતિપદા ત્યાજ કરવી.

जीवेष्टमी चतुर्थी तु आर्द्रा चोतराफाल्गुनी ।

रोहिणी शतभिषक् षष्ठं कृतिका मृगवर्जित ॥૧૫૦॥

ગુરુવારના દિવસે આષ્ટમી, ચતુર્થી ષષ્ઠી, અને આર્દ્રા, ઉત્તરાફાલ્ગુની, રોહિણી, શતભિષા, કૃતિકા અને મૃગશીર્ષ એ વર્જિત છે.

भार्गवे रोहिणी ज्येष्ठा द्वितीया सप्तमीषु च ।

पुष्याऽऽलेपा मघा चैव सर्व कर्माणि वर्जयेत् ॥૧૫૧॥

શુક્રવારને દિવસે રોહિણી, જ્યેષ્ઠા, પુષ્ય, અશ્લેષા, મઘા અને દ્વિતીયા, સપ્તમીમાં સર્વ કાર્યમાં તજવા.

सौरे चित्रोत्तराषाढा रेवती कर सप्तमी ।

षष्ठी चोतरा फाल्गुण्यां पूर्वाषाढा विवर्जयेत् ॥૧૫૨॥

શનિવારે ચિત્રા, ઉત્તરાષાઢા, રેવતી, હસ્ત, ઉત્તરાફાલ્ગુની, પૂર્વાષાઢા અને સપ્તમી ષષ્ઠી વર્જિત છે.

॥ ચર યોગ ॥

સ્વૌ પૂર્વા ગુરૌ પુણ્યઃ શનૌ મૂલં મૃગૌ મઘા ।

સૌમ્યે બ્રાહ્મ્ય વિશા મૌમે ચન્દ્રેદા ચરયોગકઃ ॥૧૫૩॥

રવિવારે પૂર્વા ભાદ્રપદ, ગુરુવારે પુણ્ય, શનીવારે મૂળ, શુક્રવારે મઘા, બુધવારે રોહિણી મંગળવારે વિશાખા. અને સોમવારે આર્દ્રા નક્ષત્ર હોય તો ચર યોગ જાણવો.

॥ અમૃતસિદ્ધિ યોગ ॥

આદિત્યહસ્તે ગુરુપુણ્યયોગે ।

બુધાનુરાધા શનિ રોહિણી ચ ॥૧૫૪॥

સોમે ચ સૌમ્યં મૃગુ રેવતી ચ ।

મોમાશ્વિની ચામૃત સિદ્ધિયોગઃ ॥૧૫૫॥

રવિવારે હસ્ત, ગુરુવારે પુણ્ય, બુધવારે અનુરાધા, શનિવારે રોહિણી સોમવારે અશ્વિની નક્ષત્ર, શુક્રવારે રેવતી, મંગળવારે અશ્વિની હોય તો અમૃતસિદ્ધિ યોગ જાણવો.

॥ સંવર્ત્તક યોગ ॥

સપ્તમ્યાં ચ રવિર્વારો બુધસ્ય પ્રતિપદિને ।

સંવર્ત્તિત્ય સ્તદા યોગો વર્જિતવ્ય સદા શુભે ॥૧૫૬॥

સપ્તમીને દિવસે રવિવાર અને પ્રતિપદાને દિવસે બુધવાર હોય તો સંવર્ત્તક નામનો યોગ જાણવો આ યોગ શુભ કાર્યમાં વર્જિત છે.

॥ ક્રકચ યોગ ॥

પૃષ્ઠી તુ શનિવારેણ શુક્રણૈવ ચ સપ્તમી ।

અષ્ટમી ગુરુવારેણ નવમી ચન્દ્રજેન તુ ॥૧૫૭॥

દશમી ભૂમિપુત્રેણ સોમે એકાદશી તથા ।

સૂર્યે દ્વાદશી પ્રોક્તા કર્કયોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૧૫૮॥

શનિવારે પૃષ્ઠી તિથિ, શુક્રવારે સપ્તમી, ગુરુવારે અષ્ટમી, સોમવારે એકાદશી અને રવિવારે દ્વાદશી હોય તો કર્ક (કર્કચ) નામનો યોગ જાણવો. બુધવારે નવમી મંગળવારે દશમી.

॥ યમધંટ યોગ ॥

મધાર્કવારે ચ વિધૌ વિશાખા ।

આર્દ્રા કુજે ચેન્દ્રસુતે ચ મૂલમ્ ॥૧૫૯॥

ચત્તુર્ગુરૌ શુક્રદિને વિધાતા ।

શનૌ ચ હસ્તો યમધંટ યોગઃ ॥૧૬૦॥

યમધંટે ગતે મૃત્યુઃ કુલોચ્છેદ કરમૃદ્ધં ।

કર્તુમૃત્યુઃ પ્રતિષ્ઠાયાં શિશુર્જાતો ન જીવતિ ॥૧૬૧॥

રવિવારના દિવસે મધા, સોમવારે વિશાખા, મંગળવારે આર્દ્રા, બુધવારના દિવસે મૂળ, શુક્રવારે કૃતિકા, શુક્રવારે રોહિણી અને શનિવારે હસ્ત નક્ષત્ર હોય તો યમધંટ નામનો યોગ થાય, આ યમધંટ યોગમાં બહારગામ જાય તો મૃત્યુ પામે, પાણી ગ્રહણ કરે તો કુળનું છેદન થાય, દેવ પ્રતિષ્ઠા કરે તો મૃત્યુ થાય અને બાળક જન્મે તો નાશ પામે.

॥ યમધંટ દોષ ભંગ ॥

વિંધ્યસ્યોત્તરભાગેતુ યાવદાતુ હિમાચલમ્ ।

યમધંટક દોષોજસ્તિ તાન્યદેશે કદાચન ॥૧૬૨॥

વિંધ્યાચલના ઉત્તરના ભાગથી હિમાચલ પર્વત સુધીના ભાગમાં યમધંટનો દોષ છે. આડીના દેશોમાં તેનો દોષ નથી લગ્નથી શુભ ગ્રહ કેન્દ્ર કે ત્રિકોણમાં હોય અથવા અદ્ર પાણુ રહ્યો હોય તો યમધંટનો દોષ નથી.

યમધંટે ત્યજે દદ્યૌ મૃત્યૌ દ્વાદશ નાડીકાઃ ॥૧૬૩॥

યમધંટની આઠ અને મૃત્યુ યોગની બાર ઘડી ત્યાગ કરવાથી દોષ લાગતો નથી.

॥ મૃત્યુ યોગ ॥

ત્યજ રવિમનુરાધાં વૈશ્વદેવે ચ સોમં ।

શતભિપજિ ચ ભૌમં ચન્દ્રજં ચાપિ દસ્રં ॥૧૬૪॥

મૃગશિરસે સુરેજ્યં નાગદેવે ચ શુક્રં ।

રવિસુતમપિ હસ્તે મૃત્યુયોગં વદન્તિ ॥૧૬૫॥

રવિવારના દિવસે અનુરાધા, સોમવારે હિતરાપાદા, મંગળવારે શતભિષા, બુધવારે અશ્વિની શુક્રવારે મૃગશિર્ષ, શુક્રવારે અશ્લેષા અને શનિવારે હસ્ત નક્ષત્ર હોય તો મૃત્યુયોગ બાણવા.

॥ દગ્ધ યોગ ॥

બુધે તૃતીયા કુજે પંચમી ચ પૃથ્વાં ગુરાવૃત્તમી શુક્રવારે ।

एकादशी सोमशनिर्नवम्यां द्वादश्यथा केंद्रिति दग्धयोगः ॥૧૬૬॥

બુધવારના દીને તૃતીયા, મંગળવારે પંચમી, શુક્રવારે ષષ્ઠી, શુક્રવારે અષ્ટમી. સોમવારે એકાદશી, શનિવારે નવમી અને રવિવારે દ્વાદશી તિથિ હોય તો દગ્ધયોગ થાય છે.

॥ હુતાશન યોગ ॥

पृथ्वादि तिथयः सप्त चंद्रवारादिभिर्धुताः ।

क्रमात्पक्षद्वयेऽपि स्युः सप्त योगो हुताशनः ॥૧૬૭॥

શુકલ પક્ષ અને કૃષ્ણપક્ષની ષષ્ઠી અને સોમવાર, સપ્તમી અને મંગળવાર, અષ્ટમી અને બુધવાર, નવમી અને શુરુવાર, દશમી અને શુક્રવાર, એકાદશી અને શનિવાર તથા દ્વાદશી અને રવિવાર આવે તો અનુક્રમથી સાત હુતાશન યોગ થાય છે.

॥ ત્રિષ યોગ ॥

षष्ठी शशाङ्के नवमी च शुके बुधे द्वितीया तपने चतुर्थी ।

जीवेऽष्टमी सौरिकुजेऽह्नि सप्तमी योगा त्रिषाख्याः कुलनाशनाः स्युः ॥૧૬૮॥

સોમવારના દિવસે ષષ્ઠી, શુક્રવારે નવમી, બુધવારે દ્વિતીયા, રવિવારે ચતુર્થી, શુરુવારે અષ્ટમી. શનિવારે અને મંગળવારે સપ્તમી તિથિ હોય તો કુળનાશક વિષયોગ કહેવાય.

॥ મુસલ વજ્રયોગ ॥

चन्द्रे चित्रा मृगौ ज्येष्ठा शनौ चैव तु रेवती ।

चन्द्रजे तु धनिष्ठाका खौ तु भरणी तथा ॥૧૬૯॥

उपाश्र्वैव तु भौमे च गुरौ चैवोत्तरा तथा ।

अयं मुसल वज्राख्ययोगो वर्ज्यः शुभे बुधैः ॥૧૭૦॥

સોમવારને દિવસે ચિત્રા, શુક્રવારે જ્યેષ્ઠા, શનિવારે રેવતી, બુધવારે ધનિષ્ઠા. રવિવારે ભરણી, મંગળવારે ઉત્તરાષાઢા અને શુરુવારને દિવસે ક્રાંત્યુન નક્ષત્ર હોય તો મુસલ વજ્ર યોગ બાણવો આ મુસલ વજ્ર યોગ પડિતોએ શુભ કાર્યમાં વર્જિત કહ્યો છે.

॥ જ્વાલા મુખી યોગ ॥

पडिपं मूलं पंचमी भरणी अष्टमी कृति रोहिणी नवमी ।

अश्लेषा दशमी दिनपटिया ए योग ज्वाला मुखी कटिया ॥૧૭૧॥

જાયે સો જીવેઈ નહીં, વસૈસુ ઉજ્જડ હોઈ ।
નારીપહિરૈ ચુડલો સો આમરણ ન હોઈ ॥૧૭૨॥

પ્રતિપદને દિવસે મૂળ, પચમીને દિવસે ભરણી, અષ્ટમીને દિવસે કૃતકા, નવમીને દિવસે રોહિણી, દશમીને દિવસે આશ્લેષા નક્ષત્ર હોય તો જ્વાળામુખીયોગ જાણવો. આયોગમાં બાળક જન્મે તો મરણ પામે, વાસ કરે તો ઉજ્જડ થાય અને સ્ત્રી ચુડો પહેરે તો વિધવા થાય.

॥ ઉત્પાદાદિ યોગ ॥

વિશાખાદિ ચતુર્થકં તુ માસ્કાદિ ક્રમેણ તુ ।
ઉત્પાત મૃત્યુકાળાખ્ય સિદ્ધિયોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૧૭૩॥

સૂર્યાદિ સાત વારને વિષે વિશાખાદિ ચાર ચાર નક્ષત્ર આવવાથી ઉત્પાત, મૃત્યુ, કાણુ અને સિદ્ધિયોગ આવે છે.

॥ ઉત્પાદાદિ યોગ ચક્ર ॥

સૂર્ય	ચંદ્ર	સોમ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ	યોગ
વિશાખા	પૂ. પાઠા	ઘનિષ્ઠા	રેવતી	રોહિણી	પૂણ્ય	ઉ. ક્રાંત્યુ.	ઉત્પાત
અનુરાધા	ઉ. પાઠા	શતભિષા	અશ્વિની	મૃગશિર્ષ	અશ્લેષા	હસ્ત	મૃત્યુ
જ્યેષ્ઠા	અભિજિત	પૂ. ભાદ્રપદ	ભરણી	આદ્રા	મઘા	ચિત્રા	કાણુ
મૂળ	શ્રવણ	ઉ. ભાદ્રપદ	કૃતકા	પુનવસુ	પૂ. ક્રાંત્યુ	સ્વાતિ	સિદ્ધિ

॥ આનન્દાદિ યોગ ॥

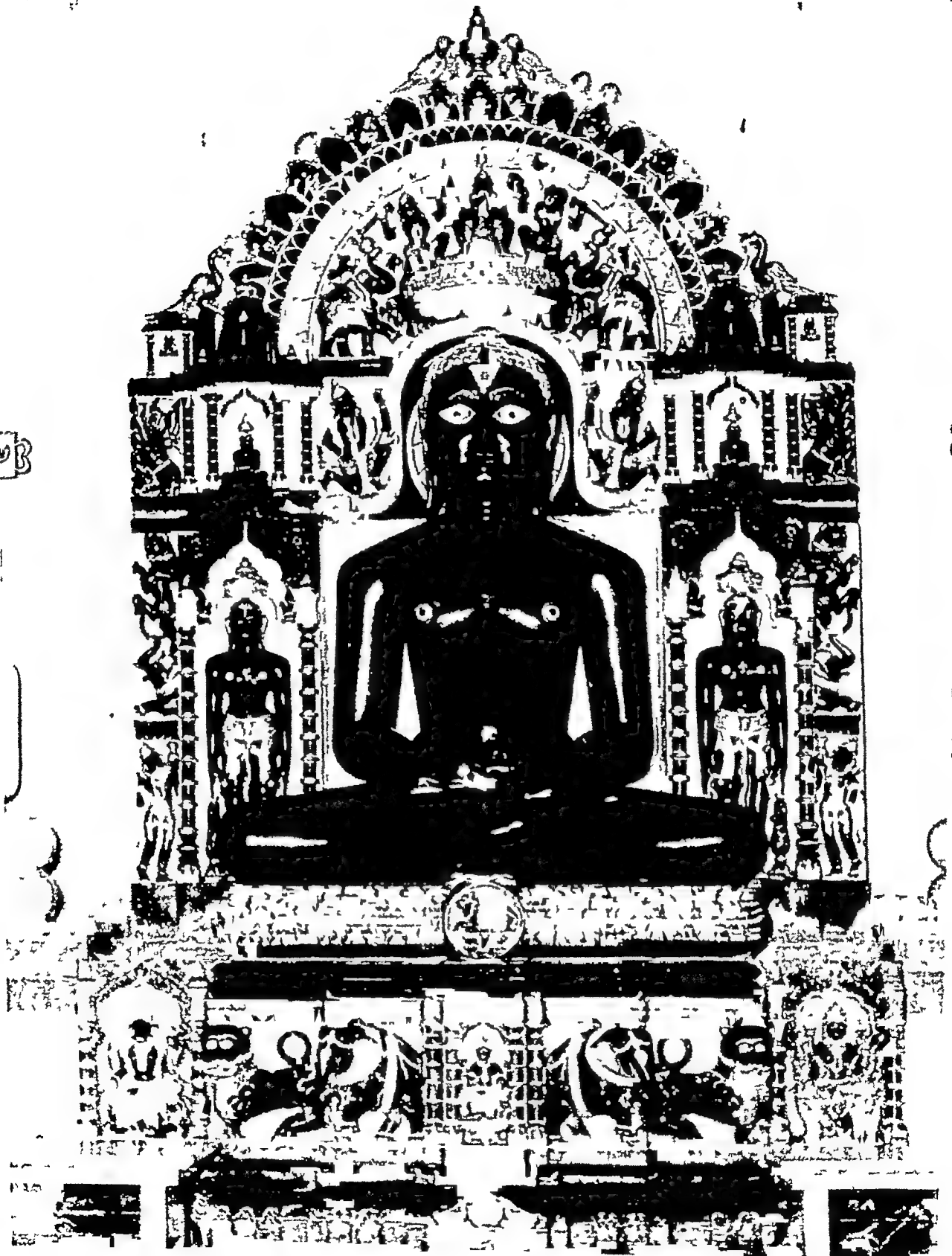
આનન્દાખ્યઃ કાલદણ્ડશ્ચ ધૂમ્રો ધાતા સૌમ્યો ધ્વાક્ષ કેતૂ ક્રમેણ ।
શ્રીવત્સાખ્યો વજ્રકં મુદગરશ્ચ છત્રં મિત્રં માનસં પદ્મલુમ્બૌઃ ॥૧૭૪॥

ઉત્પાતમૃત્યુ કિલ કાળસિદ્ધિ શુભામૃતાખ્યો મુસલો ગદશ્ચ ।
માતઙ્ગરક્ષશ્ચરસુસ્થિરાખ્યાઃ પ્રવર્ધમાનાઃ ફલદા સ્વનામ્ના ॥૧૭૫॥

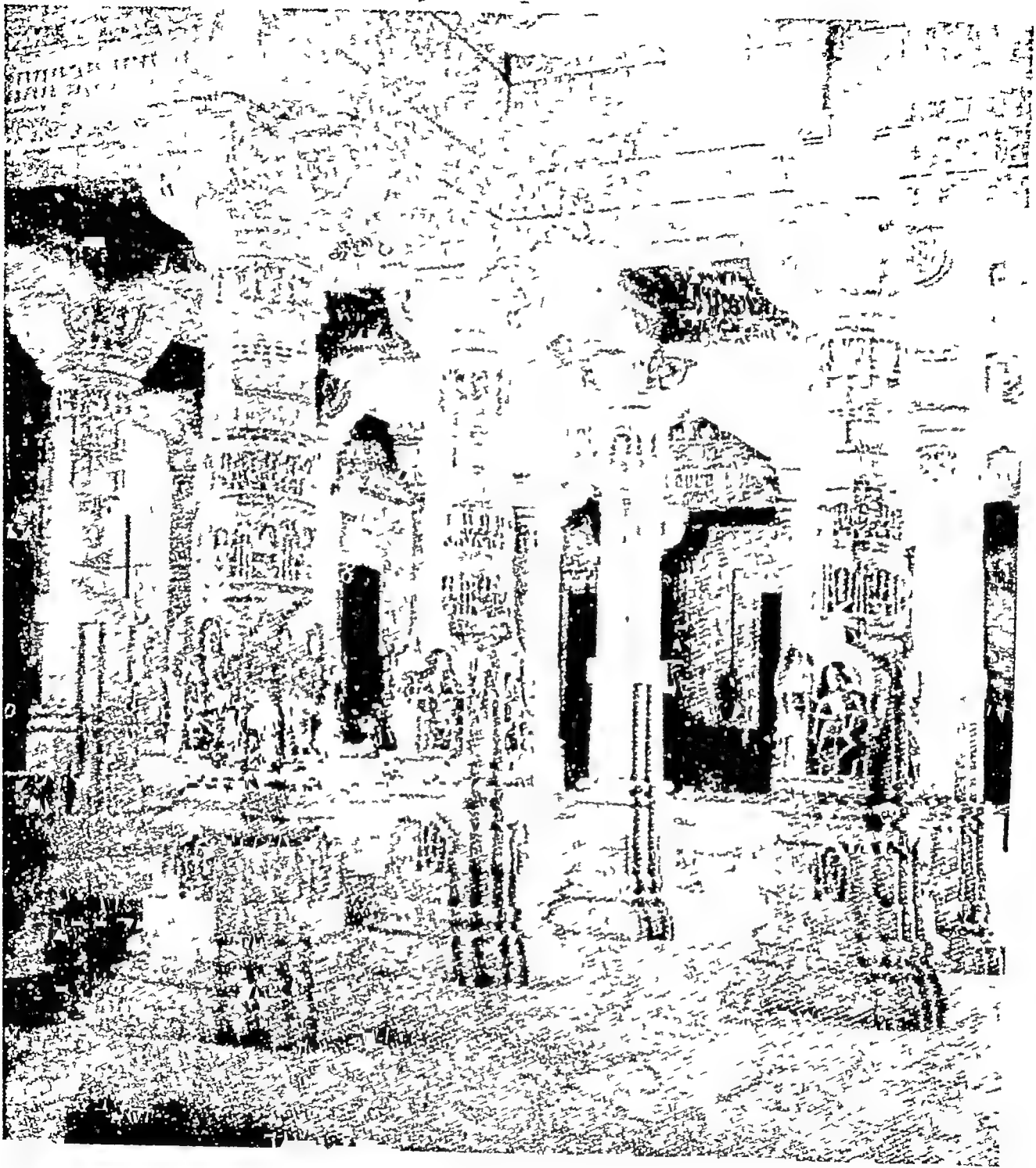
૧ આનંદ, ૨ કાલદંડ, ૩ ધુમ્ર, ૪ ધાતા, ૫ સૌમ્ય, ૬ ધ્વાક્ષ, ૭ કેતુ, ૮ શ્રી વત્સ, ૯ વજ્ર, ૧૦ મુદગર, ૧૧ છત્ર, ૧૨ મિત્ર, ૧૩ માનસ, ૧૪ પદ્મ, ૧૫ લુપ્ત ૧૬ ઉત્પાત. ૧૭ મૃત્યુ, ૧૮ કાણુ, ૧૯ સિદ્ધિ. ૨૦ શુભ, ૨૧ અમૃત, ૨૨ મુશળ, ૨૩ ગદ, ૨૪ માતંગ. ૨૫ રાક્ષસ, ૨૬ ચર ૨૭ સુસ્થિર. ૨૮ પ્રવર્ધ-માન. આ યોગો નામ પ્રમાણે કૃણ આપે છે

अनन्ददे योग चक्र

	योग	सूर्य	चंद्र	मंगल	बुध	शुक्र	गनि
१	आनंद	अश्विनी	मृगशिरा	आश्लेषा	उदत्त	अनुराधा	उ पादा शतभिषा
२	आवर्द्ध	अरणी	आर्द्रा	मघा	चित्रा	ज्येष्ठा	अभिजित् पू आश्लेष
३	दूध	कृतिका	पुनर्वसु	पू. क्षत्त्युन	स्वाती	मूल	अवधु अनिषा देवती उ. आश्लेष
४	मंगपति	रोहिणी	पुष्य	उ. क्षत्त्युन	विष्णुभा	पू पादा	धनिषा सतभिषा देवती
५	सौम्य	मृगशिरा	आश्लेषा	उदत्त	अनुराधा	उ. पादा	सतभिषा अनिषा देवती
६	स्वाक्ष	आर्द्रा	मघा	चित्रा	ज्येष्ठा	अभिजित्	पू. आश्लेष
७	स्वर्ग	पुनर्वसु	पू. क्षत्त्युन	स्वाती	मूल	अवधु	उ. आश्लेष
८	श्रीधत्स	पुष्य	उ. क्षत्त्युन	विष्णुभा	पू पादा	धनिषा	देवती अनिषा देवती
९	वज्र	अश्लेषा	उदत्त	अनुराधा	उ. पादा	सतभिषा	अश्विनी
१०	मुद्गार	मघा	चित्रा	ज्येष्ठा	अभिजित्	पू. आश्लेष	अरणी
११	धन	पू. क्षत्त्युन	स्वाती	मूल	अवधु	उ. आश्लेष	कृतिका
१२	अिन	उ. क्षत्त्युन	विष्णुभा	पू. पादा	धनिषा	देवती	रोहिणी
१३	मानस	उदत्त	अनुराधा	उ. पादा	सतभिषा	अश्विनी	मृगशिरा
१४	पक्ष	चित्रा	ज्येष्ठा	अभिजित्	पू. आश्लेष	अरणी	आर्द्रा
१५	सुध	स्वाती	मूल	अवधु	उ. आश्लेष	कृतिका	पुनर्वसु
१६	उत्पान	विष्णुभा	पू. पादा	धनिषा	देवती	रोहिणी	पू. क्षत्त्युन
१७	मत्स्य	अनुराधा	उ. पादा	सतभिषा	अश्विनी	मृगशिरा	अश्लेषा
१८	आयु	ज्येष्ठा	अभिजित्	पू. आश्लेष	अरणी	आर्द्रा	उदत्त
१९	सिद्धि	मूल	अवधु	उ. आश्लेष	कृतिका	पुनर्वसु	चित्रा
२०	शुभ	पू. पादा	धनिषा	देवती	रोहिणी	पुष्य	स्वाती

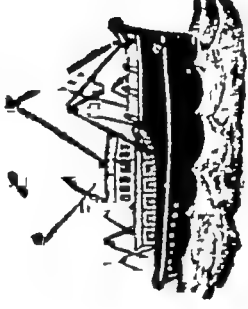

શ્રી કેસરિયાજી આદિનાથ ભગ પરિકર યુક્ત કેસરિયાજીનગર પાલિતાણા [અન. સી. મોમપુરા]

શ્રી કુંભારીયાજી તીર્થ મંડપ દર્શન કુંભારીયાજી.

ક્રમ	યોગ	સૂચી	ચંદ્ર	મંગળ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૨૧	અશ્વત	ઉ. પાઠા	શતભિષા	અશ્વિની	મૃગશીર્ષ	અન્દોષા	હસ્ત	અનુરાધા
૨૨	સુમલા	અભિજિત	પૂ. ભાદ્રપદ	ભરણી	આર્દ્રા	મધા	ચિના	જેષ્ઠા
૨૩	ગદ	શ્રવણ	ઉ. ભાદ્રપદ	કૃત્તિકા	પુનર્વસુ	પૂ. ફાલ્ગુન	સ્વાતી	મૂળ
૨૪	માતંગ	ધનિષ્ઠા	રેવતી	શૃષ્ટિણી	પુલ્લ	ઉ. ફાલ્ગુન	વિશાખા	પૂ. પાઠા
૨૫	રાક્ષસ	શતભિષા	અશ્વિની	મૃગશીર્ષ	અન્દોષા	હસ્ત	અનુરાધા	ઉ. પાઠા
૨૬	ચાર	પૂ. ભાદ્રપદ	ભરણી	આર્દ્રા	મધા	ચિના	જેષ્ઠા	અભિજિ
૨૭	સુસ્થિર	ઉ. ભાદ્રપદ	કૃત્તિકા	પુનર્વસુ	પૂ. ફાલ્ગુન	સ્વાતી	મૂળ	શ્રવણ
૨૮	પ્રવર્ધમાન	રેવતી	શૃષ્ટિણી	પુલ્લ	ઉ. ફાલ્ગુન	વિશાખા	પૂ. પાઠા	ધનિષ્ઠા

દાસ્તાદર્કે મૃગાદિન્દૌ સાર્પામ્દૌમે કગદ્ ગુધે ।

મૈત્રાદ્ ગુરૌ મૃગૌ વૈશ્વાદ્ગળ્યા મન્દે ચ વારુનાત્ ॥૧૭૬॥

રવિવારે અશ્વિનીથી, સોમવારે મૃગશીર્ષથી, મંગળવારે અશ્લેષાથી, બુધવારે હસ્તથી, ગુરુવારે અનુરાધાથી, શુક્રવારે ઉત્તરાષાઢાથી, શનિવારે શતભિષાથી, અઠ્ઠાવીશ નક્ષત્ર ગણવાથી આનંદાદિ યોગ આવે તે ચક્રના નામ ઉપરથી ફળ સમજવું. સૂર્ય આદ્રી નક્ષત્રમાં પ્રવેશ કરે ત્યારથી દશ નક્ષત્ર સ્વાતીના સૂર્ય રહે ત્યાં સુધી વિવાહ, દેવતાની પ્રતિષ્ઠા અને ઉપનયન સસ્કાર નહિ કરવા, જૃહસ્પતિ અને શુક્રનો અસ્ત હોય બાલ વૃદ્ધ હોય જૃહસ્પતિ સિંહ રાશિમાં હોય ત્યારે શુભ કામો કરવા નહિ.

નારદપુરાણ ૪૧૭-૪૧૮

ગુરુ શુક્ર બાદ્ય અને વૃદ્ધત્વ પશ્ચિમમાં ઉદય હોય ત્યારે દશ દિન અને પૂર્વમાં ઉદય હોય ત્યારે ત્રણ દિવસ બાલ છે પશ્ચિમમાં અસ્ત હોય ત્યારે પાંચ દિવસ અને પૂર્વમાં ઉદય હોય ત્યારે પંદર દિવસ વૃદ્ધ છે.

નારદપુરાણ. ૪૧૧.

॥ ચંદ્રમાનો સંજ્ઞા ॥

ચંદ્રમાની અવસ્થા દરેક રાશિમાં ચંદ્રમાની બાર બાર અવસ્થા હોય છે. યાત્રા વિવાહ આદિ શુભ કામમાં પોતાના નામ પ્રમાણે ફળ આપે છે.

અવસ્થા જ્ઞાન જે દિવસ જોવો હોય તે દિનથી ગત નક્ષત્ર સંખ્યા ગણી તેને સાઠે ગુણવા વર્તમાન નક્ષત્રની ગત ઘડી જોડવી. જે ફળ આવે તેને ચાર ગણા કરવા જે સંખ્યા આવે તેને ૪૫ ભાગવા લખ્ધિ આવે તેને પુન ૧૨ ભાગ દેવાથી શેષ અનુસાર મેવાદિ રાશિમાં ક્રમશઃ.

૧ પ્રવાસ, ૨ નષ્ટ, ૩ મૃત, ૪ જય, ૫ હાસ્ય, ૬ રતિ, ૭ મુદ્ધા, ૮ સુપ્તિ, ૯ ભૂક્તિ, ૧૦ જવર ૧૧ કમ્પ ૧૨ સુસ્થિતિ

નારદપુરાણ.

મન્વાદિ તિથિ

મન્વ તર ૧ કાર્તિક શુક્લ દ્વાદશી, મન્વ તર. ૨ આશ્વિન શુક્લ નવમી, મન્વ તર. ૩ ચૈત્ર શુક્લ તૃતીયા, મન્વ તર. ૪ ભાદ્રપદ શુક્લ તૃતીયા, મન્વ તર ૫ પોષ શુક્લ એકાદશી મન્વ તર. ૬. અષાઢ શુક્લ દશમી, મન્વ તર ૭ માઘ શુક્લ સપ્તમી મન્વ તર. ૮ ભાદ્રપદ કૃષ્ણા અષ્ટમી, મન્વ તર ૯ શ્રાવણ અમાવાસ્યા, મન્વ તર. ૧૦ ફાલ્ગુન પૂર્ણીમા, મન્વ તર. ૧૧ અષાઢ પૂર્ણીમા મન્વ તર ૧૨ કાર્તિક પૂર્ણીમા, મન્વ તર. ૧૩ જેષ્ઠ પૂર્ણીમા મન્વ તર ૧૪ ચૈત્ર પૂર્ણીમા, આ તિથિઓ શ્રાદ્ધ કર્મમાં અત્યંત ફળ દેવા વાળી છે.

નારદપુરાણ ૧૪૯

॥ યુગાદિ તિથિ ॥

સત્યયુગ	આઘતિથિ	કારતકે શુકલ નવમી
ત્રેતાયુગ	"	વૈશાખ શુકલ તૃતીયા,
દ્વાપરયુગ	"	માઘ કૃષ્ણા અમાવાસ્યા,
કલિયુગ	"	ભાદ્રપદ કૃષ્ણ ત્રયોદશી.

॥ ગ્રહ જન્મ નક્ષત્ર ॥

૧ રવિ ભરણી નક્ષત્ર, ૨ ચંદ્રમા ચિત્રા નક્ષત્ર, ૩ સોમ ઉત્તરાષાઢા, ૪ બુધ ઘનિષ્ઠા, ૫ બૃહસ્પતિ ઉત્તરા ફાલ્ગુન, ૬ શુક્ર જ્યેષ્ઠા, ૭ શનિ. રેવતી, ગ્રહના જન્મ નક્ષત્રો શુભ કાર્યમાં વિનાશક છે.

॥ કાલ જ્ઞાન ॥

૧ રવિ ઉત્તરે, ૨ સોમે વાયવ્યે, ૩ મંગળે પશ્ચિમે, ૪ બુધે નૈઋત્યે ૫ શુક્ર દક્ષિણે ૬ શુક્રે અગ્નિ ૭ શનિ પૂર્વે, સન્મુખ કાળે કોઈ શુભ કામ કરવું નહિ.

॥ દિશા સૂચ ॥

શનિ, સોમ	પૂર્વ	નક્ષત્ર-જ્યેષ્ઠા
શુક્ર	દક્ષિણ	પૂર્વા ભાદ્રપદ
શુક્ર રવિ	પશ્ચિમ	રોહિણી
બુધ મંગળ	ઉત્તર	ઉ. ફાલ્ગુન

શૂલવાળી દિશામાં ગમન પ્રવેશ ન કરવો.

॥ યોગિની ॥

તિથિ.	દિશા	યોગિની	વાહન	તિથિ.	દિશા	યોગિની	વાહન
૧-૬	પૂર્વ	બ્રહ્માણી	ધ્વજ	૨-૧૦	ઉત્તર	ધંદ્રાણી	ખર
૩-૧૧	અગ્નિ	કુબેરી	સિંહ	૪-૧૨	નૈઋત્ય	નારાયણી	શ્વાન
૫-૧૩	દક્ષિણ	વારાહી	વૃષ	૬-૧૪	પશ્ચિમ	મહેશ્વરી	ધૂમ્ર
૭-૧૫	વાયવ્ય	આમુડા	ગજ	૮-૩૦	ઈશાન	મહાલક્ષ્મી	કાંક્ષ

॥ રાહુ જ્ઞાન ॥

ધન, મકર, કુંભ, પૂર્વ.
 મીન, મેષ, વૃષભ, દક્ષિણ.
 મિથુન, કર્ક, સિંહ, પશ્ચિમ
 કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક, ઉત્તર.

જે દિશામાં રાહુનો વાસ હોય તે દિશાના
 દ્વારવાળા ગૃહનો આરંભ કરવો નહિ.

॥ વાર રાહુ ॥

રવિ નૈરૂત્ય. સોમ ઉત્તર. મંગળ અગ્નિ,
 બુધ પશ્ચિમ. ગુરુ ઇશાન, શુક્ર દક્ષિણ,
 શનિ વાયવ્ય,

ઘડી	દિન રાહુ
પૂર્વ. ૪	દક્ષિણ ૪
ઇશાન. ૪	અગ્નિ ૪
ઉત્તર ૪	આ પ્રમાણે દિવસે ફરે છે
વાયવ્ય. ૪	અને રાત્રે પાછો ફરી
પશ્ચિમ ૪	પૂર્વ તરફ આવે છે. ઘડી
નૈરૂત્ય. ૪	૬૦ ભાગ કાળ છે.

॥ શુક્ર દિશા ॥

કૃતિકાથી સાત નક્ષત્ર પૂર્વ, મઘાથી સાત નક્ષત્ર દક્ષિણ, અનુરાધાથી સાત નક્ષત્ર
 પશ્ચિમ, અને શતતારાથી છ નક્ષત્ર ભરણી સુધી ઉત્તરમાં રહે છે.

પ્રવેશમાં શુક્ર સન્મુખ અને જમણા તજવો અથવા શુક્રનો દોષ ન લાગે.

રેવત્યાદિ મૃગાન્તેષુ યાવતિષ્ઠિતિ ચંદ્રમાઃ ।

તાવચ્છુકો ભવેદન્ધઃ સન્મુખે દક્ષિણે શુભઃ ॥૧૭૭॥

રેવતી નક્ષત્રથી મૃગશિર્ષાના ચંદ્ર સુધી શુક્ર અંધ હોય છે ત્યારે સન્મુખ અને
 જમણા પ્રવેશ દોષ કતો નથી શુભ છે

કશ્યપેષુ વશિષ્ઠેષુ ચાત્રિમૃગવજ્રિરઃ સુચ ।

મારદ્વાજેષુ વાત્સ્યેષુ પ્રતિ શુક્રો ન દુષ્યતિ ॥૧૭૮॥

કશ્યપગોત્ર, વશિષ્ઠગોત્ર, અત્રિગોત્ર, ભાર્ગવગોત્ર, આંગિરસગોત્ર, ભારદ્વાજ ગોત્ર
 તથા વત્સસગોત્રવાળાને સન્મુખ તથા જમણા શુક્રનો દોષ લાગતો નથી.

વિષ ઘડી ધ્રુવાંક અશ્વિની ૫૦, ભરણી ૨૪, કૃત્તિકા ૩૦, રોહિણી ૫૪, મૃગશિર્ષ
 ૧૩, આર્દ્રા ૨૧, પુનર્વસુ ૩૦, પુષ્ય ૨૦, અશ્લેષા ૩૨, મઘા ૩૦, પૂર્વાશ્વિન ૨૦
 ઉત્તરાશ્વિન ૧૮, હસ્તા ૨૧, ચિત્રા ૨૦, સ્વાતી ૧૪, વિશાખા ૧૪, અનુરાધા ૧૦,
 જ્યેષ્ઠા ૧૪, મૂલ ૫૩, પૂર્વાષાઢા ૨૪, ઉત્તરાષાઢા ૨૦, શ્રવણ ૧૦, ધનિષ્ઠા ૧૦, શત-
 ભિષા ૧૮, પૂર્વાભાદ્રપદ ૧૬, ઉત્તરાભાદ્રપદ ૨૪, રેવતી ૩૦. અશ્વિની આદિ નક્ષત્રોને
 પોતાના ધ્રુવાંક તથા ઘડી ૪ વિષ ઘડી હોય છે ઉપર જણાવેલ ઘડી પછીની ૪ ઘડી

વિષ ઘડી જાણવી. વિવાહ, યજ્ઞોપવિત, ચૌલ, ગૃહારંભ, વાસ્તુ, યાત્રા વિગેરે શુભ કામમાં વિષનાડી વિષ્ણુ આપનાર છે.

॥ તિથિની વિષ ઘડી ॥

તિથિ ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫.

ઘડી ૧૫, ૫, ૮, ૭, ૬, ૫, ૪, ૮, ૭, ૧૦, ૩, ૧૨, ૧૪, ૭, ૮.

આ દરેક ઘડી પછીની ૪ ઘડી વિષ ઘડી જાણવી.

॥ વારની વિષ ઘડી ॥

વાર રવિ. સોમ, મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ.

ઘડી ૨૦, ૨, ૧૨, ૧૦, ૭, ૨, ૨૫.

આ દરેક પછીની ૪ ઘડી વિષ ઘડી જાણવી.

॥ વિષ ઘડી નિવારણ ॥

ચંદ્ર શુભ રાશિનો હોય, ચંદ્રને શુભ ગ્રહો કે મિત્ર ગ્રહ જોતા હોય, ચંદ્ર નવ-માસમાં સ્વગ્રહી હોય ચંદ્ર-૪-૫-૭-૯-૧૦ સ્થાનમાં હોય, લાગુને સ્વામી-કેન્દ્ર કે ત્રિકોણમાં હોય તો વિષ ઘડીનો દોષ લાગતો નથી.

॥ સૂર્ય દગ્ધા તિથિ ॥

ધન મીન ૨, વૃષભ કુલ ૪. મેષ કર્ક ૬, કન્યા મિથુન ૮, વૃશ્ચિક સિંહ ૧૦, મકર તુલા ૧૨.

॥ ચંદ્ર દગ્ધા તિથિ ॥

વૃષ કર્ક ૧૦, ધન કુલ ૨, વૃશ્ચિક કન્યા ૧૨, મીન મકર ૮, તુલા સિંહ ૬, મેષ મિથુન ૪.

દગ્ધાતિથિ શુભ કાર્યમાં તજવી

॥ ગ્રહ જન્મ નક્ષત્રો ॥

સૂર્ય ભરણી, ચંદ્ર ચિત્રા, મંગળ ઉત્તરાષાઢા, બુધ બનેષ્ટા, ગુરુ ઉ. ફાલ્ગુન, શુક્ર જ્યેષ્ઠા, શનિ રેવતી, ગ્રહ જન્મ નક્ષત્રો શુભ કાર્યમાં વર્જવા.

॥ નક્ષત્ર, ગડાંત ॥

અશ્લેષા, જ્યેષ્ઠા અને રેવતી ઉત્તરતાં ૨ ઘડી અને અશ્વિની, મઘા અને મૂલ ખેસતા ૨ ઘડી

॥ તિથિ ગડાંત ॥

૬, ૧૧, ૧ ની ખેસતા ૧ ઘડી, ૫, ૧૦ ૧૫, ઉતરતા ૧ ઘડી.

॥ લગ્ન ગડાંત ॥

કર્ક વૃશ્ચિક અને મીન એ દરેક લગ્નો ઉતરતાં અર્ધી ઘડી અને સિંહ, ધન અને મેષ ખેસતાં અર્ધી ઘડી.

॥ ચંડાયુધ ॥

સાધ્ય, વૈધૃતિ, શૂલ, વ્યતિપાત, હર્ષણુ, ગંડ એ યોગો ઉતરતી વખતે જે નક્ષત્ર હોય તે.

॥ એકાગ્લા યોગ ॥

વિષ્ણુલ, અતિગંડ, શૂલ, ગંડ, વ્યાધાત, વળ, વ્યતિપાત, પરિધ, વૈધૃતિ આ નવ યોગોમાંથી કોઈપણ એક યોગ હોય, તે દિવસના નક્ષત્રથી સૂર્યના નક્ષત્ર સુધી અભિજીત સહિત ગણતાં એકી સખ્યા થાય તો એકાગ્લા યોગ જાણવો તે શુભ કામોમાં લાગ કરવો.

॥ રાજભંગ યોગ ॥

અમાવાસ્યાનો દિવસ શનિ, રવિ અને મંગળ હોય અશ્વિની અને સ્વાતી નક્ષત્ર હોય તથા આયુષ્યમાન યોગ હોય તો પશુ, પક્ષી, સ્થાવર, જંગમ રાજ-પ્રજાનો નાશ થાય અને રાજભંગ થાય.

॥ ખર્પર યોગ ॥

જ્યારે સૂર્ય સંક્રમણ થાય ત્યારે અમાસ હોય ત્યારે ખર્પરયોગ કહેવાય આ યોગ આવે ત્યારે વિક્ષો ઘણા આવે.

॥ અર્ધોદય યોગ ॥

પોષ માસની અમાવાસ્યાએ રવિવાર, વ્યતિપાત અને શ્રવણ નક્ષત્ર હોય ત્યારે અર્ધોદયયોગ જાણવો, તેમાંથી કઈક ન્યુન હોય તો મહોદય યોગ જાણવો.

॥ વાઙ્ણી યોગ ॥

ચૈત્ર માસની તેરશના દિવસે શતભિષા નક્ષત્ર હોય તો વાઙ્ણીયોગ-કૃષ્ણપક્ષની કહેવાય. શનિવાર હોય તો ગંગા સ્નાનનું એકસો સૂર્યગ્રહણ જેટલું ફળ મળે, મહા-વાઙ્ણીયોગમાં સ્નાન, દાન, પુણ્ય કરવાથી ત્રણ કોટી ફલનો ઉદ્ધાર થાય.

॥ કપિલાષ્ટી યોગ ॥

ભાદ્રપદ માસની કૃષ્ણપક્ષની પંચમીને ભોમવાર રોડિણી નક્ષત્ર અને વ્યતિપાત હોય તો અનંત પુણ્ય આપવાવાળો કપિલાષ્ટીયોગ થાય.

॥ પુષ્કર યોગ ॥

સૂર્ય વિશાખા નક્ષત્ર ઉપર હોય અને અંદ્રમા કૃતિકા નક્ષત્ર ઉપર હોય ત્યારે પુષ્કરયોગ થાય આ યોગ પુષ્કર નામના ક્ષેત્રમાં ફલિલ છે.

॥ ચામાર્દ્ય યોગ ॥

ચામાર્દ્ય એટલે અઘૌં પ્રહર દિવસના ચાર પ્રહર હોવાથી અઘૌં આઠ પ્રહર થયા રવિવારથી અનુક્રમે ૪, ૭, ૨, ૫, ૮, ૩, ૬ એ પ્રહરનો છેલ્લો અઘૌં પ્રહર ચામાર્દ્ય-યોગ કહેવાય.

॥ કુલિક કાળ ॥

દિનમાનને ૧૬ ભાગતાં જે કાળ આવે તે રવિવારથી અનુક્રમે ૧૪, ૧૨, ૧૦, ૮, ૬, ૪, ૨ રાત્રીના ભાગને ૧૬ ભાગતાં ૧૩, ૧૧, ૯, ૭, ૫, ૩, ૨ કુલિકના સમજવા.

॥ કાલનાં કંટકના ॥

૮, ૬, ૪, ૨, ૧૪, ૧૨, ૧૦ ॥ ૬, ૪, ૨, ૧૪, ૧૨, ૧૦, ૧.

॥ ચમઘંટના ॥

૧૦, ૮, ૬, ૪, ૨, ૧૪, ૧૨, દિન માનના ૧૬ ભાગ કરી ઉપરના ભાગ તે યોગના સમજવા.

॥ હોલાષ્ટક ॥

દ્વાદશગુણ શુદ્ધ અષ્ટમીથી પૂર્ણિમા સુધી હોલાષ્ટક કહેવાય. તેનો શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવો.

॥ જન્મચંદ્ર ॥

જન્મના ચંદ્રમાં યાત્રા, યુદ્ધ, વિવાહ, ક્ષૌર અને ગૃહપ્રવેશ એ પાંચ કામો કરવા નહિ.

॥ ધાતચંદ્ર ॥

પ્રયાણ, યુદ્ધ, ખેતી, રાજસેવા, વેપાર, નૂતન વસ્ત્ર, કોર્ટમાં કેસ, ગૃહારંભ આટલા કામો કરવાં નહિ.

॥ આરન્માદિષ્વેકવિંશન્મહાદોષા ॥

एक विंशन्महादोषा स्त्वेते ब्रह्ममुखोदिताः ।

कदाचिन्नैव सीदन्ति गुणानां कोटिकोटिभिः ॥૧૭૯॥

तस्मादेतेषु दोषेषु कदाचिन्नाचरेच्छुभम् ।

विवाहे विधवा नारी मरणं वृતवन्धने ॥૧૮૦॥

ગ્રામનાશઃ પ્રતિષ્ઠાયાં સીમન્તે ગર્ભનાશનમ્ ।
 નવાન્ન મોજને મૃત્યુઃ કૃપૌત્ત્વલ નાશનમ્ ॥૧૮૧॥
 કર્તુ નાશો ગૃહારંભે પ્રવેશે પતિનાશનમ્ ।
 યાત્રાયાં કર્ત્વનાશઃ સ્યાત્યુદ્ધયાને વિશેષતઃ ॥
 લભ્યતે સુમહત્પુણ્યમેષુ શ્રાદ્ધાદિકર્મભિઃ ॥૧૮૨॥

પ્રજ્ઞાએ મુખથી કહેલ ૨૧ મહાદોષોમા ભૂલથી કેઈ શુભ કાર્ય કરવું નહિ. આ મહાદોષોમાં વિવાહ કરવાથી સ્ત્રી વિધવા. વ્રતબંધ કરવાથી મરણ, પ્રતિષ્ઠા કરવાથી ગામનો નાશ, શ્રીમંત કરવાથી ગર્ભનાશ, નવીન લોજન કરવાથી મૃત્યુ. કૃષિ કર્મમા ફળનો નાશ થાય, ગૃહરંભમા કર્તૃનો નાશ, વધુ પ્રવેશમા પતિનો નાશ, યાત્રામા યાત્રીનો નાશ, યુદ્ધમાં યુદ્ધ યાત્રીનો નાશ. આ એકવીશ મહાદોષોમા શ્રાદ્ધાદિ કર્મ મહાફલ આપે છે.

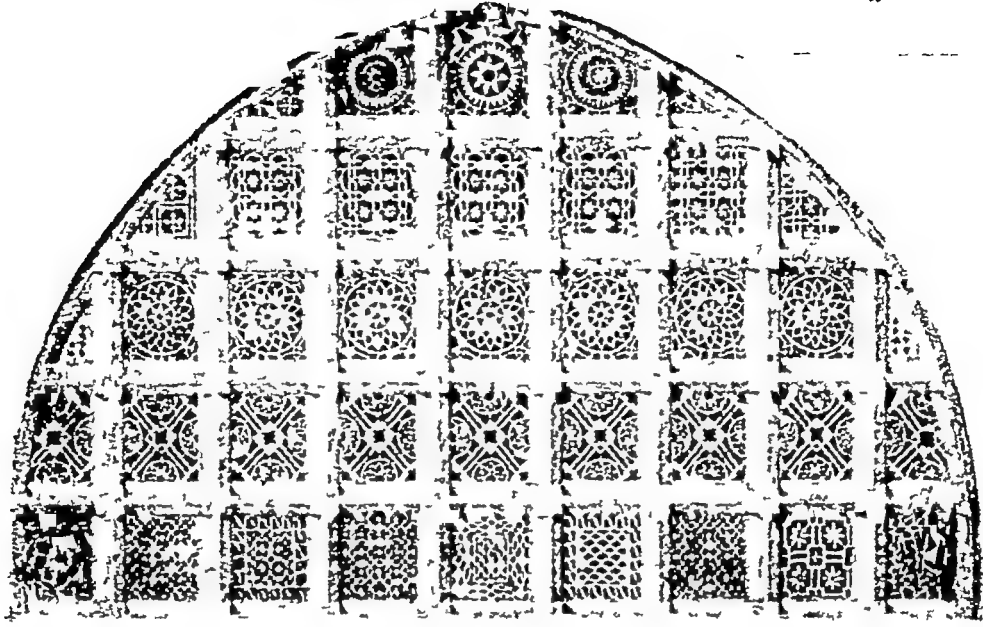
॥ એકવિંશન્મહાદોષા ॥

પચ્ચાગશુદ્ધિરહિતો દોષસ્ત્વાદ્યઃ પ્રકીર્તિતઃ ।
 ઉદયાસ્તશુદ્ધિરહિતો દ્વિતીયઃ સૂર્યસંક્રમઃ ॥૧૮૩॥
 તૃતીયઃ પાપપદ્વર્ગો મૃગુઃ પૃષ્ઠઃ કુજોષ્ટમઃ ।
 ગણ્ડાન્તં કર્તરી રિષ્કપષ્ટેન્દુશ્ચ સગ્રહ ॥૧૮૪॥
 દમ્પત્યોરષ્ટમંલગ્નં રાશેર્વિપઘટી તથા ।
 દુર્મુહૂર્તો વારદોષઃ સ્વાર્જરિક સમાહુગ્રિભમ્ ॥૧૮૫॥
 ગહનોત્પાતમં ક્રૂરવિદુર્ધ્વં ક્રૂર સંયુતમ્ ।
 કુર્નવાંશો મહાપાતો વૈધૃતિશ્ચૈકવિંશતિ ॥૧૮૬॥

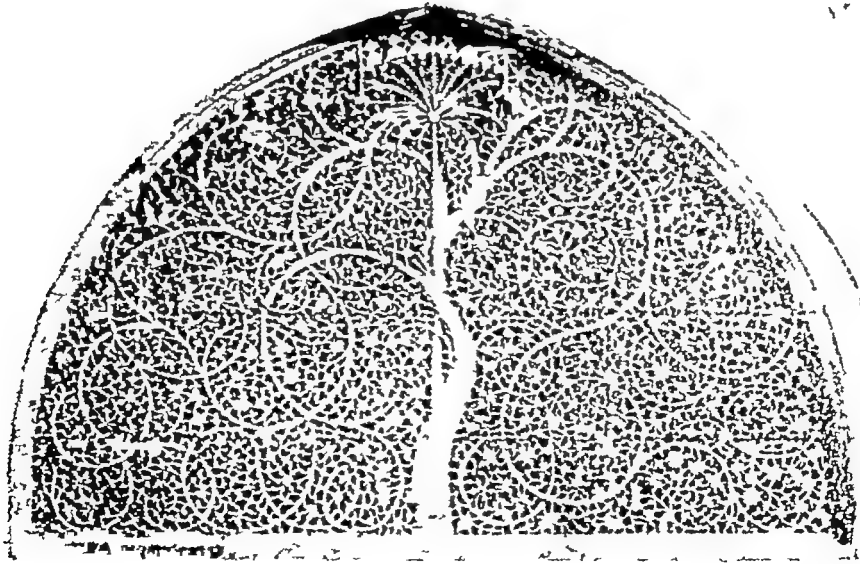
પચ્ચાગ શુદ્ધિ, ઉદયાસ્ત શુદ્ધિ, સૂર્ય સંક્રાંતિ, પાપચક્રો, પદ્મ વર્ગ, લગ્નથી ષષ્ઠસ્થ શુક્ર, અષ્ટમસ્થ સૌમ, નક્ષત્ર તિથિ-ગહાત, કર્તરી યોગ, ૧૨. ૬ ૮ માં સ્થાનમા સ્થિત ચંદ્રમા, સગ્રહ, જન્મ લગ્ન અને જન્મ રાશિથી અષ્ટમ રાશિનુ લગ્ન, વિષઘટી, દુર્મુહૂર્ત, વારદોષ, આભુર ચક્રણ અને ઉત્પાત નક્ષત્ર, ક્રૂરચક્રથી વિંધ અને ચુક્તનક્ષત્ર પાપચક્રોના નવમાશ, મહાપાત અને વૈધૃતિ એ ૨૧ મહાદોષ કહ્યા છે.

॥ વિશેષ શુભ યોગ ॥

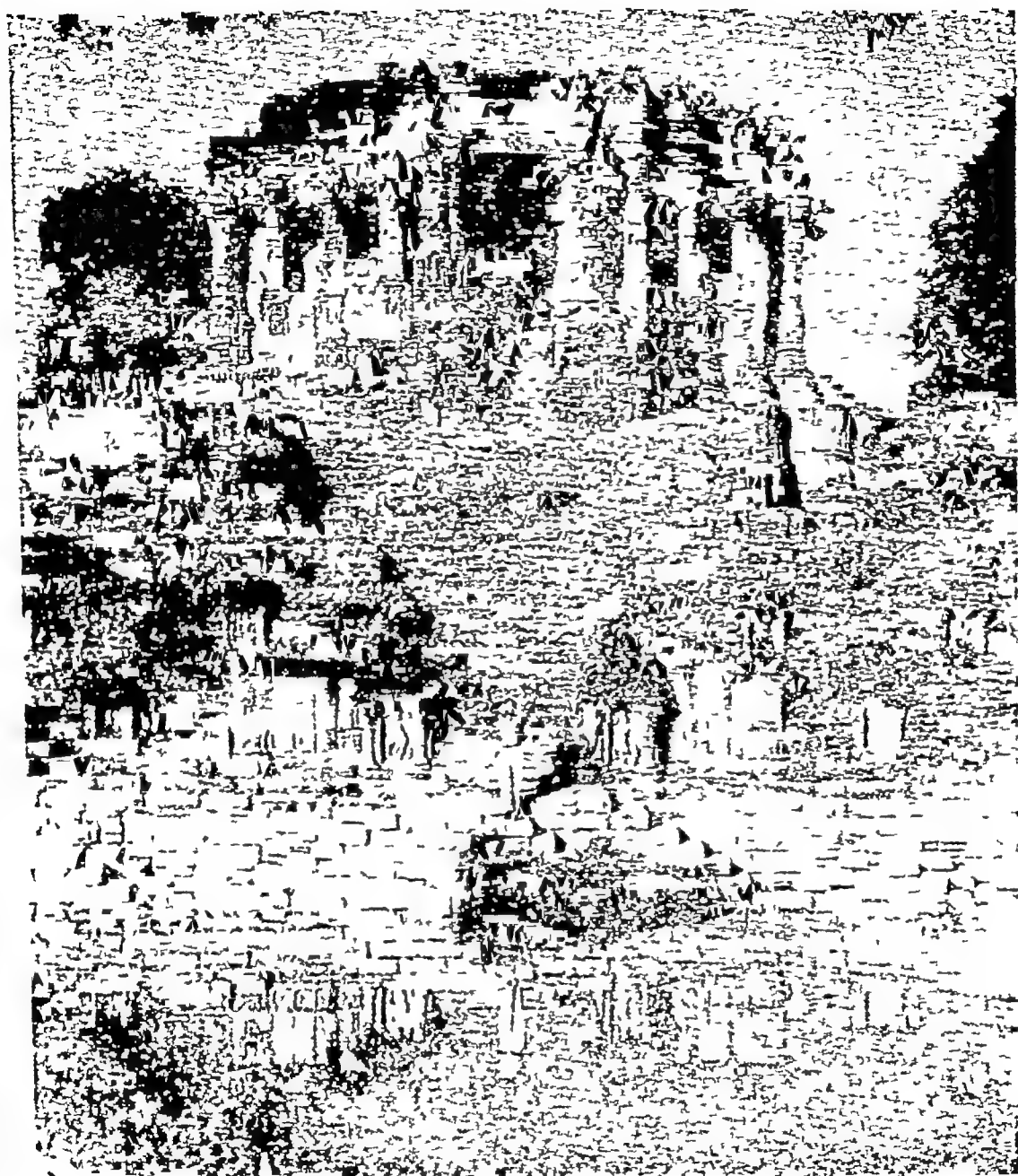
શનિઃ સ્વાતી સિંહલગ્નં શુભલક્ષ્ય સપ્તમી ।
 શુભ યોગઃ શ્રાવણશ્ચ સકારા સત્ય કીર્તિતાઃ ॥૧૮૭॥

સીદી સૈયદની જાળી-અમદાવાદ

સીદી સૈયદની જાળી-અમદાવાદ

સૂર્યમંદિર-મોઢેરા

સપ્તાનાં યોગતો વાસ્તુ પુત્રપૌત્રવ્રદઃ સદા ।

ગજાશ્વધનધાન્યાદિ પુરો તિષ્ઠન્તિ સર્વતઃ ॥૧૮૮॥

શનિવાર, સ્વાતી નક્ષત્ર, સિંહ લગ્ન, શુકલપક્ષ, સપ્તમી તિથિ, શુભયોગ અને શ્રાવણ માસ એ સાત “સ” હોય તો એ સાતેના યોગથી વાસ્તુ ગૃહારંભ ગજ, અશ્વ, ધન, ધાન્ય પુત્ર, પૌત્ર આદિ દેવાવાળો શુભ યોગ છે.

॥ અન્ય યોગા ॥

પુષ્યધ્રુવેન્દુ હરિસર્પજલૈઃ સર્જિવૈ

સ્તદ્વાસરેણ ચ કૃતં સુતરાજ્યદં સ્યાત્ ।

દ્વીશારિવતક્ષવસુપાશિશિવૈઃ સશુકૈ

ચરિ સિતસ્ય ચ ગૃહં ધનધાન્યદં સ્યાત્ ॥૧૯૧॥

પુષ્ય, ધ્રુવ (૩ ઉત્તરા રોહિણી), મૃગશીર્ષ, શ્રવણ, અશ્લેષા, પૂર્વાષાઢા એ નક્ષત્ર પર ગૃહસ્પતિ હોય અથવા ગૃહસ્પતિ વાર હોય તો ગૃહારંભ કરવાથી પુત્ર તથા રાન્યતું મુખ મળે. વિશાખા, અશ્વિની ચિત્રા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, આર્દ્રા એ ઉપર શુક્ર હોય અથવા શુક્રવાર હોય તો ગૃહારંભ કરવાથી ધન, ધાન્યની વૃદ્ધિ થાય.

મારૈઃ કરેજ્યાન્ત્યમયાગ્નુમૂલૈઃ કૌજન્દિ વેદમાત્રિસુતાર્તિદં સ્યાત્ ।

સર્જૈઃ કદાસ્ત્યાર્યમતક્ષહસ્તૈર્ક્ષસ્યૈવ વારે સુખ પુત્રદં સ્યાત્ ॥૧૯૨॥

હસ્ત, પુષ્ય, રેવતી, મઘા, પૂર્વાષાઢા, મૂલ, એ નક્ષત્રો ઉપર મંગલ હોય અથવા મંગળવાર હોય તો ગૃહારંભ કરવાથી પુત્ર પીઠા અને અગ્નિ ભય થાય. રોહિણી, અશ્વિની, ઉત્તરા દ્રાગુની, ચિત્રા, હસ્ત એ વાર ઉપર બુધ હોય અથવા બુધવાર હોય તો ગૃહારંભ કરવાથી મુખ અને પુત્રની વૃદ્ધિ થાય.

॥ શુક્ર ગુરુ વોલ વૃદ્ધેત્વ જ્ઞાન ॥

પ્રાગુદ્ગતઃ શિશુરહસ્તિતયસિતઃ સ્યાત્ ।

પશ્ચાદ્શાહમિદ પંચદિનાદિ વૃદ્ધઃ ॥૧૮૯॥

પ્રાગ્યક્ષમેવ કથિતોઽત્ર વશિષ્ઠમુખ્યૈ ।

જીવસ્તુપક્ષમપિ વૃદ્ધશિશુર્જિવર્જ્ય ॥૧૯૦॥

ન્યારે શુક્રનો ઉદય પૂર્વમા થાય ત્યારે ઉદય થયા પછીના ત્રણ દિવસ ખાલત્વ રહે છે અને પશ્ચિમ દિશામા ઉદય થાય ત્યારે દશ દિવસ ખાલત્વ રહે છે. ન્યારે

શુક્રનેા અસ્ત પશ્ચિમ દિશામાં થાય ત્યારે અસ્ત થયા પહેલાનાં પાંચ દિવસ વૃદ્ધત્વ છે અને પૂર્વ દિશામાં અસ્ત થાય ત્યારે અસ્ત પહેલાનાં પંદર દિવસ વૃદ્ધત્વના છે. શુરુનેા ઉદય અને અસ્ત થાય ત્યારે પંદર પંદર દિવસ બાલ વૃદ્ધત્વના રહે છે.

॥ અભિજિત્ અને ગોધૂલિ લગ્ન ॥

સૂર્યોદય કાળથી ચોથું લગ્ન તે અભિજિત લગ્ન, સાતમું ગોધૂલિ લગ્ન આ લગ્નેા સર્વ દોષનેા નાશ કરનાર છે. અભિજિતની પ્રશંસા સૂર્યને મધ્ય આકાશમાં જવાથી અભિજિત મુહૂર્ત આવે છે. સર્વ કાર્યમાં શુભ છે

॥ ગૃહારમ્ભે કુપડલો ફલમ્ ॥ વિશ્વકર્મ પ્રકારા ॥

લગ્નેર્કે વજ્રપાતઃ સ્યાત્ કોશહાનિશ્ચ શીતગૌ ।

મૃત્યુ વિશ્વમ્મરપુત્રે દારિદ્ર્યં રવિનન્દને ॥૧૯૩॥

ચન્દ્રજે કુશલા શક્તિર્જનસ્યાયુઃ પ્રવર્ધતે ।

જીવે ધર્માદિકામાઃ સ્યુઃ સુતોત્પત્તિશ્ચ માર્ગવે ॥૧૯૪॥

જો લગ્નમાં સૂર્ય હોય તો વજ્રપાત, ચંદ્રમા હોય તો કોશ હાનિ, મંગળ હોય તો મૃત્યુ, શનૈશ્ચર હોય તો નિર્ધન, બુધ હોય તો કુશળ શક્તિ અને આયુષ્યની વૃદ્ધિ, બૃહસ્પતિ હોય તો ધર્માદિ કૃત, શુક્ર હોય તો પુત્રોત્પત્તિ થાય.

॥ શુક્ર પુત્ર પ્રાપ્તિ ॥

॥ દ્વિતીયે ॥

દ્વિતીયસ્થે સ્વૌ હાનિશ્ચન્દ્રે શત્રુક્ષયો ભવેત્ ।

ભૂસુતે બંધનં પોક્તં નાનાવિગ્નશ્ચ માનુજે ॥૧૯૫॥

બુધે દ્રવિણ સમ્પત્તિર્ગુરૌ ધર્મ સમાગમઃ ।

યથા કામ વિનોદેન મૃગૌ કાલં વ્રજેદિહ ॥૧૯૬॥

દ્વિતીય સ્થાનમા સૂર્ય હાનિ કરતા. ચંદ્રમા શત્રુ ક્ષય કરતાં, મંગળ બંધન કરાવે, શનિ નાના પ્રકારના વિગ્ન કરે, બુધ દ્રવ્ય સમ્પત્તિ. બૃહસ્પતિ ધર્મ સમાગમ, શુક્ર કામ વિનોદમાં સમય વ્યતિત કરાવે.

॥ તૃતીયે ॥

સૌમ્ય પ્રહાસ્તૃતીયસ્થાઃ પાપા અપિ વિશેષતઃ ।

સિદ્ધિ સ્યાદ ચિરાદેવ યથામિલપિતં પ્રતિ ॥૧૯૬॥

તૃતીયા સ્થાનમાં શુભ ગ્રહ હોય તો શુભ છે અને પાપ ગ્રહ હોય તો વિશેષ કરીને મનોરથ શીઘ્ર પૂર્ણ કરે છે.

॥ ચતુર્થે ॥

ચતુર્થ સ્થાનમે જીવે પૂજા સમ્પદતે નૃપાત્ ।
ચન્દ્રજે ચ સદા લાભો ભૂમિલાભશ્ચ માર્ગવે ॥૧૯૮॥
વિયોગઃ સુહૃદાં માનૌ મિત્રભેદો ધરાસુતે ।
બુદ્ધિનાશો નિશાનાથે મહાલાભોઽર્કનન્દને ॥૧૯૯॥

ચોથા સ્થાનમા ગુરુ હોય તો રાજ્ય પૂજિત બને, બુધ હોય તો સદૈવ લાભ તથા શુક્ર હોય તો ભૂમિ લાભ, સૂર્ય હોય તો મિત્ર વિયોગ, મંગલ હોય તો મિત્ર વિદ્વેષ, ગ્રહમા હોય તો બુદ્ધિનાશ, શનિશ્વર હોય તો મહાલાભ કરાવે.

॥ પચ્ચમે ॥

પચ્ચમસ્થે મુરાર્ચાર્થે મિત્ર વસ્તુધનાગમઃ ।
શુક્રે પુત્રધનપ્રાપ્તિર્દેમાભરણમિન્દુજે ॥૨૦૦॥
સુત દુઃખં સદા સૂર્યે શશાઙ્કે ફલહાગમઃ ।
ભૌમે કામ વિરોધઃ સ્યાચ્છનૌ કામવિમર્દનમ્ ॥૨૦૧॥

પાંચમા સ્થાનમાં ગુરુ હોય તો મિત્ર વસ્તુ અને ધનાગમ થાય, શુક્રથી પુત્ર તથા ધનની પ્રાપ્તિ, બુધથી સુવર્ણ તથા આભૂષણની પ્રાપ્તિ, સૂર્યથી સદૈવ પુત્ર દુઃખ, ગ્રહમાથી સદૈવ કલેશ, મંગળથી કાર્ય વિરોધ અને શનિશ્વરથી કામ વિમર્દન હોય છે.

॥ ષષ્ઠે ॥

ષષ્ઠ સ્થાને ગતે સૂર્યે પૂજા સમ્પદતે નૃપાત્ ।
ચન્દ્ર પુષ્ટિઃ કુજે પ્રાપ્તિઃ સૌરે શત્રુ બલ હ્વયઃ ॥૨૦૨॥
ગુરૌ ચાર્યોદયઃ પ્રોક્તો મૃગૌવિદ્યાગમોભવેત્ ।
માન જ્ઞાનસ્ય કૌશલ્યં નક્ષત્રપતિ નન્દને ॥૨૦૩॥

છઠ્ઠા સ્થાનમાં સૂર્ય હોય તો રાજ્ય સન્માન મળે, ગ્રહમાથી પુષ્ટિ, મંગળથી પ્રાપ્તિ, શનિથી શત્રુ બળનો નાશ, ગુહસ્પતિથી અર્થોદય, શુક્રથી વિદ્યાલાભ અને બુધ હોય તો માન જ્ઞાન મળે અને કુશળતા રહે

॥ સત્તમે ॥

લભાત્સત્તમગે જીવે બુધે દૈત્ય પુરોહિતે ।

ગજવાજિ ધરિત્રીણાં ક્રમાત્ મોગં વિનિર્દિશેત્ ॥૨૦૪॥

માસ્કરે કીર્તિમજ્જ સ્યાત્ કુજે વિગ્રહમાદિશેત્ ।

ચન્દ્રે મન્દયુતે માન્દ્યં હીનાજ્ઞત્વં ભયં તથા ॥૨૦૫॥

સાતમા સ્થાનમાં શુક્ર હોય તો હાથી, બુધ હોય તો ઘોડા, શુક્ર હોય તો ભૂમિ લાલ, સૂર્ય હોય તો કીર્તિ લગ્ન, મંગળ હોય તો વિગ્રહ અને ચંદ્રમા તથા શનિ હોય તો રોગ અને અગતી હીન થવાનો ભય થાય.

॥ અષ્ટમે ॥

નિર્ધનસ્થે સહસ્રાંશૌ શત્રુતો વિપદઃ સદા ।

હાનિઃ શીતમયુગ્મે ચ મજ્જલે રવિજે ભયમ્ ॥૨૦૬॥

બુધે માનધનપ્રાપ્તિઃ સુરેજ્યે વિજયો મહાન્ ।

શુક્રે સ્વજનતો દઘાત્ સુર્વં પુંસાં વિશેષતઃ ॥૨૦૭॥

જો આઠમા સ્થાનમાં સૂર્ય હોય તો સદૈવ શત્રુ વિપત્તિ રહે, ચંદ્ર હોય તો હાનિ, મંગળ અને શનિ હોય તો ભય, બુધથી માન ધનની પ્રાપ્તિ, જુહસ્પતિ હોય તો મહાન વિજય, શુક્રથી સ્વજન દ્વારા વિશેષ સુખ પ્રાપ્ત થાય.

॥ નવમે ॥

નવમ સ્થાનગે જીવે બુદ્ધિર્માગ્યવિવર્ધનમ્ ।

બુધે વિવિધ ભોગાપ્તિઃ શુક્રે મન્દોદયોભવેત્ ॥૨૦૮॥

નવમા સ્થાનમા જુહસ્પતિ હોય તો બુદ્ધિ અને ભાગ્યોદય થાય, બુધ હોય તો વિવિધ પ્રકારના ભોગ, શુક્ર હોય તો મંદ ઉદય.

ચન્દ્રે ધાતુક્ષયઃ પ્રોક્તો ધનહાનિશ્ચ માસ્કરે ।

કુજે સામર્થ્યં હાનિઃ સ્યાદ્રવિજે કામદૂષણમ્ ॥૨૦૯॥

ચંદ્રમા હોય તો ધાતુ ક્ષય, સૂર્ય હોય તો ધર્મની હાનિ, મંગળ હોય તો સામર્થ્યની હાનિ, શનિ હોય તો કામદેવના દોષ હોય.

॥ દશમે ॥

દશમ સ્થાનમે શુક્રે શયનાસન સિદ્ધયઃ ।

સુરાચાર્યે મહાસૌખ્યં વિજયશ્ચ તથાવુધે ॥૨૧૦॥

માર્તિષ્ઠે ધન વૃદ્ધિશ્ચ ચન્દ્રે કોપ વિવર્દનમ્ ।

ભૌમે બલં સદા પુંસાં શનૌ કીર્તિં વિલોપનમ્ ॥૨૧૧॥

દશમા સ્થાનમાં શુક્ર હોય તો શયન અને લોજનની સિદ્ધિ, ખૃદસ્પતિ હોય તો ખડુ જ સુખ થાય, ખુધ હોય તો વિજય, સૂર્ય હોય તો ધન વર્ધી, ચંદ્ર હોય તો ખળનો વધે, મંગળ હોય તો પુરૂષના ખલની વૃદ્ધિ, શનિ હોય તો કીર્તિનો નાશ કરે.

॥ ઐકાદશ દ્વાદશાયોઃ ॥

લામ સ્થાનગતાઃ સર્વે પ્રયચ્છન્તિ શુભં ફલમ્ ।

વ્યયે સર્વે સદૌદાસ્યં પ્રદિશન્તિ વિશેષતઃ ॥૨૧૨॥

લાલ સ્થાન (અગિયારમું) સર્વ ગ્રહ શુભ ફળ આપે છે અને બારમા વ્યય સ્થાનમાં સ્થિત ગ્રહ સદા ઉદાસીન રાખે છે.

॥ ગૃહાયુધ્ય જ્ઞાન ॥

જીર્વાર્કવિચ્છ્રકશનૈશ્વરેષુ લગ્નારિયામિત્ર સુખત્રિગેષુ ।

સ્થિતિઃ શતં સ્યાચ્છરદાં સિતાર્કારેજ્યે તનુચ્ચન્ન સુતે શતંદ્વે ॥૨૧૩॥

ગૃહારંભ સમય લગ્નમા ખૃદસ્પતિ હોય, છટ્ઠે સૂર્ય હોય, સાતમે ખુધ હોય, ચોથે શુક્ર હોય અને ત્રીજે શનૈશ્વર હોય તો ગૃહની આયુધ્ય સો વર્ષ પર્યન્ત રહે.

જો ગૃહારંભને સમય લગ્નમાં શુક્ર, ત્રીજે સૂર્ય, છટ્ઠે મંગળ પાંચમે ખૃદસ્પતિ હોય તો ઘરની આયુધ્ય ખસો વર્ષની નાણવી.

લગ્નામ્બરાયેષુ મૃગુજ્ઞમાનુમિઃ ।

કેન્દ્રે ગુરૌ વર્ષશતાયુરાલયમ્ ॥૨૧૪॥

વન્ધૌ મુલ્યોન્નિ શશી કુજાર્કજૌ ।

લામે તદાશીતિ સમાયુરાલયઃ ॥૨૧૫॥

લગ્નમાં શુક્ર, દશમે ખુધ, અગ્યારમે સૂર્ય અને કેન્દ્રમાં ખૃદસ્પતિ હોય તો ગૃહની આયુધ્ય સો વર્ષની નાણવી ચોથે શુક્ર, દશમે ચંદ્રમા, અગિયારમે મંગળ અને શનિ હોય તો ગૃહની આયુધ્ય એ શી વર્ષની નાણવી

સ્વોચ્ચે શુક્રે લગ્નમે વાગુરૌ વેશ્મગતેઽથવા ।

શનૌ સ્વોચ્ચે લાભમે વા લક્ષ્મ્યા યુક્તં ચિરંમૃતમ્ ॥૨૧૬॥

ઉચ્ચ મીન રાશિનો શુક્ર લગ્નમા હોય તો ગૃહ બહુ વર્ષો સુધી ધન યુક્ત રહે. ઉચ્ચ કર્ક રાશિનો શુક્ર ચોથે હોય તો ગૃહ બહુજ દિનો સુધી લક્ષ્મી યુક્ત રહે. ઉચ્ચ તુલા રાશિનો શનિ અગિયારમે હોય તો ગૃહ બહુ દિનો સુધી લક્ષ્મીથી પરિપૂર્ણ રહે.

દૂનામ્વરે યદ્દેકોઽપિ પરાંશસ્થો ગ્રહો મૃદમ્ ।

અબ્દાન્તઃ પરહસ્તસ્થં કુર્યાન્નિવેદ્યર્ણપોઽન્વલઃ ॥૨૧૭॥

એક ગ્રહ પણ ઉત્તમ ક્ષણ આપવાવાળા શત્રુના નવાંશમાં સ્થિત હોય અને સાતમા દસમા લાવમાં હોય તો એ સમયમાં ગૃહારંભ કરેતો તે ગૃહ વર્ણાધીશ નિર્બલ હોય તો એક વર્ષમાં ખીલના હાથમાં જાય.

નક્ષત્ર વિરાયેષુ સત્ફલોદય (વસિષ્ઠઃ)

દ્યયોત્તરાષ્ટ્રયાદીન્દુ વિષ્ણુધાતુજલોદયુ ।

ગુરુણા સહિતેષ્વેષુ કૃતં મેહંશ્રિયા યુતમ્ ॥૨૧૮॥

દ્વિદેવત્વાષ્ટવારેશ્વરાદિત્ય વસુદયુ ।

શુક્રેણ સહિતેષ્વેષુ કૃતં ધાન્યપ્રદં મૃદમ્ ॥૨૧૯॥

હસ્તાર્યમત્વાષ્ટ્રદસચતુરાસ્યેન્દુમેષુ ચ ।

બુધેન સહિતેષ્વેષુ ધન પુત્ર સુખ પ્રદમ્ ॥૨૨૦॥

પુષ્ય, ત્રણે ઉત્તરા, અશ્લેષા, મૃગશીર્ષ, શ્રવણ, રોહિણી, અને પૂર્વા પાઠા, આ નક્ષત્રો ઉપર (કોઈ પણ નક્ષત્ર ઉપર) બૃહસ્પતિ હોય અથવા ગુરુવાર હોય તો ગૃહ લક્ષ્મીથી પરિપૂર્ણ રહે.

વિશાખા, ચિત્રા, અશ્વિની, શતભિષા, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, ધનિષ્ઠા, એ નક્ષત્રો ઉપર શુક્ર અથવા શુક્રવાર હોય તો ગૃહારંભ કરે તો ગૃહ ધન ધાન્યથી યુક્ત રહે. હસ્ત, ઉત્તરા શકુની, ચિત્રા, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, અશ્વિની એ નક્ષત્ર ઉપર બુધ અથવા બુધવાર હોય તો ગૃહારંભ કરવાથી ગૃહ ધન પુત્ર આપવાવાળું થાય.

પિતૃમૂલેજ્ય માગ્યાર્કપૌર્ણમેષુ ચ યત્કૃતમ્ ।

કુજેન સહિતેષ્વેષુ મૃદં સંદહ્યતેઽગ્નિના ॥

અજપાદ દ્વિતયે યામ્ય મિત્રેન્દ્રાનિલમેષુ ચ ।

યત્કૃતં અનિ સંયુક્તે ગૃહ્યતે યક્ષ રાક્ષસૈઃ ॥૨૨૧॥

મધા, મૂલ, પુષ્ય, પૂર્વા ફાલ્ગુની, હસ્ત, રેવતી એ નક્ષત્ર ઉપર મંગળ અથવા મંગળવાર હોય તો ગૃહારંભ કરે તો તે ગૃહ અગ્નિથી બળી જાય (મુહૂર્ત ચિંતામણીમાં પૂર્વોપાદા છે, પૂ. ફાલ્ગુન નથી) પૂર્વા ભાદ્રપદ, ઉત્તરા ભાદ્રપદ, ભરણી, અતુરાધા, જ્યેષ્ઠા, સ્વાતી કેઈ નક્ષત્ર ઉપર શનિ હોય અથવા શનિવાર હોય તે ગૃહમાં બાળક પેદા થાય તેને યક્ષ રાક્ષસ બહુલ કરે છે.

॥ મુહૂર્ત કેવા જોતિપી પાસેથી લેવું ॥

ગણકં બહુશાસ્ત્ર મેદદક્ષં કૃત હસ્તં સદયક્ષમં સુશીલં ।

પરિપૃચ્છય સમારમેદગારં ગતલોભં પ્રતિધામિમાતમુક્તમ્ ॥૨૨૨॥

અનેક શાસ્ત્રમાં કુશલ, વિદ્વાન, દયા અને ક્ષમાથી યુક્ત, શુદ્ધ આચાર યુક્ત, લોભરહિત, ક્રોધ અને અહંકાર વિનાના, એવા જ્યોતિપી પાસે વિદ્વાન પુરુષે ગૃહારંભ કરવાનું મુહૂર્ત લેવું (ગૃહારંભ કરાવવો.)

પ્રશસ્તિ

इति श्री विश्वकर्मा वास्तु जाला सितन हर विद्या गुण कीर्ति प्रकाश शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाम् शिल्पाचार्य नंदलाल चुनीलाल सोमपुरा संगृहीते वास्तुपूजन गृहारंभ मुहूर्त नाम्नो चतुर्थोऽध्यायः संपूर्ण.

॥ पंचमोऽध्यायः ॥

सूत्रारंभा लूपजन जननादि.

॥ ग्रहारंभे वत्स दिशा ॥

कन्यादित्रिषु पूर्वतो यमदिशि त्याज्यंचचापादितः ।

द्वारं पश्चिमत स्त्रिके जलचगात् सौम्ये खौ युग्मतः ॥१॥

तस्माद्वत्स सुखं दिशासु भवन द्वारा दिक् हानि कृत् ।

सिंहचाथ वृषं च वृश्चिकघटं याते द्विते सर्वदा ॥२॥

કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિક એ ત્રણ રાશિના સૂર્યમાં વત્સનું મુખ પૂર્વે હોય છે. ધન, મકર અને કુંભ એ ત્રણ રાશિના સૂર્યમાં વત્સનું મુખ દક્ષિણે હોય છે. મીન, મેષ, અને વૃષ એ ત્રણ રાશિના સૂર્યમાં વત્સનું મુખ પશ્ચિમે હોય છે, અને મિથુન, કર્ક અને સિંહ રાશિના સૂર્યમાં વત્સનું મુખ ઉત્તરમાં હોય છે. માટે વત્સનું મુખ જે દિશામાં હોય તે દિશામાં દ્વાર મૂકવામાં આવે તો હાનિ થાય, અને વત્સની પાછળ દ્વાર મુકાયતો આયુષ્યનો ક્ષય થાય પણ સિંહ, વૃષ, વૃશ્ચિક અને કુંભ રાશિના સૂર્યમાં આવે દિશામાં દ્વાર મુકવામાં આવે તો વત્સ દોષ લાગે નહિ.

॥ વત્સ ચક્ર ॥

પૂર્વ

કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક

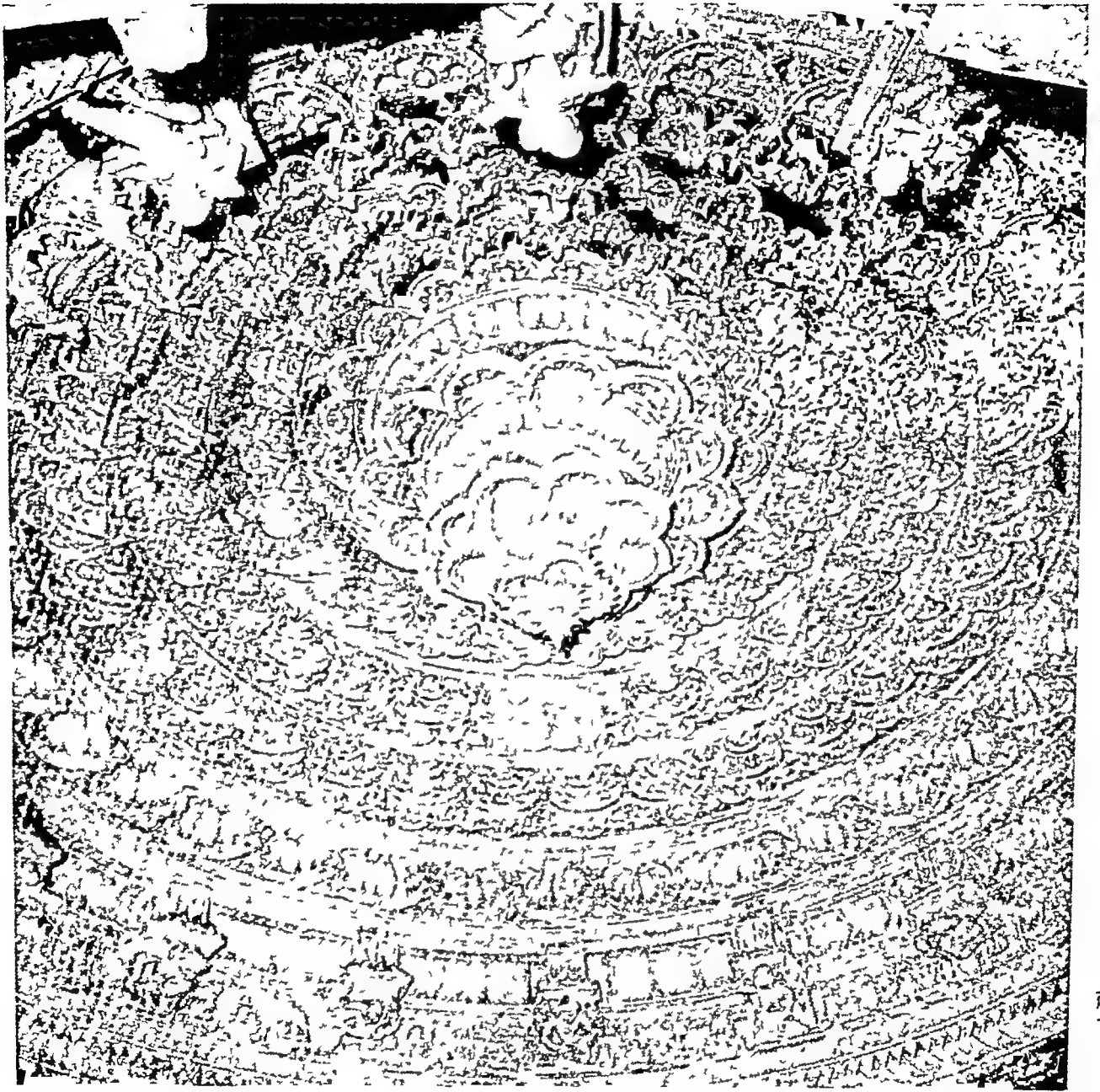
	દિશાન	૫	૧૦	૧૫	દિવસ ૩૦	૧૫	૧૦	૫	અગ્નિ	
સિંહ	૫								૫	ધન
	૧૦								૧૦	
	૧૫								૧૫	મકર
કર્ક	૩૦				ગૃહ				૩૦	દક્ષિણ
ઉત્તર	૧૫				કરવાની ભૂમિ				૧૫	કુંભ
મિથુન	૧૦								૧૦	
	૫								૫	
ત્રાયવ્ય		૫	૧૦	૧૫	૩૦	૧૫	૧૦	૫	તેજસ્વ	

વૃષભ

મેષ

મીન

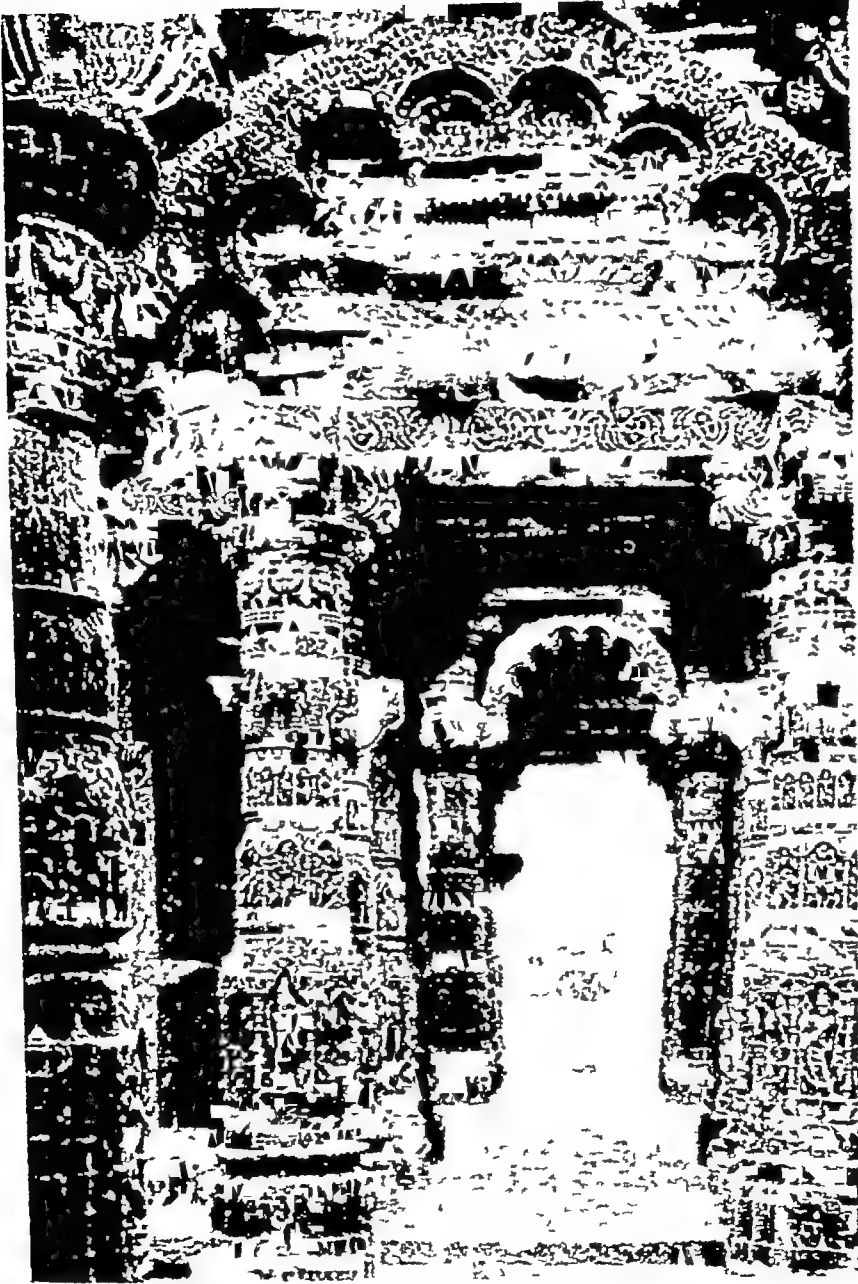
પશ્ચિમ

કુંભારિયાજી જૈન તીર્થ દેરાસર વિતાન દ્રશ્ય

શિષ્ય સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

ભગત પ્રિન્ટરી, પાલિતાણા

કુંભારિયાજી મંડપ દર્શન-કુંભારિયાજી

કન્યાદૌરવિતસ્ત્રિયે કાળિ મુલં પૂર્વાદિ સૃષ્ટિ ક્રમાત્ ।

સ્વાતં વાયુવપુર્દિશા ત્રય ગતં લાંગૂલપૃષ્ઠં શિરઃ ॥૩॥

દ્વારંતસ્પ મુલે ગૃહાદિ મયદં કુક્ષિ દ્વયં સૌર્યવદં ।

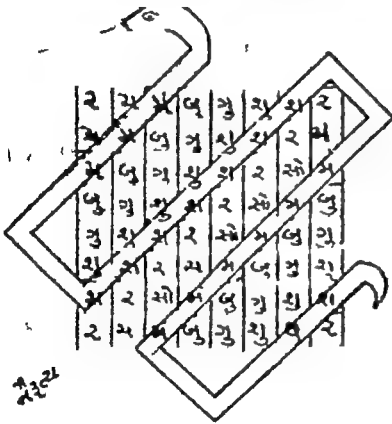
દુલ્લં પ્રાક્ સ્વનને શિરોંધિ વપુષઃ કુક્ષ્યૌ મુલં સ્યાદ્દ્વયો ॥૪॥

કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિક, એ ત્રણ રાશિના સૂર્યમાં શેષ નાગના શરીરનો લાગ ત્રણ દિશામાં રહે છે શેષનું મસ્તક (મુખ) પૂર્વમાં ઇશાન તરફ, પુછડું નૈર્ય કોણમાં, પીઠ અગ્નિ કોણમાં માટે એ ત્રણ દિશામાં ગૃહાદિ ખાત કરવું નહિ ખાલી કુક્ષિ વાયવ્ય કોણમાં ખાત કરવાથી મુખ થાય, ધન, મકર અને કુલ એ ત્રણ રાશિના સૂર્યમાં નાગનું મુખ અગ્નિકોણે હોય ત્યારે ખાલી કુક્ષિ ઇશાનમાં ખાત કરવું મીન, મેષ વૃષભના સૂર્યમાં નાગ મુખ નૈર્ય કોણે હોય ત્યારે અગ્નિ ખુણે ખાત કરવું અને મિથુન, કર્ક અને સિંહ રાશિના સૂર્યમાં નાગનું મુખ વાયવ્યે હોય ત્યારે ઇશાન ખુણે ખાત કરવું.

મીથુન-કર્ક-સિંહ

ઉત્તર

કન્યા-તુલા-વશ્ચિક

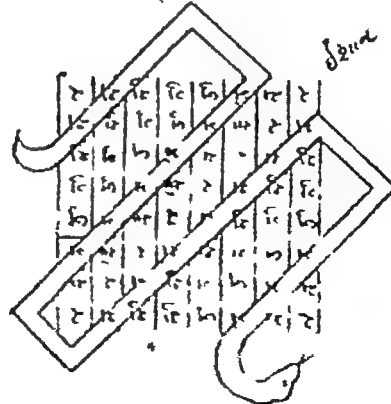
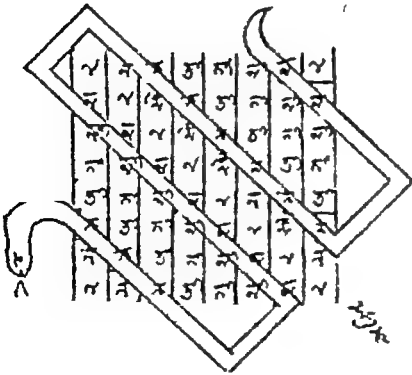

પશ્ચિમ

મીન-મેષ-વૃષભ

ધન-મકર-કુમ્ભ

દક્ષિણ

શિલ્પ ગ્રંથોમાં નોંધેલ સર્વ કાર્યો છે, અને જ્યોતિષ્યમાં રાહુ ચક્ર અપસવ્ય કાર્ય છે મીન, મેષ, વૃષભ, જન્મેમાં અગ્નિ ખુણે મિથુન કર્ક સિંહ, નૈઋત્ય શિલ્પમાં અને ઇશાન જ્યોતિષ્ય મતે બે કોણનો ફેર આવે છે. કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક વાયવ્ય જન્મેને ધન, મકર કુંભ શિલ્પમાં ઇશાન અને જ્યોતિષ્ય મતે નૈઋત્ય આ પ્રમાણે મતભેદ છે.

॥ સૂર્ય પ્રવેશ ॥

દેવાલયાં ભવનં મહશ્વમાનોઃ કરૈર્વાયુમિરેવમિન્નમ્ ।

તન્મૂલ ભૂમૌ પરિવર્જનીયં છાયા ગતાયસ્ય ગૃહસ્ય કૂપે ॥૫॥

દેવાલય, ભવન તથા મઠ એ સૂર્યના કિરણ તથા વાયુથી વચ્ચિત રહે તે શુભ ફળ આપવા વાળું નથી. અને દિવસમાં બીજા અને ત્રીજા પહોરની છાયા કોઈ કુવા ઉપર પડે તો શુભ કારક નથી.

વાસ્તુ સ્તનાકર ॥૪૪॥ (ગૃહ પ્રકરણ) ॥

॥ ગૃહ દિશા ॥

કર્ક વૃશ્ચિક અને મીન રાશિવાળાને પૂર્વ દિશા, કન્યા, મકર અને મિથુન રાશિવાળાને દક્ષિણ દિશા, તુલા, કુંભ અને વૃષ રાશિવાળાને પશ્ચિમ દિશા, અને મેષ, સિંહ અને ધન રાશિવાળાને ઉત્તર દિશાના દ્વારવાળા ગૃહો ઉત્તમ ફળ આપનાર છે.

॥ જ્યોતિ નિવન્ધક ॥

વૃશ્ચિક મીન અને સિંહ રાશિવાળાને પૂર્વ દિશા, કન્યા કર્ક અને મકર રાશિવાળાને દક્ષિણ દિશા, ધન તુલા મિથુન રાશિવાળાને પશ્ચિમ દિશા, કુંભ, વૃષ અને મેષ રાશિવાળાને ઉત્તર દિશાના દ્વારના ગૃહ ઉત્તમ છે.

॥ વાસ્તુ ગણવલ્લભ ॥

પૂર્વે પ્રાક્ષણ રાશિ, કર્ક, વૃશ્ચિક અને મીન, વૈશ્યરાશિ વરણ, કન્યા અને મકર રાશિ દક્ષિણ, શુક રાશિ મિથુન, તુલા અને કુંભ પશ્ચિમ દિશા, મેષ, સિંહ અને ધન રાશિવાળા ક્ષત્રિય રાશિને ઉત્તર દિશાના દ્વારવાળા ગૃહ કરવા.

॥ પ્રાસાદ નિર્માણ ભૂમિ ॥

મહેન્દ્રો મલયશ્ચૈવ સિંહશ્ચ વિક્રમ સ્તથા ।

સમુદ્રઃ પારિજાતશ્ચ શ્રીશૈલશ્ચ તથાવૃંદઃ ॥૬॥

નીલશ્ચ શ્વેતશૃંગશ્ચ ચન્દ્રઃ પ્રભાસ સમ્ભવઃ ।

ગન્ધમાદનોત્જયન્તો પ્રાપ્તા શ્વેત સમ્ભવઃ ॥૭॥

ગઙ્ગાયા યમુનાયાથ નર્મદાયાસ્તદે તથા ।

ગોદાવર્યાઃ સરસ્વત્યાઃ સિન્ધૌ પૃથે તથૈવ ચ ॥૮॥

તાપી મહી તુઙ્ગમદ્રા કાવેરી ચન્દ્ર ભાગિકા ।
 પયસ્વતી સામ્રમતી કૃષ્ણા નીરા ચ નિર્મલા ॥૯॥
 મીમાક્ષી સિદ્ધિકાસ્પાતા નીલોદ્ભવા ચ વેત્રકી ।
 રેવતી મધુરા રુચાતા વિશ્વામિત્રી ચ મૂલકા ॥૧૦॥
 કુરુક્ષેત્રે વ ગજાયામન્તર્વેદ્યા તથૈવ ચ ।
 નૈમિષે કુન્જામ્રકેષુ મહા કાલ વને તથા ॥૧૧॥
 સિદ્ધાયતન તીર્થેષુ નદીનાં સજ્જમેષુ ચ ।
 ઉર્વરીષુ સ્મશાનેષુ ચત્વરે ઉદકાશ્રિતે ॥૧૨॥
 સુપ્રદેશે શુભે રમ્યે ગન્ધરે ગિરિમાશ્રિતે ।
 વને ચોપવને ચૈવ યત્ર વારોચતે મનઃ ॥૧૩॥
 નગર ગ્રામપુર્મધ્યે ક્ષેટકે ચૈવ કર્વટે ।
 તડાગ કૂપ માશ્રિત્ય પ્રસિદ્ધ નૃપ માર્ગકે ॥૧૪॥
 શુભે દિને શુભે ઋક્ષે સુલગ્ને સુમુહૂર્તકે ।
 આદૌ ચ ભૂપરીક્ષાયાં શકુનંહિ વિલોકયેત્ ॥૧૫॥
 સૂત્રધાર શાસ્ત્ર યુક્તો વાસ્તુ વેદોપલક્ષકઃ ।
 સૂત્રકંઠી સમાયુક્તઃ સર્વશાસ્ત્રસુકૌશલઃ ॥૧૬॥

મહેન્દ્ર પર્વત, મલયાગિરિ, સિહ, વિક્રમ તથા સમુદ્ર તટ, પારિજાત, શ્રી શૈલ-
 ગિરિ તથા અર્બુદ, નીલગિરિ, શ્વેતશૃંગ, ચદ્રક્ષેત્ર, પ્રભાસ ગન્ધમાદન, જયંત, પ્રવેત-
 ગિરિ ઉપર ગંગા, યમુના, નર્મદા તટે, ગોદાવરી, સરસ્વતી, સિન્ધુપૃષ્ઠે, તાપી, મહી,
 તુંગ ભદ્રા, કાવેરી, ચદ્રભાંગા, પયસ્વતી, સામ્રમતી, કૃષ્ણા નીરા અને નિર્મલા, ભીમા,
 સિહા, નીલોદ્ભવા, વેતરણી, રેવતી, મધુરા, વિશ્વામિત્રી, મૂલકા, કુરુક્ષેત્રે, ગંગા યમુના,
 સંગમે, નૈમિષ્યાવને, વૃન્દાવને, મહાકાલવને તથા સિદ્ધપુરુષોના આશ્રમે, નદીના સંગમે,
 સ્મશાન ભૂમિમાં, જળાશયે, સુદર સ્થળે, શુભ રમ્ય ભૂમિમાં, શુદ્ધામાં, પર્વતના આશ્રયે,
 વને અને ઉપવને અને મનને રૂચે તે સ્થળે, નગર, ગામ, પુરની મધ્યે, નાના ગામે
 અને કર્વટે (તાલુકે) તળાવ તથા કુવાના આશ્રયે પ્રસિદ્ધ રાન્યમાર્ગે તથા શુભ દિને
 તથા શુભ નક્ષત્રે, સારા લગ્ને સુમુહૂર્તે પહેલા ભૂમિ પરીક્ષા કરવી, શુભ શુકન જોવા,
 સુત્રધાર શાસ્ત્રનો જાણકાર, વાસ્તુ અને વેદના લક્ષણ જાણવાવાળો સૂત્ર અને હસ્તનું
 પ્રમાણ જાણનાર સર્વે શાસ્ત્રમા કુશળ

તદા ક્ષેત્રે પ્રતિષ્ઠા તુ પુણ્ય સ્થાને સુશોભને ।
 આચાર્ય સૂત્ર ધારૈશ્ચ પૂજા મહોદિતા ॥૧૭॥
 આદૌતુ પૂજયેદ્ દેવં ગણનાથ વિનાયકમ્ ।
 સિદ્ધિ બુદ્ધિ સમાયુક્તં મુદા વિધિ વિધાનતઃ ॥૧૮॥
 બ્રહ્મા વિષ્ણુશ્ચ રુદ્રશ્ચ પૂજનીયા પ્રયત્નતઃ ।
 યેષાં સ્મરણમાત્રેણ સર્વં સિદ્ધિઃ પ્રજાયતે ॥૧૯॥
 ક્ષેત્રપાલં તતોઽમ્યર્ચેત્ લાભાર્થી સુજટાધરમ્ ।
 યોગિનીર્બદ્ધકં દેવીઃ કુમારીઃ સવિશેષતઃ ॥૨૦॥
 સર્વદેવાસ્તતઃ પૂજ્યાદિકુપાલાંશ્ચ તતોઽર્ચયેત્ ।
 પ્રતિદિક્કુપાલદેવાંશ્ચ તજ્જાતીય સપર્યયા ॥૨૧॥
 વાસ્તુપૂજા વિધાનં તુ કર્તવ્યં દિશ્કોત્તમૈ ।
 નિર્વિધનં ચ ભવે તત્ર હેતુકાદિ સમર્ચનૈ ॥૨૨॥
 વરુણાર્ચા વિધાનં તુ વિશેષાત્કારયેત્તતઃ ।
 આચાર્ય પૂજયે દ્વિત્વં વિપ્રૈશ્ચ સુન્દરમ્ ॥૨૩॥
 સુત્રધારં તતોઽમ્યર્ચેદદૃષ્ટસૂત્રપ્રબોધકમ્ ।
 હસ્તપૂજાવિધાનં તુ કર્તવ્યં ત્વપરાજિત ॥૨૪॥
 ભૂમિદાનં તતો દદ્યાદ્ ગોમહિષ્યશ્ચ સંયુતમ્ ।
 દ્વિરપ્ય વસ્ત્ર છત્રાદૈર્મહાદાનૈઃ ક્ષમાપયેત્ ॥૨૫॥
 પૂજા વલિ વિધાનં ચ કૃત્વા કર્મ સમારભેત્ ।
 સર્વં સિદ્ધયતિ તત્કર્મ સર્વકામફલ પ્રદમ્ ॥૨૬॥

તે જ ક્ષેત્રમાં સુશોભન અને પુણ્ય સ્થાને 'આચાર્ય' અને સૂત્રધારે પ્રતિષ્ઠા કરી પૂજા-મહોત્સવ કરવો. પ્રથમ ગણનાથ વિનાયકનું સિદ્ધિ-બુદ્ધિ સહિત વિધિવિધાન-પૂર્વક પૂજન કરવું બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવનું પ્રયત્ને કરી પૂજન કરવું. તેમના સ્મરણ માત્રથી સર્વ પ્રકારની સિદ્ધિ મળે છે લાલના માટે જટાધારી ક્ષેત્રપાલનું પૂજન કરવું. યોગિની, બદ્ધક, સરસ્વતી, સર્વ દેવો સહિત દિક્ષપાળનું પૂજન-અર્ચન કરવું. પ્રતિ-દિક્ષપાળ બ્રહ્મા તથા શેષનું પણ પૂજન કરવું અને વાસ્તુ પૂજન દિશા ઉત્તમ જોઈ વિધિપૂર્વક પૂજન કરવું આચાર્ય અને વિપ્રનું સુદર રીતે પૂજન કરવું હે અપરાજિત સૂત્રધારે અષ્ટ સૂત્ર તથા હસ્ત પૂજા વિધાન વિધિપૂર્વક કરવી. ગૃહ્યપતિએ ભૂમિદાન,

ગો, લેસ અને અશ્વ સહિત, વસ્ત્ર, છત્રી આદિ મહાદાન આપી ક્ષમા માગવી. પૂજા, મુવર્ણ બદ્ધી, કાર્ય આરભે કરવા અને સર્વ સિદ્ધિ સર્વ કાર્યમાં ફલ આપનાર છે.

॥ સૂત્રારંભ નક્ષત્ર ॥

સૂત્રારમ્ભો ગૃહાદીના મુત્તરાયાં કરત્રયે ।

બ્રાહ્મે પુષ્યે મૃગે મૈત્ર્યે પૌષ્ણ્યે વાસવવારુણે ॥૨૭॥

॥ પ્રાસાદમંડપ ॥

પ્રાસાદ અને ગૃહાદીના સૂત્રનો આરંભ ઉત્તરા ફાલ્ગુની, ઉત્તરાષાઢા, ઉત્તરા ભાદ્રપદ, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી રોહિણી, મૃગશિર્ષ, અનુરાધા, રેવતી, ધનિષ્ઠા અને શતભિષા એ નક્ષત્રોમાં કરવો.

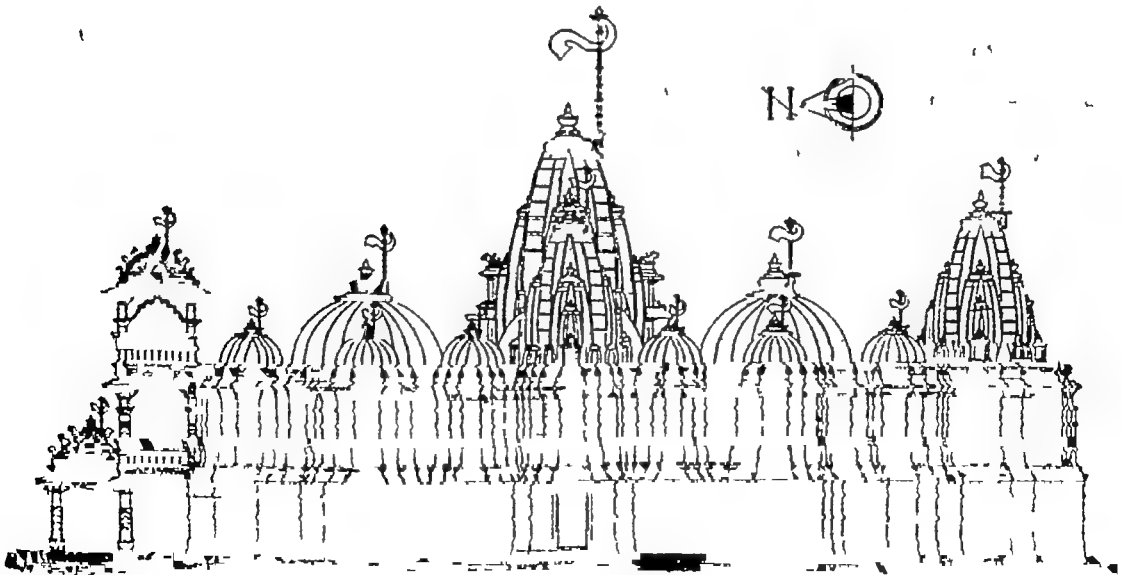
ઉત્તરાત્રય રોહિણ્ય આર્દ્રા ચૈવ પુનર્વસુ ।

પુષ્યાનુરાધા શ્રવણં મૃગા સ્વાત્યૌ ચ હસ્તકમ્ ।

મૂલે ચ નક્ષત્રાણિ હિ ગૃહે વિષ્ટિ વિવર્જિતમ્ ॥૨૮॥

॥ અપરાજિત ॥

ઉત્તરા ફાલ્ગુન, ઉત્તરાષાઢા, ઉત્તરા ભાદ્રપદ, રોહિણી, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અનુરાધા, શ્રવણ, મૃગશિર્ષ, સ્વાતી, હસ્ત અને મૂલ એ નક્ષત્ર સૂત્રારંભે યોગ્ય બાણવા. વિષ્ટિ તજવી

શ્રી સિદ્ધાચળ શણ્ગાર ચતુર્વિંશંતિ જિનેન્દ્ર પ્રાસાદનું સાઈડ દર્શન

ઘેટીપાગ-પાલીતાણા

એન. સી. સોમપુરા

॥ સ્વનન મુદ્ધર્ત ॥

અધો મુખે સ્વનેત્ સુધીઃ પ્રપૂરયેતદૃધ્વમે ।

દિશં પ્રસાધ્ય શાસ્ત્રતો દિશાવિમૂઢકે સ્મૃતિઃ ॥૨૯॥

॥ વાસ્તુ મુક્તાવલી ॥

ભૂમિ ગૃહાદિ યનન અધો મુખ નક્ષત્રમાં કરવું. ભરણી, કૃતકા, અશ્લેષા, મઘા, પૂ. ક્રાત્યુત, પૂર્વાષાઠા, પૂર્વા ભાદ્રપદ, મૂલ અને વિશાખા આ નક્ષત્રોમાં (ખાડો ખોદી) જલથી પરિપૂર્ણ કરવો. જ્યાં ગૃહાદિ યનાવવાના હોય તે શાસ્ત્રથી દિશ્સાધન કરી શરૂઆત કરવી. વિમૂઢ દિશામાં મૃત્યુ થાય.

અધો મુખે ચ નક્ષત્રે શુભેઽન્દિ શુભવાસરે ।

ચંદ્ર તારા નુકૂળ્યે ચ સ્વનનારંભણં શુભમ્ ॥૩૦॥

॥ મુદ્ધર્તમર્તિન્દ ॥

ભરણી, કૃતકા, અશ્લેષા, મઘા, પૂ. ક્રા. પૂ. પા. પૂ. ભા. મૂલ વિશાખા એ અધોમુખ નક્ષત્રમાં શુભ વાર અને ચંદ્ર તથા તારા બલ જોઈ યનન (પાયો ખોદવાનો શરૂ કરવો) કરવું.

શાલા દોષ્ણા સાધને સૂત્રપાતે હેદોઽયૈચદ્ગ્રંથિ રાત્યૈ ચ કર્તુઃ ।

કૈલો મંગ સ્યાદ્શુભે ક્ષમાનિમગ્નઃ કીલઃ શૂન્યં વિસ્મયઃ સ્વાત્તદેશે ॥૩૧॥

ગૃહાદિની ભુબદિક કહાડતા સૂત્ર તૂટી જાય તો ગૃહાદિ કરનારને પીડા થાય, ખાત કરવાના ભાગમાં રોપેલ ખીલો તૂટી જાય તો રોગ ઉત્પન્ન થાય તેમજ તે ખીલો જમીનમાં પેસી જાય તો ગૃહ શૂન્ય રહે.

॥ સૂત્રારંભે વારાઃ ॥

સૌમીન્દુ જીવ સોમ્યાનાં માર્ગવસ્ય ચ વાસરે ।

સૂત્રપાતાદિકં કાર્ય મિદં સમભિવાચ્છતા ॥૩૨॥

સૂર્ય, ચંદ્ર, બૃહસ્પતિ, બુધ અને શુક્ર એ વારોમાં સૂત્રપાતાદિ કાર્ય કરવું.

॥ સૂત્રારંભ રેખા ॥

કંવક્ષ સ્થલ મુરુ પાદ યુગલં સંસ્પૃશ્ય વિપ્રાદિકો ।

રેખા સ્ત્ર વદન્નિજેન રયેત્તદ્વચ્ચમિત્તિ શિલા ॥૩૩॥

પ્રાદ્વણાદિ વર્ણ અનુક્રમે માથે, છાતીએ, બન્ને જઘાએ, બે પગે હાથ લગાડી હાથમાં સોનાની શલાકા (સર્પી) લઈને ચારે બાજુએ સૂત્રની આધેલ લાઈન મુજબ અગ્નિ ખુણેથી સંવ્યમાર્ગે લાઈન કરે, ગૃહ અથવા પ્રોસાદની રચના મુજબ સૂત્ર બાંધવું.

॥ ગૃહારંભે સ્વાતરવનન ફલ ॥

કાષ્ઠેષ્ટિકાતુષાઙ્ગર પાપાણસ્થિ સરીસૃપાન્ ।

હલાગ્રેણોદ્ ધૃતાન્દૃષ્ટ્વા તત્ર વિદ્યાદિદં ફલમ્ ॥૩૪॥

કાષ્ઠેષ્વગ્નિમયં વિદ્યાદિષ્ટિકાસુ ધનાગમઃ ।

અઙ્ગારેષુ તથા રોગ તુષેષ્વેવ ધનક્ષયઃ ॥૩૫॥

પ્રાપાણેષ્વપિ કલ્યાણં કુલનાશં તથાસ્થિષુ ।

સરીસૃપેષુ સર્વેષુ તાદગ્મ્યો મયમાદિશેત્ ॥૩૬॥

ભૂમિ શુદ્ધ કરતી વખત હલથી ખોદતાં કાષ્ઠ, ઇંટ, મૂસો, રાખ, પથ્થર, હાડકાં અને સર્પ ઇત્યાદિ ભૂમિની અંદર દેખાય તો આ પ્રમાણે કૃળ જાણવું. કાષ્ઠ મળે તો અગ્નિ ભય, ઇંટ મળે તો ધન પ્રાપ્તિ, રાખ, કોલસા નીકળે તો ધન નાશ, પથ્થર નીકળે તો કલ્યાણ, હાડકા નીકળે તો કુળ નાશ, સાપ, વીંછી આદિ જીવો નીકળે તો સાપ, વીંછી આદિ જનાવરનો ભય.

સ્વાતે યદાશ્મા લમતે હિરણ્યં તથેષ્ટિકાયાં ચ સમૃદ્ધિરત્ર ।

દ્રવ્યં ચ રમ્યાણિ સુસ્થાનિ ધત્તે તામ્રાદિધાતુર્યદિતત્રવૃદ્ધિ ॥૩૭॥

પિપીલિકાઃ પોદ્ગણપક્ષ નિદ્રા ભવન્તિ ચેતત્રવસેન્ન કર્તા ।

તુષાસ્થિચીરાણિ તથૈવ મસ્માન્યપ્હાનિ સર્પામરણ પ્રદાઃ સ્યુઃ ॥૩૮॥

વરાટકાદુઃસ્વકલિપ્રદાત્રી કાર્પાસ એવાતિ દદાતિ દુઃસ્વમ્ ।

કાષ્ઠ પ્રદગ્ધં ત્વતિ રોગ મીતિ મૃત્વેત્કલિઃ સ્વર્પરદર્શનેન । ૩૯॥

લોહેન કતુર્મરણં નિગદ્યં વિચાર્ય વાસ્તુ પ્રવદન્તિ ધીરાઃ ॥૪૦॥

ખનન કરતા પથ્થર મળે તો સુવર્ણની વૃદ્ધિ, ઇંટ મળે તો નાના પ્રકારની સંપત્તિ, ધન મળે તો સુખ, ત્રાણા આદિ ધાતુ મળે તો અનેક પ્રકારની વૃદ્ધિ, પિપીલિકા નીકળે તો સોળ પક્ષ સુધી સોનાવાળા રહે, દેડકો નીકળે તો સુખપૂર્વક નિવાસ ન કરી શકે ભૂસી, હાડકા, ચિથરા, ભસ્મ, ઇંડા, સર્પ ઇત્યાદિ મળે તો મરણ, કોડી મળે તો દુઃખ અને અઘડાની પ્રાપ્તિ. કપાસ મળે તો અત્યંત દુઃખ, કોલસા મળે તો રોગ, અધિક ભય, વાસ મળે તો લડાઈ, અઘડાની પ્રાપ્તિ, લોહ મળે તો ગૃહપતિનું મૃત્યુ આ બધી વસ્તુનો વિચાર કરી ગૃહાદિ બાંધવું.

॥ ભૂમિ શુદ્ધિ ॥

સમ્માર્જને નાજનેન શેકેનોલ્લેખનેન ચ ।

ગર્વાચ સન્નિવાસેન ભૂમિ શુદ્ધયતિ પચ્ચમિઃ ॥૪૧॥

સંમાર્જન, પોતના, સીંચના, ખોદના અથવા ગાયોને બેસારવી. એ પાંચ પ્રકારે ભૂમિ શુદ્ધિ કરવી.

સ્વનન દિક્ ॥ સંવ્ય ॥

કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક નાગનું મુખ ઇશાનકોણમાં હોય ત્યારે વાયવ્યકોણમાં ખાત કરવું.

ધન, મકર અને કુંભના સૂર્યમાં નાગનું મુખ અગ્નિકોણે હોય ત્યારે ઇશાનકોણે ખાત કરવું.

મીન, મેષ, વૃષભના સૂર્યમાં નાગનું મુખ નૈઋત્ય કોણે હોય ત્યારે અગ્નિકોણે ખાત કરવું.

મિથુન, કર્ક, સિંહના સૂર્યમાં નાગનું મુખ વાયવ્યકોણે હોય ત્યારે નૈઋત્યકોણે ખાત કરવું.

કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિકના સૂર્ય હોય ત્યારે નાગમુખ ઇશાન કોણે હોય ત્યારે વાયવ્ય કોણે ખાત કરવું.

॥ રાજવલ્લભ ॥

જ્યોતિષ્યમાં રાહુ અપસવ્ય ફરે છે તેથી શિદ્ધ શાસ્ત્રના મતથી બે દિશા ઉલટી આવે છે. શિદ્ધ શાસ્ત્રોમાં ઇશાનથી અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય એ રીતે નાગચક્ર ફરે છે અને જ્યોતિષ્ય મતથી ઇશાન, વાયવ્ય, નૈઋત્ય અને અગ્નિ આ રીતે ફરે છે.

દેવાલયેગેહવિધૌ જલાશયે રાહોર્મુખં શંકુ દિશો વિલોમતઃ ।

મીનાર્ક સિંહાર્ક મૃગાર્ક તસ્મિં સ્વાતે મુખાત્ પૃથ્વીદિક્શુમાભવેત્ ॥૪૨॥

દેવપ્રાસાદ બનાવવાના પ્રારંભમાં મીન, મેષ અને વૃષભનો સૂર્ય હોય તો ઇશાન, મિથુન, કર્ક અને સિંહનો સૂર્ય હોય તો વાયવ્ય, કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિકના સૂર્ય હોય તો નૈઋત્યમાં અને ધન મકર કુંભના સૂર્ય હોય તો અગ્નિખુણામાં રાહુનું મુખ હોય.

॥ ગૃહારંભ ॥

સિંહ, કન્યા અને તુલાના સૂર્યમાં ઇશાન, વૃશ્ચિક, ધન, મકરના સૂર્યમાં વાયવ્યમાં કુંભ, મીન અને મેષ નૈઋત્યમાં વૃષભ. મિથુન અને કર્કના સૂર્ય હોય તો અગ્નિકોણમાં રાહુમુખ બાણવું

॥ જલાશય ॥

કુલા, તળાવ વગેરેના પ્રારંભમાં મકર, કુંભ અને મીનના સૂર્યમાં ઇશાનમાં. મેષ, વૃષભ અને મિથુનના સૂર્યમાં વાયવ્યમાં. કર્ક, સિંહ, કન્યાના સૂર્યમાં નૈઋત્યમાં અને તુલા, વૃશ્ચિક અને ધનના સૂર્યમાં અગ્નિકોણમાં રાહુ મુખ જાણવું.

સ્વાતે મુલાત્ પૃથ વિદિક શુભા ભવેત્ ॥

જે કોણમાં મુખ હોય તેની પાછળની કુક્ષિ ખાલી હોય માટે પાછળની વિદિશા-કોણમાં ખાત કરવું શુભાવહ છે

દેવપ્રાસાદ ખાત

ગૃહ ખાત

જલાશય ખાત

રાહુ મુખ

રાહુ મુખ

રાહુ મુખ

ધ	પૂર્વ	અ	ધ	પૂર્વ	અ	ધ	પૂર્વ	અ
મીન	ધન		સિંહ	વૃષભ		મકર	તુલા	
મેષ	મકર		કન્યા	મિથુન		કુંભ	વૃશ્ચિક	
વૃષભ	કુંભ		તુલા	કર્ક		મીન	ધન	
મિથુન	કન્યા		વૃશ્ચિક	કુંભ		મેષ	કર્ક	
કર્ક	તુલા		ધન	મીન		વૃષભ	સિંહ	
સિંહ	વૃશ્ચિક		મકર	મેષ		મિથુન	કન્યા	

વા

નૈ

વા

નૈ

વા

નૈ

દેવપ્રાસાદ

ગૃહ

જલાશય

ધ	ખાત	અ	ધ	ખાત	અ	ધ	ખાત	અ
મિથુન	મીન		વૃશ્ચિક	સિંહ		મેષ	મકર	
કર્ક	મેષ		ધન	કન્યા		વૃષભ	કુંભ	
સિંહ	વૃષભ		મકર	તુલા		મિથુન	મીન	
કન્યા	ધન		કુંભ	વૃષભ		કર્ક	તુલા	
તુલા	મકર		મીન	મિથુન		સિંહ	વૃશ્ચિક	
વૃશ્ચિક	કુંભ		મેષ	કર્ક		કન્યા	ધન	

વા

નૈ

વા

નૈ

વા

નૈ

શિલ્પ ગ્રંથોના મતે નાગચક્ર

દેવપ્રાસાદ ખાત

ગૃહ ખાત

જલાશય ખાત

નાગ મુખ

નાગ મુખ

નાગ મુખ

ઈ	અ	ઈ	અ	ઈ	અ
કન્યા	ધન	કુલ	વૃષભ	કર્ક	તુલા
તુલા	મકર	મીન	મિથુન	સિંહ	વૃશ્ચિક
વૃશ્ચિક	કુલ	મેષ	કર્ક	કન્યા	ધન
મિથુન	મીન	વૃશ્ચિક	સિંહ	મેષ	મકર
કર્ક	મેષ	ધન	કન્યા	વૃષભ	કુલ
સિંહ	વૃષભ	મકર	તુલા	મિથુન	મીન
વા	નૈ	વા	નૈ	વા	નૈ

દેવપ્રાસાદ

જલાશય

ખાત

ગૃહ ખાત

ખાત

ઈ	અ	ઈ	અ	ઈ	અ
ધન	મીન	વૃષભ	સિંહ	તુલા	મકર
મકર	મેષ	મિથુન	કન્યા	વૃશ્ચિક	કુલ
કુલ	વૃષભ	કર્ક	તુલા	ધન	મીન
કન્યા	મિથુન	કુલ	વૃશ્ચિક	કર્ક	મેષ
તુલા	કર્ક	મીન	ધન	સિંહ	વૃષભ
વૃશ્ચિક	સિંહ	મેષ	મકર	કન્યા	મિથુન
વા	નૈ	વા	નૈ	વા	નૈ

મુપરિગ્રહણે ચૈવ વાસ્તુ વિદ્યા વિશારદૈઃ ।
 વાસ્તુસ્થાનં પુરા જ્ઞાત્વા સ્વનેશ્ચૈવં પ્રદક્ષિણમ્ ॥૪૩॥
 પિતા માતા ચ પુત્રાશ્ચ નાશં ગચ્છન્તિ મસ્તકે ।
 પૃષ્ઠે ચાત્મવિનાશશ્ચ દેશત્યાગશ્ચ જાયતે ॥૪૪॥
 સ્ત્રીસ્વગોત્રવિનાશશ્ચ ચતુઃ પાદેષુ વૈક્રમાત્ ।
 જાયતે ધનનાશશ્ચ મર્મ વેધે કૃતિ સતિ ॥૪૫॥
 શુભં પુત્રો ધનં ધાન્યં જ્ઞાત્વા કુક્ષિં યદા સ્વનેત્ ।
 કૃત્વા પ્રદક્ષિણં કુમ્ભ ગૃહીત્વા સ્થાપિતં તતઃ ॥૪૬॥
 દૃત્યન્તં તુ સમુદિષ્ટં વાસ્તુમ્થાનવિસર્જનમ્ ।
 શિલાન્તં વા જલન્તં વા સ્વાત્મા શલ્યં સમુદ્ધરેત્ ॥૪૭॥
 જલાન્તેષુ યદા સ્વાતો ગોવિપ્રોદક પાલનમ્ ।
 વાસ્તુ પૂજાં તતઃ કૃત્વા મધ્યે કૂર્મ તુ સ્થાપયેત્ ॥૪૮॥

વાસ્તુ વિદ્યાના વિશારદ, વાસ્તુ સ્થાનના પુરેપુરા જ્ઞાતા સ્થપતિએ પ્રદક્ષિણાએ
 ખનન કરવું, જે મસ્તક ઉપર ખાત કરવામા આવેતો માતા પિતા અને પુત્રનો નાશ
 થાય. પૃષ્ઠે કરવામા આવે તો આત્મ વિનાશ થાય અથવા દેશ ત્યાગ કરવો પડે. જે
 ચારે દિશાઓમા ખાત કરેતો સ્ત્રી અને સ્વગોત્રનો વિનાશ થાય, મર્મ વેધમા ખાત
 કરેતો ધનનો નાશ થાય, કુક્ષિમા ખાત કરેતો પુત્રોનું શુભ થાય અને ધન, ધાન્ય
 મળે પ્રદક્ષિણાઓ ગ્રહણ કરી કુલ સ્થાપવા આ બધું કર્યો પછી વાસ્તુ સ્થાનનું વિસર્જન
 કરવું ખાત પથ્થર, જલ અથવા શલ્ય ન રહે ત્યાં સુધી કરવું જલાત સુધી ખાત
 કરી ગાય વિપ્રાદિકને લોજન આપવું અને વાસ્તુપૂજન કરી મધ્યે કૂર્મ શિલા સ્થાપવી.

॥ પૃથ્વી રજસ્વળા ॥

રવિ મંગળ પાંચમ (૫) બુધ શુક્ર આઠમ (૮) રવિ છટ્ઠ (૬). મંગળ સાતમ (૭).
 શુક્ર બીજ (૨). શનિ આઠમ (૮) અને આર્દ્રાનક્ષત્રના સૂર્યમા પૃથ્વી ત્રણ દિવસ રજ-
 સ્વાળા રહે છે રજસ્વળા પૃથ્વી ખનન આદિ કામ કરે તે ચાર યુગ સુધી કેમીદશ
 નર્કમા રહે માટે પૃથ્વી રજસ્વળા હોય ત્યારે ખનન કાર્ય કરવું નહિ

॥ સ્વનન પૃથ્વી સંજ્ઞા ॥

શુદ્ધ પ્રતિપદાથી તિથિ, અશ્વિનીની નક્ષત્ર, રવિથી વાર એ ત્રણેનો સરવાળો કરી
 ચારે ભાગ દેતા ૧ વધે તો પૃથ્વી ઉભી. ૨ વધે તો ઝેડી. ૩ વધે તો સુતી અને ૪ વધે

તો જાગતી જાણવી ઉભીમાં લડાઈ, બેઠીમાં ગૃહારણ, સુતીમાં વાવ-કુવા ખોદવા અને જાગતીમાં શુભ કાર્ય કરવું નહિ. જાગતી શમશાન કરે.

॥ પૃથ્વી શયન ॥

સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર ગણતા ૫, ૭, ૯, ૧૨, ૧૯, ૨૬. આટલા નક્ષત્રનો અ ક આવેતો પૃથ્વી સુતી જાણવી તેમાં જનન કરવું નહિ. વાવ, તલાવ, અને ગૃહાદિ કાર્ય કરવું નહિ.

॥ સૂક્ષ્મ સ્વનનાથે પૂજન ॥

ગણપત્યાદિ પૂજન સામાન્યતો વિધાય રક્ષાતિલકં કૃત્વા તસ્મિન્મેરુ કર્ણિકા શોભિતં શૈલવન નદી સમીયુક્તાં સાગરપરિવેષિતાં ભૂમિ ધ્યાત્વા હસ્તે પુષ્પાંજલિમાઢાય આવાહનમ્ ॥ રત્નાકરે વિષ્ણુના ત્વં ધૃતા વારાહ રુષિણા ॥ આગચ્છ વરદે ઘાત્રિ યજ્ઞેઽસ્મિચ્છુમ-દાયિની ॥ इति, ભૂમિમાવાહ ॥ ૐ ભૂમ્યૈ નમઃ પુષ્પાંજલિલક્ષિપેત્ ॥ ૐ ભૂમ્યૈ નમઃ આસનં સમર્પયામિ ॥ ૐ ભૂમ્યૈ પાદં સમર્પયામિ ॥ ૐ ભૂમ્યૈ અર્ધ્યં સમર્પયામિ ॥ ૐ ભૂમ્યૈ આચમનં સમર્પયામિ ॥ ૐ ભૂમ્યૈ સ્નાનં સમર્પયામિ ॥ ૐ ભૂમ્યૈ પુનરાચમનં સમર્પયામિ ॥ ગંધ પુષ્પ ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય પુનરાચમન તાંબૂલ દક્ષિણા દ્રવ્ય પ્રદક્ષિણાથ કુર્યાત્ ॥ તતઃ સ્વસ્ત્રદિશુ દંદ્રાદિ પૂજયેત્ ॥ પૂર્વે દંદ્રાય નમઃ । આગ્નેત્યામ્ અગ્નયે નમઃ । દક્ષિણે યમાય નમઃ । નૈઋત્યાં નૈઋતયે નમઃ । પશ્ચિમે વરુણાય નમઃ । વાયવ્યાં વાયવે નમઃ । ઉત્તરે કુબેરાય નમઃ । ऐशान्याम् ईशानाय नमः । नैऋति पश्चिमयो र्मध्ये अनंताय नमः । ईशानपूर्वयोर्मध्ये ब्रह्मणे नमः । इति दिक्पालांश्चास्यर्च्य पुनः ૐ પૂર્વા-દિદિક્ષુ ૐ દંદ્રાય દધિમાપદીપમક્તવલિર્ન નમઃ ॥ इत्यादि नाम मंत्रैः प्रत्येकं मापदधि बलि दधात् पुनः द्वितीय बलिमेकस्मिन्पात्रे मापदधि दीप सहित सुपनीय क्षुर्यादि ग्रहेभ्य इमं बलि समर्पयामि ॥ पुन स्तृतीयं बलि सुपनीय वास्तु पुरुषायेमं बलि सम-र्पयामि पात्रे जलगंध पुष्पाणि कृत्वा ततोऽर्ध्यम् ॥ वसुधे पूजितासि त्वं विष्णुना शंक्र-रेण च ॥ पार्वत्याचैव गायत्र्या स्कंद वैश्रवणादिभिः ॥ इन्द्रायै पूजितासित्वं सर्व धर्म जिगीषया ॥ सौभाग्यं देहि पुत्रांश्च धनं दान्यं शुभां प्रजीम् गृहाणा र्ध्यमिमं देवि कर्म सिद्धिं प्रयच्छमे ॥૪૯॥

॥ તતઃ પ્રાર્થના ॥

ત્વં દેવિ સ્વનનાથે તુ પૂજાં ગૃહાણ મેં મલ્હે ॥ પૂજનાચ્છેષ કર્માભ્યાં શુદ્ધાં વૃદ્ધિ પ્રયચ્છમે ॥૫૦॥

યજ્ઞભાગં પ્રતીક્ષસ્વ સુતાર્ય પ્રણમામ્યહમ્ ।

તતોપરિ કરિષ્યામિ પ્રાસાદ શુભ લક્ષણમ્ ॥૫૧॥

बीजानि विविधानीह प्रोहन्ति सदात्वयि ।
नाना कर्मसु कुशलेषु शेषस्य शिरसि स्थिता ॥५२॥
धरणी काश्यपी क्षोणी रसा विश्वंभराच भूः ।
निर्विघ्नं मम कर्मेदं यथा स्यात्त्वं तथा कुरु ॥५३॥

इति भूमिपूजा.

ततो प्रासाद करणार्थं खात स्थानानि निश्चित्य ।
खात स्थानानि दग्धैः पञ्चगव्यैः सिचेत् ॥५४॥
स्योना पृथिवीति मंत्रस्य मेघा तिथि ऋषि ।
पुर उष्णिक् छन्दः पृथिवी देवता मार्जने विनियोगः ॥५५॥
ॐ स्योना पृथिविनो भवानृक्षरा निवेशनी ।
यच्छानं शर्म संप्रथाः ॥५६॥
अनेन मंत्रेण सर्वत्र पञ्चाभृतः पञ्चगव्यै सिचेत् ।
सर्वत्र गंधाद्यैः संपूज्य अर्घ्यपापे जलपुष्पाक्षतान्कृत्वा ।
हस्ताभ्यां पात्रमादाय अर्घ्यं दद्यात् ॥५७॥
ततः पुष्पांजलिं मादाय इमं मंत्रं पठेत् ।
उपचारानिमां स्तुभ्यं ददामि परमेश्वरि ॥५८॥
भक्ता गृहाण देवेशि त्वामहं शरणं गतः ।
ततः पायसापूपसक्तत्वादि द्रव्यं पात्रे कृत्वा ॥५९॥
सपरिवारायै भूम्यै इमं वलिं समर्पयामि इति वलिं दद्यात् ।
ततः सूत्रधारं विश्वकर्माणं पूजयेत् ॥६०॥

॥ विश्वकर्मापूजन ॥

नमामि विश्वकर्माणं सर्वसूत्रप्रवर्तकम् ।
प्रासादादि प्रसिद्धर्थं सर्वं सिद्धिं समृद्धिम् ॥६१॥

॥ अंगुलनिर्माणपूजयेत् ॥

अंगुलादि प्रमाणार्थं निर्मितो विश्वकर्मा ।
प्रासादादि अतस्त्वां पूजयाभीह प्रसाधय ॥६२॥

॥ તતઃ સ્વનનાંગમાધાર રાખ્યાદીનાં પૂજનમ્ ॥

ૐ આધાર શક્ત્યે નમઃ । ૐ કૂર્માય નમઃ । ૐ અનંતાય નમઃ । ૐ પૃથિવ્યે
નમઃ । ૐ વાસ્તુ પુરુષાય નમઃ ॥૬૩॥

॥ ભૂમિ શુદ્ધિ ॥

ભૂમિ ઉપર ગાયના છાણથી લીધી નદાવૃત્ત અથવા સ્વસ્તિક કરવા, ચોખ્ખા અને
પુષ્પથી જે ખુણે ખાત આવતું હોય ત્યાં ખીલી રોપવી, બ્રાહ્મણને પીપળાની ૩૨
આંગળ લાખી, ચાર હાસ ચોરસ, ક્ષત્રિયને ખેરની ૨૮ આંગળ લાખી આઠ હાથની,
વૈશ્યને સરખની ૨૪ આંગળલાખી, સોળાશની અને શુદ્રને સાદહની વીશ આંગળ લાખી
ગોળ ખીલીઓ રોપવી, ખાતના ખુણેથી સબ્ય પૂર્વ, અગ્નિ, દક્ષિણ એ રીતે ચારે
ખીલીઓ રોપી. સૂત્ર બાંધવું ગૃહ અથવા પ્રાસાદના રૂપ પ્રમાણે સુત્રધાર અથવા
આચાર્ય પાસે સોનાની સળીથી સૂત્ર પ્રમાણે રેખા કરાવવી, સૂત્ર બ્રાહ્મણને દાસનુ,
ક્ષત્રીયને મુજનુ, વૈશ્યને સુતર, શુદ્રને શણનુ સૂત્ર બાંધવું, પૃથ્વીને નમસ્કાર કરી
ભૂમિ શુદ્ધિ કરવી.

॥ મંત્ર ॥

ૐ ધુરમી ભૂતધાત્રી ભૂમિ શુદ્ધિ કુરુ કુરુ સ્વાહા ॥૬૪॥

આ મંત્ર બોલી પાણી છાંટવું. અખીલ, ગલાલ, અક્ષત, પુષ્પ, સરસવથી પૃથ્વી-
પૂજન કરવું.

॥ દિગ્વર્ધનમ્ ॥

અપસર્પન્તુ તે ભૂતા યે ભૂતા ભૂમિસંસ્થિતાઃ ।
યે ભૂતા વિદ્ધન કર્તારિસ્તે નશ્યન્તુ શિર્વાજ્ઞયા ॥૬૫॥

અપક્રામન્તુ ભૂતાનિ પિશાચાઃ સર્વતોદિશમ્ ।
સર્વેષામ વિરોધેન શાન્તિ કર્મ કરોમ્યહમ્ ॥૬૬॥

યદત્ર સંસ્થિતં ભૂતં સ્થાન માશ્રિત્ય સર્વતઃ ।
સ્થાનં ત્યક્ત્વા તુ તત્સર્વં યત્રસ્થં તત્ર ગચ્છતુ ॥૬૭॥

ભૂતાનિ, રાક્ષસા વાપિ યેઽત્ર તિષ્ઠન્તિ કેચન ।
તે સર્વે ચિલયં યાન્તુ દેવયાગં કરોમ્યહમ્ ॥૬૮॥

નારાચ મુદ્રયા સર્વદિક્ષુ સર્પપાન્વિકીર્ય ચ્છોટિકયા તાલ ત્રયેણ ચાન્તરીક્ષાન્મૂ-
તાનુત્સાર્ય વામપાદેન ભૂમિત્રિવારં તાડયિત્વા મૌમાન્વિઘ્નાનુત્સારયેત્ । નેત્રોદક સ્પર્શઃ ॥
વા દક્ષિણ કર્ણે જલેન સ્પર્શઃ ॥

આસન શુદ્ધિ કર્યા બાદ આસન ઉપર સ્વસ્થપણે બેસી ડાબા હાથમાં સરસવ
રાખી ઉપર જમણા હાથ ઢાંકી અપસર્પન્તુ એ મંત્રબોલી, હાથમા રાખેલ સરસવને
બંને હાથે સવ્ય માર્ગે માશાની ચારે દિશાઓમાં વેરી દેવા પછી માથાની ચારે બાજુ
અપટીઓ વગાડીને તેમજ ત્રણ વખત તાલી પાડીને અંતરીક્ષમા રહેલા ભૂતોને કાઢી
મૂકવાની ભાવના કરવી. તેમજ ડાબો પગ ત્રણ વખત પૃથ્વી ઉપર પછાડી પૃથ્વી
ઉપરના ભૂતોને કાઢી મૂકવાની ભાવના કરવી, પછી આખે પાણી અટકાડવું અથવા
જમણા કાને પાણી અટકાડવું.

॥ ભૂમિ સ્વનન ॥

બુદ્ધિમાન સ્થપતિએ સ્નાન કરી સક્ષેત વસ્ત્ર પહેરી આઠે દિશાઓમાં દીપ કરી
દિક્ષપાળ તથા પૃથ્વીને નમસ્કાર કરી, હથિયાર પૂજન કરી ચાંદીના કુદાલને તથા લોહના
કુદાલને ધારે મધુ તથા ઘૃત લગાડી પૂર્વાક્ષિ મુખ રહીને મુંદૂત કરવું.

સુત્રધારો મહાપ્રાજ્ઞ શુક્લાન્ધર ધરઃ શુચિઃ ।

કરે ગૃહીત્વા કુદાલં દ્રઢચૈકાગ્રમાનસઃ ॥૬૯॥

બુદ્ધિમાને સુત્રધારે સક્ષેત વસ્ત્ર પહેરી હસ્તમાં કુદાલ લઈ દ્રઢઅને એકાગ્ર મનથી.

તૂર્વાદિત્રિનિર્ધોષે મંજ્જલૈઃ શબ્દ સંકુલમ્ ।

પ્રહારં દાપયેત્તત્ર તત્કુક્ષૌ વન્દિકોણમે ॥૭૦॥

શરણાય આદિ વાદિત્રના ઘોષ મંગળ ગીત આદિ શબ્દોના નાદ વચ્ચે અગ્નિ ખુણે
ખાલી દૃક્ષિમાં કોદાલનો પ્રહાર કરી ખાત કરવું.

ઉદ્ઘૃતે ચૈવ કુદાલે તતો રેણું નિરીક્ષયેત્ ।

ઉત્તરે તુ મવેત્ક્ષેમં પશ્ચિમે પુત્રપૌત્રકમ્ ॥૭૧॥

પૂર્વે તપોત્તમં વિદ્યાદીશાને મોક્ષદાયકમ્ ।

ઇતરાસુ ચતુર્દિક્ષુ સર્વં દોષ સમુદ્ભવઃ ॥૭૨॥

કુદાલથી ખોદતા રેણુ ઉઠે તેનું નિરીક્ષણ કરવું, ઉત્તર ક્ષેમ, પશ્ચિમ પુત્ર પૌત્રકારક,
પૂર્વ ઉત્તમ, ઈશાને મોક્ષ દાયક, આસિવાંચ બીજી સર્વ દિશામાં દોષ કારક બાજુવી.

પાપાણન્ત જલાન્ત વા વાલુકાન્ત દ્રઢભૂમિ ॥૭૩॥

પાષાણ, જલ, વાલુકા (રેતી) અથવા મજાનુત દહીં ભૂમિ સુધી જોડવું. ભૂમિ જોડી લીધા પછી શિલાન્યાસ કરવો.

કુટનોટ :

ક્ષિપ્ત્વા ચન્દ્રકલાફુલ્લીરધિભુવો હ્રામ્યામથાપિ ત્રિભિઃ ।

અષ્ટાઙ્ગિયુગરામ-અઙ્ગુલમિતૌ રામાઙ્ગિય હસ્તાન્તકમ્ ॥

તસ્યોર્ધ્વં ચ શતાર્ધકે ચ મુનિભિર્વૃદ્ધયાઙ્ગુલી પોઢશ ।

પાદ માનમિદં વૃદ્ધન્તિ મુનયઃ શૂન્યં ઇયં ચાષ્ટમિ ॥

ભૂમિ ખનન-એક હાથના પ્રાસાદને સોળ અંગુલ ઉંડી જમીન જોડવી. બે ગળે-બન્નીશ અંગુલ, ત્રણ ગળે અડતાલીશ અંગુલ અર્થાત્ બે ગળ, ચાર ગળ, ને ચોસઠ અંગુલ, ચાર ગળથી પચાસ ગળ સુધી પ્રત્યેક ગળે સોળ સોળ અંગુલ વૃદ્ધિ કરવાથી આઠસો અંગુલ અર્થાત્ તેત્રીશ ગળ આઠ અંગુલ પાયા ખનન પ્રમાણ મુનિજનોએ કહેલું છે.

યથેવ શિથિલા મંદો ચૈતદર્ધ પૂર્તિ સ્તતઃ સ્થા શિલા ।

દીર્ઘપાણિ વસુ પ્રયુક્તમપિ તચ્છુદ્ધાર્ય સંયુક્તકમ્ ॥

શુદ્ધાયામત પવં શિલ્પ રચને કાર્યા તથા પુષ્પિકા ।

પ્રાયઃ શર્કરિકાઙ્ગુલ આલયવિદ્યો વ્યાચષ્ટ વિદ્યાનિધિઃ ॥

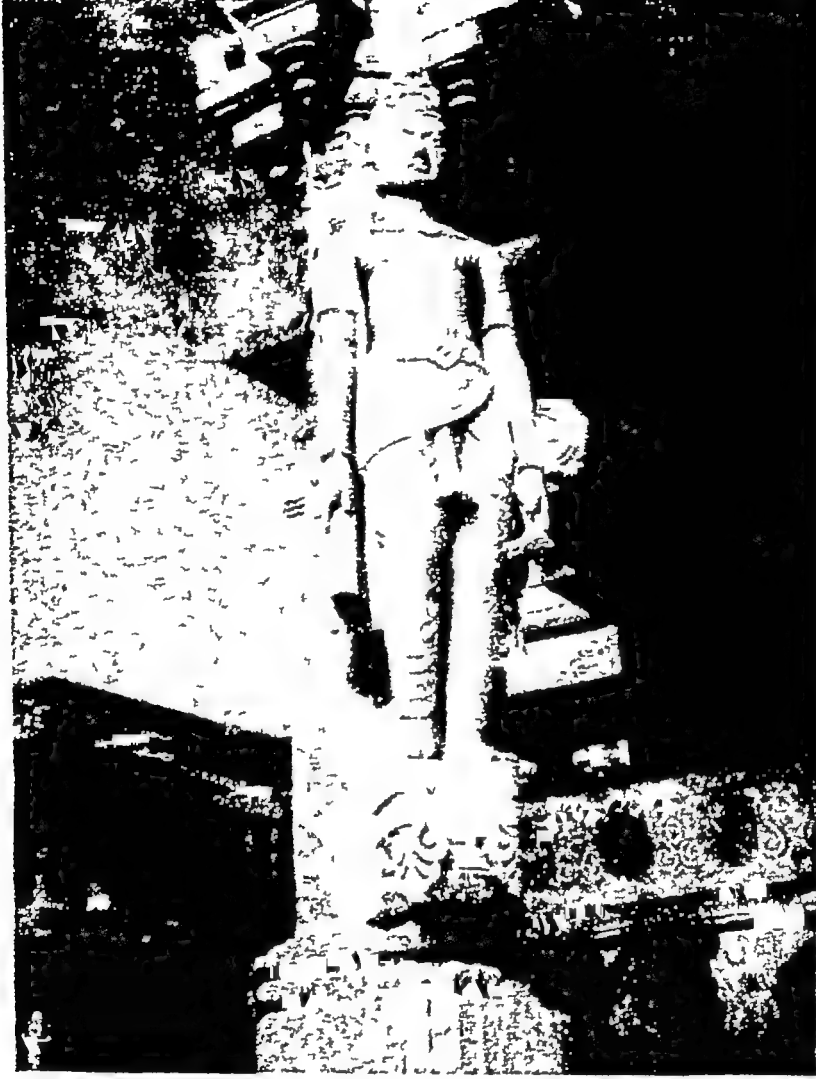
જે ભૂમિ શિથિલ-નરમ હોય અને શુદ્ધપણેથી હોય તો બ્યાશી અંગુલની ઉંડાઈ સુધી જોડવું. નીચે શર્કરા પથરની કાકરીના થરો નોખી પાંચો પુરવો તે ઉપર પુર શિલા મુકવી એ રીતે શિલ્પ રચનાના વિષયમાં ભવન નિર્માણનો પ્રારંભ કરવો તેવું વિદ્યાનિધિએ કહેલું છે.

પ્રાસાદ તિલક સૂત્રધાર વિરયાળ પ્રણિત.

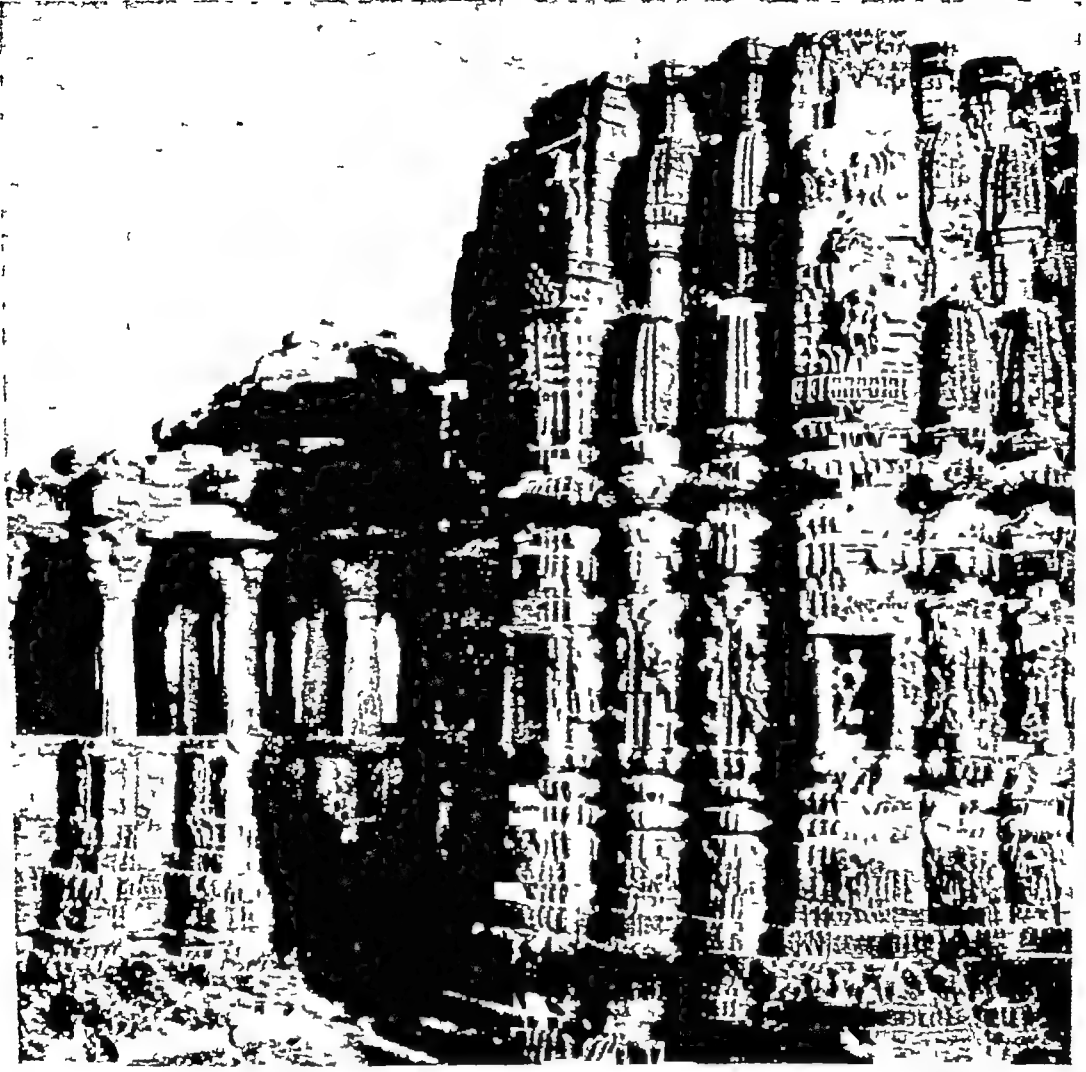
પ્રશસ્તિ

હતિ શ્રી વિશ્વકર્મા વાસ્તુ કલા નિતન દર વિદ્યા ગુણ કીર્તિ પ્રકાશ શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ શિલ્પાચાર્ય નંદલાલ જુનીલાલ સોમપુરા સંગૃહીતે વાસ્તુપૂજન ગૃહારંભ મુહૂર્ત નામ્નો પંચમોઽધ્યાયઃ સંપૂર્ણ

શ્રી ચેમ્બુર જૈન દેરાસર છડીદાર

[એન. સી. સોમપુરા]

शिदध गौरव-गदतेधर

॥ शिलान्यास षष्ठमोऽध्यायः ॥

॥ शिला नामानि ॥

नन्दा भद्रा जयारिक्ता चाजिता वापराजिता ।

शुक्ला सौभागिनी चैव धरणी नवमी शिला ॥७४॥

१ नन्दा, २ भद्रा, ३ जया, ४ रिक्ता, ५ अजिता, ६ अपराजिता, ७ शुक्ला, ८ सौभागिनी. ९ धरणी. એ નવ શિલાના નામે જણવા.

॥ क्षोरार्णव ॥

नन्दा भद्रा जया पूर्णा विजया पञ्चमी शिला ।

मंगला व्यजिताऽपराजिता च धरणी भवा ॥७५॥

१ नन्दा, २ भद्रा, ३ जया, ४ पूर्णा, ५ विजया, ६ मंगला. ७ अजिता, ८ अपराजिता, ९ धरणी.

॥ अपराजित ॥

१ नन्दा, २. ભદ્રા, ૩ જયા, ૪ પૂર્ણા. ૫ અજિતા, ૬ અપરાજિતા, ૭ વિજયા ૮ મંગલા, ૯ ધરણી

॥ અગ્નિપુરાણ ॥

॥ कूर्म शिला प्रमाण ॥

श्री विश्वकर्मा उवाच ।

एक हस्ते तु प्रासादे शिला वेदाङ्गुला भवेत् ।

द्वयंगुला भवेद् वृद्धि यावत्तदश हस्तकं ॥७६॥

दशोर्ध्वं विंशपर्यन्तं हस्ते हस्तेक मंगुलं ।

अर्धोऽंगुलं भवेद् वृद्धि यावत्तद्विंशतार्द्धकं ॥७७॥

॥ क्षोरार्णव ॥

વિશ્વકર્મા નારદજીને કહે છે કે પ્રાસાદની કૂર્મ શિલાનું માન કહું છું, એક હસ્તના પ્રાસાદને ચાર આગળની કૂર્મ શિલા કરવી, જે થી દસ હસ્ત સુધી પ્રત્યેક હસ્તે બળે આગળની વૃદ્ધિ કરવી, અગિઆરથી વીશ હસ્ત પર્યંત એકેક આગળની વૃદ્ધિ કરવી અને એકવીશથી પચાસ હસ્તના પ્રાસાદને અર્ધો આગળ વૃદ્ધિ કરવી.

तृतीयांशं कृते पिंडं स्तदोर्ध्वक्षोभमामकं ।

पूष्यरम्य यदाकारं शिला मध्ये मलंकृतम् ॥७८॥

લહેરં ચ મચ્છ મંદૂકં મકરૈ ગ્રાસ મેવ ચ ।

શંખં સર્પ ષટ યુક્તં શિલા મધ્યે મલં કૃતમ્ ॥૭૯॥

॥ ક્ષોરાર્ણવ ॥

ઉપર કહેલ માનથી સમચોરસ કરવી અને ત્રીજે ભાગે જાડી કરવી, તેના ઉપરના ભાગમાં પુષ્પના આકારે રમ્ય એવી આકૃતિ નવ ખાના પાડી અલંકૃત કોતરવી, તે નવ ખાનામાં ૧ જળની લહેર, ૨ માછલી, ૩ દેડકો, ૪ મગર, ૫ ગ્રાસ, ૬ શંખ ૭ સર્પ, ૮ કુલ, ૯ કૂર્મ.

॥ કૂર્મશિલા પ્રમાણ ॥

एक हस्ते तु प्रासादे शिला वेदाङ्गुला भवेत् ।

षड्गुलाद्वિहस्ते च त्रिहस्ते ग्रहाङ्गुला ॥૮૦॥

चतुर्हस्ते च प्रासादे शिला स्याद् द्वादशाङ्गुला ।

तृतीयांशोदयः कार्यो हस्तादौ च युगान्तत् ॥૮૧॥

ततः परेऽष्टहस्तान्तं वृद्धिरव्यङ्गुलतो भवेत् ।

पुनर्दર્धङ्गुलतो वृद्धि पञ्चाशब्दस्तकावधि ॥૮૨॥

॥ અપરાજિત પૃચ્છા ॥

એક હસ્તના પ્રાસાદને શિલા ચાર આંગળની કરવી, બે હસ્તને છ આંગળ, ત્રણ હસ્તને નવ આંગળ, ચાર હસ્તના પ્રાસાદને બાર આંગળ શિલા કરવી. ચાર હસ્ત સુધી ત્રીજે ભાગે જાડી કરવી, પાંચથી આઠ હસ્ત સુધી અડેક આંગળ વૃદ્ધિ કરવી અને પછી પચાસ હસ્ત સુધી અર્ધો આંગળ વૃદ્ધિ કરવી.

शैलजे शैलजा कार्या ऐष्टिके चेष्टीकामयी ॥૮૩॥

પાષાણના પ્રાસાદને પાષાણની અને ઘટના પ્રાસાદને ઘટની શિલા કરવી.

॥ અષ્ટ શિલા ॥

नन्दा भद्रा जया पूर्णा विजया पञ्चमी शिला ।

મજ્જલા વ્યજિતાઽપરાજિતા ચ ધરણી મવા ॥૮૪॥

शिला निवेशयेत्पूर्वं पश्चात्पीठनिबन्धनम् ।

જજ્ઞાયા શિખરે ચૈવ વેદિકા કલશાન્તરે ॥૮૫॥

शिलोपरि समस्तं तच्छिलाधश्चोप पीठकम् ।

इति युक्ति विधातव्या शिलानां शुभ लक्षणा ॥૮૬॥

નંદા, લદ્રા, જ્યા, પૂર્ણા, વિજયા, પંચમી શિલા, મંગલા, અજિતા, અપરાજિતા ધરણી આ શિલા પૂર્વ, પશ્ચિમ, આદિ દિશાઓમાં પાયા નીચે મૂકવી તેના ઉપર જંઘા શિખર વેદિ અને કલશ અંત સુધી શિલા ઉપર અને પીઠ બધન ઉપર સમસ્ત પ્રાસાદની રચના થશે. માટે સુક્તિ અને વિધિએ કરી શિલા સ્થાપન કરવું એ શુભ લક્ષણ છે.

અથા સ્વાતે સમ્પટેષુ નિધિ કુમ્ભાંશ્ચ યોજયેત્ ।

પદ્મશ્ચાથ મહાપદ્મઃ શૃંગો મકરે કચ્છપૌ ॥૮૭॥

કુટનોટ :

પ્રાચીન હસ્ત લિખીત ગ્રંથ પ્રમાણે આટ શિલા, ફર્મ શિલા માન.

પ્રાસાદ ગજ ફર્મ શિલા અંગુલ.

૧	”	”	૪”
૨	”	”	૬
૩	”	”	૮
૪	”	”	૧૦
૫	”	”	૧૨

ગજ ૬ થી ૧૦ ગજ સુધી અંગુલ બે ની વૃદ્ધિ કરવી. ગજ ૧૧ થી ૨૦ ગજ સુધી અંગુલએક વૃદ્ધિ, ગજ ૨૧ થી ૫૦ ગજ સુધી અંગુલ અર્ધાની વૃદ્ધિ કરવી.

અષ્ટ શિલાઓ પ્રમાણ

નંદા, લદ્રા, જ્યા, રિક્તા, અજિતા, અપરાજિતા, શુકલા, સૌભાગ્યની.

પ્રાસાદ ગજ.	શિલા.	લં	પ.	બ.
૧	”	૪	૨	૧
૨	”	૬	૩	૧ ૩/૪
૩	”	૮	૪	૨
૪	”	૧૦	૫	૨ ૩/૪
૫	”	૧૨	૬	૩

ગજ ૬ થી ગજ ૧૦ બે અંગુલ વૃદ્ધિ અર્ધલાગે પહોળી અને ચોથે લાગે જાડી કરવી.

ગજ ૧૧ થી ૨૦ સુધી એકેક અંગુલ વૃદ્ધિ કરવી. અર્ધ લાગે પહોળી. ચોથે લાગે જાડી.

ગજ ૨૧ થી ૫૦ સુધી બે અંગુલ વૃદ્ધિ અર્ધ પહોળી ચોથે લાગે જાડી કરવી શિલાઓમાં દિક્ષિપાળના આયુધો કરવાં તે શીલા જાડાઈના અર્ધ ખોદવા.

૧ પૂર્વ—વજ્ર, પીળું વસ્ત્ર,

૨ અગ્નિ શક્તિ, લાલ વસ્ત્ર,

૩ દક્ષિણ દંડ, કાળું વસ્ત્ર,

૪ નૈરત્ય ખડગ, વાદળી વસ્ત્ર,

૫ પશ્ચિમ, પાશ ગુલાબી રંગ.

૬ વાયવ્ય અંકુશ સફેદ.

૭ ઉત્તર ગદા, લીલું.

૮ ધશાન ત્રિશુલ, કાંજી રંગ (સફેદ).

મુકુન્દ કુન્દ નીલાશ્ચ સર્વશ્ચ નિધયો નવ ।

સુમદ્રશ્ચ વિમદ્રશ્ચ સુનન્દઃ પુષ્પદન્તકઃ ॥૮૮॥

જયોઽથ વિજયશ્ચૈવં કુમ્ભઃ પૂર્ણસ્તથોત્તમ્ ।

હત્યેવં નવકુમ્ભાશ્ચ નિયોજ્યા સ્તત્ર વૈક્રમાત્ ॥૮૯॥

ભૂમિમા ખોલી નવ નિધિ કુંભો સપુટ સંહિત સ્થાપવા. ૧ પદ્મ. ૨ મહાપદ્મ, ૩ શળ, ૪ મકર, ૫ કચ્છપ, ૬ મુકુંદ, ૭ કુંદ, ૮ નીલ, ૯ ખર્વ. અને નવ કુંભો ૧ સુભદ્ર, ૨ વિભદ્ર, ૩ સુનન્દ, ૪ પુષ્પદન્ત. ૫ જય. ૬ વિજય. ૭ કુલ, ૮ પૂર્ણ, ૯ ઉત્તમ, આ નવ કુંભો યોજના પૂર્વક ક્રમાત સ્થાપવા.

॥ પ્રાસાદ માને કૂર્મ ॥

અર્ધાઙ્ગુલો ભવેત્કૂર્મ એક હસ્ત સુરાલયે ।

અર્ધાઙ્ગુલા તતો વૃદ્ધિઃ કાર્યા તિથિકરાવધિ ॥૯૦॥

એકત્રિંશત્કરાન્તશ્ચ તદર્ધા વૃદ્ધિરિથ્યતે ।

તતોઽર્ધાપિ શતાર્ધાન્તં કુર્યાદઙ્ગુલ માનતઃ ॥૯૧॥

એક હસ્તના પ્રાસાદને (સુવર્ણ તથા રોપ્યનો) કૂર્મ અર્ધા આગળનો કરવો, પછી દરેક ગળે પંદર હસ્ત સુધી અર્ધા આગળ વૃદ્ધિ કરવી. સોળથી એકત્રીશ હસ્ત સુધી તેનાથી અર્ધા એટલે પા પા આગળ વૃદ્ધિ કરવી અને બત્રીશથી પચાસ હસ્ત સુધી તેનાથી અર્ધા એટલે એકેક દોરાની પ્રત્યેકહસ્તે વૃદ્ધિ કરવી

ચતુર્થાંશાધિકો જ્યેષ્ઠઃ કનિષ્ઠો હીન યોગતઃ ।

સુવર્ણ રૂપ્યજો વાપિ સ્નાપ્યઃ પશ્ચામૃતેન વૈ ॥૯૨॥

કૂર્મના કહેલ પ્રમાણથી ચોથે ભાગે અધિક કરવાથી. જેઠ અને ચોથા ભાગે ન્યૂન કરવાથી કનિષ્ઠ માનનો કૂર્મ બાણવો સુવર્ણ તથા રોપ્યના કૂર્મને પચામૃત સ્નાન કરાવી સ્થાપન કરવો.

॥ શિલામાન કૂર્મ ॥

મધ્યે કૂર્મશ્ચ દાતવ્યો રત્નાલક્ષાર સંયુતઃ ।

હેમરૂપ્યમયઃ કાર્યો દઢરૂપ મયો ભવેત્ ॥૯૩॥

શિલાયાઃ પશ્ચમાશેન કર્તવ્યં કૂર્મ ઉત્તમઃ ।

સર્વાલક્ષારસંયુક્તો દિવ્ય પૂજાસુ યજિતઃ ॥૯૪॥

પાંચ વૈદ્ય સંયુક્તેન્દ્ર નીલ સમન્વિતઃ ।

પુષ્પ રાગેશ્ચ ગૌમેદૈઃ પ્રવાલેઃ પરિવેષિતઃ ॥૯૫॥

ગાનન કરેલ ભૂમિના મધ્ય ભાગે રત્નો અને અલંકારોથી વિભૂષિત કરી નવમી ધરણી નામે કૃમ્ શિલા સ્થાપવી, કૃમ્ સોના અથવા રૂપાનો કરવો અને તે નક્કર ધાતુનો હોવો જોઈએ પતરાનો નહિ (દૃઢ રૂપવાળો). કૃમ્ શિલાના પાંચમા અંશે વચલા કોઠામાં ઉત્તમ કૃમ્ સ્વરૂપ કરવું તથા સર્વ પ્રકારના અલંકારોથી શણગારી દિવ્ય પૂજાની સામગ્રીથી સારી રીતે તે પૂજા કરી અને વસ્ત્રો તેમજ વૈદ્ય, ઇન્દ્રનીલ, પુષ્પરાગ અને ગૌમેદ વગેરે રત્નો તથા પ્રવાલોથી આગ્રાહિત કરવો.

॥ અષ્ટ શિલા પ્રમાણ ॥

एक हस्ते च प्रासादे गिला समाङ्गुला भवेत् ।

ततः पञ्चकरं यावद् वृद्धि कार्या च दयङ्गुला ॥૯૬॥

पञ्चोर्ध्व दशपर्यन्त वृद्धिरेकाङ्गुला स्मृता ।

दशोર્ध्व વિશપર્યન્ત પાદોનાવૃદ્ધિરેકાંગુલા ॥૯૭॥

विंशोर्ध्वश्च शतार्धान्तं વૃદ્ધિરર્ધાંગુલા કરે ।

चतुरस्रा समा कार्या स्थूला वै चतुरंशत ॥૯૮॥

એક હસ્તના પ્રાસાદને સાત આંગળ શિલા કરવી, અને પછી એથી પાંચ હસ્ત સુધી એ આંગળ વૃદ્ધિ છ થી દશ હસ્ત સુધી એક આંગળની વૃદ્ધિ અગિઆરથી વીશ હસ્ત સુધી પોણા આંગળ અને ચોવીશથી પચાગ ગજ સુધી અર્ધા આંગળ વૃદ્ધિ કરવી. શિલા માન પ્રમાણે સમચોરસ કરવી અને તેના ચોથા ભાગે બંડી કરવી.

॥ શિલા સ્વરૂપ ॥

गिलाः कृत्वा प्रमाणेन शिलानामुपरि ततः ।

अशिकोणात् समारभ्य स्वरूपाणि प्रकल्पयेत् ॥૯૯॥

शक्तिं दण्डं तथा खड्गं पाशाङ्कुशं गदां स्तथा ।

त्रिशूलं वज्रकञ्चैव आयुधानि પ્રકલ્પયેત્ ॥૧૦૦॥

रक्तं श्यामं तथा नीलं पाणुरं श्वेतवर्णकम् ।

हरितं शुक्लं पीतं च वस्त्राणि પરિદાપયેત્ ॥૧૦૧॥

પ્રાસાદના માનથી શિલાઓ તૈયાર કરી પછી અગ્નિકોણથી આરભી શિલાઓ ઉપર નીચે પ્રમાણે સ્વરૂપો કરવા અગ્નિ કોણની શિલામાં શક્તિ, દક્ષિણ દિશાની શિલામાં

દડ, નૈઋત્યકોણની દિશામાં ખડગ, પશ્ચિમની દિશામાં પાશ, વાયવ્યકોણની શિલામાં અંકુશ, ઉત્તર દિશાની શિલામાં ગદા, ઈશાન કોણની શિલામાં ત્રિશૂલ અને પૂર્વ દિશાની શિલામાં વજ્ર, આ પ્રમાણે આયુધો કરવા અને ઉપરના ક્રમે શિલાઓને રાતુ, કાળુ, આસમાની, પાડુરંગ, ધોળુ, લીલુ, સફેદ, પીળુ એવા વસ્ત્રો ઓઢાડવાં.

॥ શિલા સંપુટ ॥

શિલોર્ધ્વેષુ ન દાતવ્યાં દૃષ્ટકાં વૈ કદાચન ।

અનેન વિધિના ચૈવ સર્વ પાપક્ષયો ભવેત્ ॥૧૦૨॥

શિલાઓ ઇટો મૂકી કદાપી ચણવું નહિ, પરંતુ ચારે બાજુ એથી સંપુટરૂપે ચણી ઉપર શિલા મૂકવી અંદર ખુલ્લી રાખવી અને ધરણી કૂર્મ શિલાની વચ્ચેથી નાલિનાલ દેવ મૂર્તિના સિંહાસન સુધી લેવો આ વિધિ કરવાથી સમસ્ત પાપોનો ક્ષય થાય છે.

॥ અષ્ટશિલા પ્રમાણ બૃહદ્ શિલ્પ શાસ્ત્ર ॥

એક ગજ શિલા આંગળ સાત, એથી પાચગજ સુધી આંગળ એ વધારવા, છથી દશ ગજ સુધી આગળ એક વધારવો, અગિયારથી પચાસ ગજ સુધી આગળ અર્ધા આંગળ વૃદ્ધિ કરવી, લખાઈ માનથી અર્ધામાને પહોળી કરવી અને પહોળાયના અર્ધામાને બાડી કરવી.

॥ મધ્ય ધરણી શિલાનું વસ્ત્ર ॥

ધરણી કૂર્મ શિલાનું પીળા રંગનું વસ્ત્ર ઓઢાડવું.

વારાઃ-આદિત્ય મૌમ-વજ્રાસ્તુ સર્વે વારાઃ શુભાવહાઃ

॥ ભાગ ૧ બૃહદ્ શિલ્પશાસ્ત્ર પૃ. ૯૮ ॥

॥ શિલા ન્યાસ નક્ષત્ર ॥

શિલાન્યાસસ્તુ રોહિણ્યા શ્રવણે હસ્ત પુષ્પયોઃ ।

મૃગશિર્ષે ચ રેવત્યા-મુતરાત્રિતયે શુભ ॥૧૦૩॥

॥ પ્રાસાદ મંડન ॥

રોહિણી શ્રવણ, હસ્ત, પુષ્ય. મૃગશિર્ષ, રેવતી, ઉત્તરા ફાલ્ગુન, ઉત્તરાષાઢા અને ઉત્તરા ભાદ્રપદ આ નક્ષત્રોમાં શિલાન્યાસ શુભ છે.

શિલાન્યાસઃ પ્રકર્તવ્યો ગૃહાણાં શ્રવણે મૃગે ।

પૌષ્ણે હસ્તે ચ રોહિણ્યાં પુષ્યાશ્ચનિ ન્યુત્તરાત્રયે ॥૧૦૪॥

॥ બાલવોષ જ્યોતિષ ॥ મુદ્ધર્ત માર્તંડ ॥

શ્રવણ, મૃગશીર્ષ, રેવતી, હસ્ત રોહિણી, પુષ્ય, અશ્વિની તથા ત્રણ ઉત્તરા એ નક્ષત્રોમાં શિલા ન્યાસ કરવો.

॥ શિલાન્યાસઃ પ્રકર્તવ્યો ॥

ઉત્તરેપિ ચ રોહિણ્યાં પુષ્યે મૈત્રે કરદ્યે ।

ધનિષ્ઠા દ્વિતયે પૌષ્ણે ગૃહારમ્ભ પ્રશસ્યતે ॥૧૦૫॥

॥ વાસ્તુરત્નાકર ॥

શિલાન્યાસમાં, ત્રણ ઉત્તરા, રોહિણી, પુષ્ય, અનુરાધા, હસ્ત, ચિત્રા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, અને રેવતી આ ૧૧ નક્ષત્રો ગૃહારભે પ્રશસ્ત છે

અશ્વિની રોહિણી મૂલમુત્તરાત્રય મૈંદવમ્ ।

સ્વાતી હસ્તોનુરાધા ચ ગૃહારંભે પ્રશસ્યતે ॥૧૦૬॥

॥ વાસ્તુપ્રતિષ્ઠાકલ્પ ॥

અશ્વિની, રોહિણી, મૂલ, ત્રણ ઉત્તરા, સ્વાતી, હસ્ત, અનુરાધા એ નક્ષત્રો ગૃહારંભે પ્રશસનિય છે.

ઉત્તરાત્રય રોહિણ્ય આર્દ્રા ચૈવ પુનર્વસુ ।

પુષ્યાનુરાધા શ્રવણં મૃગસ્વાત્યો ચ હસ્તકમ્ ॥૧૦૭॥

મૂલં ચ નક્ષત્રાણિ હિ ગૃહે વિષ્ટિ વિવર્જતમ્ ।

एतप्रोक्तं प्रतिष्ठादौ देवानां देव वेश्मनाम् ॥૧૦૮॥

॥ અપરાજિતપુચ્છા ॥

ત્રણ ઉત્તરા, રોહિણી, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અનુરાધા, શ્રવણ, મૃગશીર્ષા, સ્વાતી, હસ્ત, મૂલ એ નક્ષત્રો ગૃહ અને દેવપ્રાસાદોમાં શિલા આદિ પ્રતિષ્ઠામાં શુભ છે, વિષ્ટિયોગ તજવો.

॥ ગૃહારંભે વૃષભ ચક્ર ॥

આરંભે વૃષભ ચક્ર સ્તંભે જ્ઞેયં તુ કૂર્મકમ્ ।

પ્રવેશે કલશં ચક્ર વાસ્તુ ચક્રં વુધૈ સ્મૃતમ્ ॥૧૦૯॥

॥ મુહૂર્તમાર્તણ્ડ ૪૮ ૩ । ૩ ॥

ગૃહારંભમાં વૃષભ ચક્ર, સ્તંભ બેસારવામાં કૂર્મ ચક્ર અને પ્રવેશમાં કલશ ચક્ર એમ ત્રણ પ્રકારે વાસ્તુચક્ર બેવાનું વિદ્વાનોએ કહેલ છે.

॥ વૃષ વાસ્તુ ચક્ર ॥

ગેહાધારંમેઝ્ક ભાદ્રતસશીર્ષે રામે ૩ દર્દિહો વેદ ૪ મૈ રગ્પાદે શૂન્યં વેદૈઃ ।

૪ વૃષ્ટપાદે સ્થિરસ્ત્વં રામેઃ ૩ પૃષ્ઠેશ્રીર્યુગૌ ૪ દક્ષ કુક્ષૌ ॥૧૧૦॥

લામો રામેઃ ૩ પુચ્છગૌઃ સ્વામીનાગો વેદૈ નૈષ્ઠ્યં વામકુક્ષૌ મુલસ્થેઃ ।

રામેઃ પીઠા સંતતં વાર્ક ધિષ્ણપાદશ્ચૌ ૭ રુદ્રે ૧૧ દિગ્મિ ૧૦ રુક્ત હ્રસ્તસત્ ॥૧૧૧॥

જે નક્ષત્ર પર સૂર્ય હોય તે નક્ષત્રથી દિવસના નક્ષત્ર મુધી ગણીને ૩ નક્ષત્રો વૃષના મસ્તકમાં સ્થાપવા તે નક્ષત્રમાં ગૃહારભ કરવાથી ગૃહ અગ્નિથી બળી જાય. ૪ નક્ષત્રો આગલા પગમાં તે શૂન્ય કરનાર છે ૪ નક્ષત્રો પાછલા પગમાં તે સ્થિરતા કરનાર છે. ૩ નક્ષત્રો પીઠમાં મૂકવા લક્ષ્મી આપનાર ૪ નક્ષત્રો જમણી કુક્ષિમાં તે લાભ આપનાર ૩ નક્ષત્રો પુચ્છમાં મૂકવા તે સ્વામીના નાશ કરે. ૪ નક્ષત્રો ડાબી કુક્ષિમાં તે દરિદ્રતા આપે. ૩ નક્ષત્રો મુખમાં મૂકવા તે પીડા કરે.

રવિભાત્સપ્ત નેષ્ઠાનિ શુભાન્યેકાદશાષ્ટમાત્ ।

દશ શેષાણ્ય નિષ્ઠાનિ સામિજિદ્વૃષવાસ્તુનિ ॥૧૧૨॥

જે નક્ષત્ર પર સૂર્ય હોય તે નક્ષત્રથી ૭ નક્ષત્ર અશુભ, ૧૧ શુભ અને અલિણ્ણત સહિત ૧૦ નક્ષત્રો અશુભ ફલ આપે છે.

॥ કાર્ય કૃત ॥

આચાર્ય સુત્રધારેશ્ચ યજમાનૈશ્ચ સંયુતઃ ।

ત્રયશ્ચ સાધકૈશ્ચૈવ કર્મકારાદિ સંયુતા ॥૧૧૩॥

આચાર્ય સુત્રધાર અને યજમાન એ ત્રણે સંયુક્ત કાર્યના સાધક છે

આચાર્ય સ્વયં પ્રહ્લા શિલ્પી ચૈવ જનાર્દનઃ ।

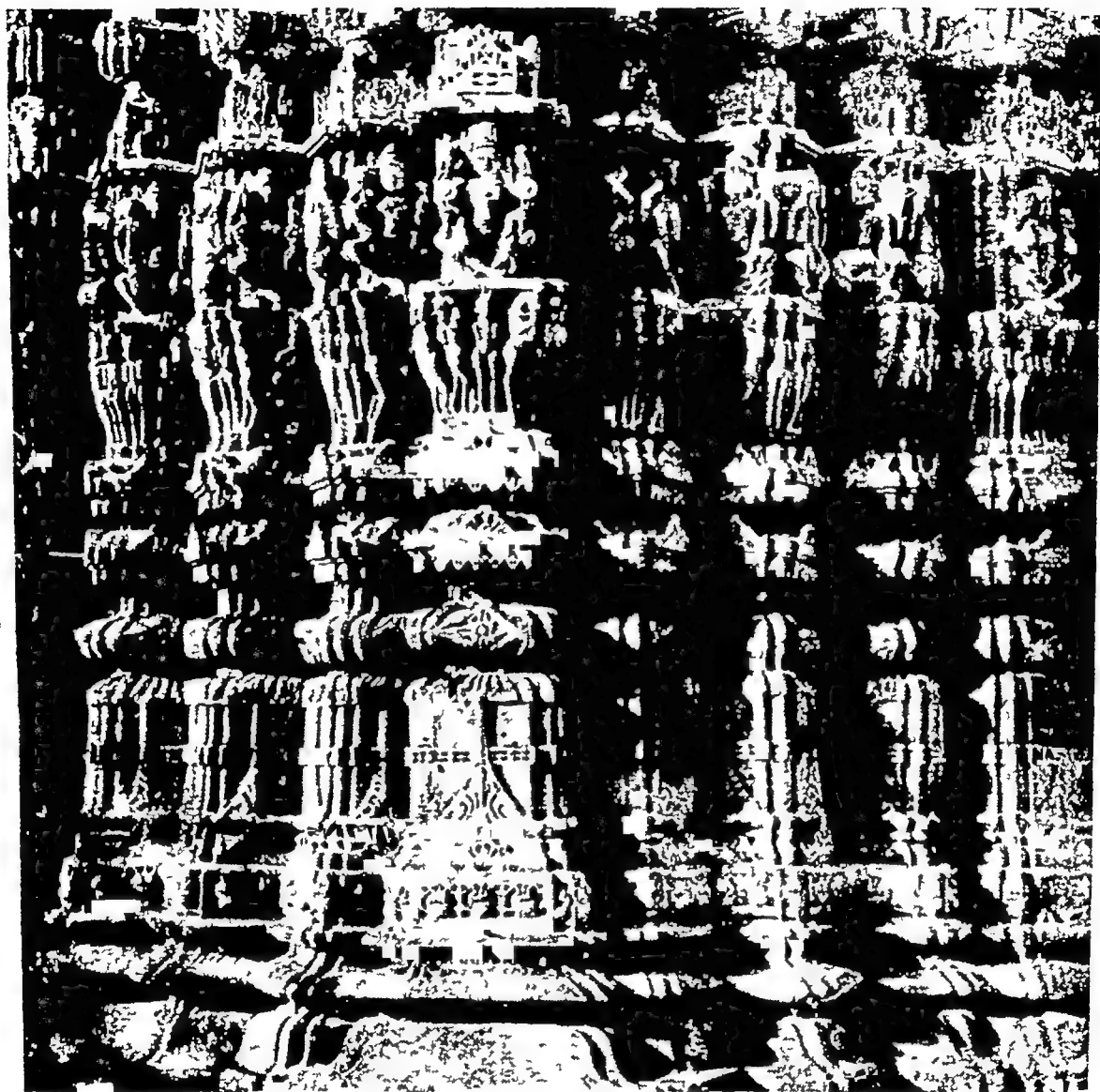
યજમાનસ્તુ શકઃ સ્યાત્ ત્રિમિઃ કર્મ પ્રવર્તતે ॥૧૧૪॥

આચાર્ય પોતે પ્રહ્લા છે, શિલ્પી વિષ્ણુ છે અને યજમાન ઇંદ્ર છે એ ત્રણે કાર્યને પ્રવર્ત કરનાર છે.

एक हस्ते तु कल्याणं द्विहस्ते मृत्युरेव च ।

गृह देवैक शिल्पिनं भाषितं विश्वकर्मणा ॥૧૧૫॥

એક હસ્તે થયેલ કાર્ય કલ્યાણકારી થાય છે. બે હસ્તે થયેલ કાર્યમાં મૃત્યુનો સંભવ છે. માટે ગૃહ પ્રાસાદ આદિ કાર્યો એક જ શિલ્પીના હસ્તે કરાવવાં એવું વિશ્વકર્માએ કહેલ છે.

સૂર્યમંદિર મોડેવર દર્શન-રાણપુર

શ્રી ચેમ્બુર જૈન દેરાસર દેવકુલિકા

[એન. સી. સોમયુરા]

કાષ્ઠે મૃદિષ્ઠકે ચૈવ પાષાણે ધાતુ રત્નજે ।

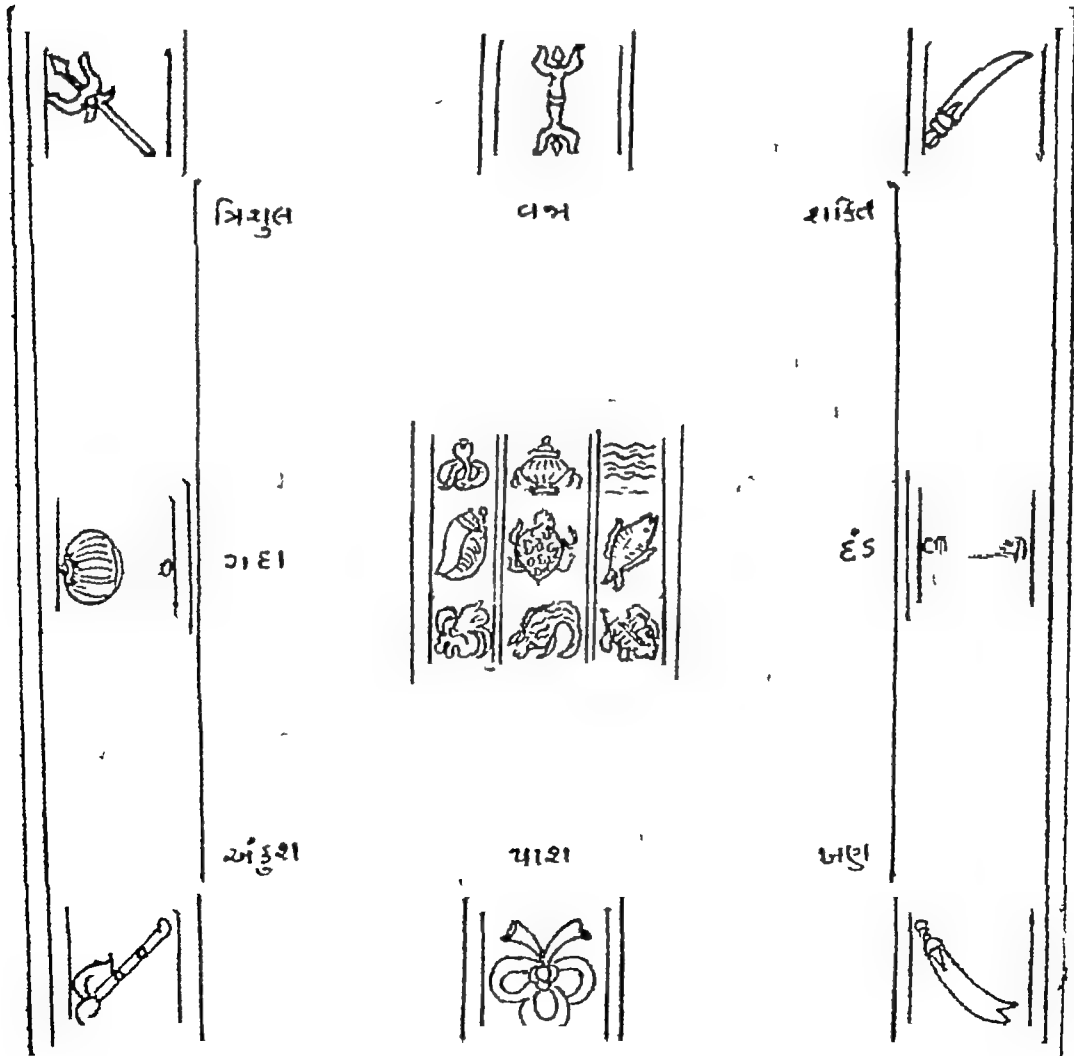
ઉત્તરોત્તર દ્રવં દ્રવ્યં લૌહકર્મ વિવર્જયેત્ ॥૧૧૬॥

લાકડું, ઇંટો, પથ્થર, ધાતુ, રત્ન, આ દ્રવ્યો એક બીજાથી દ્રઢ ઉત્તમોત્તમ છે પણ લોહ કર્મ કરવું નહિ.

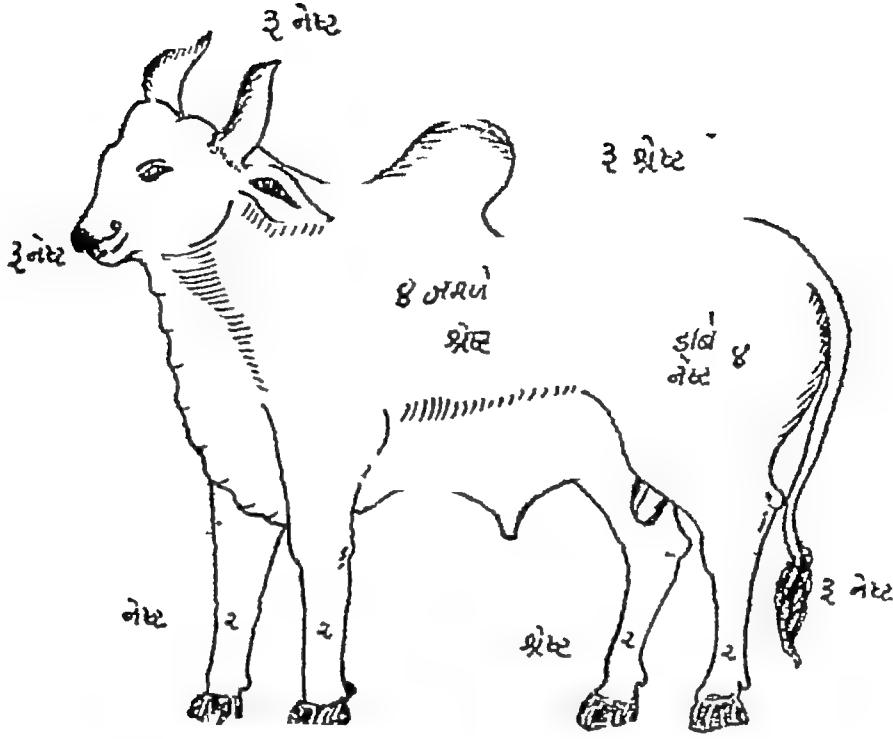
ઉત્તમોત્તમધાત્વાદિ પાષાણેષ્ટિકાષ્ઠકમ્ ।

શ્રેષ્ઠમધ્યાધમં દ્રવ્યં લૌહં ચૈવાધમાધમમ્ ॥૧૧૭॥

ધાતુ અને રત્ન આ દ્રવ્ય ઉત્તમોત્તમ છે પાષાણ ઇંટ અને લાકડું; એ ત્રણ દ્રવ્યો અનુક્રમે શ્રેષ્ઠ, મધ્યમ અને અધમ છે પરંતુ લોહ આ દ્રવ્ય તો અધમાધમ છે એટલે અત્યંત હીન દ્રવ્ય છે.

વૃષચક્ર

સ્થપતિઃ સૂત્રગ્રાહી તક્ષક વર્ધાકઃ ક્રમશઃ ।

સ્વોચિત કર્મણિ દક્ષા ગ્રાહ્યાસ્તે કારવશ્ચતુર્ધેતિ ॥૧૧૮॥

સ્થપતિ, સૂત્રગ્રાહી, તક્ષક અને વર્ધાકી ક્રમે આ શિલ્પકારો પોતાના કાર્યમાં દક્ષ હોવા જોઈએ, શિલ્પ કર્મ કરનાર વ્યક્તિઓના વર્ગીકરણ છે, કશ્યપ, ભૃગુ અને મય એ મહર્ષિઓએ જુદી જુદી રીતે નામાભિધાન કરેલ છે, કશ્યપ સંહિતા, શિલ્પશ્ત્ર, દૈવશ્ત્ર, વિધિત, પૌર, નૃકર, ભૃગુ સંહિતા સૂત્રધાર. ગણિતશ્ત્ર, પુરાણશ્ત્ર, કાક, કર્મકૃત, મયમત સંહિતા, સ્થપતિ, સૂત્રગ્રાહી, તક્ષક, વર્ધાક, કર્મી,

વર્તમાન મત.

એન્જિનિયર, આર્કીટેક્ટ, ફોરમેન, આર્ટીશન-લેઅર.

॥ વિશ્વકર્મન્ ॥

મત્સ્ય પુરાણ

પ્રાસાદ ભવનાદિનાં નિવેશવિસ્તરાદ્વદ ।

કુર્યાત્ કેન વિધાનેન કથં વાસ્તુરુદાહતઃ ॥૧૧૯॥

પ્રાસાદ અને ભવન આદિ-કરવાનો વિધાન વિસ્તારથી કહ્યું છું.

॥ वास्तु कर्म ॥

सुत उवाच

भृगुरत्रि वसिष्ठश्च विश्वकर्माभ्य स्तथा ।

नारदो नमजिश्चैव विशालाक्षः पुरन्दरः ॥१२०॥

ब्रह्मा कुमारो नन्दीशः शौनको गर्ग एव च ।

वास्तुदेवऽनिरुद्धश्च तथा शुक्र बृहस्पति ॥१२१॥

अष्टादशै ते विख्याता वास्तु शास्त्रोपदेशकाः ।

संक्षेपेणोपदिष्टेतु मनवे मत्स्यरूपिणा ॥१२२॥

१ भृगु, २ अत्रि, ३ वसिष्ठ, ४ विश्वकर्मा, ५ मय, ६ नारद, ७ नग्नजित, ८ विशालाक्ष, ९ पुरन्दर, १० ब्रह्मा, ११ सनतकुमारो, १२ नन्दीश, १३ शौनको, १४ गर्ग, १५ वास्तुदेव, १६ अनिरुद्ध, १७ शुक्र, १८ बृहस्पति, मत्स्यरूपिणो मनु ने स क्षिपमा कहेल छे.

॥ गृहशिला स्थापन विधि ॥

शिला स्थापन करतां सिद्धि-पुद्धि-सहित गणपती पूजन, ब्रह्मा, विष्णु, शीव, पूजन, क्षेत्रपाल, लेशव, यो, मातृका, द्विपाल, अह अने वास्तुदेवतु पूजन करवु.

ॐ आधारशक्तये नमः ॥ ॐ कर्माय नमः ॥ ॐ अनंताय नमः ॥ ॐ पृथिव्यै नमः ॥ ॐ वास्तु पुरुषाय नमः ॥ तत इष्टकापूजनम् ॥ इष्टकाभ्यः पाद्यं समर्पयामि ॥ अर्घ्यं समर्पयामि ॥ आचमनं समर्पयामि ॥ स्नान वस्त्र गंध पुष्प धूप दीप नैवेद्यादिभिः संपूज्य ॥ ततः प्रार्थना ॥ नन्दिनी देवि वासिष्ठे वसुभिपूजिता सती ॥ जये भार्गवदायादे प्रजानां जयमावह ॥ पूर्णे गिरीशदायादे पूर्णान्कामान्पुरुष्व मे ॥ भद्रिके श्यामदायादे कुरु भद्रां मति मम ॥ प्रजापति सुते देवी चतुरस्रे मही-सुते ॥ सुभगे सुव्रते देवि गृहे भार्गवि रम्यताम् ॥ अव्यंगे चाक्षयबले पूर्णे चांगिरसः सुते ॥ इष्टदेव प्रतिष्ठासुत्वां प्रतिष्ठापयाम्यहम् ॥ देशग्रामपुरक्षेत्र गृहस्वामिपु सौखदा ॥ मनुष्य पशुहस्त्यश्वघनवृद्धि करी भव ॥ तत आचार्यः सूत्रधारश्च कुशास्तरेणशयीतः ॥ ततो निशाशेषं जात स्वप्न शुभाशुभफलं ज्ञात्वा प्राणादीन्सशोध्य व्यवहारेत् ॥

॥ इति गृहादि इष्टिका प्रतिष्ठा ॥

॥ પ્રાસાદ પંચ શિલાન્યાસ ॥

॥ શિલાભિષેક ॥

શિલાઓને પ્રથમ અભિષેક કરવો, વાસ્તુ સ્થાનમા ઇશાન અથવા નૈઋત્યકોણમા એક ચોરસ વેદી બનાવવી, વાસ્તુમાને શિલા માથે અભિષેક વેદી કરવી શિલાઓ ઉપ-શિલાઓ અને કલશોના અભિષેક કરવો. અભિષેક સોનાના, રૂપાના, ત્રાંખાના અથવા માટીના કલશો વડે કરવો, ગંગા, જમના, નર્મદા, અરવ્યતી, આદિ મહાનદીઓ તથા તીર્થોના શુદ્ધ જલોપાત કરી અભિષેકના જલમા મેળવવાં જલમા સર્વોષધિ ચૂર્ણ સુવર્ણ રજ, સુગંધિ દ્રવ્યો અને સુગંધી પુષ્પો નાખીને શિલા. ઉપશિલા અને નિધિ કુલોને અભિષેક કરવો.

ૐ હિરણ્યગર્ભાઃ પાવિત્ર્યઃ શુચયો દુરિતચ્છિદઃ ।

પુનન્તુ ગાન્તાઃ શ્રીમત્ય આપો યુષ્માન્ મધુન્યુતઃ ॥૧૨૩॥

આ મંત્ર બોલી નંદા આદિ નવે શિલાઓને અભિષેક કરવો, શિલા સાથે ઉપ-શિલા અને કલશને અભિષેક કરવો, પછી શુદ્ધ જલે અભિષેક કરી વસ્ત્રથી લૂછી કેસર, ચંદન, અક્ષત, કુમકુમ, પુષ્પ અર્પણ કરવા, પછી દિશાપાત્રોના વર્ણાનુસાર વસ્ત્રો ઓઢાડવા.

॥ શિલાન્યાસ ભૂમિ રત્નાદિ ન્યાસ ॥

ૐ ઇન્દ્રસ્તુ મહતાં દીપ્તઃ સર્વદેવાધિપો મહાન્ ।

વજ્રહસ્તો ગજારૂઢ-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૨૪॥

ૐ અગ્નિસ્તુ મહતાં દીપ્તઃ સર્વ તેજોધિપો મહાન્ ।

મેષારૂઢઃ શક્તિહસ્ત-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૨૫॥

ૐ યમસ્તુ મહતાં દીપ્તઃ સર્વ પ્રેતાધિપો મહાન્ ।

મહિષસ્થો દણ્ડહસ્ત-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૨૬॥

ૐ નૈઋતિસ્તુ મહાદીપ્તઃ સર્વક્ષેત્રાધિપો મહાન્ ।

રવિહસ્તઃ શિવારૂઢ-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૨૭॥

ૐ વરુણસ્તુ મહાદીપ્તઃ સર્વ વાર્યધિપો મહાન્ ।

નકારૂઢઃ પાંશહસ્ત-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૨૮॥

ૐ વાયુસ્તુ મહતાં દીપ્તઃ સર્વ મણ્ડલપો મહાન્ ।

ધ્વજાહસ્તો મૃગારૂઢ-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૨૯॥

ૐ કુબેરસ્તુ મહાદીપ્તઃ સર્વ યક્ષાધિપો મહાન્ ।
 નિધિ હસ્તો ગજારૂઢ-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૩૦॥
 ૐ ઈશાનસ્તુ મહાદીપ્તઃ સર્વ યોગાધિપો મહાન્ ।
 શૂલહસ્તો વૃષારૂઢ સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૩૧॥
 ૐ ધરણસ્તુ મહાદીપ્તઃ સર્વ સર્વાધિપો મહાન્ ।
 પદ્મારૂઢો નાગહસ્ત સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૩૨॥

ઉપરના મંત્રથી પૂર્વાદિ ક્રમે રત્નો, ધાન્યો, ઔષધિઓ નો ન્યાસ કરવો છેલ્લે મધ્યે ન્યાસ કરવો.

અનેન ક્રમયોગેન રત્નન્યાસં તથોત્તમમ્ ।
 પૂર્વાદિ ક્રમ યોગેન રત્નધાત્વૌષધાનિ ચ ॥૧૩૩॥
 વજ્ર-વૈદૂર્ય મુક્તાશ્ચ ઇંદ્રનીલ સુનીલકમ્ ।
 પુષ્પરાગં ચ ગોમેદં પ્રવાલં પૂર્વતઃ ક્રમાત્ ॥૧૩૪॥
 હૈમ રૌપ્યં તામ્રકાંસ્યે રીતિકાં નાગ વજ્રકૌ ।
 પૂર્વાદિ ક્રમતઃ શ્રેવ આયસં ચૈવ મન્તતઃ ॥૧૩૫॥
 વચા વહ્નિઃ સહદેવી વિષ્ણુ ક્રાન્તા ચ વારુણી ।
 મંજીવની, જ્યોતિષ્મતી, ઈશ્વરી પૂર્વતઃ ક્રમાત્ ॥૧૩૬॥
 યવો વ્રીહિ સ્તથા કંચુ-જૂર્ણાશ્ચ તિલૈર્યુતાઃ ।
 શાલી મુદ્ગાઃ સમાલ્યાતા ગોધૂમાશ્ચ ક્રમેણ તુ ॥૧૩૭॥

પૂર્વાદિશાથી માડીને સૃષ્ટિક્રમે રત્ન, ધાતુ, ઔષધિ-ખીજોનો આ ક્રમથી ન્યાસ કરવો, રત્ન, હીરો, વૈદુર્ય (અક્રીક) મોતી, ઇંદ્રનીલ મહાનીલ, પુષ્પરાગ (પુષ્પરાજ), ગોમેદ અને પ્રવાલ, એ પૂર્વાદિ દિશા ક્રમથી સ્થાપિત કરવા

ધાતુઓ ૧ સોનુ, ૨ રૂપુ, ૩ તાણુ, ૪ કાંસુ, ૫ ખીતળ, ૬ સીસુ. ૭ કથીર, અને ૮ લોહુ પૂર્વાદિ અનુક્રમે સ્થાપવા.

ઔષધિઓ ૧ વચા (ઘોડાવજ), ૨ ચિત્રક, ૩ સહદેવી, ૪ વિષ્ણુક્રાન્તા, ૫ વારુણી. ૬ સંજીવની ૭ જ્યોતિષ્મતી (માલકાંકણી), ૮ ઇશ્વરી (શિવલીંગી), આ ઔષધીઓ પૂર્વાદિક્રમે સ્થાપવી.

ધાન્યો ૧ જવ ૨ ખીહી, ૩ કાંજ, જુણાં (જુવાર) ૫ તલ, ૬ શાલિ, ૭ મગ,

૮ ઘઉં, એ ધાન્યો પૂર્વાદિ ક્રમે સ્થાપવા અને મધ્યે સર્વસ્ત્રનો, ધાતુઓ, ઔપધિઓ, ધાન્યો, સ્થાપવા પછી ત્યાં શિલા પ્રતિષ્ઠિત કરવી.

૧. નન્દાની સ્થાપનામાં

(૧) ઐં આધારશિલે “ સુપ્રતિષ્ઠિતા ભવ । ”

આ પ્રમાણે કહી અગ્નિકોણે ખાતમાં

(૨) ઐં પદ્મ હ્રદાઽઽગચ્છ, હ્રદ તિષ્ઠ.

(૩) ઐં “ પદ્મનિધયે નમઃ ”

એમ કહી પદ્મનિધિ કલશ સ્થાપવો ઉપર

ઐં નન્દે ! હ્રદાઽઽગચ્છ, હ્રદ, તિષ્ઠ ઐં નન્દાયૈ નમઃ ”

આ મંત્રોક્તી નન્દા શિલા પ્રતિષ્ઠિત કરવી, સુગંધી દ્રવ્યો છાંટવા પુષ્પો અર્પવા.

॥ પ્રાર્થના ॥

વીર્યેનાદિવરાહસ્ય, વૈદાયૈસ્ત્રિભિર્મંત્રિતામ્ ।

વસિષ્ઠ નન્દિનીં નન્દાં પ્રાક પ્રતિષ્ઠાપયામ્યહમ્ ॥૧૩૮॥

સુમુહૂર્તે સુદિવસે, સાત્ત્વં નન્દે નિવેશિતા ।

આયુઃ કારયિતુ દીર્ઘં શ્રિયાં ચાગ્ર્યભિદાઽઽનય ॥૧૩૯॥

૨ મદ્રા સ્થાપનામાં

(૧) ઐં આધારશિલે સુપ્રતિષ્ઠિતા ભવ ।

(૨) ઐં મદ્રાપદ્મ હ્રદાઽઽગચ્છ હ્રદ તિષ્ઠ, ઐં મદ્રાપદ્મનિધયે નમઃ

(૩) ઐં મદ્રે ! હ્રદાઽઽગચ્છ, હ્રદતિષ્ઠ ઐં મદ્રાયૈ નમઃ ॥

આ પ્રમાણે મદ્રો વડે નિધિ કુલો તથા શિલા નૈઋત્યકોણે પ્રતિષ્ઠિત કરવી, સુગંધી દ્રવ્યો પુષ્પો અર્પવા.

॥ પ્રાર્થના ॥

મદ્રાઽસિ સર્વતોમદ્ર ! મદ્રે । મદ્ર વિધીયતામ્ ।

કાશ્યપસ્ય પ્રિય સુતે ! શ્રી સ્તુ ગૃહમેધિનઃ ॥૧૪૦॥

૩ જયાંસ્થાપનામાં

(૧) ઐં આધારશિલે ! સુપ્રતિષ્ઠિતા ભવ

(૨) ॐ શંભ ! હ્રદાગ્ચ્છ, હ્રદ તિષ્ઠ ॐ શંભ નિધયે નમઃ

(૩) ॐ જયે હ્રદાઽગ્ચ્છ હ્રદ તિષ્ઠ ॐ જયાર્યૈ નમઃ

આ મંત્રવડે જ્યાંને વાયવ્યકોણમાં સુપ્રતિષ્ઠિત કરવી.

॥ પ્રાર્થના ॥

જયે વિજયતાં સ્વામી ગૃહસ્થાઽસ્ય મહાત્મ્યતઃ ।

આ ચન્દ્રાર્કં યશશ્ચાસ્ય ભૂમ્યામિહ વિરોહતુ ॥૧૪૧॥

૪ રિક્તા

(૧) ॐ આધારશિલે સુપ્રતિષ્ઠિતા ભવ ।

(૨) ॐ મકર હ્રદાઽગ્ચ્છ હ્રદ તિષ્ઠ ॐ મકર નિધયે નમઃ ।

(૩) ॐ રિક્તે હ્રદાઽગ્ચ્છ હ્રદ તિષ્ઠ, ॐ રિક્તાર્યૈ નમઃ

આ મંત્રથી ઇશાન કોણમાં રિક્તા શિલા સ્થાપિત કરવી.

॥ પ્રાર્થના ॥

રિક્તે ત્વં રિક્તદોષન્યે સિદ્ધિ સુક્તિપદે શુભે ।

સર્વદા સર્વદોષમ્નિ તિષ્ઠઽસ્મિન્ તત્ર નંદિની ॥૧૪૨॥

૫ પૂર્ણાની સ્થાપનામાં

(૧) ॐ આધારશિલે ! સુપ્રતિષ્ઠિતા ભવ ।

(૨) ॐ સુભદ્ર હ્રદા ગ્ચ્છ હ્રદ તિષ્ઠ, ॐ સુભદ્ર નિધયે નમઃ ।

(૩) ॐ પૂર્ણે હ્રદાઽગ્ચ્છ, હ્રદ તિષ્ઠ, ॐ પૂર્ણાર્યૈ નમઃ ।

આ મંત્રથી પૂર્ણાને મધ્ય ભાગમાં પ્રતિષ્ઠિત કરવી.

॥ પ્રાર્થના ॥

ત્વયિ સંપૂર્ણ ચન્દ્રામે ! ન્યસ્તાયાં વાસ્તુમસ્તકે ।

મવત્વેષ ગૃહ સ્વામી પૂર્ણે પૂર્ણ મનોરથઃ ॥૧૪૩॥

॥ પંચશિલા પ્રતિષ્ઠા સંપૂર્ણઃ ॥

॥ नव शिला प्रतिष्ठा ॥

१ नन्दा

(१) ॐ आधारशिले ! सुप्रतिष्ठिता भव ।

(२) ॐ पद्म इहाऽऽगच्छ इह तिष्ठ, ॐ पद्मनिधये नमः ।

(३) ॐ अग्रये नमः ॐ अक्षये नमः ।

(४) ॐ नन्दे ! इहाऽऽगच्छ, इह तिष्ठ, ॐ नन्दायै नमः

आ भद्रो वडे नन्दाने अग्निडोण्डे प्रतिष्ठित करवी

॥ प्रार्थना ॥

नन्दे त्वं नन्दिनी पुंसां त्वामत्र स्थापयाम्यहम् ।

प्रासादे त्विह संतिष्ठ यावच्चन्द्रार्कं तारकः ॥१४४॥

२ भद्रा

(१) ॐ आधारशिले भव ।

(२) ॐ महापद्म इहाऽऽगच्छ, इह तिष्ठ, ॐ महापद्मनिधये नमः ।

(३) ॐ यमाय नमः ॐ दंडाय नमः ।

(४) ॐ भद्रे इहागच्छ, इह तिष्ठ ॐ भद्रायै नमः ।

आ भद्रो षोडशी दक्षिणुमा भद्रा शिला स्थापित करवी.

॥ प्रार्थना ॥

भद्रेः त्वं सर्वद्रा भद्रं लोकाना कुरु काश्यपि ।

त्वामत्र स्थापयाम्यद्य प्रासादे भद्रदायिनि ॥१४५॥

३ जया

(१) ॐ आधारशिले सुप्रतिष्ठिता भव ।

(२) ॐ शंख इहाऽऽगच्छ, इह तिष्ठ ॐ शंख निधये नमः ।

(३) ॐ नैऋतये नमः ॐ खड्गाय नमः ।

(४) नमः जये इहाऽऽगच्छ इह तिष्ठ ॐ जयायै नमः ।

आ भद्रो षोडशी नैऋत्यडोण्डुमा जयाशिला स्थापनी.

॥ प्रार्थना ॥

गर्ग गोत्र समुद्भूतां त्रिनेत्रां च चतुर्भुजाम् ।
प्रासादे स्यापयाम्यय जयां चारु विलोचनाम् ॥१४६॥

४ रिक्ता

- (१) ॐ आधार शिले सुप्रतिष्ठिता भव ।
- (२) ॐ मकर इहाऽऽगच्छ, इह तिष्ठ, ॐ मकरनिधये नमः ।
- (३) ॐ वरुणाय नमः ॐ पाशाय नमः ॐ रिक्ते इहागच्छ इह तिष्ठ रिक्तायै नमः ।

आ म त्र लक्ष्मी पश्चिम दिशाभां रिक्तानी प्रतिष्ठा करवी.

॥ प्रार्थना ॥

रिक्ते त्वं रिक्तदोषघ्ने ! ऋद्धि वृद्धि प्रदे ! शुभे !
सर्वदा सर्वदोषघ्ने ! तिष्ठाऽस्मिन् तत्र नन्दिनी ॥१४७॥

५ अजिता

- (१) ॐ आधारशिले सुप्रतिष्ठिता भव ।
- (२) ॐ कुन्द इहाऽऽगच्छ, इह तिष्ठ ॐ कुन्द निधये नमः ।
- (३) ॐ वायवे नमः ॐ अंकुशाय नमः ।
- (४) अजिते इहाऽऽगच्छ इह तिष्ठ ॐ अजितायै नमः ।

आ म त्रथी अजिताने वायव्यकोणभां स्थापित करवी.

॥ प्रार्थना ॥

अजितेऽसर्वदात्वं मां कामनाम जितं कुरु ।
प्रासादे तिष्ठ संदृष्टा यावच्चन्द्रार्क तारकाः ॥

६ अपराजिता

- (१) ॐ आधारशिले ! सुप्रतिष्ठिता भव ।
- (२) ॐ नील ! इहागच्छ, इह तिष्ठ ॐ नीलनिधये नमः ।
- (३) ॐ कुबेराय नमः ॐ गदायै नमः ।

(૪) ॐ અપરાજિતે ! ઇહાઽગચ્છ, ઇહ તિષ્ઠ, ॐ અપરાજિતાયૈ નમઃ ।

આ મંત્ર ગોક્ષી ઉત્તર દિશામાં અપરાજિતાને સ્થાપવી.

॥ પ્રાર્થના ॥

સ્થિરાઽપરાજિતે ભૂત્વા, કુરુ મામપરાજિતમ્ ।

આયુર્દા ધનદા ચાત્ર પુત્રપૌત્રપ્રદા ભવ ॥૧૪૮॥

૭ શુક્લા

(૧) ॐ આધારશિલે સુપ્રતિષ્ઠિતા ભવ ।

(૨) ॐ કચ્છપ ઇહાઽગચ્છ, ઇહ તિષ્ઠ, ॐ કચ્છપ નિધયે નમઃ ।

(૩) ॐ ઈશાનાય નમઃ ॐ ત્રિશૂલાય નમઃ ।

(૪) ॐ શુક્લે ઇહાઽગચ્છા, ઇહ તિષ્ઠ, ॐ શુક્લાયૈ નમઃ ।

આ મંત્રથી ઈશાન કોણમાં શુક્લાને પ્રતિષ્ઠિત કરવી.

॥ પ્રાર્થના ॥

શુક્લે ત્વં દેહિ મે સ્થૈર્યં સ્થિરા ભૂત્વાઽત્ર સર્વદા ।

આયુ કામં શ્રિયં ચાપિ ગ્રાસાદેઽત્ર મમાઽનયે ॥૧૪૯॥

૮ સૌભાગિની

(૧) ॐ આધારશિલે ! સુપ્રતિષ્ઠિતા ભવ ।

(૨) ॐ મુકુન્દ ઇહાઽગચ્છ, ઇહ તિષ્ઠ ॐ મુકુન્દનિધયૈ નમઃ ।

(૩) ॐ ઇન્દ્રાય નમઃ ॐ વજ્રાય નમઃ ।

(૪) ॐ સૌભાગિની ઇહાઽગચ્છ, ઇહ તિષ્ઠ ॐ સૌભાગિન્યૈ નમઃ ।

આ મંત્રથી પૂર્વદિશામાં સૌભાગિનીને સ્થાપિત કરવી.

॥ પ્રાર્થના ॥

ગ્રાસાદેઽત્રસ્થિરા ભૂત્વા સૌભાગિની શુભંકુરુ ।

ધન ધાન્ય સમૃદ્ધિં ચ સર્વદા કુરુ નન્દિની ॥૧૫૦॥

૯ ધરણી

(૧) ॐ આધારશિલે સુપ્રતિષ્ઠિતા ભવ ।

(૨) ॐ સર્વં દ્વાડગચ્છ, દ્વિતિષ્ઠ, ॐ સર્વનિઘ્ને નમઃ ।

(૩) ॐ નાગાય નમઃ ॐ ઉત્તરાય નમઃ ।

(૪) ॐ ધરણિ દ્વાડગચ્છ, દ્વિતિષ્ઠ ॐ ધરણ્યૈ નમઃ ।

આ મંત્ર બોલી વાસ્તુના મધ્ય ભાગમાં ધરણી શિલા સ્થાપવી.

॥ પ્રાર્થના ॥

ધરણિ લોકધારણીં ત્વામત્ર સ્થાપયામ્યહમ્ ।

નિર્વિઘ્નં ધારય ત્વં મે પ્રાસાદં સર્વદા શુભે ॥૧૫૧॥

અભિષેક કરી તૈયાર રાખેલ સુવર્ણ રૌપ્ય વા તામ્રમય કૂર્મને લઈ

ॐ કૂર્મ દ્વાડગચ્છ, દ્વિતિષ્ઠ ॐ કૂર્માય નમઃ ।

એ મંત્ર વડે કૂર્મને મધ્ય શિલા ઉપર પ્રતિષ્ઠિત કરવો. કેસર, ચંદન, અક્ષત, પુષ્પથી પૂજા કરવી.

॥ પ્રાર્થના ॥

સર્વ લક્ષણ સંપન્ન કૂર્મ ભૂધરણં ક્ષમ ।

ચૈત્યં કર્તુ મહાવૃષ્ઠે મમાજ્ઞાં દાતુ મર્હસિ ॥૧૫૨॥

પ્રાર્થના કરી કૂર્મ ઉપર પુષ્પાન્જલિ નાખવી. ગીત-વાર્જિત્ર વગડાવવા, દિક્ષપાલોને અલીદાન આપવું, ગૃહસ્વામીએ યથાશક્તિ ચાચકોને દાન આપવું, શિદ્ધિપત્રો સત્કાર કરવો.

॥ શિલાન્યાસ પછી શુભ કર્મો ॥

વિન્યસ્ય ચૈવ પુનરિષ્ટકાં ચ ગંધોદકૈઃ સંપરિપૂર્યગર્તમ્ ।

કૃત્વા પ્રસૂનાનિ પરીક્ષ્યેચ નિક્ષિપ્ય ચાવર્તમયા ક્ષતાનિ ॥૧૫૩॥

તદક્ષિણા વર્તમતીવ શસ્તં વામં તુ નિઘં સ્વલુ દુઃસ્વદત્વાત્ ।

શાલ્યાદિમિઃ ક્ષેત્રજ મૃતિકામિસ્તન્મધ્યગર્તે પરિપૂર્ય રક્ષેત્ ॥૧૫૪॥

ઉક્ત વિધિથી શિલાન્યાસ કરીને તે ખાડાઓને શુદ્ધ સુગંધી જલવડે ભરી ઉપર પુષ્પો તથા અક્ષતો નાખીને આવર્તોની પરીક્ષા કરવી જો તે ખાતના જલમાં દક્ષિણાવર્ત ઉત્પન્ન થાય, એટલે પુષ્પ અક્ષતાદિ સૃષ્ટિકર્મે દ્રવતા દેખાય તો નિમિત્ત બહુ જ ઉત્તમ જાણવું. જલમાં એથી વિપરીત વામાવર્ત ઉત્પન્ન થાય તો નિમિત્ત અશુભ જાણવું, દક્ષિણાવર્ત કે વામાવર્ત કંઈ ન જાય તો નિમિત્ત મધ્યમ જાણવું. અશુભ નિમિત્ત દષ્ટિગોચર થાય તો શિલાન્યાસ શુભ મુહૂર્ત જોઈ કરી કરવો.

શિલા પ્રતિષ્ઠા કર્યા પછી શિલ્પિએ પ્રત્યેક શિલા ઉપર ચાર ચાર થરો ચણી દેવા શિલા ઉપર સંપૂર્ણ મૂકવા જેથી શિલાના અંગો દબાય નહિ તે ધ્યાન રાખવું.

॥ શિલા પ્રતિષ્ઠા ચલાયમાન દોષ ॥

પ્રતિષ્ઠિતાસ્તાઃ પ્રથમં મૂતલે સુસ્થિતાઃ સમાઃ ।
 ન ચાલયેચ્છાલને તુ સ્યાદ્ ગૃહ મર્તુ મંદદ્ મયમ્ ॥
 કંપને ચ મયં વિદ્યા દેતામાં સ્થિરતા પુનઃ ।
 સ્થપતે ગૃહ મર્તુશ્ચ મદ્ગલં પરમં વિદુઃ ॥૧૫૫॥
 પ્રાગ્દક્ષિણાયાશ્ચલને ગૃહમર્તુ મંદદ્ મયમ્ ।
 માર્યા વિનાશો નૈઋત્યાં શૂન્યં મીતિર્મરુદિશિ ॥૧૫૬॥
 ગુરોશ્ચ મયમૈશાન્યાં મધ્યચારેડપિ તદ્ મવેત્ ।
 પ્રથમં સ્થાપિતાનેવં સ્તંભાનપિ ન ચાલયેત્ ॥૧૫૭॥
 નોદ્ધરેત્ પ્રણુદ્યાઞ્ચ વિધિ સ્તુલ્યો યતોડનયોઃ ।
 વિન્યાસં પ્રથમં તસ્માત્ કુર્યાત્સમ્ય સમાહિતઃ ॥૧૫૮॥
 શિલાનાં સ્થપતિ સ્તદ્વત્ સ્તંભાનામપિ સર્વથા ॥૧૫૯॥

ભૂમિતલમાં પ્રથમ સ્થિર પ્રતિષ્ઠા કરેલી સમ અને સુસ્થિત શિલાઓને પાછળથી ચલિત કરવી નહિ. એમ કરવું તે ગૃહસ્વામીને ભયકારક છે, એટલું જ નહિ પણ ક પાચ-માન કરવાથી પણ ગૃહકારકને ભય ઉત્પન્ન કરે છે. એથી વિપરીત શિલાઓની સ્થિરતા શિલ્પિ તેમ ગૃહપતિને બંનેને પરમ મ ગણકારક છે અગ્નિકોણની શિલા ચલાયમાન કરવાથી ગૃહસ્વામીને ભય, નૈરૂત્ય સ્ત્રીનું મરણ, વાયવ્ય શૂન્યતા ભય, ઇશાન અને મધ્ય સ્થિત શિલા કંપિત કરવાથી ગુરૂને ભય. એ જ પ્રકારે પ્રથમ વિધિપૂર્વક પ્રતિષ્ઠિત સ્થલો ચલિત કરવાથી અશુભ ફળ આપે છે. શિલાન્યાસ અને સ્તંભનો વિધિ સમાન છે, સૂત્રધારે પ્રથમથી જ મનને સ્થિર કરી શિલાન્યાસ અને સ્તંભ રોપ ખુણીથી કરવો જે પાછળથી ચલાયમાનની આવશ્યકતા ન રહે.

॥ પદ્મનાભ ॥

દૂર્મ ઉપરથી નાભિ પદ્મનાભ દેવી. જે દેવની ગાત્રી સુધી

સુવર્ણ કૃગરાયુક્ત પદ્મનાભ તતોન્યસેત્ ।

દેવદેવસ્ય ગત્ત્યાદિ મૂર્તિ પર્યન્ત માસનમ્ ॥૧૬૦॥

સોનાની અથવા કૃશરા એટલે ખીચડીરૂપ મીકસ ધાતુની પદ્મનાભ કરવી. દેવાધિ-દેવ અથવા શક્તિની મૂર્તિના આસન પર્યન્ત કરવી

॥ યોગનાલ ॥

ભાવિ દેવ મુલં ક્રમ સુવર્ણ રૌપ્યનિધાપયેત્ ।
 તત્પાદ્દપદોર્મધ્ય સમાયામં પ્રણાલકમ્ ॥૧૬૧॥
 ક્રમસ્થોપરિ સંસ્થાપ્ય કારયેત્ ગર્તપુરણમ્ ।
 સર્કરૈર્વાલુકૈશ્વ મૃદ્ધિશ્ચ દર્પદાદિભિઃ ॥૧૬૨॥
 દ્રઢં પ્રપુરવેજ્જુઘૈર્જલૈરાપ્લાવ્ય મુદગરેઃ ।
 મુશલૈર્વૃદ્ધચ્છિર સ્કૈસ્તુ નિહત્ય દઢતાં નયેત્ ॥૧૬૩॥
 ગજ સંચારણં તત્ર વદ્ધુઃ કારયેત્ પુનઃ ।
 એવ દ્રઢતરં કૃત્વા સમી કૃત્ય જલાદિભિઃ ॥૧૬૪॥
 દિગ્જ્ઞાન પ્રક્રિયાદક્ષઃ સત્ કર્મ સમાચરેત્ ॥૧૬૫॥

ભાવિ દેવ જે દિશામાં આવતા હોય તે તરફ મુળ રાખી સુવર્ણ અથવા રૂપાને ક્રમ સ્થાપવો અને તે ઉપર યોગ નાલની સ્થાપના કરી ગર્ત એટલે ખાડો શુદ્ધ રેતી, ખડી, માટી અને પથ્થરથી પુરી પાણી નાખી મોગરો અને મૂશલોથી ફૂટિ મજબુત કરવો. અનેક વાર હાથી ચલાવી વાસ્તુતલ અતિ દઢ કરવું, વાસ્તુ ભૂમિને દઢ અને સમતલ કર્યા પછી દિશા જ્ઞાનની પ્રક્રિયા બાણુનાર ચતુર શિલ્પિએ વાસ્તુ ભૂમિમાં પૂર્વાદિ દિશાઓ નિશ્ચિત કરવાનું કાર્ય શરૂ કરવું.

॥ નાલં વિષે કાર્યપ શિલ્પ પટલ-૮ ॥

નાલમેવં પ્રકર્તવ્યં સૌમ્યં પ્રાસાદ મધ્યગમ્ ।
 સ્થાપયિત્વા વિશેષણ અનેન વિધિના તથા ॥૧૬૬॥
 નાલં ગન્ધોદકૈર્દિવ્યૈઃ સ્થાપયિત્વા હૃદા વુષઃ ।
 શાન્તિહોમં તુ કુર્વીત વારુણં સુક્ત મુચ્ચરન્ ॥૧૬૭॥
 સ્થાપકઃ સુપ્રસન્નાત્મા સુમુહૂર્તે સુલગ્નકે ।
 સર્વાલંકાર સંયુક્તં સર્વતોય સમન્વિતમ્ ॥૧૬૮॥

નાલને અનેક વિધિએ કરીને વિશેષે પ્રાસાદની મધ્યે સ્થાપવી નાલને સુગંધી દિવ્ય જલથી અભિષેક કરી સ્થાપવી, શાન્તિ હોમ કરવો અને વરુણ સુક્ત જોલવો. સ્થાપકે સુપ્રસન્ન હોય, સારા મુદૂર્તે, શુભ લગ્ને, સર્વ અલંકાર સુક્ત અને સર્વે જલોનો સમન્વય કરી નાલનું સ્થાપન કરવું.

॥ કૂર્મશિલા સ્વરુપો વિધાન ॥

કૂર્મો મધ્ય સ્થલે તુ ગર્ભરચના વન્હે શિલાયાં જલં ।
 યામ્યે ભીન મુલ્લશ્ચ નૈઋતદિશિ સ્થાપ્યં તથા દર્દુસ્મ ॥૧૬૯॥
 વારુપ્યાં મકરશ્ચ વાયુદિશિ વૈગ્રાસશ્ચ સોમ્યે ધ્વનિઃ ।
 નાગં શંકરદિક્ષુ પૂર્વ વિપયે કુંભઃ શિલા વહ્નિતઃ ॥૧૭૦॥

કૂર્મ શિલાના મધ્ય ભાગમા કૂર્મ કરવો અને અગ્નિકોણુમાં જલ તરંગ, દક્ષિણ દિશામા માછલુ, નૈઋત્યકોણુમા દેડકો, પશ્ચિમના ભાગમાં મકર, વાયવ્યમાં ગ્રાસ. ઉત્તરમાં શંખ, ઇશાનમા સર્પ અને પૂર્વમાં કલશ કરવો આ સ્વરૂપો શિલાના અગ્નિકોણુથી અનુક્રમે સબ્ય પ્રદક્ષિણાએ કરવાના છે.

॥ કૂર્મ મુલ્લ ॥

હેમજં તારજં કૂર્મ વૃષ વા દ્વાર સમન્વિતઃ ॥૧૭૧॥

સોનાના અથવા ચાદીના ખનાવેલા કાચળા અથવા વૃષને દ્વાર સામે મુખ રાખી સ્થાપવો.

॥ અગ્નિપુરાણ ॥

॥ અષ્ટ શિલા સ્થાપન માટે મતાંતર ॥

નંદા પૂર્વા પ્રદાતવ્યા શિલાઃ શેષાઃ પ્રદક્ષિણા ॥૧૭૨॥

॥ ક્ષીરાર્ણવ શિલ્પરત્નાકર ॥

નંદા શિલા પૂર્વ દિશામા સ્થાપવી અને બાકીની શેષ શિલા પ્રદક્ષિણાએ સ્થાપવી. આ પ્રમાણે મતમતાતર છે ઉપરોક્ત મત અગ્નિપુરાણનો છે તેમા અગ્નિકોણુ નંદા-શિલા અને અગ્નિદેવતુ આયુધ અસિ એ સ્પષ્ટ જણાવેલ છે આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે નવ શિલાઓના સ્થાપનમાં નંદા અગ્નિ આદિ સબ્ય ક્રમમાર્ગે શિલાઓ સ્થાપવી અને દરેક શિલા સાથે દિશાના દિક્પાલના આયુધો ક્રમવાર મળે છે. માટે નિશ્ચિત નંદા આદિ શિલાનો ક્રમ અગ્નિથી પ્રદક્ષિણાએ કરવો તેમાં જરા પણ શંકા રાખવા જેવું નથી.

કૂર્મ શિલામા પણ પૂર્વથી લહેર કરવામાં આવે છે પરા પૂર્વ રીત છે, પણ વાસ્તુરાજ બેડાયા ગ્રાસાદ તિલકમાં સૂત્રધાર વીરપાળ વિરચિતમા લખેલ છે.

કૂર્મો મધ્ય સ્થલે ગર્ભરચના વન્હે શિલયાજલં ॥૧૭૩॥

વીરપાળે અગ્નિકોણમાં જલતરંગ કરવાનું સ્પષ્ટ બતાવેલ છે દરેક દિશાની રચના સ્પષ્ટ બતાવેલ છે, આ સિવાય બીજા શિલ્પ ગ્રંથોમાં દિશા સંબંધી ઉલ્લેખ નથી.

॥ કૂર્મ પ્રતિષ્ઠા મહાફલ ॥

કૃત કૂર્મ પ્રતિષ્ઠાયાં સ્વાતે પૂર્ણસુ સંસ્થિતે ।

મૂર્ત્યોકે લભતે રાજ્યં સર્વ જન્મસુ શાશ્વતમ્ ॥૧૭૪॥

કૂર્મ પ્રતિષ્ઠા કરી ખાતનો નાભિનાલ પૂર્ણ રીતે ચણી લાવવાથી જન્મોજન્મ ભૂલોકમાં શાશ્વત રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

॥ અટ્ટશિલા પ્રતિષ્ઠા ફલ ॥

શિલા પ્રતિષ્ઠમાનાસુ દૈવતૈ સ્ત્ર શુચ્યતે ।

સ્વર્ગેચામીપ્સિતં સ્થાનં રાજ્યં ચ જન્મજન્મનિ ॥૧૭૫॥

અન્ય આઠ દિશાઓની અષ્ટ શિલાઓનું સ્થાપન થતાં દેવો વિચારમાં પડે છે અને સ્થાપન કરતાં સ્વર્ગમાં ઇચ્છિત સ્થાન મેળવે છે તથા જન્મોજન્મ રાજ્ય પ્રાપ્ત કરે છે.

॥ શિલા પ્લવ દિક ॥

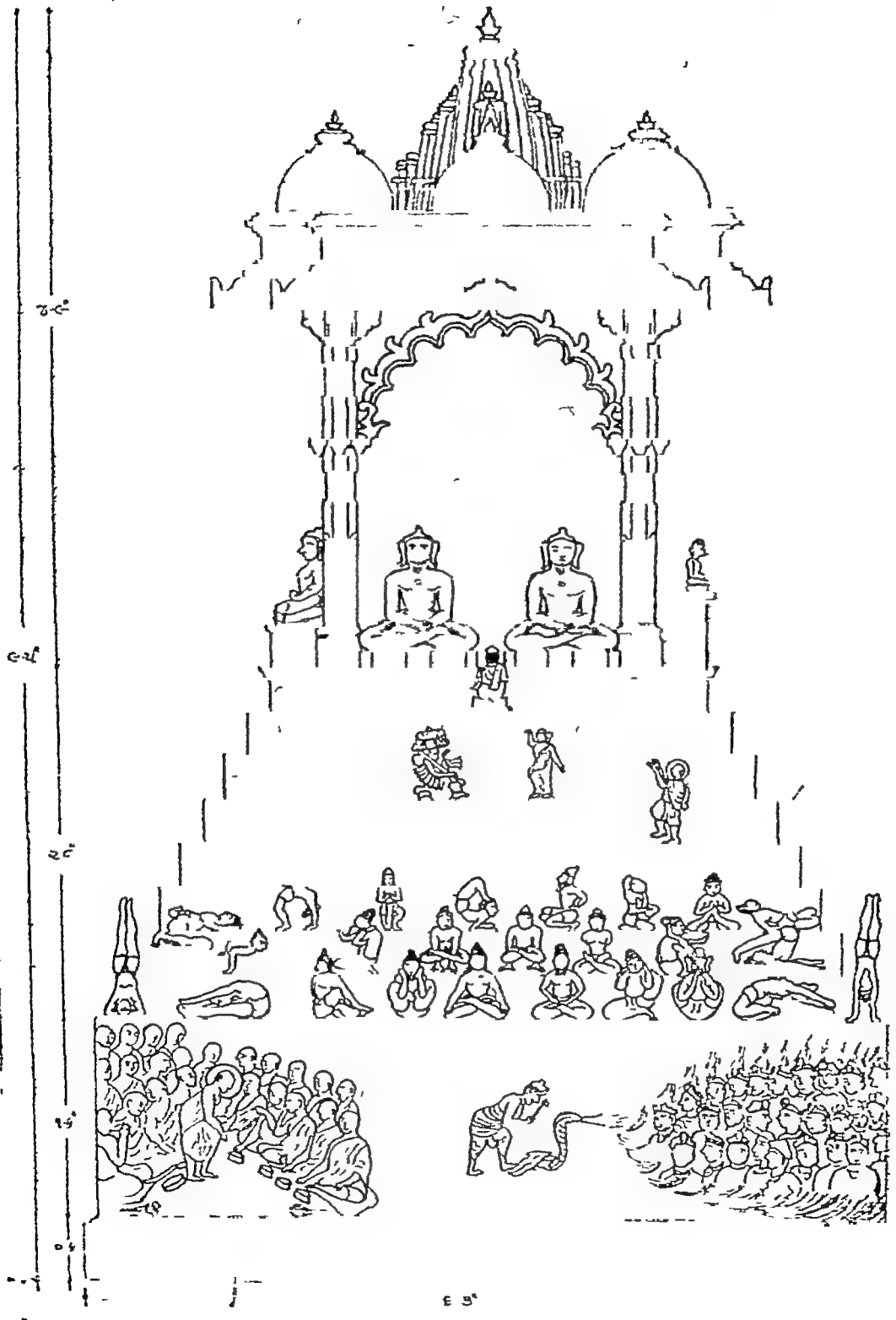
શિલાન્યાસમાં શિલા કઈ દિશા તરફ ઢળતી રાખવી તેનો સ્થપતિએ પહેલા નિશ્ચય કરવો. શિલા સ્થાપિત કર્યા પછી ચલાયમાન કરવી તે અશુભ છે. શિલાનો ઢાળ પૂર્વ અથવા ઉત્તર તરફ રાખવો શુભદાયક છે. વાસ્તુ ઠાર પૂર્વ તરફ હોય તો પૂર્વ તરફ ઢાળ રાખવો અને ઉત્તર તરફ હોય તો ઉત્તર તરફ ઢળતી રાખવી પણ પશ્ચિમ મુખ વાસ્તુ હોય તો ઉત્તર તરફ ઢાળ રાખવો અને દક્ષિણ મુખ વાસ્તુ હોય તો પૂર્વ તરફ ઢાળ રાખવો. કારણ કે દક્ષિણ પશ્ચિમ તરફ ઢાળવાળી શિલા અશુભ છે.

શિલાન્યાસ સંપૂર્ણ ।

પ્રશસ્તિ

इति श्री विश्वकर्मा वास्तु कला चिंतन हर विद्या गुण कीर्ति प्रकाश शिल्प मृति वास्तु विद्यायाम् शिल्पाचार्य नंदलाल चुनीलाल सोमपुरा संगृहीते शिलान्यास नाम्નો ५४मोऽध्यायः संपूर्ण

અષ્ટાપદ કદમ ગણધર પ્રાસાદ

કેસરિયાજીનગર-પાટીતાણા [એન. સી. સોમપુરા]

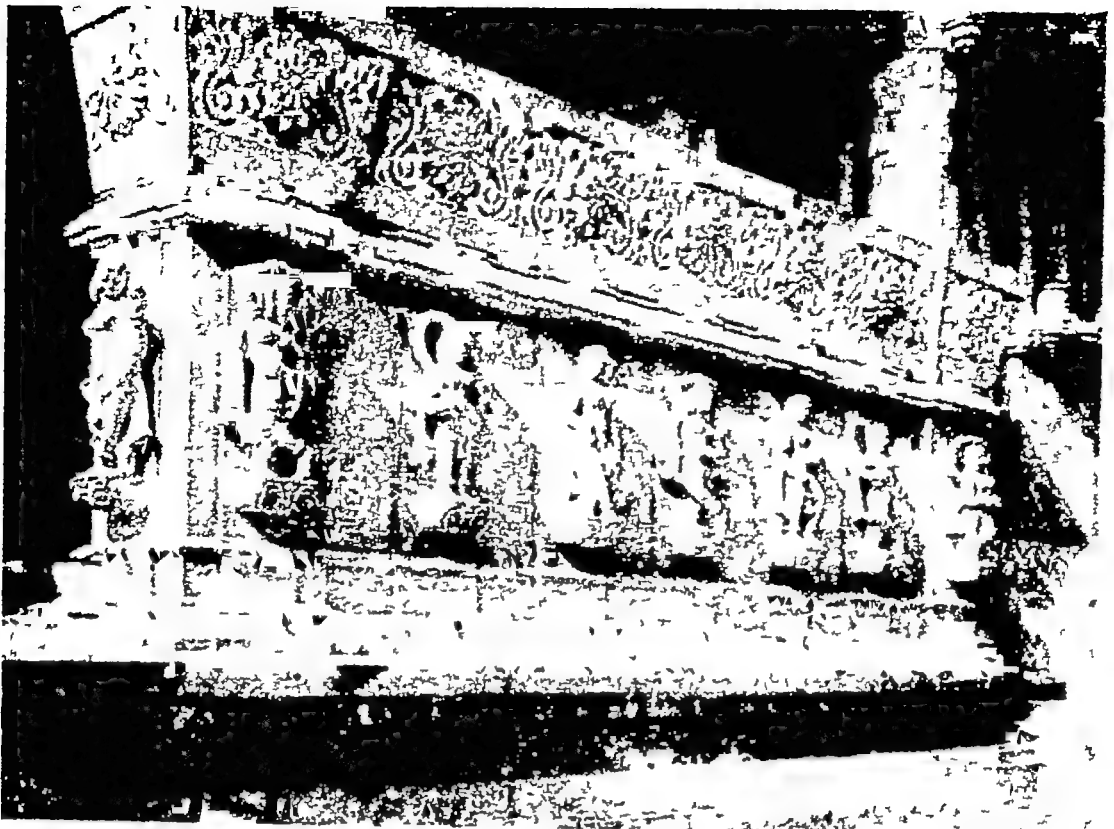

परिकरयुक्त श्री आदीश्वर ल. - चेम्पुर.

शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाम्

[जेन. सी. सोमपुरा]

खरत प्रिन्टरी, पाकिताण्ड.

શ્રી ચેમ્પુર જૈન દેરાસર કક્ષાસન અને દેવકુલિકા [એન. સી. સોમપુરા.]

શ્રી ચેમ્પુર જૈન દેરાસર સાઇડ દર્શન મુંબઇ. [એન. સી. સોમપુરા.]

ગિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ

ભરત પ્રિન્ટરી, પાલિતાણા

સપ્તમો અધ્યાય.

આયતત્ત્વાધિકાર સપ્તમોઽધ્યાયઃ ।

જ્યોતિષ્ય વિદ્યાએ આ સૃષ્ટિના જીવોના જીવન વહનને સ્પર્શતી બાબત છે. તેમ જ્યોતિષ્ય વિશારદો કહે છે. સૂર્યઆદિ ગ્રહો નક્ષત્ર વગેરે જ્યોતિષ્ય ગણોને આ સૃષ્ટિના જીવોમાં શુ' રસ હશે તે અણ ઉકેલ પ્રશ્ન છે. જીવન સાથે જ્યોતિષ્ય મડળને સખ ધ છે ગ્રહ નક્ષત્ર આદિ જ્યોતિષ્ય ગણોના સચાલનની અસર મનુષ્ય આદિ જીવો પર પડે છે તેમ માનીએ તો ગૃહ પ્રાસાદએ જીવનનું એક અંગ છે પૂર્વાચાર્યોએ જણાવ્યા મુજબ જીવનને સ્પર્શતી બાબત છે તેથી ગૃહો પ્રાસાદ આદિ પણ જ્યોતિષ્ય ચક્રના આધારે બનાવવા જોઈએ તેની અસર બનાવનાર સમાજ ગામ અને દેશ પર પડે છે માટે ગૃહ પ્રાસાદ આદિ વાસ્તુ શાસ્ત્રોક્ત વિધિસર ગણિત યુક્ત થાય તો વિશેષ ફલદાયી છે.

छाया वाणुं रणुं केशाग्र लीक्षा यूका प्रोक्ता स्याद्यवंस्त्वगुलश्च ।

छायादि न्योष्टमनमानस्यवृद्धिः प्रोक्तो हस्तौ जैन संख्या गुलश्च ॥ १ ॥

છાયાદિકના અનુક્રમે આઠ આઠ ગણા કરવાથી માપ થાય છે. આઠ છાયા એક આણુ, આઠ આણુ એક રેણુ, આઠ રેણુ એક કેશાગ્ર, આઠ કેશાગ્ર એક લીક્ષા, આઠ લીક્ષા એક યૂકા, આઠ યૂકા એક આડા જવ, આઠ આડા જવ એક આંગળ, તેવા ચોવીશ આંગળ એક હસ્ત (જન સંખ્યા પ્રમાણે)

॥ આંગળથી પ્રમાણ ॥

૧ આંગળ ૧ માત્રા ૨ આં કળા ૩ આં પર્વ. ૪ આં મુષ્ટી. ૫ આં. તલ. ૬ આં. કરંપાદ (પાગજ) ૭ આં દૃષ્ટિ ૮ આ તૂણી ૯. આ. પ્રાદેશ. ૧૦ આ. શય-તાલ. ૧૧ આ. ગોકર્ણ. ૧૨ આં. વિસ્તતી. ૧૪ આં અનાહપદ. ૨૧ આં. રત્ની ૨૪ આં. અરત્ની એક ગજ ૪૨ આ. કિષ્કુ. ૮૪ આં પુરુષ ૯૬ આ. ધનુષ્ય અથવા ૬૩. ૧૦૦૦ ધનુષ્ય કોષ. ૨ કોષ ગચ્ચુતિ ૨ ગચ્ચુતિ જોજન

॥ હસ્તાના ત્રિવિધ પ્રમાણ ॥

ज्येष्ठं चाष्टयवैः प्रोक्तं मध्यमं सप्तमियवै ।

स्या त्कनिष्टं षड् यवै स्तच्चतुर्विंशतिभिः करः ॥ २ ॥

આઠ ચવનો એક આંગળ તે જ્યેષ્ઠ સાત ચવનો એક આંગળ તે મધ્યમ અને છ ચવનો એક આંગળ તે કનિષ્ઠ આ પ્રમાણે ચોવીશ આંગળનો હસ્ત.

નગર ગ્રામ લેટાદીન્ કોશાદિ યોજના દિકમ્ ।

વનો પવન માર્ગાદીન્ જ્યેષ્ઠ હસ્તેન માપયેત્ ॥૩॥

નગર, ગામ, ખેટ, (ખેડુતને રહેવાનું ગામડું), કોશ અને યોજન, વન-ઉપવન (ખાગ), માર્ગ, આદિ જ્યેષ્ઠગજથી માપવા.

પ્રાસાદ પ્રતિમાલિંગ જગતી પીઠ મંડપાન્ ।

રાજા નિવાસ હન્યાંણિ મધ્ય માનેન માપયેત્ ॥૪॥

દેવપ્રાસાદ, પ્રતિમા, લિંગ, જગતી, પીઠ, મંડપ, રાજ્યપ્રાસાદ અને ગૃહો મધ્યમ ગજથી માપવા.

શન્યાસને ચયાનાનિ છત્ર સિંહાસના દિકમ્ ।

શસ્ત્રાર્થ કૂપ પાત્રાણિ કનિષ્ઠેન ચ માપયેત્ ॥૫॥

શન્યા (પલંગ-ખાટલો), આસન ચાન (ચાના પાલખી), છત્ર, સિંહાસન, શસ્ત્રો, કુવા આદિ જળપાત્ર કનિષ્ઠ ગજથી માપવા.

ઉત્તમા મધ્યમાધમં ત્રિવિધો માન નિર્ણયઃ ।

ન્યુનાધિકે કૃતે હસ્તે દોષ સ્યાચ્ચ મહાભયમ્ ॥૬॥

ઉત્તમ મધ્ય અને કનિષ્ઠ એ ત્રણ પ્રકારનું માન નાણવું. કહેલ પ્રમાણથી નાનો અથવા મોટો હસ્ત વાપરે તો દોષ અને મહાભય ઉપજે.

આયવ્યયાંશકા ઋક્ષં તારા ચંદ્ર વલં ગૃહે ।

જીવિતં મરણં જ્ઞેયં વાસ્તુ વિજ્ઞાન પૂર્વકમ્ ॥૭॥

આય, વ્યય, અંશક, નક્ષત્ર, તારા ચંદ્રબલ અને આયુષ્ય એ ગૃહ આદિ વાસ્તુ-કર્મમાં જ્ઞાનપૂર્વક લેવું.

માન દેવં ગૃહાદિ ભૂપમદને શાસ્ત્રોત્ક હસ્તેન તત્ ।

મેહે કર્મકસ્ય નાથે કરતઃ સ્યોત્તાર્ણ છાદ્યે ગૃહે ॥૮॥

આયો દંડ કરાંગુલાદિ મપિતો સ્તંડુલૈશંત ।

ક્ષેત્રસ્થાપ્યનુમાનતોપિ નગરે દંડે ન માનં પુરે ॥૯॥

દેવમંદિર અને રાજના ઘર વિષે શાસ્ત્રમાં કહેલા હસ્ત વડે માપ કરવું અને સાધારણ લોકના ઘરનું માપ શિલ્પીના હાથે કરવું. પણ ઘાસ અને પાંદડાની છાદવાળા ઘરનું માપ ઘરધણીના હસ્તથી લેવું. દંડ હસ્ત તથા આંગળથી માપ કરીને ગણતરી પ્રમાણે આય મેળવવા પણ નગર અને પુરનું ક્ષેત્રફળ દંડથી કાઢવું.

યાવદ્ ભૂરિગુણં હૃદિ સ્ફુરતિ તત્તાવદ્વિચાર્યં કરૈ ।

શ્વેતૈર્નાં તત્તુયાદિ હાં ગુલ મુસં શ્વિપ્ત્વા વિદ્યાયાથના ॥૧૦॥

પોતાના અત કરણને આનદ આપે એવું ઘણા શુભ ગુણવાળું જ્યાં સુધી લંબાઈ ને પહોળાઈમાં હસોના માપથી જ આયાદિક આવે ત્યાં સુધી હાથથી જ ગણતરી કરવી. પરંતુ તેમ ન મળે તો લંબાઈ-પહોળાઈમાં આગળે ઉમેરી અથવા ઘટાડીને ક્ષેત્રફળ કાઢી આયાદિ મેળવવા.

પાપાણે પૂર્ણ મેદાનિ મિતિર્મધ્યે તુણેષ્ટિકા ।

મૃતિકા ગર્ભ માત્રેણ વિજ્ઞેયા નાઞ્ચ સંશયઃ ॥૧૧॥

પાપાણના ગૃહાદિને ખડારથી, ઇટના (વાસ્તુ આદિને) ઓસારના મધ્યેથી અને માટીના કામને અંદરના લાગથી ગણવું. એમાં સંશય કરવો નહિ.

કાષ્ટ પાપાણયો વાહ્યા મિષ્ટકાયાં તદર્ધકેમ્ ।

મૃતિકા ગર્ભ માત્રં ઇતિ પ્રાહ પરાશરઃ ॥૧૨॥

લાકડા અને પાપાણને ખડારથી, ઇટને અર્ધ ઓસારે અને માટીને અંદરથી ક્ષેત્ર ગણવું તેમ પારાશરનો મત છે.

પ્રાસાદે મિતિ સંયુક્તો ગૃહે મિતિસ્તુ વાલ્યતઃ ।

કર્તવ્યો મંડપે યુક્તો જગત્યા યામ એવચ ॥૧૩॥

પ્રાસાદને ભિતિ સહિત, ગૃહોને ભીંત વગર, મંડપ તથા જગતીને ભીતિ સહિત ગણવું.

પ્રમાણં કુમ્ભકે મૂલે નાસિકે મિતિ વાલ્યતઃ ॥૧૪॥

ભીંતની ખડાર ખુણે કુંભાના મુળમા પ્રમાણ બાણવું.

પ્રાસાદને મેળવવાના એકવિંશ અંગો ૧ ક્ષેત્રફળ. ૨ આય. ૩ નક્ષત્ર. ૪ નક્ષત્ર-ગણ. ૫ અદ્ર. નક્ષત્રવૈર. ૭ વ્યય ૮ તારા. ૯ નાડી. ૧૦ રાશિ ૧૧ રાશિવૈર. ૧૨ નામાક્ષર. ૧૩ અશક. ૧૪ લગ્ન. ૧૫ તિથિ ૧૬ વાર. ૧૭ કરણ. ૧૮ યોગ. ૧૯ વર્ગ. ૨૦ તત્ત્વ. ૨૧ આયુષ્ય.

૧. ક્ષેત્રફળ ચોરસ.—લંબાઈ ગજ અને પહોળાઈ-ગજના ગુણાકાર કરતા જે આવે તે ચોરસનું ક્ષેત્રફળ બાણવું.

૨. ગોળનું ક્ષેત્રફળ:—લંબાઈ પહોળાઈ તે વ્યાસ કહેવાય વ્યાસને ત્રણગણું કરવું તેમાં સાતમો ભાગ ઉમેરવો (વ્યાસનો) તે પરિઘ થયું તેને અર્ધું કરવું અને વ્યાસને અર્ધું

કરી ખત્તેનો ગુણાકાર કરવો જે આવે તે ગોળનું 'ક્ષેત્રફળ જાણવું'. સમસ્ત પરિધને વ્યાસના ચોથા ભાગે ગુણવાથી પણ ગોળનું ક્ષેત્રફળ આવે.

૩. અષ્ટાશનું ક્ષેત્રફળ.—લંબાઈ પહોળાઈનો ગુણાકાર કરવો તેમાંથી છઠ્ઠો ભાગ બાદ કરવો અને છઠ્ઠા ભાગનો અડતાલીશમો ભાગ બાદ કરવો બાકી રહે તે અષ્ટાશનું ક્ષેત્રફળ જાણવું.

૪. ષટ્પાંશ ક્ષેત્રફળ.—લંબાઈ પહોળાઈનો ગુણાકાર કરી તેમાંથી છઠ્ઠો ભાગ હિન કરવો બાકી રહે તે ષટ્પાંશનું ક્ષેત્રફળ જાણવું.

ષોડાંશનું ક્ષેત્રફળ.—લંબાઈ પહોળાઈનો ગુણાકાર કરી તેમાંથી છઠ્ઠો ભાગ તથા છટ્ઠો ભાગનો ચૌદમો ભાગ બાદ કરવો બાકી રહે તે સોળાંશનું ક્ષેત્રફળ જાણવું.

ત્રિકોણ ક્ષેત્રફળ.—એક ભાગની લંબાઈ પુરા છેડા સુધી લેવી અને બીજા ભાગની લંબાઈના અર્ધ ભાગ કરી ખત્તેનો ગુણાકાર કરવો. જે આવે તે ત્રિકોણનું ક્ષેત્રફળ જાણવું.

અર્ધ ચંદ્ર ક્ષેત્રફળ.—લંબાઈ ને પહોળાઈનો ગુણાકાર કરવો તેમાંથી ચોથો ભાગ હિન કરવો બાકી રહે તે અર્ધ ચંદ્ર ક્ષેત્રનું ક્ષેત્રફળ જાણવું.

૨-આયાધિકાર

ધામસ્ય દીર્ઘતોવ્યાસ ગુણ૯ ચાષ્ટ માજિતે ।

ધ્વજાદિનં શેષમાયં લખ્યતે નાત્ર સંશયઃ ॥૧૫॥

ક્ષેત્રની લંબાઈ પહોળાઈને ગુણી આઠે ભાગવા જે શેષ વધે તે ધ્વજાદિ આવે જાણવા તેમાં શકા નહિ

ધ્વજો ધૂમ્ર સ્તથા સિંહઃ શ્વાનો વૃષ સ્વરોગજઃ ।

ધ્વાંક્ષ ચૈવ સમદ્રષ્ટાઃ પ્રાચ્યા દિશુ પ્રદક્ષિણાઃ ॥૧૬॥

૧ ધ્વજ, ૨ ધૂમ્ર, ૩ સિંહ, ૪ શ્વાન ૫ વૃષ, ૬ ખર, ૭ ગજ, ૮ ધ્વાંક્ષ એ આઠ આય પૂર્વ આદિ દિશાએથી અનુક્રમે પ્રદક્ષિણા એ સામસામી દષ્ટિ કરીને રહેલ છે.

ધ્વજઃ સિંહો વૃષગજૌ શસ્યન્તે સુર વેશ્મનિ ।

અધમાનાં સ્વરધ્વાંક્ષ ધૂમ્રશ્વાનઃ સુભાવહા ॥૧૭॥

ધ્વજઃ પ્રાયઃ કૃતયુગે ત્રેતાયાં સિંહ એવ ચ ।

દ્વાપરે વૃષ વાહુલ્યં ગજ એવ કલૌ યુગે ॥૧૮॥

દેવપ્રાસાદોમાં ધ્વજ, સિંહ, વૃષ ને ગજ ઉત્તમ છે. અધમ લોકોને ત્યાં ખર, ધ્વાંક્ષ, ધૂમ્ર તથા શ્વાન સુખકારી છે. ધ્વજ આયિ વિશેષે સત્યયુગે ત્રેતાયુગમાં સિંહ આયિ દ્વાપરે ઘણું કરીને વૃષ આયિ અને કલિયુગે ગજ આયિ શ્રેષ્ઠ છે.

કલ્યાણં કુરુતે સિંહો નૃપાણાં ચ વિશેષતઃ ।

ધ્વજઃ પ્રગસ્યતે વિપ્રૈર્વૃષો વૈશ્વે મુદાહૃતઃ ॥૧૯॥

ઉત્તરોત્તર માલ્યાતા શ્વતુર્વર્ણ ફલ પ્રદાઃ ।

ધ્વજે ચૈવાર્થ લામશ્ચ ધ્રુમે સંતાપ એવ ચ ॥૨૦॥

રાજ્યપ્રાસાદોમાં સિંહાય વિશેષ કલ્યાણકારી છે. બ્રાહ્મણના ઘર વિષે ધ્વજમય વૈશ્યના ઘર વિષે વૃષાય ક્ષુદ્રના ઘર વિષે ગજાય એમ ઉત્તરોત્તર ચારે વર્ણને ક્ષણદાયક બાણવા. ધ્વજાય અર્થ લાલ આપનાર ધૂમ્રાય સંતોષકારક છે.

॥ હસ્ત પ્રમાણ ॥

યવ	અંગુલ	હસ્ત	હસ્ત	ઉપયોગ
		અંગુલ	પ્રમાણ	
૮	૧	૨૪	૧ જેષ્ઠ	નગર, ગ્રામ, ખેડ, કોશ, યોજન, વન, ઉપવન, માર્ગ આદિ જેષ્ઠ ગજે માપવા.
૭	૧	૨૪	૧ મધ્યમ	દેવપ્રાસાદ, પ્રતિમા, લિંગ, જગતી, પીઠ, મંડપ, રાજ્યપ્રાસાદ અને ગૃહો મધ્યમગજથી માપવા.
૬	૧	૨૪	૧ કનિષ્ઠ	શય્યા, આસન, યાન, (મ્યાના પાદાભી) છત્ર, સિંહાસન, શસ્ત્રો, કુવા આદિ જળાશયો, કનિષ્ઠ ગજથી માપવા.

॥ આયાદિ અંગ ગણિત અંગો સ્થાન ॥

પાષાણ, કાષ્ઠ	ખડારના ખુણે આયાદિ અંગો મેળવવા.
પ્રાસાદ, જગતી, મંડપ,	
ઘંટના ગૃહને	ઝોસારના મધ્યે આયાદિ અંગો મેળવવા.
માટીના ગૃહને	અંદરના લાગમા આયાદિ અંગો મેળવવા.

॥ આયાદિ સ્થાન ॥

આય	દિશા	શુભ સ્થાનો
૧ ધ્વજ	પૂર્વ	બ્રાહ્મણના ઘરે, પ્રાસાદ, પ્રતિમા, લિંગ, જગતી, પીઠ, મંડપ, વેદી, કુડ, શુચિ, ધ્વજ, છત્ર, ગ્રામર, વાવ, કુવા, તળાવ, કુડ આદિ જળાશયે અને ધ્વજ ધ્વજદંડ રાખવાનું સ્થાન, દેવપીઠિકા, વસ્ત્ર, અલંકાર આદિ આભૂષણો કેથુર, મુકુટ આદિ સ્થાને ધ્વજ આય આપવો શુભ છે.

૨	ધૂમ	અગ્નિ	અગ્નિ કર્મ ઉપર લવનારને ત્યાં યજ્ઞશાળા, રસોઈઘર, હોમકુંડ અને હોમ કરવાના ઘરમા ધૂમાય દેવો.
૩	સિંહ	દક્ષિણ	સમસ્ત આયુધો, રાખવાના સ્થાને, રાત્ર્યમહેલમાં, રાત્ર્ય સિંહાસને, સિંહઠારે સિંહાય આપવો અને ઘટ્ટીઓના ઘરે શુભ છે.
૪	શ્વાન	નૈઋત્ય	સ્ત્રોત્ર જાતીના ઘરે, શ્વાન ઉપર આલવિકા કરનારને ત્યાં, ચાંડાલના ઘરે તથા અશુદ્ધ સંડાસ વિગેરે સ્થળે શ્વાનાય દેવો શુભ છે.
૫	વૃષ	પાશ્ચિમ	વેપાર કરનારને ત્યાં, દુકાને તથા ઘરે, લોજન પાત્ર તથા મંડપે, અશ્વશાળા, ગૌશાળા અને ગોવાળના ઘરે વૃષાય દેવો શુભ છે.
૬	ખર	વાયવ્ય	વણુકરને ત્યાં જંત્ર આદિ સ્વર નીકળે તેવા વાણુત્રને કલાલ, ઘોળી અને ગધેડા ઉપર આલવિકા કરનારને ત્યા ખરાય શુભ છે.
૭	ગજ	ઉત્તર	હસ્તિશાલા, પાલળી. સુખપાલ, રથ, પલંગ, તંબુ, વહાણુ કોચ, રાણીવાસ, પેડાર આદિના ઘરે (ઢાર ચારનાર) ક્ષુદ્રના ઘરને વિષે કીડી ગૃહમા ગજાય દેવો.
૮	ધ્વાંક્ષ	ઈશાન	સંન્યાસીઓના મઠે, યંત્રશાલાએ, જિનશાલાએ અને શિલ્પ કર્મ કરનારને ઘરે ધ્વાંક્ષાય દેવો.

કુટનોટ :

આય વ્યયાંશકાં ઋક્ષં તારા ચન્દ્ર વર્લં ગૃહે ।

જીવિત મરણં જ્ઞેયં વાસ્તુ વિજ્ઞાન પૂર્વકમ્ ॥ ૧ ॥

આય, વ્યય, અંશક, નક્ષત્ર, તારા, ચંદ્રખલ, આયુષ્ય, ગૃહે વાસ્તુ વિજ્ઞાન પૂર્વક જોવા

નગરે વા પુરે સ્થાવર માનં દૃઢૈ વિધીયતે ।

વાસ્તુ દ્રુષ્ટ્વ ઇતિ પ્રોક્તં સોડત્ર ચૈ વાસ્તુ સદ્દુષ્ટયા ॥૨॥

નગર તથા પુરે દંડથી ગણિત વિધિયત કરવું ચાર હસ્ત ઉપરના ગૃહાદિને હસ્તથી ગણિત કરવું.

ચતુર્હસ્તં ચ યત્ક્ષેત્ર મહુગુલૈશ્ચ ફલપ્રદમ્ ।

વસ્ત્વહુગુલૈશ્ચ ક્ષેત્રં તુ પાદૈર્વા પ્રતિ શોધયેત્ ॥૩॥

ચાર હસ્તના ક્ષેત્રને અંગુલથી ગણિત ફલદાયક છે. અંગુલાદિ ક્ષેત્રને પા અંગુલ અથવા ચવથી ગણિત શોધન કરવું.

અંક	નક્ષત્ર	મૂલરાશિ	ગણ	અંક	વ્યય	નક્ષત્ર	વૈર	ચોનિ	ચોનિ વૈર	નાડી
૧	અશ્વિની	૧૭	દેવ	ઉત્તર	૧	ઉ. ફા.	અશ્વ	મહિષ	આઘ	
૨	ભરણી	૭	મનુષ	ઉત્તર	૨	સ્વાતી	હસ્તી	મિહ	મધ્ય	
૩	કૃતિકા	૨૪	રાક્ષસ	પૂર્વ	૩	૦	અજ	કપિ મૃગ	અંત્ય	
૪	રોહિણી	૧૪	મનુષ	પૂર્વ	૪	ઉ. પા.	સર્પ	નકુલ	અંત્ય	
૫	મૃગશીર્ષ	૪	દેવ	પૂર્વ	૫	૦	સર્પ	નકુલ	મધ્ય	
૬	આર્દ્રા	૨૨	મનુષ	પૂર્વ	૬	૦	શ્વાન	કપિ	આઘ	
૭	પુનર્વસુ	૧૨	દેવ	પૂર્વ	૭	શ્રવણ	માર્ગર	મૂષક	આઘ	
૮	પુષ્ય	૧	દેવ	પૂર્વ	૮	અશ્લેષા	અજ	કપિ મૃગ	મધ્ય	
૯	અશ્લેષા	૧૮	રાક્ષસ	પૂર્વ	૯	પુષ્ય	માર્ગર	મૂષક	અંત્ય	
૧૦	મઘા	૮	રાક્ષસ	દક્ષિણ	૨	૦	મૂષક	માર્ગર	અંત્ય	
૧૧	પૂ. ફાલ્ગુન	૨૫	મનુષ	દક્ષિણ	૩	૦	મૂષક	માર્ગર	મધ્ય	
૧૨	ઉ. ફાલ્ગુન	૧૫	મનુષ	દક્ષિણ	૪	અશ્વિની	ગાય	વ્યાધ	આઘ	
૧૩	હરતા	૫	દેવ	દક્ષિણ	૫	ચિત્રા	મહિષ	અશ્વ	આઘ	
૧૪	ચિત્રા	૨૨	રાક્ષસ	દક્ષિણ	૬	હસ્ત	વ્યાધ	ગૌ	મધ્ય	
૧૫	સ્વાતી	૧૨	દેવ	દક્ષિણ	૭	ભરણી	મહિષ	અશ્વ	અંત્ય	
૧૬	વિશાખા	૨	રાક્ષસ	દક્ષિણ	૮	જેષ્ઠા	વ્યાધ	ગૌ	અંત્ય	
૧૭	અનુરાધા	૧૯	દેવ	પશ્ચિમ	૧	૦	મૃગ	અજ	મધ્ય	
૧૮	જેષ્ઠા	૯	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૨	વિશાખા	મૃગ	અજ	આઘ	
૧૯	મૂળ	૨૬	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૩	૦	શ્વાન	કપિ	આઘ	
૨૦	પૂ. પાઠા	૧૬	મનુષ	પશ્ચિમ	૪	૦	કપિ	શ્વાન	મધ્ય	
૨૧	ઉ. પાઠા	૬	મનુષ	પશ્ચિમ	૫	રોહિણી	નકુલ	સર્પ	અંત્ય	
૨૨	શ્રવણ	૨૩	દેવ	પશ્ચિમ	૬	પુનર્વસુ	કપિ	શ્વાન	અંત્ય	

કુટનોટ ચાલુ

પાદૈર્વાપિ યૌર્વાપિ ગૃહક્ષેત્રાનુ સારતઃ ।

તુળચ્છન્દે સ્વામિહસ્તૈર્હર્માદૌર્કર્મિ હસ્તતઃ ॥૫૥॥

ગૃહક્ષેત્રાનુસાર પા અંગુલે અને યથે ગણિત કરવું તથા જંદના ગૃહને સ્વામીના હસ્તથી અને ગૃહોને કામ કરનારના હસ્તથી ગણિત કરવું.

રાજવેશ્મ પુરાદીનાં વાપી કૃપાદિકસ્ય ચ ।

પ્રાસાદેષુ ચ દેવાનાં શાસ્ત્ર હસ્તે ન કેવલમ્ ॥૫૭॥

અન્ય પ્રાસાદ, નગર, વાવ, કુવા, આદિ અને દેવપ્રાસાદને શાસ્ત્ર હસ્તથી કેવળ માપવું.

આયાધિકાર અપરાજિતપૃષ્ઠા.

અંક	નક્ષત્ર	મૂલરાશિ	ગણ	ચંદ્ર	વ્યય	નક્ષત્ર	વૈર	ચોનિ	ચોનિ વૈર	નાડી
૨૩	ધનિષ્ઠા	૧૩	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૭	૦		સિંહ	હસ્તી	મધ્ય
૨૪	સતલિષ્ઠા	૩	રાક્ષસ	ઉત્તર	૮	૦		અશ્વ	મહીષ	આધ
૨૫	પૂ. ભાદ્રપદ	૨૦	મનુષ્ય	ઉત્તર	૧	૦		સિંહ	હસ્તી	આધ
૨૬	ઉ. ભાદ્રપદ	૧૦	મનુષ્ય	ઉત્તર	૨	૦		ગ્રી	વ્યાધ	મધ્ય
૨૭	રેવતી	૨૭	દેવ	ઉત્તર	૩	૦		ગજ	સિંહ	અંત્ય

સિંહે ચ વિપુલા મોગાઃ કલ્હઃ શ્વાને સદા ભવેત્ ।

ધન ધાન્યં વૃષેચૈવ સ્ત્રીમરણં તુ રાસમે ॥૨૧॥

ગજે મદ્રાણિ પश्यन्ति ध्वाङ्क्षे च मरणं ध्रुवम् ।

સ્વસ્થ સ્થાને સ્થિતાઃ સર્વે સર્વદા શુભ કારકાઃ ॥૨૨॥

સિંહાય અથાગ ભોગ આપનાર છે શ્વાનાયથી સદા ફલેશ રહે. વૃષાય ધન ધાન્યને આપે. ખરાય આપવાથી સ્ત્રીનું મરણ થાય. ગજાય કલ્યાણકારક છે. ધ્વાંક્ષાયથી નિશ્ચય મરણ થાય. પોતપોતાના સ્થાને આપવાથી સર્વે આયો શુભકારક છે.

પ્રાસાદ પ્રતિમા લિજ્જે જગતી પીઠ મંડપે ।

વેદિ કુણ્ડ શુચિચૈવ પતાકા છત્ર ચામરે ॥૨૩॥

વાપી કૂપ તડાગાનાં કુણ્ડાનાં ચ જલાશયે ।

ધ્વજોચ્છ્રયસ્ય સંસ્થાને ધ્વજં તત્ર નિવેશયેત્ ॥૨૪॥

આસને દેવ પીઠેષુ વસ્ત્રાલંકાર ભૂષણે ।

કેયુર મુકટાદ્યે ચ નિવેશયેચ્ચ ધ્વજંશુભઃ ॥૨૫॥

પ્રાસાદ પ્રતિમા લિજે તેમજ જગતી પીઠ મંડપ વેદી કુંડ શુચિ ધ્વજ, છત્ર, ચામર, વાવ, કુવા, તળાવ, કુંડ આદિ જળાશયે ધ્વજકુંડ (ધ્વજ રાખવાનું સ્થાન) તે સ્થાને ધ્વજમય દેવો બેસવાના આસને દેવપીઠિકા વસ્ત્ર અલંકાર આદિ આભૂષણે કેયુર મુકટ આદિને ધ્વજમય દેવો શુભ છે.

અગ્નિ કર્મસુ સર્વેષુ હોમ શાલા મહાનસે ।

ધૂમોઽગ્નિ કુણ્ડ સસ્થાને હોમ કર્મ ગૃહેઽપિવા ॥૨૬॥

અગ્નિ કર્મ ઉપર જીવનારને ત્યાં હોમશાળા, રસોઈ ઘર, હોમ કુંડ તથા હોમ કરવાના ઘરમા ધૂમ્રાય દેવો.

આયુધાનાં સમસ્તાનાં નૃત્તાણાં ભવનેષુચ ।

નૃત્તાસને સિદ્ધદ્વારે સિદ્ધ તત્ર નિવેશયેત્ ॥૨૭॥

સમસ્ત આયુધો રાખવાના સ્થાને, રાજના મહેલે, રાજ્ય સિંહાસને, સિંહ દ્વારે સિંહાય આપવો.

શ્વાનશ્ચ મ્લેચ્છજાતૌ ચ ગેહે શ્વાનોપ જીવિતામ્ ।

તથા ચાશુદ્ધ સંસ્થાને પ્રશસ્ત શ્વાનકો મતઃ ॥૨૮॥

શ્વાનાય મ્લેચ્છ જાતીના ઘરે, શ્વાન ઉપર આશુવિકા કરનારને ત્યાં, ચાંડાલ તથા અશુદ્ધ (સંડાસ વિગેરે સ્થળે) એટલા સ્થળે શ્વાનાય દેવો શ્રેષ્ઠ છે.

વણિકર્મસુ સર્વેષુ મોજ્ય પાત્રેષુ મણ્ડપે ।

વૃષસ્તુરજ્ઞ શાલાયાં ગૌશાલાયાં ચ ગોકુલે ॥૨૯॥

વેપાર કરનારની ડુકાને તથા ઘરે, ભોજનપાત્ર તથા મંડપે, અશ્વશાળા, ગૌશાળા અને ગોવાળના ઘરને વિષે વૃષાય દેવો.

તત્ત્વવિતતાદિ સ્વરે વાદિત્રે વિવિધે તથા ।

કુલ્લલ રજકાદીનાં સ્વરો ગર્દમ જીવિનામ્ ॥૩૦॥

વણુકરોને ત્યાં, જત્ર આદિ સ્વર નીકળે તેવા વાણુત્રને, કલાલ ધોળી અને ગધેડો ઉપર આશુવિકા કરનારના ઘરને વિષે ખરાય દેવો.

ગજશ્ચ ગજશાલાયાં યાન દમ્પાનયોરથે ।

શય્યાયાં શિવિકાયાં ચ ગજમુદ્રા ચતુષ્કતઃ ॥૩૧॥

અન્તઃપુરે ગૃહે પ્રોક્તઃ પિષ્ઠાં વાસ્યાદિકોદ્ભવઃ ।

અન્યો પસ્કર કાદૌ ચ મદના ગારકે ગજઃ ॥૩૨॥

હસ્તિશાળા, પાલખી, સુખપાલ, રથ, પલંગ, તણુ, વહાણુ, કોચ, રાણીવાસ, પેંડાર (ઢોર ચારનાર) આદિના ઘરે શુદ્રના ઘરને વિષે અને કીડા ગૃહમા ગન્તય દેવો.

મઠેષુ યંત્રશાલાષુ જિન શાલાદિ કે પુચ ।

સ્વાક્ષ્મ કલ્યાણ કૃત્તૈવં શિલ્પકર્મોપ જીવિનામ્ ॥૩૩॥

સંન્યાસીઓના મઠે, યંત્રશાલાઓ, જિનશાળાઓ અને શિલ્પ કર્મ કરનાર શિલ્પીઓના ઘરોમા ધ્વાજાય કલ્યાણુ કારી છે.

સ્વકે સ્વકે વૈસ્થાને ચ સર્વે કલ્યાણ કારકાઃ ।

મિત્ર સ્નેહ્યાનુગા શ્રૈય તે સર્વે કલ્યાણ કારકાઃ ॥૩૪॥

આઠે આયો પોતપોતાના અનુકૂળ સ્થાને કલ્યાણ કરી છે એક બીજાની પરસ્પર સ્નેહ અને મૈત્રી ભેદ આપવાથી સર્વ પ્રકારે હિત અને કામના ઓને સફળ કરનાર છે.

વૃષ સ્થાને ગંજંદઘાત્ સિંહં વૃષમ દસ્તિનોઃ ।

ધ્વજઃ સર્વેષુદાતવ્યો વૃષો નાઽન્યત્ર દીયતે ॥૩૫॥

વૃષાયના સ્થાને ગળત્ય દેવો પણ વૃષાય તથા ગળત્ય સિંહાય સાથે ન દેવો ધ્વજાય સર્વ સાથે દેવો પણ વૃષાય બીજે ન દેવો.

पूर्वे च ध्वजंदघात धृमं चैवाग्नि संस्थिता ।

યામ્યાયાં ચ તથા સિંહં નૈઋત્યે શ્વાન મેવચ ॥૩૬॥

પશ્ચિમાયાં વૃષદઘાત વાયવ્યે સ્વર મુચ્યતે ।

उत्तरे च गंजं दघात इशाने ध्वाङ्क्ष मेव च ॥૩૭॥

ધ્વજાય પૂર્વ દિશામાં, ધૂમ્રાય અગ્નિકોણમાં, સિંહાય દક્ષિણ દિશામાં, શ્વાનીય નૈઋત્ય કોણમાં, વૃષાય પશ્ચિમ દિશામાં, ખરાય વાયવ્ય કોણમાં, ગળત્ય ઉત્તર દિશામાં, ધ્વાક્ષાય ઇશાન કોણમાં આ રીતે આઠે દિશામાં આઠ આયો રહેલા છે તે દિશાના તે અધિપતિ છે.

सर्वे तु सिंहग्रीवाश्च प्रवलाश्च महोत्कटाः ।

મહા ગુણેશ્વરાઃ પ્રોક્તાઃ અષ્ટ દિક્ ક્ષેત્રપાલકાઃ ॥૩૮॥

वास्तु कर्मसु सर्वेषु चाष्टावायादि संपदः ।

પૂજિતાઃ પ્રતિ પૂજ્યંતે નિર્વિઘ્નં ચ પદે સ્થિતાઃ ॥૩૯॥

સર્વે આયોનું સિંહ જેવું ગળું છે ઘણા પ્રબળ તેજસ્વી અને મોટા ગુણવાન છે આઠે દિશામા ક્ષેત્રપાલ તરીકે રહેલ છે સર્વ પ્રકારના વાસ્તુ કર્મોમાં આ આઠ આયોનું પૂજન કરવાથી. પોતાના સ્થાનમાં રહી નિર્વિઘ્ન કામની સમાપ્તિ કરાવી મનોરથો સફળ કરે છે.

૩-નક્ષત્રાધિકાર

आयानां यत्तु क्षेत्रं च गुणितव्यं प्रतिष्ठयेत् ।

તત્ક્ષેત્રસ્ય ફલં સાધ્યં ગુણિત દૈધ્યં વિસ્તરૈઃ ॥૪૦॥

કલે ચાષ્ટ ગુણે તસ્મિન્ સપ્તવિંશતિ ભાજિતે ।

यच्छेषं लभ्यते तत्र नक्षत्रं तद् गृहस्य च ॥૪૧॥

લગ્નાઈ અને પહોળાઈને ગુણવાથી ક્ષેત્રફળ સિદ્ધ થાય, તેને આઠે ગુણી સત્તાવીશે ભાગવાથી જે શેષ રહેતે ગૃહનું નક્ષત્ર બાણુ.

બીજી રીત

આયામં ક્ષેત્ર સંભૂતં વિસ્તારં ગુણયેદથ ।

સપ્ત વિશૈર્હરે આગં શેષં સ્યાત્ફલં નિશ્ચયઃ ॥૪૨॥

ક્ષેત્રની લંબાઈ અને પહોળાઈને ગુણી સત્તાવીશે લાગવા શેષ રહે તે ફળ નક્કી બાણુવું. જે ફળ આગ્યું તે નક્ષત્રની મૂળ રાશી બાણવી.

મૂળરાશિ.	૧૭	૭	૨૪	૧૪	૪	૨૧
નક્ષત્ર.	૧ અશ્વિની.	૨ ભરણી.	૩ કૃત્તિકા	૪ રોહિણી.	૫ મૃગશીર્ષ	૬ આર્દ્રા
મૂળરાશિ.	૧૧	૧	૧૮	૮	૨૫	
નક્ષત્ર.	૭ પુનર્વસુ	૮ પૂષ્ય	૯ અશ્લેષા.	૧૦ મઘા.	૧૧ પૂર્વા ફાલ્ગુન.	
મૂળરાશી.	૧૫	૫	૨૨	૧૨	૨	
નક્ષત્ર.	૧૨ ઉત્તરા ફાલ્ગુન.	૧૩ હસ્ત.	૧૪ ચિત્રા.	૧૫ સ્વાતિ.	૧૬ વિશાખા.	
મૂળરાશી.	૧૯	૯	૨૬	૧૬.	૬	
નક્ષત્ર.	૧૭ અનુરાધા.	૧૮ જેષ્ઠા	૧૯ મૂળ	૨૦ પૂર્વાષાઢા.	૨૧ ઉત્તરા ષાઢા.	
મૂળરાશી.	૨૩	૧૩	૩	૨૦		
નક્ષત્ર.	૨૨ શ્રવણ.	૨૩. ધનેષ્ઠા.	૨૪ સતતારા.	૨૫ પૂર્વા ભાદ્રપદ.		
મૂળરાશી.	૧૦	૨૭				
નક્ષત્ર	૨૬ ઉત્તરા ભાદ્રપદ.	૨૭ રેવતિ				

ઉપર આવેલ શેષ તે મૂળરાશિ આવી. મૂળરાશિ સત્તાવીશ નક્ષત્રમાંથી દશ હીન કરવાથી ૧૭ અશ્વિની તેમ દરેક આંકમાંથી દશ દશ હીન કરતા જવું અને શેષ ઓછી રહે તો સત્તાવીશ લેખવામાં પછી દસ બાદ કરવા એ રીતે મૂળરાશિ ઉત્પત્તિ થાય

ફલે ચાષ્ટ ગુણે તસ્મિન્ સપ્તવિંશતિ ભાજિતે ।

યચ્છેષં લભ્યતે તત્ર નક્ષત્રં તદ્ ગૃહેષુ ચ ॥૪૩॥

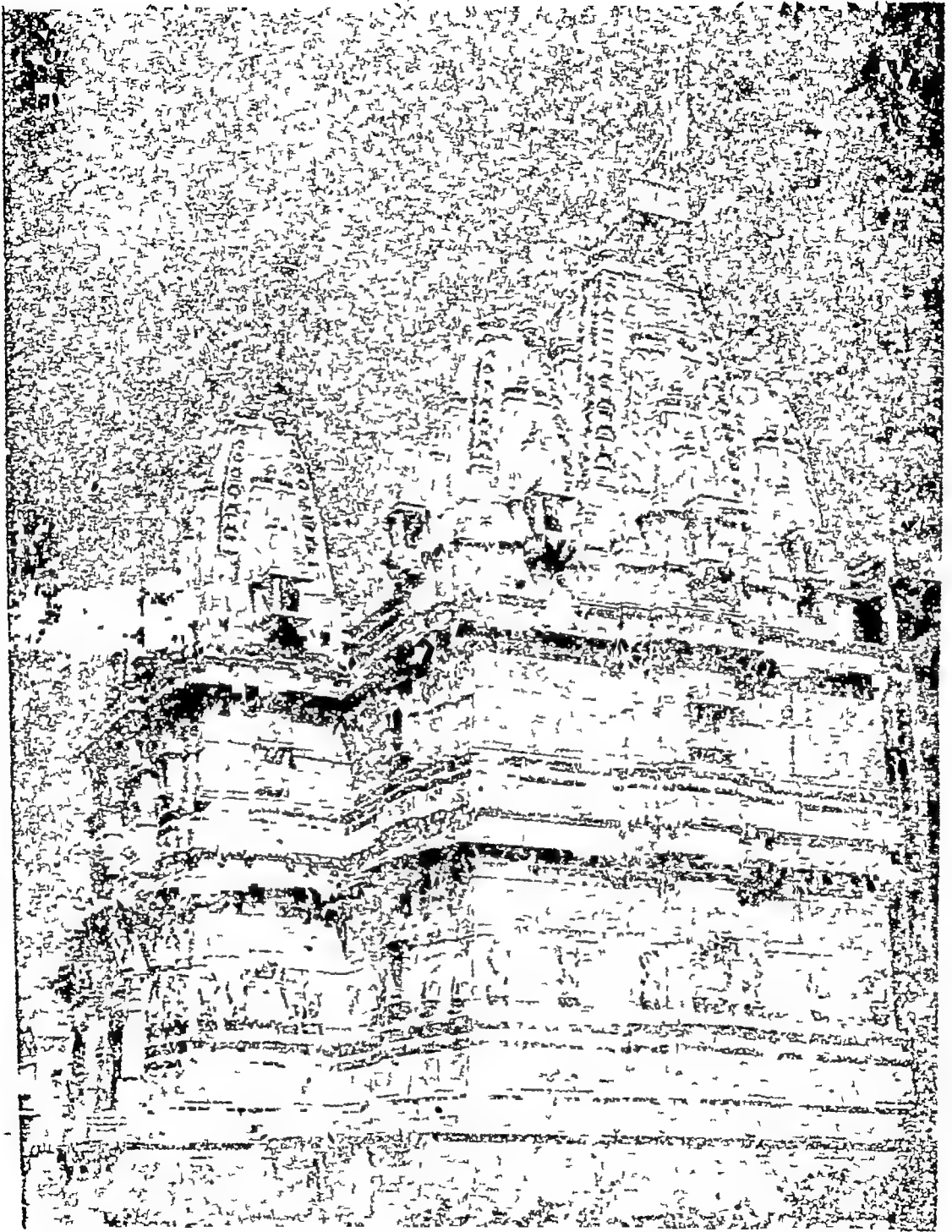
મૂળરાશિને આઠે ગુણી સત્તાવીશે લાગતા જે શેષ આવે તે ગૃહ આદિનું નક્ષત્ર બાણવું.

૪-નક્ષત્ર ગણાધિકાર

દેવનૃ રાક્ષસાનાં ચ નક્ષત્રાણાં ત્રિધા ગણઃ ।

યમ્યયસ્યાન્તુગા મૈત્રી વૈરં સ્યાચ્ચ પરસ્પરમ્ ॥૪૪॥

દેવ, મનુષ્ય અને રાક્ષસ એ નક્ષત્રના ત્રણ પ્રકારના ગણ છે. પ્રયત્ને કરીને મરણ, અનુરાગ, મૈત્રી, વૈર, પરસ્પર લેવા.

કેસરીયાળ પૃષ્ઠ દર્શન પાલિતાણા

[એન. સી. સોમપુરા]

સ્વયુગે પરમા પ્રીતિ મર્ધ્યમા દૈવ માનુષે ।

મર્ત્ય રાક્ષસ યો મૃત્યુઃ કલદો દેવ રાક્ષસોઃ ॥૪૫॥

એકજ ગણુ હોય તો પરમ પ્રીતિ, મનુષ્ય અને દેવગણુ હોય તો મર્ધ્યમ, મનુષ્ય અને રાક્ષસગણુ હોય તો મૃત્યુ, દેવ અને રાક્ષસ ગણુ હોય તો કલદેશ રહે.

નવ દેવ ગણાઃ પ્રોક્તા માનુષા નવ કીર્તિતાઃ ।

નવ રક્ષો ગણાશ્ચ નક્ષત્રાણાં ત્રિધા ગણાઃ ॥૪૬॥

નવ નક્ષત્ર દેવગણુ જાણવા, નવ મનુષ્યગણુ, નવ રાક્ષસ ગણુ એ પ્રમાણે નક્ષત્રના ત્રણ ગણુ જાણવા.

કૃતકા મધા વિશાખા અશ્લેષા શતતારકા ।

ચિત્રા યુક્તા ધનેષ્ટા ચ જ્યેષ્ઠા મૂલં ચ રાક્ષસાઃ ॥૪૭॥

૧ કૃતિકા. ૨ મધા. ૩ વિશાખા. ૪ અશ્લેષા. ૫ શતતારા. ૬ ચિત્રા. ૭ ધનેષ્ટા. ૮ જ્યેષ્ઠા. ૯. મૂલ. એ નવ રાક્ષસ ગણુ જાણવા.

મૃગશિર્ષિની રેવતી ચ હસ્ત સ્વાતિઃ પુનર્વસુ ।

પુષ્યાનુરાધા શ્રવણ એતે દેવગણ સ્મૃતઃ । ૪૮॥

૧ મૃગશિર્ષિ. ૨. અશ્વિની. ૩ રેવતી. ૪. હસ્ત. ૫ સ્વાતિ ૬ પુનર્વસુ ૭ પુષ્ય. ૮ અનુરાધા. ૯ શ્રવણ એ નવ દેવગણુ જાણવા.

॥ નક્ષત્ર ગણુ ॥

દેવ. મૃગશિર્ષિ, અશ્વિની, રેવતી, હસ્ત, સ્વાતી, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અનુરાધા, શ્રવણ
મનુષ્ય: ભરણી, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાફાલ્ગુની, પૂર્વાભાદ્રપદ, ઉત્તરાષાઢા, ઉત્તરાફાલ્ગુની,
ઉ. ભાદ્રપદ, આર્દ્રા, રોહિણી.

રાક્ષસ — કૃતિકા, મૂળ, અશ્લેષા, મધા, ચિત્રા, વિશાખા, ઘનિષ્ઠા, શતભિષા, જ્યેષ્ઠા.

॥ ચંદ્રાધિકાર દિક્ ॥

પૂર્વઃ ૧ કૃતિકા, ૨ રોહિણી, ૩ મૃગશિર્ષિ, ૪ આર્દ્રા, ૫ પુનર્વસુ, ૬ પુષ્ય, ૭ અશ્લેષા.

દક્ષિણઃ ૧ મધા, ૨ પૂર્વા. ફા. ૩ ઉત્તરા ફા. ૪ હસ્ત, ૫ ચિત્રા, ૬ સ્વાતી, ૭ વિશાખા.

પશ્ચિમઃ—૧ અનુરાધા, ૨ જ્યેષ્ઠા, ૩ મૂળ, ૪ પૂર્વાષાઢા, ૫ ઉત્તરાષાઢા, ૬ શ્રવણ, ૭ ઘનિષ્ઠા.

ઉત્તરઃ— ૧ શતભિષા, ૨ પૂર્વાભાદ્રપદ, ૩ ઉત્તરાભાદ્રપદ, ૪ રેવતી, ૫ અશ્વિની, ૬ ભરણી.

॥ નક્ષત્ર વૈર ॥

નક્ષત્ર	વૈર	નક્ષત્ર	વૈર	નક્ષત્ર	વૈર
અશ્વિની	ઉ. ક્રાંત્યુન	મઘા	૦	મૂળ	૦
ભરણી	સ્વાતી	પૂ. ક્રાંત્યુન	૦	પૂ. પાઠા	૦
કૃત્તિકા	૦	ઉ. ક્રાંત્યુન	અશ્વિની	ઉ. પાઠા	રોહિણી
રોહિણી	ઉ પાઠા	હસ્તા	ચિત્રા	શ્રવણ	પુનર્વસુ
મૃગશિર્ષ	૦	ચિત્રા	હસ્તા	ઘનિષ્ઠા	૦
આર્દ્રા	૦	સ્વાતી	ભરણી	સતલિપા	૦
પુનર્વસુ	શ્રવણ	વિશાખા	જેષ્ઠા	પૂ. ભાદ્રપદ	૦
પુષ્ય	અશ્લેષા	અનુરાધા	૦	ઉ. ભાદ્રપદ	૦
અશ્લેષા	પુષ્ય	જેષ્ઠા	વિશાખા	રેવતી	૦

અંક	નક્ષત્ર	અંક	વ્યય	અંક	નક્ષત્ર	અંક	વ્યય	અંક	નક્ષત્ર	અંક	વ્યય
૧	અશ્વિની	૧	શાન્તા	૧૦	મઘા	૨	પ્રૌર	૧૯	મૂળ	૩	પ્રધોત
૨	ભરણી	૨	પ્રૌર	૧૧	પૂ. ક્રાં.	૩	પ્રધોત	૨૦	પૂ. પાઠા	૪	શ્રિયાનંદ
૩	કૃત્તિકા	૩	પ્રધોત	૧૨	ઉ. ક્રાં.	૪	શ્રિયાનંદ	૨૧	ઉ. પાઠા	૫	મનોહર
૪	રોહિણી	૪	શ્રિયાનંદ	૧૩	હસ્તા	૫	મનોહર	૨૨	શ્રવણ	૬	શ્રીવત્સ
૫	મૃગશિર્ષ	૫	મનોહર	૧૪	ચિત્રા	૬	શ્રીવત્સ	૨૩	ઘનિષ્ઠા	૭	વિભવ
૬	આર્દ્રા	૬	શ્રીવત્સ	૧૫	સ્વાતી	૭	વિભવ	૨૪	સતલિપા	૮	ચિન્તાત્મક
૭	પુનર્વસુ	૭	વિભવ	૧૬	વિશાખા	૮	ચિન્તાત્મક	૨૫	પૂ. ભા.	૧	શાન્તા
૮	પુષ્ય	૮	ચિન્તાત્મક	૧૭	અનુરાધા	૧	શાન્તા	૨૬	ઉ. ભા.	૨	પ્રૌર
૯	અશ્લેષા	૧	શાન્તા	૧૮	જેષ્ઠા	૨	પ્રૌર	૨૭	રેવતી	૩	પ્રધોત

તિલ્લઃ પૂર્વાશ્ચ મરણી આર્દ્રા ત્રૈ રોહિણી તથા ।

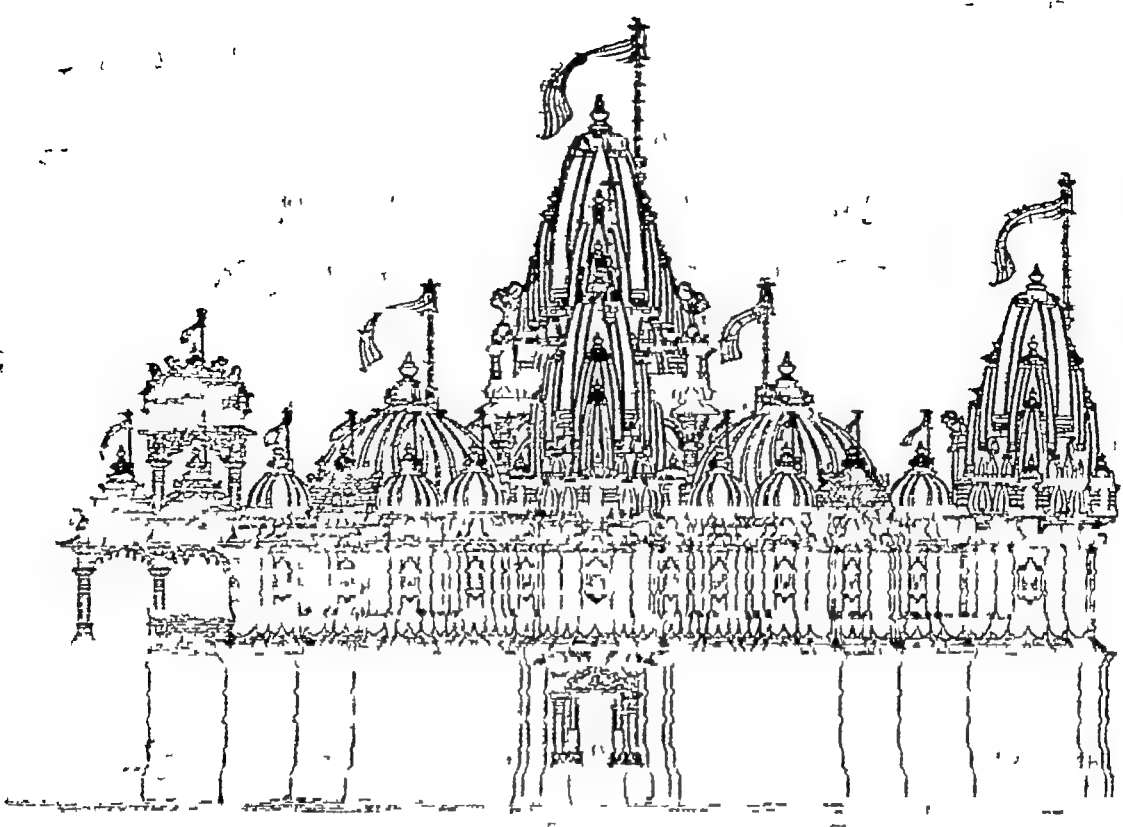
ઉત્તરાત્રય સમ્યુક્તઃ કીર્તિતો માનુષો મળઃ ॥૪૯૧॥ -

ત્રણ પૂર્વા-૧ પૂર્વા ક્રાંત્યુન. ૨. પૂર્વા પાઠા. ૩ પૂર્વા ભાદ્રપદ. ૪ ભરણી ૫ આર્દ્રા. ૬ રોહિણી. ત્રણ ઉત્તરા-૭ ઉત્તરા ક્રાંત્યુન. ૮ ઉત્તરા પાઠા. ૯ ઉત્તરા ભાદ્રપદ એ નવ મનુષ્ય ગણુ બાણુવા.

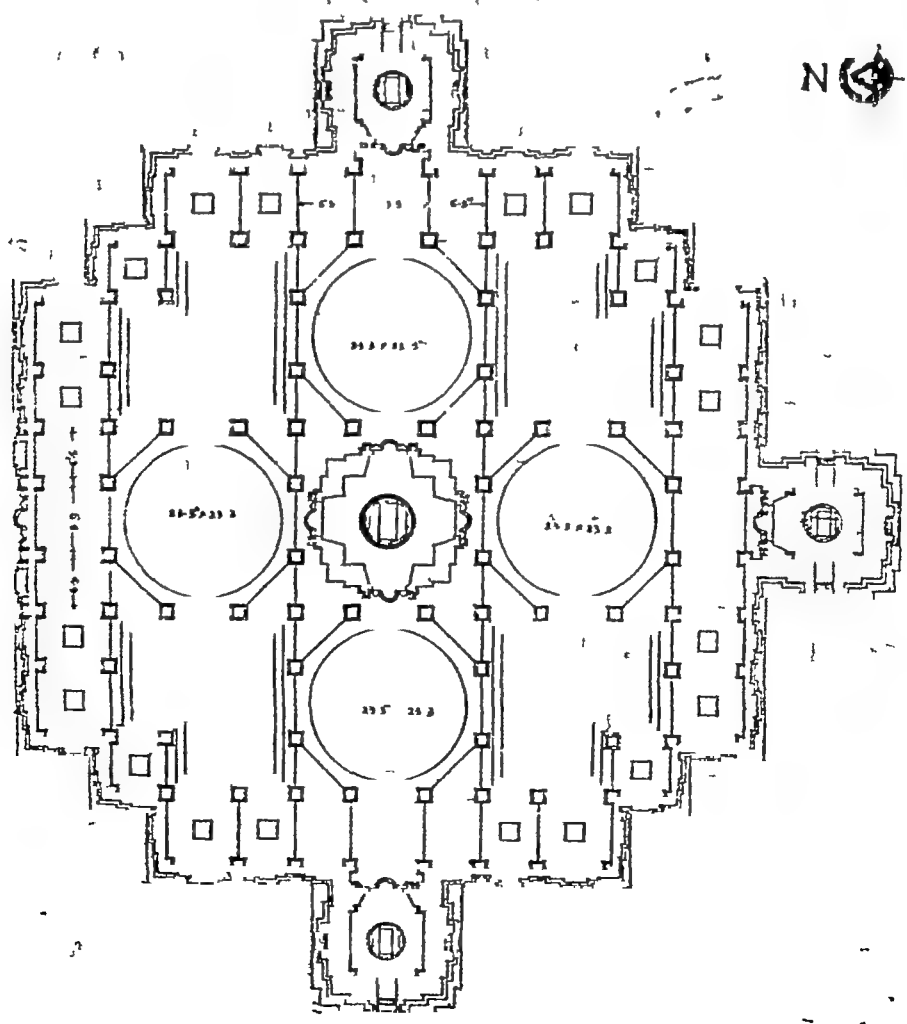
૫-ચંદ્રાધિકાર

કૃત્તિકાદિ સપ્ત સપ્ત પૂર્વાધાશ્ચ પ્રદક્ષિણાઃ ।

સપ્ત વિંશતિ યુક્તાનો વત્ર ચંદ્રમુનિ હરેદ્ ॥૫૦॥

ઐત, કી, સોમપુરા :

કો

શ્રી સિદ્ધાયલ શણગાર તલ દર્શન ઘેરીયાગ—પાદોતાજી

કૃતિકાથી સાત સાત નક્ષત્ર પૂર્વથી પ્રદક્ષિણાએ જાણવા. ઉત્તરે પહેલા બે અને છેલ્લા ચાર મળી છ જાણવા, જે દિશાએ નક્ષત્ર આવે તે ચંદ્ર જાણવો.

પૂર્વ-૧ કૃતિકા, ૨ રોહિણી, ૩ મૃગશિર્ષ, ૪ આર્દ્રા, ૫ પુર્નવસુ, ૬ પૂષ્ય, ૭ અશ્લેષા.

દક્ષિણ-૧ મઘા, ૨ પૂર્વા ફાલ્ગુન, ૩ ઉત્તરા ફાલ્ગુન, ૪ હસ્ત, ૫ ચિત્રા, ૬ સ્વાતિ, ૭ વિશાખા.

પશ્ચિમ ૧ અનુરાધા, ૨ જેષ્ઠા, ૩ મૂળ, ૪ પૂર્વાષાઢા, ૫ ઉત્તરાષાઢા, ૬ શ્રવણ, ૭ ધનિષ્ઠા.

ઉત્તર-૧ શતતારા, ૨ પૂર્વ ભાદ્રપદ, ૩ ઉત્તરા ભાદ્રપદ, ૪ રેવતિ, ૫ પર્વાશ્વિની, ૬ ભરણી.

આ પ્રમાણે પૂર્વ આદિ ક્રમથી નક્ષત્રની દિશા જાણવી. તે જ ચંદ્ર જાણવો.

गृहग्रे च यदाचंद्रो क्षयं वेक्ष्य करोतिहि ।

राट् चौराग्निं भयं धोरं चंद्रे वै पृष्ठ भागते ॥५१॥

धन धान्य क्षमारोग्यं कुस्तो दक्षिण स्थिते ।

श्री स्त्री पुत्रा उत्तमाश्च चंद्रे वै उत्तरे स्थिता ॥५२॥

ગૃહની સન્મુખ ચંદ્ર આપવાથી ઘરઘણીનો નાશ થાય, પાછળ ચંદ્ર આપવાથી બ્રહ્મરાક્ષસ, ચોર, અગ્નિ સર્પનો ભય ઉત્પન્ન થાય, જમણા અંગે ચંદ્ર આપવાથી ધન ધાન્ય, ભૂમિ વિગેરે મળે અને આરોગ્ય રહે અને ડાબા અંગે ચંદ્ર આપવાથી લક્ષ્મી, સ્ત્રી, પુત્રાદિકનો ઉત્તમ લાભ થાય.

प्रासादे राज्यं वेक्ष्य चंद्रोदयात् अग्रतः ।

अन्येषां च न दातव्यं श्रीमदादि गृहेषु च ॥५३॥

દેવ, પ્રાસાદો તથા રાજ્ય મહેલમાં ચંદ્ર સન્મુખ દેવો. પરંતુ બીજા કોઈ શ્રીમતને પણ આગળ ચંદ્ર આપવો નહિ.

૬-નક્ષત્ર વૈરાધિકાર

वैरं चोत्तर फाल्गुनीश्चियुगले स्वातिभरण्यो द्वयोः ।

रोहिण्युत्तरपादयोः श्रुति पुनर्वस्वोर्विरोध स्तथा ॥५४॥

चित्रा हस्त मयोश्च पुष्यफणिनो ज्येष्ठा विशाखद्वयोः ।

प्रासादे भवनाऽऽसने च शयने नक्षत्र वैरं त्यजेत् ॥५५॥

ઉત્તરા દ્રાવ્યુન અને અશ્વિની, સ્વાતિ અને ભરણી, રોહિણી અને ઉત્તરાષાઢા, શ્રવણ અને પુનર્વસુ, ચિત્રા અને હસ્ત, પુષ્ય અને અશ્લેષા, જેષ્ઠા અને વિશાખા એ નક્ષત્રોને પરસ્પર શત્રુતા છે. માટે પ્રાસાદ, ગૃહ, આસન, શય્યા વિગેરેમાં નક્ષત્ર વૈર તજવું.

૭-વ્યયાધિકાર

નક્ષત્રે વસુભિર્મત્તે ચચ્છેપં વ્યયમાદિશેત્ ।

અષ્ટૌ વ્યયાસ્તથા પ્રોક્તા આયેષ્વસ્તુયોજિતા ॥૫૬॥

આયાશ્ચ કથિતા પૂર્વ વ્યયાનાં લક્ષણં શૃણુ ।

એકૈકા યસ્ય સંસ્થાને વ્યયાશ્ચ ત્રિવિધાઃ સ્મૃતાઃ ॥૫૭॥

જે નક્ષત્રનો આંક આવ્યો હોય તેને આઠે ભાગતા જે શેષ વધે તે વ્યય બાણુવો. આઠ આવ્યની સાથે આઠ વ્યય યોજના પૂર્વક આપવા. આવ્યો પહેલા કહેલ છે. હવે વ્યયના લક્ષણ સાંભળો. એકેકે આવ્ય સાથે વ્યય ત્રણ પ્રકારે આવી શકે.

સમો વ્યયઃ પિશાચશ્ચ રાક્ષસસ્તુ વ્યયોઽધિકઃ ।

વ્યયો ન્યુનો યક્ષશ્ચૈવ ધન ધાન્ય કરઃ સ્મૃતઃ ॥૫૮॥

આય અને વ્યય સરખા આવે તો પિશાચ, વ્યયનો આક્રમિક આવે તો રાક્ષસ, વ્યય ઓછો આવે તો યક્ષ ધન ધાન્ય ને આપનાર બાણુવો.

ધ્વજાદિષ્વસ્ત્રાપેષુ અષ્ટૌ શાન્તાદિકવ્યયાઃ ।

પ્રત્યેકવ્યય સંસ્થાને આયો ન્યુનેતરઃ સ્મૃતઃ ॥૫૯॥

શાન્તઃ પૌરઃ પ્રધોતશ્ચ શ્રિયાનંદો મનોહરઃ ।

શ્રીવત્સો વિભવથૈવ ચિન્તાત્મ ચ વ્યયાઃસ્મૃતાઃ ॥૬૦॥

ધ્વજાદિ આઠ આવ્યો અને આઠ શાન્તાદિ. વ્યય પ્રત્યેક વ્યય આવના સ્થાને ઓછા આપવા. ૧ શાન્તા, ૨ પૌર, ૩ પ્રધોત, ૪ શ્રિયાનંદ, ૫ મનોહર, ૬ શ્રીવત્સ, ૭ વિભવ, ૮ ચિન્તાત્મક એ આઠ વ્યય બાણુવા.

સ્મૃતો ધ્વજે શુભઃ શાન્તઃ નિત્યં કલ્યાણ કારકઃ ।

મોજ્યં પૂજાફલં શાન્તિર્નૃત્યં ગીત સુશલ્યે ॥૬૧॥

ધ્વજાવ્યની સાથે શાન્ત વ્યય શ્રેષ્ઠ ને કલ્યાણકારી છે. દેવપ્રાસાદમાં આપવાથી ભોગ ખડી, પૂજા, દ્રવ્ય, શાન્તિ, ગીત અને નૃત્યને આનંદ આપે.

ધૂમ્રસ્થાને યદા શાન્તો હેમરત્નાદિ સમ્ભવઃ ।

અગ્ન્યુપજીવકાનાં ચ ધાતુ દ્રવ્ય ફલ પ્રદઃ ॥૬૨॥

ધૂમ્રાય સાથે જ્યારે શાન્ત વ્યય આપવામાં આવે તો સોનું રત્ન આદિ મળે. અગ્નિ કર્મ પર જીવનારને ધાતુ દ્રવ્ય આદિનો લાભ થાય.

સિંહ સ્થાને ચ પૌરથેત્ સિંહ વચ્ચ પરાક્રમૈઃ ।

નિહન્તિ રિપુ સૈન્યાનિ હ્યાત્મ સ્થાને મહોત્સવાઃ ॥૬૩॥

સિંહાય સાથે પૌર વ્યય આપવાથી સિંહના જેવો પરાક્રમી થાય અને દુશ્મનના સૈન્યનો નાશ કરી પોતાના સ્થાને મહોત્સવ થાય.

પ્રધોતઃ શ્વાન સંસ્થાને નિત્યં ભોગ સુખા વહઃ ।

શય્યાસુ વેગ્મનિ તથા નેક ભોગાદિ કામદઃ ॥૬૪॥

શ્વાનાય સાથે પ્રધોત વ્યય આપે તો નિત્ય ભોગ આદિ સુખ મળે. ઘર, શય્યા તથા અનેક કામાદિ ભોગ મળે.

શ્રિયાનંદો વૃષસ્થાને નિત્યં શ્રી સુખ શાન્તિદમ્ ।

વ્યવહારો પસ્કરં ચ ગુરુ દેવાર્ચને રતિમ્ ॥૬૫॥

વૃષાયના સ્થાને શ્રિયાનંદ વ્યય આપે તો હંમેશા સુખ, શાન્તિ અને લક્ષ્મી મળે. વ્યવહારમાં કુશળ થાય અને ગુરુ તથા દેવ અર્ચનનો અતિ લાભ મળે.

મનોહરઃ સ્વરે યુક્તઃ સર્વ મનોરથ પ્રદઃ ।

સમસ્ત ભોગ યુક્તાના તીર્થ યાત્રા પ્રકાશકઃ ॥૬૬॥

ખરાય સાથે મનોહર વ્યય આપે તો સર્વ મનોરથ સિદ્ધ થાય અને સર્વ જાતના ભોગ મળે ને પ્રસિદ્ધ તીર્થ યાત્રા થાય.

શ્રી વત્સો ગજ સંસ્થાને સ્ત્રીणां ક્રીડાત્મનઃ સ્મૃતાઃ ।

શૃંગાર ભોગ યુક્તાનાં વલ પુષ્ટિ પ્રદાયકઃ ॥૬૭॥

ગંજ સાથે શ્રીવત્સ વ્યય આપે તો સ્ત્રી આદિના ભોગો મળે શૃંગાર ભોગ યુક્ત મળે ખલ અને પુષ્ટિની વૃદ્ધિ થાય.

વિમ્વો ધ્વાજ્ઞ સંસ્થાને શિલ્પિનાં હિત કામદઃ ।

સૂત્ર શાસ્ત્રાર્થ સમ્પન્ના ભોગ શૃંગાર નિશ્ચલાઃ ॥૬૮॥

ધ્વાંજાય સાથે વિલવ વ્યય આપે તો શિલ્પિને હિતકર્તા છે, સુત્ર તથા શાસ્ત્રમાં નિપૂણ થાય, શૃંગાર અને ભોગ નાશ ન થાય તેવા મળે.

સર્વેષુ શાન્ત આયેષુ પ્રસસ્તઃ સર્વ કામદઃ ।

ષટ્સુ સિંહાદિષુ શુભઃ પૌરો ધૂમ્ર ધ્વજૌચિના ॥૬૧॥

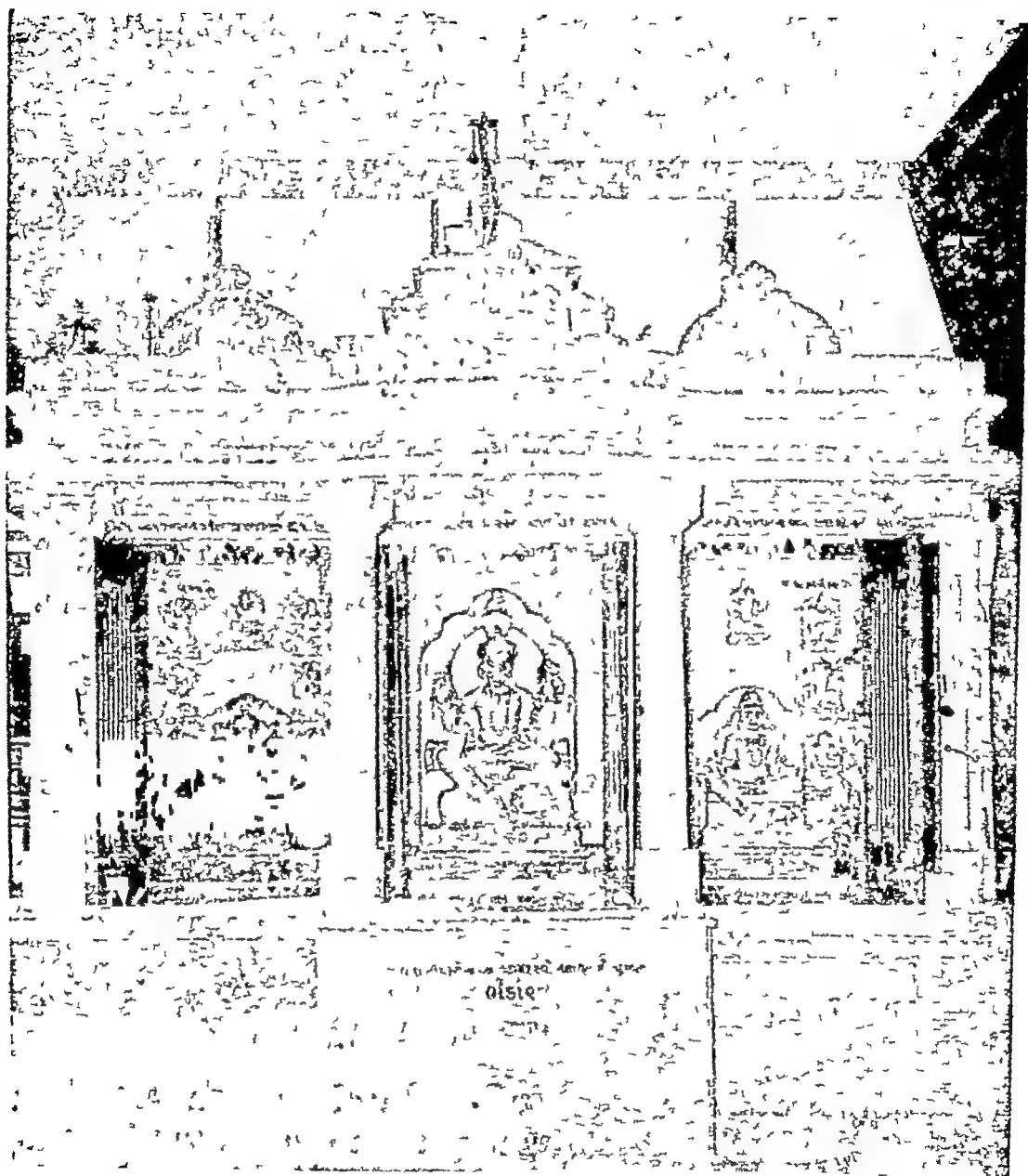
ખધા આયોની સાથે શાન્ત વ્યય શ્રેષ્ઠ અને સર્વ કામને આપવાવાળો છે, ધ્વજાય અને ધૂમ્રાય સિવાય સિંહાયથી છઠ્ઠો આયોને પોર વ્યય શુભ છે.

॥ વ્યયાધિકાર શુભ સ્થાનો ॥

અંક	આય	વ્યય	ફલ
૧	ધ્વજાય	શાન્ત	શ્રેષ્ઠ કલ્યાણકારી દેવપ્રાસાદમાં આપવાથી ભોગ ખલી, પૂજા, ફલ, શાન્ત, ગીત અને નૃત્યનો આનંદ આપે.
૨	ધૂમ્રાય	શાન્ત	સોનું, રત્ન અને અગ્નિ કર્મ પર જીવનારને ધાતુ દ્રવ્ય મળે.
૩	સિંહાય	પૌર	સિંહના જેવા પરાક્રમી થાય દુશ્મનના સૈન્યનો નાશ કરી પોતાના સ્થાને મહોત્સવ થાય.
૪	ધાનાય	પ્રધોત	નિત્ય ભોગ આદિ સુખ મળે. ગૃહ લાભ કામાદિ ભોગ મળે.
૫	વૃષાય	ત્રિયાનંદ	હંમેશા સુખ, શાન્તિ, લક્ષ્મી, વ્યવહાર કુશળતા અને ગુરુ તથા દેવ અર્ચનનો અતિ લાભ મળે.
૬	ખરાય	મનોહર	મનોરથ સિદ્ધ થાય અને સર્વ જાતના ભોગ મળે. પ્રસિદ્ધ તીર્થયાત્રા થાય.
૭	ગજાય	શ્રીવત્સ	સ્ત્રી આદિના ભોગ શૃંગાર, ભોગયુક્ત, ખલ અને પુષ્ટિની વૃદ્ધિ થાય.
૮	ધ્વાંક્ષાય	વિભવ	શિલ્પિને હિતકર્તા સૂત્ર તથા શાસ્ત્રમાં નિપુણ થાય. શૃંગાર ભોગ નાશ ન થાય તેવા મળે.

॥ તારાધિકાર ॥

અંક	તારા	ફલ
૧	શાન્તા	હંમેશા શાન્તિ આપનાર.
૨	મનોહરા	મનને ઉદ્ધાર આપનાર.
૩	કૂરા	ચોર અગ્નિ આદિ ભય કરનાર.

કેસરીયાજી ચેક્ષ દર્શન પાલિતાણા.

[ઝેન. સી. સોમપુરા]

અંક	તારા	ફલ
૪	વિજયા	જય અને કલ્યાણકારી,
૫	કલોદ્ભવા	કલહ કરનાર,
૬	પદ્મિની	સુખ આપવાવાળી, મોટાં તીર્થોત્તુ ફલ આપનાર,
૭	રાક્ષસી	ભયંકર રાત્રીમાં ભય ઉત્પન્ન કરનાર,
૮	વીરા	સૌમ્ય ભોગ આપનાર,
૯	આનંદા	આનંદકારી,

॥ નક્ષત્ર નાડી-અધિકાર ॥

આયઃ—અશ્વિની આર્દ્રા પુનર્વસુ ઉ. ફા. હસ્ત જ્યેષ્ઠા મૂલ શતભિષા પૂ. ભા.
મધ્યઃ ભરણી મૃગશિર્ષ પુષ્ય પૂ. ફા. ચિત્રા અનુરાધા પૂ. પાઠા ઘનિષ્ઠા ઉ. ભા.
અન્યઃ કૃત્તિકા રોહિણી અશ્લેષા મઘા સ્વાતી વિશાખા ઉ. પાઠા શ્રવણ રેવતી

ધ્વજે ધૂમ્રે તથા સિંહે પ્રધોતાદીન્ વિવર્જयेत् ।

શેષાણાં સુપ્રદસ્તાશ્ચ તથા સ્થાનેષુ પञ્ચસુ ॥૭૦॥

ધ્વજ ધૂમ્ર તથા સિંહાયને તજીને બાકીનાં પાંચ આયોના સ્થાને પ્રધોત વ્યય આપવો વિશેષ શ્રેષ્ઠ છે

સ્વરે વૃષે શ્રિયાનંદો ગજે ધ્વાઙ્ક્ષે ચશોમનઃ ।

મનોહરં ત્યજેત્સોઽય સ્વરે ધ્વાઙ્ક્ષે ગજે શુભઃ ॥૭૧॥

ખર વૃષ ગજ અને ધ્વાંક્ષાય સાથે શ્રિયાનંદ શુભ છે મનોહર વૃષાય તજીને ખરાય ગજાય અને ધ્વાંક્ષાય સાથે શુભ છે.

શ્રી વત્સશ્ચ ગજે ધ્વાઙ્ક્ષે વિમવો ધ્વાઙ્ક્ષ કે શુભઃ

વ્યયો ન્યુનતરઃ શ્રેષ્ઠો હ્યધિક શ્રૈવ રાક્ષસઃ ॥૭૨॥

શ્રીવત્સ ગજાય અને ધ્વાંક્ષાય વિભવ-ધ્વાંક્ષાય સાથે શુભ છે. આય કરતા વ્યય ઓછો હોવો જોઈએ અધિક હોય તો રાક્ષસ અશુભ જાણવો.

ચિન્તાત્મકં વ્યયં ચાપિ આયેષ્વદસુ વર્જयेत् ।

પિશાચકમાય સમં ન કુર્યાન્નુમ કર્મસુ ॥૭૩॥

ચિન્તાત્મક વ્યય આઠે આયો સાથે વર્જવો તે પિશાચ સમ છે માટે શુભ કર્મમાં આપવો નહિ.

૮ તારાધિકાર

ગણયેત્વામિ નક્ષત્રાઘાવદૃક્ષં ગૃહસ્ય ચ ।

નવમિસ્તુ હરેદ્ ભાગં શેષા સ્તારાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૭૪॥

ગૃહસ્વામિના નક્ષત્રથી ગૃહના નક્ષત્ર સુધી ગણતાં જે અંક આવે તેને નવે ભાગતાં જે શેષ રહે તે તારા સમજવી.

શાન્તા મનોહરા ક્રૂરા વિજયા ચ કુલોર્મિવા ।

પક્ષિની રાક્ષસી વીરા હ્યાનન્દા નવમી સ્મૃતા ॥૭૫॥

૧ શાન્તા, ૨ મનોહરા, ૩ ક્રૂરા, ૪ વિજયા, ૫ કુલોર્મિવા, ૬ પક્ષિની, ૭ રાક્ષસી, ૮ વીરા, ૯ આનંદા એ નવ તારા જાણવી.

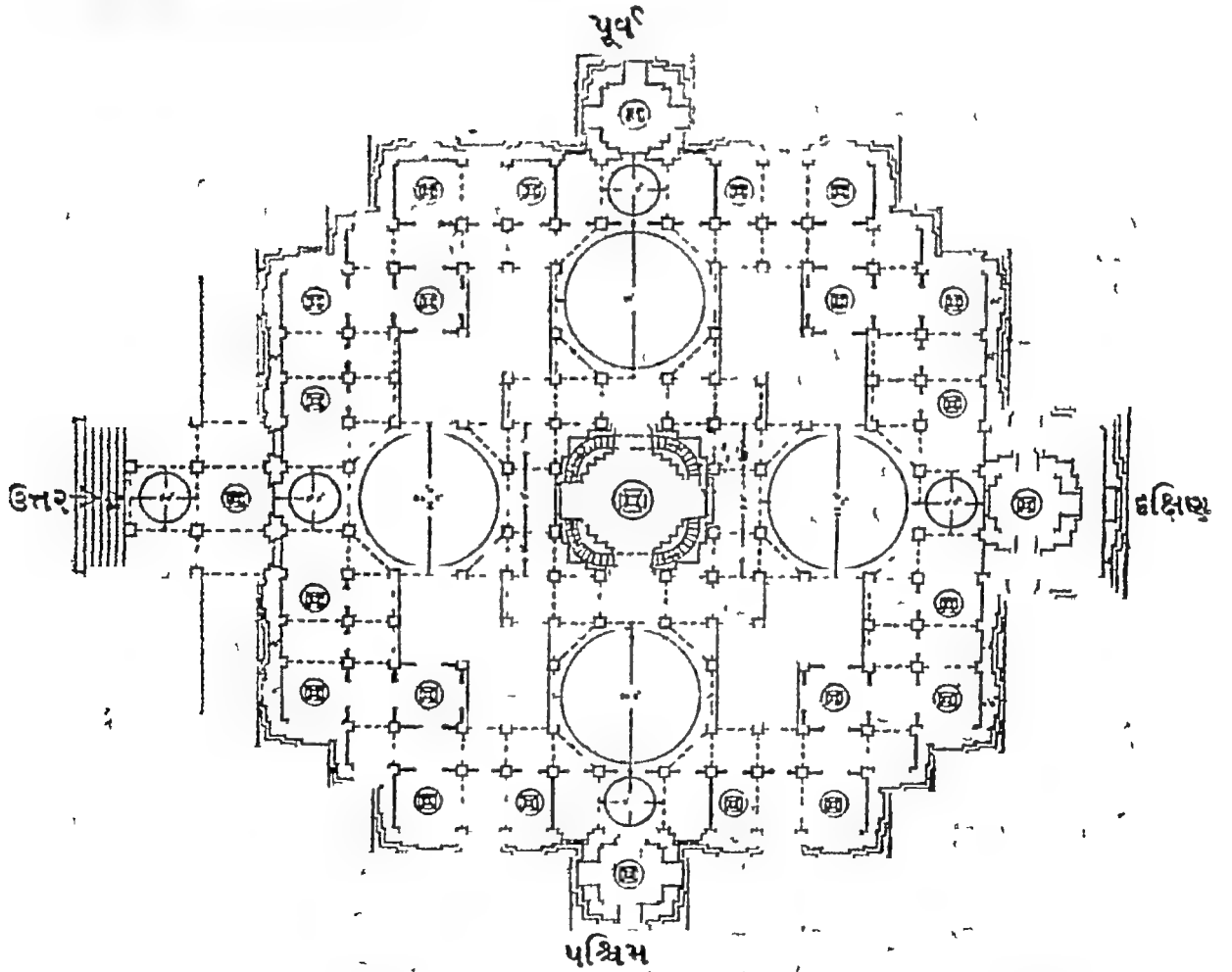
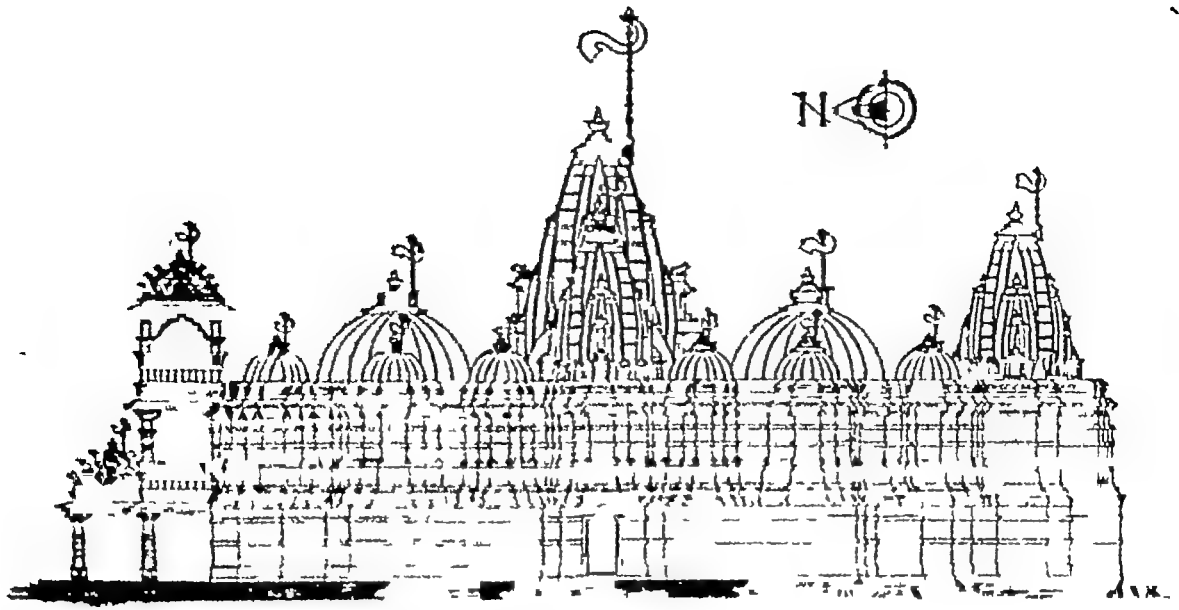
શાન્તા શાન્તિકરી નિત્યં મનોહ્રાદા મનોહરા ।

ક્રૂરા પ્રવર્જિતા પ્રોજ્ઞૈ શ્રૌરાગત્યાદિ મયંકરી ॥૭૬॥

શાન્તા હંમેશ શાન્તિ આપનાર છે મનોહરા મનને ઉલાસ આપનાર છે ક્રૂરા હાથ પુરુષે વર્જવી ચોર અગ્નિ આદિ લયકારી છે.

॥ રાશ્યાધિકાર ॥

નક્ષત્ર	ચરણ	નક્ષત્ર	ચરણ	નક્ષત્ર	ચરણ કુલચરણ	રાશિ
અશ્વિની	૪	ભરણી	૪	કૃતિકા	૧ ૯	મેષ
કૃતિકા	૩	રોહિણી	૪	મૃગશિર્ષ	૨ ૯	વૃષભ
મૃગશિર્ષ	૨	આર્દ્રા	૪	પુનર્વસુ	૩ ૯	મિથુન
પુનર્વસુ	૧	પુષ્ય	૪	અશ્લેષા	૪ ૯	કર્ક
મઘા	૪	પૂ. ફા.	૪	ઉ. ફા.	૧ ૯	સિંહ
ઉ. ફા.	૩	હરત	૪	ચિત્રા	૨ ૯	કન્યા
ચિત્રા	૨	સ્વાતી	૪	વિશાખા	૩ ૯	તુલા
વિશાખા	૧	અતુરાધા	૪	જેષ્ઠા	૪ ૯	વૃશ્ચિક
મૂળ	૮	પૂ. પા.	૪	ઉ. પા.	૧ ૯	ધન
ઉ. પા.	૩	અવધ	૪	ધનિષ્ઠા	૨ ૯	મકર
ધનિષ્ઠા	૨	શતભિષા	૪	પૂ. ભા.	૩ ૯	કુંભ
પૂ. ભા.	૧	ઉ. ભા.	૪	રેવતી	૪ ૯	મીન

श्री सिद्धायल राणुमार यतुर्विंशति जिनोन्द्र भासाद तल दर्शन
-वेदीपाग-पादीताषा

[जैन, सी. सोमपुरा]

॥ राश्य वैरादिकार ॥

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
राशि	मेघ	वृषभ	मिथुन	कर्क	सिंह	कन्या	तुला	वृश्चिक	धन	मकर	मीन
१	मेघ	शत्रु	शत्रु	मेघ	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु	अनिष्ट	पुष्टि	शत्रु
२	वृषभ	शत्रु	शत्रु	मेघ	पुष्टि	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु	अनिष्ट	मेघ
३	मिथुन	मेघ	शत्रु	शत्रु	मेघ	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु	अनिष्ट	पुष्टि
४	कर्क	पुष्टि	मेघ	शत्रु	शत्रु	मेघ	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु	अनिष्ट
५	सिंह	अनिष्ट	पुष्टि	मेघ	शत्रु	शत्रु	मेघ	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु
६	कन्या	मृत्यु	अनिष्ट	पुष्टि	मेघ	शत्रु	शत्रु	मेघ	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति
७	तुला	प्रीति	मृत्यु	अनिष्ट	पुष्टि	मेघ	शत्रु	मेघ	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति
८	वृश्चिक	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु	अनिष्ट	पुष्टि	मेघ	शत्रु	मेघ	अनिष्ट	मृत्यु
९	धन	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु	अनिष्ट	पुष्टि	मेघ	शत्रु	पुष्टि	मृत्यु
१०	मकर	पुष्टि	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	अनिष्ट	पुष्टि	मेघ	शत्रु	शत्रु	मेघ
११	मीन	मेघ	पुष्टि	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	अनिष्ट	पुष्टि	मेघ	शत्रु	शत्रु
१२	मीन	शत्रु	मेघ	पुष्टि	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	अनिष्ट	पुष्टि	शत्रु	शत्रु

॥ રાશ્ય વર્ણાધિકાર ॥

બ્રાહ્મણઃ	વૃશ્ચિક	કર્ક	મીન	ઉત્તમ વર્ણની સ્ત્રી
ક્ષત્રીય	ધન	મેષ	સિહ	તથા ગૃહ ડાઘા
વૈશ્ય. —	વૃષ	કન્યા	મકર	પુરુષોએ તજવા.
શુદ્ર	મિથુન	તુલા	કુંભ	

વિજયા જય કલ્યાણા કલિકા કલહપ્રદા ।

પદ્મયા પ્રાપ્યતે સૌર્યં મહત્તિર્થં ફલં તથા ॥૭૭॥

રાક્ષસી ચ તથા ધોરા નિશાયાં મયદાયિની ।

વીરા સૌમ્યા મોગદા ચ હ્યાનન્દા નદ કારિણી ॥૭૮॥

વિજયા અને જય કલ્યાણકારી છે, કલોદ્રમવા કલહ કરવાવાળી, પદ્મિનીસુખ આપવાવાળી તથા મોટા તીર્થતુલ્ય ફળ આપવાવાળી, રાક્ષસી ભયંકર રાત્રીમાં ભય ઉત્પન્ન કરવાવાળી, વીરા સૌમ્ય અને ભોગ આપનાર, આનંદા આનંદકારી છે.

ક્ષીણશ્ચંદ્રો યદાવારે ભવે તારા વલ પ્રદા ॥૭૯॥

જ્યારે ચંદ્ર ક્ષીણ હોય ત્યારે તારા બળદાયક બાળુવી

કૂરા ચ કલિકા ચૈવ રાક્ષસી તુ તૃતીયકા ।

કૂરાઘા ઇતિ વૈ તિસ્ત્રો વર્જયેષ્છુમ કર્મસુ ॥૮૦॥

શાન્તા મનોહરા ચૈવ વિજયા પદ્મિની તથા ।

વીરા નન્દેતિ પદ્ તારા નિત્યં કલ્યાણકારિકાઃ ॥૮૧॥

કૂરા, કલોદ્રમવા અને રાક્ષસી એ ત્રણ કૂરા આદિ ત્રણ તારા, શુભ કર્મમાં તજવી, શાન્તા, મનોહરા, વિજયા, પદ્મિની, વીરા અને આનંદા એ છ તારા હો મેશા શુભ ફળ આપવાવાળી છે.

૯ નક્ષત્ર નાહીધિકાર

આદ્ય—અશ્વિની, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, ઉ. ફાલ્ગુન, હસ્ત, જેષ્ઠા, મૂલ, સતતારા, પૂર્વોભાદ્રપદ.

મધ્ય—ભરણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, પૂ. ફાલ્ગુન, ચિત્રા, અનુરાધા, પૂ. પાઠા, ધનેષ્ઠા, ઉ. ભાદ્રપદ

અન્ત્ય—કૃત્તિકા, રેહિણી, અશ્લેષા, મઘા, સ્વાતિ, વિશાખા, ઉ પાઠા, શ્રવણ, રેવતિ.

સેવ્ય સેવકયોશ્ચૈવ ગૃહતત્સ્વામિનોરપિ ।

પરસ્પરં મિત્રયોશ્ચ એકાનાડી પ્રશસ્યતે ॥૮૨॥

સ્વામી અને સેવક ગૃહ તથા સ્વામીની એકનાડી પરસ્પર મૈત્રીકારક પ્રશસનીય છે.

૧૦ રાશ્યાધિકાર

ગૃહક્ષેત્રેષુ ચદૃક્ષં પશ્ચિમિ ગુણિતં તથા ।

પંચત્રિશત્શતૈભક્તે શેષ વૈ મેષકાદયઃ ॥૮૩॥

ક્ષેત્રનુ જે નક્ષત્ર આવ્યું હોય તેને સાઠે ગુણવા અને તેને એકસો પાત્રીશે ભાગવા શેષ રહે તે મેષાદિ ઘટીકા બાણવી.

સાઠ ઘટીનુ એક નક્ષત્ર તેથી નક્ષત્રને સાઠે ગુણિ ઘટી કરવી અને રાશિના ઘટી એકસો પાત્રીશે હોવાથી એકસો પાત્રીશે ભાગવા ભાગમા આવે તે રાશિ અને શેષ વધે તે ઘટીકા બાણવી શેષની પણ એકરાશિ ગણી ભાગ સાથે ભેગવવી કારણ કે તે પછીની રાશિની ઘટી છે માટે એક ગણવું.

સ્યુર્મેષાઘા રાશયથ અશ્વિન્યાદિક્રમેષુ ચ ।

વાસ્તુકર્મણુ સર્વણુ ગ્રહવેધવિશોધનૈઃ ॥૮૪॥

અશ્વિનાદિ નક્ષત્રની ક્રમે મેષાદિ રાશિ બાણવી દરેક વાસ્તુ કર્મમાં અહ વેધ પણ લેવો.

અશ્વિન્યાદિ ત્રયં મેષે સિંહે પ્રોક્તં મઘાત્રયમ્ ।

મૂલાદિત્રિતયંચાપે શેષમેષુ દ્વયં દ્વયમ્ ॥૮૫॥

અશ્વિની, ભરણી, કૃતિકા એ ત્રણ નક્ષત્રની મેષ રાશિ. મઘા, પૂર્વા ફાલ્ગુન અને ઉત્તરા ફાલ્ગુનની સિંહરાશિ મૂલ પૂર્વાષાઢા અને ઉત્તરાષાઢા એ ત્રણ નક્ષત્રની ધન રાશિ બાકીના બધાં નક્ષત્રની રાશિ બાણવી.

રોહિણી ને મૃગશીર્ષની વૃષભરાશિ, આર્દ્રા ને પુનર્વસુની મિથુન રાશિ, પુષ્યને અશ્વિજ્ઞાની કર્કરાશિ, હસ્ત ને ચિત્રાની કન્યારાશિ, સ્વાતિ ને વિશાખાની તુલારાશિ, અનુરાધા ને જ્યેષ્ઠાની વૃશ્ચિકરાશિ, શ્રવણ ને ધનેષ્ઠાની મકરરાશિ, શતતારા ને પૂર્વા ભાદ્રપદની કુમ્ભરાશી, ઉત્તરા ભાદ્રપદ ને રેવતિની મીન રાશિ બાણવી.

૧૧ રાશિવૈરાધિકાર

ષડષ્ટકે દ્યુવં મૃત્યુઃ પ્રીતિઃ સ્યાત્ સમસપ્તમૈ ।

અનિષ્ટ પંચ નવમે પુષ્ટિર્દશ ચતુર્થકે ॥૮૬॥

તૃતિયૈકાદશે મૈત્રી દ્વિતીયે દ્વાદશે રિપુઃ ।

રાશયઃ ષડ્વિધા એવ મન્યોન્યં પતિ વેશ્મનો । ૮૭॥

છઠ્ઠી અને આઠમી રાશિ આવે તો નિશ્ચય મૃત્યુ, સાતમી ઉત્તમ પ્રીતિ કરનાર, પાંચમી અને નવમી અનિષ્ટ, દશમી અને ચોથી પુણિ કારક, ત્રણ અને અગિયાર મૈત્રીકારક, એ અને બાર શત્રુતા ઉત્પન્ન કરે. આ પ્રમાણે છ રીતે ગૃહ તથા ગૃહપતિને અન્યેઅન્ય જોવું.

વૃશ્ચિકઃ કર્કટો મીનો વ્રાહ્મણાઃ પરિકીર્તિતાઃ ।

ધનુર્મેષ સ્તથા સિંહો રાજન્યાશ્ચ શુભા સ્મૃતાઃ ॥૮૮॥

વૃષઃ કન્યા ચ મકર એતે વૈશ્યા ઉદાહૃતાઃ ।

મિથુનં ચ તુલા કુમ્ભ સ્ત્રયં શૂદ્રા પ્રકીર્તિતાઃ ॥૮૯॥

વૃશ્ચિક કર્કટ તથા મીન એ બ્રાહ્મણ વર્ણની જાણવી. ધન મેષ ને સિંહ ક્ષત્રીય વર્ણની, વૃષ કન્યા ને મકર એ વૈશ્ય વર્ણની, મિથુન તુલા ને કુંભ એ ત્રણ શૂદ્ર વર્ણની રાશિ જાણવી.

વર્ણોત્તમ કામિની ચ મવનં વર્જ્યં વુધૈ યત્નતઃ ॥૯૦॥

ઉત્તમ વર્ણની સ્ત્રી તથા ગૃહ યત્નપૂર્વક ડાહ્યા પુરુષે તજવું.

મવેદ્ દ્વાદશાભિર્વિપ્રઃ ક્ષત્રિયો નવમિસ્તથા ।

પદ્ રાશીભ્યો મવેદ્ વૈશ્ય સ્ત્રિમિઃ શૂદ્રઃ પ્રશસ્યતે ॥૯૧॥

બ્રાહ્મણને બારે રાશિનું ગૃહ કરવું, ક્ષત્રિયને ત્રણ બ્રાહ્મણ રાશિ છોડીને નવ રાશિનું, વૈશ્યને છ વિપ્ર તથા ક્ષત્રિય રાશિ છોડીને, શૂદ્રને ત્રણ રાશિનું બ્રાહ્મણ ક્ષત્રીય તથા વૈશ્ય રાશિ તજીને ગૃહ કરવું તેજ પ્રશસનિય છે.

મેવ વૃશ્ચિકયો મૌમઃ શુક્રો વૃષ તુલાધિપઃ ।

વુધ કન્યા મિથુન પ્રોક્તો કર્કસ્ય ચંદ્રમા સ્મૃતઃ ॥૯૨॥

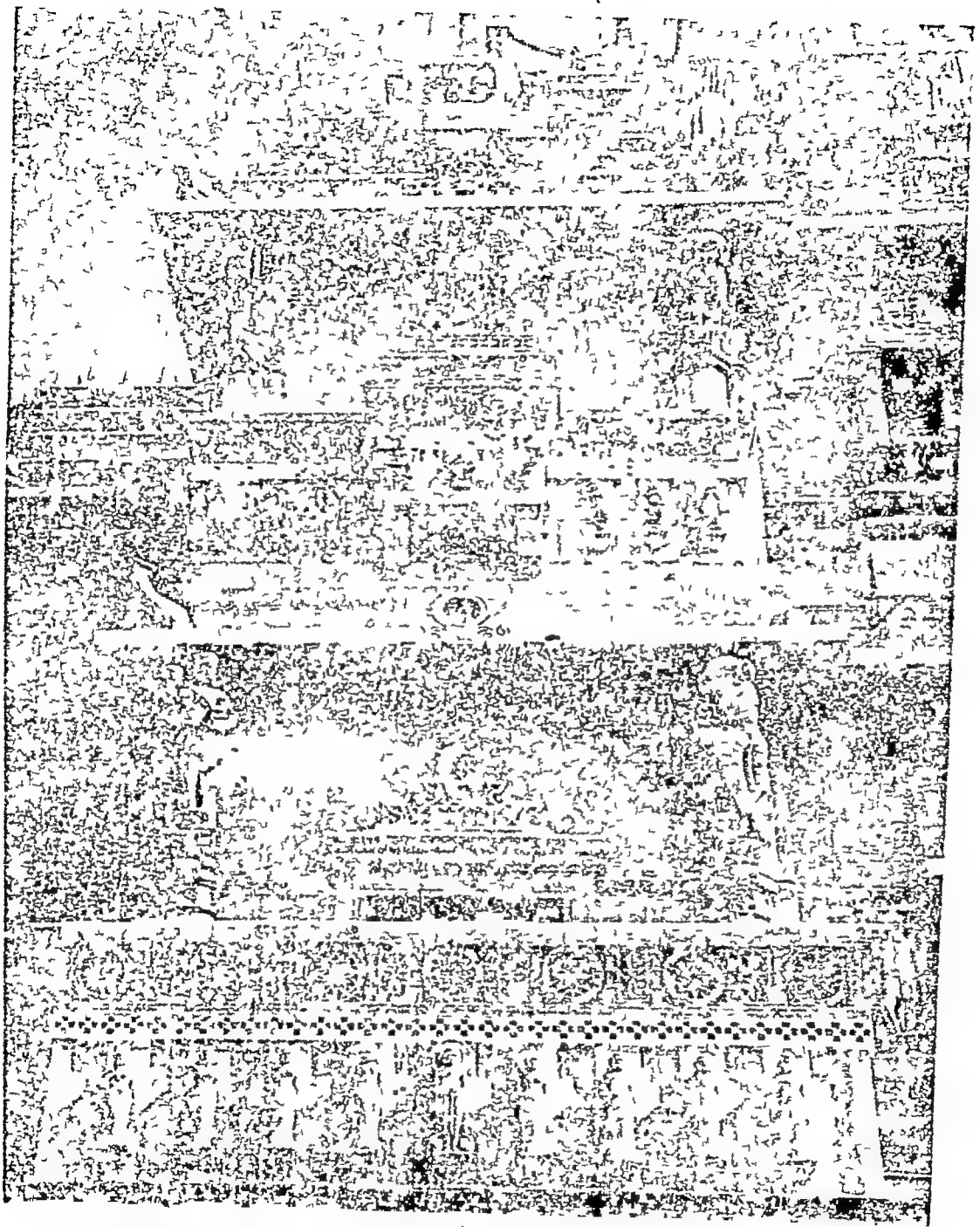
સિંહસ્યાધિપતિઃ સૂર્યો ધન મીનાધિપો ગુરુઃ ।

ગનિ મકર કુંભસ્ય હેતે રાશ્યધિપા મતાઃ ॥૯૩॥

મેષ અને વૃશ્ચિક રાશિનો સ્વામી મંગળ, વૃષને તુલાનો સ્વામી શુક્ર, કન્યા અને મિથુનનો સ્વામી બુધ, કર્કનો સ્વામી ચંદ્ર, સિંહનો સ્વામી સૂર્ય, ધન અને મીનનો સ્વામી ગુરુ, મકરને કુંભનો સ્વામી શનિ, આ પ્રમાણે રાશિઓનાં અધિપતિ જાણવા.

આત્મક્ષેત્રેન પીડયન્તિ સ્વસ્થા વૈ ક્ષેત્રપાલકાઃ ।

રિપુગૃહં પીડયન્તિ મસ્મી કુર્વન્તિ વિગ્રહે ॥૯૪॥

કેસરીયાજી સાધડ દર્શન-કેસરીયાજીનગર-પાલિતાણા

[એન. સી. સોમપુરા]

પોતાના ક્ષેત્રમાં સ્થિર રહેવાથી ક્ષેત્રપાલક પીડા કરતા નથી. પણ શત્રુના સ્થાનમાં પીડા કરે છે અને વિગ્રહથી નાશ કરે છે.

મિત્રાણિ દ્યુમણે કુજેજ્ય રાશિન શુકાર્કજોવૈરિણૌ ।

સૌમ્યથ્વાસ્યસમો વિધો વૃધ રવી મિત્રે ન ચાઽસ્યદ્વિપત્ ॥૯૫॥

શેપાથ્વાસ્ય સમા કુજસ્ય સુદૃશ્વન્દેજ્ય સૂર્યા વુધઃ ।

શત્રુ શુકશની સમૌ ચ ગશમૃત્સૂનોઃ સિતાઽદ્દસ્કરૌ ॥૯૬॥

મિત્રે ચાઽસ્ય રિપુઃ શશી ગુરુ શનિ ક્ષમાજાઃ સમા ગીર્ણતે ।

મિત્રાઽ યર્ક કુજેન્દ્રો વુધ સિતૌ શત્રૂ સમઃ સૂર્યજઃ ॥૯૭॥

મિત્રે મૌમ્ય શનિ કવેઃ શશી રવી શત્રૂ કુજેજ્યૌ સમા ।

મિત્રે શુક વુધૌ શનૈઃ શશિ રવિક્ષમાજાદ્વિપોઽન્યઃ સમઃ ॥૯૮॥

સૂર્યના—મ ગળ પૃહસ્પતિ ને ચંદ્રમા મિત્ર, શુક શનિ શત્રુ, બુધ સમ

ચંદ્રમાના—બુધ સૂર્ય મિત્ર, મ ગળ પૃહસ્પતિ શુકને શનિ સમ, શત્રુ કોઈ નથી.

મ ગળને—ચંદ્ર પૃહસ્પતિ ને સૂર્ય મિત્ર, બુધ શત્રુ, શુક ને શનિ સમ.

બુધને—શુક ને સૂર્ય મિત્ર, ચંદ્ર શત્રુ, પૃહસ્પતિ શનિ, મ ગળ, સમ ઉદાસીન

પૃહસ્પતિ—સૂર્ય ચંદ્રને મ ગળ મિત્ર, બુધ ને શુક શત્રુ, શનિશ્વર સમ

શુક—બુધને શનિશ્વર, મિત્ર, સૂર્યને ચંદ્ર શત્રુ, મ ગળ, પૃહસ્પતિ સમ.

શનૈશ્વર—શુક બુધ મિત્ર, સૂર્ય ચંદ્રને મ ગળ શત્રુ, પૃહસ્પતિ સમ ઉદાસીન.

આ પ્રમાણે રાશિના સ્વામીનો મિત્ર સમ શત્રુ ભાવ જોવો.

૧૨ ક્ષેત્રનામાક્ષગધિકાર

ચતુર્મિર્ગુણિતં ક્ષેત્ર ફલં ષોડશમિર્મજેત્ ।

શેષં ધ્રુવાદિકં જ્ઞેયં તન્નામાનિ યથાક્રમમ્ ॥૯૯॥

જે ક્ષેત્રફળ આવ્યું હોય તેને ચારે ગુણવા અને સોળે ભાગવા શેષ વધે તે ક્રમે ધ્રુવાદિ નામ જાણવા.

ધ્રુવ ધાન્ય જયં નંદ સ્વરં કાન્ત મનોહરમ્ ।

સુમુખં દુર્મુખં ક્રૂરં સુપક્ષં ધનદં ક્ષયમ્ ॥૧૦૦॥

આક્રંદ વિપુલં ચૈવ વિજયં ષોડશોત્તમમ્ ।

કયિતાલિદ મેદેન ધ્રુવાદિ નામ ષોડશ ॥૧૦૧॥

૧ ધ્રુવ, ૨ ધાન્ય, ૩ જય, ૪ નંદ, ૫ ખર, ૬ કાન્ત, ૭ મનોહર ૮ સુમુખ,
૯ હર્મ્ય, ૧૦ કૂર, ૧૧ સુપદ્મ, ૧૨ ધનદ, ૧૩ ક્ષય, ૧૪ આકંઠ, ૧૫ વિપુલ ૧૬
વિજય. આ પ્રમાણે સોળ નામ છે. તે અલિદ (ઓસરીના) લેદે ધ્રુવાદિ નામ ધારણ
કરે છે તેના પોતપોતાના નામ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠ નેષ્ટ જાણવા.

૧૩ અંશકાધિકાર

મૂળરાશો વ્યયં ક્ષિપ્ત્વા ગૃહનામાક્ષરાણિ ચ ।

ત્રિભિરેવં હરેન્નામં ચ્છેપ મંશક સ્મૃતઃ ॥૧૦૨॥

મૂળરાશિનો અંક, વ્યયનો અંક અને ઘરના નામાક્ષરનો અંક તે ત્રણેનો સરવાળો
કરી ત્રણે લાગતા, શેષ વધે તે અંશક જાણવા.

ઇન્દ્રો યમશ્ચ રાજા ચ ત્રિભિર્નામિરંશકાઃ ।

ત્રિ પ્રમાણં ત્રિઘોત્કાશ્ચ જ્યેષ્ઠ મધ્ય કનિષ્ઠિકાઃ ॥૧૦૩॥

૧ ઇંદ્રાશ, ૨ યમાંશ, ૩ રાજાંશ ત્રણ ત્રણ નામના અંશક જાણવા, તે પોતાના
નામ પ્રમાણે જ્યેષ્ઠ મધ્ય અને કનિષ્ઠ છે.

ઇંદ્રાશ ઉત્તમ, યમાશ કનિષ્ઠ અને રાજાંશ મધ્યમ જાણવા.

પ્રાસાદ પ્રતિમા લિङ્ગે જગતી પીઠ મળ્ડપે ।

વેદિ કુળ્ડશ્રુક્ષુ ચૈવ ઇન્દ્રશ્ચૈવ દ્વજાદિષુ ॥૧૦૪॥

સ્વર્ગાદિ ભોગ યુક્તેષુ નૃત્ય ગીત મહોત્સવે ।

અન્યેષુ શુભ કાર્યેષુ શુભ ઇન્દ્રાંશકો મતઃ ॥૧૦૫॥

પ્રાસાદ પ્રતિમા, લિંગ, જગતી, પીઠ, મળ્ડપ, વેદિકુડ, ઇંદ્ર દ્વજ પતાકા સ્વર્ગ
સમાન સુખ લોગવાના સ્થળે, નૃત્યશાળા, ગીતશાળા, મહોત્સવ સ્થાને અને બીજા શુભ
કાર્યોમાં ઇંદ્રાંશક આપવો શુભ છે.

॥ રાજ્યાધિપતિ ॥

અધિપતિ

રાશિઓ.

સૂર્ય

સિંહ

ચંદ્ર

કર્ક

મંગળ

મેષ, વૃશ્ચિક,

બુધ

કન્યા, મિથુન,

ગુરુ

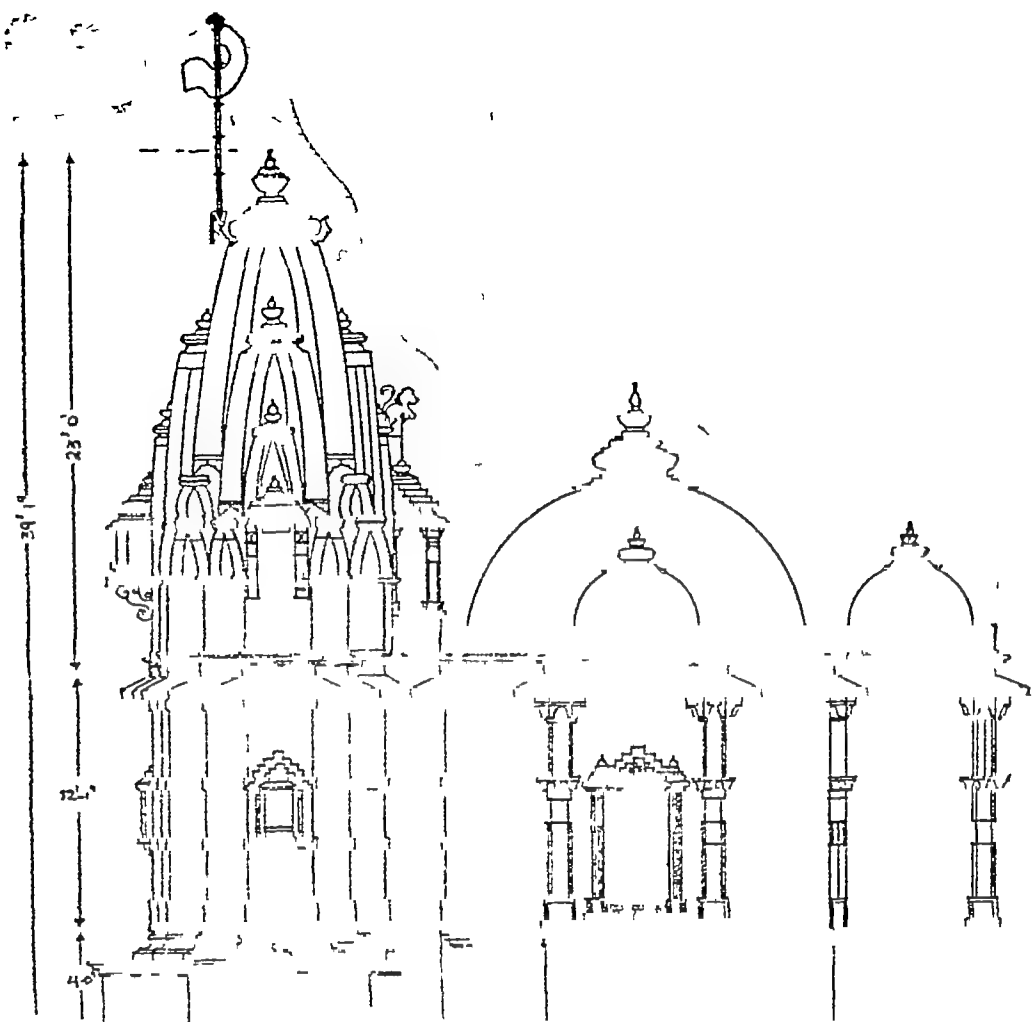
ધન, મીન,

શુક્ર

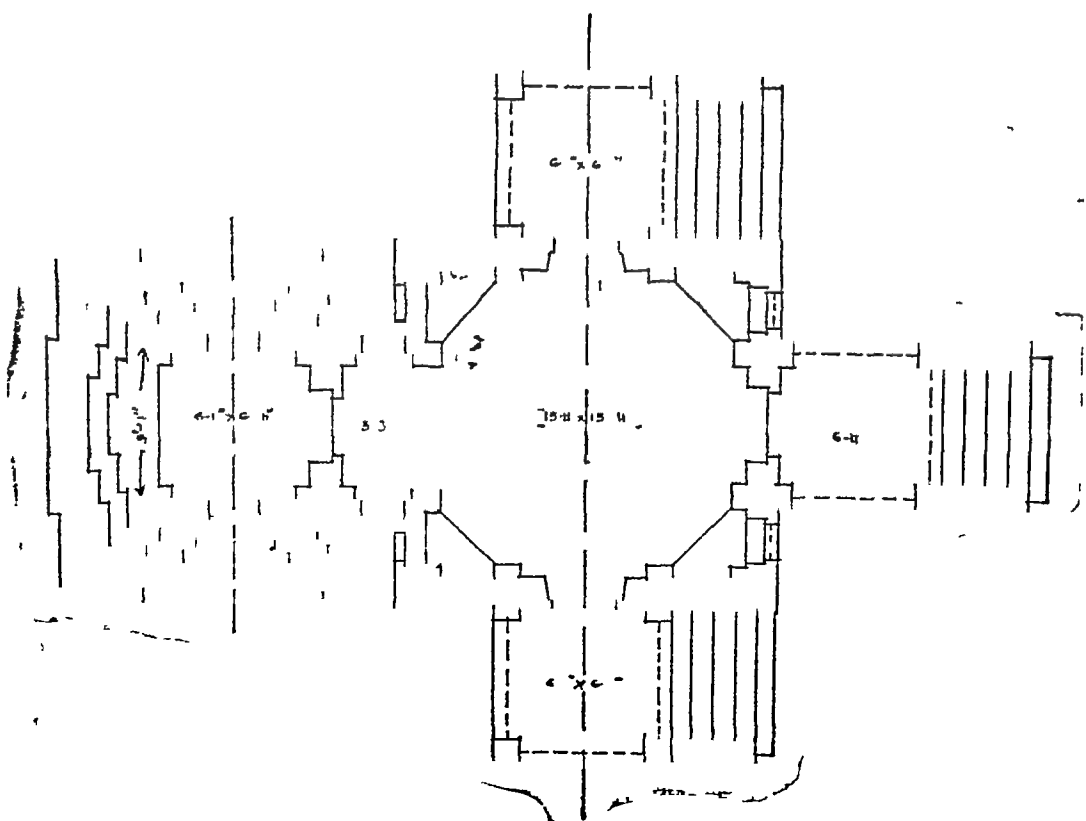
વૃષ, તુલા,

શનિ

મકર, કુંભ,

વાવડ જૈન દેરાસર તલ દર્શન.

જોના, રી. સોમપુરા.

॥ ગ્રહાદિ મૈત્રી સમ શત્રુ ॥

ગ્રહ	રાશિ લોગ	ગ્રહ વૈર	મિત્ર	મધ્યમ	પરસ્પર મૈત્રિ	શત્રુ	પરસ્પર ખળ
સૂર્ય	૧ માસ	શુક્ર શનિ	સોમ, મંગળ, ગુરુ	બુધ	સો. મં. ગુ.	શુક્ર શનિ	૭
ચંદ્ર	૨૧ દિવસ	૦	રવિ, બુધ	મં. ગુ. શુ. શ.	૨. મં. ગુ.	૦	૬
મંગળ	૧૧ માસ	બુધ શુક્ર	રવિ, ગુરુ, ચંદ્ર	શુક્ર શનિ	૨ સો. ગુ.	બુધ	૨
બુધ	૧ માસ	ચંદ્ર	રવિ, શુક્ર,	મં. ગુ. શ.	ગુ. શ. ૨.	ચંદ્ર	૩
ગુરુ	૧૩ માસ	બુધ શુક્ર	રવિ, ચંદ્ર મંગળ	શનિ	૨. સો. મં.	બુ. ગુ.	૪
શુક્ર	૧ માસ	સૂર્ય ચંદ્ર	બુધ શનિ	મં. ગુ.	બુ. શ. ૨.	૨. સો.	૫
શનિ	૩૦ માસ	સૂર્ય, ચંદ્ર મંગળ	બુધ શુક્ર	ગુરુ	બુ. ગુ. ૨.	૨ સો. મંગળ	૧

॥ ક્ષેત્ર નામાક્ષરાધિકાર ॥

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
ધ્રુવ	ધાન્ય	જય	નંદ	ખર	કાન્ત	મનોહર	સુસુખ
૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
હિમ્વત્	કૂર	સુપક્ષ	ધનં	ક્ષય	આકંઠ	વિપુલ	વિજય

॥ અંશકનામાધિકાર ॥

ઈદ્રાશક ॥૧॥ ચમાશક ॥૨॥ રાજશંક ॥૩॥

ઉત્તમ.

કનિષ્ઠ.

મધ્યમ.

ઈદ્રાશકે પ્રાસાદ, પ્રતિમા, લિંગ, જગતી, પીઠ, મંડપ, વેદીકુંડ, ઇદ્રધ્વજ, પતાકા, સ્વર્ગ સમાન સુખ લોગવવાના સ્થળે, નૃત્યશાળા, લોજવશાળા, ગીતશાળા, મહોત્સવ સ્થાને અને ધીબી શુભ કામોમા ઇદ્રાશક શુભ છે

યમાંશંક લૈરવ, ક્ષેત્રપાલ, બાણ આદિ શસ્ત્રાગારે, ગ્રહ માતૃકાના મંદિરે, દરેક પ્રકારના વેપારીની દુકાને, મંઘમાંસાદિ વેચવાના સ્થાને, સમસ્ત આયુધો રાખવાના સ્થળે યમાંશંક આપવો શુભ છે.

રાજશંક સિંહાસને, શય્યા, અશ્વશાળા, ગજશાળા, રથાદિ વાહનો, રાજ્યની નાનાપ્રકારની સામગ્રી રાખવાના સ્થળે અને નગરના વિષે રાજશંક આપવો શ્રેષ્ઠ છે.

॥ લગ્નાધિકાર ॥

૧ મેષ, ૨ વૃષભ, ૩ મિથુન, ૪ કર્ક, ૫ સિંહ, ૬ કન્યા, ૭ તુલા, ૮ વૃશ્ચિક, ૯ ધન, ૧૦ મકર, ૧૧ કુંભ, ૧૨ મીન. આ બાર લગ્નો જાણવા.

॥ તિથિ અધિકાર ॥

નદા	૧	૬	૧૧	બ્રાહ્મણના ગૃહોને શુભ.
ભદ્રા	૨	૭	૧૨	ક્ષત્રીઓના ગૃહોને શુભ.
જયા	૩	૮	૧૩	વૈશ્યના ગૃહોને શુભ.
રિક્તા	૪	૯	૧૪	શૂદ્રના ગૃહોને શુભ.
પૂર્ણા	૫	૧૦	૧૫	સર્વ પ્રકારના શુભ સ્થાનોમાં યોજવાથી પૂર્ણ સુખ આપે.

॥ વારાધિકાર ॥

વાર	ફળાફળ	ફળ
રવિ	શુભ કર્મમાં વર્જવો.	અશુભ
સોમ	દરેક શુભ કર્મમાં લેવો.	શુભ
મંગળ	શુભ કર્મમાં તંજવો.	અશુભ
બુધ	શુભ કર્મમાં શ્રેષ્ઠ.	શુભ
શુક્ર	સર્વ શ્રેષ્ઠ.	શુભ
શનિ	શ્રેષ્ઠ	શુભ
	મધ્યમ	મધ્યમ

મૈરવે ક્ષેત્રપાલે ચ વાણાગારે તથૈવ ચ ।

ગ્રહ માતૃ ગણાદીનાં સંસ્થાનેષુ તથૈવ હિ ॥૧૦૬॥

વણિક્ કર્મ વિધૌચૈવ મઘમાંસાદિકોઽવે ।

આયુધાનાં સમસ્તાનાં યમાંશકં પ્રદાપયેત્ ॥૧૦૭॥

લૈરવ, ક્ષેત્રપાલ, ખાણુઆદિ શસ્ત્રાગારે, ગ્રહ માતૃકાના મંદિરે. દરેક પ્રકારના વેપારીની દુકાને, મઘમાંસાદિ વેચવાના સ્થાને, સમસ્ત આયુધો રાખવાના સ્થાને યમાશક આપવો.

સિંહાસને ચ શય્યાયાં અશ્વાદિ ગજ વાહને ।

રાજ્યોપસ્કર હર્મ્યેષુ રાજાંગક પુગદિપુ ॥૧૦૮॥

સિંહાસને શય્યા અશ્વશાળા ગજશાળા રથાદિ વાહનો રાજ્યની નાના પ્રકારની સામગ્રી રાખવાના સ્થાને અને નગરને વિષે રાજશક આપવો શ્રેષ્ઠ છે.

૧૪ લગ્નાધિકાર

આયમૃક્ષં વ્યયં તારા મંશકં તુ તથૈવ ચ ।

તત્સર્વ માનુના ભક્તં શેષં લગ્ન મુદીરિતમ્ ॥૧૦૯॥

આય નક્ષત્ર વ્યય તારા ને અંશક એ પાંચના અંકોનો સરવાળો કરવો તેને ખારે લાગતા જે શેષ વધે તે મેષાદિ ખાર લગ્ન જાણવા.

૧૫ તિથિ અધિકાર

આય મૃક્ષં વ્યયં તારા મંશકં તુ તથૈવ ચ ।

એકી કૃત્ય તુ ત્રિશદ્ધિર્ભક્તં શેષં તિથિર્ભવેત્ ॥૧૧૦॥

નંદાદ્યાસ્તિથયો જ્ઞેયાઃ સ્વનામ સદૃશં ફલમ્ ।

નંદા ચ વ્રાહ્મણે પ્રોક્તા મદ્રા ચૈવ હિ ક્ષત્રિયે ॥૧૧૧॥

વૈશ્યલોકે જયા જ્ઞેયા રિક્તા શૂદ્રે પ્રદીયતે ।

શુભ સ્થાનેષુ સર્વેષુ પૂર્ણા ચૈવ નિયોજયેત્ ॥૧૧૨॥

આય નક્ષત્ર વ્યય તારા ને અંશક એનો સરવાળો કરી ત્રીશે લાગતા જે શેષ વધે તે તિથિ જાણવી નંદાદિ તિથિઓ પોતાના નામ પ્રમાણે ક્ષણ આપનાર છે બ્રાહ્મણોને નંદા, ક્ષત્રિયોને ભદ્રા, વૈશ્ય લોકોને જયા અને શૂદ્રો ને રિક્તા તિથિ આપવી સારી છે પૂર્ણ તિથિ સર્વ પ્રકારના શુભ સ્થાનોમા યોજવાથી પૂર્ણ સુખ આપનાર છે.

૧૬ વારાધિકાર

ક્ષેત્રં સુદ્રગ્ગં કૃત્વા સપ્તમિ મંગિમા હરેત્ ।

શેષં રવ્યાદયો વારા રવિ મૌમૌ વિવર્જિતૌ ॥૧૧૩॥

ક્ષેત્રક્ષણને અગિયારે ગુણી સાતે લાગતા જે શેષ રહે તે અનુક્રમે રવિ આદિ વારો જાણવા તેમાં રવિ મંગળ તજવા.

૧૭ કર્ણાધિકાર

ક્ષેત્રં નંદ ગુણં કૃત્વા રુદ્રૈશ્ચ ભાગમાહરેત્ ।

કર્ણં જાયતે શેપં વવાદીનિ વિલોકયેત્ ॥૧૧૪॥

ક્ષેત્રફળને નવે ગુણી અગિયારે ભાગતાં જે શેષ વધે તે બવાદિ કરણો જાણવા.

૧ બવ, ૨ ખાલવ, ૩ કૌલવ, ૪ તૈતિલ, ૫ ગર, ૬ વણિજ, ૭ વિષ્ટિ, ૮ શકુનિ, ૯ ચતુષ્પદ, ૧૦ નાગ, ૧૧ કિસ્તુક મુખ્ય કરણો સાત છે ચાર સ્થિર કરણો મળી અગિયાર થાય છે. તેમાં ૬ શ્રેષ્ઠ જાણવા. ૧ બવ, ૨ ખાલવ, ૩ કૌલવ, ૪ તૈતિલ, ૫ ગર, ૬ વણિજ. તે શુભ કામમા લેવા.

૧૮ યોગાધિકાર

ક્ષેત્રં વિશ્વગુણં કૃત્વા સપ્તવિંશતિભાજિતે ।

યચ્છેપં જાયતે યોગો વિષ્કુમાદિર્વિનિર્દિશેત્ ॥૧૧૫॥

ક્ષેત્રની મૂળરાશિને તેરે ગુણી સત્તાવીશે ભાગતા શેષ વધે તે વિષ્કુંભાદિ યોગ જાણવા.

વિષ્કુંભઃ પ્રીતિરાયુષ્માન્સૌભાગ્યઃ શોભન સ્તથા ।

અતિગંઢઃ સુકર્મા ચ ધૃતિઃ શૂલ સ્તથૈવ ચ ॥૧૧૬॥

ગંઢો વૃદ્ધિઃ ધ્રુવઃ શ્રૈવ વ્યાધાતો હર્ષણ સ્તથા ।

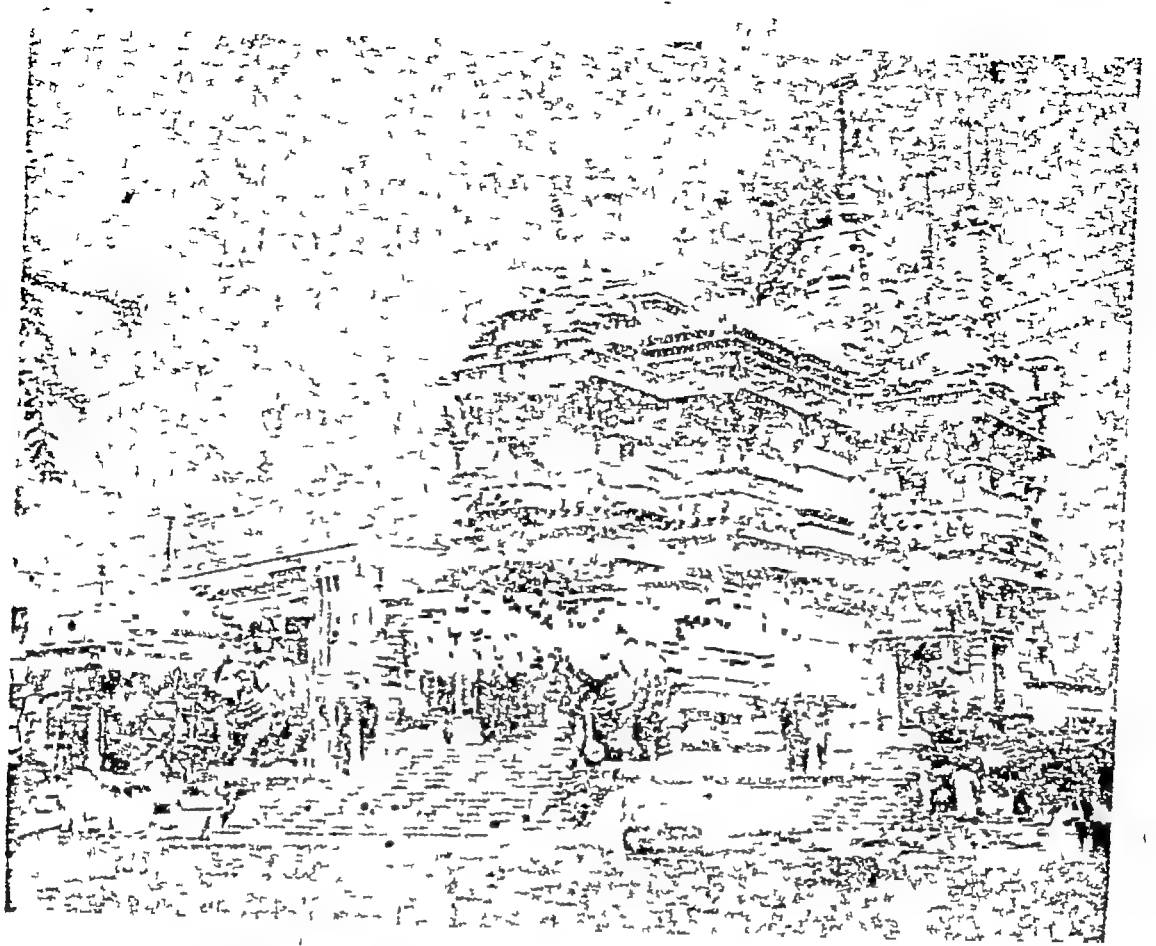
પદ્મ સિદ્ધિઃ વ્યતીપાતો વરીયાન્પરિઘઃ શિવઃ ॥૧૧૭॥

સિદ્ધઃ સાધ્યઃ શુભઃ શુક્રો બ્રહ્મેન્દ્રો વૈધૃતિ સ્તથા ।

સપ્તવિંશતિ યોગાસ્તુ કુર્યુર્નામ સમં ફલમ્ ॥ ૧૧૮ ॥

૧ વિષ્કુંભ, ૨ પ્રીતિ, ૩ આયુષ્માન, ૪ સૌભાગ્ય, ૫ શોભન, ૬ અતિગંઢ, ૭ સુકર્મા ૮ ધૃતિ, ૯ શૂલ, ૧૦ ગંઢ ૧૧ વૃદ્ધિ, ૧૨ ધ્રુવ ૧૩ વ્યાધાત, ૧૪ હર્ષણ, ૧૫ વળ, ૧૬ સિદ્ધિ, ૧૭ વ્યતીપાત, ૧૮ વરીયાન, ૧૯ પરિઘ, ૨૦ શિવ, ૨૧ સિદ્ધિ, ૨૨ સાધ્ય, ૨૩ શુભ, ૨૪ શુક્ર, ૨૫ બ્રહ્મા, ૨૬ ધ્રુવ, ૨૭ વૈધૃતિ. એ સત્તાવીશ યોગો જાણવા. તેના નામ પ્રમાણે શુભાશુભ ફળ આપનાર છે. ૧ અતિગંઢ, ૨ ગંઢ, ૩ વ્યાધાત, ૪ વળ, ૫ વ્યતીપાત ૬ પરિઘ, ૭ શૂલ, ૮ વૈધૃતિ, એ આઠ યોગો અશુભ જાણવા.

શ્રી કેસરીયાળ સન્મુખ દશ્ય [એન. સી. સોમપુરા]

શ્રી કેસરીયાળ પ્રાસાદનું સાઇડ દર્શન કેસરીયાનગર-પાલિતાણા
[એન. સી. સોમપુરા]

॥ તત્વાધિકાર ॥

	૧	૨	૩	૪	૫
તત્ત્વ	પૃથ્વીતત્ત્વ	જલતત્ત્વ	અગ્નિતત્ત્વ	વાયુતત્ત્વ	આકાશતત્ત્વ
વિનાશ	ભૂકંપથી	વર્ષાથી	આગથી	પવનથી	વીજળીથી

૧૯ વર્ગાધિપત્યાધિકાર

દૈર્ઘ્યપૃથુત્વેન ચ યોજનીયં તથોર્યદૈવ્યં પુનરુચ્છ્રયેણ ।

શેષોઽધિનાથો વસુભાજિતેઽસ્મિન્ સમઃ પ્રશસ્તો વિષમસ્તુનૈવ ॥૧૧૯॥

ક્ષેત્રની લંબાઈ પહોળાઈ ને ગુણીને તેમાં પ્રાસાદ અથવા ગૃહની ઉંચાઈ આંક લેખવી તેને આઠે ભાગતા શેષ રહે તે અધિપતિ વર્ગ જાણવો. એકી સંખ્યાવાળા શુભ જાણવા. એકી સંખ્યાવાળા અશુભ જાણવા.

અ વર્ગો મરુહો જ્ઞેયો વિલાહઃ સ્યાત્ ક વર્ગકઃ ।

ચ વર્ગઃ સિદ્ધનામા સ્યાદ્ઽર્ધ વર્ગ કુષ્કુરઃ સ્મૃતઃ ॥૧૨૦॥

સર્પાશ્રયઃ સ્યાત્ ત વર્ગોઽપિ પ વર્ગો મૂષકઃ સ્મૃતઃ ।

ય વર્ગો મૃગનામા સ્યા ત્તાયા મેશઃ શ વર્ગકઃ ॥૧૨૧॥

સ્વવર્ગાત્પશ્ચમે શત્રુ ચતુર્થે મિત્ર સંજ્ઞકઃ ।

ઉદાસીને તૃતીયશ્ચ વર્ગ મેદા સ્ત્રિધોન્યતે ॥૧૨૨॥

૧	૨	૩
અ વર્ગનેા ગરુડ અધિપતિ.	ક. વર્ગનેા માર્જર અધિપતિ.	ચ. વર્ગનેા સિંહ
૪	૫	૬
અધિપતિ. ટ. વર્ગનેા શ્વાન અધિપતિ.	ત. વર્ગનેા સર્પ અધિપતિ.	પ. વર્ગનેા મુષક
૭	૮	
અધિપતિ. ય વર્ગનેા મૃગ અધિપતિ.	શ. વર્ગનેા મેષ અધિપતિ જાણવો પોતાના વર્ગથી પાંચમેા વર્ગ શત્રુ જાણવો ચોથો વર્ગ મિત્ર અને ત્રીજો વર્ગ ઉદાસીન આ પ્રમાણે વર્ગના ત્રણ લેદ છે.	

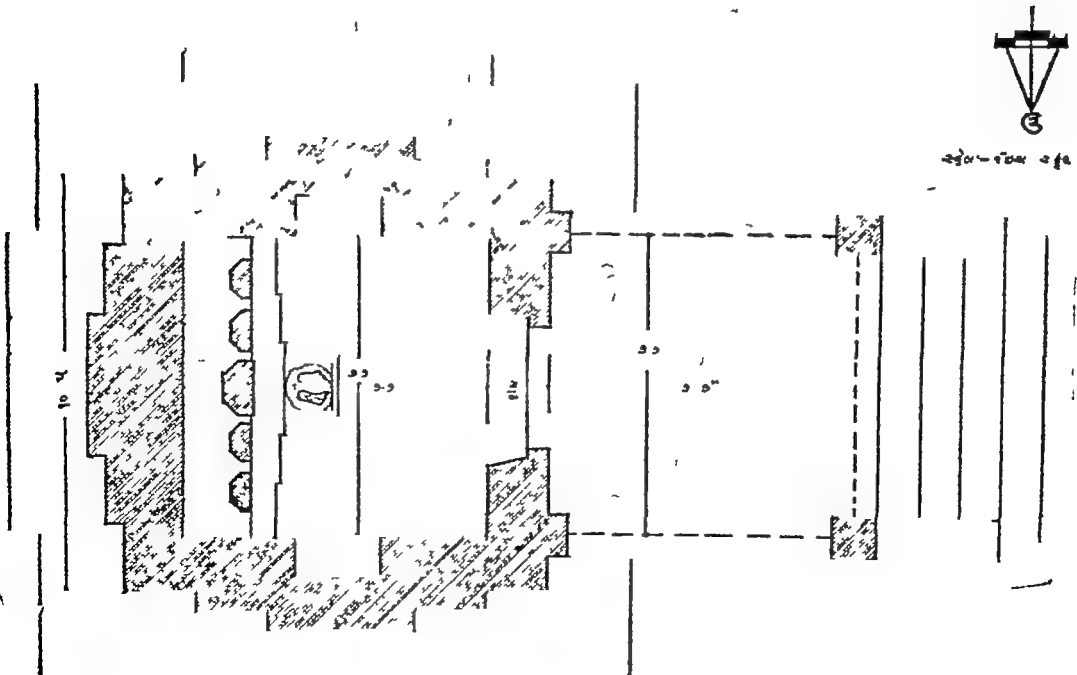
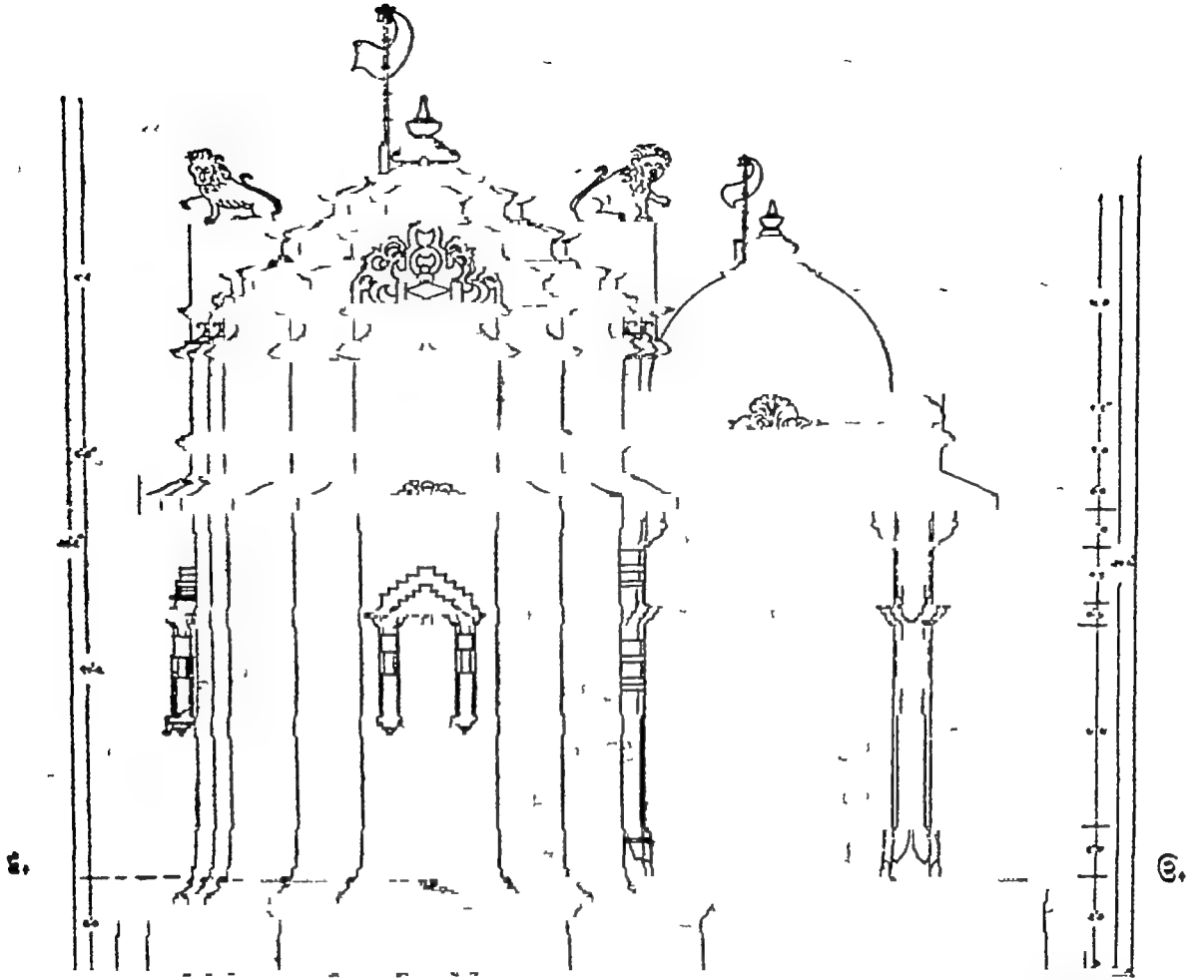
૨૦ તત્વાધિકાર

અષ્ટમિશ્વરતેક્ષેત્રે ફલે ષષ્ટિ વિભાજિતે ।

લઘ્વે દશગણે જીવો મૃત્યુર્ધ્વે મૃત ભાજિતે ॥૧૨૩॥

પૃથ્વી વ્યાપસ્તથા તેજો વાયુરાકાશ મેવચ ।

પંચ તત્ત્વાનિ પ્રોક્તાનિ વિમક્તાનિ સ્યુસ્તકે ॥૧૨૪॥

કદમ ગજુધર પ્રાસાદ તલ દર્શન કેસરીયાળ નગર પાલિતાણા,
[એન. સી. સોમપુરા]

ક્ષેત્રફળને આઠે ગુણી સાઠે લાગવા તેને દશ ગણા કરી પાંચે લાગવા શેષ વધે તે પૃથ્વી આદિ તત્ત્વ જાણવા. ૧ પૃથ્વી. ૨ જળ. ૩ અગ્નિ. ૪ વાયુ. ૫ આકાશ. એ પાંચ તત્ત્વો છે અને જે તત્ત્વ ઘરમાં આવ્યું હોય તે જ તત્ત્વથી ગૃહ આદિનો વિનાશ જાણવો.

૨૧ આયુષ્યાધિકાર

ફલનામૃગું પથ્યા હૃતં લઘ્યં ફલં મવેત્ ।

મૃન્મયે શર્ફરા યુક્તે ગૃહે જીવઃસુનિશ્ચલઃ ॥૧૨૫॥

ક્ષેત્રફળને આઠે ગુણી સાઠે લાગતા જે શેષ અંક રહે તેટલા વર્ષનું માટી અને કાકરીના બનાવેલ ગૃહો આદિનું આયુષ્ય નિશ્ચય પૂર્વક જાણવું.

દશ ગુણં મવેદાયુરિષ્ટિકા મૃત્સુધામયે ।

ચુર્ણ પાષાણ જેત્રિશદ્ ગુણશ્ચ સ્થિતિરુત્તમા ॥૧૨૬॥

ઉપર આવેલ અંકને દશ ગુણા કરવાથી ઇંટ માટી અને ચુનાથી બનેલા ગૃહ અથવા પ્રાસાદનું આયુષ્ય જાણવું તે ફળને ત્રીસ ગણું કરવાથી ચુના અને પથ્થરથી બનેલા ગૃહ આદિનું આયુષ્ય જાણવું. ઉત્તમ સ્થિતિ આ ફળમાં છે.

નવતિધ્ને ફલે નાગૈં યુક્ત પાષાણ જે ગૃહે ।

ઘાતુજે મવને લ્વાદ્રિલોચનધ્ને ફલે મવેત્ ॥૧૨૭॥

ઉપરના ફળને નેવું ગણા કરવાથી સીસાથી ચોડેલ પાષાણના ગૃહનું આયુષ્ય જાણવું. તેજ ફળને ત્રણસો સીતેર ગણું કરવાથી ઘાતુથી નિર્મિત ગૃહો પ્રાસાદ આદિની આયુષ્ય જાણવી.

આય વ્યાંશનક્ષત્રં તારા ચન્દ્ર મૈત્ર્યાદિકમ્ ।

પ્રીતિરાયુશ્ચ મૃત્યુશ્ચ ચિરંનન્દતિવેષ્ણુમાઃ ॥૧૨૮॥

આય, વ્યય, અશક, નક્ષત્ર, તારા, ચંદ્ર, મૈત્રી, પ્રીતિ, આયુષ્ય, મૃત્યુ, સ્થિર, નંદાદિ. તિથિ એ શુભ છે.

ત્રિમિઃશ્રેષ્ઠસ્તુ શ્રેષ્ઠં સ્યાત્ પશ્ચમિશ્ચોત્તમોત્તમમ્ ।

સપ્તમિઃ સર્વં કલ્યાણં નવમિર્જય સંપદા ॥૧૨૯॥

એકવીશ અંગોમાંથી ત્રણ મળે તો પછી શ્રેષ્ઠમા શ્રેષ્ઠ પાંચ મળે તો ઉત્તમમાં ઉત્તમ. સાત સર્વ કલ્યાણકારી. નવ જય અને સંપત્તિ આપનાર છે.

તપદ્મક્રાટક ત્રિકોણં દ્વાદશી દ્વીતીયાષ્ટમી ।

નચાષ્ટ-દ્વાદશે રાશી તારા ત્રિપશ્ચ સપ્તમી ॥૧૩૦॥

નઢ્વિતીયાંશકં કુર્યાત્ તથા ષાષ્ઢમાયકમ્ ।

નવૃષ્ટતસ્તથા ચન્દ્રં નવ વાસ્તુક કર્મણિ ॥૧૩૧॥

છ આઠમાં સ્થાન તથા ત્રિકોણતું લગ્ન ખારશ ખીજને આઠમ આઠમી ખારમી રાશિ ત્રીણ પાંચમી સાતમી તારા ખીજે અંશક આઠમો આય પીછળ ચંદ્ર એ સઘણ વાસ્તુ કર્મમાં તજવુ.

અલ્પદોષં ગુણશ્રેષ્ઠં દોષાયતં ન તદ્ ગૃહમ્ ।

આય વ્યયૌ પ્રયત્નેન વિરુદ્ધશ્ચવિવર્જયેત્ ॥૧૩૨॥

થોડો દોષ હોય અને ગુણ વધારે હોય તો તે ગૃહ દોષકારક ગણાય નહિ પ્રયત્ને કરીને આય વ્યય મેળવવા અને વિરુદ્ધ અંગોનો ત્યાગ કરવો.

અલ્પદોષાર્ધમાધિક્યં પ્રાસાદઃ મઠ મંદિરમ્ ।

લિજ્જવા પ્રતિમા ચૈવ ન તદ્ દોષ કરં ભવેત્ ॥૧૩૩॥

રાજ્ય પ્રાસાદ મઠ દેવપ્રાસાદ લિંગને પ્રતિમા અને બધા ને અલ્પ દોષથી અર્ધ ગુણાધિક્ય હોય તો પણ દોષ કારક નથી.

સુત્રધારેણ ચચ્છુદ્ધં કૃતં યત્સ્થાન સાધનમ્ ।

તત્સ્થાનં સર્વ જન્તૂનાં સુખદં સ્થાન સંશયઃ ॥૧૩૪॥

સુત્રધારે ને સ્થાનની સાધના શુદ્ધ કરી હોય તે સ્થાન સર્વ જીવોને સુખદાયી થાય છે. તેમાં લેશ પણ સંશય નથી.

-X-

પુરુષાધિકાર

વિશ્વકર્મા ડવાચ

અથાતઃ સંપ્રવક્ષ્યામિ આયાનાં ચ વિશેષતઃ ।

યસ્ય યસ્ય ભવેચ્ચાતુર્વપુષઃ પુરુષસ્ય ચ ॥૧૩૫॥

શ્રી વિશ્વકર્મા કહે છે. - હવે હું પુરુષના શરીરનો જે આય હોય, તેને વિશેષ મકારે કહું છું.

સચાતુસ્તદ્ વિજાનીયા-દન્યથા નિષ્ફલં ભવેત્ ।

નક્ષત્રં દેહસંજ્ઞાત્વા-દશકં ચ મહાસુને ! ॥૧૩૬॥

તારાઃ પચ મહાશુભા સ્તદત્ર ગૃહમેધિનઃ ।

एकांतेषु प्रदातव्यो ध्वजादिराय उत्तमः ॥૧૩૭॥

હે મહામુનિ, એ રીતે આય ઉપજાવવા, ખાકી અન્ય સર્વ નિષ્ફલ જાણવું, મનુષ્યના દેહની સંજ્ઞાથી નક્ષત્ર, અંશક, તારા, જેમાં પાંચ શુભ છે, ખીજા અંગેા ઉપજાવી ગૃહમા જોવા ઉપજેલા આય ધ્વજાદિથી એકાન્તરે દેવા તે ઉત્તમ જાણવા.

રુદ્ર માગાયતે ક્ષેત્રે વિસ્તારે ભૂત માગિકે ।

વિન્યસે તત્ર દેવાંશ્ચ ઇમિઃ સ્યુશ્ચ વિલક્ષ્યેત્ ॥૧૩૮॥

ક્ષેત્રની લખાઈના અગિયાર લાગ, અને વિસ્તારના પાંચ લાગ કરવાં, તેમાં નીચે મુજબ અંકો અને અક્ષરો લખવા.

દ્વિદ્રાક્ષં પ્રથમે માગે નક્ષત્રાણિ દ્વિતીયકે ।

તૃતીયે લોચનં દેય ચતુર્થે તુ રવિસ્તથા ॥ ૧૩૯ ॥

પશ્ચમે તુ તિથિઃ પ્રોક્તો વસું પઠે નિયોજયેત્ ।

સપ્તમે માગે વેદાશ્ચ લોકશ્ચ વાષ્ટમે તથા ॥ ૧૪૦ ॥

દ્વષ્ટ સંખ્યા નવમે ચ દશમે ચ રસ સ્તથા ।

एकादशे ग्रहसंख्या कथितं मुनि पुंगवः ॥ ૧૪૧ ॥

કોષ્ટકની ઉપરની પ્રથમ પંક્તિના અગિયાર ખાનાઓમાં અનુક્રમે ૧૪, ૨૭, ૨, ૧૨, ૧૫, ૮, ૪, ૩, ૫, ૬, ૯ એમ લખવાં, એવું મહામુનિઓએ કહેલ છે.

કોષ્ઠેષુ કથિતા અંકા માતૃકાન્ વર્ણાન યોજયેત્ ।

નપુંસકં વિસર્ગશ્ચ ત્યજેષ્ચ યોગમક્ષરમ્ ॥ ૧૪૨ ॥

અ કોની નીચેની ચાર પંક્તિના કોઠાઓમાં અનુક્રમે માતૃકા અક્ષરો લખવાં, તેમાં ઋ, ઋ લૂ લ અઃ સ્વરોને, વિસર્ગને તથા સંયુક્ત (જોડીયા) અક્ષરો ક્ષ, જ એ વ્યંજનોને છોડી દેવા.

કોષ્ટક

૧૪	૨૭	૨	૧૨	૧૫	૮	૪	૩	૫	૬	૯
અ	આ	ઇ	ઇ	ઉ	ઊ	એ	ઐ	ઓ	ઔ	અં
ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	છ	જ	ઝ	ઞ	ટ
ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત	થ	દ	ધ	ન	પ	ફ
બ	ભ	મ	ય	ર	લ	વ	શ	ષ	સ	હ

સ્વામિનામાક્ષરાંકેન ગુણયે દૂર્ધ્વ પંક્તિમાન્ ।

ફલં હરેદદ્યમિસ્તુ શેષમાયો મનુષ્યસ્ય ॥ ૧૪૩ ॥

દ્વજાદીનાં ચતુર્ણાં તુ ચત્વારો વૃષભાદયઃ ।

મક્ષકા ભવને વર્જ્યા ગૃહસ્વામ્યાય મક્ષકઃ ॥ ૧૪૪ ॥

ગૃહસ્વામીના નામનો પહેલો અક્ષર હોય તે શોધીને નામના બેટલા અક્ષરો હોય તેટલી સંખ્યાને પહેલી પંક્તિમાં જે અંક હોય તેટલાથી ગુણી અને તેનો આઠે ભાગદેતાં જે શેષ રહે તે ઘરખણીનો ધ્વજાદિ આય જાણવો, ધ્વજાદિ (ધ્વજ, ધૂમ્ર, સિંહ અને જ્વાન) એ ચાર આયોના અનુક્રમે ચાર (વૃષ, ખર, ગજ અને ધ્વાંક્ષ) આયો પરસ્પર લક્ષક છે તે લક્ષક આય ગૃહ સ્વામિના આયનો લક્ષક હોય તો ગૃહસ્વામિનું મૃત્યુ થાય. માટે આય સામે લક્ષક આવે તે તજવા.

॥ પરસ્પર લક્ષક આયો ॥

૧	૨	૩	૪
ધ્વજ	ધૂમ્ર	સિંહ	જ્વાન
૫	૬	૭	૮
વૃષ	ખર	ગજ	ધ્વાંક્ષ

॥ મિતિ આયનિર્ણય ॥

અગ્રમિતૌ ગજંદઘાત્ વામદક્ષિણયો ધ્વજઃ ।

૫૪ મિતૌ તથા સિંહ સુખ સોમાગ્ય દાયકાઃ ॥ ૧૪૫ ॥

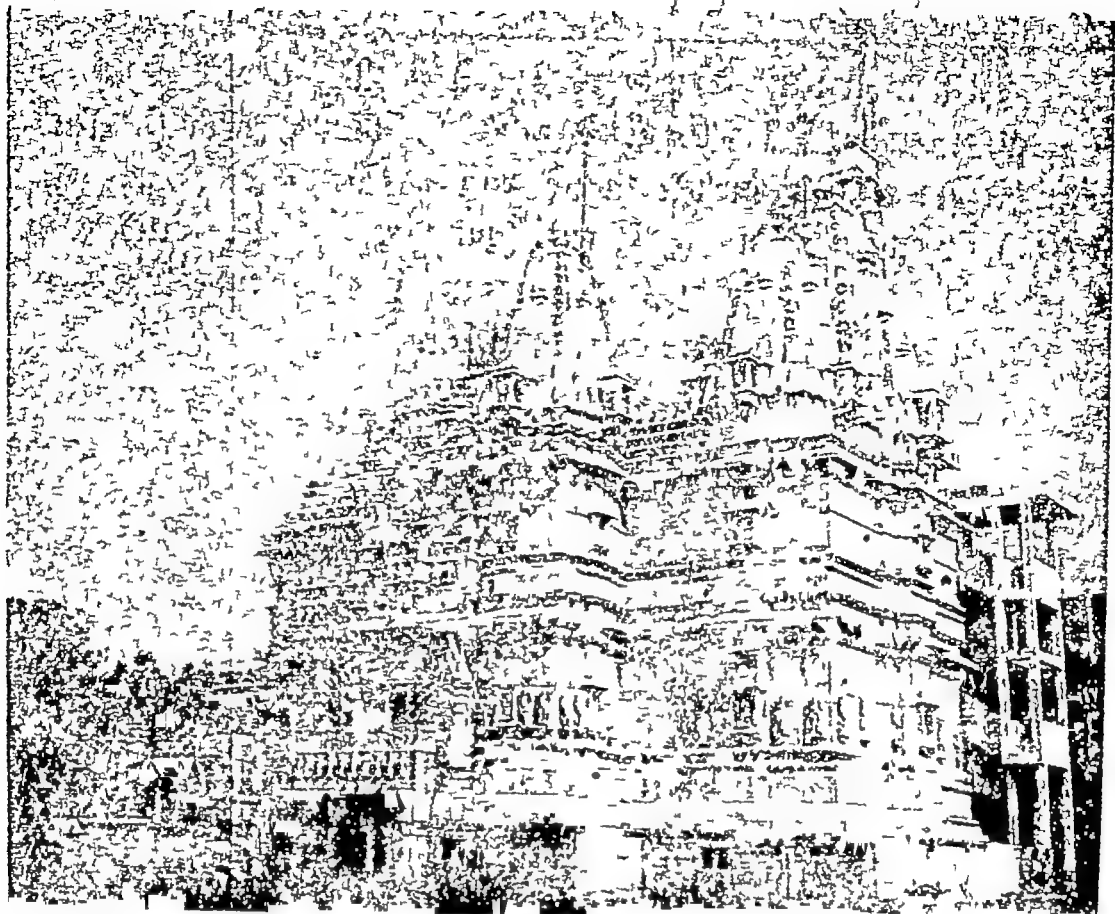
ગૃહની આગળની લિતિમાં ગજાય, ડાબી અને જમણી લિતિમાં ધ્વજાય તથા પાછળની લિતિમાં સિંહાય આપવો તે સુખ અને સૌભાગ્યને આપનાર છે.

ઉદાહરણ:

૧. ગૃહસ્વામિનું નામ ભવાની શંકર છે તો “ભ” અક્ષરનો ઉપલી પંક્તિમાં ૨૭ અંક આવ્યા. ભવાનીશંકર નામના ૬ અક્ષરો થયા. ૨૭×૬=૧૬૨ તેને ૮ ભાગતાં ૨ શેષ વધે તો ભવાનીશંકરનો ધૂમ્રાય આવ્યો હવે જો ઘરનો આય ખરાય હોય તો લક્ષક છે, તો મૃત્યુ નિપજે આ સિવાય બીજો આય હોય તો દોષ નથી. જો લક્ષક આય આવે તો ગૃહનો આય ગણતરી કરી ખદલવો.

॥ એકવીશ અંગો ॥

૧ ક્ષેત્રફલ	૨ આય ફલ	૩ નક્ષત્ર ફલ	૪ નક્ષત્ર ગણ
૫ નક્ષત્ર ચંદ્ર દિશા	૬ નક્ષત્ર વૈર	૭ વ્યય	૮ તારા
૯ નાડી	૧૦ રાશિ	૧૧ રાશિસ્વામી	૧૨ ગૃહનામાક્ષર
૧૩ અંશક	૧૪ લગ્ન	૧૫ તિથિ	૧૬ વાર
૧૭ કરણ	૧૮ યોગ	૧૯ વર્ગ	૨૦ તત્ત્વ
૨૨ આયુષ્ય			

શ્રી કેસરીયાળ સાઇડ દર્શન [એન. સી. સોમપુરા]

શ્રી કેસરીયાળ હરિત દર્શન કેસરીયાળનગર-પાલીતાણા
[એન. સી. સોમપુરા]

॥ એકવીશ અંગો મેળવવાની રીત ॥

૧ ક્ષેત્રફળ લખાઈ અને પહોળાય ને ગુણતા જે આવે તે ક્ષેત્રફલ.

લખાઈ	ગજ	આ	પહોળાય	ગજ.	આં
પ.	પ.	x	પ.	પ.	

આપણે દરેક અંગો આંગળથી મેળવવાના હોય તેથી ગજના આગળ કરવા.

લખાઈ	ગ.	આ.	આ.	પહોળાય	ગ.	આ.	આ.
પ	પ	=	૧૨૫	x	પ	પ	= ૧૨૫

૧૨૫ લખાઈ
x ૧૨૫ પહોળાય

૬૨૫
૨૫૦
૧૨૫

અંગુલ.
ક્ષેત્રફલ-૧૫૬૨૫

૧૫૬૨૫ આંગળ ક્ષેત્રફળ

૨. આય ક્ષેત્રફલને ૮ ભાગતા શેષ વધે તે આય.

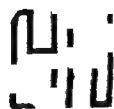
૮ | ૧૫૬૨૫ | ૧૯૫૩
૮

૭૬
૭૨
૪૨
૪૦

૨૫
૨૪

આય. ૧ ધ્વજાય.

૧ આય.

૩. નક્ષત્ર ક્ષેત્રફલને ૨૭ લાંગવાથી જે શેષ આવે તે નક્ષત્રની મૂળરાશિ મૂળરાશિને ૮ ગુણિ ૨૭ લાંગતા જે આવે તે નક્ષત્ર અંક.

૨૭ | ૧૫૬૨૫ | ૫૭૮

૧૩૫

૧૯ મૂળરાશિ

x ૮

૨૧૨

૨૭ | ૧૫૨ | ૫

૧૮૯

૧૩૫

૨૩૫

૧૭ નક્ષત્રઅંક નક્ષત્રઅંક મૂળરાશિ

૨૧૬

૧૭

૧૯ અનુરાધા

૧૯ મૂળરાશિ

૮	૧	૮	૨૭	૧	૨૭
૮	૨	૧૬	૨૭	૨	૫૪
૮	૩	૨૪	૨૭	૩	૮૧
૮	૪	૩૨	૨૭	૪	૧૦૮
૮	૫	૪૦	૨૭	૫	૧૩૫
૮	૬	૪૮	૨૭	૬	૧૬૨
૮	૭	૫૬	૨૭	૭	૧૮૯
૮	૮	૬૪	૨૭	૮	૨૧૬
૮	૯	૭૨	૨૭	૯	૨૪૩
૮	૧૦	૮૦	૨૭	૧૦	૨૭૦

નોટ:- આય અને નક્ષત્ર ગણવા માટે ૮ અને ૨૭ નો આંક પાકો જોઈએ જેથી સહેલાઈથી ગણતરી થઈ શકે.

આ સિવાય આયના નામો અને અંક નક્ષત્રની મૂળરાશિ નામ અને અંક ગણુ, અંદ્ર, નાડી પણ મહત્વના અંગો છે

૪. નક્ષત્રગણુ ક્ષેત્રફલનું નવક્ષ અનુરાધા આવેલ છે અનુરાધા દેવગણુ છે.

અનુરાધા-દેવગણુ.

૫. નક્ષત્રદિશા ક્ષેત્રફલનું નક્ષત્ર અનુરાધા આવેલ છે અનુરાધા દિશાઅંદ્ર પશ્ચિમ છે.

અનુરાધા અંદ્ર પશ્ચિમ.

૬. નક્ષત્ર વૈર અનુરાધાને કોઈ નક્ષત્ર સાથે વૈર નથી.

૭. વ્યય અનુરાધા નક્ષત્ર અંક ૧૭ છે તેને આઠે લાંગતા એક શેષ રહે.

૧ શાન્ત વ્યય

૮. તારા ગૃહસ્વામીના નક્ષત્રથી ગૃહના નક્ષત્ર સુધી ગણતાં જે અંક આવે તેને ૯ લાગ કરતાં શેષ રહે તે તારા, આદિશ્વરપ્રભુ ગૃહસ્વામી છે તેમનું નક્ષત્ર ઉત્તરાષાઢા છે, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રથી ગણતાં અનુરાધા ૨૫ મું નક્ષત્ર છે.

૮ | ૨૫ | ૩

૨૪

૧

તારા ૧ શાન્તા

૯. નાડી આદિશ્વર પ્રભુ
ગૃહસ્વામિ.

નક્ષત્ર ઉત્તરાષાઢા નાડી અત્યં
નક્ષત્ર અનુરાધા. મધ્ય.

૧૦. રાશિ નક્ષત્રનો અંકને ૬૦ ગુણવા અને ૧૩૫ નો લાગ દેવો શેષ વધે તો
ભાગમાં એક ઉમેરો જે આવે તે રાશિ અનુરાધાનક્ષત્ર અંક ૧૭૫૬૦.

૧૭

૬૦

૧૩૫ | ૧૦૨૦ | ૭

૬૪૫ ૧ શેષ અંક

૭૫ | ૮

રાશિ અંક ૮, વૃશ્ચિક.

૧૧. રાશિસ્વામી

વૃશ્ચિક રાશિનો સ્વામી

મંગળ

આદિશ્વર પ્રભુનો ધન રાશિનો સ્વામી.

ગુરુ

ગુરુ-મંગળ મિત્રતા.

૧૨. નામાક્ષર

ક્ષેત્રફલને ૪ ગુણી. ૧૬ લાગ આપવા શેષ રહે તે ધ્રુવાદિ ઘર.

ક્ષેત્રફલ ૧૫૬૨૫

x ૪

૧૬ | ૬૨૫૦૦ | ૩૬૦૬

૪૮

૧૪૫

૧૪૪

૧૦૦

૬૬

ઘરનામાક્ષર.

૪

૪ નંદ

૧૩. અંશક નક્ષત્રની મૂલરાશિ, વ્યયનો અંક અને ઘરના નામાક્ષર અંકનો
સરવાળો કરી ૩ લાગ આપતા શેષ વધે તે અંશક.

૧૯ મૂલરાશિ અંક

૧ વ્યય અંક

૪ ઘર અંક

૩ | ૨૪ | ૮

૨૪

૦૦

૩ રાશિ અંશક

૧૪. લગ્ન આય અંક, નક્ષત્ર અંક, વ્યય અંક, તારા અંક અને અંશક અંક નો સરવાળો કરી ૧૨ લાંગતા શેષ વધે તે રાશિનુ લગ્ન.

૧ આય અંક

૧૭ નક્ષત્ર અંક

૧ વ્યય અંક

૧ તારા અંક

૩ અંશક અંક

૧૨ | ૨૩ | ૧

૧૨

૧૧ લગ્ન કુલ.

૧૧

૧૫. તિથિ આય અંક, નક્ષત્ર અંક, વ્યય અંક, તારા અંક અને અંશક અંકનો સરવાળો કરી ૧૫ લાગ દેવો શેષ વધે તે નદાદિ તિથિ.

૧ આય અંક

૧૭ નક્ષત્ર અંક

૧ વ્યય અંક

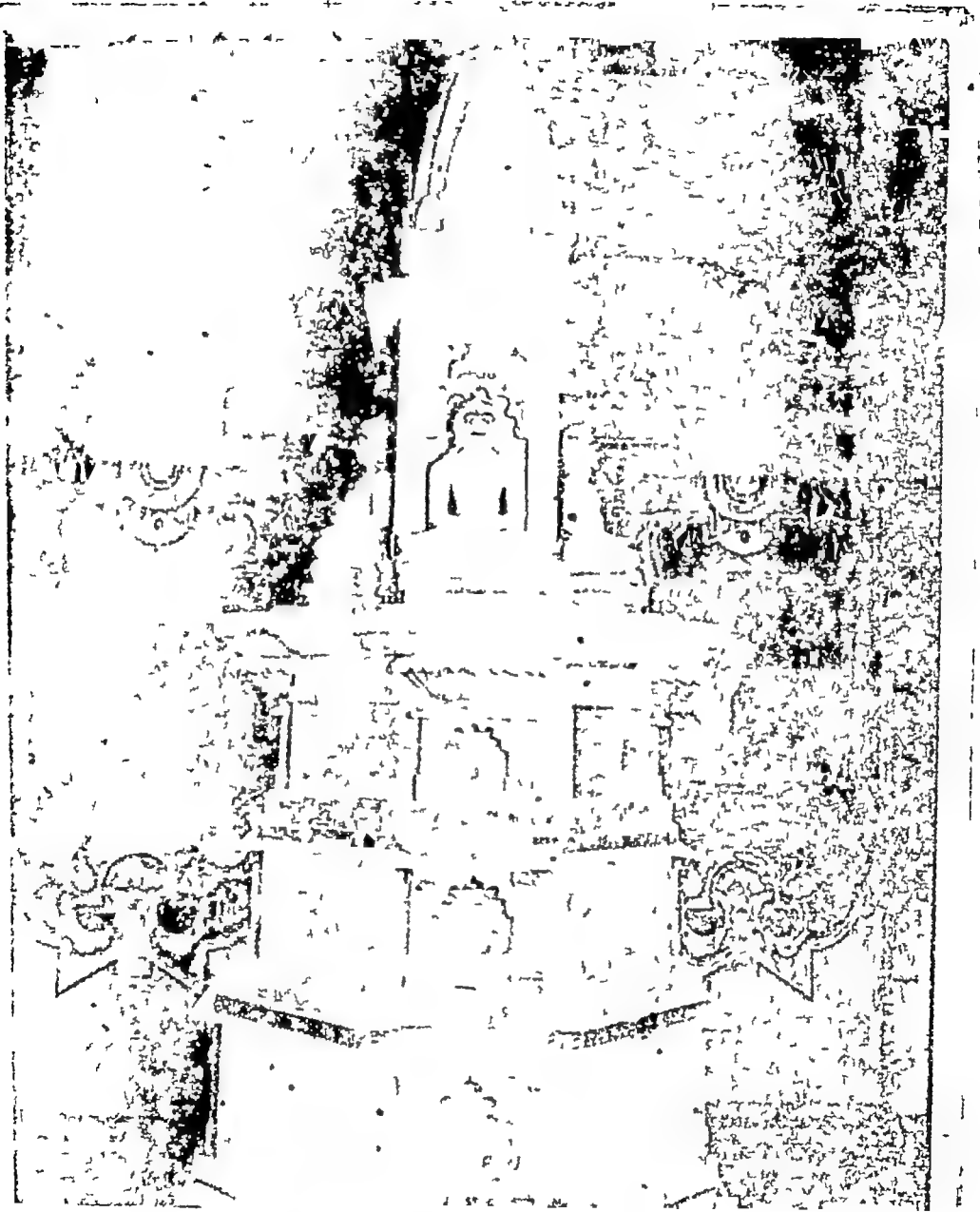
૧ તારા અંક

૩ અંશક અંક

૧૫ | ૨૩ | ૧

૧૫

તિથિ અંક ૮ જ્યા.

શ્રી વઢવાણ સીડી સમવસરણ મંદિર-વઢવાણ.

[એન. સી. સોમપુરા]

૧૬. વાર-ક્ષેત્રફળને ૧૧ ગુણિ. ૭ ભાગ કરતાં શેષ વધે તે રવિ આદિ વારો જાણવા.

૧૫૬૨૫

× ૧૧

૧૫૬૨૫

૧૫૬૨૫+

૭ | ૧૭૧૮૭૫ | ૨૪૫૫૩

૧૪

૩૧

૨૮

૩૮

૩૫

૩૭

૩૫

૨૫

૨૧

૪

વાર ૪. પુષ.

૧૭. કરણ ક્ષેત્રફળને નવે ગુણિ. ૧૧ ભાગ હેતાં શેષ વધે તે કરણ.

૧૫૬૨૫

× ૯

૧૧ | ૧૪૦૬૨૫ | ૧૨૭૮૪

૧૧

૩૦

૨૨

૮૬

૭૭

૯૨

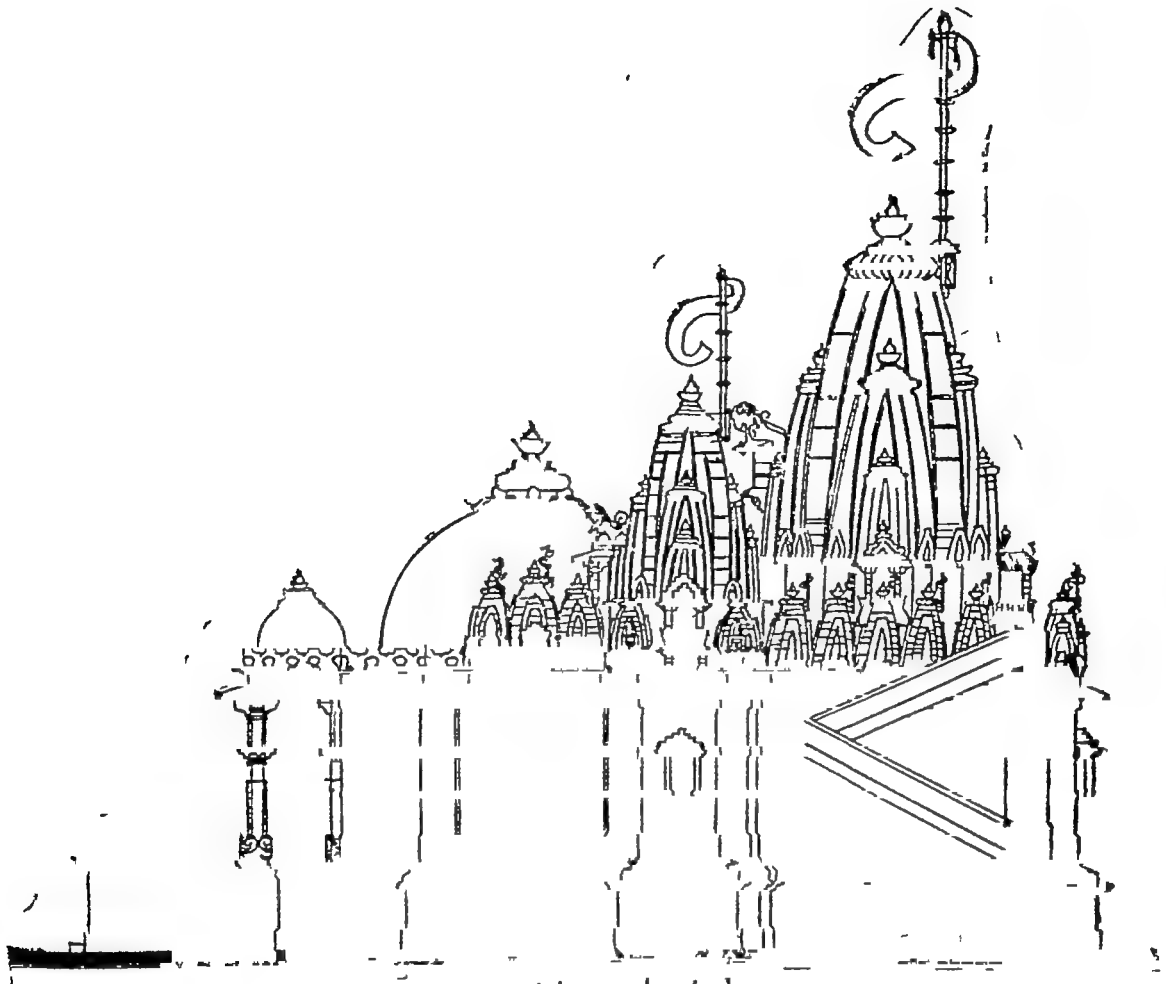
૮૮

૪૫

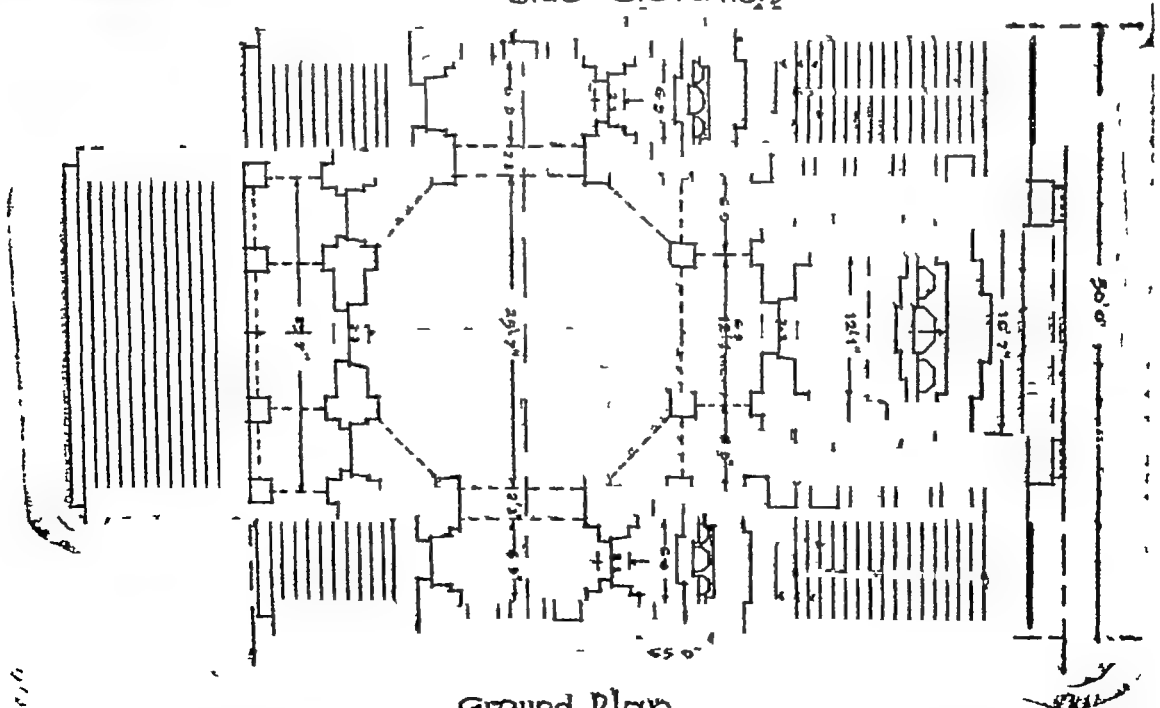
૪૪

૧ શેષ

૧ કરણ. ખવ.

side elevation

Ground Plan

શ્રી કાંદીવલી જૈન દેરાસર મુંબઈ. [એન. સી. સોમપુરા.]

૧૮. યોગ ક્ષેત્રફલને ૧૩ ગુણિ ૨૭ લાગતા શેષ વધે તે કરણુ

૧૫૬૨૫

x ૧૩

૪૬૮૭૫

૧૫૬૨૫

૨૭ | ૨૦૩૧૨૫ | ૭૫૨૩

૧૮૬

૧૪૧

૧૩૫

૬૨

૫૪

૮૫

૮૧

૪ શેષ

૪ યોગ સૌભાગ્ય.

૧૯. વર્ગ ક્ષેત્રફલનાં અંક સાથે ઉચાઈનેા અ ક ભેજવતા જે રકમ આવે તેને
૮ લાગવા.

ગા.	આં.		૧૫૬૨૫ ક્ષેત્રફલ
૬	૧	ઉચાઈ	૧૪૫ +

૮ | ૧૫૭૭૦ | ૧૮૬

૮

૭૭

૭૨

૫૦

૪૮

૨ શેષ.

ગૃહને ૬ ગુલ ૨ વર્ગ,
આદિનાથને ૫ વર્ગ.

૨૦. તત્ત્વ ક્ષેત્રફલને ૮ ગુણિ ૬૦ નો ભાગ દેવો શેષને ૫ નો ભાગ દેવો.

૧૫૬૨૫

× ૮

૬૦ | ૧૨૫૦૦૦ | ૨૦૮૩

૧૨૦

૫૦૦

૪૮૦

૨૦૦

૧૮૦

૫ | ૨૦ | ૪

૨૦

૦૦

તત્ત્વ ૫ આકાશ તત્ત્વ.

૨૧. આયુષ્ય ક્ષેત્રફલને ૮ ગુણિ ૬૦ ભાગ દેવો. શેષ વધે તે માટીના ગૃહની આયુષ્ય, ૧૦ ગુણા કરવાથી ઇટ ચુનાના ગૃહની આયુષ્ય અને ૩૦ ગુણ કરવાથી પથ્થર ચુનાના ગૃહની આયુષ્ય, ૬૦ ગુણ કરવાથી સ્ત્રીસાથી ચોડેલ પથ્થરના ગૃહનું આયુષ્ય ૩૭૦ ગાળુ કરવાથી ધાતુના ગૃહનું આયુષ્ય જાણવું

૧૫૬૨૫ ક્ષેત્રફળ

× ૮

૬૦ | ૧૨૫૦૦૦ | ૨૦૮૩

૧૨૦

૫૦૦

૪૮૦

૨૦૦

૧૮૦

૨૦ શેષ

× ૧૦

૨૦૦ વર્ષ ઇટ ચુનાના ગૃહની આયુષ્ય.

૨૦ વર્ષ માટીના ગૃહની આયુષ્ય.

૨૦ શેષ

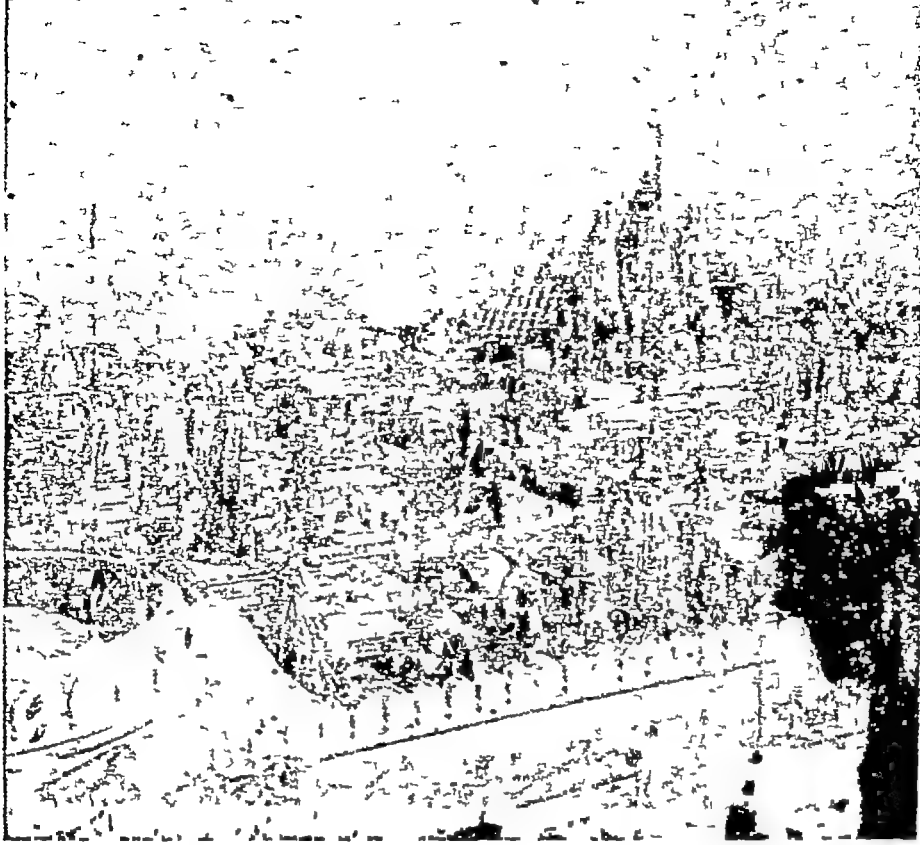
× ૩૦

૬૦૦ વર્ષ પથ્થરના ગૃહની આયુષ્ય.

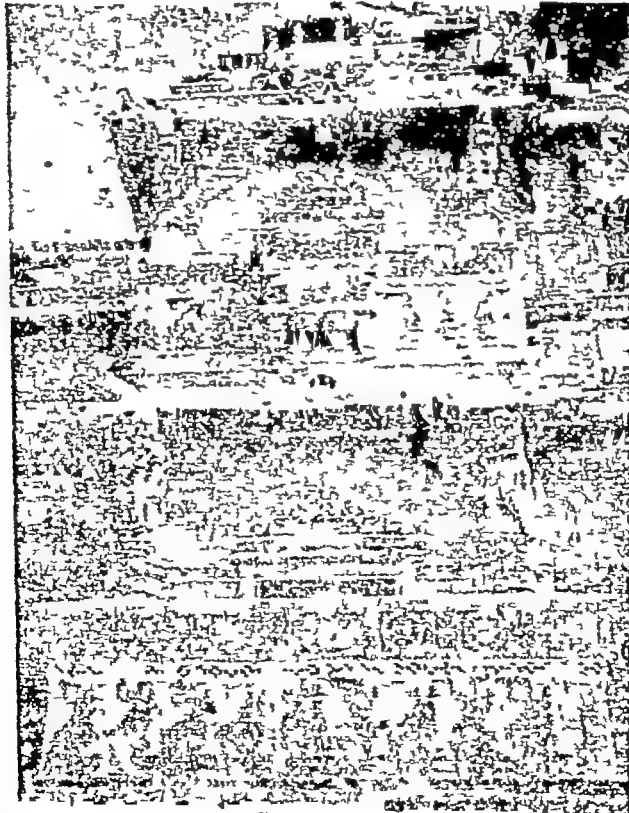
૨૦ શેષ

× ૬૦

૧૮૦૦ વર્ષ સ્ત્રીસાથી ચોડેલ ગૃહનું આયુષ્ય

શ્રી સિદ્ધગિરિજીનું વિહંગ દર્શન-પાલિતાણુ [એન. સી. સોમપુર]

શ્રી કેસરીયાજી પ્રાસાદનું સાધક દર્શન કેસરીયાનગર-પાલિતાણુ

૨૦ શેષ

x ૩૭૦

૭૪૦૦ ૭૪૦૦ વર્ષ ધાતુના ગૃહનું આયુષ્ય.

એકવીશ અંગોની ગણતરી પશ્ચિમાભિ મુખ પ્રાસાદ અને ઋષભદેવ પ્રભુના નામ ઉપર ગણતરી કરેલ છે.

॥ એકવીશ અંગો ॥

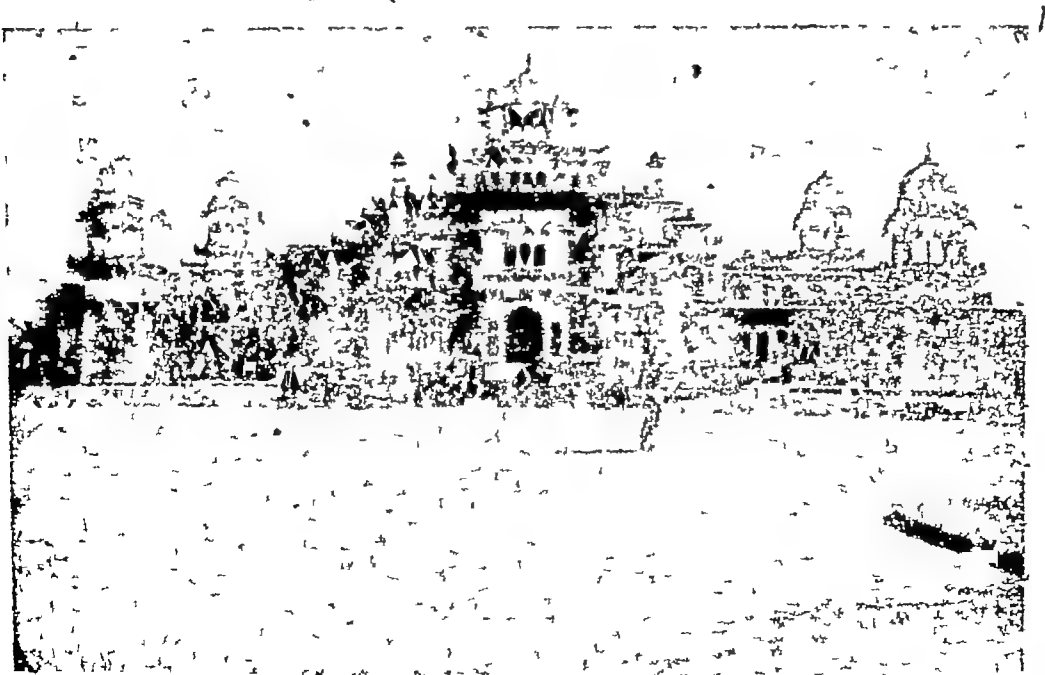
૧	ક્ષેત્રફલ	૧૫૬૨૫	ફળ
૨	આય	૧ દ્વન્નય	શુભ
૩	નક્ષત્રફલ	અનુરાધા	શુભ
૪	નક્ષત્ર ગણ	દેવગણ	શુભ
૫	નક્ષત્ર ચ દ્રવિશા	પશ્ચિમ	શુભ
૬	નક્ષત્ર વૈર	ઋષભદેવ પ્રભુ ઉત્તરાષાઢા	વૈર નથી
૭	વ્યય	૧ શાન્ત વ્યય	શુભ
૮	તારા	૧ શાન્તા	શુભ
૯	નાડી	ઉત્તરાષાઢા નાડી અત્ય	મધ્યમ
૧૦	રાશિ	સૃષ્ટિક	શુભ
૧૧	રાશિસ્વામી	મ ગળ ઋષભદેવપ્રભુ ગુરુ	શુભ
૧૨	ગૃહનામાક્ષર	૪ નંદ	શુભ
૧૩	અંશક	રાજા અંશક	શુભ
૧૪	લગ્ન	કુલ	૩ જુ શુભ
૧૫	તિથિ	૮ જયા	શુભ
૧૬	વાર	૪ ખુધ	શુભ
૧૭	કરણ	બવ	શુભ
૧૮	યોગ	૪ સૌભાગ્ય	શુભ
૧૯	વર્ગ	૬ ઋષભદેવ પ. ગૃહ ૨.	શુભ
૨૦	તત્ત્વ	આકાશ તત્ત્વ	વિનાશ તત્ત્વ
૨૧	આયુષ્ય	માટીના ગૃહ	૨૦ વર્ષ

卐 卐 卐

રાજકોટ સદર પાશ્વનાથ જૈન દેરાસર

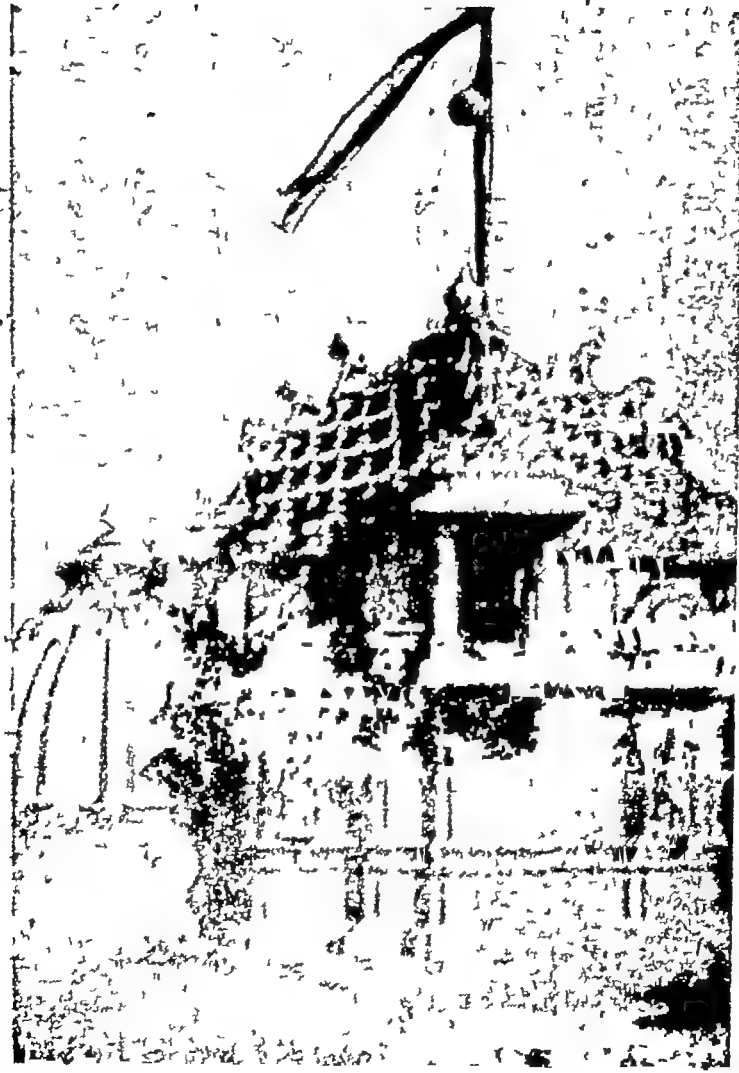
[એન. સી. સોમપુરા]

જયપુર માતસિંહજી મ્યુઝીયમ.

ઇંટ-માટી	૨૦૦ વર્ષ
પથર ચુના	૬૦૦ વર્ષ
પથર સીસુ	૧૮૦૦ વર્ષ
ધાતુ ગૃહ	૭૪૦૦

ગૃહનો નાશ આકાશ તત્ત્વથી ઝેટલે વીજળીથી ૨૧ અંગોની ગણતરી શુભ હાયક છે.

અમરેલી જૈન દેરાસર-અમરેલી.

[એન. સી. સોમપુરા]

॥ સમદ્યોત્સ, ક્ષેત્રના નક્ષત્ર, મૂળરાશિ, ગણ, ચંદ્ર.દેશા ॥

ત્ર. અમંક	અમં.ગુલ	હરત	ગજ	અમં.	ગ.	અમં.	ગ.	અમં.	નક્ષત્ર	મૂળરાશિ	અમંક	ગણ	અંક	વ્યય
૮	૦	૧	૨	૭	૪	૧૩	૬	૧૯	યુગ્મ	૧		દેવ	પૂર્વ	૮
૧૮	૦	૩	૨	૯	૪	૧૫	૬	૨૧	જેષ્ઠા	૯		રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૨
૧૧	૦	૫	૨	૧૧	૪	૧૭	૬	૨૩	પૂ. ક્રા.	૨૫		મનુષ્ય	દક્ષિણ	૩
૧૪	૦	૭	૨	૧૩	૪	૧૯	૭	૧	ચિત્રા	૨૨		રાક્ષસ	દક્ષિણ	૨
૨૭	૦	૯	૨	૧૫	૪	૨૧	૭	૩	સ્વતી	૨૭		દેવ	ઉત્તર	૩
૨૩	૦	૧૧	૨	૧૭	૪	૨૩	૭	૫	ધનૈષ્ઠા	૧૩		રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૭
૨	૦	૧૩	૨	૧૯	૫	૧	૭	૭	ભરણી	૭		મનુષ્ય	ઉત્તર	૨
૧૮	૦	૧૫	૨	૨૧	૫	૩	૭	૯	જેષ્ઠા	૯		રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૨
૧૭	૦	૧૭	૨	૨૩	૫	૫	૭	૧૧	અનુરાધા	૧૯		દેવ	પશ્ચિમ	૧
૨૬	૦	૧૯	૩	૧	૫	૭	૭	૧૩	ઉ. ભા.	૧૦		મનુષ્ય	ઉત્તર	૨
૧૮	૦	૨૧	૩	૩	૫	૯	૭	૧૫	જેષ્ઠા	૯		રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૨
૨૦	૦	૨૩	૩	૫	૫	૧૧	૭	૧૭	પૂ. પાઠા	૧૬		મનુષ્ય	પશ્ચિમ	૪

૫	૧	૧	૩	૭	૫	૧૩	૭	૧૯	મૃગશિર્ષ	૪	દેવ	પૂર્વ	૫
૨૭	૧	૩	૩	૯	૫	૧૫	૭	૨૧	રેવતી	૨૭	દેવ	ઉત્તર	૩
૫	૧	૫	૩	૧૧	૫	૧૭	૭	૨૩	મૃગશિર્ષ	૪	દેવ	પૂર્વ	૫
૨૦	૧	૭	૩	૧૩	૫	૧૯	૮	૧	પૂ. માઠા	૧૬	મનુષ્ય	પશ્ચિમ	૪
૧૮	૧	૯	૩	૧૫	૫	૨૧	૮	૩	જેષ્ઠા	૯	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૨
૨૬	૧	૧૧	૩	૧૭	૫	૨૩	૮	૫	ઉ. ભા.	૧૦	મનુષ્ય	ઉત્તર	૨
૧૭	૧	૧૩	૩	૧૯	૬	૧	૮	૭	અનુરાધા	૧૯	દેવ	પશ્ચિમ	૧
૧૮	૧	૧૫	૩	૨૧	૬	૩	૮	૯	જેષ્ઠા	૯	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૨
૨	૧	૧૭	૩	૨૩	૬	૫	૮	૧૧	ભરણી	૭	મનુષ્ય	ઉત્તર	૨
૨૩	૧	૧૯	૪	૧	૬	૭	૮	૧૩	ધનુષ્ઠા	૧૩	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૭
૨૭	૧	૨૧	૪	૩	૬	૯	૮	૧૫	રેવતી	૨૭	દેવ	ઉત્તર	૩
૧૪	૧	૨૩	૪	૫	૬	૧૧	૮	૧૭	ચેત્રા	૨૨	રાક્ષસ	દક્ષિણ	૬
૧૧	૨	૧	૪	૭	૬	૧૩	૮	૧૯	પૂ. ફા.	૨૫	મનુષ્ય	દક્ષિણ	૩
૧૮	૨	૩	૪	૯	૬	૧૫	૮	૨૧	જેષ્ઠા	૯	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૨
૮	૨	૫	૪	૧૧	૬	૧૭	૮	૨૩	પુષ્ય	૧૧	દેવ	પૂર્વ	૮

॥ नक्षत्र चक्र ॥१॥

अंश	नक्षत्र नाम	भूगणेशि	२	३	४	५	६	७	८
१	अश्लेषा	१७	गण	अंश	नक्षत्र चक्र	यानि	याने चेर	नाई.	उत्पत्ते
२	अश्लेषा	७	हव	उत्तर	उ. क्षाद्युन	अश्व	मक्षिष	आदि	५
३	अश्लेषा	२४	मनुष्य	उत्तर	स्वाती	हस्ती	सैक	मध्य	४
४	अश्लेषा	१४	राक्षस	पूर्व	०	अश्व	कृषी मृग	अंत्य	३
५	अश्लेषा	४	मनुष्य	पूर्व	उ. गाढा	सर्प	नक्षत्र	अंत्य	२
६	अश्लेषा	२१	हव	पूर्व	०	सर्प	नक्षत्र	मध्य	१
७	अश्लेषा	११	मनुष्य	पूर्व	०	श्वान	कृषी	आद्य	५
८	अश्लेषा	१	हव	पूर्व	अश्व	मंजर	सिधक	आद्य	४
९	अश्लेषा	१८	हव	पूर्व	अश्लेषा	अश्व	कृषी मृग	मध्य	३
१०	अश्लेषा	८	राक्षस	पूर्व	पुष्य	मंजर	सिधक	अंत्य	२
११	अश्लेषा	२५	राक्षस	दक्षिण	०	सिधक	मंजर	अंत्य	१
१२	अश्लेषा	१५	मनुष्य	दक्षिण	०	सिधक	मंजर	मध्य	५
१३	अश्लेषा	५	हव	दक्षिण	अश्लेषा	गाय	व्याध	आद्य	४
१४	अश्लेषा	२२	राक्षस	दक्षिण	अश्लेषा	मक्षिष	अश्व	आद्य	३
१५	अश्लेषा	१२	राक्षस	दक्षिण	अश्लेषा	व्याध	गौ	मध्य	२

અર્ક	નક્ષત્ર નામ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧૫	સ્વાતી	મૂળરાશિ	ગળ	ચંદ્ર	નક્ષત્ર વેર	યાત્રિ	યાત્રિ વેર	નારી	ઉત્પતિ
૧૬	વિશાખા	૧૨	દેવ	દક્ષિણ	ભરણી	મહિષ	અશ્વ	અંત્ય	૧
૧૭	અશ્વિરાધા	૨	રાક્ષસ	દક્ષિણ	જેષ્ઠા	વ્યાધ	ગૌ	અંત્ય	૫
૧૮	જ્યેષ્ઠા	૧૬	દેવ	પશ્ચિમ	૦	મૃગ	અજ	મધ્ય	૪
૧૯	મૂળ	૨૬	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	વિશાખા	મૃગ	અજ	આદ્ય	૩
૨૦	પૂર્વાષાઢા	૧૬	મનુષ્ય	પશ્ચિમ	૦	શ્વાન	કર્કી	આદ્ય	૨
૨૧	ઉત્તરાષાઢા	૬	મનુષ્ય	પશ્ચિમ	રોહિણી	નકુલ	સર્પ	અંત્ય	૫
૨૨	અભિજિત	૪	દેવ	ઉત્તર	૦	નકુલ	સર્પ	મધ્ય	૦
૨૩	શ્રવણ	૨૩	દેવ	પશ્ચિમ	પુનર્વસુ	કર્કી	શ્વાન	અંત્ય	૪
૨૪	ધનેષ્ઠા	૧૩	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૦	સેહ	હસ્તી	મધ્ય	૩
૨૫	શતભિષા	૩	રાક્ષસ	ઉત્તર	૦	અશ્વ	મહીષ	આદ્ય	૨
૨૬	પૂર્વાભાદ્રપદ	૨૦	મનુષ્ય	ઉત્તર	૦	સિંહ	હસ્તી	આદ્ય	૧
૨૭	ઉત્તરાભાદ્રપદ	૧૦	મનુષ્ય	ઉત્તર	૦	ગૌ	વ્યાધ	મધ્ય	૫
૨૮	રેવતી	૨૭	દેવ	ઉત્તર	૦	ગજ	સેહ	અંત્ય	૪

અભિજિત, ઉ પાઠા ૧૫ ધડી અને શ્રવણ ૪ ધડીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ છે તેની મૂળરાશિ નથી. શિલ્પમા તેનો ઉપયોગ નથી પણ ન્યોતિયમા નેવામા આવે છે. ઉત્તર આકાશ ગામી છે.

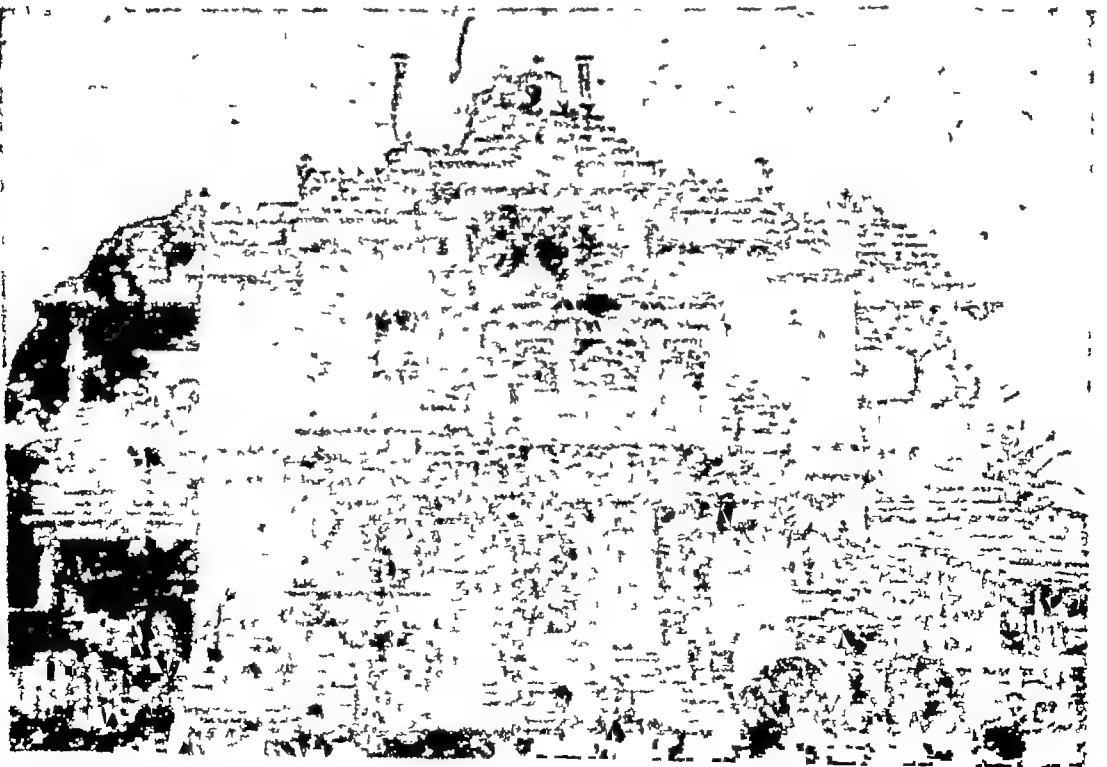
॥ નક્ષત્ર ચક્ર ॥ ॥૨॥

અંક	નક્ષત્ર	નામાક્ષર પાઘ	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
				લિંગ	આકાશ	નેત્ર	ઘાત	જાત	અધિષ્ઠાતૃદેવ	શુભા
		૧ ૨ ૩ ૪			દિશા		તિથિ			શુભ
૧	અશ્વિની	ચુ. ચો. ચો. લા.		પુરુષ	ઉત્તરચારી	મંદ	જયા	વૈશ્ય	અશ્વિનીકુમાર	શુભ
૨	ભરણી	લી. લુ. લો. લો.		પુરુષ	ઉત્તર	મધ્ય	જયા	ચંડાલ	ચમ	ઉચ્ચ
૩	કૃત્તિકા	અ. ઈ. ઉ. ઝો.		પુરુષ	મધ્ય	સુલોચન	નંદા	બ્રાહ્મણ	અગ્નિ	ઉચ્ચ
૪	રોહિણી	ઝા. વા. વિ. વુ.		પુરુષ	મધ્ય	અંધ	પૂર્ણા	ખેડુત	બ્રહ્મા	શુભ
૫	મૃગશિર્ષ	વે. વો. કા. કે.		પુરુષ	દક્ષિણ	મંદ	જયા	શુદ્ર	ચંદ્ર	શુભ
૬	આર્દ્રા	ક. ઘ. ઙ. છ.		સ્ત્રી	દક્ષિણ	મધ્ય	નંદા	ઉચ્ચ	શેવ	સાધારણ
૭	પુનર્વસુ	કે. કો. હા. હી		સ્ત્રી	દક્ષિણ	સુલોચન	રિક્તા	વૈશ્ય	અક્ષિતિ	શુભ
૮	પુષ્ય	હું. હે. હો. ડા.		સ્ત્રી	મધ્ય	અંધ	જયા	ક્ષત્રીય	પૃથ્વસ્પતિ	શુભ
૯	અશ્લેષા	ડી. ડું. ડે. ડો.		સ્ત્રી	મધ્ય	મંદ	નંદા	ચંડાલ	સર્પ	ઉચ્ચ
૧૦	મઘા	મા. મો. મુ. મે.		સ્ત્રી	ઉત્તર	મધ્ય	રિક્તા	ખેડુત	પેત્ર	ઉચ્ચ
૧૧	પૂ. ફાલ્ગુન	મો. ટ. ટે. ઠું.		સ્ત્રી	ઉત્તર	સુલોચન	નંદા	બ્રાહ્મણ	ભગ	સાધારણ

૧૨	ઉ. ક્ષાલ્યુન	કે. દો. પા. પી.	સી	ઉત્તર	અંધ	ભદ્રા	ક્ષત્રીય	અર્ચમા	શુભ
૧૩	હસ્ત	પુ. ધ. છુ. ઠ.	સી	દક્ષિણ	મંદ	પૂર્ણા	વૈશ્ય	સૂર્ય	શુભ
૧૪	ચિત્રા	પે. પો. રા. રી.	સી	મધ્ય	મધ્ય	નંદા	શુદ્ર	ત્વષ્ટા	શુભ
૧૫	સ્વાતી	રૂ. રે. રો. તા.	સી	ઉત્તર	સુલોચન	નંદા	અંગલ	વાયુ	શુભ
૧૬	વિશાખા	તિ. તુ. તે. તો.	નયુષક	ઉત્તર	અંધ	રિક્તા	અંગલ	ધ્રાગ્નિ	સાધારણ
૧૭	અનુરાધા	ન. ને. ટુ. ને.	નયુષક	દક્ષિણ	મંદ	રેક્તા	શુદ્ર	મેત્ર	શુભ
૧૮	જેષ્ઠા	નો. યા. ચિ. યુ.	નયુષક	દક્ષિણ	મધ્ય	જયા	શુદ્ર	ઈન્દ્ર	સાધારણ
૧૯	મૂળ	ચે. ચો. ભ. ભી.	પુરુષ	દક્ષિણ	સુલોચન	નંદા	ઉગ્ર	રાક્ષસ	સાધારણ
૨૦	પૂ. પાઠા	હુ. ધ. દા. ઢા.	પુરુષ	દક્ષિણ	અંધ	રિક્તા	પ્રાક્ષણ	જલ	સાધારણ
૨૧	ઉ. પાઠા	લે. લો. જ. જી.	પુરુષ	દક્ષિણ	મંદ	રિક્તા	ક્ષત્રીય	વિશ્વદેવ	શુભ
૨૨	અભિજિત	જી. જે. જો. ખા.	પુરુષ	દક્ષિણ	મધ્ય	રેક્તા	વૈશ્ય	બ્રહ્મા	શુભ
૨૩	શ્રવણ	ખિ. યુ. ખે. ખો.	પુરુષ	મધ્ય	સુલોચન	જયા	અંગલ	વિષ્ણુ	શુભ
૨૪	ધનેષ્ઠા	ગ. ગિ. ગુ. ગે.	પુરુષ	મધ્ય	અંધ	પૂર્ણા	શુદ્ર	વસુ	શુભ
૨૫	સતભિષા	ગો. સા. સિ. સુ.	પુરુષ	મધ્ય	મંદ	નંદા	ઉગ્ર	વરૂણ	સાધારણ
૨૬	પૂર્વાભાદ્રપદ	સે. સો. ઠ. ઢિ.	પુરુષ	ઉત્તર	મધ્ય	ભદ્રા	પ્રાક્ષણ	અજપાત	સાધારણ
૨૭	ઉ. ભાદ્રપદ	ઠ. ઝ. ઞ. ઠા.	પુરુષ	ઉત્તર	સુલોચન	ભદ્રા	ક્ષત્રીય	અનિર્ણુદ	શુભ
૨૮	રેવતી	દે. દો. યા. ચિ	પુરુષ	ઉત્તર	અંધ	જયા	જોડુત	પુષા	શુભ

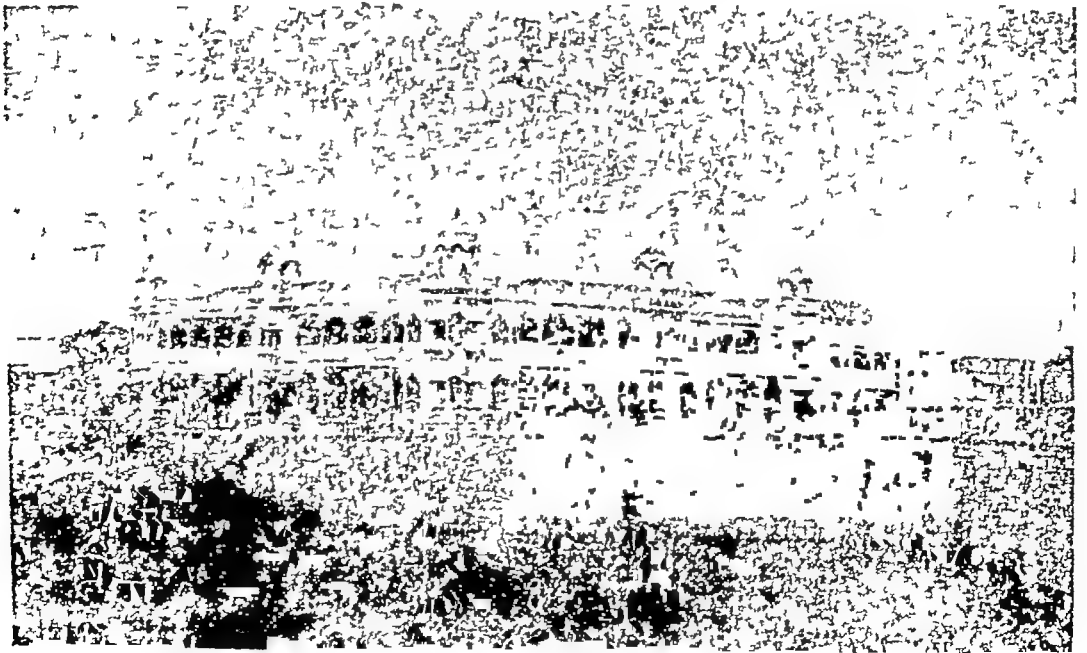
શ્રી કેસરીયાજી આદિનાથ પ્રભુ-પાલીતાણા [એન. સી. સોમપુરા]

ચાટકોપર નવરોજી કાંઈન જેન દેરાસર મુંબઈ-૮૬ [એન. સી. સોમપુરા]

મુળનાયક શ્રી આદિશ્વર પ્રભુ પરિકર યુક્ત. ચેમ્પુર મુ'બધ.
[એન. સી. સોમપુરા.]

શ્રી દિગંબર જૈન ધર્મશાળા પાલિતોણા. [એન. સી. સોમપુરા.]

॥ नक्षत्र अंक ३ ॥

	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३
नक्षत्र	व्यय	गुणसंज्ञा	प्रकृति	वर्ण	वाहन	लुग	आयुध
१ अश्विनी	मान्द १	तिरिङ्	छिनावणा	द्रव्य	अश्व	जे लुग	शुधा, इक्षु अ उत मंलग्ना.
२ बरणी	पौर-२	अधो	रूर	श्वेत	म.उष	जे लुग	पाश, दंड अग्नि मंलग्ना.
३ मृगशिरा	प्रतोन-३	अधो	साधारण्य	रक्त	मेघ	आर लुग	शक्ति, शरयो, वर, धक्रम'उल, द्रुतपान.
४ रोहिणी	श्रीमान्द-४	उर्ध्व	स्थिर	द्रव्य	उंन	आर "	क्रम'उल, आश्वरथ, वरद, आलय, धक्रम'उल
५ रजसि	मनोदर-५	तिरिङ्	भृद्	श्वेत	दशाश्वरथ	जे "	वर, दंड वायु मंलग्ना.
६ मघा	श्रीवत्स-६	उर्ध्व	कूर	रक्त	वृषभ	आर "	निशुल, जलग, आलय, वरद, वरुणमंलग्ना.
७ पूर्णमास	विभ-७	तिरिङ्	अल	द्रव्य	पद्मासन	जे "	आक्षिभाल, क्रम'उल, वायुमंलग्ना.
८ पुष्य	चैत्रात्मक	उर्ध्व	छिनावणा	श्वेत	हस्ति	आर "	शान्ति, शल, गदा, जटवांग, अग्निमंलग्ना.
९ अश्लेषा	१	अधो	कूर	रक्त	अश्व	जे "	इक्षक, वरद, वरुण, मंलग्ना.
१० मघा	२	अधो	कूर	द्राग	पद्मासन	जे "	यज्ञोपवित धारक, पीडहस्त, अग्निमंलग्ना.
११ प. श.	३	अधो	कूर	श्वेत	रथादंड	जे "	शल, शक्ति, अग्निमंलग्ना.
१२ उ. श.	४	उर्ध्व	स्थिर	रक्त	रथादंड	जे "	शंभ, अक, वायुमंलग्ना.

૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩
વ્યય	મુખસંગા પ્રકૃતિ		વાર્ણ	વાર્ણ	ભુજા	આયુધ
૧૩ નરના	તિર્થિક	ઉતાવળા	દૃષ્ય	સપ્તઅથ રથ બે	”	કમળ, કમળ, વાયુમંડલ.
૧૪ ગિયા	તિર્થિક	મ્હુ	શ્વેત	રથારંદ બે	”	શંખ, ચક્ર, વાયુમંડળ.
૧૫ રવાની	તિર્થિક	ચલ	રક્ત	શ્રગારંદ બે	”	ખડગ, ધ્વજ, વાયુમંડલ.
૧૬ વિગાળા	અથો	સાધારણ	રક્ત	રથારંદ બે	”	વર, અલખ, અગ્નિગંડલ.
૧૭ અનુગા	તિર્થિક	મ્હુ	શ્વેત	પદ્માસન બે	”	શલ, અંકુશ, હક્રમંડલ.
૧૮ નરના	તિર્થિક	ફૂર	શ્વેત	શ્વેતહસ્તિ બે	”	સહસ્ર, નેન, વજ્ર, અંકુશ, હક્રમંડલ.
૧૯ મળ	અથો	ફૂર	દૃષ્ય	નરવાહન બે	”	ખડગ, ખેટ, ઉર્ધ્વકેશ, વરુણમંડલ.
૨૦ પૂ. ગાદા	અથો	ફૂર	શ્વેત	સમુદ્ધરંગ બે	”	કમળ, કમળ, વાયુ, મંડલ.
૨૧ ક. ગાદા	ઉર્ધ્વ	સ્થિર	રક્ત	પદ્માસન બે	”	વરદ, અલખ, હક્રમંડળ.
૨૨ અગ્નિનિ	ઉર્ધ્વ	ઉતાવળા	શ્વેત	-	-	-
૨૩ મળ	ઉર્ધ્વ	ચલ	દૃષ્ય	મરડ	ચાર	કમલ, ગદા, ચક્ર, પદ્મ, હક્રમંડલ.
૨૪ ધનિયા	ઉર્ધ્વ	ચલ	શ્વેત	ધરા	બે	શંખ, ચક્ર, ક્રીડીટ ચુગટ ધારી, હક્રમંડલ.
૨૫ મનગિયા	ઉર્ધ્વ	ચા	રક્ત	મરડ	ચાર	સુધા, કમલ, પાશ, કમલ, વરુણમંડલ.
૨૬ પૂ. ભાદ	અથો	ફૂર	દૃષ્ય	ઉંસ-કમલ	બે	વેદ, અસુસન, હક્રમંડલ.
૨૭ ઉ ભાદ	ઉર્ધ્વ	સ્થિર	શ્વેત	પદ્માસન બે	”	ગંખ, ચક્ર, હક્રમંડલ.
૨૮ રવાની	તિર્થિક	મ્હુ	રક્ત	રત્નસિંહાસન બે	”	વરદ, અલખ, વરુણમંડલ.

નક્ષત્ર ચક્ર ॥ ૪ ॥

અંક	નક્ષત્ર	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧	૩૨	૩૩
		ચર. યોગ	ઉત્પત્તિ યોગ	મૃત્યુ યોગ	કાળ યોગ	શિદ્ધિ યોગ	ચમ દંડા	ચમ ઘંટ	ચુડાલ	અમૃત શિક્ષિ	આયુર્ભય વર્ષ
૧	રોહિની			જુધ			ગરે			ભોગ	૬૭
૨	મૃગશીર				જુધ		ભોગ,		રવિ		૬૭
૩	કૃત્તિકા					જુધ	ભોમ	ગરે			૮૦
૪	રેવતી	જુધ	ગરે				ચૌક	ચૌક		ચૌક	૮૮
૫	અશ્વિની			ગરે						ભોમ	૪૭
૬	આર્દ્રા	ભોમ			ગરે			ભોમ			૭૭
૭	પૂનર્વસુ										૬૭
૮	પૂર્વા	ગરે	ચૌક			ગરે	જુધ			ગરે	૬૩
૯	અશ્લેષા			ચૌક							૬૭
૧૦	મઘા						ચૌક	ગરે			૭૯
૧૧	પૃ. ફા.				ચૌક						૩૮
૧૨	કૃ. ફા.		ગતિ		ચૌક				ગરે		૭૪

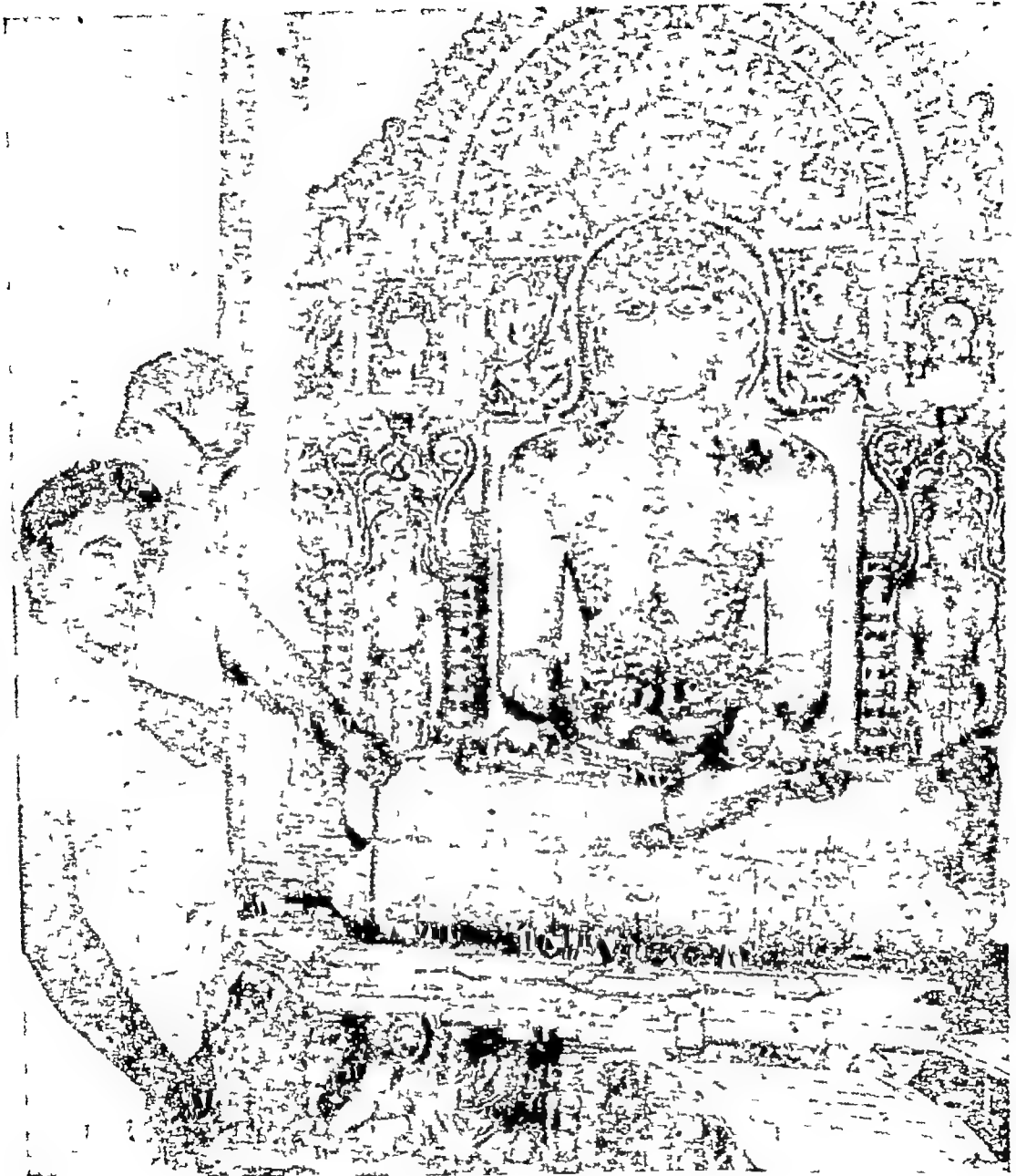
અર્થ	નક્ષત્ર	ચર. યોગ	સ્થ ઉત્પત્તિ યોગ	૨૬ મૃત્યુ યોગ	૨૭ કાળ યોગ	૨૮ સિદ્ધિ યોગ	૨૯ ચમ કષ્ટ	૩૦ ચમ કષ્ટ	૩૧ સુશલ	૩૨ અમૃત સિદ્ધિ	૩૩ આયુષ વર્ષ
૧૩	હસ્ત			શનિ			શનિ			રવિ	૭૮
૧૪	ચિત્રા					શને			રોમ		૭૪
૧૫	સ્વાતી				શનિ						૩૬
૧૬	વિશાખા	રોમ	ગવિ			રોમ	રોમ	રોમ			૩૯
૧૭	અનુરાધા			રવિ			શુક્ર			કુમ્ભ	૯૩
૧૮	જેષ્ઠ			ગવિ					શુક્ર		૫૯
૧૯	મૃગ	ગનિ				ગવિ	રોમ	કુમ્ભ			૯૨
૨૦	પૂ. પા.	ગવિ	રોમ								૬૭
૨૧	હ. પા.			રોમ			ગુરુ		રોમ		૬૩
૨૨	અશ્વિનિ				રોમ						૬૩
૨૩	મૃગશીર					રોમ	શનિ				૬૩
૨૪	ધનિષ્ઠા		રોમ				ગવિ		કુમ્ભ		૭૧
૨૫	સત્તરિશા			રોમ			શનિ				૮૦
૨૬	પૂ. પા.				રોમ						૫૭
૨૭	હ. પા.					રોમ					૬૩
૨૮	રશ્મિ		કુમ્ભ						શનિ	શનિ	૭૪

નક્ષત્ર ચક્ર ॥ ૫ ॥

અંક	નક્ષત્ર	આત	પ્રતિષ્ઠા	પ્રથમ	વસ્ત્ર	ગંધ	પ્રેષપ	૪૦	૪૧	૪૨
		શિલાન્યાસ		રજસ્વળા				ધૌપ	નેવેલ	દાન
૧	આશ્વિની	શુભ	શુભ	પુનર્વતિ	શ્વેત	મલયજ	હિતલ	ગુલ	ક્ષીર	અમ
૨	ભરણી	-	-	વિધવા	નીલ	ફેણગેરે	રકતકર	વીર	મહીલાક્ષી	શ્વેતવસ્ત્ર
૩	ફલ્ગુની	-	-	દરિદ્ર	રકત	રકત ચંદન	રકત કરણી	દ્યુત ગુગળ	દ્યુત	હિમ
૪	રોહિણી	શુભ	શુભ	પુનર્વતિ	ફેણ	કસ્પેરી	કન્હાર	ગુગળ	ક્ષીર	દૂધ
૫	મૃગશિર્ષ	શુભ	શુભ	પુનર્વતિ	શ્વેત	શ્વેત ચંદન	કુંદપ્રેષપ	ગુગળ	પરમાન	ક્ષિપ્રા
૬	આર્દ્રા	-	-	દુઃખીતા	શ્વેત	શ્વેત ચંદન	ધંત્રેશ ગિલ્વ	ગુગળ	નાના વિધાન	ફેણ ગાય
૭	પુનર્વસુ	-	શુભ	ચિતા	પિત્ત	કેકમ	મલ્લિકા કેમ્પે	અગર	ગ્રહ	માપ તલ
૮	પુષ્ક	શુભ	શુભ	પતિવ્રતા પુનર્વતિ	પિત્ત	કેકમ	સરોરેલ	મલયજ	ખંડ મંડલ	રકત વસ્ત્ર
૯	અશ્લેષા	-	-	વિધવા	મદ્ધિ પીંગલ	કેકમ	અગન્સ	અમર	પય	તલ ગાય
૧૦	મઘા	-	-	દુઃખી	ફેણ	ફેણગેરે	ચંપક	અગર દ્યુતગુગળ	દ્યુત	ગોળ લવણ
૧૧	પૂ. ફો.	-	-	પતિપુત્ર હાનિ	રકત	રકતચંદન	રકતકરણી	દ્યુત ગુગળ	કંસાર	અશ્વ
૧૨	હ. ફો.	શુભ	શુભ	પુનર્વતિ	રકત	કેકમ	નીલિ પ્રેષપ	ગિલ્વ ધૌપ	ફેળ લાતફેળ	સુકતા ફેલ
૧૩	હસ્ત	શુભ	શુભ	પુનિર્ણો	રકત	રકતચંદન	રકત કરણી	ગિલ્વ	(અપ્રેષ)માલપ્રેલ	અમ

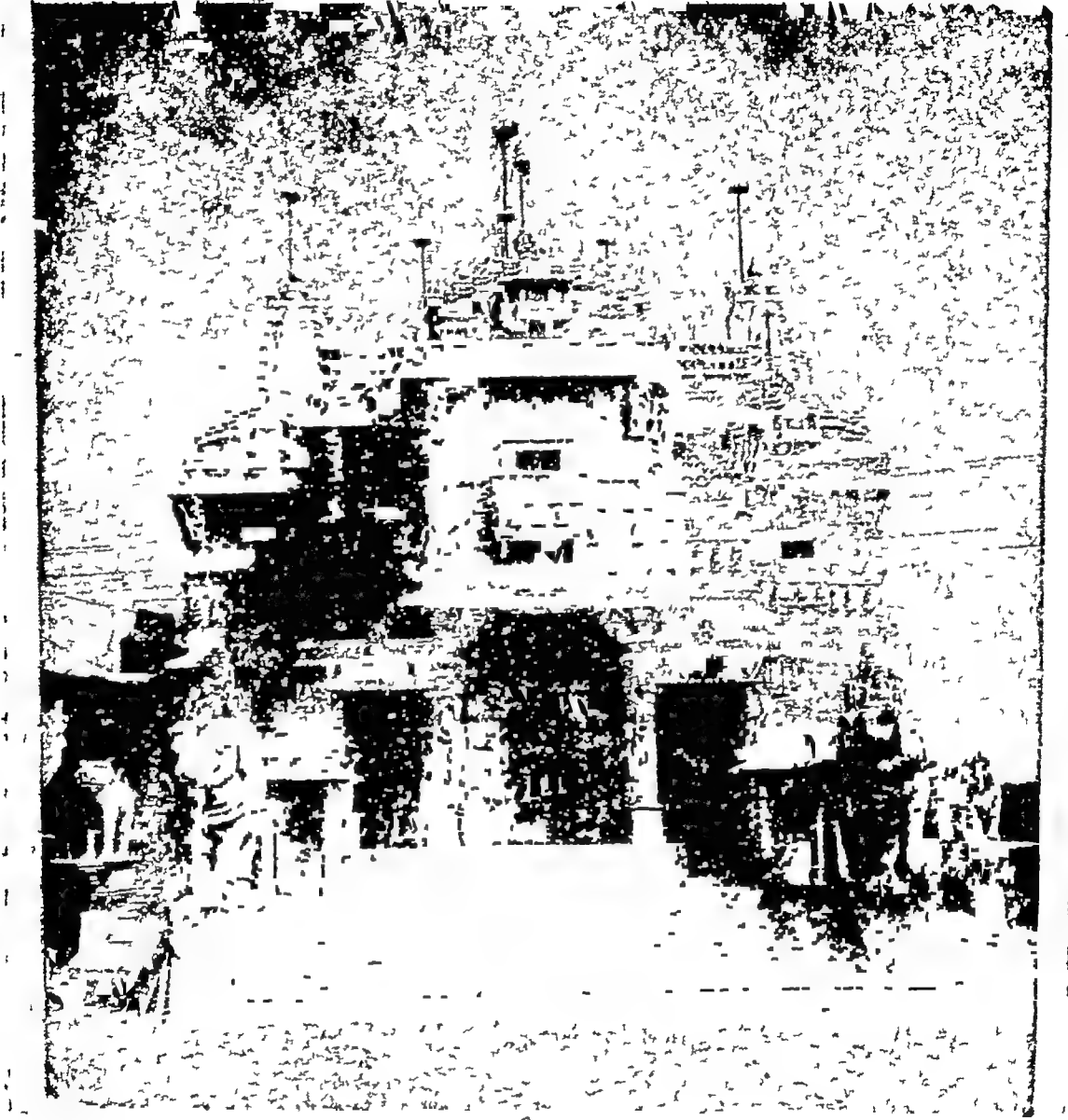
અંક	નક્ષત્ર	ખાત	૩૪	૩૫	પ્રતિષ્ઠા	પ્રથમ રેખસ્થાના	૩૭	૩૮	૩૯	૪૦	૪૧	૪૨
							વસ્ત્ર	ગંધ	પુષ્પ	ધૂપ	નૈવેદ્ય	દાન
શિલાન્યાસ												
૧૨	ચિત્રા	શુભ	શુભ	શુભ	સમર્થ	ચિત્ર	કેક્રમ	કેક્રમ	ચિત્ર	દશાંગ	મોદક	પીળું વસ્ત્ર
૧૫	સ્વાતિ	શુભ	શુભ	શુભ	સૌભાગ્યવતી	રકત	દ્રુણગોરૂ	દ્રુણગોરૂ	ગાધવી	સર્જન	દધી	રકત ગાય
૧૬	વિશાખા	-	-	-	સૌભાગ્યવતી	રકત	અષ્ટગંધ	અષ્ટગંધ	શ્વેત પુષ્પ	દ્રુણગોરૂ	સાપસી	તામ્ર
૧૭	અનુરાધા	શુભ	શુભ	શુભ	ધન પુત્ર	રકત	કેક્રમ	કેક્રમ	સિંગાધી બીલ્વ	દ્રુણગોરૂ	કંસાર	શય્યા
૧૮	જ્યેષ્ઠા	શુભ	શુભ	-	દરિકા	પીત	શ્રી ગંધ	શ્રી ગંધ	પારલ	ગિલ્વ	કંસાર	ઉપાનહ
૧૯	મૃગ	-	-	-	પુત્રવતી	દ્રુણ	દ્રુણગોરૂ	દ્રુણગોરૂ	દ્રુણ સરોજ	કર્પૂર	રકત રસા	સોહ
૨૦	પૂ. પા.	-	-	-	પતિ હીન	શ્વેત	કેક્રમ	કેક્રમ	શ્વેત કરણ	મેશ દોગ	ક્ષીર કંસાર	કંબલ
૨૧	ઉ. પા.	શુભ	શુભ	શુભ	પતિવ્રતા પુત્રવતી	શ્વેત	શ્રી ગંધ	શ્રી ગંધ	પંચ વર્ણ	મનશીલ	ઉશીર	મહિષી
૨૨	અભિજિત	-	શુભ	શુભ	પુત્રવતી	પદ્મ	ચંદન કસ્તૂરી	ચંદન કસ્તૂરી	વૃક્ષશી	ઉશીર	શાલ્યો ધાન	જલભોજન
૨૩	જવણ	-	શુભ	શુભ	પુત્રવતી	શ્યામ	કસરકર્પૂર	કસરકર્પૂર	વૃક્ષશી	ગુગળ	પદ્મ	જલભોજન
૨૪	ઘનિષ્ઠા	-	શુભ	શુભ	પુત્રવતી	શ્વેત	ચંદન	ચંદન	શતપત્ર	કર્પૂર	ધૂત	હિમરોષ્ય
૨૫	સતભિષા	-	શુભ	શુભ	પુત્રવતી	શ્વેત	શતપત્ર	શતપત્ર	મલયજ	દશાંગ	દધીદન	શર્કરા
૨૬	પૂ. ભાદ્ર-	-	-	-	વિધવા	રકત	કેક્રમ	કેક્રમ	અર્ક	ધૂત	ગુડીદ્ય	સુવર્ણ
૨૭	ઉ. ભા. ક.	શુભ	શુભ	શુભ	સૌભાગ્યવતી પુત્રવતી	શ્વેત	અમર	અમર	શતપત્ર	ગુગળ	ગુડીદ્ય	અન્ન
૨૮	રેવતી	-	શુભ	શુભ	પુત્રવતી	પદ્મ	રકત ચંદન	રકત ચંદન	મંદાર	ગુગળ	તિલોદન	મહાદાન

એમ્પુર, પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ સમયનું દર્શન.
નંદલાલ બાઈ તથા તેમના બાઈ શાંતિલાલ બાઈ સહિત

[એન. સી. એમપુરા.]

શ્રી કેસરીયાળ દેરાસરનું સન્નિધિ દર્શ્ય
કેસરીયાળનગર, પાલિતાણા

[એન. સી. સોમપુરા]

॥ નક્ષત્ર ચક્ર ॥ ૬ ॥

		૪૩	૪૪	૪૫	૪૬	૪૭
અંક	નક્ષત્ર	ચંદ્ર	રાશિ	વૃક્ષ	પક્ષી	નક્ષત્રના યુરોપી નામો
૧	અશ્વિની	૪	મેષ	વિષ્ટ મુલ્હિ	મેરૂંડ	ખીટા એરાઈટિસ
૨	ભરણી	૪	—	આમલક	કાડ	૪૧ એરાઈટિસ
૩	કૃત્તિકા	૧ ૩	— વૃષભ	ઔદુમ્બર	મયુર	છટા ટોરી
૪	રોહિણી	૪	—	જાંબુ	કુકુટ	આલિંગ્યરાન આલ્કા ટોરી
૫	મૃગશિર્ષ	૨ ૨	— મિથુન	ખાદિર	કુકુટ	લાબ્ડા એર યમિનિસ
૬	આર્દ્રા	૪	—	રક્ત ખાદિર	કૌંચ	આલ્કા એર યનિસખિટલન્યુઝ
૭	પુનર્વસુ	૩ ૧	— કર્ક	વેણુ	હંસ	પોલકસખીટા નેમિનોરમ
૮	પુષ્ય	૪	—	અશ્વત્થ	જલકાક	ડેલ્ટા કેન્કી
૯	અશ્લેષા	૪	—	પુન્યાંગ	શિરિષ	આલ્કા કેન્કી

અંક	નક્ષત્ર	ચરણ	રાશિ	વૃક્ષ	પક્ષી	નક્ષત્રના યુરોપી નામો
૧૦	મઘા	૪	સિંહ	વટ	'કુર્કુટ	રેગ્યુલસ આલ્ફા લિયોનિસ
૧૧	પૂ ક્રાશ્યુન	૪	—	પલાસ	ગૃધ્ર	થાટા લિયોનિસ
૧૨	ઉ. ક્રાશ્યુન	૧	—	બદરી	કંક	ડેનિબોલી ખીટાલિયોનિસ
		૩	કન્યા			
૧૩	હસ્ત	૪	—	અંબાષ્ટ	શુક	ડેલ્ટા કોર્વી
૧૪	ચિત્રા	૨	—	ગિલ્વ	કાક	સ્પાયકા આલ્ફાવર્નિયિસ
		૨	તુલા			
૧૫	સ્વાતી	૪	—	અર્જુન	મ્થેન	આકર્ટ યુરસ આલ્ફાબ્રુટિસ
૧૬	વિશાખા	૩	—	વિક્રા	કારડવ	આલ્ફા લિબ્રા
		૧	દૃશ્ચિક			
૧૭	અતુરાધા	૪	—	બકુલ	ધુકા	ડેલ્ટા સ્કોપી
૧૮	જેષ્ઠા	૪	—	શાદમલી	ચાતક	એન્ટારિસ આલ્ફાસ્કોર્પી
૧૯	મૃગ	૪	ધન	સર્જ	ચર્વાક	લાબડા સ્કોર્પી
૨૦	પૂ. પાઠા	૪	—	જંબુ	શુક	ડેલ્ટા સાન્જિટારી
૨૧	ઉ. પાઠા	૧	—	પતસ	ભારખાજ	સિગ્મા સાન્જિટારી
		૩	મકર			
૨૨	અભિજિત	૦	—	૦	૦	આલ્ટેર આલ્ફા એકિવલી
૨૩	શ્રવણ	૪	—	અર્ક	સારસ	આલ્ફા ડેલ્ફીની
૨૪	ધનિષ્ઠા	૨	—	ગમી	ભમર	લાગડા એકવેરિયસ
		૨	કુલ			
૨૫	સતલિપા	૪	—	કદળ	કોકિલા	માર્કાબ આલ્ફાપેગાસી
૨૬	પૂ. ભાદ્રપદ	૩	—	ચુત	કપોત	આલ્ફાસેટ આલ્ફા એન્ડોમિડા
		૧	મીન			
૨૭	ઉ. ભાદ્રપદ	૪	—	પિયુમદ	પિયુમદ	આટા પિચ્ચમ
૨૮	રેવતી	૪	—	મધુક	મયુર	વીગા આલ્ફા લિરી

॥ राशि चक्र ॥ १ ॥

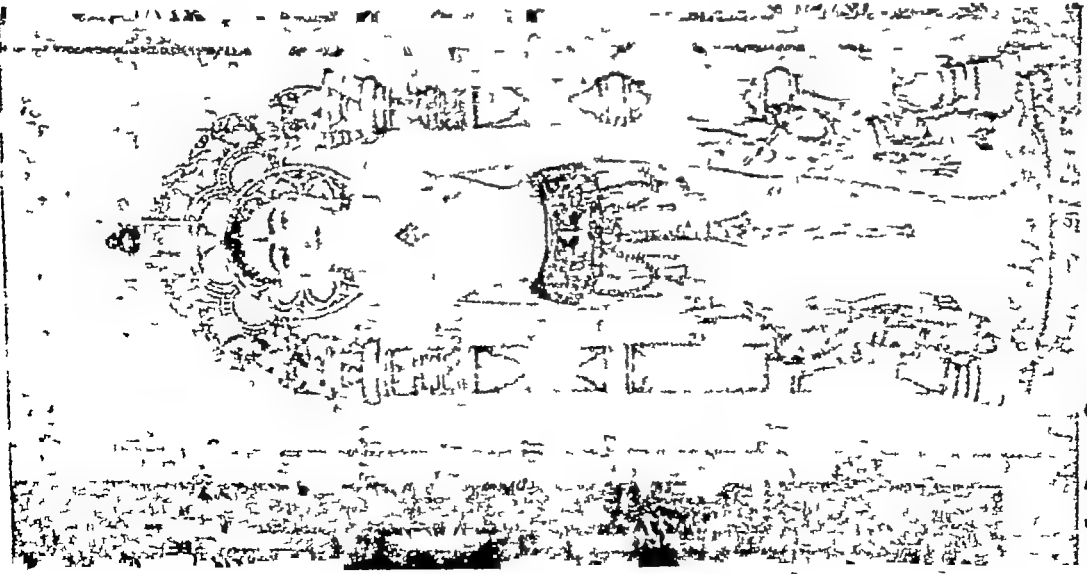
अंक	राशि	१	२	३	४	५	६	७	८	९
१	मेघ	वर्षाक्षत्रिय	लींगपुरुष	प्रकृतिचर	रंगलास	नामाक्षरआ. ला. छ.	राशिव्यंङ्गपूर्व	प्रासादभातअग्नि	शुद्धभातवायव्य	शुद्धारंभशुल
२	वृषा	वैश्य	पुरुष	स्थिर	श्वेत	ग. व. छ.	दक्षिण	अग्नि	प्रशाननैऋत्य	धनवृद्धि
३	मिथुन	क्षत्र	पुरुष	द्विस्वभाव	क्षीडा वीर्यो	क. छ. ध.	पश्चिम	नैऋत्य प्रशान	प्रशान नैऋत्य	यत्सु
४	कर्क	ब्राह्मण्य	स्त्री	चर	क्षीडा लास	क. छ.	उत्तर	नैऋत्य प्रशान	प्रशान नैऋत्य	शुल
५	सिंह	क्षत्रिय	पुरुष	स्थिर	पाकु	भ. द.	पूर्व	नैऋत्य प्रशान	अग्नि	मेघवृद्धि
६	कन्या	वैश्य	स्त्री	द्विस्वभाव	विचित्र	प. क. छ.	दक्षिण	वायव्य	अग्नि	रोगवर्ता
७	तुला	शूद्र	पुरुष	चर	काणो	र. त.	पश्चिम	वायव्य	अग्नि	शुण
८	वृश्चिक	ब्राह्मण्य	स्त्री	स्थिर	पीत	ग. य.	उत्तर	वायव्य	नैऋत्य प्रशान	धनवृद्धि
९	धन	क्षत्रिय	पुरुष	द्विस्वभाव	पीत	वा. ध. क. क.	पूर्व	प्रशान नैऋत्य	नैऋत्य प्रशान	महाहानि
१०	मकर	वैश्य	स्त्री	चर	काणो	ग. य.	दक्षिण	प्रशान नैऋत्य	नैऋत्य प्रशान	धनलास
११	कुंवा	शूद्र	पुरुष	स्थिर	नोणया नोवो	ग. स.	पश्चिम	प्रशान नैऋत्य	वायव्य	रत्नलास
१२	मीन	ब्राह्मण्य	स्त्री	द्विस्वभाव	आसगोनी	द. य. क. य.	उत्तर	अग्नि	वायव्य	व्यवर्ता

॥ राशि चक्र ॥ २ ॥

अंक राशि	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९
अंक राशि	शनि	स्वरेप	वत्सद्विशा	राहुद्विशा	राशिमास	ऋतु	सूर्य देश	सूर्य	घात भास	घात तिथि
१	मेष	वनयर	मकर	पश्चिम	दक्षिण	क्षेत्र	उत्तरायण	घात	कार्तिक	नंदा
२	वृष	वनयर	मकर	पश्चिम	दक्षिण	देशाभ	उत्तरायण	अर्धमा	मार्गशिर	पूर्वा
३	मिथुन	मनुष	उत्तर	पश्चिम	पश्चिम	ऋष	उत्तरायण	मित्र	अपाड	सदा
४	कर्क	जणयर	उत्तर	पश्चिम	अपाड	वर्षा	दक्षिणायन	अरुण	पौष	सदा
५	सिंह	वनयर	उत्तर	पश्चिम	आवण	वर्षा	दक्षिणायन	ध्रु	ज्येष्ठ	ज्या
६	कन्या	मनुष	पूर्व	उत्तर	लाद्रपद	शरद	दक्षिणायन	विवस्वान	लाद्रपद	पूर्व
७	तुला	मनुष	पूर्व	उत्तर	आसो	शरद	दक्षिणायन	त्वष्टा	माघ	रिक्ता
८	वृश्चिक	वनयर	पूर्व	उत्तर	कार्तिक	हेमंत	दक्षिणायन	विष्णु	अश्विन	नंदा
९	धन	मनुष	दक्षिण	पूर्व	भागशर	हेमंत	दक्षिणायन	अंशु	आवण	ज्या
१०	मकर	जणयर	दक्षिण	पूर्व	पौष	शशीर	उत्तरायन	लग	वैशाख	रिक्ता
११	कुंभ	मनुष	दक्षिण	पूर्व	महा	शशीर	उत्तरायन	पुष	ज्येष्ठ	ज्या
१२	मीन	जणयर	पश्चिम	दक्षिण	क्षेत्र	वसंत	उत्तरायन	पुन्य	क्षेत्र	पूर्वा

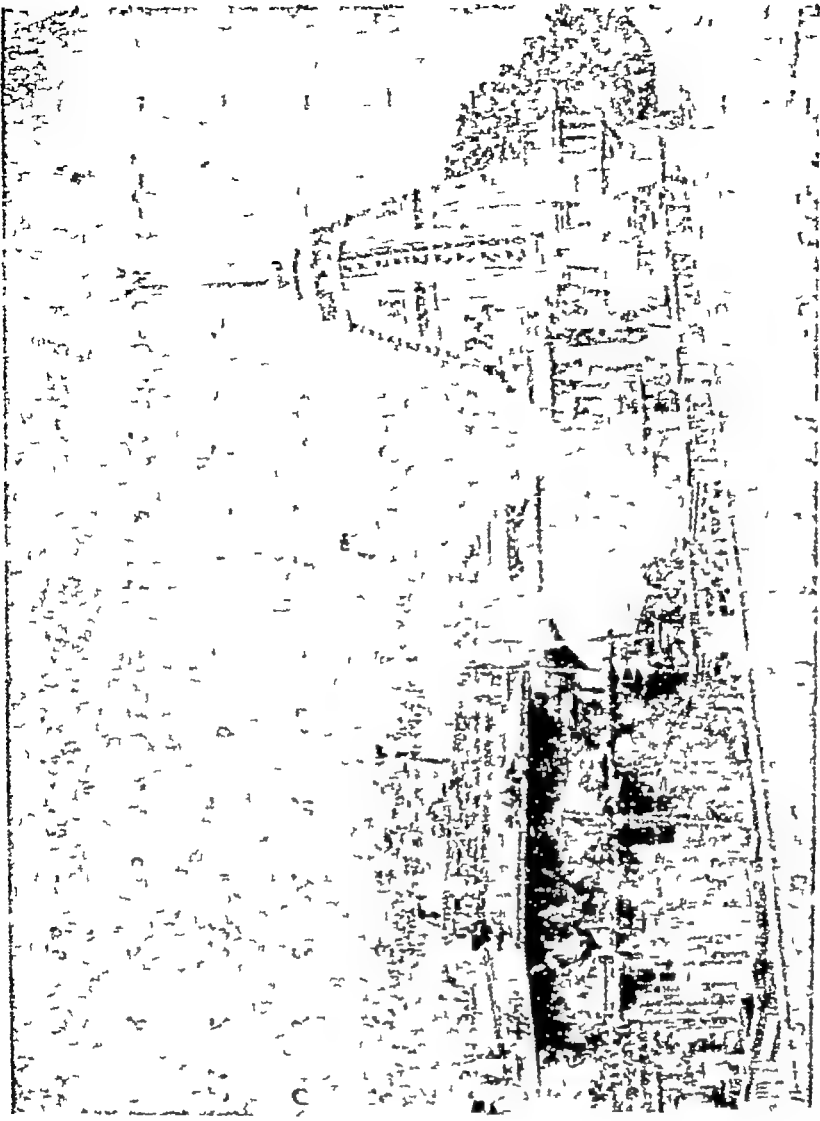
॥ २॥ ३॥

અંક	રાશિ	ઘાત વાર	ઘાત નક્ષત્ર	ઘાત યોગ	ઘાત કરણ	પણા	અષ્ટ	(ખયા	આરે	પડાટક રેળ	(ખયા આરે રેળ	નવપંચક
૧	મેષ	રવિ	મધા	વિક્રંભ	બુધ	કન્યા	વૃશ્ચિક	વૃષ	મીન	પ્રીતિ	શ્રેષ્ઠ	સિંહ
૨	વૃષભ	શનિ	હસ્ત	સુકર્મા	શક્ર	તુલા	ધન	મિથુન	મેષ	શત્રુ	અશુભ	કન્યા
૩	મિથુન	સોમ	સ્વાતી	પરિધ	ચતુષ્પદ	વૃશ્ચિક	મકર	કર્ક	વૃષ	પ્રીતિ	શ્રેષ્ઠ	તુલા
૪	કર્ક	બુધ	અહિરાષા	વ્યાધાત	નાગ	ધન	કુંભ	સિંહ	મિથુન	શત્રુ	અશુભ	વૃશ્ચિક
૫	સિંહ	શનિ	મૂળ	ધૃતિ	બવ	મકર	મીન	કન્યા	કર્ક	પ્રીતિ	શ્રેષ્ઠ	ધન
૬	કન્યા	શનિ	શ્રવણ	શક્ત	કૌલવ	કેલ	મેષ	તુલા	સિંહ	શત્રુ	અશુભ	મકર
૭	તુલા	ગુરુ	શતતારા	સુકર્મા	તેતિલ	મીન	વૃષ	વૃશ્ચિક	કન્યા	પ્રીતિ	શ્રેષ્ઠ	કેલ
૮	વૃશ્ચિક	શુક્ર	રેવતી	વ્યતિપાત	ગર	મેષ	મિથુન	ધન	તુલા	શત્રુ	અશુભ	મીન
૯	ધન	શુક્ર	ભરણી	વજ્ર	તેતિલ	વૃષ	કર્ક	મકર	વૃશ્ચિક	પ્રીતિ	શ્રેષ્ઠ	મેષ
૧૦	મકર	ભોમ	રોહિણી	વૈધૃતિ	શક્ર	મિથુન	સિંહ	કુંભ	ધન	શત્રુ	અશુભ	વૃષ
૧૧	કુંભ	ગુરુ	આર્દ્રા	ગંડ	કિસ્તમ	કર્ક	કન્યા	મીન	મકર	પ્રીતિ	શ્રેષ્ઠ	મિથુન
૧૨	મીન	શુક્ર	અશ્લેષા	વજ્ર	ચતુષ્પદ	સિંહ	તુલા	મેષ	કુંભ	શત્રુ	અશુભ	કર્ક

શ્રી. કેસરીયાળ કાલિસ્મગ દર્શન
કેસરીયાનગર-પાલિતાણા

જોન. સી. સોમપુરા

શ્રી. શા તેનાથ જૈન દેરાસર-વઢવાણ

જોન. સી. સોમપુરા

એમ્બુર જૈન દેરાસરનું હસ્તિદર્શન-મુખધ

[એન. સી. સોમપુરા]

॥ ગ્રહ ચક્ર ॥ ૧ ॥

અંક	ગ્રહ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	અંક ગ્રહ	વૃષ્ણ	સીંગ	મકર	રંગ	સ્વામિ	દિશા	દેશ	વાહન	સ્વભાવ
૨	સૂર્ય	કેત્રીય	પૃથ્વ	સ્થિર	રક્ત	શિવ	પૂર્વ	કર્કીંગ	સાતઅશ્વરથ	કૂર
૩	ચંદ્ર	વૈશ્ય	સ્ત્રી	ચર	શ્વેત	દુર્ગા	વાયવ્ય	યામીન	દશ અશ્વરથ	સૌમ્ય
૪	મંગળ	કેત્રીય	પૃથ્વ	હિમ	રક્ત	કાર્તિકસ્વામિ	દક્ષિણ	અવંતિ	મેષ	કૂર
૫	બુધ	વૈશ્ય	સ્ત્રી નપુમક	સમ	પીત	વિષ્ણુ	ઉત્તર	મગધ	સેહ	સૌમ્ય
૬	ગુરુ	બ્રાહ્મણ	પૃથ્વ	લઘુ	પીત	બ્રહ્મા	દુશાન	સિંધુ	હસ્તિ	સૌમ્ય
૭	શુક્ર	બ્રાહ્મણ	સ્ત્રી	મૃદુ	શ્વેત	દ્વિ	અગ્નિ	ભોજ	શ્વેત અશ્વ	સૌમ્ય
૮	શનિ	શુક્ર	સ્ત્રી નપુમક	તિલ્લુ	શ્યામ	યમ	પશ્ચિમ	સૌરાષ્ટ્ર	પાડો	કૂર
૯	રાહુ	શુક્ર	પૃથ્વ નપુમક	તિલ્લુ	શ્યામ નીલમેઘ	સર્પ	નેરેત્ય	બાળીર	કૃષ્ણસિંહ રથ	કૂર
૧૦	કર્ક	શુક્ર	પૃથ્વ	તિલ્લુ	શ્યામ નીલમેઘ	ચિના	”	મધ્ય દેશ	ક્રોત રથ	કૂર

સૂર્ય ચક્ર

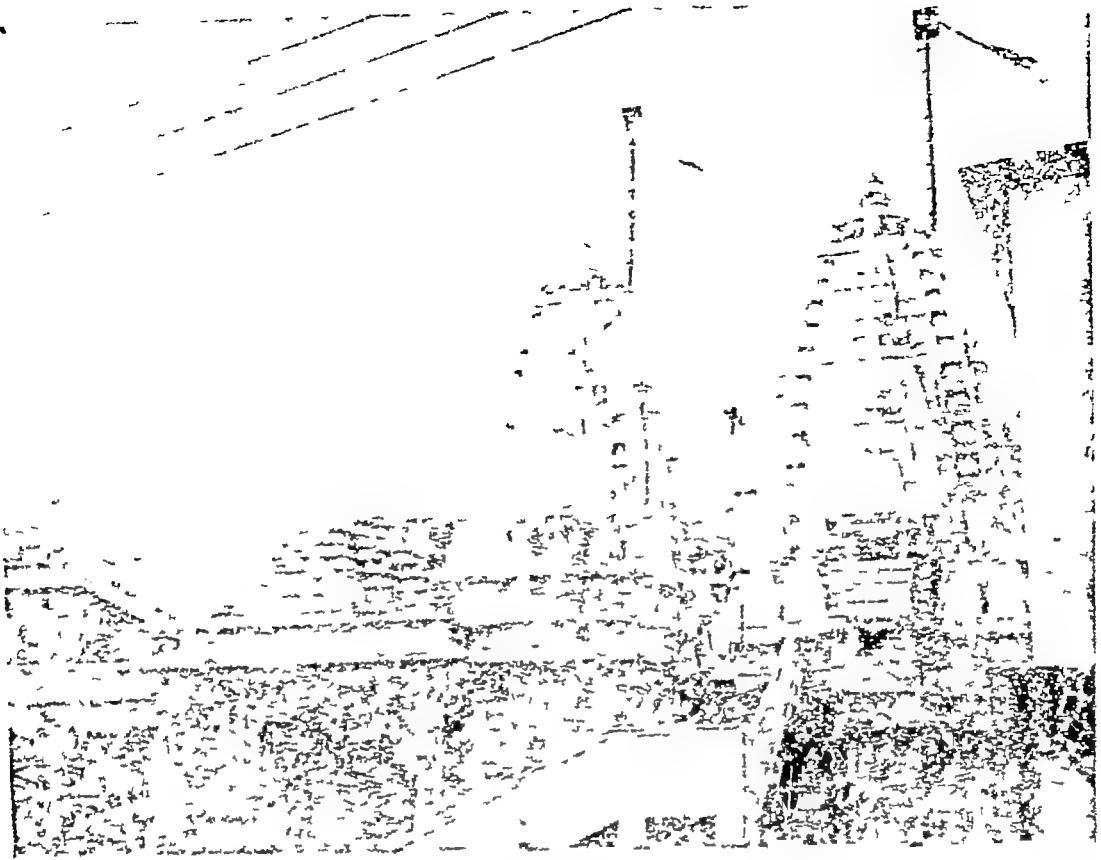
અંક ગ્રહ	૧૦ જન્મ નક્ષત્ર	૧૧ ગોત્ર	૧૨ દિશ્ચિન્મ	૧૩ નંગ	૧૪ ધાતુ ઉપધાતુ	૧૫ ધાન્ય	૧૬ રસ	૧૭ પશુ	૧૮ વસ્ત્ર	૧૯ ફલ	૨૦ જપ
૧ સૂર્ય	વિશાખા	કાશ્યપ	પૂર્વ	માર્ગિક	સોનુ ત્રાજી	ઘઉં	ગોળ	સાલ ગાય	સાલ	સાલ કરેલું	૭૦૦૦
૨ ચંદ્ર	કૃત્તિકા	અત્રિ	પશ્ચિમ	મોતી	સોનુ રૂપુ	ચોખા	ઘી	હાથી	સરેદ	ધોળા કરેલું	૧૧૦૦૦
૩ મંગલ	પૂ. ષાઠા	ભારદ્વાજ	દક્ષિણ	ત્રતાલ	સોનુ ત્રાજી	મસૂર	ગોળ	રાતો બળદ	સાલ	સાલ કરેલું	૧૦૦૦૦
૪ બુધ	શ્રવણ	અત્રિ	ઉત્તર	પન્ના	સોનુ કાસું	લીલા મગ	ઘી	હાથી	લીલું	સર્વ ફલ	૪૦૦૦
૫ ગુરુ	પૂ. કૌ.	અગિરા	ઉત્તર	પોખરાજ	સોનુ કાંસું	ચણા	સાકર	ઘોડો	પીળું	પીળું	૧૬૦૦૦
૬ શુક્ર	જ્યેષ્ઠા	ભાર્ગવ	પૂર્વ	હીરો	સોનુ રૂપુ	ચોખા	ઘી	ઘોડો	ચત્રક	પીળું	૧૬૦૦૦
૭ શનિ	રેવતી	કાશ્યપ	પશ્ચિમ	નીલમ	સોનુ લોહું	આક	તલ	ભેંસ	કાળું	કાળું	૨૩૦૦૦
૮ રાહુ	ભરણી	વૈદિનસિ	દક્ષિણ	ગોમેદ	સોનુ લોહું	તલ	તલ	ભેંસ	કાળું	કાળું	૧૮૦૦૦
૯ કૃત્તિકા	અશ્વિની	જ્યેષ્ઠા	-	લસણીયા	સોનુ લોહું	મગ	તલ	ભેંસ	કાળું	કાળું	૧૭૦૦૦

વાળુ લોહું

॥ ગ્રહ ચક્ર ॥ ૩ ॥

અંક	ગ્રહ	જીન ગતે તીર્થસ્થ	રાશિ સેવા	ક્રમવેર	ગિત્ર	મધ્યમ	પરસ્પર મૈત્રિ	શત્રુ	પરસ્પર સ્વઘર બળ	ઉપઘર	નોયઘર
૧	રવિ	પદ્મપ્રભ	૧ માત્ર	શુક્ર શનિ	સોમ મંગળ ગુરુ	બુધ	સોમ મંગળ ગુરુ	શુક્ર શનિ	૭ સિંહ	મેષ	વૃશા
૨	ચંદ્ર	ચંદ્રપ્રભ	૨ા દિવસ	૦	શનિ બુધ	મં. ગુ. ગુ. શ.	રવિ મં. ગુ.	૦	૬ કર્ક	૫	દશિશ્રક
૩	મંગળ	વાસુપ્રભ	૧૧ા માત્ર	બુધ શુક્ર	રવિ ગુરુ સોમ	શુક્ર શનિ	રવિ સો. ગુ	બુધ	૨ દશિશ્રક મેષ	મકર	કર્ક
૪	ગ્રહ	નિમલનાથ	૧ માત્ર	ચંદ્ર	રવિ શુક્ર	મંગળ ગુ. શ.	શુક્ર શ. ૨.	ચંદ્ર	૩ કન્યા મિથુન	કન્યા	મીન
૫	ગુરુ	મકરપ્રભ	૧૩ માત્ર	બુધ શુક્ર	શનિ સોમ મંગળ	શનિ	રવિ સો. મં.	બુધ શુક્ર	૪ ધન મીન	કર્ક	મકર
૬	શુક્ર	સુવિધિનાથ	૧ માત્ર	સૂર્ય ચંદ્ર	બુધ શનિ	મંગ. ગુરુ	બુ. શ ૨.	ગિ સોમ	૫ વૃષ વૃશા	મીન	કન્યા
૭	શનિ	મૃતિસિંગ	૩૦ માત્ર	સૂર્ય ચંદ્ર મંગળ	બુધ શુક્ર	ગુરુ	બુધ શુક્ર શનિ	રવિ સોમ	૧ મકર કુંભ	વૃશા	મેષ
૮	રાહુ	નમિનાથ	૧૮ માત્ર	સૂર્ય ચંદ્ર	૦	૦	૦	૦	કન્યા	મિથુન	ધન
૯	કેતુ	મહિલાનાથ		સૂર્ય ચંદ્ર	૦	૦	૦	૦	મીન	ધન	મિથુન

અંક ગ્રહ	મૂળ ત્રિકોણ	હર્ષ સ્થાન	હર્ષ સ્થાન	પસંદ સ્થાન	પૂર્વ દિશા	ત્રિપાદ દિશા	અર્ધ દિશા	ઔદ પાદ દિશા	કાર્ય યળ	ધાતુ	આવિષ્કાર
૧ સૂર્ય	સિંહ	૯	મેષ	૧૦	૭	૪-૮	૫-૯	૩-૧૦	નૃપ દર્શન	અસ્થિ	રાજા
૨ ચંદ્ર	વૃષ	૩	વૃષ	૧૦	૭	૪-૮	૫-૯	૩-૧૦	સર્વ	શોણિત	રાજા
૩ મંગળ	મેષ	૬	મકર	૧૦	૪-૭-૮	૦	૫-૯	૩-૧૦	શુદ્ધ	મજ્જા	સેનાપતિ
૪ બુધ	કન્યા	૧	કન્યા	૧	૭	૪-૮	૫-૯	૩-૧૦	જ્ઞાન	ત્વચા	સુવરાજ
૫ ગુરુ	ધન	૧૧	કર્ક	૧૦	૫-૭-૯	૪-૮	૦	૩-૧૦	વિવાહ	વસા	પ્રવાન મંત્રી
૬ શુક્ર	મૈત્રા	૫	મીન	૭	૭	૪-૮	૫-૯	૦	ગમન	વિદ્યુ	મંત્રી
૭ શનિ	કુંભ	૧૨	મૈત્રા	૧-૩ ૧૧	૩-૭ ૧૦	૪-૮	૫-૯	૦	દિક્ષા	સ્નાયુ	બૈલ
૮ રાહુ	કુંભ	-	મિથુન	-	૫-૭	૪-૮	૫-૯	૩-૧૦	-	-	-
૯ કેતુ	સિંહ	-	ધન	-	૯-૧૨	૦	૦	૦	-	-	-

ગ્રેમપુર જૈન દેરાસર શિખર દર્શન મુખ્ય

[એન. સી. સોમપુરા.]

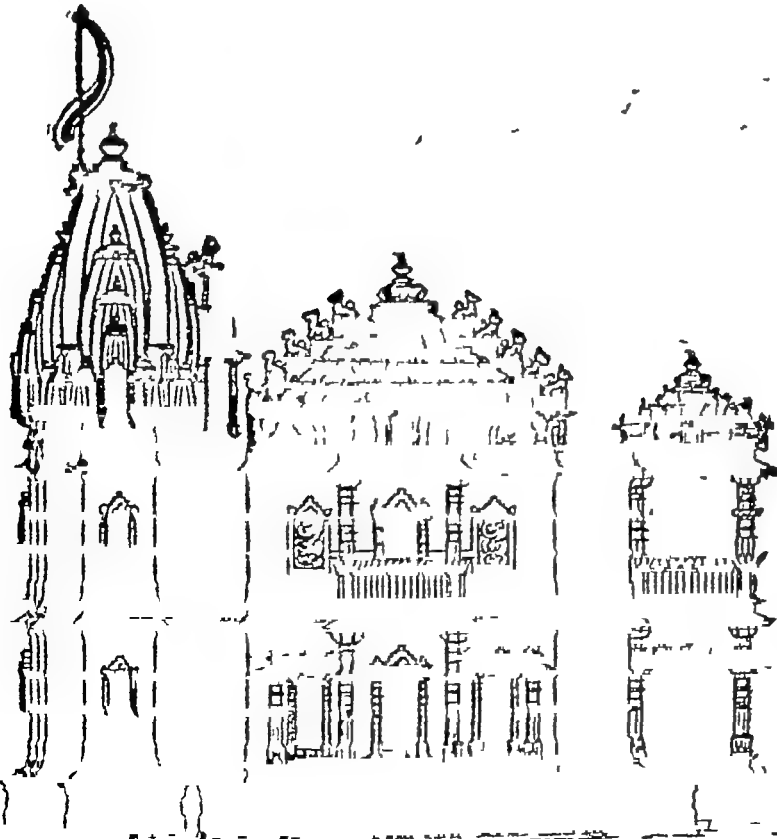

ચંદ્રપુર જૈન દેરાસર સાઈડ દર્શન મુખ્ય

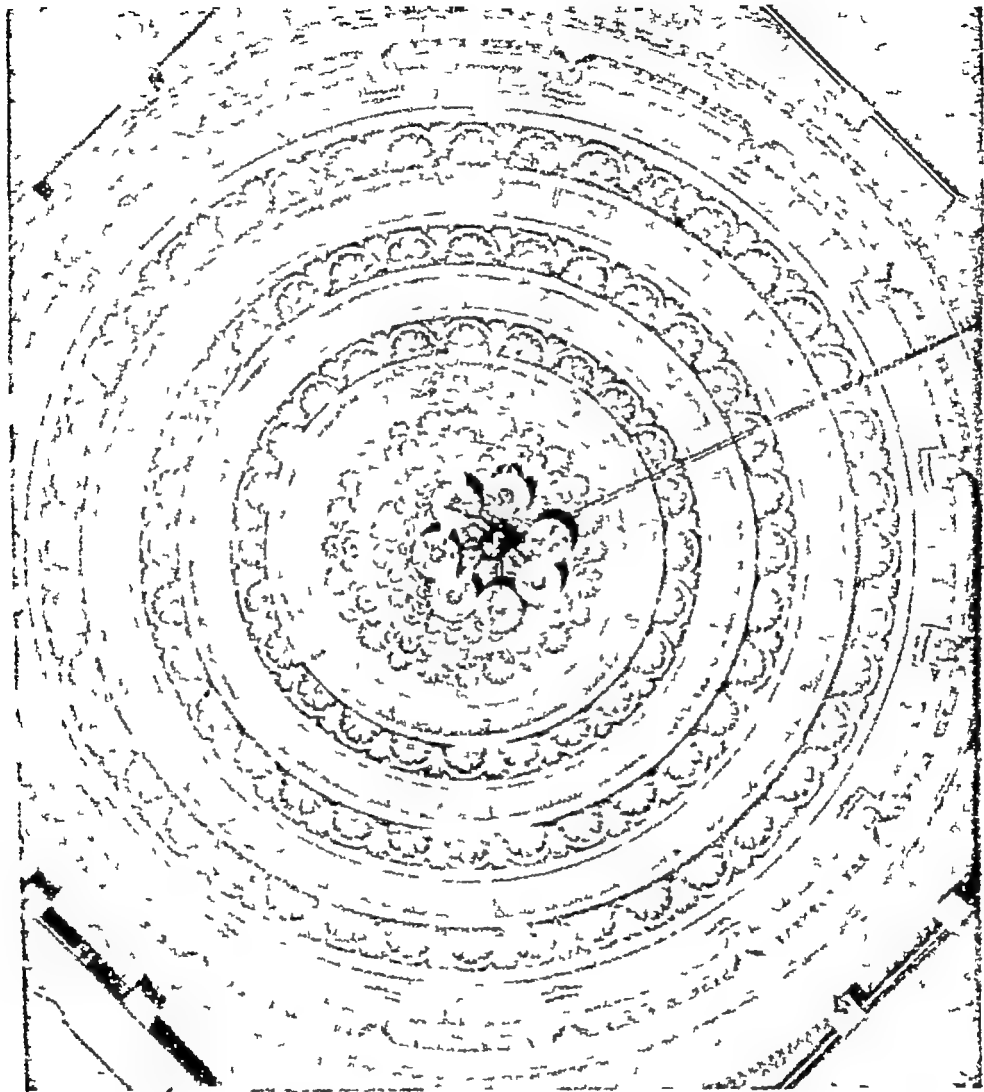
[એન. સી. સોમપુરા.]

ચે
મ્યુ
ર
જૈન
દેરા-
સર
પ્રવેશ
દ્વાર
મુંબય
[એન.
સી.
સોમ-
પુરા.]

શ્રી મુનિમુવત-
સ્વામિ
પ્રાસાદ
મહારાષ્ટ્ર
ભૂખણ
ઘાટકોપર
નવરોજી
લાઈન.
[એન સી.
સોમપુરા]

કેસરીયાળ પ્રાસાદ વિતાંન દશ્ય

કેસરીયાળનગર-પાલીતાણા

[એન. સી. સોમપુરા]

દિશા અને વેદિશામાં રહેલ આયોના સ્વરૂપ છે. હરેક આયો યુગલ (નર-માદા)ની બેડી છે.

॥ जय पृच्छा आयाधिकार ॥

॥ जन्म नक्षत्राणि ॥

उत्पत्तिश्च यथास्थानं जन्म नक्षत्र जातकम् ॥ ३ ॥
अश्विन्यांश्च च ध्वजोजातो धूमश्लेषा संभवः ।
पितु देवास्तु संभूतो सिंहश्चैव महाबलः ॥ ४ ॥
श्वानस्तु श्रवणे जातः आर्द्रार्या वृषभस्तथा ।
चित्रार्या तु खरो जाता धनिष्ठायां गजस्तथा ॥ ५ ॥
शक्र देवातु संभूतो ध्वाक्षस्तु परिकीर्त्यते ।
इत्यष्टौ जन्म ऋक्षाणि पूर्वाक्ता रुनि यानि च ॥ ६ ॥

जन्म नक्षत्र

આયના જન્મ ઉત્પત્તિ સ્થાનના નક્ષત્ર ધ્યજ આયનું ઉત્પત્તિ નક્ષત્ર અશ્વિની, ધૂમન્તુ જન્મ નક્ષત્ર અશ્લેષા છે, મહાબળવાન સિંહાયનું જન્મ નક્ષત્ર મગ્ધા, શ્વાન-શ્રવણ નક્ષત્રમાં, વૃષાચ આર્દ્રામાં ઉત્પન્ન થયેલ છે, ખરાય ચિત્રામાં, ગજાય ધનિષ્ઠામાં ઉત્પન્ન થયેલ છે. આમ આઠ આયોના આઠ જન્મ નક્ષત્ર છે. ૩. ૪. ૫. ૬.

॥ જન્મ રાશ્યાઃ ॥

અથ રાશિયા પ્રવક્ષ્યામિ સંમુતા યેચ સ્થિતાઃ ।
મેષરાશિ ધ્વજઃ પ્રોક્તો ધૂમઃ વર્કટકે સ્થિતમ્ ॥ ૭ ॥
સિંહઃ સિંહેસમુત્પન્ના શ્વાનોઽપિ મકરે સ્થિતઃ ।
મિથુનેઽપિ વૃષો જાતો કન્યાં ચ લ્હર સ્તથા ॥ ૮ ॥
કુમ્ભરાશિ ગર્જઃ પ્રોક્તો ધ્વાંક્ષો વૃશ્ચિક સમ્ભવઃ ॥ ૯ ॥

હવે હું આયોની રાશિ કહું છું. ધ્વજની મેષરાશિ, ધૂમની વર્કટરાશિ, સિંહની સિંહરાશિ શ્વાનની મકરરાશિ, વૃષ આયની મિથુન રાશિ, ખરની કન્યારાશિ, ગજની કુલ રાશિ અને ધ્વાક્ષની વૃશ્ચિકરાશિ. ધ્વજાદિ આયો તે તે રાશિમાં ઉત્પન્ન થયેલ છે.

આધિત્યં પ્રવક્ષ્યામિ દેવતા યેષુ યોઃ સ્થિતાઃ ॥
આધિપત્યં ધ્વજો મૌમે દેવતાયાશ્ચિનોસ્થિતૌ ।
ધૂમેતુ દેવતાઃ સર્વા આધિપત્યં ચ વહ્નિતા ॥ ૧૦ ॥
આધિપત્યં રવેઃ સિંહો દેવતા પિતરઃ રઘુતાઃ ।
શ્વાને તુ દેવતા સર્વાઃ અધિપત્યં શનૈશ્વરઃ ॥ ૧૧ ॥
આધિપત્યં વૃષમે તુ દેવતા રુદ્ર માત્યતે ।
આધિપત્યં લ્હરે શુક્રો દેવતા ત્વષ્ટ ઉચ્યતે ॥ ૧૨ ॥

આધિપત્યં ગજે સૌરિઃ દેવતા વાસ્તુ ઉચ્યતે ।
 દ્વાંક્ષે તુ દેવતા શુક્ર આધિપત્યં ચ મહગલંમ્ ॥ ૧૩ ॥
 ક્ષેત્રાધિપત્ય મારવ્યાતં દેવતાયેષુ સંસ્થિતાઃ ।
 એતે વ્રહ્મન્ સમાશ્રિતાઃ પાર્શ્વેષુ [ચ] વર્જિતમ્ ॥ ૧૪ ॥
 અન્યથા સ્થાપયેઘસ્તુ સ્થપતેર શુભં ભવત્ ।
 પ્રતિલોભં ન કતેવ્યં દુઃસ્વ શોક મયા વહમ્ ॥ ૧૫ ॥

હવે હું આચના અધિપતિ ગ્રહના દેવતાઓ કહું છું. ધ્વજ આચનો મંગળ છે. તેના દેવતા અશ્વિનીકુમાર, ધૂમ-આચના દેવતા સર્વ દેવો, અને તેના અધિપતિ ગ્રહ સૂર્ય છે. સિંહ આચનો અધિપતિ સૂર્ય છે. તેના દેવતા પિતૃઓ છે. શ્વાન આચનો અધિપતિ શનૈશ્વર અને તેના દેવતા સર્વ દેવ, વૃષાચનો અધિપતિ બુધ છે. અને તેના દેવતા રૂદ્ર છે, ખરાચનો અધિપતિ શુક્ર છે. તેના દેવતા ત્વષ્ટા (વિશ્વકર્મા) ગજ આચનો અધિપતિ શનિ તેના દેવતા વાસ્તુ, દ્વાક્ષ આચનો અધિપતિ મંગળ તેના દેવતા શુક્ર છે. જે જે રાશિ આચની છે. તે તે રાશિની દિશામાં તેના તે તે આચના દેવતાઓનું સ્થાપન કરવું કારણ તે તે દિશાઓમાં તે રહેલા હોય છે દિશાનાં ખૂણાઓમાં દેવતાઓ સ્થાપવા નહિ. જે શિલ્પી દિશાના નિયમ વગર દેવતાઓનું સ્થાપન કરે છે. તેનું અશુભ થાય છે. માટે ખતાવેલી દિશાથી ઉલટી દિશામાં દેવતાઓ સ્થાપવા નહિ, કદાચ સ્થપાય તો તે દુઃખ શોક તથા લય ઉત્પન્ન કરનાર બને છે. ૯. ૧૦. ૧૧. ૧૨. ૧૩. ૧૪. ૧૫.

જય પૃષ્ઠા આચાદિ ગણિત.

આચ	જન્મ નક્ષત્ર	રાશિ	અધિપતિ	દેવતા
ધ્વજ	અશ્વિની	મેષ	મંગળ	અશ્વિનીકુમાર
ધૂમ	અશ્લેષા	કર્ક	સૂર્ય	બધા દેવો
સિંહ	મઘા	સિંહ	સૂર્ય	પિતૃઓ
શ્વાન	શ્રવણ	મકર	શનિ	સર્વ દેવ
વૃષ	આર્દ્રા	મિથુન	બુધ	રૂદ્ર
ખર	ચિત્રા	કન્યા	શુક્ર	ત્વષ્ટા (વિશ્વકર્મા)
ગજ	ધનિષ્ઠા	કુંભ	શનિ	વારુ
દ્વાંક્ષ	જ્યેષ્ઠા	વૃશ્ચિક	મંગળ	શુક્ર

નારદ પુરાણ આચાધિકાર

વાસ્તુ ક્ષેત્રની ભૂમિના ક્ષેત્રફળને ૧-ધન, ૨-ઋણ, ૩-આય, ૪-નક્ષત્ર, ૫-વાર, ૬-તારા, ૭-અંશક આદિ જ્ઞાન સાધન મેળવવું.

ક્ષેત્રફળ ને ક્રમશઃ ૮, ૩, ૬, ૮, ૬, ૬, ૬ ગુણા કરવા તેને ક્રમશઃ ૧૨, ૮, ૮, ૨૭, ૭, ૬, ૩ થી ભાગ દેવાથી ધન, ઋણ, આય, નક્ષત્ર, વાર, તારા, અંશક આવશે. ધન અધિક આવે તો શ્રેષ્ઠ, ઋણ અધિક નેષ્ટ, આય એકી શ્રેષ્ઠ, બેકી નેષ્ટ, દેવગણ મનુષ્યગણ શ્રેષ્ઠ, રાક્ષસગણ નેષ્ઠ, વાર રવિ, મંગલ અશિભય, બીજા વારો શ્રેષ્ઠ. તારા ત્રણ, પાંચ અને સાતમી નેષ્ઠ, બાકીની શ્રેષ્ઠ અંશક ચમાંશક નેષ્ઠ ઇદ્રાશક તથા રાજાશક શ્રેષ્ઠ નક્ષત્રના આધારે રાશિ જોવી. તેમાં રાશિથી ૨-૧૨ ધન હોતી, ૬-૫ પુત્ર-હોતી, ૬-૮ અનિષ્ઠ બાકી શ્રેષ્ઠ જાણવી.

પૃષ્ઠ ૨૨૧ માં જે ક્ષેત્રફલ આપેલ છે તે જ ક્ષેત્રફળ ઉપર નારદ પુરાણ મુજબ આચાધિકાર ગણતરી.

ક્ષેત્રફલ.

૧૫૬૨૫

× ૮

૧૨ | ૧૨૫૦૦૦ | ૧૦૪૧૬

૧૨

૦૫૦

૪૮

૨૦

૧૨

૮૦

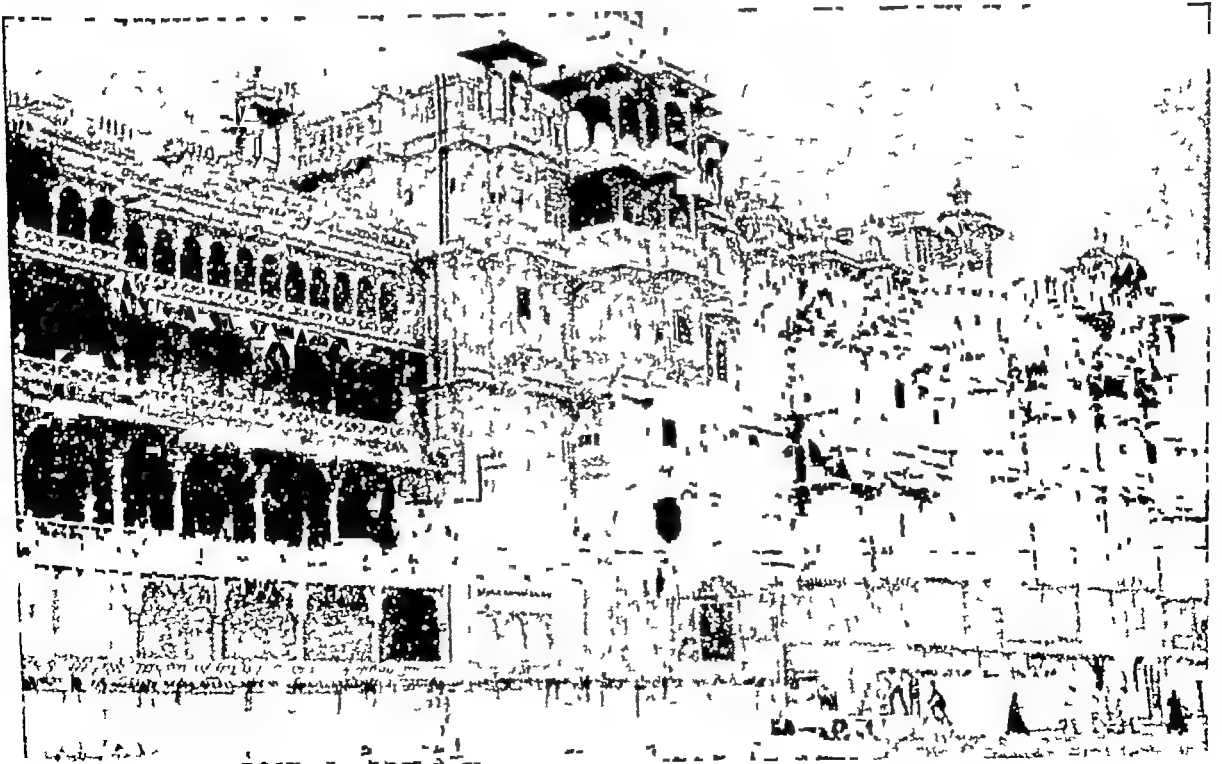
૭૨

૮

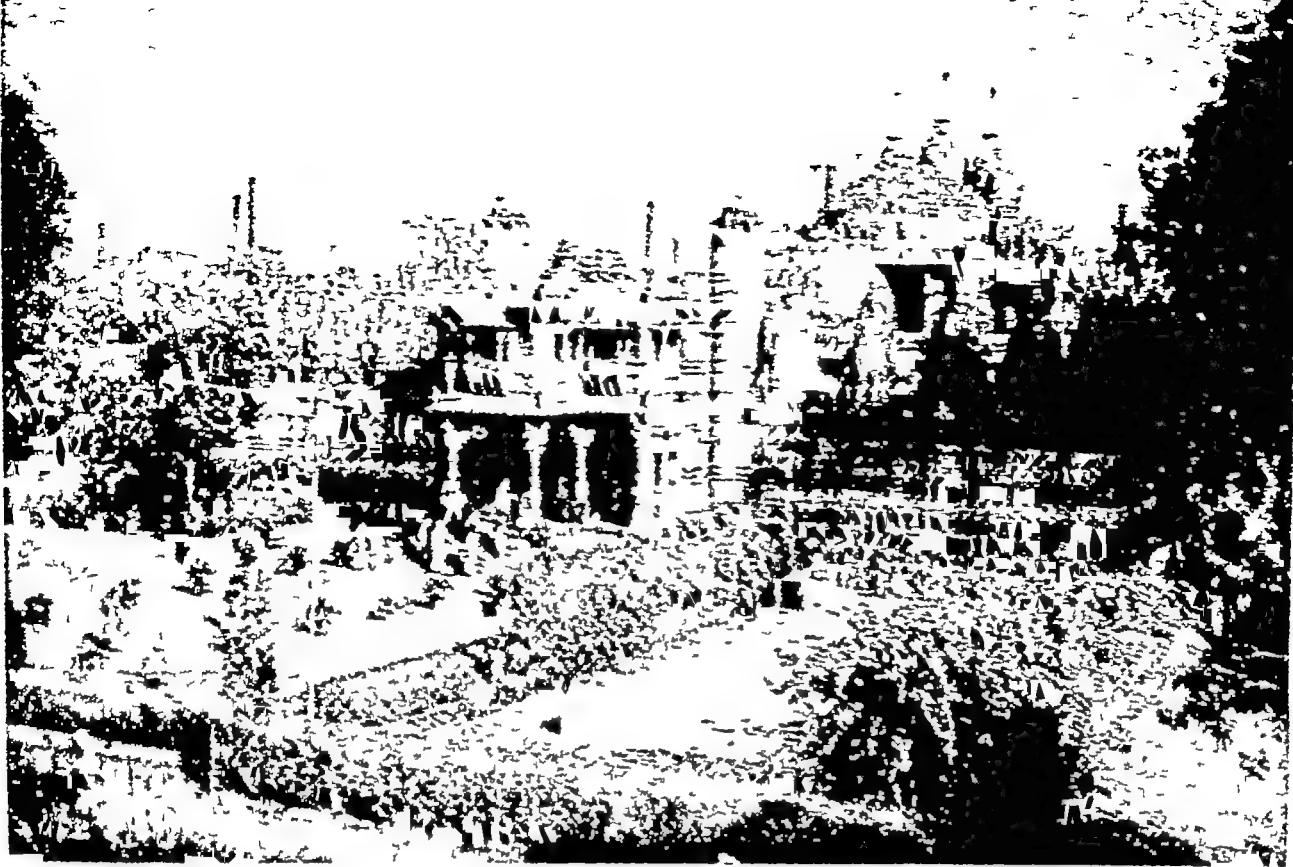
ફલ ૮ ધન

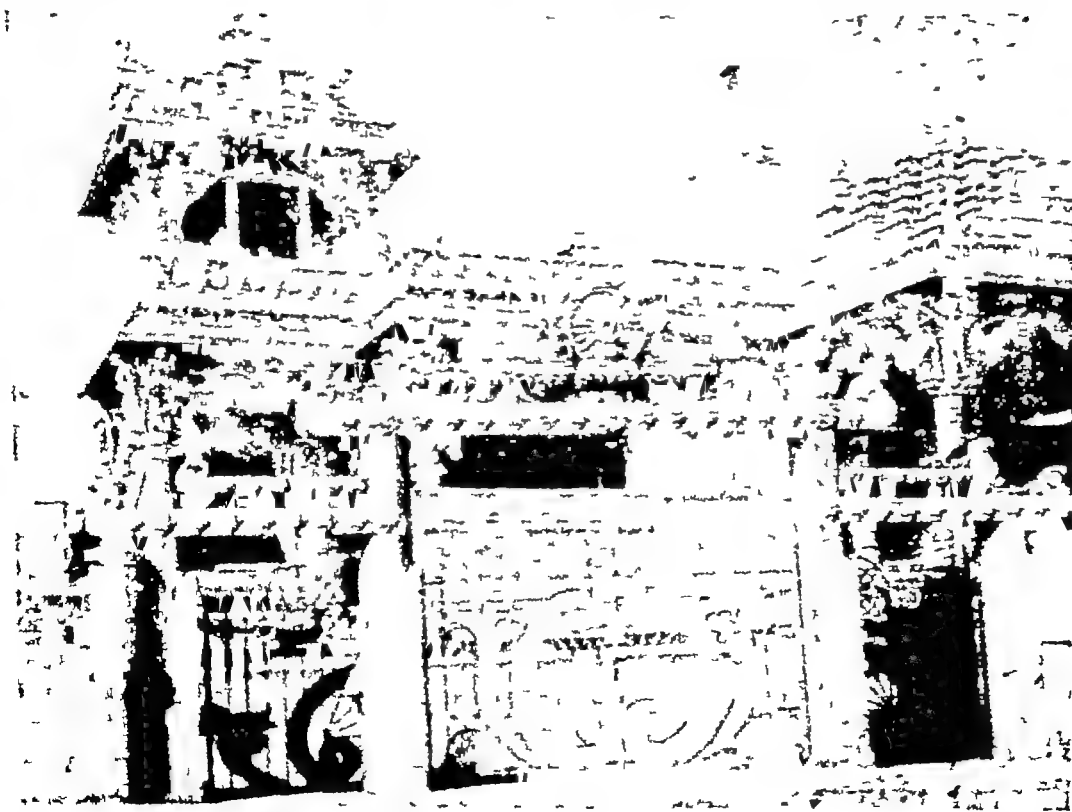
જયપુર માનસિંહજી મ્યુઝયમ દર્શન જયપુર

ઉદેપુર રાજમહેલ

શ્રી હઠીભાઈનું જૈન દેરાસર. અમદાવાદ.

ચેમ્પુર જૈન દેરાસર સાઇડ દર્શન. - મુંબઈ.
દિવ્ય નાનિ ગરુડ વિગ્યામ્

[જિન. સી. સોમપુરા.]
ભરત પ્રિન્ટર્સ, પાલિનાથા

૧૫૬૨૫

× ૩

૮ | ૪૬૮૭૫ | ૫૮૫૬

૪૦

૬૮

૬૪

૪૭

૪૦

૭૫

૭૨

૩

ફલ ૩ ઋણુ.

૧૫૬૨૫

× ૬

૮ | ૧૪૦૬૨૫ | ૧૭૫૭૮

૮

૬૦

૫૬

૪૬

૪૦

૬૨

૫૬

૬૫

૬૪

૧

ફલ ૧ આય દેવળાય.

$$\begin{array}{r}
 ૧૫૬૨૫ \\
 \times ૮ \\
 \hline
 ૨૭ \mid ૧૨૫૦૦૦ \mid ૪૬૨૬ \\
 ૧૦૮ \\
 ૧૭૦ \\
 ૧૬૨ \\
 ૮૦ \\
 ૫૪ \\
 ૨૬૦ \\
 ૨૪૩ \\
 ૧૭
 \end{array}$$

ફલ ૧૭ નક્ષત્ર અનુરાધા.

$$\begin{array}{r}
 ૧૫૬૨૫ \\
 \times ૬ \\
 \hline
 ૭ \mid ૧૪૦૬૨૫ \mid ૨૦૦૮૬ \\
 ૧૪ \\
 ૦૦ \\
 ૬૨ \\
 ૫૬ \\
 ૬૫ \\
 ૬૩
 \end{array}$$

૨

ફલ ૨ વાર મૌમ.

૧૫૬૨૫

× ૬

૯ | ૯૩૭૫૦ | ૧૦૪૧૬

૯

૦૩૭

૩૬

૧૫

૯

૬૦

૫૪

૬

ફલ ૬ તારા પશ્ચિમી તારા.

૧૫૬૨૫

× ૯

૩ | ૧૪૦૬૨૫ | ૪૬૮૭૫

૧૨

૨૦

૧૮

૨૬

૨૪

૨૨

૨૧

૧૫

૧૫

૦

ફલ ૩ અંશક રાજાશંક.

आयाधिकार नारद

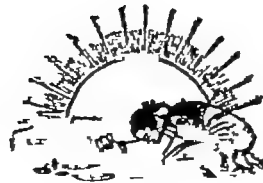
निर्णय

श्रेणिकृण	१५६२५		
१ धन	इल-८	अंश	अंश
२ इष्ट	इल-३	अंश	अंश
३ आय	इल-१	अंश	धनय
४ नक्षत्र	इल-१७	अंश	अनुराधा
५ वार	इल-२	अंश	सोम
६ तार	इल-६	अंश	पद्मिनी तार
७ अंश	इल-३	अंश	राजशं

प्रशस्ति

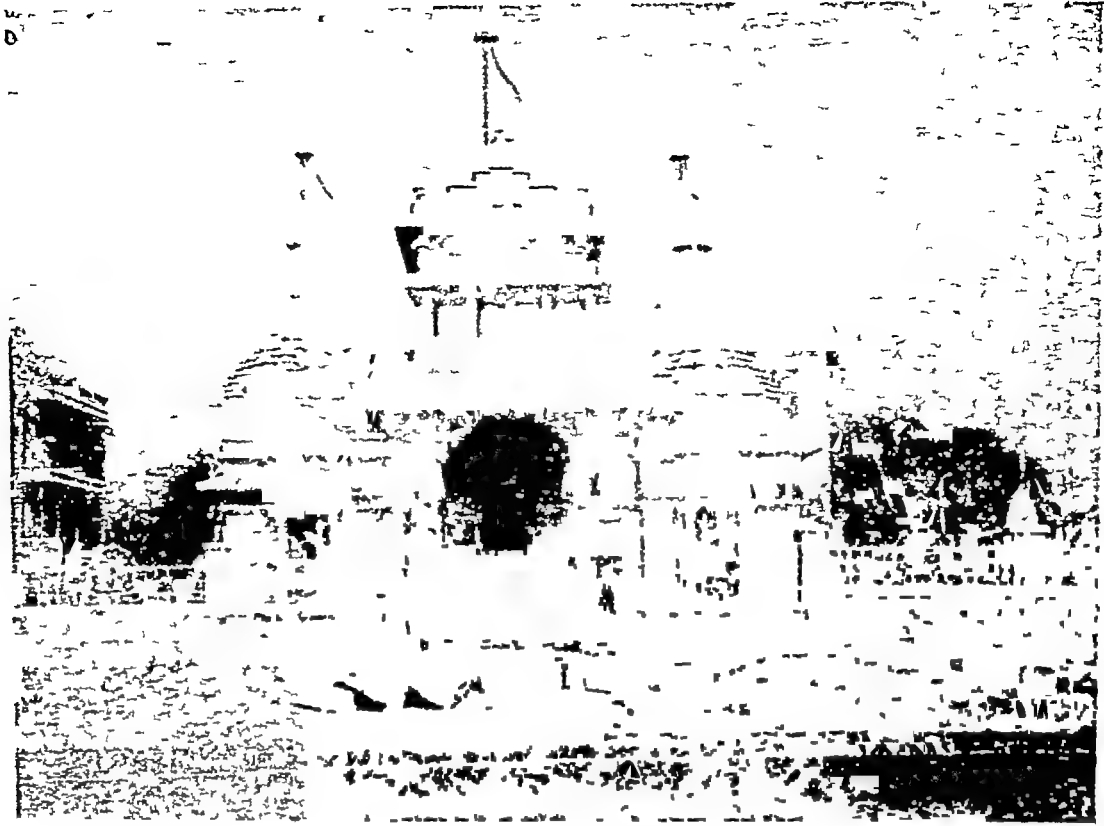
इति श्री विश्वकर्मा वास्तु कला चिंतन हर विधा गुण कीर्ति प्रकाश शिल्प
स्मृति वास्तु विद्यायाम् शिल्पाचार्य नंदलाल चुनीलाल सोमपुरा संगृहीते आयतत्वाधिकार
नाम्नो सप्तमोऽध्यायः संपूर्णः.

इति श्री शिल्पस्मृति वास्तुविद्यायाम् नाम्नो ग्रंथ समाप्तः

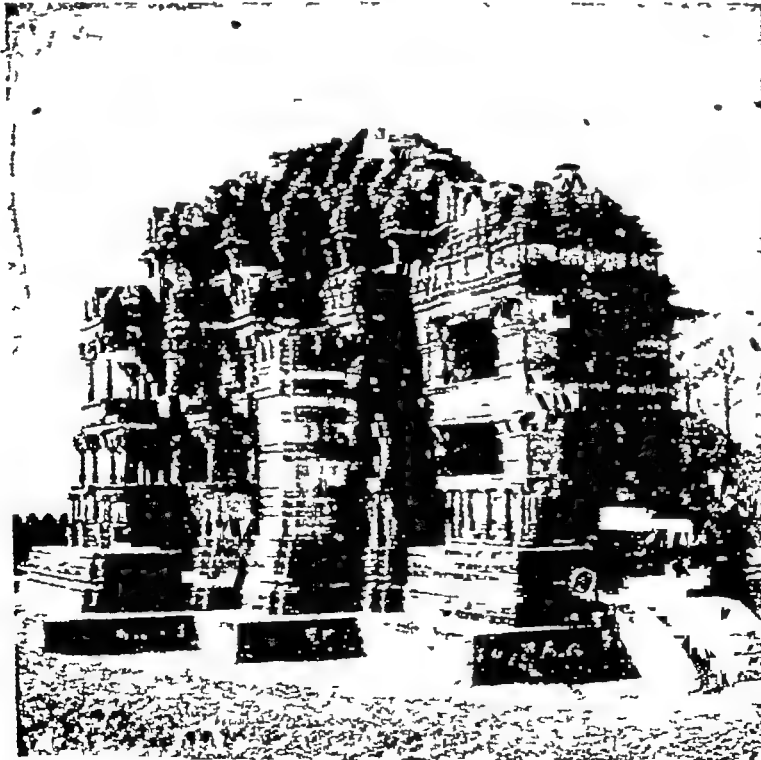

રૂદ્ર મહાલ - સિક્કપુર.

ચેસ્પુર જૈન દેરાસર પ્રવેશદ્વાર [એન. સી. સોમપુરા]

શ્રી ખાડુમંદિર ગ્વાત્રીયર

શિલ્પ સ્થિતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

ભગત પ્રિન્ટર્સ, પાલિતાણા

પ રિ શિ ષ્ઠ પ્ર ક રણુ

વાસ્તુ સ્થિત દેવોના વર્ણ, વાહન અને આયુધો

નં. દેવોના નામ	વર્ણ	વાહન	આયુધો
૧ શિખી	ધવલવર્ણ	વૃષવાહન	વર ત્રિશુલ
૨ પર્જન્ય	શ્વેતવર્ણ	મકર રથ	પાશ વર
૩ જ્યન્ત	ગૌરવર્ણ	મુદ્રિકા કંકણ કમલ વાહન	સર્વાભરણ મુપિતા વર અભય
૪ ઈન્દ્ર	પિત્તવર્ણ	ઐરાવત	વજ્ર અક્ષસૂત્ર
૫ સૂર્ય	રક્તવર્ણ	સપ્તઅશ્વરથ	કમલ કમલ
૬ સત્ય	ઘઉં વર્ણ	કમલ	પદ્મ વરદ
૭ ભૂશ (કામ)	ગૌરવર્ણ	પુષ્પ વિમાન	બાણ ધનુષ્ય (પુષ્પના)
૮ આકાશ	નીલવર્ણ	સ્વસ્તિક	શંખ ચક્ર
૯ વાયુ	શ્વેત	મૃગ	અંકુશ ધ્વજદંડ
૧૦ પુષા	રક્ત	ગજાસન	કમલ કમંડલ
૧૧ વિતથ	કૃષ્ણવર્ણ	મૃતાસન	માસપાત્ર રક્તપાત્ર
૧૨ ગૃહક્ષત (બ્રુધ)	શુભાખી	સિંહ	ગદા વર અસિ હાલ
૧૩ યમ	રક્તવર્ણ	મહિષ	દંડ પાશ
૧૪ ગધર્વ	ગૌરવર્ણ	મયૂર	વિણા કમંડલ
૧૫ ભૂગરાજ	રક્તવર્ણ	શ્વાન	ખડ્ગ હાલ
૧૬ મૃગ	કૃષ્ણવર્ણ	મૃગ	વરદ અભય
૧૭ પિતૃ	પિંગલવર્ણ	કુશવાહન	દર્ભી કમંડલ

નં.	દેવોના નામ	વર્ણ	વાહન	આયુધો	
૧૮	દૌવારિકા (નન્દિ)	હરિવર્ણ	પાદુકારૂઢ	વેનમુદ્રા	મુદ્રા
૧૯	સુગ્રીવ	હેમવર્ણ	પદ્માસન	પર્વત	વૃક્ષ
૨૦	પુષ્પદંત	રક્તવર્ણ	પક્ષીવાહન ચાર ભુજા લખોદર મહાકાય	સર્પ ઔષધી ગજમુખ સિદ્ધિ બુદ્ધિ ચુકત	સર્પ પુષ્પ
૨૧	વરુણ	શુભાખી	મકરરથ	શંખ	પાશ
૨૨	અશ્વર	રક્તવર્ણ કરાલવદન	સિંહ	શક્તિ	શલ
૨૩	નાગરાજ (શેષ)	કૃષ્ણવર્ણ સહસ્રકણા	મહાખલ પક્ષી	વર ચાપ	શલ અમૃત
૨૪	પાપક્ષમા	ધૂમ્રવર્ણ	કપોત	ગદા	વરદ
૨૫	રોગ	રક્તવર્ણ	લસ્મવિભૂ પિત	ત્રણપગ, દંડ	ત્રણશિર, દંડ
૨૬	નાગેન્દ્ર (વાસુકિ)	કૃષ્ણવર્ણ	કમલ મણિધર	અક્ષસૂત્ર	કુંડી
૨૭	મુખ્ય	શ્વેતવર્ણ	જટાધર અશ્વ	ત્રિશુલ	પટ્ટી
૨૮	લક્ષ્મી	કૃષ્ણવર્ણ	અશ્વ	ધનુષ્ય અસિ	ડમરૂ વર બાણ મુદ્રા ગદા ઢાલ
૨૯	સોમ (કુબેર)	ગૌરવર્ણ	મહોદર નરવિમાન	વરદ	ગદા
૩૦	નાગ	રક્તવર્ણ	ફણીમણિ કમલ	અમૃતપાત્ર કુંલ	ચક્ર માલા
૩૧	અદીતિ	ગૌરાગ	સર્વાલરણ ભૂષિતા દેવમાતા	પદ્મ	પદ્મ
૩૨	દીતિ	સ્વામવર્ણ	જપ, દૈત્ય માતરમ્	શલ	પટ્ટી
૩૩	આપ	નીલવર્ણ	કમલ પિતવન્ધર મધ્યમાલા	અક્ષસૂત્ર પાશ	કમલ પાત્ર
૩૪	સાવિત્ર	ગૌરવર્ણ	પદ્માસન	વેદ	પાઠ
૩૫	જ્ય	પિત્તવર્ણ	ગજારૂઢ	વજ્ર	વજ્ર
૩૬	રૂદ્ર	શ્વેતવર્ણ	જપલ જટા ગંગાધર ભ્રમા વામનાગે	વરદ	અલક

નં. દેવોના નામ	વર્ણ	વાહન	આયુધો	
૩૭ અર્ધમન	પિત્તવર્ણ	રથવાહન	પદ્મમાલા	ખટવાગ
૩૮ સવિતા	રક્તવર્ણ કેવુરકુંડલ સપ્ત		અશ્વરથ કમલ	કમલ
૩૯ વિવસ્વત	હેમવર્ણ	કમલ	ચક્ર	પદ્મ
૪૦ વિષ્ણુધા	પિત્તવર્ણ	ગજવાહન	વજ્ર	કમલ
૪૧ મિત્રાય	શ્યામ ઉર્ધ્વભાગે શ્વેત નીચે	સિંહ	હળ	કમલ
૪૨ રાજ્યક્ષમાણુ રુદ્રદેવ	નીલવર્ણ	શંખ	વરદ	શક્તિ
૪૩ પૃથ્વીધર	નીલવર્ણ સહસ્રાક્ષ	કમલ	શંખ	ચક્ર
			અક્ષસૂત્ર	અમૃતકુંડલ
૪૪ આપવત્સ	ગોરવર્ણ	સિંહ	વર	પાશ
૪૫ બ્રહ્મા	શ્વેતવર્ણ	હંસ	વેદ	અક્ષસૂત્ર
		ચતુર્ભુજ ચતુર્બાહુ ચતુર્વેદ્યુક્ત શરવો		કમંડલ
		બહારના દેવો		
૪૬ ૧ ચરકી	રક્તવર્ણ	મુમવર્ણવસ્ત્ર	અંકુશ	કમર
		રાક્ષસી ગણસંયુક્ત	શંખ	કુંડી
૪૭ ૨ વિદારીકા	રક્તવર્ણ	મુમવર્ણવસ્ત્ર	ચાપ	બાણ
			વરદ	વર
૪૮ ૩ પુતના	રક્તવર્ણ	„	ચાપ	બાણ
			વરદ	વર
૪૯ ૪ પાપા	રક્તવર્ણ	„	ચાપ	બાણ
			વરદ	વર
૫૦ ૫ રુકંધાય		મથુર	શક્તિ	ખડ્ગ
૫૧ ૬ અર્ધમાણુ		મહિષ	દંડ	ખડ્ગ
૫૨ ૭ જૃલક		મહિષ	વર	ખડ્ગ
૫૩ ૮ પિલ્લિપિચ્છમ્		મહિષ	બાણ	ધનુષ

ક્ષેત્રપાલ

૧ હેતુક, ૨ ત્રિપુરન્ધ, ૩ શક્તિ, ૪ ચમન્નિહ્વ, ૫ કાલ, ૬ કરાલ, ૭ જોકામિ, ૮ ભીમ. આ આઠે ક્ષેત્રપાલ પૂર્વક્રમથી પૂજવા.

પૂજન દ્રવ્યાદિ

સ્થાપન

ગણપતિ સ્થાપન	દિક્પાલ સ્થાપન	વાસ્તુદેવ સ્થાપન
રાત્રુવચ્ચ	લીલુ'વચ્ચ	પીળું રેશમીવચ્ચ
ઘઉં	ચોખા	ચોખા
કલશ	કલશ	કલશ ત્રાંખાનો
તરભાણી	તરભાણી	તરભાણી ત્રાંખાની

ગણપતિની મુર્તિ-આહ્વાહન વાસ્તુદેવની સુવર્ણ મૂર્તિ સ્થાપન.

વાસ્તુ સ્થાપન-ચાંદીના અષ્ટસૂત્રાદિ, ૧ ગજ, ૨ આલંબો, ૩ ટાંકણ, ૪ હથેલી, ૫ સૂત્રતાર, ૬ કાટખુણો, ૭ કંમ્પાસ, ૮ તગાર.

ખનન માટે -ત્રીકમ પાવડો, શિલાન્યાસ માટે ચાંદીનું ચુનાલોહું, ત્રણે સ્થાપનમાં ધોતીયા નંગ ૩.

પંચરત્નાની ચોટલી-અખીલ, ગુલાલ, કંકુ, હળદર, સરસવ, અક્ષત, ધૂપ, દીપ, કપુર, કેસર, અક્ષકર્દમ, સોનાનાં વરખ, સુખડનું તેલ, અત્તર ધરો, દહીં, કેડી.

સપ્તધાન-ઘઉં, જુઆર, ચોખા, અડદ, મગ, ચણા. જવ.

મીઠળ, મરડાર્શીંગી, શ્રીફળ, નાડાસડી, સાકર, સોપારી.

પંચરત્ના- ૧ હીરા, ૨ માણેક, ૩ મોતી, ૪ લીલમ, ૫ પ્રવાલ.

પંચગવ્ય- ૧ દૂધ, ૨ દહી, ૩ ઘી, ૪ મૂત્ર, ૫ છાણ.

પંચામૃત- ૧ ગાયનું દૂધ, ૨ દહીં, ૩ ઘી, ૪ સાકર, ૫ મધ.

ત્રીવાસૂત્ર- ૧ મીઠળ ૨ મરડાર્શીંગી, ૩ ધરો, ૪ દાલ ૫ નાડાસડી.

પંચમુદ્રા- ૧ આવાહની ૨ સ્થાપની ૩ સન્નિધાપની ૪ સંબોધની ૫ સંમુખીકરણી.

પંચપુષ્પ- ૧ ચંપો, ૨ આંબો, ૩ શમી, ૪ કમલ, ૫ કરેણ.

પંચલોહ- ૧ સોનું, ૨ રૂપું, ૩ ત્રાંબુ, ૪ કલઈ, ૫ ગજવેલ.

ફલનૈવેદ્ય- મીઠાઈ ફળ ફળાદિ ઋતુને અનુસાર.

સુખવાસ- નાગરવેલના પાન, એલચી, તજ, લવંગ, જાવંત્રી.

મુકોમેવો--કાળુ, દ્રાક્ષ, અંજીર, ખદામ, અખરોડ, કમરકાંકરી.

ફળો-ઢાઝમ, કેરી, પપૈયા, મુસંબી, સંતરા, જામફળ.

મીઠાઈ-પેંડા, બરફી, મગજ, મેથુન, ઘેવર, ખાન, ખાજલી.

વાસ્તુપૂજન ગૃહાદિ કાર્યમાં ૮૧ પદનો અને ગ્રાસાદિ કાર્યમાં ૬૪ પદનો અને જીર્ણોદ્ધારાદિ કાર્યમાં ૪૯ પદનો વાસ્તુ પૂજવો. આ સિવાય સહસ્રપદ સુધી વાસ્તુ-પૂજ શકાય છે.

હરેક ચીજે વાસ્તુ જે પદનો પૂજે તે મુજબ લાવવી. પદ ખાલી ન રહેવું નોંધએ દ્રવ્યાદિ પણ તે મુજબ મૂકવા. બ્રહ્મપદમાં વિશેષ દ્રવ્ય મૂકવું.

નવગ્રહાદિ ગણપતિના સ્થાપનમાં પૂજવા અથવા અલગ સ્થાપન કરી પણ પૂજાય.

જેતમાં નવગ્રહાદિ દિક્પાલાદિ અને અષ્ટમંગલ અલગ અલગ પાટલાઓમાં પૂજાય છે.

શિલાન્યાસ

દિશા	ચિહ્ન	વસ્ત્ર
૧ પૂર્વ	વજ્ર	પીળું
૨ અગ્નિ	અસી	રાતુ
૩ દક્ષિણ	હંડ	ઠાળું
૪ નૈરૂત્ય	ખડગ	વાદળી
૫ પશ્ચિમ	પાશ	શુભાળી
૬ વાયવ્ય	અંકુશ	સફેત
૭ ઉત્તર	ગદા	લીલુ
૮ ઈશાન	ત્રિશૂલ	ઘોળું
૯ મધ્યે	કૂર્મશિલા	પીળું

આ નવે શિલાના વસ્ત્રો, આયુધો અને દિશા જાણવી.

શિલા નીચે ત્રાંખાના નવ નિધિ કુંભો, ત્રાંખાના કોડીયાના સંપૂટ સાથે મૂકવા. કલશમાં સપ્તધાન, પચરત્ન, ઘૂત, કોડી ચણેાઠી, પારદ, રૌપ્યભસ્મ, ધરો, દાભ. પધ-રાવવા. સંપૂટમાં પણ સપ્તધાન, ધરો દાભ, પંચ નદીના પાણી સેવાળ કલશના ગળે ચીવાસૂત્ર બાંધવું. કલશ સંપૂટ પધરાવી શિલાન્યાસ અગ્નિ આદિ દિશાથી સબ્ય દિશાએ કરવો. શિલા ઉપર શિલાના રૂપના અંગ ન દબાય તે રીતે સંપૂટ મૂકવા. મૂળશિલા ઉપર સંપૂટને જે અંગુલ કાણું પાડવું તેની ઉપર નાભિનો પાઈપ ઉભો કરવો જે પ્રતિમાજીની ગાદી સુધી લઈ જવો.

દ્વાર સ્થાપન મુદ્દત

પંચરત્નની પોટલી, વાસ્તુપૂજન માટે ઉપર મુજબ વસ્તુ લેવી. ઉત્તરંગ ઉપર લીલુ રેશમી કપડું બાંધવું તથા ગજકણ-કપડામાં હાલુમાનજીની મળી ત્રણ શેરીની ધૂળ બાંધવી ગ્રીવા સૂત્રમાં હાંતની વીંટી લોહની વીંટી અને લીંબુ બાંધવું. ઉદંબર ઉપર પદ પિત્તળનું થાળી ચોખા ભરેલી વાટકી ઘૂત ભરેલી અને લોટો મગ ભરેલ મૂકવો ઉત્તરંગ ઉપર પાઘડી અથવા ધોતીયું મુકવું.

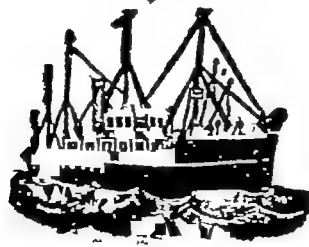
ગજ પૂજન કરાવવું. ચાંદી અથવા કાષ્ટના ગજનું પૂજન કરવું. ગજ ઉપર ૧૧૧ રૂા. મૂકવા. દ્વારને આંખા અથવા આશોપાલવના તોરણ બાંધવા દિક્ષપાલને બક્ષી આચાર્ય અને કાર્યરતને યથાયોગ કપડા દ્રવ્ય આપવા.

આમલસારા મુદ્દત

ત્રાંખાના કલશમાં ઘી ભરી ત્રાંખાના પતરાથી હાંકી રેણુ કરાવવું. પ્રાસાદના પ્રમાણની પ્રાસાદ પુરુષની સોનાની મૂર્તિ, ચાંદીનો પલંગ, ગાદલુ, ઓસાડ, શાલ, ઓશીકું, પ્રાસાદ પુરુષની મૂર્તિના માપે કરવું. તે કલશ તથા મૂર્તિ પલંગમાં સુવારી પધરાવવી. આમલસારમાં આમલસારને રેશમી પાઘડી વીંટવી વાસ્તુ પૂજનકરવું દિક્ષપાલને બક્ષી આપવા.

દરેક પૂજનમાં જોઈતી સામગ્રી

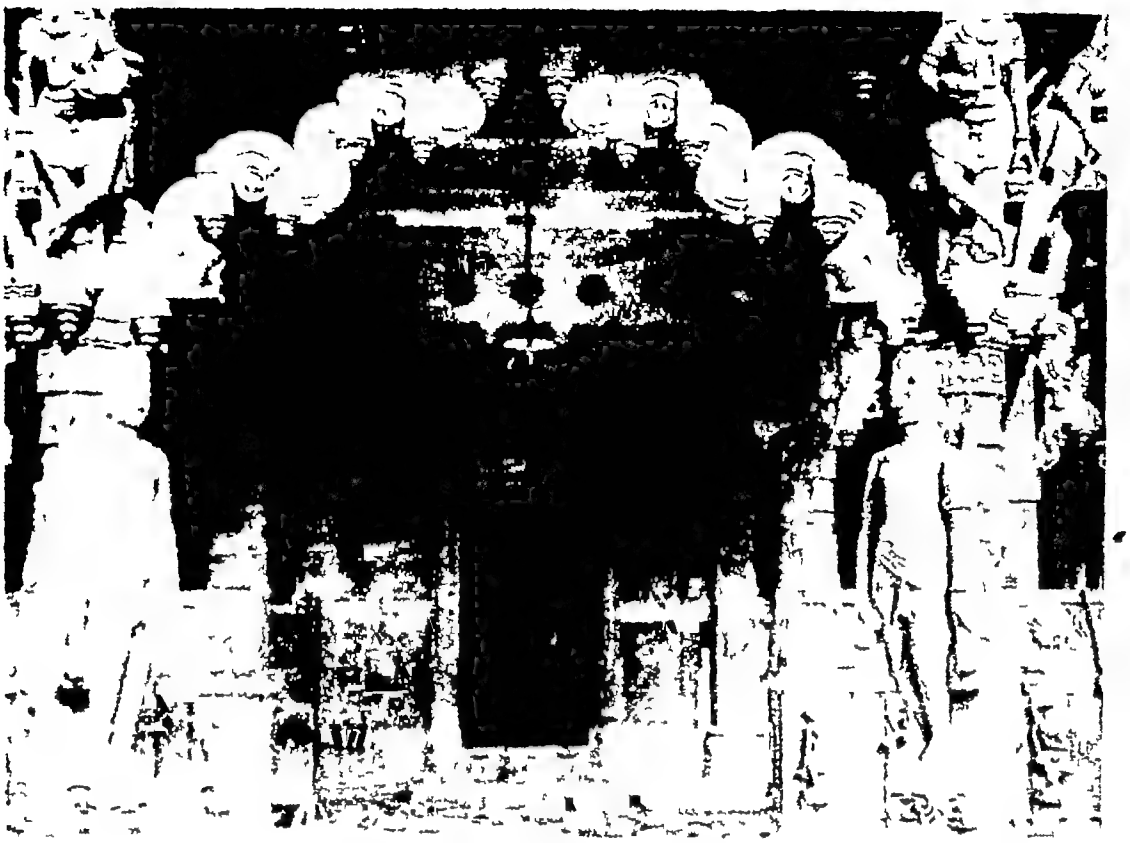
બાલેઠ (મોટા પાટલા) ૩ સ્થાપન માટે, ખેસવાના તથા હીપ પૂજનની સામગ્રી રાખવા પાટલા ૧૦, પાણીનો ઘડો, નાળચાવાળા લોટા ૫, તરભાણી, પંચપાત્ર, આચમની, હીપ ફાનસ, આરારતી ધૂપ, કપુર, ફળ, ફુલ, નૈવેદ્ય, તગારા પાવડા ચુનાલોહું, સીમેન્ટ, રેતી, પાણીના મોટા પીપ, બાલટી, મંગલિક ગીત ગાનારા ઝહેનો મંગલ વાજાંત્ર નોખત આદિ.

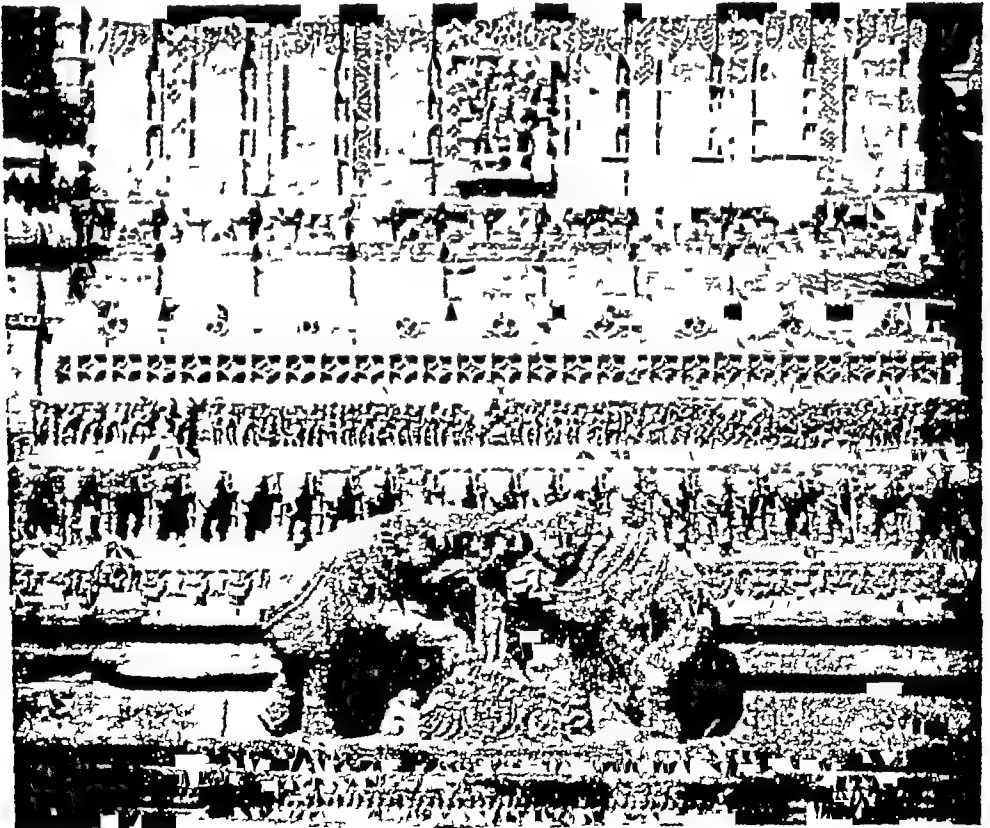
જન્મ દર્શન ક્રમ નામ નક્ષત્ર જન્મરાશિ યક્ષ યક્ષિણી

ક્રમ	જન્મદર્શન નામ	લંચન	યજ્ઞ	જન્મ નક્ષત્ર	જન્મરાશિ	યક્ષ	યક્ષિણી
૧	અપ્સરદેવ	વૃષભ	સુવર્ણ	હ. પાઠા	ધન	ગોમુખ	અપ્સર તેમજા ચક્રધરી
૨	અભ્યુત્થાનાય	હસ્તી	સુવર્ણ	રે. હિલો	વૃષ	મહાયક્ષ	અ. જતબલા
૩	મંડલનાય	અશ્વ	સુવર્ણ	મંગલિણ	મિથુન	ત્રિમુખ	કુરુતારી
૪	અભિનંદન	વાંદરો	સુવર્ણ	અભિજિત	મકર	યક્ષનાયક દંશ્વર	કાલિદાસ
૫	સુમતિનાય	કોંચપક્ષી	સુવર્ણ	મધા	સિંહ	વૃંચક	મહાકાલી
૬	પદ્મપ્રભાસ	પદ્મ	રક્ત	ચિત્રા	કન્યા	કેસર	અરુણતા સ્થામા
૭	સુપાર્શ્વનાય	સ્વસ્તિક	સુવર્ણ	વિશાખા	તુલા	માતંગ	શાન્તા
૮	ચંદ્રપ્રભાસ	ચંદ્ર	શ્વેત	અર્ધરાધા	શુક્રિ	વૃંજ્ય	લક્ષ્મી
૯	સુધીધેનાય	મકર	શ્વેત	શ્રેણ	ધન	અભિજિત	સુતારિકા
૧૦	શીતલનાય	શ્રીવત્સ	સુવર્ણ	પૂર્વાષાઢા	ધન	પ્રભ	અશોકા
૧૧	ગૌપતિનાય	ગોડો	સુવર્ણ	શ્રવણ	મકર	મનુજ દંશ્વર	માનવી

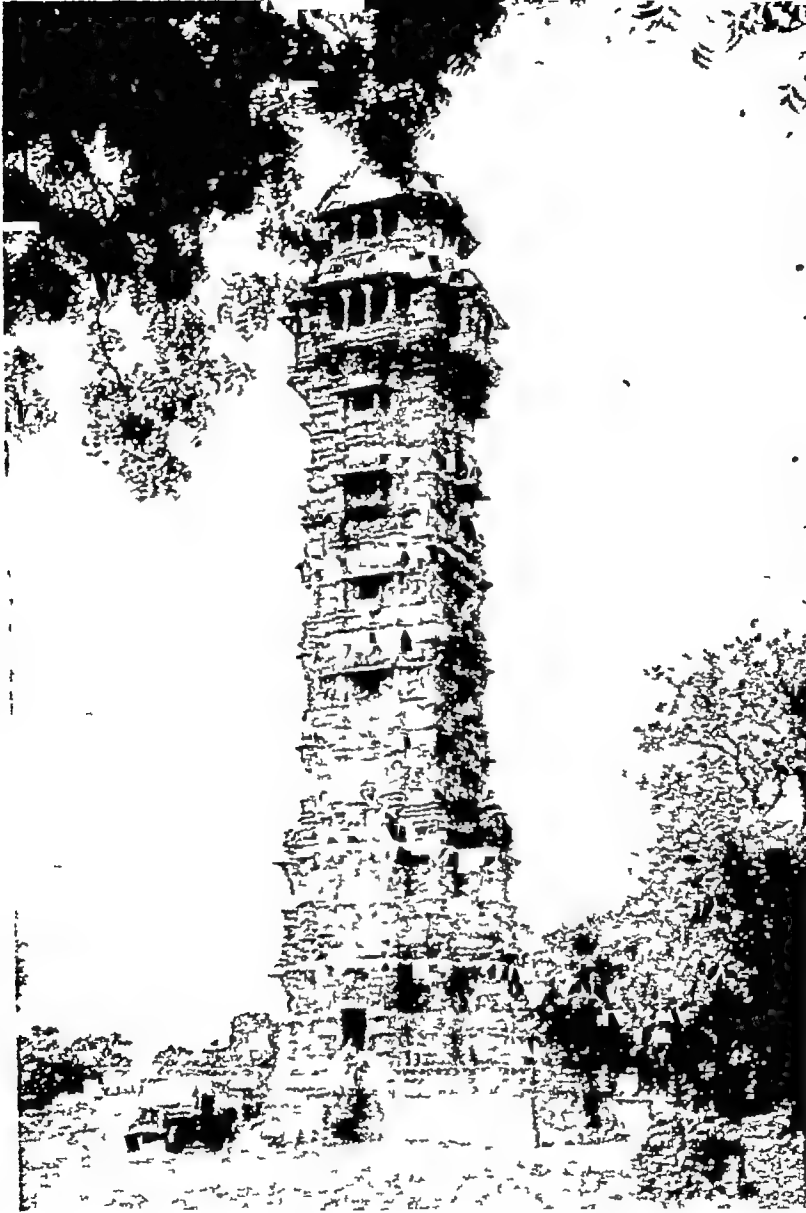
ક્રમ નંબર	વર્ણન	વર્ણ	જન્મ નક્ષત્ર	જન્મ રાશિ	યક્ષ	યક્ષિણ
૧૨	વાસુપત્ય	પાડે	ગુલાબી	શતાભાષા	કુલ	કુમાર
૧૩	વિમલનાથ	સુઅર	સુવર્ણ	ઉ. ભાદ્રપદ	મીન	પરુષેખ
૧૪	અનંતનાથ	(બાજ)સીંચાણો	સુવર્ણ	રેવતિ	મીન	પાતાલ
૧૫	ધર્મનાથ	વજ્ર	સુવર્ણ	પુલ્લ	કર્ક	અંકુશી
૧૬	શાન્તિનાથ	મગ	સુવર્ણ	ભરણી	મેષ	કિત્તર
૧૭	કેશીનાથ	બકરો	સુવર્ણ	કૃત્તિકા	વૃષભ	ગરુડ
૧૮	અરનાથ	નન્દાદર્ત	સુવર્ણ	રેવતિ	મીન	ગંધર્વ
૧૯	મલ્લિનાથ	કુલ	નીલ	અશ્વિની	મેષ	યક્ષેન્દ્ર
૨૦	સુનિસિવતસ્વામી	કાચળો	શ્યામ	શ્રવણ	મકર	કુણેર
૨૧	નમિનાથ	નીલ કમલ	સુવર્ણ	અશ્વિની	મેષ	વૈરોટ્યા
૨૨	તેમનાથ	શંખ	શ્યામ	મિત્રા	કન્યા	નરદત્તા
૨૩	પાર્શ્વનાથ	સર્પ	નીલ	વિશાખા	પિસા	ગંધારી
૨૪	મહાવીરસ્વામી	સહ	સુવર્ણ	ઉ. ફાલ્ગુન	કન્યા	અંબિકા
					માતંગ	પદ્માવતિ
						સિદ્ધાયિકા

શ્રી ચૅતુર જૈન દેરાસર, શૃંગાર ચોટી દર્શન [એન. સી. સોમપુરા]

કક્ષાસન દર્શન-શામળાજી

વિજય કિર્તિસ્થંભ - ચિત્તોડ.

આમ અથવા મનુષ્યના નામ ઉપરથી પ્રભુજી સાથે લેણ દેણ જોવાનું કોષ્ટક.

નક્ષત્ર	કૃતકા	કૃતકા	રોહિણી	મૃગ	આર્દ્રા	પુન	શ્રવણ	ધનેષ્ટા	ધનેષ્ટા	શત
ના	અ	ઇ	અં	ક	કુ	કે	ખ	ગ	ગુ	ગો
મા	આ	ઈ	અઃ	કા	ક્ર	કૈ	ખિ	ગિ	ગે	
દા		ઉ		કિ		કો	ખુ			
ર		એ		કી		કૌ	ખે			
		ઐ					ખો			
પ્ર	વાસુ	વાસુ	ચંદ્ર	નમિ	મુનિ	મુનિ	નમિ	પાર્શ્વ	પાર્શ્વ	નેમિ
થ		કુથુ	વિમલ							
મ										
શ્રેણી										
૨૦										
વસા										
દિ			મહા	મુનિ		મુનિ				પદ્મ
તિ										
૫										
શ્રેણી	૦	૦								
૧૫										
વસા										
૮		વિમલ	પદ્મ	મહા		પાર્શ્વ	ધર્મ		મહા	પાર્શ્વ
તી	૦						મહા			
૫										
શ્રેણી										
૧૭										
વસા										
ચ	સુવિધિ	ધર્મ	ધર્મ	મહા	સંલ	વિમ	શાંતિ	સુપાર્શ્વ	સુમ	સુમ
૮	શાંતિ	ચંદ્ર	અજી	અલિ	શિત	આદિ	સંલવ	વાસુ	સુવિ	કુથુ
						સંલવ				
૯	ધર્મ		સંલ	અનં	શાંતિ	શિત	અલિ	કુથુ	વાસુ	વાસુ
શ્રેણી	નમી			શ્રેયા	અનં	શાંતિ		અજી	કુથુ	સુ-પા
૫				સંલ	આદિ	અલિ			અજી	શાંતિ
				શ્રેયા	શ્રેયા	શ્રેયા				
વસા				અજી	વિમ	અજીત				શીત
					અજી					આદિ

આદ્રા રેવતિ અશ્વિની આદ્રા			ઉ. પા ઉ. ભા પૂ ફા-			ઉ. ફા ઉ. ફા		હસ્ત	
ધ	ચ	ચુ	છ	જ	ઝ	ટ	ટે	ટા	ઠ
	ચિ	ચે		જી		ટિ			
		ચો		જી		ડે			
				જો					
મુનિ	મહા	ધર્મ	મુનિ	ધર્મ	મહા	અનં	અજી	આદિ	આદિ
		નમિ		નમિ				ધર્મ	અનંત
		મદ્દિલ		મદ્દિલ				અનંત	ધર્મ
	નમી				નમિ	નમિ	અનં	અજી	અજીત
	મદ્દિલ				મદ્દિલ	આદિ	ધર્મ	શીત	સંભવ
		૦	૦		૦		સંભ		ધર્મ
	ધર્મ			મહા			આદિ	સંભ	શીત
	ચંદ્ર	ચંદ્ર					શાન્તિ	ઐયાં	ઐયાં
							શીતલ		
૦			૦			૦			
સંભ	વિમ	શાતિ	સંભ	શાતિ	અભિ	મહા	ચંદ્ર	ચંદ્ર	ચંદ્ર
શીત	સંભ	ઐયાં	શાન્તિ	ચંદ્ર	અનંત	મદ્દિલ	વિમ	વિમલ	વિમલ
શાન્તિ	અભિ	સંભ	શીત	વિમ	અર		મહા	મુનિ	મુનિ
આદિ	શીત	વિમ	આદિ	અભિ	અજી			મહા	
ઐયાં	અનં	શીત	ઐયાં		આદિ				
					વિમળ				
વિમ	શાન્તિ	આદિ	વિમ		મહા				
					ઐયાં				

અશ્વે પૂ. પા પૂ. પા પૂ. પા હરત સ્વાતી વેશાખા વેશાખા ઉ. ભા. પૂ. ભા.

૩ ૬ ઢિ ભુ ત તિ તો થ ૬

હુ હં

હે હઃ

હે તે

આદિ અળ નેમિ આદિ આદિ શાન્તિ સુવિ પદ્મ મહા શીત

સંલ ધર્મ અલિ અનં શીત પાર્શ્વ વાસુ વિમ

અનં અન ધર્મ સુપાર્શ્વ

શાન્તિ

શીત

અલિ

શ્રેયાં આદિ સુવિ શીત સંલવ મહા પદ્મ સુવિ મલ્લિ શ્રેયાં

અળ અનં શીત સ લ મુનિ

શાન્તિ નેમિ અળ અલિ વાસુ મહા અલિ શાન્તિ

શ્રેયા શીત શીત અનં સંલવ

મહા આદિ અજત

અલિ શ્રેયાં

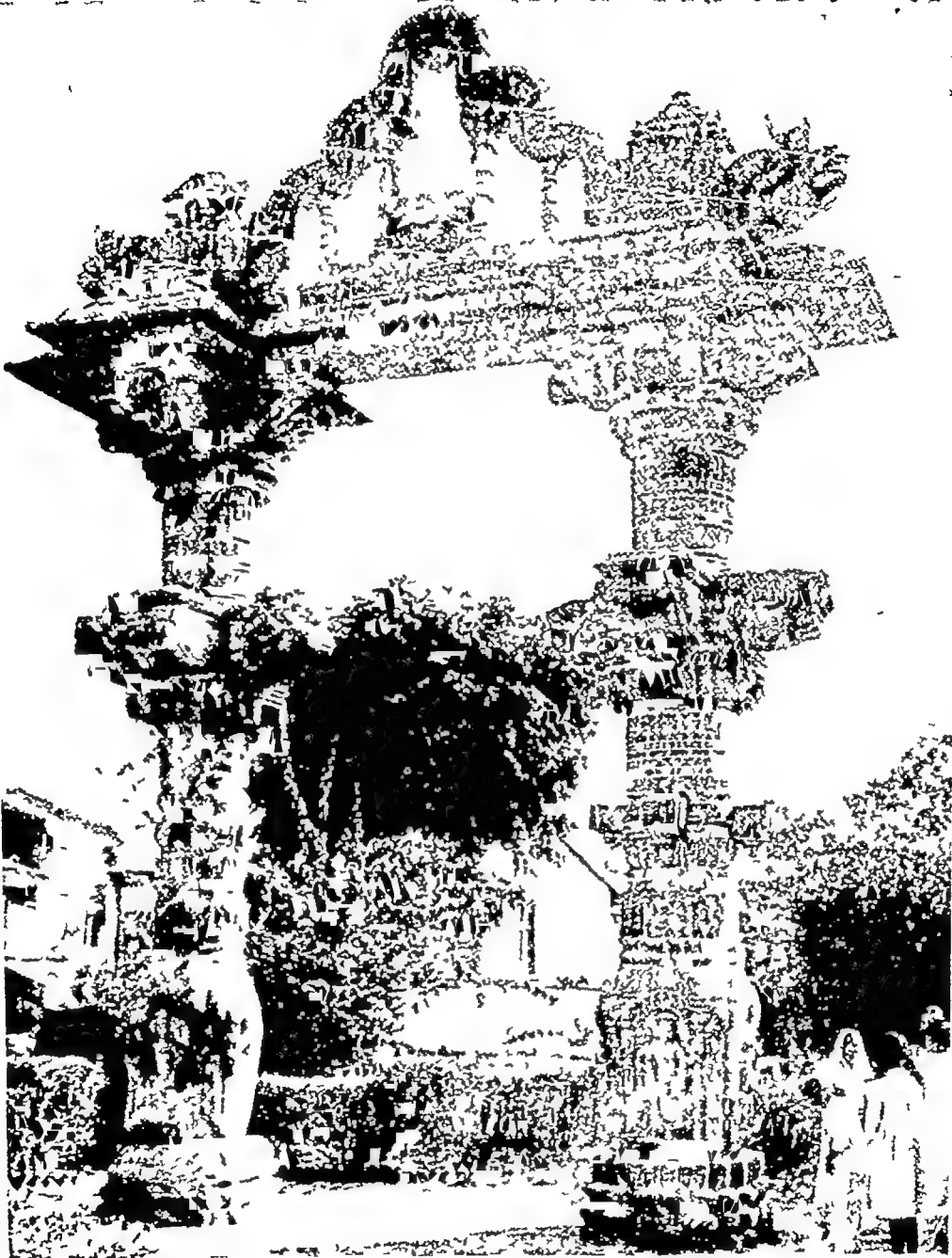
વિમલ મહા પદ્મ મહા વિમ ધર્મ

મુનિ મલ્લિ મહા મલ્લિ ચંદ્ર નેમિ નેમી નેમી ચંદ્ર

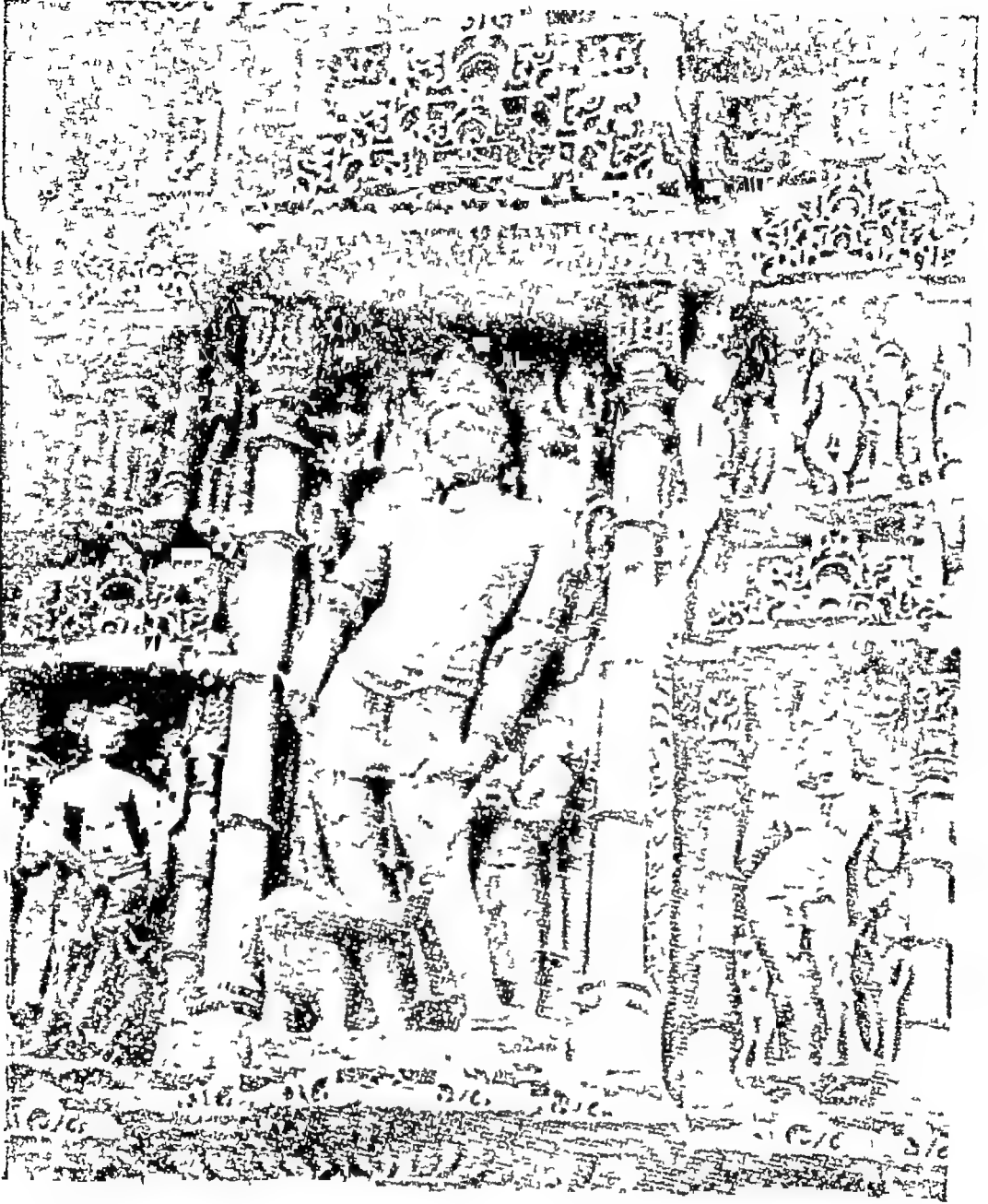
કુંથુ વિમ મુનિ

ચંદ્ર

પૂ. ભા	ઉ. ભા	ચેતી	પૂ. પા	અનુરાધા	જેષ્ઠા	ઉ. ફા.	હરત	ચિત્રા	પૂ. પા
દિ	દુ	દે	ધ	ન	નો	પ	પુ	ચે	ફ
		દો		નિ		પિ		પો	
				નુ					
				ને					
સંભ	મહા	વિમ	શીત	મુનિ	સુમ		સંભ	સુવિ	શીત
મુનિ	વિમ	સંભ	મહા	ત્રેયાં			શીત		મહા
ત્રેયાં		મહા					વિમ		
શીત									
	નમિ								
વિમ	નમિ	મસ્લિ	નમિ	મસ્લિ			ત્રેયાં	વાસુ	મસ્લિ
ધર્મ	મસ્લિ	શાન્તિ	મસ્લિ	નમિ				પદ્મ	
		ધર્મ			૦				
શાન્તિ	અલિ				શાન્તિ			સુપા	
આદિ	અનં	અલિ	આદિ	અણ	શીતલ			પાર્શ્વ	
	અણ		અનં	આદિ	અણત		૦	મહા	૦
	આદિ		અલિ	અનં	અનંત				
	ત્રેયા								
					આદિ		આદિ	આદિ	ધર્મ
ચંદ્ર		ચંદ્ર	ચંદ્ર	કુંથુ	ધર્મ		અલિ	અલિ	ચંદ્ર
	૦			નમિ	ચંદ્ર		અનં	અનં	અણ
					અનં		નમિ	નમિ	
					મહા				
					અણ				
					મુનિ				

પ્રતોલિયા ઇન્દ્રમહાલ સિદ્ધપુર.

શ્રી સૂર્યમંદિર મોઢેરાની ઇન્દ્રમૂર્તિ

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ

ભરત પ્રિન્ટરી, પાલિતાણા.

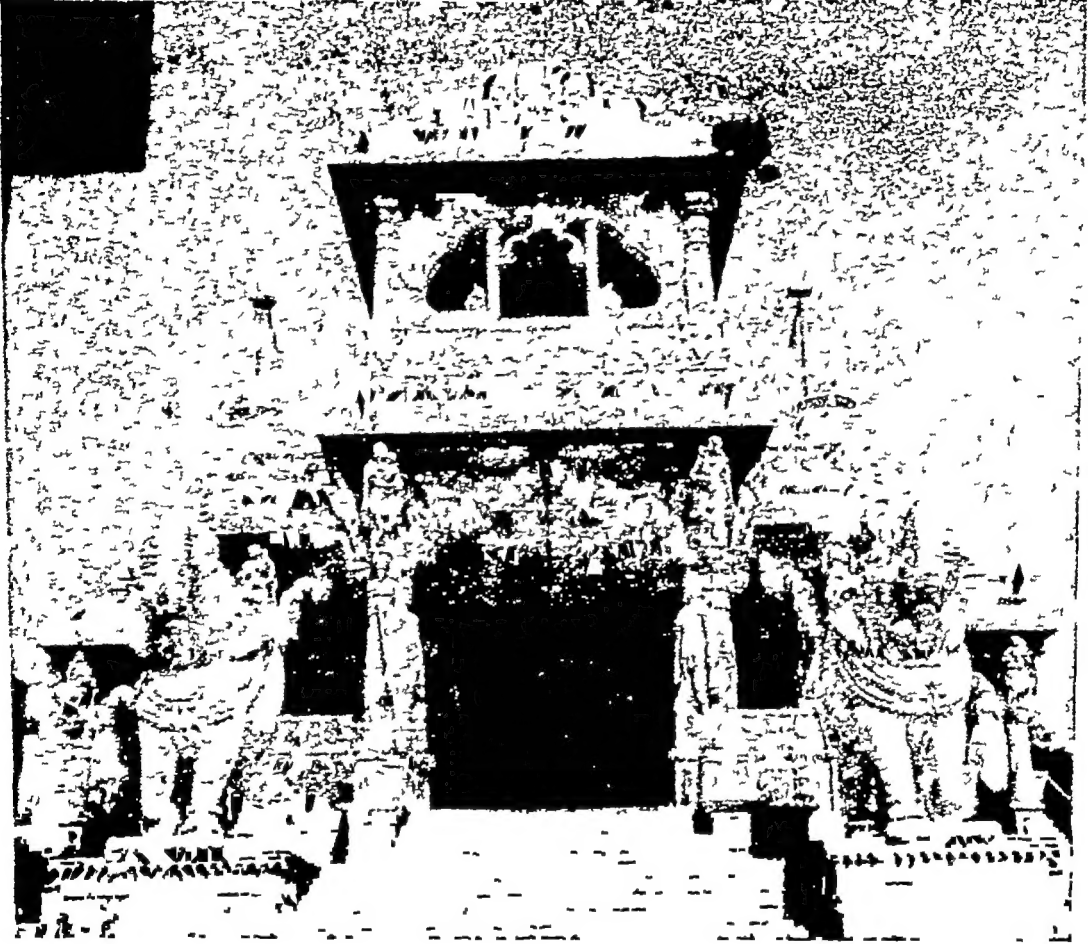
રોહી	મૃગ	મૂલ	પ્ર. પા	ઉ. પા	ઉ. પા	મઘા	પૂ. ફા	જ્યેષ્ઠા	મૂલ	ચિત્રા	સ્વાતી
બ	બે	લ	લુ	બે	બો	મ	મો	ય	યે	૨	૩
બિ	બો	લિ				મિ		યિ	યો	રિ	૨
બુ						મુ		યુ			૨૧
						મે					
વિમ	સંલ પાર્શ્વ - મહા		શીત	શાંતિ	વાસુ	મહા	સુમ	સુપા	સુમ	શાંતિ	
	મુનિ સુપા	શીત	વિમ	વિમ	સુમ		કુંથુ	સુવિ	સુવિ	શીત	
	ત્રેયાં પદ્મ		મહા	મસ્તિ							
	સુવિ										
સંલ મહા	સુમ	મસ્તિ	સ લ	મહા		મસ્તિ		સુમ	કુંથુ	મહા	
										સંલ	
						૦		૦		૦	
મહા	વાસુ	શીત		શાંતિ		પદ્મ					
	વિમ			મસ્તિ		સુવિ		શાંતિ	શીત	વાસુ	૦
	શાંતિ	૦		૦		વિમ	૦		શાંતિ	મહા	
						શાંતિ					
						શીત					
				અલિ	ધર્મ		અન	ધર્મ	પાર્શ્વ	પાર્શ્વ	ધર્મ
	અણ નમિ	આદિ	ધર્મ	નમિ	નેમિ	નમિ	અણ	પદ્મ	પદ્મ	મહા	
૦	અલિ આદિ	અન	આદિ	ચંદ્ર		આદિ	આદિ	નેમિ	નેમિ	અલિ	
		અલિ	ચંદ્ર	અલિ			વિમ	આદિ	અણ	નમિ	
		નમિ	નમિ					વિમ	આદિ	મસ્તિ	

અશ્વિ	ભરણી	રોહિણી	મૃગ	શત	ધનિ	શત	પૂ. ભા	પુનર્વસુ	પુન	પુષ્ય
લ	લુ	વ	વે	શ	પ	સ	સે	હ	હિ	હુ
	લે	વી	વે			સિ	સો			હે
	લો	વુ				સુ				હો

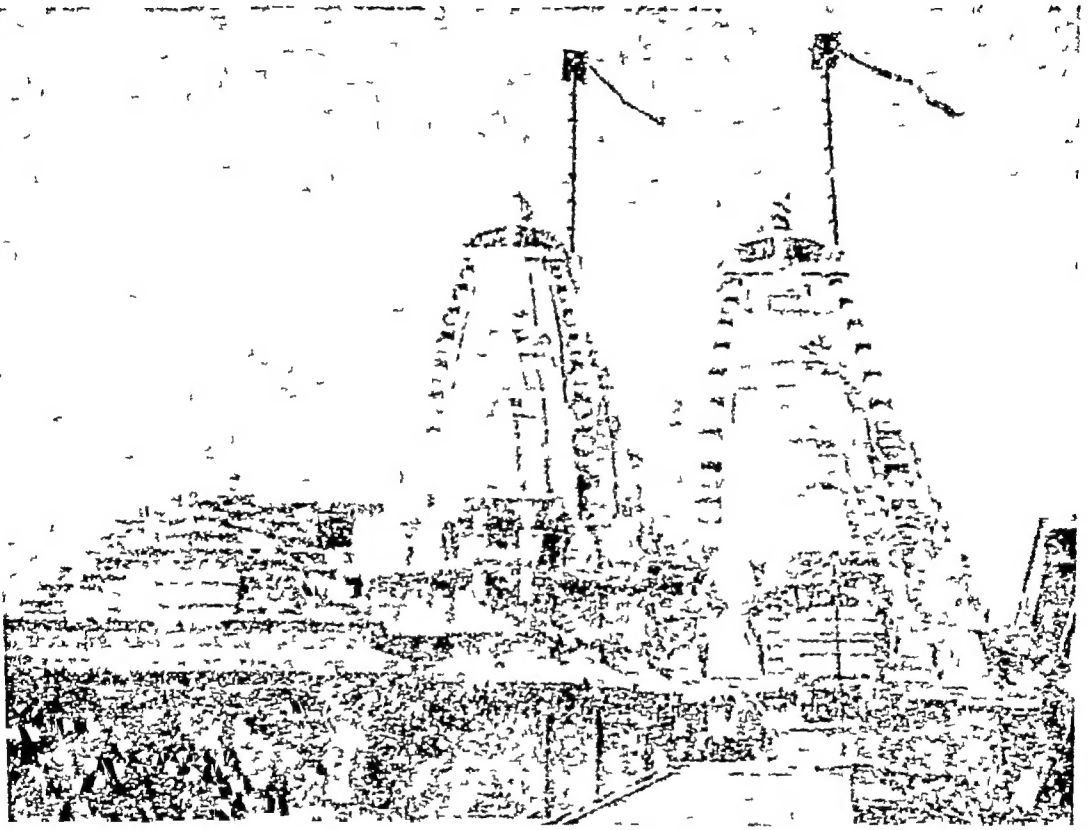
શાંતિ	શ્રેયાં	સંલ	સંલ	અલિ	આદિ	કુંથુ	આદિ	અ દિ	શાતિ	અજી
શ્રેયાં				અનં	અર			સ લ	અજી	
સંલ				અજી				અન	શ્રેયા	
				આદિ				શાતિ		
								શીત		
								અલિ		

વિમ			શ્રેયાં		ચંદ્ર	સુમ	ચંદ્ર	શ્રેયા	આદિ	આદિ
શીત	૦	વિમ			અજી	સુ. પા		અજી	શીત	અનં
				૦						
ચંદ્ર		મહા	મહા			અજી			અનં	કુંથુ
	૦	ચંદ્ર				આદિ	૦	૦	ચંદ્ર	
				૦	૦					

ધર્મ	નમિ	ધર્મ	અજી	મહા	સંલ	પદ્મ	શીત	વિમ	ધર્મ	નમિ
સુનિ	મલ્લિ	અજી	સુનિ	વિમ	શીત	નેમિ	શ્રેયાં	સુનિ	સુનિ	મલ્લિ
નમિ	અલિ	મહા	અલિ	નમિ	ધર્મ	વાસુ	સુનિ		વિમ	મહા
મલ્લિ	સુનિ		મહા	મલ્લિ	વિમ	પાર્શ્વ	શાંતિ			ધર્મ
અનં	અનં			શ્રેયાં	શ્રેયાં	શાંતિ	સંલ			
આદિ					સુનિ	શીત				

શ્રી ચેત્પુર જૈન દેરાસર સન્મુખ દર્શન-મુઁબદ્ધ
[એન. સી. સોમપુરા]

શ્રી સોમપુર જૈન દેરાસર શિખર દર્શન-સુખ

[એન. સી. સોમપુરા]

